A. P. ČEHOV

IV

SVJETSKI KLASICI

UREDNIK
NOVAK SIMIĆ

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И ПИСЕМ
А. П. ЧЕХОВА
ОГИЗ МОСКВА 1944—1950

S RUSKOGA PREVELI
BOŽIDAR ŠKRITEK
KRUNOSLAV PRANJIĆ

OPREMIO
EDO MURTIĆ

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV

SABRANA DJELA

KNJIGA ČETVRTA

DAN
IZVAN GRADA

ZORA
ZAGREB 1959

DAN IZVAN GRADA

NA RIJECI

Proljetne slike

— Led je krenuo! — čuju se povici usred jasnog, proljetnog dana. — Djeco, led ide!

Led se kreće točno svakog proljeća, ali kretanje leda ipak predstavlja uvijek događaj i novost dana. Začuvši povike, vi, ako živite u gradu, jurite na most, pri čemu vam je na licu tako ozbiljan izraz, kao da se na mostu vrši ubojstvo ili razbojstvo. Isti izraz imaju i djeca, koja jure pokraj vas, izvoščiki, trgovkinje. Na mostu se već sakupila publika. Tu su gimnazijalci s torbama, gospođe u kišnim ogrtačima, dvije-tri mantije, garavi dječačić, koji drži za uši tek sašivene naušnjake, kaputići svih vrsta, vojnici. Svi, nagnuvši se na ogradu mosta, šute, ne miču se i upitno gledaju na rijeku. Vlada mrtvačka šutnja, samo stražar priča nekakvom gospodinu u krznenom kaputu i s kapuljačom na leđima, koliko je narasla voda, i pokatkada sa šumom prolaze izvoščiki. Stražar govori poluglasno. Kada se govori o aršinima, njegovo lice postaje ozbiljno, istegnuto, gotovo uplašeno, a kada pak on govori o vršcima,[1] na licu mu se pojavljuje izraz tuge i nježnosti, kao da su vršci njegova djeca.

Objesivši se na ogradu, vi također gledate u rijeku i — kakvo razočaranje! Očekivali ste tresak i grohot, ali ne čujete ništa osim muklog, jednoličnog šuma, što je nalik na jako udaljeni grom. Umjesto divljačke lomljave, udaraca i nagomilavanja, vidite mirno ležeće, nepomične grude polomljenog leda, što ispunja cijelu rijeku, od obale do obale. Površina rijeke je isparana i uznemirena, kao da je po njoj prošao orijaš-orač, i dodirnuo je svojim golemim plugom. Ne vidi se ni kapljica vode, nego samo led, led, i led. Ledeni

---

[1] veršok — šesnaesti dio aršina, 4,445 cm.

bregovi stoje nepomično, ali vama se vrti u glavi i čini vam se, da most zajedno s vama i s publikom nekamo odlazi. Teški most juri niz rijeku zajedno s obalama i siječe svojim potpornjima grudi leda. Evo, jedna velika santa, uprvši se o stup mosta, dugo ne pušta most da pobjegne od nje, no odjednom, kao da je živa, počinje puzati po stupu gore, ravno prema vašem licu, kao da se želi s vama oprostiti, ali, ne izdržavši zbog svoje težine, lomi se na dva komada i bespomoćno pada. Sante izgledaju žalosno, tužno. One kao da znaju da ih tjeraju iz rodnih krajeva nekamo daleko, u strašnu Volgu, gdje će, nagledavši se užasa, umrijeti, pretvoriti se u ništa.

Ubrzo brežuljci počinju bivati sve rjeđi, a među santama se pokazuje tamna, bijesno jureća voda. Tada obmana prestaje, i vi počinjete opažati, kako se ne miče most, nego rijeka. Predveče je rijeka već gotovo sasvim čista od leda, pokatkad plivaju po njoj zaostale sante, ali njih je tako malo, da one ne smetaju fenjerima da zagledavaju u vodu kao u ogledalo.

— To još nije kretanje leda! — govore na mostu. — A bit će kretanja leda, kada počne silaziti led sa planina!... Sada je, pred ručak, stigao jedan iz N-skog kotara. Govori, da je ondje led već krenuo... Vjerojatno ga treba očekivati sutra.

Doista, drugi dan je oblačno, puše hladan i vlažan vjetar. Tako oštra promjena vremena pokazuje, da negdje u velikoj širini ide led... Na mostu stoji publika i opet gleda u rijeku. Voda je narasla visoko, ali površina joj je još čista i glatka. Gledaoci nestrpljivo zijevaju i grče se od hladnoće. Ali eto, na površini rijeke pokazuje se velika ledena gruda. Iza nje, kao iza ovna u stadu, u pristojnoj udaljenosti, vuče se nekoliko manjih gruda... Čuje se udarac sante o stup mosta. Ona se razbija i njezini dijelovi smeteno, kružeći i dodirujući se, jure pod most... Na zaokretu se pokazuje nova gruda, za njom druga, treća... i ubrzo se zrak napunio gluhim šumom, kakav se čuo i juče. Više ne vidite ovdašnji led, nego tuđi, s dalekih visova.

Ubrzo i taj led propada, ali njegovim odlaskom još se ne završava proljetno oživljavanje rijeke. Čim led prođe počinju se pokazivati splavi.

Splavi ne treba promatrati u gradu, nego negdje podalje, makar kod onih tajanstvenih visova, odakle je krenuo posljednji led.

Evo, po rječici Žiži, lavirajući i izvijajući se poput zmije, juri duga splav. Ljeti je Žiža barica, koju ne možete ni vidjeti iza gustoga grmlja iva, i možete je prijeći gdje hoćete, a sada je ne možete prepoznati. Gledate u nju i čudite se: odakle se mogla naći takva brzina? Ona se nadiže, kostriješi i prijeti da će poplaviti svu zemlju. Velikom splavi ona rukuje kao majušnim iverom. Ta splav je zaostala i pripada broju posljednjih, kojima prijeti mogućnost zaostajanja na pola puta. Trgovac Makitrov je već jučer pustio šest splavi; kod toga bi trebalo i stati, ali pohlepa nije odoljela, i on je danas već pustio i sedmu, iako su ga upozorili da je voda počela opadati.

Na splavi se miče dvadesetak mužika i žena. Pravi mužik, koji je sit i obučen, ne će poći u splavare, i zato vidite samo sveopću golotinju. To su sve niski, pogureni ljudi, sumorna izgleda, kao izgriženi. Svi su u opancima i jadnoj odjeći, i čini se, kad bi uzeo mužika za ramena i dobro ga stresao, da bi viseće krpe na njemu popadale na zemlju. Svaki od njih ima svoj izgled: ima ih riđih poput gline i smeđih, poput Arapa, jednomu na licu čekinja jedva probija, drugomu je cijelo lice čekinjavo, kao u zvijeri; svaki ima svoju poderanu kapu, svoje dronjke, svoj glas, ali svejedno se oni svi nenaviklu oku čine jednakima, tako da treba dugo proboraviti među njima, da se nauči razlikovati tko je od njih Mitar, tko Ivan, tko Kuzma. Tako upadljiva sličnost proizlazi iz jedne opće karakteristike, koja leži na svim blijedim, pogruženim licima, na svim dronjcima i poderanim kapama — iz neizrecive bijede.

Njihov rad je neprekidan. Korakneš li, a Žiža već napravi okret, i zato treba stalno pretrčavati s kraja na kraj i raditi motkama, da ploveća splav ne bi naletjela na obalu ili naskočila na stijenu, o koju bi se mogla razbiti... Svi su crveni, uznojeni i zadihani... Ni jedan ne sjedi, iako je nasred splavi razastrta slama za sjedenje. Žene u zasukanim, mokrim suknjama, mršave i izderane, čine isto što i muškarci...

Obje obale zalivene su jarkim svijetlom podnevnog sunca, i pred očima splavara promiču slike, koje su jedna ljepša od druge. Brzinom ptice promiču pred njima šume, pašnjaci,

sela, gospodski dvorci... Eto, oni vide pred sobom, na visokoj strmoj obali, bijelu crkvu sa zelenom kupolom. Prođe minuta, i crkve više nema, vidi se samo ravnica, daleko naplavljena ljutitom Žižom; iza ravnice proteže se crna njivica, nad kojom se šarene sad gavrani, sad čavke... Eno visokog i poput grabalja dugog mužika, kako uz obalu tjera mršavu kravu sa jednim rogom... Dalje je plemićki dvorac: na balkončiću stoji gospođa sa suncobranom i žuri se da djevojčici pokaže splav; nekakav mladi čovjek u mađarskoj surci i visokim čizmama zagledava u vršu... Zatim je opet oranica, šuma, selo... Ako se sad okrenu nazad, onda se bijela crkva jedva bijeli na horizontu, a mužiku s kravom nestalo je traga... Ali ne mislite da je splav otišla daleko. Prolazi još malo vremena, i splavari na horizontu vide nešto bijelo... Počinju da pogledavaju i — kakvoga li čuda? — oni jure prema onoj crkvi, koju su tek malo prije ostavili straga... Što joj bliže prilaze, to se više uvjeravaju, da je to ona, ona ista, na strmoj obali i sa zelenom kupolom... Evo, već joj se vide prozori, križ na vrhu, dimnjak na krovu... Treba da prođe još samo časak, i splavari će biti u samoj crkvi, — ali splav naglo zakreće, i crkva opet ostaje straga...

Iskoristivši trenutak, tri četiri splavara skupljaju se na sredini splavi, gledaju jedan u drugoga i teško sopte. To se oni odmaraju. Među njima ćete ugledati jedinoga čovjeka u čizmama, užasnim, iskrivljenim, riđim čizmama, ali ipak čizmama. Odbačena starudija — sve je starež! U čizme su zagurane uske suknene hlače, toliko bijedne i jadne, da ih je čak i kritikovati grijeh. Čovjek u čizmama nosi poderanu polubundu, kroz čije se rupe vidi prslučak. Na njegovoj velikoj glavi strši odbačena gimnazijska kapa s polomljenim štitom i dozlaboga zaprljanim gajtanima. Njegovo lice, ispijeno i podbulo, nije nalik na lica ostalih splavara... Jednom riječju, to je ličnost, bez koje se sada u Rusiji ne nalazi ni jedna zadruga, nijedna krčma, nijedno stjecište siromašnih i ubogih... Ta je ličnost strašno linčovana sudbinom, do kraja proniknuta saznanjem svoje niskosti, i zato se svojski trudi da sakrije svoje »blagorodstvo«, kojim je sumnjiče... — poderanoj seoskoj polubundi ona mnogo lakše diše nego u poderanom kaputu ili ogrtaču, koji ćete joj vi, udobrovoljivši se, odlučivši, pokloniti. Ispitivati tko je ona, odakle je, što je

bila i na što sada pomišlja, žalosno je, a i beskorisno. Upitajte samo, i ona će vam nalagati da je bila i oficir, i glumac, i u zarobljeništu...

Na splavi tu ličnost zovu Diomid. Među splavare Diomid nije dospio toliko iz želje da zaradi tri ili četiri rublja, koliko veseleći se slučaju, što će poći zabadava u grad i na taj način izbjeći pješačenje... Novi posao ga zanima, i on se svojski trudi da ne popušta mužicima u marljivosti. On je isti kao i oni, juri s kraja na kraj, zabrinut je, gura motkom, znoji se, jedva diše, ali nenaviknutost na posao čita mu se iz svakog pokreta. On se ne razumije u posao, a osim toga je i slabačak i brzo se umara... Čim ugleda kako su se dvojica trojica spremila da se odmaraju, on neizostavno pristupa k njima.

Ti, koji se odmaraju, gledaju jedan u drugoga i započinju razgovor. Tema razgovora na splavima je uvijek jedna te ista:

— Današnja vremena, to su... puka bijeda! — brbljeta kozja bradica u kapi sa ušima. — Prije pet godina jeftinije od osam rubalja nisi mogao nikakva splavara da unajmiš. Za osam ću, ako želiš, zaploviti, a jeftinije ne želim... A sada jedva daju četiri, a? Opće prokletstvo! I zašto je to tako postalo, gospod bog bi znao.

— Namnožilo se mnogo naroda... — hriplje brada poput lopate. — Nemaš ga kamo staviti, taj narod. Ako ti ne pođeš za četiri, poći će drugi za tri. Prije se događalo, da ženu na splavi ni za kakve novce nisi mogao vidjeti, a sadeka, vidiš li koliko ih se naslagalo! A baba je glupa, ona će i za rubalj poći...

— Četiri rublja... — mrmlja kozja bradica, zamišljeno gledajući obalu što promiče. — Četiri... Događaj!

Diomid nije pošao zbog novaca, njemu je svejedno, da li je četiri, da li osam, ali, da se uplete u razgovor, on smatra potrebnim da potvrdi.

— Mda... — veli on. — Prljavi novci. A sve je to zato, braćo, što se trgovac ugojio. Boji se rastati od novaca...

Subesjednici ne odgovaraju Diomidu. Oni gledaju naprijed kuda leti splav, i vide točkicu, što se bijeli. Splav opet juri prema onoj istoj bijeloj crkvi. Hram božji ljubazno

namiguje na njih suncem, što se odbija o njegov križ i o sjajnu zelenu kupolu, i kao da obećava da ih ne će ispustiti iz vida.

— Doista, kakve zavoje tu rijeka pravi! — veli Diomid. — Plovimo, plovimo, a stalno se vrtimo na jednome mjestu...

— Ako se putuje pravo u grad, onda ima pedesetak vrsta, a ako ideš rijekom, onda će se nabrati i šest stotina. Eh, samo da bog dade da voda ne opadne, sutra navečer bili bismo na mjestu...

Dan prolazi sretno, bez događaja, ali pred veče splav nailazi na nesreću. Splavari odjednom, kroz mrak što se počeo spuštati, spaze zapreku: na jednoj obali stoji čvrsto privezana skela, a od skele prema drugoj obali pružaju se jedva spojene grede. Kako da prođu? Na objema obalama silna je vreva. Nekoliko ljudi juri ususret splavi, maše rukama i viče:

— Stoj! Stoj! Vragovi jedni!

Zbunjeni, splavari zaustavljaju splav.

— Ne smije da ide dalje! — viče nekakav debeljko crvena lica, u dugom kaputu sivkaste boje. — Tako ću vas poslati dođavola sa vašim drvima, da ne ćete ostati živi! Meni su tako već dva puta polomili grede, a vama ne dopuštam!

Splavari se zgledavaju, komešaju se i skidaju kape:

— Vaša preuzvišenosti, ta kako ćemo onda? — pita jedan.

— Kako god znate, samo vam ne dopuštam da kidate grede. Meni ljudi stalno idu u tvornicu, bez greda se nikako ne može.

— Vaše blagorođe, ta budite ljubazni! — smekšavaju ga splavari plačnim glasom. — Smilujte se! Mi ćemo vaše grede sakupiti i postaviti ih na mjesto, sve kako treba... po savjesti! Vječno ćemo se za vas bogu moliti!

— Ah, da, poznam vas! Ne smijete!

Crvena fizionomija prijeti rukom i odlazi. Splavari objesiše nosove.

— Kako on smije? — bjesni Diomid. — Kakva je to samovolja? On nema prava do određenog roka da postavi mostić! Momci, zaplovite! Nema šta da se osvrćemo na glupana!

Diomid dugo bjesni i drži prodike, do same noći splavari hodaju obalom bez kapa i klanjaju se, ali ništa ne pomaže... Moraju da se pomire sa sudbinom.

Cijelu noć kraj brvana gori vatrica. Splavari, promočeni i izmoreni, šuteći i ne dopuštajući sebi ni časa odmora, pretovaruju preko greda svoje trupce i povezuju ih u novu splav. Nad tom egipatskom rabotom oni gmižu, kao mravi, sve do jutra.

A ujutro opet na plovidbu!

GRIŠA

Griša, majušan, punačak dječačić, koji se rodio prije dvije godine i osam mjeseci, šeta s dadiljom po bulevaru. Nosi dugi, vatirani ogrtač, šal, veliku kapu sa čupkastim dugmetom i tople kaljače. Sparno mu je i vruće, a sad mu još i probuđeno aprilsko sunce udara ravno u oči i pali trepavice.

Cijela njegova nespretna, plašljiva, nestabilna figura, koja korača, odražava krajnju nedoumicu.

Do sada je Griša znao samo za svijet između četiri zida, gdje u jednom kutu stoji njegov krevet, u drugom — dadiljin sanduk, u trećem — stol, a u četvrtom — gori svjetiljčica. Ako pogledaš pod krevet, ugledat ćeš lutku sa slomljenom rukom i bubanj, a iza dadiljina sanduka ima veoma mnogo raznih stvari: kalemi od konca, papirići, kutijica bez poklopca i slomljeni bajaco. U tom svijetu, osim dadilje i Griše, često se nađu mama i mačka. Mama je nalik na lutku, a mačka na tatičinu bundu, samo što u bundi nema očiju i repa. Iz svijeta, koji se naziva dječjim, vode vrata u širinu, gdje se ruča i pije čaj. Ondje stoji Grišina stolica sa visokim nogama i visi sat, koji postoji samo zato, da može micati njihaljkom i zvoniti. Iz blagovaonice se može proći u sobu, gdje stoje crveni naslonjači. Ondje se na sagu crni mrlja, zbog koje Griši još i danas prijete prstima. Iza te sobe nalazi se još druga, kamo njega ne puštaju i gdje promiče tatica — veoma zagonetna ličnost! Dadilja i mama su poznate: one Grišu odijevaju, hrane i spremaju ga spavati, ali zbog čega postoji tatica — to je nepoznato. Postoji još jedna zagonetna ličnost — to je teta, koja je Griši poklonila bubanj. Ona se sad pojavi, sad iščezne. Kamo ona nestaje? Griša je mnogo puta zagledavao pod krevet, iza sanduka i pod divan, ali ondje je nije bilo . . .

U ovom, pak, novom svijetu, gdje sunce bode u oči, toliko je tatica, mamica i teta, da ne znaš komu da pritrčiš. Ali najčudnije i najgadnije od svega su — konji. Griša gleda u njihove noge, što se miču i ništa ne može da shvati. Gleda u dadilju, ne bi li ona odgonetnula njegovu nedoumicu, ali ona šuti.

Odjednom on čuje strašni topot... Po bulevaru, ravnomjerno koračajući, ravno na njega nailazi gomila vojnika sa crvenim licima i alatom za čišćenje pod rukom. Griša se sav ledi od užasa i upitno gleda u dadilju: nije li opasno? Ali dadilja ne bježi i ne plače, znači, nije opasno. Griša prati vojnike očima i sam počinje koračati s njima u taktu.

Preko bulevara pretrčavaju dvije velike mačke s dugim njuškama, isplaženih jezika i repova podignutih uvis. Griša misli, da i on mora potrčati, i juri za mačkama.

— Stoj! — viče mu dadilja, grubo ga hvatajući za ramena. — Kuda ćeš? Zar ti je rečeno da budeš nestašan?

Eno, nekakva dadilja sjedi i drži majušno korito s kajsijama. Griša prolazi kraj nje i šuteći uzima jednu kajsiju.

— Ta zašto si to? — viče njegova pratilica udarajući ga po ruci i istepljujući mu kajsiju. — Budalo!

Sad bi Griša sa zadovoljstvom podigao stakalce, što mu se našlo pod nogama a svijetli kao svjetiljčica, ali se boji da će ga opet udariti po ruci.

— Moje poštovanje! — čuje odjednom Griša gotovo ponad samog uha nečiji gromki, krupan glas i vidi visokog čovjeka sa svijetlim dugmetima.

Na njegovo veliko zadovoljstvo, taj čovjek pruža dadilji ruku, zaustavlja se i počinje s njom razgovarati. Bljeskanje sunca, šum ekipaža, konja, svijetla dugmeta, sve je to tako poražavajuće novo, i nije čudno, što se Grišina duša ispunja osjećajem naslade i on se smije.

— Hajdemo! — viče on čovjeku sa svijetlim dugmetima, vukući ga za skut.

— Kamo da idemo? — pita čovjek.

— Hajdemo! — insistira Griša.

On bi htio da kaže, kako ne bi bilo loše uzeti sa sobom tatu, mamu i mačku, ali jezik uopće ne govori ono, što je potrebno.

Malo kasnije dadilja skreće s bulevara i uvodi Grišu u veliko dvorište, gdje još ima snijega. I čovjek sa svijetlim dugmetima također ide za njim. Brižljivo obilaze snježne glibove i lokve, zatim po prljavim, mračnim stepenicama ulaze u sobu. Ovdje ima mnogo dima, miriši na pečenje, i nekakva žena stoji kraj štednjaka i peče kotlete. Kuharica i dadilja se ljube i zajedno sa čovjekom sjedaju na klupu i počinju tiho pričati. Obučenom Griši postaje neizdrživo vruće i zagušljivo. »Zbog čega je to?« — misli on ogledajući se.

Vidi mračni strop sa dva para rogovlja, štednjak, koji gleda poput velike, crne duplje...

— Ma-a-ma! — viče on.

— No, no, no! — viče dadilja. — Počekat ćeš!

Kuharica stavlja na stol bocu, dvije čašice i piroge. Dvije žene i čovjek sa svijetlim dugmetima se kucaju i piju nekoliko puta, i čovjek grli sad dadilju, sad kuharicu. A zatim svo troje zapjevaju tiho.

Griša se baca na piroge, i daju mu komadić. On jede i gleda, kako dadilja pije... I on također želi da ispije.

— Daj, dadiljo, daj! — moli on.

Kuharica mu daje da lizne iz njezine čašice. On iskolačuje oči, mršti se, kašlje, i zatim dugo maše rukama, a kuharica ga gleda i smije se.

Vrativši se kući, Griša priča mami, zidovima i krevetu, gdje je bio i što je vidio. Ne govori on toliko jezikom, koliko licem i rukama. On pokazuje kako sja sunce, kako jure konji, kako gleda strašna peć i kako pjeva kuharica...

Uveče on nikako ne može da zaspi. Vojnici s alatom, velike mačke, konji, stakalce, korito s kajsijama, svijetla dugmeta, — sve se to skupilo u gomilu i muči njegov mozak. On se prevrće s boka na bok, brblja i, na kraju krajeva, ne podnoseći svoju uzbuđenost, počinje plakati.

— Ta ti imaš temperaturu! — govori mama, dodirujući dlanom njegovo čelo. — Od čega bi to moglo biti?

— Peć! — plače Griša. — Otiđi odatle, pećica!

— Vjerojatno se prejeo... — odlučuje mama.

I Griša, mučen utiscima novog, tek upoznatog života, dobiva od majke žličicu ricinusa.

LJUBAV

»Tri su sata u noći. Kroz moje prozore zagledava tiha travanjska noć i ljupko mi namiguje svojim zvijezdama. Ne spavam. Tako mi je lijepo!

»Cijelog me, od glave do peta, prožima nekakav čudan, neshvatljiv osjećaj. Ne znam ga sada analizirati, nema kada, lijen sam, ta i bog bio s njom, s tom analizom. Ta, pokušava li pronalaziti smisao u svojim osjećajima čovjek, koji pada sa zvonika, ili koji sazna, da je izvukao dvjesta tisuća? Da li mu je tada do toga?«

Približno tako počinjalo je pismo Saši, devetnaestogodišnjoj djevojci, u koju sam se zaljubio. Pet puta sam ga započinjao, toliko puta sam morao poderati papir, križati cijele stranice i ponovno ih prepisivati. Mučio sam se dugo s pismom, kao s naručenim romanom, i to uopće ne zbog toga, da pismo ispadne dulje, kitnjastije i osjećajnije, nego jer sam htio da do beskonačnosti produljim sam proces pisanja, kada sjediš u tišini svojega kabineta, u koji zagledava proljetna noć, i razgovaraš sa vlastitim sanjama. Između redaka vidio sam drago lice, i, činilo mi se, za istim stolom sa mnom sjedili su duhovi, isti takvi kao ja, naivno-sretni, glupi i blaženo nasmiješeni, i isto su piskarali. Ja sam pisao i stalno pogledavao na svoju ruku, što je još uvijek tugovala zbog nedavnog rukovanja, a ako sam skretao oči ustranu, onda sam mogao vidjeti rešetku zelenih vratašaca. Kroz te rešetke Saša me je gledala kada sam se oprostio s njom. Kad sam se opraštao sa Sašom, nisam ni o čemu mislio, nego sam se samo naslađivao njezinom pojavom, kao što se svaki pravi čovjek naslađuje lijepom ženom; ugledavši, pak, kroz rešetku, dva velika oka, ja sam odjednom, kao nadahnut, shvatio, da sam zaljubljen, da je među nama već sve odlučeno i za-

vršeno, da mi jedino preostaje poizvršavati kojekakve formalnosti.

Također je veoma ugodno zapečatiti ljubavno pismo, polako se obući, izići tihano iz kuće i nositi to blago u poštanski sandučić. Na nebu više nema zvijezda; umjesto njih se na istoku ponad krovova tmurnih kuća bijeli dugi trak, koji ponegdje prekidaju oblaci; od toga traka po cijelom se nebu razlijeva bljedilo. Grad spava, ali već su izišli raznosači vode, i negdje u dalekoj tvornici zviždak budi radnike. Kraj poštanskog sandučića, lagano pokrivenog rosom, sasvim sigurno ćete ugledati nespretnog slugu u kožuhu zvonasta oblika i s palicom u ruci. On se nalazi u stanju katalepsije: ne spava i ne bdije, nego nešto između toga...

Kad bi poštanski sanduci znali kako se često ljudi njima obraćaju da riješe pitanje svoje sreće, sigurno ne bi tako smireno izgledali. Eto ja samo što nisam izljubio svoj poštanski sanduk i, gledajući ga, priznao sam da je pošta — najveće blago!...

Onome, tko je nekada bio zaljubljen, predlažem da se sjeti, kako, spustivši pismo u poštanski sandučić, obično juriš kući, žurno liježeš u krevet i pokrivaš se pokrivačem potpuno uvjeren, da se sutra ne ćeš uspjeti probuditi, jer će te zahvatiti sjećanje o jučerašnjim trenucima i ti ćeš ushićeno gledati kroz prozor, kroz koji će se između nabora zavjesa pohlepno probijati dnevno svijetlo...

Ali da prijeđemo na stvar... Drugi dan, u podne, Sašina sobarica mi je donijela ovakav odgovor: »Jako mi je drago dođite molim vas danas k nama ja ću vas neizostavno čekati. Vaša S.« Ni jednoga zareza. Ta odsutnost interpunkcije, e umjesto *»jat«* u riječi »neizostavno«, cijelo pismo, i čak uska, duga kuverta, u koju ono bijaše uloženo, ispuniše mi dušu ganućem. U razmaknutom, ali neodvažnom rukopisu, prepoznah Sašin način, njezine kretnje da visoko podiže obrve dok se smije, pokrete njenih usana... Ali sadržaj pisma me nije zadovoljio... U prvom redu, na poetska pisma se tako ne odgovara, a drugo, zašto da ja idem Saši u kuću i tamo čekam, dok se debela mamica, braća i besposličarke sjete da nas ostave nasamo? Oni ne će niti pomisliti da se toga prisjete, a nema ništa mrže, nego li susprezati svoja ushićenja samo zato, što oko vas strši nekakva živa sitnica, kao

što je na primjer polugluha starica, ili djevojka, koja dodijava s pitanjima. Poslah po sobarici odgovor, u kojemu predložih Saši da izaberemo za rendez-vous nekakav vrt ili bulevar. Moj prijedlog je bio srdačno primljen. Njime sam pogodio, kako se veli, u sam nišan.

Oko pet sati naveče prikradao sam se do najudaljenijeg i najpustijeg kuta gradskog parka. U parku nije bilo ni žive duše, i susret se mogao održati i negdje bliže, u alejama ili sjenicama, ali žene ne vole romane upola: ako je meda, onda nek bude i žlica, ako je sastanak, onda izaberi najzabitniju šumicu i najneprohodniji grm, gdje riskiraš da naiđeš na varalicu ili pripitog malograđanina.

Kada sam prišao Saši, ona mi je bila okrenuta leđima, a u tim leđima pročitah đavolski mnogo tajanstvenosti. Činilo se, da su leđa, vrat i crne točkice na haljini govorili: pssst! Djevojka je bila obučena u prostu haljinu od cica, preko koje je imala prebačenu laganu maramu. Iz puke tajanstvenosti lice joj je bilo pokriveno bijelim velom. Da ne narušavam harmonije, ja sam trebao doći na prstima i početi govoriti polušaptom.

Koliko se sada sjećam, u tome rendez-vous-u ja nisam bio osnova, nego samo detalj. Sašu nije toliko interesirao *on*, koliko romantičnost susreta, njegova tajanstvenost, cjelovi, šutnja tananih stabala, moje zakletve... Nije bilo trenutka, u kojemu bi se ona zaboravila, zamrla, zbacila sa svog lica izraz tajanstvenosti, i, zaista, da je umjesto mene tu bio nekakav Ivan Sidorič ili Sidor Ivanič, ona bi se osjećala jednako lijepo. I dajte onda uz takve okolnosti saznajte, da li vas ljube ili ne? Ako vas vole, da li je to onda kako treba, ili kako ne treba?

Iz parka povedoh Sašu k sebi. Prisutnost voljene žene u stanu neženje djeluje kao muzika i vino. Obično počinješ govoriti o budućnosti, pri čemu samouvjerenost i samopouzdanje ne znaju granice. Praviš projekte, planove, vatreno diskutiraš o generalstvu, iako još nisi niti zastavnik, i mora biti veoma zaljubljena i usto da ne poznaje život pa da ti sve potvrđuje. Na sreću muškaraca, žene koje vole uvijek su zaslijepljene ljubavlju i nikada ne poznaju život. One ne samo da povlađuju, nego čak i blijede od svetoga užasa, govore sa

strahopoštovanjem i pohlepno hvataju svaku manijakovu riječ. Saša me je slušala sa zanimanjem, ali ubrzo na njenom licu pročitah rasijanost: ona me nije shvaćala. Budućnost, o kojoj sam joj govorio, zanimala ju je samo svojom vanjštinom, i ja sam uzalud pred njom raspredao svoje projekte i planove. Nju je veoma interesiralo, gdje će biti njezina soba kakve će biti tapete u toj sobi, zašto ja imam pianino, a ne klavir, i t. d. Ona je pažljivo razgledala predmete na mom stolu, fotografije, omirisavala bočice, odljepljivala sa kuverata stare marke, koje joj zbog nečega bijahu potrebne.

— Molim te, sakupljaj mi stare marke! — rekla je ona, praveći ozbiljno lice. — Molim te!

Zatim je negdje na prozoru našla orah, glasno ga zdrobila i pojela.

— Zašto ti ne nalijepiš na svoje knjige etikete? — upitala je, bacivši pogled na ormar s knjigama.

— A zašto?

— Tako, da svaka knjiga ima svoj broj ... A kamo ću ja postaviti svoje knjige? Ta i ja također imam knjiga.

— A kakvih ti imaš knjiga? — upitah ja.

Saša podignu obrve, promisli i reče:

— Raznih ...

I kad bih ja smislio da je upitam, što ona misli, kakva su joj uvjerenja, ciljevi, ona bi vjerojatno na isti takav način podigla obrve, promislila i rekla: »razni« ...

Kasnije sam pratio Sašu kući i otišao od nje kao najrealniji i patentirani mladoženja, kakvim sam se i smatrao, dok nas nisu vjenčali. Ako mi čitalac dopusti da sudim samo po mojemu ličnom iskustvu, uvjeravam ga, da je biti mladoženja veoma dosadno, mnogo dosadnije nego li biti mužem ili ničim. Mladoženja — to nije ni jedno ni drugo: od jedne obale si otplivao, a do druge nisi stigao; nisi oženjen, a ne možeš reći, da si slobodan, nego nešto nalik na slugu, o kojemu sam ranije govorio.

Iskoristivši slobodan trenutak, svakodnevno sam jurio zaručnici. Obično sam, idući k njoj, nosio sa sobom gomilu nada, želja, prijedloga i fraza. Svaki put mi se činilo, čim sobarica otvori vrata, da ću se ja, kojemu je zagušljivo i tijesno, spustiti do vrata u prohladnu sreću. Ali u stvarnosti se događalo drugačije. Svaki puta, dolazeći zaručnici, ja sam

nalazio cijelu njezinu porodicu i ukućane kako šivaju glupi miraz. (A propos[1]: šivali su dva mjeseca i sašili za manje od stotinu rubalja.) Mirisalo je na glačanje, stearin i monoksid. Pod nogama mi je krckao stakleni nakit. Dvije najveće sobe bile su napunjene brdima platna, cica i muslina, a iz gomile je provirivala Sašina glavica s koncem u ustima. Svi oni, koji su šivali, susretali su me s radosnim usklikom, ali su me odmah sprovodili u blagovaonicu, gdje im nisam mogao smetati i vidjeti ono, što se dopušta vidjeti samo muževima. S bolom u duši morao sam sjediti u blagovaonici i razgovarati s čankolizom Pimenovnom. Saša, zabrinuta i uzbuđena, stalno je jurila kraj mene s naprstkom, navojem vune, ili s bilo kakvom drugom sitnicom.

— Počekaj, počekaj... Ja ću odmah! — govorila je, kad sam podizao prema njoj molećiv pogled. — Zamisli, podla Stepanida je poderala na vunenoj haljini sav struk.

I, ne dočekavši milosti, ja sam se ljutio, odlazio i šetkao po pločnicima u društvu svoje zaručničke palice. A, događalo se, poželiš da se prošetaš ili provezeš sa zaručnicom, otiđeš k njoj, a ona već stoji sa svojom mamicom u predsoblju, sasvim obučena, i igra se suncobranom.

— A mi idemo u šetnju! — veli ona. — Treba još prikupiti kašmira i promijeniti šešir.

Propade šetnja! Prikrpio bih se gospođama i odlazio s njima u kupovinu. Jako je dosadno slušati kako žene kupuju, cjenkaju se i trude se da nadmudre naduvenog trgovčića. Mene je postajalo stid, kada je Saša, isprevrtavši gomilu robe i snizivši cijenu na minimum, odlazila iz trgovine ne kupivši ništa ili zapovjedivši da joj odrežu komad za 40—50 kopjejaka. Izišavši iz trgovine, Saša i mamica su zabrinuta, uplašena lica dugo raspravljale o tome, kako su se prevarile, kako nisu kupile ono, što je trebalo kupiti, kako su na cicu nešto pretamne boje, i t. d.

Ne, dosadno je biti mladoženjom! Bog bio s njim!

Sada sam oženjen. Večer je. Ja sjedim u svom kabinetu i čitam. Iza mene na sofi sjedi Saša i nešto glasno žvače. Meni se prohtjede da pijem piva.

---

[1] uostalom, što se tiče toga... (franc.)

— Potražider, Sašo, vadičep... — velim ja. — Tu negdje leži.

Saša skače, bezobzirno ruje između dva tri svežnja papira, ispušta šibice i, ne našavši vadičepa, šutke sjeda... Prolazi pet, deset minuta... Mene počinje mučiti crvić — i žeđa, i tuga...

— Saša, ta potraži vadičep! — velim ja.

Saša opet skače i prevrće po papirima oko mene. Njeno žvakanje i šuškanje papira djeluje na mene kao brušenje noževa... Ja ustajem i sam tražim vadičep. Konačno je on pronađen i pivo je otvoreno. Saša ostaje kod stola i počinje nadugačko o nečemu pričati.

— Mogla bi štogod pročitati, Saša... — velim ja...

Ona uzima knjigu, sjeda nasuprot meni i počinje micati usnama... Ja gledam u njeno majušno čelo, u usne što se miču, i počinjem razmišljati.

»Njoj je dvadeseta godina... — mislim ja. — Ako se uzme inteligentnog dječaka istih godina i uporedi, kakva je to razlika! Mladac ima i znanja, i uvjerenje, i pameti.«

Ali ja opraštam tu razliku, kao što opraštam uzano čelo i usne, što se miču... Događalo se, sjećam se, u danima kad sam jurio za ženama, da sam ih odbacivao zbog rupice na čarapi, zbog jedne glupe riječi, zbog neopranih zuba, a ovdje opraštam sve: grickanje, jurnjavu za vadičepom, neurednost, duge razgovore o pojedenom jajetu. Opraštam gotovo nesvijesno, ne čineći nasilja svojoj slobodi, kao da su Sašine pogreške — moje pogreške, a s mnogim stvarima, što su me prije mučile, sada se ushićujem i čak zanosim. Motivi takva sveopraštanja leže u mojoj ljubavi prema Saši, a gdje su zapravo motivi samoj ljubavi — to ne znam.

U SVETOJ NOĆI

Stajao sam na obali Goltve i čekao skeledžiju s druge strane. U normalno vrijeme Goltva je rječica srednje veličine, šutljiva i zamišljena, što se krotko blista iza gustih trski, a sada se preda mnom prostiralo cijelo jezero. Oslobođena proljetna voda prekoračila je obje obale i duboko potopila zemljišta s obje strane, zahvativši voćnjake, sjenokoše i močvare, tako da se na vodenoj površini vrlo lako mogahu ugledati samotni grmovi i topole što su stršale, i u mraku bile nalik na oštre stijene.

Vrijeme mi se činilo veličanstvenim. Bio je mrak, ali ja sam svejedno vidio i sela, i vodu, i ljude... Svijet bijaše osvijetljen zvijezdama, što se osuše po cijelome nebu. Ne sjećam se, da sam ikada vidio toliko zvijezda. Doslovce nisi imao kuda prstom uprijeti. Bilo ih je krupnih, kao guščje jaje, i malenih, kao konopljino sjeme... Zbog svečane parade izašle su na nebo sve do jedne, i male i velike, umivene, obnovljene, vesele, i sve su, do jedne, treperile svojim zrakama. Nebo se odražavalo u vodi, zvijezde su se kupale u tamnoj dubini i zajedno drhtale s laganim talasanjem. U zraku je bilo toplo i tiho... Daleko, na drugoj obali, u neprozirnom mraku, gorjelo je raskošno nekoliko svijetlo-crvenih vatri...

Dva koraka od mene crnjela se silhueta mužika u visokoj kapi i sa debelom, kvrgavom palicom.

— Ipak, kako dugo nema skeledžije! — rekoh ja.

— A vrijeme mu je da dođe, — odvrati mi sjena.

— Ti također čekaš skeledžiju?

— Ne, ja tako... — zijevnu mužik, — čekam na vatromet. Pošao bih, ali, treba priznati, nemam peták za prijevoz.

— Ja ću ti dati peták.

— Ne, zahvaljujem pokorno... Radije ti za taj petak tamo, u manastiru, postavi za me svjećicu... Tako će biti zanimljivije, a ja ću i tu postajati. Reci, molim te, kako da nema skeledžije! Kao da je pao u vodu!

Mužik priđe samoj vodi, uhvati se rukom za čelično uže i zaviknu:

— Jeronime! Jeroni-i-me!

Kao odgovor na njegov povik s druge obale se začu otegnuto zvonjenje velikog zvona. Zvonjava bijaše gusta, niska, kao da potječe s najdeblje strune kontrabasa: činilo se kao da je zašištao sam mrak. U isti čas se začu pucanj topa. On projuri kroz mrak i završi negdje daleko iza mojih leđa. Mužik skine kapu i prekrsti se.

— Hristos voskrese! — reče on.

U zraku još ne ušutiše zvuci od prvog udarca zvona, kad se već začu drugi, a za njim odmah treći, i mrak se napuni neprekidnom, dršćućom zvonjavom. Oko crvenih vatara pojaviše se nove vatre i sve se zajedno podigoše, nemirno trepćući.

— Jeroni-i-me! — začu se promukao otegnuti povik.

— Viču s druge obale, — reče mužik. — Znači da i tamo nema skeledžije. Zaspao je naš Jeronim.

Vatre i baršunasto zvonjenje mamili su... Ja sam već počeo gubiti strpljenje i uzrujavati se, ali eto, konačno, zagledajući se u mračnu daljinu, ugledah nekakvu sjenku, koja je veoma bila nalik vješalima. To bijaše odavno očekivani skeledžija. On se kretaše takvom sporošću, da bi se, kad ne bi bilo postepenih kretnji njegovih kontura, moglo pomisliti kako on stoji na jednom mjestu, ili pak ide prema drugoj obali.

— Brže! Jeronime! — kriknu moj mužik. — Gospodin te čeka!

Skela pripuza obali, posrnu, i sa škripom se zaustavi. Na njoj je, držeći se za konopac, stajao visok čovjek u monaškoj mantiji i u kupastoj kapici.

— Zašto tako dugo? — upitah ja, skačući na skelu.

— Oprostite Hrista radi, — odvrati tiho Jeronim. — Nema više nikoga?

— Nikoga...

Jeronim se uhvati rukama za konopac, savije se u upitnik i zastenja. Skela škripnu i pokrene se. Sjena mužika u visokoj kapi poče se polako udaljavati od mene, — znači, skela je krenula. Jeronim se ubrzo ispravio i počeo raditi jednom rukom. Šutjeli smo i gledali obalu, prema kojoj smo se pomicali. Tamo je već počela »luminacija«, koju je čekao mužik. Kod same su vode u orijaškim plamenovima plamsale bačve sa smolom. Njihove sjene, rumene kao mjesec koji izlazi, dugim, širokim plohama su nam išle ususret. Goruće bačve su svojim plamenom osvjetljavale svoj vlastiti dim i duge sjene ljudi, koje su promicale kraj vatara; ali dalje, sa strane i iza njih, odakle je dolazila baršunasta zvonjava, bila je ova ista, neprozirna, crna magla. Odjednom, sijekući mrak, poput zlatne trake vinu se u nebo raketa; ona opisa dugu i, upravo kao da se razbila o nebo, s trijeskom se rasu u iskre. Sa obale se začu tutanj, sličan na daleko hura.

— Kako je lijepo! — rekoh ja.

— Ne može se ni izreći, kako je lijepo! — uzdahnu Jeronim. — Noć je takva, gospodine! U drugo vrijeme na raketu i ne obratiš pažnje, a sada se raduješ svakoj taštini. A vi, odakle ste?

Ja rekoh odakle sam.

— Tako... radostan dan je danas... — produžavaše Jeronim slabim, usopljenim tenorićem, kakvim govore bolesnici, koji počinju ozdravljati. — Veseli se i nebo i zemlja i pakao. Svetkuje sve živo. Samo mi recite, dobri gospodine, zašto, eto, i uz veliku radost čovjek ne može da zaboravi svoje brige?

Meni se učinilo, da me je taj neočekivani upit pozivao na jedan od onih »produbljenih« razgovora o spasu duše, što ga toliko vole prazni i dosadni monasi. Nisam bio raspoložen da mnogo govorim, i zato samo upitah:

— A kakvih vi, baćuška, imate briga?

— Običnih, kao što su i u svih ljudi, vaše blagorođe, dobri gospodine, ali na današnji dan se dogodio u manastiru osobit događaj: kod samog objeda, za vrijeme paremije, umro je jerođakon Nikolaj...

— Što ćeš, božja volja je to! — rekoh ja, poprimajući monaški ton. — Svi moraju umrijeti. Po mome mišljenju, vi

treba da se radujete... Vele, tko umre u vrijeme Pashe, svakako dolazi u carstvo nebesko.

— To je istina.

Ušutjesmo. Sjena mužika u visokoj kapi slila se sa crtama obale. Bačve sa smolom razgarahu se sve više i više.

— I evanđelje jasno upućuje na ispraznost tuge, i razmišljanje, — prekinu Jeronim šutnju, — ali zašto, pak, duša tuguje i ne će da sluša razum? Zašto joj se gorko plače?

Jeronim slegnu ramenima, okrenu se k meni, i brzo progovori:

— Da sam umro ja, ili tko drugi, to bi možda ostalo i neprimjetljivo, ali, ta umro je Nikolaj! Nitko drugi nego Nikolaj! Čak je teško i povjerovati da ga više nema na svijetu! Stojim ja ovdje, na skeli, i sve mi se čini, da će on sad poviknuti sa obale. Da se ne bih bojao na skeli, on je uvijek dolazio na obalu i pozivao me. Zbog toga je posebno noću ustajao iz kreveta. Dobra duša! Bože, kako dobra i milostiva. Drugi čovjek niti majke takove nema, kakav je meni bio taj Nikolaj! Gospode, spasi njegovu dušu!

Jeronim uhvati konop, ali se u isti čas okrenu k meni.

— Vaše blagorođe, a kako je bio svijetao um! — reče on pjevajućim glasom. — Kako je imao blagozvučan i sladak jezik! Eto, baš jutros će pjevati na jutrenju: »O, ljubeznog! o, najslađeg tvojeg glasa!«. Osim svih ostalih čovječanskih osobina on je posjedovao i jedan neobičan dar!

— Kakav dar? — upitah ja.

Monah me ogleda i, kao uvjerivši se, da meni može povjeriti tajnu, veselo se nasmija.

— Imao je dar da piše crkvene pjesme... — reče on. — Pravo čudo, gospodine! Zaprepastit ćete se, ako vam objasnim! Otac arhimandrit naš je moskovski đak, otac namjesnik je završio u kazanskoj akademiji, ima u nas i pametnih jeromonaha, i otaca, al ipak, reci molim te, nema ni jednoga takvog, koji bi znao pisati, a Nikolaj, prosti monah, jerođakon, nigdje nije učio, i čak izgleda vanjskog nije imao, a pisao je! Čudo! Pravo čudo!

Jeronim pljesnu rukama i, posve zaboravivši na konopac, nastavi s oduševljenjem:

— Otac namjesnik se izmuči živ dok sastavi propovijed; kad je pisao povijest manastira, svu je braću izmučio i deset

puta je putovao u grad, a Nikolaj je pisao crkvene pjesme! Crkvene pjesme! To nije isto što i propovijed ili povijest.

— A zar je crkvene pjesme teško pisati? — upitah ja.

— Jako teško... — kimnu glavom Jeronim. — Tu ne ćeš ni mudrošću niti svetošću ništa učiniti, ako ti bog nije dao dara. Monasi, koji to ne shvaćaju, misle, da je za to potrebno znati samo životopis sveca, o kojemu pišeš, i upoređivati s drugim crkvenim pjesmama. Ali to je, gospodine, krivo. Ono, naravno, onaj, koji piše crkvenu pjesmu, mora znati žitije u potankosti, i najmanju sitnicu. Da, i poređivati s ostalim pjesmama je potrebno, da se zna kako treba početi i o čemu pisati. Za primjer ću vam reći, da se prvi odlomak počinje sa »vozbrani« ili »izabrani«... Prvi ikos uvijek treba počinjati od anđela. U pjesmi o Najslađem Isusu, ako vas zanima, on počinje ovako: »Tvorče anđela i božjih snaga«, u pjesmi o presvetoj bogorodici: »Anđel, predstavnik nebesa poslan bijaše«, o Nikolaju Čudotvorcu: »Slikom anđela, likom zemnog bića«, i drugdje. Uvijek se počinje od anđela. Naravno, bez toga se ne može, da se ne upoređuje, ali, glavno ipak nije u žitiji, niti u poredbi s drugom pjesmom, nego u ljepoti i slatkoći. Nužno je, da sve bude skladno, kratko i potanko. Treba, da se u svakom stihu osjeti mekoća, ljubaznost i nježnost, da ne bude ni jedne grube, oštre ili takve riječi, koja ne odgovara. Treba pisati tako, da onaj, koji se moli srcem, može da se raduje i plače, a onaj, koji moli umom, da se smekša i zastraši. U bogorodičinoj pjesmi postoje riječi: »Raduj se, visino teško shvatljiva čovječjom pomisli, raduj se, dubino, nesagledana ni anđeoskim očima!« Na drugom mjestu te iste pjesme rečeno je: »Raduj se, drvo svetoplodovito, od kojega se hrane vjerni, raduj se, drvo blagoslovljenih listova, kojima se pokrivaju mnogi!«

Jeronim, kao da se nečega uplašio ili zastidio, pokri dlanovima obraz i strese glavom.

— Drvo svetoplodovito... drvo svetolistveno... — promrmlja on. — Nađe i takve riječi! Dade gospod i takvu sposobnost! Zbog kratkoće mnogo riječi i misli slijeva u jednu riječ, a kako to u njega ispada tečno i potanko! »Svetopodateljna svetitelja bićima«... — rečeno je u pjesmi o Isusu Najslađem. Svetopodateljna! Takve riječi nema ni u razgo-

voru, ni u knjigama, a ipak ju je izmislio, našao u pameti svojoj! Osim tečnosti i lijeporječivosti, gospodaru, potrebno je još da svaki stih bude ukrašen šaroliko, da tu ima i cvijeća, i munje, i vjetra, i sunca, i sviju predmeta vidljivoga svijeta. I svaki usklik treba sastaviti tako, da on bude gladak i ugodan za uho. »Raduj se, ljiljane rajskoga staklenika!« Tako je ljupkije i za uho slatko. A baš tako je Nikolaj pisao! Upravo tako! Ne mogu vam izreći kako je on pisao!

— Da, u tom slučaju je šteta, što je umro, — rekoh ja. — Ipak, baćuška, dajte vozite, jer ćemo zakasniti...

Jeronim se prenu i pritrča užetu. Na obali poče zvoniti u sva zvona. Vjerojatno je već oko manastira išla procesija, jer je cijeli mračni prostor iza bačava sa smolom sad bio ispunjen pomičnim vatricama.

— Da li je Nikolaj štampao svoje pjesme? — upitah ja Jeronima.

— Gdje da ih štampa? — uzdahnu on. — I čudno bi ih bilo štampati. Zašto? U manastiru se kod nas time nitko ne zanima. Ne vole. Znali su, da Nikolaj piše, ali tome nisu poklanjali pažnje. Sada, gospodaru, nitko ne cijeni novo napisane stvari!

— Imaju predrasuda prema njima?

— Upravo tako. Da je Nikolaj bio starac pustinjak, onda bi, možda, bratija i poklonila tome pažnje, ali eto, ta njemu nije bilo još ni četrdeset godina. Bilo je i takvih, koji su se smijali i njegovo pisanje smatrali čak grijehom.

— A zbog čega je on pisao?

— Tako, više zbog svoje utjehe. Od cijelog bratstva jedini sam ja čitao njegove pjesme. Dođem k njemu tihano, da drugi ne vide, a on se veseli, što mene to zanima. Grli me, gladi po glavi, naziva me ljubaznim riječima, kao malo djetešce. Zatvori ćeliju, posadi me uz sebe i počne čitati...

Jeronim ostavi konopac i priđe k meni.

— Ja i on smo bili nešto kao prijatelji, — prošapta on, gledajući me bliještećim očima. — Kamo on, onamo i ja. Kad mene nema, on tuguje. I volio me je više nego druge, a sve zbog toga, jer sam ja od njegovih crkvenih pjesama plakao. Teško je i da se sjetim. Sada sam ja isto što i sirota, ili udovica. Znate, kod nas u manastiru ljudi su svi dobri, pošteni, bogobojažljivi, ali... ni u koga nema mekoće i delikatnosti, jed-

nako kao u ljudi prosta zvanja. Svi govore glasno, kada hodaju, udaraju nogama, buče, kašlju, a Nikolaj je uvijek govorio tiho, prijatno, i kad je primijetio, da tko spava ili se moli, prošao je mimo kao mušica ili komarac. Imao je nježno, žalosno lice...

Jeronim duboko uzdahnu i uhvati konopac. Već smo se približavali obali. Ravno iz mraka i riječne tišine mi smo postepeno plovili u začarano carstvo, puno zagušljivog dima, blještećeg svijetla i galame. Kraj bačava sa smolom već se jasno vidjelo micanje ljudi. Plamsanje vatre pridavalo je njihovim crvenim licima i figurama čudan, gotovo fantastičan izraz. Pokatkad su između glava i lica ljudi promicale njuške konja, nepomične, kao izlivene iz crvene mjedi.

— Sad će zapjevati uskrsni kanon... — reče Jeronim, a Nikolaja nema, nema tko da svrati pažnju... Njemu je taj kanon bio čak slađi od pisanja. U svaku je riječ, činilo se, proniknuo! Eto, vi ćete biti ondje, gospodine, i opazit ćete što se pjeva: dušu obuzima!

— A zar vi ne ćete biti u crkvi?

— Ja ne mogu... Moram prevoziti...

— Ali zar vas ne će zamijeniti?

— Ne znam... Trebalo je da me zamijene još u devet sati, ali eto, vidite, ne zamjenjuju!... A, priznat ću, htio bih u crkvu...

— Jeste li vi monah?

— Da... to jest, ja sam iskušenik.

Skela udari o obalu i zaustavi se. Ja dadoh Jeronimu petâk za prijevoz i skočih na obalu. U isti čas kola s dječakom i uspavanom ženom sa škripanjem se dovezoše na skelu. Jeronim, slabo osvijetljen od vatara, uhvati za konop, savi se i pomaknu skelu sa mjesta...

Nekoliko koraka sam načinio po blatu, ali dalje sam imao ići po mekoj, svježe utabanoj stazici. Ta stazica vodila je prema tamnim, nalik na žlijeb, manastirskim vratima, kroz oblake dima, kroz neurednu gomilu ljudi, raspregnutih konja, kola, kočija. Sve je to škripalo, frktalo, smijalo se, i po svemu je treptalo bakrenasto svijetlo i valovite sjene dima... Opći kaos! I u toj jurnjavi još su našli mjesta da pune mali top i prodaju medenjake!

S onu stranu zida, u ogradi, bila je isto takva gužva, ali reda i podređenosti je ovdje bilo više. Tu je mirisalo na borovicu i tamjan. Govorilo se glasno, ali smijeha i frktanja nije bilo. Oko nadgrobnih spomenika i križeva pritiskivali su se, jedan uz drugoga, ljudi s kolačima i zavežljajima. Očito su mnogi od njih došli izdaleka da posvete uskrsni kolač, i sada su bili izmučeni. Po željeznim pločama, koje su ležale u redu, od vrata do crkvenog ulaza, nemirno, zvonko udarajući cipelama, jurili su mladi iskušenici. Na zvoniku su se također uposleno vrtjeli i vikali.

»Kakva nemirna noć! — mislio sam ja. — Kako je lijepo!«

Nemir i nesanicu mogao si vidjeti u cijeloj prirodi, počevši od noćnog mraka i završavajući kamenim pločama, nadgrobnim križevima i drvećem, ispod kojeg su se gomilali ljudi. Ali nigdje uzbuđenost i nemir nisu došli do izražaja tako jako kao u crkvi. Kod izlaza se održavala nejednolika borba priliva s odlivom. Jedni su ulazili, drugi izlazili i opet se brzo vraćali, da malo postoje i opet se podignu. Ljudi se premještaju s mjesta na mjesto, tumaraju i kao da nešto traže. Val ide od ulaza i juri po cijeloj crkvi, uznemirujući čak i prednje redove, gdje stoje solidni i bogati ljudi. O sabranoj molitvi ne može biti ni govora. Molitve uopće nema, postoji nekakva opća, dječji neodgovorna radost, koja traži povod, da se samo istrgne na vidjelo i izlije u bilo kakvom pokretu, pa makar i u neurednom šetkanju i gurnjavi.

Ta, pak, neuobičajena, pokretljivost upada u oči i u samoj uskrsnoj službi. Vrata svetohraništa na oltarima otvorena su širom, u zraku oko svijećnjaka plivaju gusti oblaci tamjanova dima, kud god zagledaš, svagdje plamen, blijesak, trijesak svijeća... Ne drži se nikakvo čtenije, nemirno i veselo pjevanje ne prekida se do samoga kraja; nakon svake pjesme u kanonu svećenstvo mijenja rize i izlazi da kadi, što se ponavlja gotovo svakih deset minuta.

Nisam dospio još ni uhvatiti mjesta, kad me sprijeda gurnu val i odbaci nazad. Preda mnom prođe visoki, krupni đakom s dugom, crvenom svijećom; za njim se žurio s kandilom sijedi arhimandrit u zlatnoj mitri. Kad oni nestadoše iz vida, gomila me opet otisnu na prijašnje mjesto. Ali nije prošlo ni deset minuta, kad nahrupi opet novi val, i opet se po-

kaza đakon. Ovaj put je iza njega išao otac namjesnik, baš onaj, koji je, po Jeronimovim riječima, pisao povijest manastira.

Meni, koji sam se slio sa gomilom i zarazio se sveopćim radosnim ushitom, bijaše nepodnosivo bolno zbog Jeronima. Zašto ga ne zamijene? Zašto da ne ode na skelu bilo tko, tko je manje osjećajan i manje pati od utisaka?

»Uzdigni okolo oči tvoje, Sione, i gledaj... — pjevali su na pjevnici, — »jer pridoše k tebi, kao blagosvijetla, od zapada i sjevera, i mora, i istoka čeda tvoja«...

Ja pogledah na lica. Na svima je bio živ izražaj zanosa, ali nijedan čovjek nije slušao unoseći se u ono, što se pjevalo, i ni u koga nije bio »zanesen duh«. Zašto ne zamijene Jeronima? Mogao sam sebi predstaviti Jeronima, kako smireno stoji negdje uz zid, sagnuvši se i pohlepno loveći krasotu svete fraze. Sve što je sada proklizilo mimo sluha onih, koji su stajali kraj mene, on bi pohlepno pio svojom osjetljivom dušom, upio bi se do ushićenja, do zanosa duha, i u cijelom hramu ne bi bilo sretnijeg čovjeka od njega. Sada je on, pak, vozio naprijed i natrag po tamnoj rijeci i tugovao za svojim umrlim bratom i prijateljem.

Straga grunu val. Krupan, nasmijan monah, igrajući se brojanicama i ogledavajući se nazad, bokom se protiskivao kraj mene, praveći put nekakvoj dami u šeširu i baršunastoj bundi. Odmah iza dame, noseći ponad naših glava stolac, gurao se manastirski sluga.

Ja iziđoh iz crkve. Htio sam da pogledam mrtvoga Nikolaja, nepoznatog autora crkvenih pjesama. Prošetao sam se uz ogradu, gdje se uzduž zidova protezao red monaških ćelija, zagledao u nekoliko prozora i, ništa ne ugledavši, vratio se. Sad ne žalim što nisam vidio Nikolaja; bog zna, možda bih, da sam ga vidio, izgubio sliku, koju mi sada crta moja mašta. Tog simpatičnog, poetski nadarenog čovjeka, koji je noću izlazio da se dovikuje sa Jeronimom i koji je napunjao svoje pjesme cvijećem, zvijezdama i zrakama sunca, neshvaćenog i samog, zamišljam plašljiva, blijeda, s mekim, krotkim i žalosnim crtama lica. U njegovim očima, uporedo s umom, treba da svijetli nježnost i ona, jedva uzdržavana, dječja ushićenost, koju sam osjetio u Jeronimovu glasu, kada mi je recitirao citate iz crkvenih pjesama.

Kad smo poslije službe božje izišli iz crkve, noći već nije bilo. Počinjalo je jutro. Zvijezde su ugasle i nebo je postalo sivo-plavo, namršteno. Gvozdene ploče, spomenici i pupoljci na drveću bijahu prekriveni rosom. U zraku se oštro osjećala svježina. Izvan ograde više nisam vidio one živosti, kakvu sam vidio noću. Konji i ljudi činili su se umorni, pospani, jedva su se micali, a od bačava sa smolom ostale su samo hrpe crnog pepela. Kada je čovjek umoran i želi spavati, onda mu se čini da takav isti osjećaj ima i priroda. Meni se činilo da su drveće i mlada trava spavali. Činilo se, da čak i zvona nisu zvonila tako glasno i veselo, kao noću. Zavlada tišina, i od ushićenja ostala je samo prijatna iznemoglost, želja za snom i toplinom.

Sada sam mogao vidjeti rijeku sa obje obale. Nad njom se, u valovima, amo-tamo, lelujala laka magla. Od vode je dolazila hladnoća i oštrina. Kad sam skočio na skelu, na njoj se već nalazila nečija bručka i dvadesetak muškaraca i žena. Konop, vlažan i, kako se meni činilo, sanjiv, daleko se vukao preko široke rijeke i na mjestima iščezavao u bijeloj magli.

— Hristos voskrese! Nema više nikoga? — upita tihi glas.

Prepoznah Jeronimov glas. Sada mi više noćna tama nije smetala da razgledam monaha. Bio je visoki čovjek uskih ramena, oko 35 godina, sa krupnim, okruglim crtama lica, s poluzatvorenim očima, što su lijeno gledale, i neočešljanom bradicom poput klina. Pogled mu je bio neobično žalostan i umoran.

— Još vas nisu zamijenili? — začudih se ja.

— Mene? — priupita on, okrećući prema meni svoje ozeblo lice pokriveno rosom i smiješeći se. — Sad više nema tko da zamijeni do samoga jutra. Svi će poći sada k ocu arhimandritu na zakusku.

On i još nekakav mužik u kapi od riđeg krzna, koja nalikovaše zdjelici od lipe, u kakvima se prodaje med, uhvatiše za konop, zajednički zastenjaše, i skela se maknu s mjesta.

Mi zaplovismo, uznemirujući na putu maglu, koja se lijeno dizala. Svi su šutjeli. Jeronim je mahinalno radio jednom rukom. On nas je dugo razgledavao svojim krotkim, žalo-

snim očima, zatim je zaustavio svoj pogled na crvenom licu mlađahne trgovkinje crnih obrva, koja je na skeli stajala uz mene i sa mnom se šutke stresala od magle, što ju je zahvaćala. Za vrijeme cijelog puta on nije s nje skidao očiju.

U tome dugom pogledu bilo je malo muškoga. Meni se čini, da je Jeronim na licu žene tražio meke i nježne crte svoga pokojnog prijatelja.

DAME

Fjodor Petrovič, direktor narodnih učilišta N-ske gubernije, koji je sebe smatrao pravednim i velikodušnim čovjekom, primio je u svojoj kancelariji učitelja Vremenskog.

— Ne, g. Vremenski, — govorio je on, — ostavka je neizbježiva. S takvim glasom, kao što je vaš, ne možete ostati u učiteljskoj službi. A kako ste ga izgubili?

— Ja sam, uznojen, hladnoga piva popio... — prošišta učitelj.

— Kakva šteta! Služio čovjek četrnaest godina, i odjednom takva napast! Vrag zna, zbog kakve se sve sitnice uništava karijera. Što sad namjeravate učiniti?

Učitelj ne odgovori.

— Imate li porodicu?

— Ženu i dvoje djece, vaše prevashodstvo... — prošišta učitelj.

Nastane šutnja. Direktor ustade od stola i prošeta iz kuta u kut, ljuteći se.

— Pamet me ostavlja, što da radim s vama! — reče on. — Učitelj ne možete biti, za penziju ste premladi... otpustiti vas i prepustiti samovolji sudbine, na sve četiri strane svijeta, nije sasvim u redu. Vi ste naš, domaći čovjek, odslužili ste četrnaest godina, znači, dužni smo da vam pomognemo... Ali kako da pomognemo? Što ja mogu učiniti za vas? Stavite se u moj položaj: što ja mogu učiniti za vas?

Opet šutnja, direktor je šetkao i stalno mislio, a Vremenski, prignječen svojom nesrećom, sjedio je na krajičku stolice i također mislio. Odjednom direktor zasjaji i čak pucne prstima.

— Čudim se, kako se to nisam ranije sjetio! — progovori on brzo. — Poslušajte, evo što vam mogu predložiti...

Slijedeće nedjelje naš djelovođa u ubožnici odlazi u penziju. Ako želite, uzmite njegovo mjesto! Eto vam!

Vremenski, ne očekujući takve milosti, također zasja.

— Odlično, — reče direktor. — Još danas napišite molbu...

Otpustivši Vremenskog, Fjodor Petrovič osjeti olakšanje i čak zadovoljstvo: pred njim više nije stršila zgrbljena figura piskavog pedagoga, a ugodno je bilo misliti, da je, predloživši Vremenskome slobodno mjesto, on postupio pravedno i po savjesti, kao dobar, potpuno čestit čovjek. Ali to dobro raspoloženje nije dugo potrajalo. Kad se vratio kući i sjeo da ruča, njegova žena, Nastasja Ivanovna, odjednom se sjeti:

— Ah, da, gotovo da ne zaboravih! Jučer je bila kod mene Nina Sergejevna i molila za jednog mladića. Veli, kod nas u ubožnici otvara se jedno prazno mjesto...

— Da, ali to mjesto je već obećano drugom, — reče direktor i namršti se. — A ti znaš moje pravilo: ja nikada ne dijelim mjesta po protekciji.

— Ja znam, ali za Ninu Sergejevnu, pretpostavljam, može se načiniti iznimka. Ona nas voli kao rođene, a mi joj sve dosada nismo učinili ništa. I ne pomišljaj, Feđa, da odbiješ! Svojim kaprisima ćeš uvrijediti i nju, i mene.

— A koga ona preporučuje?

— Polzuhina.

— Kakvoga Polzuhina? To je onaj, što je na Novu Godinu u skupu igrao Čackoga? Toga gentlemana? Ni za što!

Direktor prestade jesti.

— Ni za što! — ponovio je on. — Sačuvaj me bože!

— Ali, ta zašto?

— Shvati, majčice, da ako mladić ne ide direktnim putem, nego posredstvom žena, onda je on, vjerojatno, đubre! Zašto ne dođe k meni sam?

Poslije ručka direktor je u svom kabinetu legao na sofu i čitao primljene novine i pisma.

»Dragi Fjodore Petroviču! — pisala mu je žena gradskog načelnika. — Vi ste nekad govorili, da sam ja poznavalac srca i ljudi. Sada dolazite u priliku da to provjerite na djelu. Uskoro će k vama doći moliti mjesto djelovođe u našoj ubožnici neki K. N. Polzuhin, kojega poznam kao predivnog mla-

dića. Momak je jako simpatičan. Primivši ga, vi ćete se uvjeriti ..... i t. d.

— Ni za što! — progovori direktor. — Sačuvaj me bože!

Nakon toga nije bilo dana, a da direktor nije primio pisama, što su preporučivala Polzuhina. Jednog prekrasnog jutra pojavi se i sam Polzuhin, punašan mladić, obrijana, džokejska lica, u novom crnom odijelu...

— Što se tiče službenih poslova, ja ne primam ovdje, nego u kancelariji, — reče suho direktor, saslušavši njegovu molbu.

— Oprostite, vaše prevashodstvo, ali naši zajednički prijatelji savjetovali su mi da vam se obratim baš u kući.

— Hm!... — zamuca direktor, gledajući s mržnjom na njegove cipele s uskim vršcima. — Koliko ja znam, — reče on, — vaš otac posjeduje imetak i vi niste u bijedi, zbog čega tražite to mjesto? Ta plaća je bijedna!

— Ja ne tražim zbog plaće, nego tako... Ta ipak, služba je državna...

— Ta-ko... Meni se čini, da će vam za mjesec dana dodijati taj posao i vi ćete ga ostaviti, a međutim, postoje kandidati, kojima je to mjesto — životna karijera. Ima siromaha, kojima...

— Ne će mi dodijati, vaše prevashodstvo! — presiječe ga Polzuhin. — Časna riječ, ja ću se trsiti!

Direktor se zanjiše.

— Poslušajte, — upita on prezirno se smiješeći — zašto se niste odmah obratili meni, nego ste smatrali da je potrebno uznemiravati dame?

— Ja nisam znao, da će vam to biti neugodno, — odgovori Polzuhin i zbuni se. — Ali, vaše prevashodstvo, ako vama nisu važne pismene preporuke, onda mogu pokazati svjedodžbe...

On izvadi iz džepa papir i pruži ga direktoru. Ispod svjedodžbe, napisane kancelarijskim rukopisom, stajao je potpis gubernatora. Po svemu je bilo vidljivo, da je gubernator potpisao ne čitajući, samo da se oslobodi nekakve nastrljive gospođe...

— Ništa, slažem se... slušam... — reče direktor, pročitavši svjedodžbu i uzdahnuvši. — Podnesite sutra molbu... Nema šta da se radi...

A kada je Polzuhin otišao, direktor se sav predao osjećaju odvratnosti.

— Đubre! — šištao je on, koračajući iz kuta u kut. — Postigao si svoje, prokleti gigolo, ženski ugodniče! Gmizavac! Životinja!

Direktor je glasno pljunuo na vrata, iza kojih je nestao Polzuhin, i odjednom se zbunio, jer mu je u taj čas ulazila u kabinet gospođa, žena upravnika banke...

— Ja na časak, na časak... — poče gospođa. — Sjedite, kume, i slušajte me pažljivo... No, vele da imate prazno mjesto... Sutra ili danas javit će vam se mladić, netko od Polzuhinovih...

Gospođa je brbljala, a direktor ju je gledao mutnim, blesavim očima, kao čovjek, koji se sprema da padne u nesvijest, gledao je i iz uljudnosti se smiješio.

A drugi dan, kad je u svojoj kancelariji primao Vremenskoga, direktor se dugo nije mogao odlučiti da mu kaže istinu. Zbunjivao se, saplitao, i nije znao odakle bi počeo, što bi rekao. Htio je da se opravda pred učiteljem, da mu ispriča cijelu, pravu istinu, ali jezik se zaplitao, kao u pijanca, uši su mu gorjele i odjednom mu posta uvredljivo i mrsko što mora igrati tako prljavu ulogu — u svojoj kancelariji, pred svojim podčinjenim. On je odjednom udario po stolu, skočio i ljutito zavikao:

— Nemam za vas mjesta! Nemam i nemam! Ostavite me na miru! Ne mučite me! Pustite me na miru, konačno, budite tako ljubazni!

I iziđe iz kancelarije.

SNAŽNI OSJEĆAJI

Stvar se dogodila nedavno u moskovskom okružnom sudu. Porotnici, ostavši preko noći u sudu, prije spavanja, povedoše razgovor o snažnim osjećanjima. Na to ih je navelo sjećanje na jednog svjedoka, koji je počeo mucati i posijedio, po njegovim riječima, zahvaljujući nekakvoj strašnoj minuti. Porotnici odlučiše, da, prije nego li zaspu, svaki od njih iskopa nešto iz svojih sjećanja i to ispriča. Čovjekov život je kratak, ali svejedno nema čovjeka, koji bi se mogao pohvaliti, da u prošlosti nije imao užasnih minuta.

Jedan porotnik je ispričao kako se utapljao, drugi je ispripovjedio kako je jednom noću on, u mjestu, gdje nema ni liječnika, niti apoteke, otrovao vlastitog dječaka, davši mu griješkom umjesto sode cinkov sulfat. Dječak nije umro, ali otac umalo što nije poludio. Treći, još mlad, ali boležljiv čovjek, opisao je svoja dva pokušaja samoubojstva: jedamput se pokušao ustrijeliti, drugi puta baciti pod vlak.

Četvrti, majušni, kicoški odjeven debeljko, ispričao je slijedeće:

— Imao sam 22—23 godine, ne više, kada sam se do ušiju zaljubio u svoju sadašnju ženu i zaprosio je... Sada bih se sa zadovoljstvom zaklao zato što sam se rano oženio, ali onda ne znam što bi bilo sa mnom, da mi je Nataša odgovorila negativno. Ljubav je bila najiskrenija, onakva, kakvu je opisuju u romanima, bijesna, strasna i ostalo. Moja sreća me je gušila i ja nisam znao, kamo da pobjegnem od nje, dodijao sam i ocu, i prijateljima, i posluzi, pričajući neprestano o tome, kako vatreno ljubim. Sretni ljudi su najdosadniji, najviše dodijavaju. Ja sam dodijavao strašno, čak me je sada stid...

Među prijateljima imao sam tada jednog advokata početnika. Sada je taj advokat poznat po cijeloj Rusiji, onda

je tek postajao snažan i nije još bio toliko bogat i znamenit, da pri susretu sa starim prijateljem ima pravo da ga ne prepozna i ne skine šešir. Posjećivao sam ga jedamput ili dva puta nedjeljno. Kada sam dolazio k njemu, obojica bismo se zavalili na divan i počinjali filozofirati.

Jedamput sam ležao kod njega na divanu i raspravljao o tome, kako nema nezahvalnije profesije od advokature. Htio sam da dokažem, da sud, nakon što je ispitivanje svjedoka završeno, lako može proći bez prokurora i branitelja, zato, što ni jedan ni drugi nisu potrebni, nego samo smetaju. Ako je odrastao, duševno i umno zdrav predsjednik porotnog suda uvjeren, da je strop bijel, da je Ivanov kriv, onda nikakav Demosten nije u stanju da se bori s tim uvjerenjem i da ga pobijedi. Tko me može uvjeriti, da imam riđe brkove, ako ja znam, da su oni crni? Slušajući govornika, ja ću se, možda, i raspekmeziti, i zaplakati, ali moje osnovno uvjerenje, zasnovano velikim dijelom na očiglednosti i na faktu, ni ukoliko se ne će promijeniti. Moj advokat, pak, dokazivao je da sam ja još mlad i glup i da govorim sramotno poput djeteta. Po njegovu mišljenju, čin je očigledan zato, što ga osvjetljavaju dobronamjerni ljudi, znalci, zbog čega on postaje još očitijim — to je prvo, drugo, talenat — to je stihijska snaga, to je uragan, koji je u stanju da pretvori u prašinu čak i kamenje, a ne samo da učini takvu sitnicu, kao što je razuvjeravanje malograđana i trgovaca druge stranke. Čovječjoj nemoći je tako teško da se bori sa talentom, kao što je teško gledati u sunce ne treptajući očima, ili kao što je teško zaustaviti vjetar. Jedan običan smrtnik snagom riječi obraća tisuće uvjerenih divljaka na kršćanstvo; Odisej je bio najuvjereniji čovjek na svijetu, ali se spasavao od sirena, i t. d. Cijela se povijest sastoji od sličnih primjera, a u životu se oni susreću na svakom koraku, no tako i mora biti, jer drukčije pametan i talentiran čovjek ne bi imao nikakve prednosti pred budalom i neotesancem.

Ja sam ostao pri svome uvjerenju i nastavljao sam dokazivati, da je uvjerenje snažnije od svakoga talenta, iako, iskreno govoreći, sam nisam mogao točno odrediti, što je zapravo uvjerenje, a što talenat. Vjerojatno sam govorio samo zato, da govorim.

— Uzmimo i tebe... — reče advokat. — Ti si sada uvjeren, da je tvoja zaručnica anđeo i da u cijelom gradu nema sretnijeg čovjeka od tebe. A ja ti velim: dovoljno mi je deset do dvadeset minuta, da ti sjedneš za ovaj stol i napišeš svojoj zaručnici pismo, u kojemu raskidaš zaruke.

Ja se nasmijah.

— Nemoj se smijati, ja govorim ozbiljno, — reče prijatelj. — Ako prohtjednem, za dvadeset minuta ćeš biti sretan kad pomisliš, da se ne moraš ženiti. Ja nisam bog zna kako talentiran, ali ta i ti nisi jedan od snažnih.

— No, deder, pokušaj! — rekoh ja.

— Ne, zašto? Ta ja to samo tako govorim. Ti si dobar momak, i bilo bi okrutno podvrgavati te takvome pokusu. A usto, ja danas nisam raspoložen.

Sjedosmo za ručak. Vino i misli o Nataši i mojoj ljubavi, ispuniše me osjećanjem mladosti i sreće. Moja sreća bijaše tako bezgranično velika, da mi se advokat, koji je sjedio nasuprot meni, sa svojim zelenim očima, činio nesretnim, tako malenim, sivkastim...

— Ded pokušaj! — dodijavao sam mu. — No, molim te!

Advokat je stresao glavom i namrštio se. Očito, da sam mu ja već počinjao dosađivati.

— Ja znam, — reče on, — poslije mog pokusa ti ćeš mi reći hvala i nazvati me spasiteljem, ali, ta potrebno je razmisliti i o zaručnici. Ona te voli, tvoje odbijanje bi je mučilo. A kakva ti je ona divota! Zavidim ti!

Advokat uzdahnu, ispije vino i poče govoriti o tome, kakva je divota moja Nataša. Imao je neobičan dar za opisivanje. O ženskim trepavicama ili malome prstu mogao vam je izgovoriti cijelo brdo riječi. Slušao sam ga s nasladom.

— Vidio sam ja za svoga vijeka mnogo žena, — govorio je on, — ali dajem ti časnu riječ, velim, kao prijatelju, tvoja Natalija Andrejevna — to je biser, to je rijetka djevojka. Naravno, ima i nedostataka, ima ih čak mnogo, ako baš hoćeš, ali svejedno je ona zamamna.

I advokat poče govoriti o nedostacima moje zaručnice. Sada odlično shvaćam, da je on to govorio o ženama uopće, o njihovim slabim stranama uopće, ali meni se onda činilo da on govori samo o Nataši. On se oduševljavao sa uzdignutim nosom, uzvicima, praskavim smijehom, prenemaganjem, baš

sa svim onim, što se meni u nje nije sviđalo. Sve je to, po njegovu mišljenju, bilo beskrajno drago, graciozno, ženstveno. On je ubrzo, a da ja to nisam primijetio, od zanosnog tona prešao na očinski, poučni, zatim na lagani, prezrivi... Predsjednik suda s nama nije bio, pa nije bilo koga da zaustavi razbrbljalog advokata. Ja nisam dospijevao da zinem, a i što sam mogao reći? Prijatelj nije govorio novosti, nego davno već svima poznate stvari, i sav otrov nije bio u tome, što je on govorio, nego u anatemskoj formi. To jest, vrag zna kakva to bijaše forma! Slušajući ga tada, ja sam se uvjerio, da jedna te ista riječ ima tisuću značenja i prizvuka, već s obzirom na to kako se ona izgovara, s obzirom na formu, koja se pridaje frazi. Naravno, ja vam ne mogu prenijeti ni toga tona, ni forme, reći ću samo toliko, da sam se, slušajući prijatelja i koračajući iz kuta u kut, bunio, negodovao, prezirao zajedno s njim. Ja sam mu čak povjerovao kada je on, sa suzama u očima, izjavio da sam ja velik čovjek, da sam ja dostojan veće sudbine, da me u budućnosti čeka neko veliko djelo, koje treba da načinim, a koje mi može ženidba pomrsiti.

— Prijatelju moj! — uzvikivao je on, čvrsto mi stežući ruku. — Molim te, zaklinjem: zaustavi se dok nije kasno. Zaustavi se! Neka te nebo čuva od te čudne, okrutne pogreške! Prijatelju moj, ne upropašćuj sebi mladost!

Ako hoćete, vjerujte, ako ne ćete — nemojte, ali, na kraju krajeva, ja sam sjedio za stolom i pisao svojoj zaručnici pismo, u kojem razvrgavam zaruke. Pisao sam i radovao se što još nije kasno da popravim pogrešku. Zapečativši pismo ja požurih na ulicu da ga bacim u poštanski sanduk. Sa mnom pođe i advokat.

— Izvrsno! Savršeno! — pohvali me on, kad moje pismo Nataši iščeznu u mraku poštanskog sandučića. — Pozdravljam te iz dna duše. Veselim se zbog tebe.

Prošavši sa mnom desetak koraka, advokat je produžio:

— Naravno, brak ima i svoje dobre strane. Ja, na primjer, pripadam onom broju ljudi, kojima je brak i porodični život — sve.

I on je već opisivao svoj život, a preda mnom su iskrsavale sve neurednosti samotnog, momačkog života.

On je ushićeno govorio o svojoj budućoj ženi, o slastima običnog, porodičnog života i zanosio se na tako lijep način, tako iskreno, da, kad smo došli do njegovih vratiju, ja bijah sav očajan.

— Što uradi sa mnom, strašni čovječe?! — govorio sam ja, uspuhavši se. — Ti si me uništio! Zašto si me prisilio da napišem ono prokleto pismo? Ja je volim, volim!

I ja sam se zaklinjao na ljubav, užasavao sam se zbog svoga postupka, koji mi se već činio divljim i besmislenim. Jačeg od toga osjećanja, što sam ga iskusio u to vrijeme, ne mogu sebi, gospodo, niti predstaviti! O, što sam onda preživio, što sam pretrpio! Da se našao dobar čovjek, koji bi mi u taj čas gurnuo u ruke revolver, bio bih sebi sa zadovoljstvom skresao kuglu u čelo.

— No, dosta, dosta ... — rekao je advokat, udarajući me po ramenu i smijući se. — Prestani plakati. Pismo ne će stići do tvoje zaručnice. Adresu na koverti nisi pisao ti, nego ja, a ja sam je tako zamrsio, da na pošti ništa ne će razabrati. Ali sve to neka ti posluži kao lekcija: ne prepiri se o onom, što ne shvaćaš.

Sada, gospodo, predlažem da govori slijedeći.

Peti porotnik zasjedne udobnije i već otvori usta da počne svoju priču, kad se začuje udaranje sata na Spaskoj kuli.

— Dvanaest ... — izbroji jedan od porotnika. — A u kakvu vrstu, gospodo, vi ubrajate osjećaje, što ih preživljava sada naš osumnjičeni? On, taj ubica, sada noći u sudu u kažnjeničkoj ćeliji, leži ili sjedi, i, naravno, ne spava i za vrijeme cijele besane noći osluškuje ovo udaranje sata. O čemu on misli? Kakvi snovi ga obuzimaju?

I porotnici odjednom nekako zaboraviše sve o »snažnim osjećajima«; ono, što je preživio njihov prijatelj, pisavši nekada pismo svojoj Nataši, činilo se nevažnim, čak i neinteresantnim; i više nitko nije pričao, počeše se tiho, šutke spremati da spavaju ...

O ŽENAMA

Ženu se od samog stvaranja svijeta smatra štetnim i ubitačnim bićem. Ona se nalazi na tako niskom stepenu fizičkog, moralnog i umnog razvitka, da se svatko smatra pozvanim da je osuđuje i da ismijava njezine nedostatke, pa čak i skitnica, lišena svih prava, i lajavac, koji se useknjuje u tuđe rupčiće.

Njena anatomska građa je ispod svake kritike. Kada nekakav solidni otac porodice vidi sliku žene »au naturel«[1], on se uvijek s gađenjem mršti i pljuje ustranu. Imati slične slike ondje, gdje se one vide, a ne spremljene u stolu ili u džepu, smatra se prostaklukom. Muškarac je mnogo ljepši od žene. Koliko god on bio žilav, kosmat i bubuljičav, koliko god njegov nos bio crven i čelo usko, on uvijek snishodljivo gleda na ženu, i ne ženi se drukčije, nego poslije strogoga izbora. Nema toga Quasimoda, koji ne bi bio duboko uvjeren, da mu može biti par samo veoma lijepa žena.

Jedan penzionirani poručnik, koji je okrao punicu i koji se kicošio u ženinim polučizmama, tvrdio je, da je, ako je čovjek postao od majmuna, od te životinje najprije postala žena, a tek onda muškarac. Titularni savjetnik Sljunkin, od kojega je žena skrivala votku, često je znao govoriti: »Najotrovniji kukac na svijetu jeste ženski spol.«

Ženska pamet nije ni za što. U nje su duge kose, ali pamet kratka; dok je u muškaraca obratno. Sa ženom ne možeš popričati niti o politici, niti o stanju na burzi, niti o arendatorima. U doba, kada gimnazijalac trećega razreda već rješava svjetske zadatke, a koleški registratori proučavaju knjigu »30000 tisuća stranih riječi«, mudre i odrasle žene razgovaraju samo o modi i vojnicima.

---

[1] Kao u naravi (franc.)

Ženska logika je poslovična. Kad nekakav dvorski savjetnik Anafemski ili departmanski čuvar Dorofej počinju govoriti o Bismarcku ili o koristi nauke, milo ih je slušati: prijatno i umiljato je; kada pak nečija supruga, u nedostatku drugih tema, počinje govoriti o djeci ili o muževljevu pijanstvu, neki suprug će se jedva suspregnuti da ne uzvikne: »Zalajala se lajavica! Ah, alaj mi logike, gospode, oprosti mi griješniku!« Žena je nesposobna da proučava nauke. To proizlazi već iz toga, što za nju ne postoje naučne ustanove.

Muškarci, čak ako su idioti i kreteni, mogu ne samo da se bave naukom, nego i da dobiju katedru, ali žena — zatrlo joj se ime! Ona ne sastavlja udžbenike za prodaju, ne čita referata niti drugih akademskih govora, ne putuje na državni trošak na naučna putovanja i ne koristi se inozemnim disertacijama. Strašno je nerazvijena! Stvaralačkih talenata u nje nema — ni kapi. Ne samo veliko i genijalno, nego čak i ružno i iznuđivačko pripisuje se muškarcima, a njoj je od prirode data samo sposobnost da u produkte muškaraca zamata piroške ili da od njih pravi papillote[1].

Ona je griješna i beskarakterna. U njoj je početak svih zala. U jednoj je staroj knjizi rečeno: »Mulier est malleus, per quem diabolus mollit et malleat universum mundum.«[2] Kada se đavo sjeti da napravi nekakvu pakost ili zamku, on uvijek počinje djelovati posredstvom žene. Prisjetite se, da je zbog Lijepe Jelene planuo Trojanski rat. Mesalina nije skrenula s puta istine samo jednoga mekušca... Gogolj veli, da činovnici uzimaju mito samo zato, što ih na to nagovaraju žene. To je posve istinito. Činovnici zapijaju i prokartaju u vintu i troše na Amalije samo svoje plaće... Imanja kazališnih poduzetnika, državnih poduzimača i sekretara toplih udruženja uvijek su zapisana na ženino ime. Raspuštena je žena dozlaboga. Svaka bogata plemkinja okružena je uvijek desecima mladih ljudi, koji žude da postanu njezini Alfonsi.[3] Siromašni mladići!

---

[1] papillote — trouglasti komadići papira za uvijanje kose (franc.).

[2] Žena je čekić, kojim đavao razmekšava i mrvi čitavi svijet (lat.).

[3] U prezirnom znač. muškarac, koji prima novac od žene zbog seksualne veze s njom. Po imenu junaka drame Dumasasina »Monsieur Alphonse«.

Domovini žena ne donosi nikakve koristi. Ona ne ide u rat, ne prepisuje akta, ne gradi željezničke pruge, nego, zaključavajući od muža bočicu s votkom, utječe na smanjivanje troškova.

Ukratko, ona je lukava, brbljava, tašta, lažljiva, licemjerna, koristoljubiva, nesposobna, lakomislena, zla... Samo jedna stvar je u nje simpatična, a to je, da ona donosi na svijet takve mile, graciozne i strašno pametne dušice, kao što su muškarci... Zbog te blagodati oprostit ćemo joj sve njezine grijehe. Bit ćemo svi velikodušni prema njoj, čak i kokote u kaputićima i ona gospoda, koju u klubovima udaraju svijećnjacima po njuškama.

POZNATI MUŠKARAC

Predivna Vanda ili, kako se je nazivala u putnoj ispravi, počasna građanka Nastasja Kanavkina, ispisavši se iz bolnice, nađe se u položaju, u kakvom nije bila nikada ranije: bez skloništa i bez kopjejke u džepu. Što da učini?

Ona najprije ode u zalagaonicu i ondje založi prsten sa dragim kamenom — svoju jedinu dragocjenost. Za prsten joj dadoše rubalj, ali... što možeš kupiti za rubalj? Za taj novac ne možeš kupiti ni modnu, kratku bluzicu, niti visoki šešir, niti cipelice brončane boje, a bez tih stvarčica ona se osjećala upravo kao gola. Činilo joj se, da je ne gledaju samo ljudi, nego čak i konji i psi, i da joj se rugaju zbog jednostavnosti njezina odijela. I ona je mislila samo o odijelu, a pitanje što će jesti i gdje će noćiti, nije je mučilo.

»Da barem sretnem poznata muškarca... — mislila je ona. — Posudila bih novaca... Meni ne će ni jedan odbiti, zato što...«

Ali poznate muškarce nije mogla sresti. Njih se može vrlo lako sresti uveče u Renesansi, ali u Renesansu ne puštaju u tom prostom kostimu i bez šešira. Što da radi? Nakon duga mučenja, kad joj je već dodijalo i hodati, i sjediti, i misliti, Vanda se odluči na posljednji korak: da ode bilo kakvom poznatom muškarcu ravno u stan i da zamoli novaca.

»Kome da odem? — razmišljala je ona. — Miši ne mogu — oženjen je... Riđi starac je sada u službi...«

Vanda se sjeti zubara Finkelja, otpadnika, koji joj je prije tri mjeseca poklonio ogrlicu i kojemu je ona jednom za večerom u njemačkom klubu izlila na glavu čašu piva. Sjetivši se toga Finkelja, ona se strašno obradova.

»On će zasigurno dati, samo da ga nađem kod kuće... — mišljaše ona, idući k njemu. — A ako ne dadne, onda ću mu sve svjetiljke tamo porazbijati.«

Kad je prilazila vratima zubara, imala je već gotov plan: ona će nasmijana ustrčati po stepenicama, uletjeti doktoru u kabinet i zatražiti 25 rubalja... Ali kada je povukla za zvonce, taj plan je nekako sam od sebe iščeznuo iz glave. Vanda je odjednom počela da se plaši i uzbuđuje, što joj se ranije nije nikada događalo. Ona je bila smiona i drzovita samo u pijanim društvima, sada pak, odjevena u obično odijelo, našavši se u ulozi obične moliteljice, koju mogu i ne primiti, ona postade plašljiva i ponizna. Postade joj strašno i sramotno.

»Možda je on već i zaboravio na mene... — mislila je ona, ne odlučivši se da povuče zvonce. — I kako ću poći k njemu u ovakvome odijelu? Kao prosjakinja ili malograđanka bilokakva...«

I neodlučno pozvoni.

Iza vrata se začuše koraci: to je bio vratar.

— Je li doktor kod kuće? — upita ona.

Sada bi joj bilo ugodnije da vratar kaže »ne«, ali je taj, umjesto odgovora, pusti u predsoblje i skine s nje kaput. Stepenice joj se učiniše raskošnima, predivnima, ali od sve raskoši prije svega joj upade u oči veliko ogledalo, u kojemu ona ugleda odrpanku bez visoka šešira, bez modne bluzice i cipelica brončane boje. I Vandi se učini čudnim, što se sada, kada je bila bijedno odjevena i nalik na švelju ili pralju, u nje pojavio stid i više nije bilo niti drzovitosti, niti smjelosti, i u mislima se više nije nazvala Vandom, nego kao prije, Nastom Kanavkinom...

— Izvolite! — reče sobarica, prateći je u kabinet. — Doktor će sada... Sjednite. Vanda se spusti u meki naslonjač.

»Tako ću i reći: pozajmite mi! — mislila je ona. — To se pristoji, zato što smo poznanici. Samo eto, kad bi barem sobarica otišla odatle. U prisustvu sobarice je nezgodno... I zašto ona tu stoji?«

Nakon pet šest minuta otvoriše se vrata i uđe Finkelj, visok, crnomanjasti otpadnik, ugojenih obraza i izbuljenih očiju. Obrazi, oči, trbuh, debela bedra — sve je to u njega bilo tako sito, gadno, surovo. U Renesansi i u njemačkom klubu on je obično bio poveseo, mnogo je ondje rasipao na žene i strpljivo snosio njihove šale (na primjer, kada mu je Vanda izlila pivo na glavu, on se samo nasmiješio i zapri-

jetio prstom), sada, pak, on je izgledao sanjivo i namršteno, i gledao je hladno, važno, kao načelnik, i nešto je žvakao.

— Što izvolite? — upita on, ne gledajući Vande.

Vanda pogleda u ozbiljno lice sobarice, u situ Finkeljovu figuru, koji je, očito, nije prepoznao, i pocrvenje...

— Što izvolite? — ponovi zubar, sada već razdraženo.

— Zu... zubi me bole... — prošapta Vanda.

— Aha... Koji zubi? Gdje?

Vanda se sjeti da ima jedan zub prošupljen.

— Dolje nadesno... — reče ona.

— Hm!... Otvorite usta.

Finkelj se namršti, zaustavi dah i poče ogledati bolesni zub.

— Boli? — upita on, čeprkajući po zubu nekakvim željeznim predmetom.

— Boli... — slaga Vanda. — »Da ga podsjetim, — mišljaše ona, — onda bi me sigurno prepoznao... Ali... sobarica! Zašto ona tu stoji?«

Finkelj odjednom zasopti, kao lokomotiva, ravno njoj u usta, i reče:

— Ne savjetujem vam da ga plombirate... Od taj zub vam nikakva korist, sve isto.

Pročeprkavši još malo u zubu i zaprljavši Vandi zube i desni prstima, koji mirisahu na duhan, on opet zaustavi dah i turi joj u usta nešto hladno... Vanda odjednom osjeti strašnu bol, kriknu i uhvati Finkelja za ruku.

— Ništa, ništa... — mrmljaše on. — Ne plašite se... S taj zub vam svejedno malo korist. Treba biti hrabra.

I prsti od duhana, okrvavljeni, prinesoše njenim očima izvađeni zub, a sobarica priđe i prinese joj ustima čašu.

— Kod kuće ispirite usta hladnom vodom... — reče Finkelj, — i onda će krv stati...

On je stajao pred njom u pozi čovjeka, koji čeka, kada će, konačno, da odu i da ga ostave na miru...

— Zbogom... — reče ona, idući prema vratima.

— Hm!... A tko će mi platiti za moj posao? — upita nasmijanim glasom Finkelj.

— Ah, da... — sjeti se Vanda, pocrvenje i dade otpadniku rubalj, koji je dobila za založeni prsten s dragim kamenom.

Izišavši na ulicu, ona osjeti još veći stid negoli prije, ali sada je više nije bilo stid zbog siromaštva. Ona više nije primjećivala da na sebi nema visokog šešira i moderne bluzice. Išla je po ulici, pljuvala krv, a svaki crveni ispljuvak govorio joj je o životu, grubom, teškom životu, o onim poniženjima, koja je pretrpjela i koja će još pretrpjeti sutra, za nedjelju dana, za godinu dana — cijeli život, do same smrti...

— O, kako je to strašno! — šaputala je ona. — Kako je užasno, bože moj!

Uostalom, drugi dan je već bila u Renesansi i ondje plesala. Na sebi je imala veliki novi crveni šešir, novu bluzicu po modi i cipelice bronzane boje. Mladi trgovac, koji je došao iz Kazana, častio ju je večerom.

BAJKA

Posvećena glupanu, koji se hvalio svojom suradnjom u novinama

Neka muha je letjela po svim sobama i glasno se hvalisala, što surađuje u novinama.

— Ja sam spisateljica! Ja sam publicistkinja! — zvrndala je ona. — Razmaknite se, neznalice!

Začuvši to, svi komarci, žohari, stjenice i muhe prožeše se poštovanjem prema njezinoj osobi, i mnogi su je čak pozvali k sebi na ručak i pozajmili joj novaca, a pauk, koji se pobojao javnosti, povukao se u kut i odlučio da se muhi ne pokazuje na oči...

— A u kakvim novinama vi surađujete, Muho Ivanovna? — upita je jedan odvažniji komarac.

— Gotovo u svima! Ima čak novina, kojim ja svojom ličnom suradnjom dajem boju, ton, a čak i pravac!... Bez mene bi mnoge novine bile bez svojih osobitosti!

— Što, zar vi u novinama pišete, Muho Ivanovna?

— Vodim tamo posebni odjel...

— Koji?

— A eto koji!

I publicistkinja-muha pokaza na bezbrojne točke, kojima bijaše pokriven zaprljani novinski list.

SRETNIK

Sa stanice »Bologoje« na Nikolajevskoj pruzi kreće putnički vlak. U vagonu drugog razreda »za pušače«, zamotano u mrak vagona, drijemlje pet putnika. Oni tek što su založili i sada, uprijevši se o naslone sjedišta, trude se da zaspu. Tišina je.

Otvaraju se vrata i u vagon ulazi visoka pojava, nalik na palicu, u riđem šeširu i kicoškom kaputu, koji veoma podsjeća na operetne i žilvernovske dopisnike.

Pojava se zaustavlja nasred vagona, sopti i dugo škilji očima na sjedišta.

— Ne, i to nije taj! — mrmlja on. — Vrag zna što je! To je prosto odvratno! Ne, nije taj!

Jedan od putnika se zagledava u pojavu i ispušta radosni krik:

— Ivane Aleksejeviču! Kakvo čudo? Jeste li to vi?

Ivan Aleksejevič, koji nalikuje na palicu, trza se, tupo gleda u putnika i, prepoznavši ga, veselo plješće rukama.

— Ha! Petar Petrovič! — veli on. — Pet ciganskih godina se ne vidjesmo! A ja nisam ni znao da vi putujete u ovom vlaku.

— Jeste li živi, zdravi?

— Ništa nova, nego eto, baćuška, izgubio sam svoj vagon i nikako ga sada ne mogu naći, takav sam idiot! Nema tko da me izmlati!

Štapičasti Ivan Aleksejevič se stresa i hihoće.

— Događaju se i takvi slučajevi! — produžava on. — Izišao ja poslije drugog zvona da popijem konjak. Naravno, popio. Ali, mislim, budući da je slijedeća stanica još daleko, ne bih li popio i drugu čašicu. Dok sam ja mislio i pio, eto ti trećeg zvona... ja, kao lud, trčim i uskačem u prvi vagon koji sam dohvatio. Ha, nisam li idiot? Nisam li pasji sin?

— A vi ste, vidi se, u veselom raspoloženju, — veli Petar Petrovič. — Ded sjedajte! Evo vam mjesta!

— Ne, ne... idem tražiti svoj vagon! Zbogom!

— U mraku se možete samo izvrnuti s platforme. Sjedite, a kada dođemo do stanice naći ćete svoj vagon. Sjedite!

Ivan Aleksejevič uzdiše i neodlučno sjeda nasuprot Petru Petroviču. On je, vidi se, uzbuđen i prevrće se kao na iglama.

— Kamo putujete? — pita Petar Petrovič.

— Ja? U prostranstvo. U glavi mi je takvo komešanje, da ja i sam ne shvaćam kamo putujem. Nosi me sudbina, no, pa i putujem. Ha-ha... Golubiću, jeste li kada vidjeli sretnih budala? Ne? Onda, eto, gledajte! Pred vama je najsretniji među smrtnicima! Da! Zar mi se ništa ne primjećuje na licu?

— Ta-ko, primjećuje se, da... vi, tako... jako malo.

— Vjerojatno sada imam strašno glupo lice! Eh, šteta što nemam ogledala, pogledao bih si njuškaciju! Osjećam, baćuška, da postajem idiot. Časna riječ! Ha-ha... Ja, možete li sebi zamisliti, putujem na bračno putovanje. No, nisam li pasji sin?

— Vi? Zar ste se oženili?

— Danas, mili moj! Oženio se i ravno na vlak.

Počinju čestitke i uobičajena pitanja.

— Vidi ti njega... — smije se Petar Petrovič. — Odista, tako ste kicoški odjeveni.

— Da... Zbog punog efekta čak sam se parfemima namirisao. Do vrata sam otišao u taštinu! Ni briga, ni misli, nego samo osjećaj nečega takvog... vrag ga zna, kako da ga nazovem... srdačnost, što li? Od rođenja se još nisam tako veličanstveno osjećao.

Ivan Aleksejič sklapa oči i maše glavom.

— Odvratno sam sretan! — veli on. — Ta prosudite sami. Otići ću sada u svoj vagon. Ondje, na divaniću, uz okance sjedi biće, koje, da tako kažem, je svim svojim bićem predano vama. Takva blondinčica s nosićem... s prstićima... Dušica moja! Anđelu moj! Bubuljice mala! Filoksero duše moje! A nožica! Gospode! Ta nije to nožica kao što su naše noge, nego nešto takvo minijaturno, čarobno... alegorijsko! Zgrabio bih je i pojeo, tu nožicu! Eh, ta vi ništa ne

shvaćate! Ta vi ste materijalist, odmah ćete početi analizirati, te ovo, te ono! Prazni neženje i više ništa! Ali kad se oženite, onda se sjetite! Gdje li je sada, reći ćete, Ivan Aleksejevič? Da, tako, sada ću odmah poći u svoj vagon. Tamo me već nestrpljivo očekuju... predosjećaju moj dolazak. Ususret će mi stići smiješak. Ja sjedam i ovako, sa dva prsta, za podbradak...

Ivan Aleksejevič njiše glavom i ispunja se sretnim smijehom.

— Zatim stavljaš svoju glavu na njeno ramešce i obuhvataš rukom struk. Uokolo, znate, tišina... poetski polumrak. Cio svijet bih zagrlio u tim trenucima. Petre Petroviču, dopustite mi da vas zagrlim!

— Budite ljubazni!

Prijatelji se, uz skupni smijeh putnika, grle, a sretni, novopečeni muž produžava:

— I zbog velikog idiotstva ili, kako pišu tamo u romanima, zbog velike iluzije, otiđeš u buffet i iskreneš dvije tri čašice. Onda već i u glavi i u grudima nastane nešto, što ne ćeš naći niti u pričama. Ja sam čovjek majušni, bijedni, a čini mi se da nemam granica... Cijeli svijet zapremam!

Putnici se gledajući na pripitog, sretnog, novopečenog supruga zarazuju njegovim veseljem i više ne osjećaju sanjivosti. Umjesto jednoga slušaoca, oko Ivana Aleksejeviča se ubrzo pojavljuje pet. On se prevrće, kao na iglama, pršti, maše rukama i brblja bez prestanka. Smije se on i smiju se svi.

— Glavno je, gospodo, da se što manje misli! Dođavola sve te analize... Ako ti se pije, onda i pij, a nemaš što da filozofiraš, je li to štetno ili korisno... Sve te filozofije i psihologije neka idu dođavola!

Kroz vagon prolazi kondukter.

— Dragi čovječe, — obraća mu se novopečeni muž, — kad budete prolazili kroz vagon broj 209, onda nađite ondje damu u sivom šeširu sa bijelom pticom i recite da sam ja ovdje!

— Čujem. Samo što u ovom vlaku ne postoji broj 209. Ima 219!

— No, 219! Svejedno! Onda recite toj dami: muž je čitav i neoštećen!

Ivan Aleksejevič se odjednom hvata za glavu i stenje:

— Muž... Dama... Otkad to? Muž... Ha-ha... Treba te istući, ti si mi muž! Ah, idiote jedan! Ali ona! Još jučer je bila djevojka... bubica... Prosto da ne vjeruješ!

— U naše vrijeme je čak nekako čudno vidjeti sretna čovjeka, — veli jedan od putnika. — Prije ćeš ugledati bijelog slona.

— Da, a tko je kriv? — govori Ivan Aleksejevič, protežući svoje duge noge sa jako šiljatim vršcima cipela. — Ako vi niste sretni, sami ste krivi! Da, a kako ste vi mislili? Čovjek je sam tvorac svoje vlastite sreće. Ako zaželite, i vi ćete biti sretni, ali, ta vi ne ćete. Vi se tvrdoglavo uklanjate sreći!

— Eto ti na! Na koji način?

— Vrlo jednostavno!... Priroda je odredila da čovjek u izvjesnom periodu svoga života ljubi. Kad je taj period nastao, onda ljubi iz petnih žila, a eto, vi ne slušate prirodu, stalno nešto očekujete. Dalje... U zakonu je rečeno, da normalni čovjek treba da stupi u brak... Bez braka nema sreće. Kad dođe divno vrijeme, onda se i ženi, nemaš šta da oklijevaš... Ali, ta vi se ne ženite, stalno nešto očekujete! Potom je u zakonu rečeno da vino razveseljava srce čovječje... Ako ti je dobro i želiš da ti bude još bolje, onda, prema tome, idi u buffet i popij. Glavno je — da ne mudruješ, nego da juriš po šabloni! Šablona je velika stvar!

— Vi velite da je čovjek tvorac svoje sreće. Kakav je on, dođavola, tvorac, ako je dovoljno da ga boli zub ili ljuti punica, pa da sreća poleti glavačke? Sve zavisi od slučaja. Da se sada nama dogodi kukujevska katastrofa, drugačije biste vi zapjevali...

— Glupost! — protestira mladoženja. — Katastrofe se događaju samo jednom na godinu. Ne bojim se ja nikakvih slučajeva, zato što nema mogućnosti da se dogode ti slučajevi. Rijetki su slučajevi! No, neka idu dođavola! Ne ću čak ni da govorim o njima. Ali mi, čini se, pristižemo na polustanicu.

— Kamo vi sad putujete? — pita Petar Petrovič. — U Moskvu ili nekuda južnije?

— Zdravstvujte! Kako mogu ja, koji putujem na sjever, da dospijem nekuda južnije?

— Ali ta Moskva nije na sjeveru.

— Znam, ali, ta mi sada putujemo u Petrograd! — veli Ivan Aleksejevič.

— U Moskvu mi putujemo, molim vas!

— To jest, pa kako u Moskvu? — iznenađuje se mladoženja.

— Čudno ... A za kamo ste vi kupili kartu?

— Za Petrograd.

— U tom slučaju vas žalim. Niste dospjeli na taj vlak.

Prolazi pola minute u šutnji. Mladoženja se podiže i tupo pogledava društvo.

— Da, da, — objašnjava Petar Petrovič. — U »Bologojem« niste skočili na taj vlak ... Vas je, znači, zadesilo da ste se, nakon konjaka, našli u drugom vlaku.

Ivan Aleksejevič blijedi, hvata se za glavu i brzo počinje šetati po vagonu.

— Ah, ja idiot! — negoduje on. — Ah, ja podlac, da me svi vrazi odnijeli! No, što da sada radim? Ta u onom vlaku je žena! Ona je tamo sama, čeka, muči se! Ah, ja, slamnato strašilo!

Mladoženja pada na sjedište i grči se, upravo kao da su mu stali na žulj.

— Nesretnik sam ja! — stenje on. — Što da sada radim? Što?

— No, no ... — tješe ga putnici. — Sitnica ... telegrafirajte vašoj ženi, a sami se potrudite da sjednete putem na brzi vlak. Na taj način ćete je stići.

— Brzi vlak! — plače mladoženja, »tvorac svoje sreće«. — A gdje ću uzeti novac za brzi vlak? Svi su mi novci kod žene!

Dogovorivši se međusobno šapatom, putnici sakupe priloga i dodoše sretniku novac.

TAJNI SAVJETNIK

Početkom travnja 1870. godine moja majčica, Klaudija Arhipovna, udovica poručnika, primi iz Petrograda od svog brata Ivana, tajnog savjetnika, pismo, u kome je, između ostaloga, bilo napisano: »Bolest žuči prisiljava me da svako ljeto provodim u inozemstvu, a budući da u posljednje vrijeme nemam raspoloživih novaca za put u Marienbad, to je sasvim moguće da ću ovoga ljeta ljetovati kod tebe u tvojoj Kočujevci, draga sestro...«

Pročitavši pismo, moja mati problijedi i drhtaj joj prijeđe cijelim tijelom, a zatim joj lice poprimi izražaj smijeha i plača. Ona poče plakati i smijati se. Ta borba plača sa smijehom uvijek me podsjeća na plamćenje i prasak goruće svijeće, kada je prskaju vodom. Pročitavši još jednom pismo, majčica pozva sve ukućane i isprekidanim glasom od uzbuđenja poče nam objašnjavati, da je braće Gundasovih ukupno bilo četvoro: jedan Gundasov je umro još mlad, drugi je pošao u vojnu službu i također umro, treći je, s oproštenjem govoreći, glumac, a četvrti je...

— Do četvrtoga ne možeš dosegnuti rukom, — jecala je majčica. — Rođeni mi je brat, zajedno smo rasli, a ja sva samo dršćem i dršćem... Ta tajni je savjetnik, general! Kako ću ga, anđela moga, susresti? O čemu ću početi s njim razgovarati ja, neobrazovana glupača? Petnaest godina ga nisam vidjela! Andrjušenjka, — obrati mi se mati, — raduj se, glupančiću! To ga bog šalje tebi za sreću!

Pošto smo saznali najpodrobniju povijest Gundasovih, na imanju nastade jurnjava, kakvu sam navikao gledati samo pred praznike. Pošteđeni ostadoše samo nebeski svod i voda u rijeci, a sve ostalo bijaše podvrgnuto čišćenju, pranju i uređivanju. Kad bi nebo bilo niže i manje i kad rijeka ne bi tekla tako brzo, i njih bi izgrebli češagijom i istr-

ljali četkom. Zidovi bijahu bijeli kao snijeg, ali ih pobijeliše, podovi su se sjali i laštili, ali su ih prali svaki dan. Mačka Kusoga (dok sam bio mališ ja sam mu nožem, kojim se reže šećer, odsjekao dobru četvrtinu repa, zbog čega je i dobio ime Kusi) odnesoše iz sobe za primanje u kuhinju i predaše ga pod ravnanje Anisji; Fedjki bijaše rečeno, ako budu psi prilazili blizu trijemu, da će ga »bog kazniti«. Ali nitko nije tako prošao kao jadni divani, naslonjači i sagovi! Nikada ih prije nisu toliko udarali palicama kao sada očekujući gosta. Moji golubovi, slušajući udaranje palica, uzbuđivali su se i stalno uzletali pod samo nebo.

Dolazio je iz Novostrojevke krojač Spiridon, jedini krojač u cijelom okrugu, koji se usuđivao šiti za gospodu. Bio je to čovjek trezven, radin i sposoban, koji je posjedovao nešto fantazije i osjećaja za plastiku, ali je ipak šio veoma odvratno. Svaki posao su mu krojile sumnje... Misao, da ne šije dovoljno po modi, prisiljavala ga je da svaku stvar prerađuje po pet puta, ide u grad pješke samo zato, da proučava kicoše, i da nas na kraju krajeva odijeva u odijela, koja bi čak i karikaturist nazvao pretjeranim i smiješnim. Mi smo se kočoperili u nemoguće uskim hlačama i u tako kratkim kaputima, da nam je u prisustvu dama bilo nelagodno.

Taj Spiridon mi je dugo uzimao mjeru. Izmjerio me je svega uzduž i poprijeko, kao da se sprema da me okuje obručima, nešto je dugo zapisivao debelom olovkom po papiriću i cijelu je mjeru nazupčao trokutastim oznakama. Završivši sa mnom, uhvatio se mog učitelja Jegora Aleksejevića Pobjedimskog. Moj nezaboravni učitelj nalazio se tada u dobi, kada se ljudi šire u pravcu svojih brkova i kritički se odnose prema odijelu, i zato možete sebi predstaviti sveti užas, s kakvim je Spiridon pristupio mojemu učitelju! Jegor Aleksejevič je morao nagnuti glavu nazad i raširiti noge poput slova *a*, te sad podizati ruke, a sad ih spuštati. Spiridon ga je izmjerio nekoliko puta, zbog čega je hodao oko njega kao zaljubljeni golub oko golubice, klecao na jedno koljeno, savijao se poput kuke... Moja majčica, malaksala, izmučena brigama i ispaljena od glačanja, gledala je cijelu tu proceduru i govorila:

— Pazi se, Spiridone, bog će te kazniti, ako iskvariš sukno. I ne ćeš imati sreće, ako ne pogodiš!

Majčine riječi bacahu Spiridona u vrućicu i znoj, jer je bio uvjeren, da ne će pogoditi. Za šivanje moga odijela on je uzeo rubalj i dvadeset kopjejki, a za odijelo Pobjedimskog dva rublja, pri čemu su sukno, podstava i dugmeta bili naši. To ne može biti skupo, to više, što je od Novostrojevke do nas bilo devet vrsta, a krojač je zbog proba dolazio četiri pet puta. Kad smo mi, probajući, natezali na sebe uske hlače i kapute, išarane šarenim koncima, majka se svaki put s gađenjem mrštila i čudila:

— Sam bog zna, kakva je ovo moda danas! Čak je i gledati uvredljivo. Samo da mi bratac nije iz prijestolnice, ne bih ja vama dala šivati po modi!

Spiridon je, radujući se, što ne krive njega, nego modu, slijegao ramenima i uzdisao, kao da želi reći: »Šta možeš: to je duh vremena!«

Uzbuđenje, s kojim smo očekivali dolazak gosta, može se usporediti samo s onakvim očekivanjem, s kakvim spiritisti iz časa u čas očekuju da se pojavi duh. Majčica je patila od migrene i svaki čas plakala. Ja sam izgubio apetit, loše sam spavao i nisam učio lekcija. Čak ni u snu me nije ostavljala želja da što prije ugledam generala, to jest, čovjeka sa epoletama, s opšivenim ovratnikom, koji dopire do samih ušiju, i sa golom sabljom u ruci — upravo onakvoga, kakav je visio u našem salonu iznad divana i buljio strašnim, crnim očima u svakoga, tko se usuđivao da ga gleda. Samo se Pobjedimski osjećao na čvrstu tlu. On se nije užasavao, nije se veselio, nego je samo katkada, slušajući od majčice povijest roda Gundasovih, znao govoriti:

— Da, bit će prijatno porazgovoriti s novim čovjekom.

Na moga učitelja su kod nas na imanju gledali kao na posebnu prirodu. To je bio mlad čovjek, dvadesetih godina, bubuljičav, rutav, malena čela i neobično duga nosa. Nos mu je bio tako velik, da je moj učitelj, razgledajući nešto, poput ptice, morao iskrenuti glavu ustranu. Po našem mišljenju, u cijeloj guberniji nije bilo čovjeka, koji bi bio pametniji, obrazovaniji i galantniji. On je završio šest razreda gimnazije, zatim se upisao u veterinarski institut, odakle je bio isključen, a da nije učio niti pola godine. Uzrok isključenju brižljivo je skrivao, što je svakome, tko je to želio, omogućivalo, da u mome učitelju vidi čovjeka koji pati i koji je po-

malo tajanstven. Razgovarao je malo i to samo o pametnim stvarima, u dane posta jeo je mrsno, a na život oko sebe nije gledao drugačije nego samo svisoka i prezirno, što mu, uostalom, nije smetalo da od moje majke prima darove u vidu odijela i da mojim zmijama crta njuške sa crvenim zubima. Majčica ga nije voljela zbog »ponosa«, ali se klanjala njegovoj pameti.

Gosta nismo dugo čekali. Početkom svibnja na dvojim kolima stigoše sa stanice veliki kovčezi. Ti kovčezi su izgledali tako veličanstveno, da su kočijaši, skidajući ih sa kola, mahinalno poskidali kape.

»Vjerojatno su, — pomislio sam ja, — u tim sanducima mundiri i barut...«

Zašto barut? Shvaćanje o generalstvu vjerojatno sam povezivao s topovima i barutom.

Desetoga svibnja ujutro, kad sam se probudio, dadilja mi šaptom izjavi, da su »stigli stric«. Ja se brzo obukoh i, kojekako se umivši i ne pomolivši se bogu, poletjeh iz spavaonice. U trijemu se sudarih s visokim, krupnim gospodinom sa lijepim zaliscima i u kicoškom kaputu. Obamrvši od predivnog užasa, ja mu priđoh i, prisjećajući se ceremonijala, što ga je pripremila majka, strugnuh pred njim nožicom, duboko se poklonih i sagnuh se k ruci, ali gospodin mi ne dade da poljubim ruku, nego izjavi da on nije stric, nego samo stričev sobar Petar. Izgled toga Petra, obučenog mnogo bogatije nego li bijah ja i Pobjedimski, do krajnosti me začudi, a to čuđenje, govoreći istinu, nije me ostavilo niti do danas; zar takvi solidni, pošteni ljudi, s pametnim i strogim licima mogu biti lakaji? I zbog čega?

Petar mi reče da je stric sa majkom u vrtu. Ja otrčah u vrt.

Priroda, koja nije znala povijest roda Gundasovih i čin moga strica, osjećala se mnogo slobodnije i prirodnije nego ja. U vrtu je bio žagor, kakav biva samo na sajmovima. Bezbrojni čvorci, parajući zrak i skakućući po alejama, s krikom i šumom su jurili za hruštevima. U grmovima jorgovana, koji su se svojim nježnim mirisnim cvjetovima unosili ravno u lice, rogušili su se vrapci. Kud god kreneš, odasvud se čulo pjevanje kosa, piskanje pupavca i kopca. U drugoj prilici pojurio bih za stričkima ili bacao kamenje na vranu, koja

je sjedila na niskoj hrpi pod jasikom i okretala svoj tupi nos ustranu, ali sada mi nije bilo do lakrdijanja. Srce mi je udaralo i nešto mi se ledenilo u želucu: spremao sam se da ugledam čovjeka sa epoletama, isukanom sabljom i strašnim očima!

No zamislite moje razočaranje! Uporedo sa mamom šetao je po vrtu mršavi, majušni kicoš u bijelom, svilenom odijelu i bijeloj kapici. Zabivši ruke u džepove i zabacivši glavu unazad, stalno jureći ispred majke, on je izgledao posve mlad čovjek. U cijeloj njegovoj pojavi bilo je toliko pokreta i života, da sam izdajničku starost mogao ugledati tek prišavši bliže straga i pogledavši na krajeve kape, gdje su se srebrile kratko ošišane kose. Umjesto solidnosti i generalske čvrstoće, ja ugledah skoro dječačku nemirnost, umjesto ovratnika, koji doseže do ušiju, imao je — običnu svijetloplavu kravatu. Majčica i stric su šetali alejom i razgovarali. Ja im tiho priđoh straga očekujući da se tko okrene.

— Kako je ovdje kod tebe zanosno, Kladja! — govorio je stric. — Kako je drago i dobro! Da sam ranije znao da je u tebe takova divota, ne bih ni za što prošlih godina putovao u inozemstvo.

Stric se brzo sagnuo i pomirisao tulipan. Što god mu je padalo pred oči, sve je u njemu pobuđivalo ushićenje i radoznalost, upravo kao da od rođenja nije vidio vrta i sunčana dana. Čudni čovjek je jurio kao na oprugama i brbljao bez prestanka, ne dajući majci da kaže niti jednu riječ. Odjednom se na zaokretu aleje, iza zove, pokaže Pobjedimski. Njegova pojava bila je tako neočekivana, da se stric stresao i koraknuo unazad. Taj puta moj je učitelj bio u svojoj paradnoj leptirici sa rukavima, u kojoj je, osobito straga, veoma bio nalik na vjetrenjaču. Izgledao je veličanstveno i pobjednički. Pritisnuvši šešir na španjolski način na prsa, on koraknu k stricu i pokloni se kao što se klanjaju markizi u melodramama: naprijed i malo ustranu.

— Imam čast da se predstavim vašem visokoprevashodstvu, — reče on glasno, — pedagog i predavač vašem nećaku, bivši slušalac veterinarskog instituta, plemić Pobjedimski!

Takva uglađenost učiteljeva jako se svidje mojoj mami Ona se nasmiješi i zamre od slatkog očekivanja, da će on reći još nešto pametna, ali moj učitelj, očekujući da će se na njegovo veličanstveno predstavljanje i odgovoriti veličanstveno, t. j. da će se generalski reći »hm« i pružiti dva prsta, strašno se zbuni i poplaši, kad se stric prijazno nasmija i čvrsto mu stegnu ruku. On promrmlja još nešto bez smisla, zakašlja se i ode u stranu.

— No, nije li sjajan? — zasmija se stric. — Pogledaj: obukao leptiricu i misli da je jako pametan čovjek! To mi se sviđa, kunem se bogom!... Ta koliko je u njoj, u toj glupoj leptirici, mladalačkog pouzdanja, života! A kakav je ovo dječačić? — upita on, odjednom se okrenuvši i opazivši me.

— To je moj Andrjušenjka, — predstavi me mamica, zacrvenjevši se. — Moja utjeha...

Ja strugnuh nogom po pijesku i duboko se poklonih.

— Junak mali... junak mali... — promrmlja stric, odvlačeći ruku od mojih usana i gladeći me po glavi. — Zoveš se Andrjuša? Tako, tako... mda... boga mi... Učiš li?

Majčica, hvališući se i preuveličavajući, kao sve majke, poče opisivati moje uspjehe u nauku i moju smjernost, a ja sam obilazio oko strica i, u skladu sa ceremonijalom, nisam se prestajao duboko klanjati. Kad je moja majčica već počela bacati udicu, ciljajući, da bi s mojim značajnim sposobnostima bilo zgodno da stupim u kadetski korpus na državni trošak, i kad sam ja, prema ceremonijalu, trebao da zaplačem i zamolim strica za protekciju, stric se odjednom zaustavi i u čuđenju raširi ruke.

— B-baćuške! Što je to? — upita on.

Ravno prema nama po aleji išla je Tatjana Ivanovna, žena Fjodora Petroviča, našega upravitelja. Bila je obučena u bijelu, uškrobljenu suknju, i nosila je dugu glatku tablu. Prolazeći kraj nas, ona plašljivo, ispod trepavica pogleda gosta i zarumeni se.

— Svaki je čas teži... — procijedi stric kroz zube, ljubazno gledajući za njom. — Ti sestro, na svakom koraku imaš iznenađenje... boga mi.

— Ona je naša ljepotica... — reče mamica. — Fjodoru su je iz gradića dali... sto vrsta odavde...

Tatjanu Ivanovnu ne bi svatko nazvao ljepoticom. To je bila, punačka ženica od kojih dvadeset godina, stasita, crnomanjasta, uvijek rumena i dražesna, ali na licu i u cijeloj njezinoj pojavi nije bilo ni jedne krupne crte, ni jednog smionog poteza, na kojemu bi se moglo zaustaviti oko; kao da je prirodi, kad ju je stvarala, nedostajalo nadahnuća i uvjerenja. Tatjana Ivanovna je bila plašljiva, prijazna i lako se zbunjivala, išla je tiho i lagano, malo je govorila, rijetko se je smijala, i cio njen život bio je isto tako ravan i plosnat, kao lice i glatko začešljane kose. Stric je migoljio očima za njom i smiješio se. Majka je pažljivo pogledala u njegovo nasmiješeno lice i postala ozbiljnija.

— A vi, bratac, se dakle ipak niste oženili! — uzdahnu ona.

— Nisam se oženio...

— Zašto? — tiho upita majčica.

— Kako da ti kažem, život je tako prošao. U mladosti sam previše radio, nije mi bilo do života, a kad mi se prohtjelo živjeti — počeh se ogledavati, ali onda sam već pedesetu prebacio preko leđa. Nisam uspio! Uostalom, o tome govoriti je... dosadno.

Majčica i stric oboje istodobno uzdahnuše i pođoše dalje, a ja odoh od njih i pođoh tražiti učitelja, da podijelim s njim svoje utiske. Pobjedimski je stajao nasred dvorišta i veličanstveno gledao nebo.

— Primjećuje se, da je prosvijećen čovjek! — reče on, kimnuvši glavom. — Nadam se, da ćemo se razumjeti.

Malo zatim nam priđe majčica.

— A sa mnom je, golubići, zlo, — poče ona, zadihavši se. — Ta bratac je doputovao sa lakajem, a lakaj je takav, bog bio s njim, da ga ne možeš niti u kuhinju, niti u trijem, nego mu neizostavno moraš dati posebnu sobu. Nisam dosta pametna što da radim! Znate li što, dječice, ne biste li se vi premjestili negdje u krilo k Fjodoru? A vašu sobu da dademo lakaju, a?

Mi se potpuno suglasismo zato, što je živjeti u krilu mnogo slobodnije nego u kući, pred očima majke.

— Zlo, pa zlo! — produži majčica. — Braco je rekao, da ne će ručati u podne, nego u sedam sati, kao što je u prijestolnici običaj. Od zla sam jednostavno izgubila pamet! Ta

do sedam sati će se cio ručak prepeći na peći. Zaista, muškarci baš ništa ne shvaćaju o gospodarstvu, iako je u njih više pameti. Morat ću, muko moja, spremati dva ručka! Vi, dječice, ručajte kao prije, u podne, a ja, starica, pretrpjet ću zbog brata rođenoga do sedam sati.

Zatim je majčica duboko uzdahnula, zapovjedila mi da se svidim stricu, kojega je bog poslao za moju sreću, i otrčala u kuhinju. Još istog dana se ja i Pobjedimski preselismo u krilo. Smjestiše nas u prolaznoj sobi, između trijema i upraviteljeve spavaonice.

Bez obzira na stričev dolazak i naše preseljenje, život je, povrh očekivanja, potekao prijašnjim tokom, mlitav i jednoličan. Od vježbi »u slučaju gost« mi smo bili oslobođeni. Pobjedimski, koji nikada nije ništa čitao i ničim se nije zanimao, obično je sjedio na svom krevetu, mahao po zraku svojim dugim nosom i o nečemu razmišljao. Pokatkad se podizao, oprobavao svoje novo odijelo i opet sjedao da razmišlja i šuti. Jedina stvar što ga je zabrinjavala — bijahu muhe, koje je neštedimice udarao dlanovima. Poslije ručka on se obično »odmarao«, pri čemu je svojim hrkanjem rastuživao cijelo imanje. Ja sam od jutra do mraka trčao po vrtu ili sjedio u krilu i pravio zmajeve. Strica smo prve dvije tri nedjelje viđali rijetko. Po cijele dane je sjedio u svojoj sobi i radio, ne obazirući se niti na muhe, niti na vrućinu. Njegova neobična sposobnost da sjedi pritiješnjen uz stol djelovala je na nas poput neobjašnjive magije. Za nas, lijenčine, koji nismo znali za sistematski rad, njegov napor bijaše jednostavno čudom. Probudivši se oko devet sati, on je sjedao za stol i nije ustajao do samoga ručka; odručavši, on se opet prihvaćao posla i radio tako do kasno u noć. Kada sam zagledavao kroz ključanicu, uvijek sam vidio jedno te isto: stric je sjedio za stolom i radio. Rad se sastojao u tome, što je jednom rukom pisao, a drugom prelistavao knjigu i, to bijaše čudno, sav se micao: ljuljao je nogom, kao šetaljkom sata, zviždukao i davao glavom takt. Pri tom je izgledao sasvim rasijan i lakomislen, kao da i nije radio, nego da se igrao potapljanja brodova. Svaki put sam na njemu vidio kratki, kicoški kaput i odvažno svezanu kravatu, i svaki put, pa čak i kroz ključanicu, mirisao je po ženskim parfemima. Izlazio je iz svoje sobe samo da ruča, ali je jeo malo.

— Ne shvaćam bracu! — tužila se majčica. — Svaki dan mu posebno koljem purana i golubove, sama svojim rukama pravim kompot, a on pojede tanjurić juhe i uzme komadić mesa u prste te ustaje od stola. Kad ga molim da jede, on se vraća za stol i ispija mlijeka. A što ima u njemu, u mlijeku? Te tekućine! Umrijet će od takove ishrane... Kad ga počneš nagovarati, on se samo smije i šali... Ne, ne sviđaju se njemu, golubiću, naša jela!

Večeri su nam prolazile mnogo veselije nego dani. Obično smo, kad je zalazilo sunce i po dvorištu se vukle duge sjene, mi, to jest Tatjana Ivanovna, Pobjedimski i ja, već sjedili na trijemu krila. Šutjeli smo do samoga mraka. Ta i o čemu možete govoriti, kada je već sve prežvakano? Bila je jedna novost — dolazak strica, ali i ta tema se ubrzo iscrpla. Učitelj za cijelo vrijeme nije skidao očiju s lica Tatjane Ivanovne i duboko je uzdisao... Onda nisam shvaćao te uzdahe i nisam dokučivao njihov smisao, ali sada mi oni razjašnjavaju mnogo toga.

Kad su se sjene na zemlji stapale u jednu zajedničku sjenu, iz lova ili sa polja vraćao se upravitelj Fjodor. Taj Fjodor je na mene djelovao poput divljeg i čak strašnog čovjeka. Sin doseljenog cigana pečalbara, crnomanjast, velikih crnih očiju, kudrav, neuredne brade, on kod naših kučujevskih seljana nije niti imao drugog imena osim »đavolski«. Ta i osim vanjštine u njemu je bilo mnogo ciganskoga. Tako na primjer nije mogao sjediti kod kuće i po cijele dane je tumarao po polju ili u lovu. Bio je mrk. žučljiv, šutljiv, nikoga se nije bojao i nad sobom nije priznavao ničije vlasti. Prema majci je bio grub, meni je govorio »ti«, a prema učenosti Pobjedimskoga odnosio se prezirno. Sve smo mu to opraštali, smatrajući ga prgavim i boležljivim čovjekom. Majka ga je čak voljela zato što je on, bez obzira na svoju cigansku prirodu, bio idealno čestit i marljiv. Svoju Tatjanu Ivanovnu ljubio je strasno, kao cigan, ali ta ljubav bila je nekako mračna, upravo kao pretrpljena. Pred nama on nikada nije udvarao svojoj ženi, nego je samo zlobno u nju buljio i krivio usta.

Vrativši se iz polja, on s bukom i bijesno ostavi pušku u kući, iziđe k nama u trijem i sjede uz ženu. Odmarajući se,

on je ženi postavio nekoliko pitanja u vezi sa gospodarstvom, a zatim se prepustio šutnji.

— Hajdemo pjevati, — predložih ja.

Učitelj ugodi gitaru i žalosnim, crkvenjačkim basom razvuče »Posred doline ravne«. Započe pjesma. Učitelj je pjevao basom, Fjodor jedva čujno tenor, a ja diskant zajedno sa Tatjanom Ivanovnom.

Kad se cijelo nebo pokrilo zvijezdama i kad su žabe umukle, iz kuhinje su nam donosili večeru. Odlazili smo u kuću i prihvatali se jela. Učitelj i cigan jeli su pohlepno, s praskom, tako da je bilo teško raspoznati, da li su to hruskale kosti ili njihove vilice, a ja i Tatjana jedva smo uspijevali pojesti svoj dio. Poslije večere krilo se uljuljavalo u duboki san.

Jednom, bijaše to krajem svibnja, sjedili smo u trijemu i očekivali večeru. Odjednom promaknu sjena i pred nama, kao da je izrastao iz zemlje, pojavi se Gundasov. On nas je dugo gledao, zatim je pljesnuo rukama i veselo se nasmijao.

— Idila! — reče on. — Pjevaju i sanjare o mjesecu! Predivno, kunem se bogom! Mogu li sjesti s vama i posanjariti?

Mi smo šutjeli i pogledavali se. Stric je sjeo na najnižu stepenicu, zijevnuo i pogledao nebo. Nastala je šutnja. Pobjedimski, koji se odavno spremao da porazgovara sa novim čovjekom, obradova se slučaju i prvi naruši šutnju. Za mudre razgovore on je imao jednu jedinu temu — epizotije. Događa se, kad dospijete u gomilu od tisuću ljudi, da vam se zbog nečega, od tisuću fizionomija zadugo u pamet urezuje samo jedna, bilo kakva. Tako je i Pobjedimski od svega onoga, što je uspio čuti na veterinarskom institutu za pola godine, zapamtio samo jedno mjesto:

»Epizotije nanose golemu štetu narodnom gospodarstvu. U borbi s njima društvo mora ići ruku o ruku s vladom.«

Prije nego li će to reći Gundasovu, moj učitelj je jedno tri puta kašljucnuo i nekoliko puta se u uzbuđenju skrivao u leptiricu. Čuvši to o epizotijama, stric se pristojno okrenu prema učitelju i nasmija se kroz nos.

— O, bože, to je silno... — promrmlja on, pogledajući u nas kao u manekene. — To baš i jeste život... Takva u

biti i treba da bude stvarnost. A što vi šutite, Pelagejo Ivanovna? — obrati se on Tatjani Ivanovnoj.

Ona se zbuni i nakašlja.

— Govorite, gospodo, pjevajte... svirajte! Ne gubite vrijeme. Ta bekrijsko vrijeme juri, ne čeka! Kunem se bogom, ne ćete dospjeti da se okrenete, a već će vas stići starost... Onda će već biti kasno za život. Tako je to, Pelagejo Ivanovna... Ne treba sjediti kao kamen i šutjeti...

Iz kuhinje donesoše večeru. Stric pođe za nama u krilo i zbog društva pojede pet kolača od sira i krilo patke. Jeo je i gledao nas. Svi mi pobuđivali smo u njemu uzbuđenje i dragost. Kakvu god je glupost izbrbljao moj nezaboravni učitelj i što god je učinila Tatjana Ivanovna, on je uvijek pronalazio kako je sve to drago i oduševljavajuće. Kada je poslije večere Tatjana Ivanovna mirno sjela u kut i počela vesti, on nije skidao pogleda s njenih prstiju i blebetao je bez prestanka.

— Vi, prijatelji, požurite što god možete prije da poživite... — govorio je on. — Neka vas bog sačuva da se žrtvujete sada zbog budućnosti! Sadašnjost je mladost, zdravlje, vatra, budućnost — to je obmana, dim! Čim navršite dvadesetu, treba da počnete živjeti!

Tatjana Ivanovna ispusti iglu. Stric skoči, podiže iglu i uz poklon je preda Tatjani Ivanovnoj, a ja tada prvi put spoznah, da na svijetu postoje i mršaviji ljudi od Pobjedimskoga.

— Da... — produžavaše stric. — Ljubite, ženite se... činite gluposti. Glupost je mnogo životinija i zdravija negoli naše muke i jurenje za osmišljavanjem života.

Stric je govorio mnogo i dugo, toliko dugo, da je dodijao svima, i da sam ja, koji sam sjedio po strani na kovčegu, slušajući ga zadrijemao. Mučilo me je, što za sve vrijeme on ni jednom nije obratio pažnju na mene. Otišao je iz krila u dva sata po ponoći, kada sam ja, ne odhrvavši se sanjivosti, već čvrsto spavao.

Od toga dana stric je počeo dolaziti k nama u krilo svaku večer. Pjevao je s nama, večerao i svaki puta je prosjedio do dva sata, brbljao bez prestanka o jednom te istom. Večernji i noćni rad je napustio, a potkraj lipnja, kad se tajni savjetnik naučio jesti majčičine purane i kompote, napustio je i dnevni rad. Stric se otkinuo od stola i bacio se u »život«. Danju je hodao po vrtu, zviždukao i smetao radnicima, prisi-

ljavajući ih da mu pričaju razne priče. Kad bi ugledao Tatjanu Ivanovnu, pritrčavao bi k njoj i, ako je ona nešto nosila, nudio joj se da joj pomogne, što je nju strašno zbunjivalo.

Što je ljeto brže prolazilo, moj je stric postajao nestašniji, lakomisleniji i rasijaniji. Pobjedimski se u njemu posve razočarao.

— Jako jednostran čovjek... — govorio je on. — Ne primjećuje se ni malčice da bi on stajao na višim stepenicama hijerarhije. Čak ne zna ni da govori. Poslije svake riječi: »kunem se bogom«. Ne, on mi se ne sviđa!

Otkako je stric počeo posjećivati naše krilo, na Fjodoru i na mom učitelju mogla se opaziti znatna promjena. Fjodor je prestao ići u lov, rano se vraćao kući, postao je još šutljiviji i nekako je naročito zlobno buljio u ženu. Učitelj, pak, je prestao u nazočnosti strica govoriti o epizotijama, mrštio se i čak se ironično smješkao.

— Ide naše mišje ždrijebe! — promrmlja on jednom, kada je stric prilazio krilu.

Takvu promjenu u njih obojice ja sam sebi objašnjavao time, što su se obojica uvrijedila. Rasijani stric je miješao njihova imena, do samoga odlaska nije naučio da razlikuje koji je od njih učitelj, a koji muž Tatjane Ivanovne, pa i samu Tatjanu Ivanovnu slavio je sad kao Nastasju, sad kao Pelageju, sad kao Jevdokiju. Raznježujući se i ushićujući nama, on se smijao i vladao se kao s malom djecom... Sve je to, naravno, moglo vrijeđati mlade ljude. Ali stvar nije bila u vrijeđanju, nego, kako to sada shvaćam, u osjetljivijim čuvstvima.

Sjećam se, jedne sam večeri sjedio na kovčegu i borio se sa sanjivošću. Na oči mi je padao čvrst san, i tijelo, izmoreno trčanjem, preko cijelog dana klonulo je ustranu. Ali ja sam se borio sa snom i trudio se da gledam. Bijaše oko ponoći. Tatjana Ivanovna, rumena i mirna kao i uvijek, sjedila je kod malog stolića i šila mužu košulju. Iz jednog kuta buljio je u nju Fjodor, mračan i namršten, a u drugom je sjedio Pobjedimski, uvukavši se u visoki ovratnik svoje soročke i srdito sopteći. Stric je hodao iz kuta u kut i o nečemu razmišljao. Carevaše šutnja, samo se čulo, kako je u rukama Tatjane Ivanovne šuštalo platno. Odjednom se stric zaustavi pred Tatjanom Ivanovnom i reče:

— Svi ste vi tako mladi, svježi, lijepi, tako mirno živite u ovoj tišini, da vam zavidim. Privikao sam se na taj vaš život, srce mi se steže, kad se sjetim, da moram odavde otputovati... Vjerujte u moju iskrenost!

Sanjivost mi je sklopila oči i ja obamrijeh. Kad me je nekakav udar o stol razbudio, stric je stajao pred Tatjanom Ivanovnom i ljupko je gledao. Obrazi su mu gorjeli.

— Moj život je propao, — govorio je on. — Nisam imao života! Vaše mlado lice sjeća me na moju mrtvu mladost, i ja bih bio voljan sjediti ovdje do same smrti i gledati u vas. Sa zadovoljstvom bih vas poveo sa sobom u Petrograd.

— Zašto to? — upita hripavim glasom Fjodor.

— Postavio bih vas kod sebe na radni stol pod staklo, naslađivao se i drugima pokazivao. Vi znadete, Pelagejo Ivanovna, da takvih, kao što ste vi, ondje kod nas nema. U nas je bogatstvo, poznavanje, katkad ljepota, ali nema ovakve životne istine... ovog zdravog mira...

Stric je sjeo ispred Tatjane Ivanovne i primio je za ruku.

— Onda, ne ćete sa mnom u Petrograd? — zasmijao se on. — U tom slučaju, dajte mi onda makar vašu ručicu... Predivna ručica! Ne ćete li dati? No, škrtico, dopustite da je barem poljubim...

U taj čas se začu udarac o stol. Fjodor skoči i oštrim, teškim koracima priđe k ženi. Lice mu je bilo sivo-blijedo, dršćuće. On iz sve snage udari šakom po stoliću i muklim glasom reče:

— Ja ne dopuštam!

Istovremeno s njim skoči i Pobjedimski. On, također blijed i ljutit, priđe Tatjani Ivanovnoj i također udari šakom po stoliću...

— Ja... ja ne dopuštam! — reče on.

— Što? Što je ovo? — začudi se stric.

— Ja ne dopuštam! — ponovi Fjodor, udarivši po stolu.

Stric skoči i plašljivo zamigolji očicama. Htio je da govori, ali od iznenađenja i uplašenosti nije rekao niti riječi, zbunjeno se nasmiješio i starački odskakutao iz krila, ostavivši svoj šešir. Kada je malo kasnije u krilo dotrčala uzrujana majčica, Fjodor i Pobjedimski su još uvijek, kao kovači čekićima, udarali šakama po stolu i govorili: »Ja ne dopuštam!«

— Što se to ovdje dogodilo? — upita majčica. — Zašto ste se ponijeli prema braci grubo? U čemu je stvar?

Pogledavši u blijedu, uplašenu Tatjanu Ivanovnu i na njenog podivljalog muža, majčica se vjerojatno domislila u čemu je stvar. Ona uzdahnu i strese glavom.

— No, dosta, dosta udaranja po stolu! — reče ona. — Prestani, Fjodore! A vi, zbog čega vi udarate, Jegore Aleksejeviču? Zašto vi?

Pobjedimski se trgnu i zbuni. Fjodor netremice pogleda u njega, zatim u ženu, i poče koračati po sobi. Kad je majčica izišla iz krila, ja vidjeh ono, što sam dugo poslije toga smatrao snom. Ugledah, kako je Fjodor ščepao moga učitelja, podigao ga u zrak i izbacio kroz vrata...

Kad sam se ujutro probudio, učiteljev krevet bio je prazan. Na moje pitanje, gdje je učitelj, dadilja mi je šaptom rekla da su ga rano ujutro odvezli u bolnicu da mu liječe slomljenu ruku. Mučen tom viješću i prisjećajući se jučerašnjeg skandala, iziđoh na dvorište. Vrijeme bijaše tmurno. Nebo se napunilo oblacima, a po zemlji je šetkao vjetar podižući prašinu, papiriće i perje... Osjećala se blizina kiše. I na ljudima i na životinjama ocrtavala se dosada. Kada pođoh u kuću, zamoliše me da ne udaram nogama, kazavši mi da je majčica oboljela od migrene i da leži u krevetu. Što da činim? Pođoh do vrata, sjedoh tamo na klupicu i stadoh tražiti smisao u onom, što sam jučer vidio i čuo. Od naših vrata vodio je put, koji se, pokraj kovačnice i nikad nepresušene bare, spajao s velikim poštanskim putem... Gledao sam telegrafske stupove, oko kojih su kružili oblaci prašine, sanjive ptice, koje su sjedile na žicama, i odjednom me je spopala zlovolja, da sam zaplakao.

Po poštanskom putu projurila je prašna kočija, dupkom puna građana, koji su vjerojatno išli u crkvu. Još mi poštanska kola ne iščeznuše s vida, kad ugledah laganu kočiju, u koju bijaše upregnut par konja. U njoj se, stojeći i držeći se za kočijašev pojas, vozio policijski pristav Akim Nikitič. Na moje veliko čuđenje kočija skrenu na naš put i projuri kraj mene kroz vrata. Dok sam ja razmišljao, zašto se to policijski pristav dovezao k nama, začuo se šum i na cesti se pokazala trojka. U njoj je sjedio šef policije i pokazivao kočijašu naša vrata.

»A zašto to? — mislio sam ja, prepoznavši šefa pokrivenog prašinom. — To je vjerojatno Pobjedimski tužio Fjodora i oni su se dovezli da ga odvedu u zatvor.

Ali zagonetku nije bilo tako lako riješiti. Pristav i šef bijahu samo preteče, jer nije prošlo ni pet minuta, kada nam se kroz vrata uveze kočija. Ona tako brzo projuri kraj mene, da, zagledavši kroz njezin prozorčić, ugledah samo jednu riđu bradu.

Mučeći se nagađanjima i predosjećajući nešto loše, pobjegoh kući. U prednjoj sobi najprije ugledah majčicu. Ona je bila blijeda i užasnuto gledala na vrata iza kojih su se čuli muški glasovi. Gosti joj dođoše iznenada, baš u vrijeme najteže glavobolje.

— Sestro! — začu se stričev glas. — Deder da s gubernatorom nešto založim!

— Lako je reći: da založim! — prošapta mamica, kameneći se od užasa. — Što ja mogu sad pripremiti! Osramotih se pod stare dane!

Majčica se uhvati za glavu i otrči u kuhinju. Neočekivani gubernatorov dolazak podiže na noge i zbuni cijelo imanje. Započe žestoko klanje. Poklaše desetak komada kokoši, pet purana, osam pataka i u žurbi smaknuše staroga gusana, vođu našeg guščjeg stada i materinog ljubimca. Kočijaš i kuhar kao obezglavljeni klahu perad, ne razabirući joj niti uzrasta niti vrste. Zbog nekakvog sosa izgubi mi život par skupih golubova, koji su mi bili tako dragi kao što je majci bio gusak. Njihovu smrt nisam dugo mogao oprostiti gubernatoru.

Uveče, kad gubernator i njegova svita, nakon sita ručka, posjedaše u svoje ekipaže i odoše, pođoh u kuću da pogledam ostatke pirovanja. Pogledavši iz prednje sobe u salon, ugledah i strica i majčicu. Stric je, složivši ruke straga, nervozno koračao uzduž zidova i slijegao ramenima. Majčica, iznemogla i strašno omršavjela, sjedila je na divanu i bolesnim očima slijedila bratove pokrete.

— Oprosti, sestro, ali tako ne ide... — gunđao je stric, mršteći lice. — Ja ti predstavljam gubernatora, a ti mu ne pružiš ruku! Ti si ga zbunila, nesretnika! Ne, to se ne pristoji... Jednostavnost je lijepa stvar, ali, ta i ona mora imati granica... kunem se bogom... I zatim taj ručak! Zar se može

hraniti takvim ručkom? Na primjer, što su to posluživali za umak u četvrtom jelu?

— To je patka u slatkom sosu... — tiho odgovori majčica.

— Patka... Oprosti, sestro, ali... ali eto, ja imam žgaravicu! Bolestan sam!

Stric načini kiselo, plačno lice i nastavi:

— I vrag je donio toga gubernatora! Vrlo mi je potrebna njegova posjeta! Pfuj... žgaravica! Ne mogu ni spavati, niti raditi... Posve sam se odučio... I kako to, ne shvaćam, možete ovdje živjeti bez posla... u toj zabiti! Eto, već me počinje boljeti u grudima...

Stric se namršti i zakorača brže.

— Brate, — tiho upita majčica, — a koliko stoji put u inozemstvo?

— U najmanju ruku tri tisuće... — odgovori plačnim glasom stric. — Ja bih otputovao, ali gdje da ih uzmem? Nemam ni kopjejke! Pfuj... žgaravica!

Stric se zaustavi, tužno pogleda na sivi, mutni prozor i opet zakorača.

Nasta šutnja... Majka je dugo gledala u ikonu nešto razmišljajući, zatim je zaplakala i rekla:

— Ja ću vam, bratac, dati tri tisuće...

Nakon tri dana veličanstveni kovčezi bijahu otpremljeni na stanicu, a za njima se odveze i tajni savjetnik. Opraštajući se s majčicom, on zaplaka i dugo ne mogaše otkinuti usana s njezine ruke. A kada je sjeo u kočiju, njegovo lice obasja djetinjska radost... Sretno se smiješeći, on sjedne udobnije, mahnu zaplakanoj majčici rukom na rastanku i odjednom neočekivano zaustavi svoj pogled na meni. Na njegovu licu se pojavi izraz krajnjeg čuđenja.

— A kakav je ovo dječak? — upita on.

Majčicu, koja me je uvjeravala, da je strica poslao bog k nama radi moje sreće, to pitanje strašno izmuči. A meni pak nije bilo do pitanja. Gledao sam u sretno lice strica i zbog nečega mi ga bijaše jako žao. Nisam izdržao, skočih u kočiju i žarko zagrlih tog lakomislenog i, poput sviju ljudi, slabog čovjeka. Gledajući mu u oči i želeći da kažem nešto prijatno, upitah:

— Striče, da li ste bili bar jedamput u ratu?

— Ah, mili dječak... nasmija se stric, ljubeći me, — mio dječak, kunem se bogom. Tako je ovo sve prirodno, životno... kunem se bogom...

Kočija krenu... Gledao sam za njom i dugo sam još čuo to oproštajno »kunem se bogom«.

TABELA LITERARNIH ČINOVA

Ako sve žive ruske književnike, prema njihovim talentima i zaslugama, treba proizvesti u činove, onda su:

Pravi tajni savjetnici (prazno).

Tajni savjetnici: Lav Tolstoj, Gončarov.

Pravi državni savjetnici: Saltikov-Ščedrin, Grigorovič.

Državni savjetnici: Ostrovski, Ljeskov, Polonski.

Koleški savjetnici: Majkov, Suvorin, Garšin, Burenjin, Sergej Maksimov, Gljeb Uspenski, Katkov, Pipin, Pleščejev.

Dvorski savjetnici: Koroljenko, Skabičevski, Averkijev, Boborikin, Gorbunov, gr. Salias, Danilevski, Muravlin, Vasiljevski, Nadson, N. Mihajlovski.

Koleški asesori: Minajev, Mordovcev, Avsejenko, Nezlobin, A. Mihajlov, Paljmin, Trefolev, Petar Vajberg, Salov.

Titularni savjetnici: Aljbov, Barancevič, Mihnevič, Zlatovratski, Špažinski, Sergej Atava, Čujko, Meščerski, Avanov-Klasik, Vas. Nemirovič-Dančenko.

Koleški sekretari: Frug, Apuhtin, Vs. Solovjov, V. Krilov, Jurjev, Goleniščev-Kutuzov, Ertelj, K. Slučevski.

Gubernijski sekretari: Notovič, Maksim Bjelinski, Nevježin, Karazin, Vengerov, Nefjedov.

Koleški registratori: Minski, Trofimov, F. Berg, Mjasnicki, Linjev, Zasodimski, Bažin.

Bez čina: Okrejc.

DAN IZVAN GRADA

Crtica

Deveti je sat izjutra.

Ususret suncu puza tamna, olovna gromada. Na njoj, sad ovdje, sad ondje, u crvenim cik-cak linijama blijeska munja. Čuje se daleko udaranje gromova. Topli vjetar šeta po travi, savija drveće i podiže prašinu. Sad će grunuti majska kiša i počet će prava oluja.

Selom juri šestgodišnja prosjakinjica Fjokla i traži obućara Terentija. Bjelokosa, bosonoga djevojčica je blijeda. Oči su joj širom rastvorene, usne joj dršću.

— Striko, gdje je Terentij? — pita ona svakog prolaznika. Nitko ne odgovara. Svi su obuzeti olujom, što se približava i sklanjaju se u kućice. Na kraju ona susreće crkvenjaka Silantija Silića, Terentijeva druga i prijatelja. On ide i ljulja se od vjetra.

— Striko, gdje je Terentij?

— U voćnjacima, — odgovara Silantij.

Mala prosjakinja juri iza kućica u vrtove i ondje nalazi Terentija. Obućar Terentij, visok starac bubuljičava i suvonjava lica i jako dugih nogu, bos i obučen u poderan ženin kaputić, stoji kod gredica i pijanim mutnim očicama gleda mračni oblak. Na svojim dugim nogama, što su nalik na ždralove, on se ljulja na vjetru kao kućica za čvorke.

— Striko Terentij! — obraća mu se bjelokosa prosjakinjica. — Striko, rođeni!

Terentij se saginje Fjokli, i njegovo pijano, surovo lice prekriva se osmijehom, kakav se nalazi na licima ljudi kada vide pred sobom nešto majušno, glupasto, ali veoma drago.

— A-aa... raba božija Fjokla! — veli on, nježno vrskajući. — Otkuda te bog donio?

— Striko Terentij, — planu Fjokla, vukući obućara za skut. — Sa bratom Danilkom se dogodila nesreća! Hajdemo!

— Kakva to nesreća? U-uh, kakav grom! Svet, svet, svet... Kakva nesreća?

— U grofovu šumarku Danilka je turio ruku u duplju i sada je ne može izvaditi. Hajde, striko, izvadi mu ruku, molim te!

— A kako je on to gurnuo ruku? Zašto?

— Htio je da mi izvadi iz duplja kukavičje jaje.

— Dan još nije niti počeo, a kod vas već nesreća... — trese glavom Terentij, polagano pljunuvši. — No, što da sad radim s tobom? Treba ići... Treba, pojeo vas vuk dabogda, nestaške! Hajdemo, sirotice!

Terentij ide iz bašča i, visoko podižući svoje duge noge, počinje koračati niz ulicu. On ide žurno, ne gledajući ustranu i ne zaustavljajući se, kao da ga straga bockaju ili da ga gone. Za njim jedva pristiže sirotica Fjokla.

Putnici izlaze iz sela i po prašnom putu kreću prema grofovskoj šumici, što se plavi u daljini. Do nje će biti dvije vrste. A oblaci su već prekrili sunce i ubrzo na nebu ne će preostati ni jednog plavog mjestanca. Mrači se.

— Svet, svet, svet, — šapuće Fjokla, žureći za Terentijem.

Prve kaplje, krupne i teške, poput crnih točaka padaju na prašnu cestu. Velika kaplja pada na Fjoklin obraz i poput suze klizi prema njenoj bradi.

— Počela je kiša! — mrmlja obućar, podižući prašinu svojim bosim, koščatim nogama. — Al neka, slava bogu, moja Fjokla. Kišicom se trava i drveće hrane kao mi kruhom. A što se tiče groma, ti se ne boj, sirotice. Zašto bi ubio tebe tako majušnu?

Kad je počela padati kiša, vjetar je utihnuo. Šumi samo kiša, udarajući, kao sitna sačma, po mladoj raži i suhom putu.

— Prokisnut ćemo ti i ja, Fjokluška! — mrmlja Terentij. — Ne će ostati suhog mjesta na nama. O-ho-ho, brate! Pocurilo za vrat! No, ti se ne boj, glupačo... Trava će se

osušiti, zemlja će se osušiti, i ja i ti ćemo se osušiti. Sunce je jedno za sve.

Nad glavama putnika bliješti munja, duga dva sažnja. Razliježe se zvučan prasak, i Fjokli se čini, da nešto veliko, teško i vjerojatno okruglo leti po nebu i probija ga nad samom njezinom glavom!

— Svet, svet, svet... — krsti se Terentij. — Ne boj se sirotice! Ne grmi od bijesa.

Obućareve i Fjokline noge prekrivaju se komadima teške, mokre gline. Teško se hoda, sklisko je, ali Terentij korača sve brže i brže... Majušna, slabačka prosjakinja se uspuhala i samo što ne padne.

Ali eto, na kraju oni ulaze u grofovsku šumicu. Umiveno drveće, uzbuđeno jurećim nasrtajem vjetra, sipa na njih cijeli potok kapljica. Terentij se spotiče o panjeve i počinje ići laganije.

— A gdje je tu Danilka? — pita on. Vodi me k njemu!

Fjokla ga vodi u šumicu i, prošavši četvrt vrste, pokazuje mu brata Danilku. Njezin brat, maleni, osmogodišnji dječak riđe glave kao žutica i blijeda bolesna lica, stoji, prislonivši se uz drvo i, naslonivši glavu na stranu, gleda u nebo. Jedna mu ruka pridržava iznošenu kapicu, druga je skrivena u duplju stare lipe. Dječak se zagledao u olujno nebo i očito ne primjećuje svoje nesreće. Začuvši korake i ugledavši obućara, on se boležljivo smiješi i veli:

— Divota, kakav grom, Terentiju! Od rođenja nisam takva čuo...

— A gdje ti je ruka?

— U duplji... Izvuci, molim te, Terentije!

Kraj duplja se nadlomio i uhvatio Danilkinu ruku u procijep: dalje je možeš gurnuti, a izvući natrag se nikako ne može. Terentij lomi komad, i dječakova ruka, crvena i nabubrela, se oslobađa.

— Divota, kako grmi! — ponavlja dječak, tarući ruku. — A zbog čega to grmi, Terentij?

— Oblak udara o oblak... — veli obućar.

Putnici izlaze iz šumice i idu po rubu šume prema putu, što se crni. Grmljavina malo po malo utihnjuje, i udarci se čuju već izdaleka, od strane sela.

— Tu su, Terentije, onomadne, proletjele patke... — veli Danilka, još uvijek počeškavajući ruku. — Vjerojatno će u Gnjilim Zajmiščama sjesti u močvari. Fjokla, hoćeš li da ti pokažem slavujevo gnijezdo?

— Ne diraj, uzbunit ćeš... — govori Terentij, cijedeći vodu iz svoje kape. — Slavuj je ptica, koja pjeva, nije štetna... Njemu je u grlu dat takav glas, da hvali boga i čovjeka razveseljava. Grijeh je njega mučiti.

— A vrapca?

— Vrapca se može, on je zla ptica, lukava. Ima u glavi misli kao i varalica. Ne voli da je čovjeku dobro. Kada su Krista razapinjali, on je Židovima nosio čavle i vikao: »Živ! Živ!«...

Na nebu se pokazuje svijetloplava mrlja.

— Pogledajder! — veli Terentij. — Razrušilo je mravinjak! Podavilo te podlace!

Putnici se naginju nad mravinjak. Pljusak je isprao mravlje obitavalište, kukci panično jure po blatu i brinu se oko svojih podavljenih drugova.

— Ništa vam ne će biti, ne ćete crknuti! — dobrodušno se osmjehuje obućar. — Čim prigrije sunašce, vi ćete se osvijestiti... Neka vas, budale, to nauči. Drugi put se ne ćete naseljavati na niskome mjestu...

Idu dalje.

— A gle i pčela! — uzvikuje Danilka, pokazujući na granu mladog hrasta.

Na toj grančici, tijesno se pripivši jedna uz drugu, sjede prokisle i ozeble pčele. Njih je tako mnogo, da se ne vidi ni kore, ni lišća. Mnoge sjede jedna na drugoj.

— To je roj pčela, — uči ih Terentij. — On je letio i tražio mjesto za stanovanje, pa, kad je bubnula na nj kiša, on je ovdje pristao. Ako roj leti, onda ga treba samo poprskati vodom da bi sjeo. Sadeka, recimo, ako želiš da ih pokupiš, onda gurni granu s njima u vreću, stresi, i one će sve popadati.

Majušna Fjokla se odjednom mršti i jako češka vrat. Brat pogledava u njezin vrat i vidi na njemu velik mjehur.

— He-he! — smije se obućar. — Znaš li ti, brate Fjokla, odakle tebi ta napast? U šumi negdje na drvetu sjede špa-

njolske muhe. Voda je tekla s njih i kapnula ti na vrat — od toga ti je i mjehur.

Iza oblaka se pokazuje sunce i zalijeva šumu, polje i naše putnike toplim zrakama. Tamni, grozni oblak već je daleko otišao i ponio sobom oluju. Zrak postaje topao i mirisan. Miriše na sremzu, djetelinu i đurđevak.

— Tu travu daju kada ide krv iz nosa, — govori Terentij, pokazujući mahovinasti cvjetić. — Pomaže...

Čuje se zvižduk i grom, ali ne onakav grom, kakav su malo prije odnijeli oblaci. Pred očima Terentija, Danilke i Fjokle juri teretni vlak. Lokomotiva, daščući i sopteći crni dim, vuče za sobom više od dvadeset vagona. Njezina je snaga neobična. Djecu interesira da saznaju, kako to lokomotiva koja je mrtva može bez pomoći konja da se kreće i da vuče takav teret, a Terentij se prihvata da im to objasni:

— Tu je, djeco, sva lukavština u pari... Para djeluje... Ona vjerojatno, upire u onu polugu, koja je kod kotača, a ona i tu... to... i djeluje...

Putnici prolaze preko željezničkog nasipa, a zatim, spustivši se s nasipa, idu prema rijeci. Oni ne idu za poslom, nego kuda ih oči vode, i cijelim putem razgovaraju. Danilka zapitkuje, Terentij odgovara...

Terentij odgovara na sva pitanja, i nema u prirodi te tajne, koja bi ga mogla staviti u bezizlazan položaj. On zna sve. Tako on zna nazive svih poljskih trava, životinja i kamenja. On zna kakvim se travama liječe bolesti, ne će se izmučiti da sazna koliko je konju ili kravi godina. Gledajući prema zapadu sunca, na mjesec, ptice, on može reći kakvo će sutra biti vrijeme. No nije samo Terentij tako pametan. Silantij Silič, krčmar, vrtlar, konjušar, uopće, cijelo selo, znade isto toliko, koliko i on. Ti ljudi nisu učili u knjigama, nego u polju, u šumi, na obali rijeke. Učile su ih same ptice, kada su im pjevale pjesme, sunce, kada je zalazeći ostavljalo iza sebe bakreno rumenilo, samo drveće i trave.

Danilka gleda u Terentija i pohlepno upija svaku riječ. U proljeće, kada još vrućina i jednoliko zelenilo polja nisu dodijali, kada sve miriše novošću i svježinom, koga ne bi interesiralo slušati o zlaćanim majskim hruštevima, o ždralovima, o klasajućoj pšenici i brbljetavim potocima?

Oboje, obućar i sirotan, idu poljem, govore bez prestanka i ne umaraju se. Oni bi beskrajno išli po bijelome svijetu. Idu oni, i u razgovorima o ljepoti zemlje ne primjećuju, da se za njima gega majušna, mršava sirotica. Ona teško korača i zapuhava se. Suze su joj grunule na oči. Ona bi rado ostavila te neumorne putnike, ali kuda i kome ona može da ode? Ona nema niti kuće, niti rođaka. Hoćeš — ne ćeš, moraš ići i slušati razgovore.

Pred ručak sve troje sjeda na obali rijeke. Danilka vadi iz kesice komadić promočenog kruha, koji se pretvorio u kašicu, i putnici počinju jesti. Prigrizavši kruha, Terentij se moli bogu, zatim se rastegne na pješčanoj obali i uspavljuje se. Dok on spava, dječak gleda na vodu i misli. U njega ima mnogo raznih misli. Nedavno je vidio oluju, pčele, mrave, vlak, a sada se, pak, pred njegovim očima koprcaju ribice. Neke ribice su duge vršak[1] i više, a druge nisu dulje od nokta. Od jedne obale prema drugoj, podigavši glavu gore, preplivava zmija.

Tek predveče se naši putnici vraćaju u selo. Djeca idu na spavanje u zabačenu sušu, gdje su prije držali općinsko žito, a Terentij, oprostivši se s njima, odlazi prema krčmi. Pritisnuvši se jedno uz drugo, djeca leže na slami i drijemaju.

Dječak ne spava. On gleda u mrak, i čini mu se da vidi sve ono, što je vidio preko dana: oblake, svijetlo sunce, ptice, ribice, brbljavoga Terentija. Izobilje utisaka, umor i glad čine svoje. On gori kao u vatri, i prevrće se s boka na bok. Htio bi da nekome ispriča sve, što mu titra u mraku i zanosi dušu, ali nema kome da kaže. Fjokla je još mala i ne će ga shvatiti.

»Već ću sutra ispričati Terentiju ...« — misli dječak.

Djeca se uspavaju misleći o siromašnom obućaru. A noću im dolazi Terentij, krsti ih i stavlja im pod glave kruha. I takvu ljubav ne vidi nitko. Vidi je možda jedino mjesec, što plovi po nebu i ljubazno, kroz šuplji krov, progledava u zabačenu sušu.

---

[1] 4,445 cm

U PANSIONU

U čestitom pansionu m-me Ževuzem izbija dvanaest sati. Mlitave i slabokrvne pansionatkinje, uzevši se ispod ruke, svečano se šeću po hodniku. Žute i pjegaste razrednice, sa izražajem krajnjeg nemira na licu, ne skidaju s njih očiju i, bez obzira na idealnu tišinu, stalno uzvikuju: »Mesdames! Silence!«[1]

U učiteljskoj sobi, u tom tajinstvu svetoga nad svetim, sjedi sama Ževuzem i učitelj matematike Dirjavin. Učitelj je već odavno održao sat, i vrijeme mu je da ode, ali je ostao, da u nadstojnice izmoli dodatak. Poznavajući škrtost »stare lopuže«, on ne postavlja pitanje o dodatku izravno, nego diplomatski.

— Gledam ja u vaše lice, Bijanka Ivanovna, i prisjećam se prošlosti ... — veli on uzdišući. — Kakvih je prije, u naše vrijeme, bilo ljepotica! Gospode, kakve ljepotice! Da prste obližeš! A sada? Nestalo je ljepotica! Pravih žena sada nema, nego sve nekakve, oprosti mi gospode, vrtiguze i sićušne ... Jedna je gora od druge ...

— Ne, ima i sada mnogo lijepih žena! — vrska Ževuzem.

— Gdje, pokažite mi: gdje? — žesti se Dirjavin. — Nemojte, Bijanka Ivanovna! Zbog svog dobrog srca vi ćete i bakalar nazvati ljepoticom, poznam ja vas! Oprostite mi za ove izraze, ali ja vam govorim iskreno. Sinoć sam na koncertu hotimice gledao žene: bora do bore, krivulja do krivulje! Ta eto, uzmimo makar naš stariji razred. Ta sve su to bubuljice, nevjeste same, može se reći, šljive — i što? Osamnaest ih je komada, i makar da je jedna ljepuškasta!

— To nije istina! Koga god upitate, svatko će vam reći, da u mojem starijem razredu ima mnogo lijepih. Na primjer

[1] Gospode! Tišina! (franc.)

Kočkina, Ivanova 2-ga, Paljceva... Ta Paljceva je jednostavno sličica! Ja sam žena, a svejedno pogledavam u nju...

— Čudno... mrmlja Dirjavin. — Na njoj nema ništa lijepa...

— Prekrasne crne oči! — uzbuđuje se Ževuzem. — Crne kao tuš! Samo je pogledajte: to... to je savršenstvo! U antici bi po njoj crtali boginje!

Dirjavin od rođenja nije vidio takve ljepotice, kao što je Paljceva, ali pohlepa za dodatkom je iznad pravednosti, i on produžuje dokazivati »staroj lopuži« da u današnje vrijeme nema ljepotica...

— Samo se odmaraš, kad zagledaš u lice bilo kakve postarije dame, — veli on. — Istina, mladosti i svježine ne ćeš ugledati, ali ti se makar oči odmore na pravilnim linijama... Glavno je — pravilnost linija! A kod vaše Paljceve na licu nema crta nego nekakvo maslo... kiselica...

— Znači, vi je niste pogledali... — veli Ževuzem. — Vi je pogledajte, a onda tek govorite...

— U njoj nema ništa lijepa, — tužno uzdiše Dirjavin.

Ževuzem skače, ide prema vratima i viče:

— Pozovite mi Paljcevu! Vi je pogledajte, — govori ona učitelju, odlazeći od vratiju. — Obratite pažnju na oči i nos... Boljeg nosa ne ćete naći u cijeloj Rusiji.

Za čas u učiteljičinu sobu ulazi Paljceva, djevojka od kojih sedamnaest godina, tamnoputa, stasita, velikih crnih očiju i s prekrasnim grčkim nosom.

— Priđite bliže... — obraća joj se Ževuzem strogim glasom. — Monsieur Dirjavin mi se, eto, tuži, da ste... da ste nepažljivi na satovima matematike. Vi ste uopće rasijani i... i...

— I slabo učite algebru... — mrmlja Dirjavin, promatrajući lice Paljceve.

— Sramite se, Paljceva! — produžava Ževuzem. — Nije lijepo! Zar želite da vas kažnjavam jednako kao i male učenice? Ta vi ste odrasla i trebate da drugima dajete primjer, a ne da se vladate tako ludo... No... Priđite bliže!

Ževuzem govori još mnogo »općih stvari«. Paljceva je rasijano sluša i, mičući nosnicama, gleda preko Dirjavinove glave kroz prozor...

»Reci sve u superlativu — i malo je, — misli matematičar promatrajući je. — Divota od djevojke! Nosnicama miče, ko munja... Zna, da će se u lipnju izvući na slobodu... Daj joj samo da se izvuče, i zaboravit će i tu Ževuzemku, i glupana Dirjavina, i algebru... Nije njoj potrebna algebra! Njoj je potreban prostor... život...«

Dirjavin uzdiše i nastavlja da misli:

»Ah, te nozdrve! Ne će proći niti mjesec dana, kad će sva moja algebra otići dođavola... Dirjavin će se pretvoriti u dosadnu, sivu uspomenu... Kad je budem susreo, ona će samo maknuti nosnicama i ne će reći ni zdravstvuj. Još hvala i za to, ako te ne pregazi kočijom...«

— Dobar uspjeh može proizlaziti samo iz pažljivosti i marljivosti, — produžuje Ževuzem, — a vi ste nepažljivi... Ako se tužbe budu nastavljale, ja ću biti primorana da vas kaznim... Stidite se!

»Ne slušaj, anđele, tu suhu limunovu koricu, — misli Dirjavin. — Ničega se ne stidi... Ti si mnogo bolja od svih nas ovdje.«

— Odlazite! — strogo govori Ževuzem.

Paljceva se naklanja i izlazi.

— No što je? Jeste li sada pogledali? — pita Ževuzem.

Dirjavin ne čuje pitanja i još uvijek razmišlja.

— No? — ponavlja nadstojnica. — Zar je loša, po vašem mišljenju?

Dirjavin tupo bulji u Ževuzem, dolazi k sebi i, prisjetivši se dodatka, oživljuje.

— Makar me ubili, ne nalazim u njoj ništa lijepoga... — govori on. — Vi ste, eto, već u godinama, a nos i oči su vam mnogo ljepši nego li u nje... Časna riječ... Ta pogledajte se u ogledalo!

Na kraju krajeva, m-me Ževuzem se slaže i Dirjavin dobiva dodatak.

NA LADANJU

»Ljubim vas. Vi ste moj život, sreća — sve! Oprostite mi ovo priznanje, ali više ne mogu šutjeti i trpjeti. Ne molim vas, da mi uzvraćate ljubav, nego da se sažalite. Budite večeras u osam sati u staroj sjenici... Smatram suvišnim da potpisujem svoje ime, ali se ne plašite anonimnosti. Mlada sam, bogata... što će vam više?«

Pročitavši to pismo, ljetovalac, Pavel Ivanič Vihodcev, otac porodice i razuman čovjek, slegnuo je ramenima i u nedoumici se počeškao po glavi.

»Kakva vragolija? — pomislio je. — Oženjen čovjek, i odjednom takvo čudno... glupo pismo! Tko je to napisao?«

Pavel Ivanič je prevrnuo pismo pred očima, još jednom ga pročitao i otpljunuo.

— Ljubim vas... — oponašao je on. — Našla si nekakvog mladca! Brže bolje ću se skupiti i otrčati ti u sjenicu!... Ja sam ti se, milo moje, već odavno odučio od takvih romansa i fleur d'amoura... Hm! Mora da je nekakva šaljivka, besposličarka... No, te su mi žene ljudi! Oprosti mi gospode, kakav treba biti vrtirep da se napiše takvo pismo nepoznatom, i usto još oženjenom čovjeku! Pusta demoralizacija!«

Za svih osam godina svog bračnog života Pavel Ivanič se odučio od ljubavnih osjećanja i nije primao nikakvih pisama, osim čestitaka, i zato, kako se on i nije trudio hvalisati pred samim sobom, ovo pismo, što ga je primio, veoma ga je zabrinulo i uznemirilo.

Sat nakon primitka pisma ležao je na divanu i mislio:

»Naravno, nisam mladac, i ne ću otrčati na taj glupasti rendez-vous, ali bilo bi interesantno saznati: tko je to pisao? Hm... Rukopis je, besumnje, ženski... Pismo je napisano iskreno, od srca, i zato ne može biti šala... Vjerojatno je

nekakva psihopatkinja ili udovica... Udovice su uopće lakomislene i ekscentrične. Hm... tko bi to mogao biti?«

Na to pitanje bilo je to teže odgovoriti, što u cijelom ljetovalištu Pavla Ivaniča nije bilo nijedne poznate ženske, osim njegove žene.

— »Čudno«... — domišljao se on. — »Ljubim vas«... kad se to uspjela zaljubiti? Čudna žena! Zaljubila se tako, iznebuha, čak se i ne upoznavši sa mnom i ne saznavši kakav sam čovjek... Mora da je još zaista mlada i puna romantike, ako je kadra zaljubiti se nakon dva tri pogleda... Ali... tko je ona?

Odjednom se Pavel Ivanič sjetio, da se jučer i prekjučer, kada je šetao okolicom, nekoliko puta sreo s mladom blondinkom u svijetloplavoj haljini i sa prćastim nosićem. Plavojka je stvarno pogledavala u njega i, kada je on sjeo na klupu, sjela je do njega...

»Ona? — pomislio je Vihodcev. — Ne može biti! Zar se takvo suptilno, efemerno stvorenje može zaljubiti u ovakvo staro, isukano čudovište kao što sam ja? Ne, to je nemoguće!«

Za ručkom je Pavel Ivanič tupo zurio u ženu i razmišljao:

»Ona piše da je mlada i bogata... Znači, nije starica... Hm... Govoreći iskreno, po savjesti, ja još nisam tako star i gadan, da se u mene ne bi bilo moguće zaljubiti... Ta mene voli žena! Ali zapravo, to je zla ljubav — i u jarca ćeš se zaljubiti...«

— Što si se ti zamislio? — upitala ga je žena.

— Tako... nešto me boli glava... — slaga Pavel Ivanič.

Odlučio je, da je glupo pridavati pažnju takvoj sitnici kao što je ljubavno pismo, smijao se nad njim i nad njegovom autoricom, ali — avaj! — čovječji đavao je moćan. Poslije ručka Pavel Ivanič je ležao na krevetu i, umjesto da spava, razmišljao:

»A možda se ona, uzmimo, nada da ću ja doći? Vidiš glupače! Ho, ho, zamišljam kako će se nervirati i vrpoljiti kad me ne nađe u sjenici... A ja ne ću otići... Neka joj bude!«

No, ponavljam, čovječji đavo je snažan.

»Uostalom, zar se ne bi moglo otići iz radoznalosti... — mislio je nakon pola sata ljetovalac. — Otići i pogledati izdaleka, kakav je to komad... Interesantno bi bilo pogledati.

Makar da se samo nasmijem! Pravo je, zašto da se ne nasmiješ, ako se za to ukaže zgoda?

Pavel Ivanič se digao s kreveta i počeo oblačiti.

— Kamo se ti to tako kitiš? — upita ga žena, primijetivši da on oblači čistu košulju i veže novu kravatu.

— Tako... hoće mi se malo prošetati... Nešto me boli glava... Hgm...

Pavel Ivanič se uredio i, dočekavši osam sati, izišao iz kuće. Kada su pred njegovim očima, na svijetloplavoj pozadini, zalivenoj svijetlom zalazećeg sunca, zaigrale pojave nagizdanih ljudi i žena iz ljetovališta, njemu zakuca srce.

»Koja je od njih? — mislio je on, stidljivo promatrajući lica žena. A plavojke ne vidim... Hm... Ako je ona pisala, onda mora da već sjedi u sjenici...«

Vihodcev je zakoračio u aleju, na kraju koje je, iza mladih, visoko razlistalih lipa, provirivala »stara sjenica«...

On se tiho odgegao k njoj...

»Pogledat ću izdaleka... mislio je, neodlučno se krećući naprijed. No, što se plašim? Ta ne idem ja na rendez-vous! Takav... glupan! Smjelije koračaj! A što bi bilo kad bih i ušao u sjenicu? No, no... nema zašto!«

Pavlu Ivaniču još snažnije zakuca srce... Nehotice, sam ne želeći toga, on je odjednom zamislio polumrak sjenice... U njegovoj mašti je promaknula stasita plavojka u plavoj haljini i s prćastim nosićem... On je zamislio kako ona, stideći se svoje ljubavi i dršćući cijelim tijelom, plašljivo prilazi k njemu, strasno diše i... odjednom ga steže u zagrljaju.

»Da nisam oženjen, onda bi još išlo... — mislio je on, tjerajući iz glave grješne misli. — Uostalom... ne bi škodilo okusiti jedamput u životu, jer ćeš i tako umrijeti, ne saznavši kakva je to stvar... A žena... ta što da radim s njom? Slava bogu, osam godina nisam ni koraka maknuo od nje... Osam godina nepogrešiva braka! Nek joj bude... Čak je tužno... Eto, usprkos, baš ću je iznevjeriti!«

Dršćući cijelim tijelom i zadržavajući dah, Pavel Ivanič je prišao sjenici zavijenoj u bršljan i divlju lozu, i pogledao u nju... Zamirisalo je na vlagu i plijesan...

»Čini se, nema nikoga...« — pomislio je on, ulazeći u sjenicu, ali u taj čas ugleda u kutu čovječji lik...

Lik bijaše muški... Zagledavši se u njega, Pavel Ivanič u njemu prepozna brata svoje žene, studenta Mitju, koji je s njima živio na ladanju.

— A, to si ti?... — promrmljao je on nezadovoljno, skidajući šešir i sjedajući.

— Da, ja sam... — odgovori Mitja.

Prođe časak, dva u šutnji...

— Oprostite mi, Pavle Ivaniču, — poče Mitja, — ali ja bih vas molio da me ostavite sama... Razmišljam o kandidatskoj radnji, i... i nečija prisutnost bi me mogla smetati...

— A ti otiđi nekuda na mračnu alejicu... — krotko je primijetio Pavel Ivanič. — Na svježem zraku se lakše misli, a i... eto — meni se prohtjelo ovdje na klupi prodrijemati... Sad nije tako vruće...

— Vi želite spavati, a ja moram razmišljati o radnji... — promumljao je Mitja. — Radnja je važnija...

Opet nasta šutnja... Pavel Ivanič, koji se prepustio maštanju, a i stvarno začuo korake, odjednom skoči i progovori plačnim glasom:

— Ali, molim te, Mitja! Ti si mlađi od mene i dužan si poslušati... Ja sam bolestan i... hoću zaspati... Otiđi!

— To je egoizam... Zašto morate ovdje biti baš vi, a ne ja? Iz principa ne ću otići...

— Ali molim te! Neka sam ja egoist, despot, glupan... ali ja te molim... Jedamput u životu molim! Poslušaj!

Mitja je stresao glavom...

»Kakva životinja.« — pomislio je Pavel Ivanič. — Ta on nije došao na rendez-vous. On sigurno nije!«

— Poslušaj, Mitja — rekao je, — molim te posljednji puta... Dokaži da si pametan, human i obrazovan čovjek!

— Ne znam što vi zamišljate? — slegnuo je ramenima Mitja. — Rekao sam: Ne ću izići, no, i ne ću otići. Iz principa ću sada ostati.

U taj čas odjednom unutra proviri žensko lice s prćastim nosićem. Vidjevši Mitju i Pavla Ivanića, ono se namrštilo i iščezlo.

»Otišla je! — pomislio je Pavel Ivanič, mrsko gledajući Mitju. — Vidjela je toga podlaca i otišla! Cijela stvar je propala!«

Počekavši još malo, Vihodcev je ustao, nabio šešir i rekao: — Životinjo, ti, podlače, nitkove! Da! Marvo! Podlo je i... glupo! Među nama je sve svršeno!

— Jako mi je drago! — promrmljao je Mitja, također ustajući i stavljajući šešir. — Znajte, da ste mi sada svojim prisustvom načinili takvu pakost, koju vam ne ću oprostiti do smrti!

Pavel Ivanič je izišao iz sjenice i, izbezumljen od bijesa, brzo pošao svojoj kući... Nije ga umirio ni pogled na stol, koji je bio prostrt za večeru.

»Jedamput u životu se desio slučaj — uznemirivao se on, — i to su osujetili! Sada je ona uvrijeđena... ubijena!«

Za večerom su Pavel Ivanič i Mitja gledali u svoje tanjure i namršteni šutjeli... Obojica su iz sveg srca mrzila jedan drugoga.

— Šta se ti smiješ? — okosio se Pavel Ivanič na ženu. — Samo se glupaci smiju bez razloga!

Žena je pogledala u srdito muževljevo lice i pretvarala se...

— Kakvo si to pismo primio jutros? — pitala je.

— Ja?... Ja nikakvo... — zbunio se Pavel Ivanič. — Izmišljaš... uobražavaš.

— Ta daj, govori! Priznaj, primio si! Pa to sam ti pismo ja poslala! Časna riječ, ja! Ha, ha!

Pavel Ivanič je pocrvenjeo i sagnuo se k tanjuru.

— Glupe šale! — progunđao je.

— Ali, ta šta da se radi! Prosudi sam... Trebali smo danas podove oprati, a kako da vas istjeram iz kuće? Samo ćeš takvim načinom istjerati... No, ne ljuti se ti, glupi... Da ti u sjenici ne bude dosadno, ja sam i Mitji poslala isto takvo pismo! Mitja, jesi li bio u sjenici?

Mitja se dobrodušno osmjehnuo i prestao mrsko gledati svoga suparnika.

OD DOSADE

Ladanjski roman

Nikolaj Andrejevič Kapitonov, bilježnik, doručkovao je, zapalio cigaru i krenuo u svoju spavaonicu da se odmori. On legne, zaštiti se od komaraca koprenom i sklopi oči, ali zaspati nije mogao. Luk, koji je pojeo zajedno sa okroškom,[1] tako mu se počeo podrigivati, da o snu nije moglo biti ni govora.

— Ne, danas ne ću zaspati, — odlučio je on, nakon što se pet puta prevrnuo s boka na bok. — Čitat ću novine.

Nikolaj Andrejevič je ustao s kreveta, nabacio na sebe kućni kaput i samo u čarapama, bez papuča, pošao u svoj kabinet po novine. Nije ni sanjao da ga u kabinetu očekuje prizor, koji je bio mnogo interesantniji od žgaravice i novina!

Kada je prekoračio prag kabineta, pred njegovim očima pokazao se prizor: na baršunastom divanu, spustivši noge na klupicu, napola je ležala njegova žena, Ana Semjonovna, gospođa od tridesetak godina; njezina poza, bezbrižna i nježna, nalikovaše na onu pozu, u kakvoj se obično slika Kleopatra egipatska, u času dok se truje zmijama. Kod njezina uzglavlja klečao je na jednom koljenu repetitor Kapitonovih, student tehnike prve godine, Vanja Ščupaljcev, crvenkast mladić bez brkova od kojih 19 do 20 godina. Smisao te »žive« slike nije bilo teško shvatiti: prije samog ulaska notariusa usta gospođe i mladića slila su se u dugi, čeznutljivo žarki cjelov.

Nikolaj Andrejevič se zaustavio kao ukopan, pritajio dah i počeo čekati što će biti dalje, no nije izdržao, nego je kašljucnuo. Začuvši kašalj, tehničar se osvrnuo i, ugledavši

---

[1] Okroška — jelo od kvasa, povrća i sitno isjeckanog mesa.

notariusa, otupio za trenutak; zatim pocrvenjeo, skočio, i izjurio iz kabineta. Ana Semjonovna se zbunila.

— Pre-ekrasno! Divno! — počeo je muž, klanjajući se i šireći ruke. — Čestitam! Divno je i veličanstveno!

— S vaše strane također je divno... slušati! — promrmljala je Ana Semjonovna, trudeći se da se uspravi.

— Merci! Divno! — produžavaše notarius, široko se osmjehujući. — To je sve, dušice, tako divno, da sam spreman dati sto rubalja, da to još jednom vidim.

— Uopće nije bilo ništa... To vam se tako učinilo... Čak je glupo...

— No da, a tko se cjelivao?

— Cjelivali smo se — to da, a više... čak ne shvaćam odakle si izmislio...

Nikolaj Andrejevič je ironički pogledao u zbunjeno lice svoje žene i zakimao glavom.

— Svježih krastavčića si poželjela pod stare dane! — progovori on pjevuckavim glasom. Dodijala ti moruna, pa se zaželjela sardinica. Ah, ti bestidnice! Uostalom, pa šta? Balzakovski uzrast! Ništa ne ćeš napraviti s tim uzrastom! Shvaćam! Shvaćam i suosjećam!

Nikolaj Andrejevič je sjeo kod prozora i zabubnjao prstima po dasci.

— I ubuduće nastavite... — zijevnu on.

— Glupo! — reče Ana Semjonovna.

— Vrag ga zna, što li je vrućina! Trebala si zapovjediti da se kupi limunada, što li. Tako je to, gospodarice. Shvaćam i suosjećam. Svi ti cjelovi, ahanja i uzdasi — pfuj, žgaravica! — sve je to lijepo i prekrasno, samo ne bi trebalo, majčice, da smućuješ mladca. Da da. Dječak je dobar, lijep... bistra glava i dostojan je ljepše sreće. Trebalo bi da ga poštediš.

— Vi ništa ne shvaćate. Dječak se u mene zaljubio do ušiju, i ja sam mu načinila prijatan... dopustila sam mu da me poljubi.

— Zaljubio se... — pecnu je Nikolaj Andrejevič. — Prije negoli se on u tebe zaljubio, ti si mu sigurno postavila stotinu stupica i mišolovki.

Notarius je zijevnuo i protegao se.

— Čudna stvar! — promrmlja on, gledajući kroz prozor. — Nek ja poljubim isto tako bezgrešno djevojku, kao što si

ti sad njega, na mene će se osuti vrag zna što: nitkov! sablažnjivač! razvratnik! A vama, balzakovskim gospođama, sve ide od ruke. Drugi puta ne treba bacati luk u okrošku, jer ćeš crknuti od te žgaravice... Fuj! Pogledajder brže na tvojega obže![1] Juri po aleji, jadna urma, kao oparen, niti da se ogleda. Vjerojatno zamišlja, da ću se s njim zbog takvog događaja tući u dvoboju. Štetan je ko mačka, a plašljiv ko zec! Počekajder, urmo, dat ću ja tebi zvrčku! Ne ćeš mi tako lako proći!

— Ne, molim te, ti mu ne govori ništa! — reče Ana Semjonovna. — Ne svađaj se s njim, on nije nimalo kriv.

— Ja se ne ću svađati, nego samo tako... zbog šale.

Notarius zijevnu, pokupi novine i, sabravši skutove haljetka, ode u svoju spavaonicu. Odležavši sat i po i pročitavši novine, Nikolaj Andrejevič se obukao i krenuo u šetnju. Šetao je po vrtu i veselo podmahivao svojom trščicom, ali, ugledavši izdaleka tehničara Ščupaljceva, on je prekrižio ruke na prsima, namrštio se i zakoračao kao provincijski tragičar, koji se sprema na susret sa suparnikom. Ščupaljcev je sjedio na klupi pod jasenom i blijed, dršćući, pripremao se za mučno objašnjenje. On se ohrabrivao, pravio ozbiljno lice, ali ga je, kako se ono veli, mučilo. Ugledavši notariusa, on je još više poblijedio, teško uzdahnuo i mirno podvukao noge pod sebe. Nikolaj Andrejevič mu je prišao s boka, malo šutke postajao i, ne gledajući u njega, počeo:

— Naravno, milostivi gospodine, vi shvaćate, o čemu ja želim da govorim s vama. Nakon onoga što sam vidio, naši dobri odnosi se ne mogu nastaviti. Da! Uzbuđenje mi smeta da govorim, ali... vi ćete i bez mojih riječi shvatiti, da vi i ja ne možemo živjeti pod jednim krovom. Ili ja, ili vi!

— Ja vas shvaćam, — promrmlja tehničar teško dišući.

— Taj posjed pripada ženi, i zato ovdje ostanite vi, a ja... ja ću otići. Nisam došao ovamo da vas prekoravam, ne! Prijekorima i suzama ne možeš vratiti ono, što je otišlo u nepovrat. Ja sam došao, da vas upitam za vaše namjere... (Pauza). Naravno, nije moja stvar da se miješam u vaše stvari, ali, priznajte, u želji da saznam za daljnju sudbinu žarko voljene žene nema ništa takvo... takvo, što bi vam se moglo

[1] Od franc. objet-predmet; u ovom slučaju misli se na ljubavnika.

činiti kao smetnja. Da li vi namjeravate živjeti s mojom ženom?

— Ta kako? — zbunio se tehničar, podvijajući noge još više pod klupu. — Ja... ja ne znam. Sve je to nekako čudno.

— Vidim ja, vi se klonite direktnog odgovora, — promrmlja namršteno notarius. — Onda vam ja otvoreno velim: ili ćete uzeti ženu, koju ste sablaznili i pribavljati joj sredstva za život, ili ćemo na dvoboj. Ljubav postavlja izvjesne obaveze, milostivi gospodine, i vi, kao pošten čovjek, mora da to shvatite! Za nedjelju dana ja odlazim, a Ana će sa porodicom stupiti pod vaš nadzor. Za djecu ću vam davati određenu svotu.

— Ako Ana Semjonovna želi, — promrmlja mladić, — onda ću ja... ja, kao pošten čovjek, uzeti na sebe... ali, ta ja sam siromašan! Iako...

— Vi ste plemenit čovjek! — zahripi notarius, stežući ruku tehničaru. — Zahvaljujem vam! U svakom slučaju, dajem vam nedjelju dana na razmišljanje. Vi promislite!

Notarius sjedne do tehničara i prekri lice rukama.

— Ah, što ste učinili od mene! — prostenja on. — Vi ste mi razorili život... oduzeli mi ženu koju sam volio više od života. Ne, ja ne ću podnijeti taj udarac!

Mladić ga tužno pogleda i počeška se po čelu. Postade mu strašno.

— Vi ste sami krivi, Nikolaju Andrejeviču! — uzdahnu on. — Ne treba plakati za kosama, kad je glava već dolje. Prisjetite se, da ste se oženili Anom samo zbog novaca... zatim je cio život niste shvaćali, mučili ste je... odnosili ste se nepažljivo prema najčistijim, najplemenitijim porivima njena srca.

— To vam je ona rekla? — upita Nikolaj Andrejevič, skidajući odjednom ruke s lica.

— Da, ona. Meni je poznat cijeli njezin život, i... i vjerujte, ja sam zavolio u njoj ne toliko ženu, koliko patnicu.

— Vi ste plemenit čovjek... — uzdahnuo je notarius podižući se. — Zbogom, i budite sretni. Nadam se, da će sve, što je ovdje bilo rečeno, ostati među nama.

Nikolaj Andrejevič još jednom uzdahnu i zakorača prema kući.

Na pola puta susretnu se s Anom Semjonovnom.

— Što, tražiš svoga ljubimca? — upita on. — Hajde, pogledajder, kakav sam mu znoj natjerao!... A ti si mu se već uspjela ispovjediti! I što imate, vi, balzakovske žene, način, oh, bože moj! Ne možete ih potkupiti ljepotom i svježinom, pa im onda prilazite ispovijestima, sjetnim riječima! Nalagala si pun koš! I zbog novaca sam te oženio, i nisam te shvaćao, i tiranizirao, i vrag i sotona...

— Ništa ja njemu nisam govorila! — planu Ana Semjonovna.

— No, no... ta ja shvaćam, mogu se staviti u taj položaj. Ne boj se, ne prekoravam te. Samo mi je žao mladca. Tako je dobar, čestit i iskren.

Kad je nastupila večer i cijelu zemlju zavio mrak, notarius je još jednom izišao da prošeta. Veče je bilo prekrasno. Drveće je spavalo i, činilo se, nikakva bura ga nije mogla razbuditi iz mladog, proljetnog sna. S neba su, boreći se sa sanjivošću, gledale zvijezde. Negdje iza vrta lijeno su kvakale žabe i huktala sova.

Čuo se kratak, prodoran zvižduk dalekoga slavuja.

Nikolaj Andrejevič, prolazeći u tami ispod široke lipe, nabasa na Ščupaljceva.

— A što vi tu stojite? — upita on.

— Nikolaju Andrejeviču! — poče Ščupaljcev glasom, koji je drhtao od uzbuđenja. — Ja pristajem na sve vaše uvjete, ali... sve je to nekako čudno. Odjednom ste vi ni zbog čega nesretni... trpite i govorite, da vam je život razbijen...

— Da, pa što onda?

— Ako ste vi uvrijeđeni, onda... onda, iako ja ne priznajem dvoboje, ja vas mogu da zadovoljim. Ako će vam dvoboj makar malo olakšati muke, onda, izvolite, ja sam spreman... makar i sto dvoboja...

Notarius se nasmijao i uhvatio tehničara za struk.

— No, no... već će biti! Ta ja sam se našalio, golubiću! — reče on. — Sve su to sitnice i gluposti. Ta prljava i ništavna žena ne zaslužuje, da vi zbog nje tratite lijepe riječi i da se uzbuđujete. Dosta je, mladiću! Hajdemo šetati!

— Ja... ja vas ne shvaćam...

— I nema šta da se shvaća. Podla, gadna ženetina i više ništa!... Vi nemate ukusa, golubiću. Što ste se zaustavili? Čudite se, da ja o ženi govorim takve riječi? Naravno, ne

bih trebao da vam to govorim, ali kako ste vi tu na neki način zainteresirano lice, onda nema šta da vam se taji. Velim vam otvoreno: pljunite na to! Ne isplati se gubiti vrijeme. Sve vam je ona nalagala i kao »paćenica« ne vrijedi niti pušljiva boba. Psihopatkinja i žena balzakovskog tipa. Glupa je i mnogo laže. Časna riječ, golubiću! Ja se ne šalim...

— Ali, ta ona vam je žena! — začudio se tehničar.

— Ništa zato! Bio sam isto takav kao i vi, eto, i oženio sam se, a sada bih se rado razveo ali — trrr... pljunite na to, mili! Nema tu nikakve ljubavi, nego samo dosada i blezgarija. Ako se želite šaliti, onda eto, ide Nastja... Hej, Nastja, kud ideš?

— Po kvas, gospodine! — začu se ženski glas.

— To ja shvaćam, — nastavi notarius, — a sve te paćenice, psihopatke... uh, dođavola s njima! Nastja je glupa, ali u nje barem nema pretenzije... Hoćemo li ići dalje?

Notarius i tehničar iziđoše iz vrta, ogledaše se i, uzdahnuvši obojica u isti trenutak, pođoše poljem.

DOSADA ŽIVOTA

Prema opažanju iskusnih ljudi, niti starci se ne rastaju lako s ovdašnjim životom; pritom oni često ispoljavaju osobine, koje su svojstvene za njihov uzrast — škrtost i pohlepu, a također nepovjerljivost, malodušje, tvrdoglavost, nezadovoljstvo, i t. d.

(»Praktično rukovodstvo za svećenike« P. Nečajev).

Pukovnici Ani Mihajlovnoj Lebedjevoj umrla je jedinica kći, djevojka-zaručnica. Ta smrt je povukla za sobom drugu smrt: starica je, ošamućena božjom posjetom, osjetila, da je sva njezina prošlost nepovratno umrla i da sada njoj započinje drugi život, koji ima jako malo zajedničkog s prvim...

Ona se, uznemirena požurila. Prije svega, poslala je na Aton tisuću rubalja i poklonila grobljanskoj crkvi polovicu kućnog srebra. Nedugo poslije toga prestala je pušiti i zavjetovala se, da ne će jesti mesa. Ali od svega toga nije joj bilo ništa lakše, već naprotiv, osjećaj starosti i blizine smrti postajao je sve oštriji i vidljiviji. Tada je Ana Mihajlovna u bescjenje prodala svoju kuću u gradu i bez ikakva određena cilja požurila na svoje imanje.

U svijesti čovjeka se jedamput, pa bilo to u kakvoj god formi, javlja pitanje o svrsi bivstvovanja i pokazuje se živa potreba, da se zagleda s onu stranu groba, a tada više ne pomažu ni žrtva, ni post, niti jurenje s mjesta na mjesto. Ali srećom za Anu Mihajlovnu, odmah po njezinu dolasku u Ženino, sudbina ju je nanijela na slučaj, koji ju je prisilio da zadugo zaboravi na starost i blisku smrt. Dogodilo se, da je na dan njezina dolaska kuhar Martin sebi polio kipućom vodom obje noge. Pojurili su po zemskog liječnika, ali ga nisu našli kod kuće. Tada je Ana Mihajlovna, gadljiva ali i osje-

ćajna, svojim rukama oprala Martinu rane, namazala ih uljem i zavila mu obje noge. Cijelu noć je ona prosjedila kraj kuhareve postelje. Kada je, zahvaljujući njezinoj brizi, Martin prestao stenjati i zaspao, njenu je dušu, kako je kasnije pričala, nešto »zasjenilo«. Odjednom joj se učinilo, da se pred njom, kao na dlanu, otkrio cilj njezina života... Blijeda, vlažnih očiju, ona je sa strahopoštovanjem poljubila Martina, koji je spavao i počela se moliti.

Poslije toga Lebedjeva se počela baviti liječenjem. U danima griješna, neuredna života, kojega se ona sada prisjećala ne drugačije, negoli s odvratnošću, ona je, od dosade, išla da se mnogo puta liječi.

Osim toga, među njezinim ljubavnicima bilo je liječnika, od kojih se ona koječemu naučila. I jedno i drugo došlo joj je sada kao naručeno. Ona je naručila apotekicu, nekoliko knjiga, novine »Liječnik« i smjelo započela liječenjem. Ispočetka su se u nje liječili jedino stanovnici Ženinoga, a zatim joj se stala slijevati klijentela iz svih okolnih sela.

— Zamislite, mila moja! — hvalila se ona popadiji tri mjeseca nakon dolaska, — jučer je kod mene bilo šesnaest bolesnika, a danas čak punih dvadeset! Tako sam se s njima umorila, da jedva stojim na nogama. Sav sam opijum potrošila, zamislite! U Gurinu je epidemija dizenterije!

Svako jutro, budeći se, ona se prisjećala, da je čekaju bolesnici, i srce joj je zahvatala prijatna drhtavica. Obukavši se i brzo se napivši čaja, ona je započinjala s primanjem. Procedura primanja činila joj je neizrecivu nasladu. Ispočetka je polako, kao da želi produžiti naslađivanje, zapisivala bolesnike u bilježnicu, a zatim je prozivala svakoga po redu. Što je više trpio bolesnik, što je prljavija i odvratnija bila njegova bolest, to joj se njezin rad činio slađim. Ništa joj nije pribavljalo takvo zadovoljstvo kao misao, da se bori sa svojom nemarnošću i kako ne štedi sebe, i ona se posebno trudila da dulje kopa po gnojnim ranama. Bilo je trenutaka, da je, kao pijana od gadosti i smrada rana, padala u nekakav cinizam, kad se pojavljivala nestrpljiva želja da prisili svoju prirodu, i u tim časovima joj se činilo da stoji na visini svoga zvanja. Ona je obožavala svoje pacijente. Osjećaj joj je govorio da su to njezini spasioci, a trijezno je htjela, da u njima vidi ne posebne ličnosti, ne mužike, nego nešto ap-

straktno — narod! Zato je s njima bila neobično blaga, plašljiva, crvenjela je pred njima zbog svojih pogrešaka, i za vrijeme primanja uvijek je izgledala poput okrivljenika...

Nakon svakog prijema, koji joj je oduzimao više od pola dana, ona je, umorna, crvena od napora i bolesna, jurila da ide čitati. Čitala je medicinske knjige, ili one knjige ruskih autora, koje su najbolje odgovarale njezinu raspoloženju.

Počevši živjeti novim životom, Ana Mihajlovna se osjećala svježom, zadovoljnom i gotovo sretnom. Većeg ispunjavanja života ona nije ni tražila. A usto još, kao za završetak sreće, kao umjesto deserta, okolnosti su se složile tako, da se pomirila sa svojim mužem, pred kojim se osjećala duboko krivom. Prije 17 godina, nedugo nakon kćerina rođenja, ona je iznevjerila svog muža, Arkadija Petroviča, i morala se razvesti. Otada ga nije vidjela. On je služio negdje na jugu, u artiljeriji, kao komandant baterije, i rijetko, dva puta na godinu, slao je kćeri pisma, koja je ona brižljivo skrivala od majke. Nakon kćerine smrti, Ana Mihajlovna je neočekivano dobila od njega veliko pismo. Staračkim, klimavim rukopisom on joj je pisao, da je smrću jedinice kćerke izgubio posljednje, što ga je vezalo uz život, da je star, bolestan i da želi smrt, koje se u isto vrijeme boji. Tužio se, da mu je sve dodijalo i omrzlo, da je prestao da se slaže s ljudima i ne može da dočeka taj čas, kada će predati bateriju i otići dalje od spletkarenja. Na kraju je molio ženu boga radi, da se moli za njega, da se čuva i da se ne predaje tuzi. Starci se počeše usrdno dopisivati. Koliko se moglo shvatiti iz kasnijih pisama, koja su sva bila jednako plačna i mračna, pukovnik je patio ne samo od bolesti i gubitka kćeri: on je bio zapao u dugove, posvadio se sa načelstvom i oficirima, zapustio svoju bateriju tako, da nije bio u mogućnosti da je preda, i t. d. Dopisivanje se među supruzima nastavilo oko dvije godine i završilo tako, da je starac dao ostavku i doputovao da živi u Ženinom.

Stigao je u veljači, u podne, kad su se zdanja u Ženinu skrivala iza visokih snježnih nanosa, a u prozračnom, plavkastom zraku je zajedno s čvrstom, oštrom hladnoćom, ležala mrtva tišina.

Gledajući ga kroz prozor, kako izlazi iz saonica, Ana Mihajlovna nije prepoznala svoga muža. To je bio majušni,

pogrbljeni starčić, već posve oronuo i raskliman. Ani Mihajlovnoj su najprije upale u oči staračke bore na njegovu dugom vratu i tanke nožice sa teško previjenim koljenima, nalik na umjetne noge. Isplaćujući vozača, on mu je dugo nešto dokazivao i na kraju je ljutito pljunuo.

— Mrsko je s vama čak i govoriti! — začula je Ana Mihailovna staračko roptanje. — Shvati, da je nekorektno moliti za čaj! Svatko treba da primi samo ono, što je zaradio, da!

Kad je ušao u predsoblje, Ana Mihajlovna je ugledala žuto lice, koje čak niti hladnoća nije zacrvenila, s izbuljenim račjim očima i rijetkom bradicom, u kojoj su se sijede dlake miješale s riđima Arkadij je Petrovič jednom rukom zagrlio svoju ženu i poljubio je u čelo. Pogledavši jedno u drugo, starci kao da su se nečeg uplašili, strašno se zbuniše, kao da su se zastidjeli svoje starosti.

— Upravo si stigao na vrijeme! — požurila je da izgovori Ana Mihajlovna. — Upravo smo se ovaj čas sakupili za stol! Nakon puta ćeš odlično jesti!

Sjedoše da ručaju. Prvo jelo pojedoše šutke. Arkadij Petrovič izvadi iz džepa debeli novčanik i razgledavaše nekakve bilješke, a njegova žena je brižljivo pripremala salatu. Oboje je u grlu draškalo mnogo tema za razgovor, ali ni jedno ni drugo se nije doticalo tih tema. Oboje su osjećali, da će prisjećanje na mrtvu kćer izazvati oštru bol i suze, a od prošlosti je, kao iz duboke bačve za ocat, zaudaralo na smrad i mrak...

— E, ti ne jedeš mesa! — primijeti Arkadij Petrovič.

— Da, ja sam se zarekla da ne ću jesti ništa mrsnoga... — tiho je odgovorila žena.

— Šta? Da to ne naškodi zdravlju... Ako se razmotri kemijski, onda e i riba i uopće sve posno jelo, sastoji od istih elemenata, od kojih i meso. U stvari nema ništa posnoga... (»Zbog čega ja to govorim?« — pomisli starac.) Na primjer, ovaj je krastavac isto tako mrsan kao i pile...

— Ne... Kad jedem krastavaca, onda znam da nikog nisu zaklali, da nisu prolijevali krv...

— To je, mila moja, optička varka. S krastavcem ti pojedeš jako mnogo infuzorija, ta zar i sam krastavac nije živio? I biljke su također organizmi! A riba?

»Čemu govorim te gluposti?« — pomisli još jednom Arkadij Petrović, i u isti čas poče brzo pričati o uspjesima, što su ostvareni u kemiji.

— Prosto čudesa! — govorio je on, s mukom žvačući kruh. — Brzo će mlijeko praviti kemijskim putem, a stići će, molim te, i do mesa! Da! Za tisuću godina će u svakoj kući umjesto kuhinje biti kemijski laboratorij, gdje će se iz plinova koji ne stoje ništa i tome slično, prigotavljati sve, što zaželiš!

Ana Mihajlovna je gledala u njegove nemirne, račje oči i slušala. Osjećala je, da starac govori o kemiji samo da ne progovori o nečemu drugome, ali to više ju je njegova teorija o posnom i mrsnom zainteresirala.

— Jesi li otišao u penziju kao general? — upita ona, kad je on odjednom zašutio i počeo se mrštiti.

— Da, kao general... Vaše prevashodstvo...

General je govorio za vrijeme cijelog ručka, ne zašutjevši. i na taj je način pokazao prekomjernu brbljavost — svojstvo, koje u ona vremena, u mladosti, Ana Mihajlovna nije doživjela. Od njegova brbljetanja staricu je zaboljela glava.

Nakon ručka on je otišao u svoju sobu da se odmori ali bez obzira na umor, nije uspio da zaspi. Kada je prije večernjeg čaja ušla starica k njemu, on je skvrčivši se, ležao pod pokrivačem, buljeći u strop i ispuštajući isprekidane uzdahe.

— Što ti je, Arkadije — zgranu se Ana Mihajlovna, pogledavši u njegovo posivjelo i iskrivljeno lice.

— Ni... ništa... — progovori on. — Reuma.

— Ta što ne kažeš? Možda ti ja mogu pomoći!

— Nema pomoći...

— Ako je reuma, onda treba premazati jodom... sa salicilskim natrijem pomiješano...

— Sve su to gluposti... Osam godina sam se liječio... Ne udaraj tako nogama! — viknu odjednom general na staru sobaricu, izbuljivši u nju oči. — Udara kao konj!

Ana Mihajlovna i sobarica, odavno već zaboravivši takav ton, zgledaše se i porumenješe. Primijetivši njihovu pometnju, general se namršti i okrenu se k zidu.

— Moram te upozoriti Anjuta... — prostenja on. — Imam nesnosan karakter! Pod starost sam postao gunđalo...

— Treba se svladati... — uzdahnu Ana Mihajlovna.

— Lako je reći: »treba!« Treba da bude i bez boli, a eto, vidiš, priroda ne sluša naše »treba!« Oh! A ti, Anjuta, iziđi... U vrijeme, dok me boli, prisustvo ljudi me razdražuje... Teško mi je govoriti...

Protekoše dani, nedjelje, mjeseci, i Arkadij Petrovič se malo pomalo učvrstio na novom mjestu: on se privikao i na njega su se privikli. U prvo vrijeme on je živio u kući ne izlazeći, ali starost i težina njegova nesnosna karaktera osjećali su se u cijelom Ženinu. Obično se budio jako rano, u četiri sata ujutro; njegov dan je započinjao prodornim staračkim kašljem, koji je budio Anu Mihajlovnu i cijelu poslugu. Da ubije nečim dugo vrijeme od ranog jutra pa do ručka, on je, ako mu reuma nije grčila noge, lutao po svim sobama i vikao zbog neurednosti, koju je svuda vidio. Njega je razdražavalo sve: lijenost posluge, glasni koraci, pjevanje pijetlova, dim iz kuhinje, crkveno zvonjenje... On je gunđao, svađao se, natjeravao poslugu, ali se poslije svake pogrdne riječi hvatao za glavu i govorio plačljivim glasom:

— Bože, kakav je moj karakter! Nepodnošljiv karakter!

A za ručkom je mnogo jeo i brbljao bez prestanka. Govorio je o socijalizmu, o novim vojnim reformama, o higijeni, a Ana Mihajlovna je slušala i osjećala da se sve to govori samo zato, da se ne govori o kćeri i o prošlosti. Oboma im je još uvijek, kad su bili zajedno jedno uz drugo, bilo nelagodno i kao da ih je bilo nečega stid. Samo u večeri, kada je u sobama bio mrak i ispod peći tužno cvrčao cvrčak, ta nelagodnost je iščezavala. Oni su sjedili jedno do drugoga, šutjeli, i u tim časovima njihove duše kao da su šaputale o onom, što se nijedno od njih nije usudilo da kaže naglas. U tim časovima oni su, grijući jedno drugo ostacima životne topline, odlično shvaćali. o čemu svaki od njih razmišlja. Ali sobarica bi unijela svjetiljku, i starac bi opet započinjao da brblja ili da kudi zbog nereda. Posla nije imao nikakvoga. Ana Mihajlovna ga je htjela uvući u svoju medicinu, ali on je već na prvom primanju zijevao i dosađivao se. Nije joj

također uspjelo da ga potakne na čitanje. Da čita dugo, satima, on, koji je u službi navikao da čita isprekidano nije znao. Dovoljno mu je bilo da pročita 5 do 6 straničica, pa da se umori i skine naočari.

Ali došlo je proljeće, i general je oštro promijenio svoj način života. Kad su se od imanja u zeleno polje i prema selu pokazale svježe utabane stazice i na drveću ispred prozora se uzjoguniše ptice, on je, neočekivano za Anu Mihajlovnu, počeo odlaziti u crkvu. Odlazio je u crkvu ne samo na praznike, nego i svakim danom. Takva religiozna pobožnost počela je od zadušnice, što ju je starac potajno od žene dao odslužiti za kćerku. Za vrijeme zadušnice on je klečao na koljenima, klanjao se do zemlje, plakao, i činilo mu se da se žarko molio. Ali to nije bila molitva. Predavši se sav očinskom osjećaju, crtajući sebi u sjećanju lik voljene kćeri, gledao je ikone i šaptao:

— Šuročka! Dijete moje drago! Anđelu moj!

To je bio trenutak staračke žalosti, ali starac je uobrazio, da se u njemu događa reakcija, preokret. Drugi dan ga je nešto opet povuklo u crkvu, treći dan također... Iz crkve se vraćao osvježen, vedar, smiješeći se cijelim licem. Za vrijeme ručka je kao tema njegova neprestanog brbljanja sada bila religija i bogoslovska pitanja. Ana ga je Mihajlovna, ulazeći k njemu u sobu, nekoliko puta zatekla kako prelistava evanđelje. Ali, na nesreću, taj religiozni zanos nije potrajao dugo. Nakon jednog naročito jakog napadaja reumatizma, koji je trajao cijelu nedjelju, on više nije otišao u crkvu: nekako se nije sjetio da bi trebalo ići svaki dan...

Odjednom se zaželio društva.

— Ne shvaćam, kako se to može živjeti bez društva! — stao je gunđati. — Moram posjetiti susjede! Iako je to glupo, prazno, ali, dok sam živ, moram da se podvrgavam društvenim pravilima!

Ana Mihajlovna mu je spremila konje. On je posjetio susjede, ali drugi puta više nije otišao k njima. Potrebu, da bude u društvu ljudi, zadovoljavao je tako, da se gegao po selu i izdirao na mužike.

Jednom ujutro sjedio je u blagovaonici kod otvorena prozora i pio čaj. Ispred prozora, uz ogradu, kraj grmova jorgovana i ogrozda, sjedili su na klupama mužici, koji su sti-

gli Ani Mihajlovnoj na liječenje. Starac je dugo žmirkao prema njima, a zatim je zagunđao:

— Ces moujiks[1]... Objekti društvene brige... Mjesto što se liječite od bolesti, bolje bi bilo da se pođete nekamo liječiti od podlosti i gadarija.

Ana Mihailovna, koja je obožavala svoje pacijente, prestala je da sipa čaj, i s nijemim čuđenjem je pogledala starca. Pacijenti, koji u kući Lebedjeva nisu vidjeli ništa, osim ljubavi i topla saučešća, također se začudiše i podigoše s mjesta.

— Da, gospoda mužici... ces moujiks... — nastavljao je general. — Začuđujete me. Jako začuđujete! No, nisu li životinje? — okrenu se starac prema Ani Mihajlovnoj. —

— Kotarska uprava im je dala zajam za sjetvu ječma, a oni su to pokupili i zapili taj ječam... Je li to lijepo? — okrene se general prema mužicima. — A? Je li lijepo?

— Pusti, Arkadije! — prošapta Ana Mihajlovna.

— Vi mislite, da je zemstvo došlo do toga ječma badava? Kakvi ste vi, nakon takvog postupka, građani, ako ne cijenite niti svoju, ni tuđu, niti društvenu imovinu? Eto, ječam ste zapili... šumu ste posjekli i također zapili... kradete sve i sva... Moja žena vas liječi, a vi ste joj plot pokrali... Je li to lijepo?

— Dosta! — prostenja generalica.

— Vrijeme je da se opametite... — nastavljao je gunđati Lebedjev. — Sramotno vas je gledati! Eto ti, riđi, došao se liječiti — noga te boli? — a nisi se pobrinuo kod kuće da noge opereš... Prst je blata na njima! Nadaš se, mangupe, da će ti tu oprati? Zabili sebi u glavu, da su oni ces moujiks, pa misle da odmah mogu ljudima jašiti na leđima. Vjenčao tu pop nekakva Fjodora, ovdašnjeg stolara. Stolar mu nije platio niti kopjejke. »Sirotinja!« — veli. — »Ne mogu!« Pa dobro. Samo pop naručuje u toga stolara Fjodora poličicu za knjige... Šta ti misliš? Pet puta je dolazio popu po novce! A? No, nije li životinja? Sam nije popu platio, a...

— Pop i bez toga ima dosta novaca... — pogruženo je dodao jedan od pacijenata.

---

[1] Ti mužici...

— A odakle ti znaš? — planu general, skočivši i nagnuvši se kroz prozor. — Zar si ti zagledavao popu u džep? Ta da je on makar i milijunaš, ti ne smiješ da se besplatno koristiš njegovim radom! Sam ne daješ zabadava, onda i ne uzimaj zabadava! Ti ne možeš zamisliti, kakve gadosti oni prave! — okrenu se general Ani Mihajlovnoj. — Trebala bi poslušati njihove sudove i zborove! To su razbojnici!

General se nije umirio čak ni kad je počelo primanje pacijenata. On je galamio na svakog bolesnika, bockao ih, objašnjavao sve bolesti pijanstvom i razvratom.

— Ih, što li je mršav! — gurnu on jednoga prstom u grudi. — A zašto? Nema što da jede! Sve je propio! Ta ti si državni ječam propio?

— Što da kažem, — uzdahnu bolesnik, — prije je uz gospodu bilo bolje...

— Lažeš! Varaš! — planu general. — Ta ti to govoriš neiskreno, ulaguješ se!

Drugi dan je general opet sjedio uz prozor i peckao bolesnike. Taj ga je posao zanosio, i on je svakodnevno sjedio kod prozora. Ana Mihajlovna, videći da je njezin suprug neumoran, poče da prima bolesnike u ambaru, ali general je stigao i do ambara. Starica je smireno podnosila sva ta »ispitivanja« i izražavala je svoj protest samo time, što je pocrvenjela i razdavala izgrđenim bolesnicima novaca; kad su pak bolesnici, kojima se general silno zamjerio, dolazili sve rjeđe i rjeđe, ona nije izdržala. Jedamput za ručkom, kad je general bubnuo nešto na račun bolesnika, njezine oči se odjednom zališe krvlju, a licem joj prođe drhtavica.

— Ja bih te molila da ostaviš moje bolesnike na miru... — reče ona strogo. — Ako osjećaš potrebu da nad nekim izlijevaš svoj karakter, onda grdi mene, a njih ostavi... Zahvaljujući tebi, oni su prestali da se dolaze liječiti.

— Aha, prestali, nasmiješio se general. — Uvrijedili se! Jupitra mi, ti se ljutiš, znači, ti nemaš pravo. Ho-ho... A to je, Anjuta, dobro, što su prestali dolaziti. Mene jako veseli... Ta tvoje liječenje ne donosi ništa osim štete! Umjesto toga, da se liječe u zemskoj bolnici kod liječnika, po pravilima nauke, oni dolaze k tebi da se od svih bolesti liječe sodom i ricinusom. Velika šteta!

Ana Mihajlovna je oštro pogledala starca, promislila i odjednom problijedjela.

— Naravno, — produžio je brbljati general. — U medicini je prije svega potrebno znanje, a tek zatim filantropija, a bez znanja je ona — šarlatanstvo... A i po zakonu ti nemaš prava da liječiš. Po mojem mišljenju, ti ćeš mnogo više koristiti bolesniku, ako ga grubo potjeraš liječniku, nego ako ga sama počneš liječiti.

General je pošutio pa nastavio:

— Ako se tebi ne sviđa moj postupak prema njima, onda molim, ja ću prekinuti s njima razgovore, iako, uostalom... ako se prosudi po savjesti, iskrenost je u odnosu prema njima mnogo bolja od šutnje i klanjanja. Aleksandar Makedonski je bio velik čovjek, ali nije činio nemoguće, tako je i ruski narod — velik narod, ali iz toga ne proizlazi, da mu ne treba govoriti istinu u lice. Ne smije se od naroda praviti psića. Ti ces moujiks su isto takvi ljudi kao i ja i ti, sa isto takvim nedostacima, i zato ih ne treba moliti, ni ljuljkati, nego ih učiti potrebnome, ispravljati... pobuđivati...

— Nije na nama da ih učimo... — promrmlja generalica. — Mi možemo učiti od njih.

— A što to?

— Ima toga dosta... Ta makar... marljivosti...

— Marljivosti? A? Jesi li ti rekla: marljivosti?

General se zagrcnuo, skočio od stola i zakoračao po sobi.

— A zar ja nisam radio? — planu on. — Uostalom... ja sam inteligent, a ne moujik, gdje bih ja radio? Ja... ja sam inteligent!

Starac se uvrijedio na sitnicu i lice mu je poprimilo dječačko-kapriciozni izraz.

— Kroz moje ruke su prošle tisuće vojnika... ja sam crkavao u ratu, dobio reumatizam za čitav život i... i ja nisam radio! Ili, reći ćeš mi, da se od ovoga tvog naroda treba učiti trpjeti? Naravno, zar sam ja kada trpio? Ja sam izgubio rođenu kćerku... jedino, što me je još vezalo uz život u toj prokletoj starosti. I ja nisam trpio!

Kod iznenadne uspomene na kćerku, starci odjednom zaplakaše i počeše se brisati ubrusima.

— I mi ne trpimo! — plamtio je general, puštajući slobodu suzama. — Oni imaju cilj života... vjeru, a mi imamo samo pitanja... pitanja i užas! Mi ne trpimo!

Oboje staraca se sažališe jedno na drugo. Sjedoše jedno do drugoga, pripiše se i proplakaše zajedno dva, tri sata. Nakon toga su već smjelo gledali jedno drugome u oči i slobodno govorili o kćeri, o prošlosti i o budućnosti, koja je prijetila.

Uveče legoše da spavaju u istoj sobi. Starac je neprestano govorio i smetao ženi da zaspi.

— Bože, kakav je moj karakter! — govorio je on. — No, zašto sam ti to sve pričao? Ta to su bile iluzije, a čovjek, osobito u starosti stvarno živi od iluzija. Svojim brbljanjem sam ti uzeo posljednju utjehu. Držala bi se, do smrti bi liječila mužike, i ne bi jela mesa, a ovako, vrag me vukao za jezik! Bez iluzija se ne može... Događa se, da cijele zemlje žive od iluzija... Glasoviti pisci, ono, što se kaže, pametni su, ali i oni ne mogu bez iluzija. Eto, tvoj miljenik je napisao sedam svezaka za »narod«!

Čas kasnije general se prevrtao i govorio:

— I zašto baš u starosti čovjek istražuje svoja osjećanja i kritizira svoje postupke? Zašto se ne bi u mladosti time bavio? Starost je i bez toga nepodnošljiva... Da... U mladosti sav život prolazi bez tragova, jedva se obilježivši u svijesti, a u starosti pak svaki i najmanji osjećaj sjedi poput čavla u glavi i podiže brdo pitanja...

Starci zaspaše kasno, ali ustadoše rano. Uopće, nakon toga, kako je Ana Mihajlovna napustila liječenje, oni su spavali malo i rđavo, zbog čega im se život u dvoje činio duljim... Noći su skraćivali razgovorima, a po danu su se besposleno vrtjeli po sobama ili po vrtu, i upitno zagledavali jedno drugome u oči.

Koncem godine sudbina posla starcima još jednu »iluziju«. Ušavši jednom mužu, Ana Mihajlovna ga nađe interesantno zabavljena: on je sjedio za stolom i pohlepno jeo nasjeckanu rotkvicu s konopljinim uljem. Na licu su mu se brzo micale sve žile, a oko krajeva ustiju curila mu slina.

— Ded zagrizi, Anjuta! — predloži joj on. — Divota!

Ana Mihajlovna neodlučno proba rotkvicu i poče jesti. Ubrzo se i na njenom licu pojavi izraz pohlepe...

— Dobro bi, znaš, to... — govorio je general istoga dana, liježući spavati. — Dobro bi bilo, kako to čine Židovi, rasporiti štuki trbuh, izvaditi iz njega ikru i, znaš, sa zelenim lukom... svježu...

— Pa što? Štuku nije teško uhvatiti!

Razodjeveni general bos krene u kuhinju, probudi kuhara i zapovjedi mu da ulovi štuku. Ujutro se Ani Mihajlovnoj odjednom prohtjelo suhe morune, i Martin je morao da juri u grad po morunu.

— Ah, — preplaši se starica, — zaboravila sam mu reći, da usput kupi i medenjaka! Prohtjelo mi se nečeg slatkog.

Starci se predaše gurmanskim nasladama. Oboje su neprestano sjedili u kuhinji i nadmetali se u izmišljanju jela. General je naprezao svoj mozak prisjećao se vojničkog, momačkog života, kada je morao da se sam bavi kulinarstvom, i izmišljao je... Od bezbroj jela, što su ih izmislili, oboma im se narcčito svidjelo jelo, koje se kuhalo od riže, natrvena sira, jaja i umaka od pečena mesa. U to jelo se stavljalo mnogo bibera i lovorova lista

Pikantnim jelom završila se zadnja »iluzija«. Njemu je bilo suđeno da bude posljednjom nasladom obaju života.

— Vjerojatno će biti kiše, — govorio je jedne rujanske noći general, koga je počeo hvatati napadaj. — Nisam danas trebao jesti tako mnogo te riže... Tišti me!

Generalica se razvalila na krevetu i teško dahtala. Bilo joj je zagušljivo... I nju je, kao i starca, stezalo u grudima.

— A tu te, vrag ih odn'o, još noge svrbe... — mrmljao je starac. — Od peta do koljena te hvata nekakav svrab... Bol i svrbež... Nepodnošljiivo vrag da ga nosi! Uostalom, ja ti smetam da zaspiš... Oprosti...

Prođe više od sata u tišini... Ana Mihajlovna se malo po malo privikla boli u prsima i zadrijemala. Starac je sjeo u krevetu, položio glavu na koljena i dugo sjedio u takvom položaju. Zatim je počeo češkati listove. Što su marljivije radili njegovi nokti, to je svrbež postajao bjesomučniji.

Malo kasnije nesretni starac je sišao s kreveta i zašepesao po sobi. Zagledao se kroz prozor... Ondje uz prozor, uz blistavo svijetlo mjesečine, jesenja hladnoća je postepeno okivala umiruću prirodu. Vidjelo se, kako je siva, hladna

magla zaprljala uvelu travu i kako ozebla šuma nije spavala, nego je podrhtavala ostacima žutoga lišća.

General je sjeo na pod, obgrlio koljena i položio na njih glavu.

— Anjuta! — zazvao je.

Osjetljiva starica se pomakla i otvorila oči.

— Eto, o čemu ja razmišljam, Anjuta, — poče starac. — Ti ne spavaš? Ja mislim da najprirodniji sadržaj starosti treba da budu djeca... Što ti misliš? Ali budući da djece nema, čovjek se mora zabaviti nečim drugim... Dobro je u starosti biti pisac... umjetnik... učenjak... Vele, da je Gladstone, kad nije imao što raditi, proučavao stare klasike i — da se zanosio. Ako ga potjeraju i iz službe, imat će čime da sebi ispuni život. Dobro je također upasti i u misticizam, ili... ili...

Starac je počesao noge i nastavio:

— A događa se i da starci podjetinje, pa im se prohtjedne da sade drveće, nose ordenje... da se bave spiritizmom...

Začu se lagano hrkanje starice. General se podigne i opet pogleda kroz prozor. Hladnoća je turobno ulazila u sobu, a magla je već puzala k šumi i obavijala njezina stabla.

»Koliko je još mjeseci do proljeća? — mislio je starac, naslanjajući se čelom na hladno staklo. — Listopad... studeni... prosinac... Šest mjeseci!«

I tih šest mjeseci mu se zbog nečega učiniše beskrajno dugima, dugima poput njegove starosti. On zašepesa po sobi i sjede na krevet.

— Anjuta! — zazva on.

— Da?

— Je li tvoja apoteka zaključana?

— Ne, a zašto?

— Ništa... Htio bih noge natrti jodom.

Opet nastupi tišina.

— Anjuta! — probudi starac ženu.

— Što je?

— Postoje li na bocama natpisi?

— Da, da.

General lagano upali svijeću i iziđe.

Dugo je sanjiva Ana Mihajlovna slušala šljapkanje bosih nogu i zveckanje boca. Konačno se on vratio, nakašljao se i legao.

Ujutro se nije probudio. Da li je jednostavno umro, ili se to dogodilo zato, što je odlazio u apoteku, Ana Mihajlovna nije znala. Ta njoj i nije bilo do toga, da istražuje uzrok te smrti...

Ona se opet neuredno, grčevito užurbala. Počeše darivanja, postovi, zavjeti, odlasci na molitve...

— U manastir! — šaputala je ona, pritišćući se od straha k staroj sobarici. — U manastir!

SPISAK LICA

koja imaju pravo na besplatnu vožnju ruskim željeznicama

U vagonu I. razreda:

1) Bez izuzetka svi željeznički službenici, njihovi pomoćnici i pomoćnici pomoćnika.

Primjedba. Željeznički činovnici nižeg ranga, koji imaju zamazane nosove i prljava odijela (podmazivači, radnici u depou i ostali), ne koriste se besplatnom vožnjom.

2) Žene službenika, njihovi roditelji, djeca, unuci, praunuci, svastike, sestre, braća, punice, tetke, kumovi, krsni kumovi, kumčad, pobratimi, kuzeni, nećaci, uopće rođaci svih koljena i linija, guvernante, dadilje, ljubavnice i ljubavnici.

3) Stanični bifedžije, njihove žene i znanci.

4) Plemići — susjedi načelnika stanica, oni, koji dolaze na stanicu da igraju vint, njihove žene i rođaci.

5) Gosti službenika.

Primjedba. U slučaju dužega opraštanja sa gostima, šef stanice ima pravo da zadrži vlak 10 do 20 minuta.

6) Bez izuzetaka svi znanci nadglednika vlaka.

7) Vjerovnici željezničkih činovnika.

U vagonu II. razreda:

1) Sobari željezničkih službenika, njihovi kuhari, kuharice, kočijaši, sobarice i dimnjačari.

2) Posluga rođaka i poznanika.

3) Rođaci i poznanici posluge.

4) Željezničarski konji, magarci i bikovi.

U vagonu III. razreda:

1) Putnici, koji su platili za I. ili II. razred, ali nisu našli mjesta u vagonima I. i II. razreda, napunjenih besplatnim putnicima.

Primjedba. Imenovanim putnicima se dopušta da putuju stojeći. Uprava Libavo-Romenske željeznice također im dopušta, ako izvole, da leže na klupama, ili da vise na kukama.

ROMAN S KONTRABASOM

Muzikant Smičkov išao je iz grada u ljetnikovac kneza Bibulova, gdje je, prema dogovoru, »trebalo da bude« veče s muzikom i plesom. Na leđima mu je počivao ogromni kontrabas u kožnoj futroli. Smičkov je koračao uz obalu rijeke, koja je žuborila svojom vodom ako baš ne veličanstveno, ali zato posve poetično.

»Ne bih li se okupao?« — pomisli on.

Ne razmišljajući dugo, on se skinu i uroni svoje tijelo u prohladne struje. Veče bijaše prekrasno. Smičkovljeva poetična duša poče padati u raspoloženje, koje odgovaraše harmoniji okoline. Ali kakvo slatko čuvstvo zahvati njegovu dušu, kada, otplivavši stotinjak koraka ustranu, on ugleda prekrasnu djevojku, koja sjeđaše na strmoj obali i pecaše ribu. On pritaji dah i zamre od nadiranja raznolikih čuvstava: sjećanja na djetinjstvo, tuge zbog prošlosti, probuđene ljubavi... Bože, a on je već mislio da nije u stanju da ljubi! Otkako je izgubio vjeru u čovječanstvo (njegova žena, koju je žarko ljubio, pobjegla je s njegovim prijateljem, fagotom Sobakinim), njegove grudi napuniše se osjećajem praznine, i on je postao mizantrop.

»Što je to život? — pitao se mnogo puta. — Zbog čega mi živimo? Život je mit, sanjarija... trbuhozborstvo...«

Ali stojeći pred usnulom ljepoticom (nije bilo teško primijetiti, da ona spava), on je odjednom, protiv svoje volje, osjetio u grudima nešto nalik na ljubav. On je dugo stajao pred njom, proždirući je očima...

»No dosta... — pomisli on, duboko uzdahnuvši. — Zbogom, divna prikazo! Moram već ići na bal njegovoj svjetlosti...«

I pogledavši još jednom ljepoticu, on već htjede da otpliva natrag, kad mu u glavi sinu ideja.

»Treba joj ostaviti nešto za uspomenu! — pomisli on. — Objesit ću joj bilo što na udičicu. To će biti iznenađenje »nepoznatoga«.

Smičkov tiho dopliva k obali, nakida veliki buket poljskog i vodenog cvijeća i, svezavši ga stabljikom lobode, objesi o udicu.

Buket potone na dno i povuče za sobom crveni plovak.

Razboritost, prirodni zakoni i socijalni položaj moga junaka zahtijevaju da se roman završi baš na tome mjestu, ali — avaj! — autorova sudbina je neumoljiva: zbog okolnosti, koje ne zavise od autora, roman nije završio buketom. Protivno zdravom razumu i prirodi stvari, siromašni i neznatni kontrabasist je morao u životu poznate i bogate ljepotice odigrati važnu ulogu.

Doplivavši na obalu, Smičkov je bio preneražen: nije našao svoje odijelo. Ukrali su mu ga... Nepoznati kradljivci, dok se on naslađivao ljepoticom, odnijeli su sve osim kontrabasa i cilindra.

— Prokletnici! — uzviknu Smičkov. — O ljudi, zmijsko sjeme! Ne muči me toliko gubitak odjeće (jer je odijelo trulo), koliko me muči misao, da ću morati ići gol, i tako prekršiti društvena pravila pristojnosti.

On sjede na futrolu kontrabasa i stade tražiti izlaz iz svoga užasnog položaja.

»Da li da idem gol knezu Bibulovu! — mislio je on. Tamo će biti dama! A osim toga, lopovi su zajedno s hlačama ukrali i kalofonij koji se u njima nalazio!«

On razmišljaše dugo, mučno, sve dok ga ne zabolješe sljepočice.

»Bah! — sjeti se na kraju on. — Nedaleko obale, u šumarku, je mostić... Dok se ne smrkne, mogu prosjediti pod tim mostićem, a uveče, po mraku, prokrast ću se do prve kuće...«

Zaustavivši se kod te misli, Smičkov nataknu cilindar, naprti na leđa kontrabas i odgega se prema grmljaku. Gol, sa muzičkim instrumentom na leđima, on je bio nalik na nekakvog starog, mitskog poluboga.

Sada, čitatelju, dok moj junak sjedi pod mostićem i prepuštao se tugovanju, ostavimo ga jedno vrijeme i obratimo se djevojci, koja je lovila ribu. Što se dogodilo s njom? Lje-

potica, probudivši se, i ne ugledavši plovka na vodi, požuri da povuče štap. Dr.ka se nategnu, ali se ud.ca i plovak ne pokazaše na vodi. Očito se Smičkovljev buket u vodi razmočio, nabubrio i postao težak.

»Ili se uhvatila vel.ka riba, — pomisli djevojka, — ili se udica zakvačila«.

Povukavši još malo štap, djevojka opazi da se udica zakvačila.

»Kakva šteta! — pomisli ona. — A uveče tako lijepo grize riba! Što da radim?«

I ne razmišljajući dugo, ekscentrična djevojka zbaci sa sebe prozirne haljine i zaroni prekrasno tijelo do mramornih ramena u riječnu struju. Ne bijaše lagano otkačiti udicu od buketa, u koji se zapetljao štap, ali strpljivost i marljivost učiniše svoje. Nakon kakvih pola sata ljepotica je, sjajući se od sreće, izlazila iz vode držeći u ruci udicu.

Ali zla sudbina dostignu i nju. Nitkovi, koji su ukrali Smičkovljevo odijelo, odnesoše i njezinu odjeću, ostavivši joj jedino limenku sa crvima.

»Ta što da sada radim? — zaplaka ona. — Zar da ovakva idem? Ne, nikada! Radije smrt! Počekat ću dok se smrači, onda ću, u mraku, doći do tetke Agafje i poslati je kući po odjeću... A dok ne pođem, sakrit ću se pod mostić.«

Moja junakinja, podižući travu uvis i sagibajući se, potrča mostiću. Dopuzavši pod mostić ona ugleda ondje naga čovjeka neošišane kose i rutavih prsa, kriknu i pade u nesvijest.

Smičkov se također uplaši. Ispočetka je djevojku držao nimfom.

»Nije li to riječna sirena, koja je došla da me začara? — pomisli on, i ta pretpostavka mu polaska, jer je uvijek o svojoj vanjštini imao visoko mišljenje. — Ali ako to nije sirena, nego čovjek, onda kako da sebi objasnim tu čudnu promjenu? Zašto je ona tu, pod mostom? I što je s njom?«

Dok je on rješavao ta pitanja, ljepotica je dolazila k svijesti.

— Ne ubijte me! — prošapta ona. — Ja sam kneginjica Bibulova. Molim vas! Bogato će vas nagraditi! Malo prije sam oslobađala u rijeci udicu, a nekakvi lopovi su mi ukrali moje novo odijelo, cipelice i sve!

— Gospođice! — reče Smičkov molećivim glasom. — I meni su također ukrali moje odijelo. Uz to su mi zajedno sa hlačama odnijeli i kalofonij, koji se u njima nalazio!

Svi, koji sviraju kontrabas i trombon, obično su nedosjetljivi, Smičkov pak, bio je prijatna iznimka.

— Gospodarice! — reče on malo kasnije. — Ja vidim, vas zbunjuje moj izgled. Ali, priznajte, ja ne mogu odavde otići, zbog istih razloga kao i vi. Evo što sam ja smislio: ne biste li htjeli leći u futrolu moga kontrabasa i pokriti se poklopcem? To će vas sakriti od mene...

Rekavši to, Smičkov izvadi iz navlake kontrabas. Časak mu se učini da on, ustupajući navlaku, profanira svetu umjetnost, ali se nije dugo kolebao. Ljepotica legne u futrolu i pokri se pletenicama, a on stegnu remenje i stade se veseliti što ga je priroda obdarila takvom pameću.

— Sada me, gospodarice, vi ne vidite, — reče on. — Ležite ovdje i budite mirni. Kad se smrači, ja ću vas odnijeti u dom vaših roditelja. Po kontrabas mogu doći ovamo i poslije.

Kad pade mrak, Smičkov naprti na ramena futrolu sa ljepoticom i odgega se prema Bibulovljevu ljetnikovcu. Imao je ovakav plan: najprije će doći do prve kuće i opskrbiti se odijelom, zatim će poći dalje...

»Nema zla bez dobra... — mislio je on, podižući prašinu bosim nogama i saginjući se pod teretom. — Za ovaj topli udio, koji sam odigrao u kneginjičinoj sudbini, Bibulov će me vjerojatno bogato nagraditi.«

— Gospodarice, da li vam je udobno? — zapitkivao je on tonom galantnog kavalira, koji poziva na kadrilu. — Budite ljubazni, ne ustručavajte se, nego budite u mojoj futroli kao u svojoj kući!

Odjednom se galantnom Smičkovu učini, da ispred njega, skrivene mrakom, idu dvije čovječje figure. Pogledavši bolje, on se uvjeri da to nije optička varka: pojave su se stvarno kretale i čak su u rukama nosile nekakve zavežljaje...

»Nisu li to lopovi? — sunu njemu kroz glavu. — Oni nešto nose. To su, vjerojatno, naša odijela!«

Smičkov položi futrolu na cestu i pojuri za pojavama.

— Stoj! — zaviknu on. — Stoj! Drži ih!

Figure se osvrnuše i, vidjevši potjeru, počeše bježati... Kneginjica je još dugo slušala brze korake i poklike: »Stoj!« Konačno sve umuknu.

Smičkov se zanio potjerom, i ljepotica bi još sigurno morala dugo proležati u polju pokraj puta, da nije bilo sretnog slučaja. Dogodilo se, da su u taj čas, tim istim putem, išli prema Bibulovljevu ljetnikovcu Smičkovljevi prijatelji flautist Žučkov i klarinetist Razmahajkin. Spotakavši se o futrolu, oni se obojica začuđeno pogledaše i raširiše ruke.

— Kontrabas! — reče Žučkov. Bah, ta to je kontrabas našega Smičkova! Ali kako je on dospio ovamo?

— Vjerojatno se sa Smičkovom nešto dogodilo, — domisli se Razmahajkin. — Ili se napio, ili su ga okrali... U svakom slučaju, nije zgodno da kontrabas ostavimo ovdje. Uzet ćemo ga sobom.

Žučkov sebi navali na leđa futrolu, i muzikanti pođoše dalje.

»Vrag zna, kako je to teško! — cijelim je putem mrmljao flautist. — Ni za što na svijetu ne bih pristao da sviram na takvom čudesu... Uf!«

Došavši u ljetnikovac kneza Bibulova, muzikanti položiše futrolu na mjesto, određeno za orkestar, i odoše u buffet.

U to vrijeme su u ljetnikovcu već palili lustere i svijećnjake. Mladoženja, dvorski savjetnik Lakejič, lijepi i simpatični činovnik ministarstva saobraćaja, stajao je posred sale i, zabivši ruke u džepove, razgovarao s grofom Škalikovim. Govorili su o muzici.

— Ja sam, grofe, — govoraše Lakejič, — u Napulju lično poznavao jednog violinistu, koji je bukvalno stvarao čudesa. Vi ne vjerujete! Na kontrabasu... na običnom kontrabasu izvodio je takve vražje trilere, da je to bio užas! Svirao je Straussove valcere!

— Nemojte, to je nemoguće... — posumnja grof.

— Uvjeravam vas! Čak je Lisztovu rapsodiju svirao! Stanovao sam s njim u jednoj sobi i od dosade sam čak od njega naučio na kontrabasu svirati Lisztovu rapsodiju.

— Lisztovu rapsodiju... Hm!... vi se šalite...

— Ne vjerujete? — zasmija se Lakejič. — Onda ću vam odmah dokazati! Hajdemo u orkestar!

Mladoženja i grof pođoše prema orkestru. Prišavši kontrabasu, oni počeše brzo razvezivati remenje... i — o užasa!

Ali ovdje, dok čitatelj, davši slobodu svojoj mašti, crta ishod muzikalnog spora, obratimo se mi Smičkovu... Siroti muzikant, ne stigavši lopova i vrativši se na ono mjesto, gdje je ostavio futrolu, ne ugleda dragocjena tereta. Gubeći se u nagađanjima, on nekoliko puta prođe naprijed i natrag po putu i, ne našavši futrole, zaključi, da nije dospio na pravi put...

»To je užasno! — mislio je on, hvatajući se za kose i ledeneći se. — Ona će se zagušiti u futroli! Ja sam ubojica!«

Do same ponoći Smičkov je hodao po putovima i tražio futrolu, da se na kraju, kad ga ostaviše snage, otpravi pod mostić.

— Potražit ću u zoru, — zaključi on.

Traženja u zoru dadoše isti rezultat, i Smičkov odluči da počeka pod mostom do noći...

— Ja ću je naći! — mrmljao je on, skidajući cilindar i hvatajući se za kose. — Makar je morao tražiti godinu dana, ali ja ću je naći!

. . . .

I sad još seljaci, koji žive u opisanim predjelima, pričaju, da se noću kod mostića može vidjeti nekakvog golog čovjeka, obrasla u vlasi i u cilindru. Pokatkad se ispod mostića čuje škripanje kontrabasa.

STRAH

Za sve vrijeme, otkad živim na ovom svijetu, bilo me je strah samo tri puta.

Prvi pravi strah, od kojega su mi se dizale kose i po tijelu me podilazili mravci imao je svoj uzrok ništavnu, ali čudnu pojavu. Jednom, od dosade, vozio sam se u srpanjsko veče na poštansku stanicu po novine. Veče bijaše tiho, toplo i skoro zagušljivo, kao što su sve te jednolike srpanjske večeri, koje, kad jednom počnu, vuku se u pravilnom, neprekidnom redu, jedna za drugom, nedjelju-dvije, katkada i više, i odjednom završavaju burnom olujom sa raskošnim i dugo osvježavajućim pljuskom.

Sunce bijaše već davno sjelo, i na cijeloj zemlji je ležala opća, siva sjena. U nepomičnom, ustajalom mraku zgušćavale su se slatko-medene isparine trava i cvijeća.

Vozio sam se u prostim, teretnim kolima. Iza mojih leđa, položivši glavu na vreću sa ječmom, tiho je hrkao vrtlarov sin Paška, dječarac od kojih osam godina, kojega sam uzeo sobom. ako bi trebalo pripaziti na konje. Put nas je vodio po uskoj, ali kao crta ravnoj, seoskoj cesti, koja se, poput velike zmije, skrivala u visokoj, gustoj raži. Blijedo je dogorijevalo večernje rumenilo; svijetla crta bila je prekinuta uskim, nespretnim oblakom, koji je nalikovao sad na čamac, sad na čovjeka, zavijenog u odijelo...

Prošao sam dvije tri vrste, i eto, na blijedoj pozadini poče, jedna za drugom, izrastati stasite, visoke topole; iza njih zablista rijeka, i preda mnom se odjednom, kao nekakvo čudo, otkri bogata slika. Trebalo je zaustaviti konje, jer se naša ravna cesta sada spuštala po strmoj obali, obrasloj grmljem. Mi smo stajali na vrhu, a dolje pod nama nalazila se velika jama, puna mraka, fantastičnih formi i prostora. Na dnu te jame, na širokoj ravnini, prostiralo se selo, čuvano

topolama i milovano bljeskanjem rijeke. Ono je sada spavalo... Njegove kućice, crkva sa zvonikom i drveće ocrtavali su se iz sivoće mraka i na glatkoj površini rijeke crnjele su se njihove sjene.

Razbudih Pašku, da ne bi pao s kola, i stadoh se pažljivo spuštati.

— Jesmo li stigli u Lukovo? — upita Paška, lijeno podižući glavu.

— Stigli smo. Drži vođice!...

Vodio sam konje sa strmine i gledao na selo. Od prvog pogleda me zainteresirala čudna okolnost: na najvišem katu zvonika, na sitnom prozorčiću između kupole i zvona, tinjala je vatrica. Ta vatra, koja je bila nalik na svijetlo svjetiljke koja se gasi, sad je na čas zamirala, sad jarko bljesnula. Otkuda je mogla dolaziti ta vatra? Njezino porijeklo mi je bilo neshvatljivo. Iza prozorčića ona nije mogla gorjeti, jer na najvišoj platformi zvonika ne bijaše niti ikona, niti svjetiljaka; ondje je, koliko sam ja znao, bilo jedino greda. prašine i paučine; popeti na tu platformu bilo je teško zato, što je prolaz sa zvonika na platformu bio potpuno zatvoren.

Ta vatrica mogla je prije svega biti odražaj vanjske svjetlosti, ali koliko god sam naprezao svoj pogled, u ogromnom prostranstvu što je ležalo preda mnom, osim te vatre nisam ugledao nijedne svijetle točke. Mjeseca nije bilo. Blijeda, već posve ugasla traka večernjeg svijetla, nije se mogla odsjajivati, zato što prozorčić s vatricom nije gledao na zapad, nego na istok. Te i tome slične pretpostavke lutale su mi po glavi cijelo vrijeme, dok sam se spuštao s konjima. Dolje sam sjeo na kola i još jednom pogledao na vatricu. Ona je kao i prije tinjala i rasplamsavala se.

»Čudno, — mislio sam, gubeći se u nagađanjima. — Jako čudno«.

I mnome, malo po malo, zavlada neprijatan osjećaj. Ispočetka sam mislio, da se ljutim zbog toga, jer nisam u stanju da objasnim jednostavnu pojavu, ali kada sam se odjednom užasnut okrenuo od vatrice i uhvatio se jednom rukom za Pašku, bijaše jasno, da je mnome ovladao strah... Zahvatio me je osjećaj samoće, tuge i užasa, kao da su me

protiv volje bacili u tu veliku jamu, punu mraka, gdje sam sam samcat stajao nasuprot zvoniku, koji me je gledao svojim crvenim okom.

— Paša! — viknuh ja, u užasu zakrivajući oči.

— A?

— Paša, šta se ono svijetli na zvoniku?

Paška pogleda preko mog ramena na zvonik i zijevnu.

— A tko će ga znati!

Taj kratki razgovor s dječakom malo me umiri, ali ne zadugo. Paška, primijetivši moj nemir, ustremi svoje velike oči na zvonik, pogleda još jednom u mene, pa opet u plamičak...

— Strašno mi je! — prošapta on.

Tada ja, ne znajući za sebe od straha, obuhvatih dječaka jednom rukom, pritisnuh se k njemu i snažno udarih po konjima.

— Glupo je! — govorio sam sebi. — Ta pojava je strašna samo zato, što je neshvatljiva... Sve neshvatljivo je tajanstveno i zbog toga strašno.

Uvjeravao sam sebe i u isto vrijeme nisam prestao udarati po konjima. Stigavši na poštansku stanicu, namjerno sam s nadzornikom probrbljao cijeli sat, pročitao dvoje, troje novine, ali me nemir još nije napuštao. Kad smo se vraćali plamička više nije bilo, ali su mi se zato sjene kuća, topola i brda, na koje se trebalo uspeti, činile kao žive. A od čega je potjecao onaj plamen, sve dosada ne znam.

Drugi strah, koji sam preživio, izazvala je isto tako bijedna okolnost...

Vraćao sam se sa sastanka. Bijaše noć — vrijeme, kada je priroda obično zagnjurena u najčvršći i najslađi san prije jutra. Ali taj puta priroda nije spavala i noć se nije mogla nazvati tihom. Kliktali su drpavci, prepelice, slavuji, šljuke, zrikali popci i rovci. Iznad trave polegla je laka maglica, a nebom su, pokraj mjeseca, nekud bestraga jurili oblaci. Priroda nije spavala, kao da se bojala da prospava najbolje trenutke svog života.

Išao sam po uskoj stazici uz sam rub željezničkog nasipa. Mjesečina se ljeskala na tračnicama, po kojima je već

pala rosa. Velike sjene oblaka stalno su pretrčavale po nasipu. Daleko naprijed mirno je gorio prigušeni, zeleni plamičak.

»Znači, sve je sretno... — mislio sam, gledajući ga.

U duši mi je bilo tiho, mirno i smireno. Išao sam sa sastanka, žuriti se nisam imao kuda, pospan nisam bio, a zdravlje i mladost osjećali su se u svakom uzdahu, u svakom mojem koraku, koji je muklo odjekivao u jednolikoj noćnoj vrevi. Ne sjećam se što sam tada osjećao, ali se sjećam, da mi je bilo dobro, jako dobro.

Prošavši otprilike vrstu, ja odjednom iza sebe začuh jednoliku tutnjavu, nalik na žuborenje velikog potoka. Svake sekunde ona je postajala sve glasnijom i glasnijom i čula se sve bliže i bliže. Ja se okrenuh: kojih stotinu koraka od mene mračio se šumarak, iz kojega tek što sam izišao; tamo je nasip lijepim polukrugom skretao nadesno i iščezavao među drvećem. Zaustavih se i u nedoumici stadoh čekati. U isti čas se na zaokretu pokaza veliko, crno tijelo, koje šumno pojuri u pravcu mene i brzinom ptice proleti kraj mene po tračnicama. Nije prošlo ni pola minute, a točka iščeznu, tutnjava se smiješa s bukom noći.

Bijaše to obični teretni vagon. Sam po sebi on nije predstavljao ništa naročito, ali njegovo usamljeno pojavljivanje, bez lokomotive, i to još noću, mene je zabrinulo. Odakle je mogao doći i kakve snage su ga nosile takvom strašnom brzinom po tračnicama? Odakle i kamo je jurio?

Da sam bio čovjek s predrasudama, zaključio bih da su ga to vrazi i vještice gurali, i basta, pošao bih dalje, ali onda mi ta pojava bijaše posve neobjašnjiva. Nisam vjerovao svojim očima i pleo sam se u nagađanjima kao muha u paučini...

Odjednom sam osjetio, da sam sàm, sàm kao prst na cijelom golemom prostranstvu, da mi noć, koja se već činila neljudskom, zagledava u lice i mjeri mi korake, svi zvukovi, krikovi ptica i šapat drveća činili su mi se sad zloslutnim, kao da postoje jedino zbog toga, da plaše moju uobrazilju. Kao podivljao krenuh s mjesta i, ne vodeći računa o svom postupku, pojurih, trudeći se da bježim sve brže i brže. I taj čas začuh ono, na što ranije nisam obraćao pažnje. To bijaše žalobno stenjanje telegrafskih stupova.

— Vrag zna šta je! — sramio sam se. — To je malodušnost, glupost!...

Ali malodušje je jače od zdrava razuma. Ja usporih svoje korake tek onda, kad stigoh do zelenog plamička, gdje sam ugledao tamnu željezničarsku kućicu i kraj nje na nasipu čovječju pojavu, vjerojatno stražara.

— Jesi li vidio? — upitah ja usopljeno.

— Koga? Šta ti?

— Tu je projurio vagon!...

— Vidio sam... — progovori mužik nemarno. — Otkinuo se od teretnog vlaka. Na sto dvadeset prvoj vrsti je strmina... vlak vuče uzbrdo. Na zadnjem vagonu lanci nisu izdržali, no, i on se otkinuo... Ded ga sada hvataj!...

Čudna pojava bijaše objašnjena i njezina fantastičnost je iščezla. Straha je nestalo, i ja sam mogao nastaviti dalje put.

Treći puta sam iskusio jaki strah, kada sam se jednom rano u proljeće vraćao sa vuče. Bijaše večernji sumrak. Šumski put bio je pokriven barama od tek pale kiše, i teren je jecao pod nogama. Bakrenasto rumenilo probijalo je kroz svu šumu, crveneći bijele grane breza i mlado lišće. Bio sam umoran i jedva sam se micao. Pet šest vrsta od kuće, prolazeći šumskim putem, neočekivano susretoh velikog crnog psa iz porodice newfaundlendaca. Jureći kraj mene, pas me netremice pogleda ravno u lice, i otrča dalje.

»Lijep pas... — pomislih ja, — čiji li je?«

Okrenuh se. Pas je stajao desetak koraka dalje i nije s mene skidao pogleda. Časak smo, šuteći, gledali jedan drugoga, zatim je pas, vjerojatno polaskan mojom pažnjom, polako prišao k meni i mahnuo repom...

Pođoh dalje. Pas za mnom.

»Čiji je to pas? — pitao sam se. — Odakle je?«

Trideset do četrdeset vrsta uokolo poznavao sam sve plemiće i njihove pse. Ni jedan od njih nije imao takvoga newfoundlendca. Otkuda se on mogao stvoriti u pustoj šumi, na putu, kojim nikada nitko nije putovao, nego su samo vozili drva? Zaostati od bilo kakvog putnika nije mogao zato, što gospoda nisu imala kuda da prolaze tim putem.

Sjedoh na panj da odahnem i počeh promatrati svog suputnika. On također sjede, podignu glavu i ustremi na mene

usredotočen pogled... Gledao je ne trepćući. Ne znam da li to bijaše pod utjecajem tišine, šumskih sjena i zvukova, ili možda zbog umora, od nepomičnog pogleda psećih očiju, ali odjednom mi posta strašno. Sjetih se Fausta i njegova buldoga i da nervozni ljudi katkada, pod utjecajem umora, postaju žrtve halucinacija. To bijaše dovoljno da se brzo podigoh i pođoh dalje. Pas je pošao za mnom...

— Gubi se! — kriknuh ja.

Psu se vjerojatno svidio moj glas, jer on veselo poskoči i potrči ispred mene.

— Gubi se! — kriknuh ja još jednom.

Pas se okrenu, netremice me pogleda i veselo zamahnu repom. Očito ga je zabavljao moj strašni ton. Trebao sam ga pomilovati, ali faustovski buldog nije mi izlazio iz glave, i osjećaj straha postajao je sve jači i jači... Nasta mrak, koji me dokraja poplaši, i ja sam svaki put, kada je pas pritrčavao k meni i udarao me svojim repom, malodušno sklapao oči. Ponovila se ista pripovijest kao s vatrom na zvoniku i vagonom: nisam izdržao, nego sam potrčao...

U svojoj kući nađoh gosta, starog prijatelja, koji se nakon što se pozdravi sa mnom, poče tužiti, da je, dok je išao k meni, zalutao u šumi, i da mu se izgubio lijep, skupocjen pas.

APOTEKARICA

Gradić B., koji se sastoji od dvije tri krive ulice, spava čvrstim snom. U prohladnom zraku je tišina. Čuje se jedino, kako negdje daleko, vjerojatno izvan grada, slabim, hripljivim tenorićem laje pas. Ubrzo će zora.

Sve je već davno pozaspalo. Ne spava jedino mlada žena apotekara Černomordika, vlasnika b-ske apoteke. Već je tri puta pošla spavati, ali san joj nikako ne dolazi na oči — a ona ne zna zbog čega. Sjedi kraj otvorena prozora, samo u košulji, i gleda na ulicu. Zagušljivo joj je, dosadno, jadno... tako je jadna, da joj se čak plače, a zašto — to je isto tako nepoznato. Nekakav grumen leži joj u grudima i stalno navire u grlo... Straga, nekoliko koraka od apotekarice, okrenuvši se zidu, slatko hrče sam Černomordik. Pohlepna buha mu se upila u nos, ali on to ne osjeća, nego se čak smije, jer sanja, da svi u gradu kašlju i neprestano kupuju kod njega kapljice danskoga kralja. Sad ga ne bi probudio niti ubodom, ni topom, niti milovanjem.

Apoteka se nalazi gotovo na kraju grada, tako da apotekarica može nadaleko gledati... Ona vidi, kako malo po malo blijedi istočni kraj neba, kako se zatim rumeni, kao od velika požara. Neočekivano iza dalekog šumarka izlazi veliki mjesec široka lica. On je crven (mjesec uopće, pojavljujući se iza grmlja, uvijek zbog nečega biva užasno zbunjen).

Odjednom se usred noćne tišine začuju nečiji koraci i zveckanje mamuza. Čuju se glasovi.

»To oficiri od šefa policije idu u kasarnu,« — misli apotekarica.

Malo kasnije pokazuju se dvije figure u bijelim oficirskim bluzama: jedna je velika i debela, druga nešto manja i mršavija... Oni lijeno, nogu po nogu, gegajući se, idu uz

plot i o nečem glasno razgovaraju. Došavši do apoteke, obje figure kreću se još tiše i gledaju na prozore.

— Miriše na apoteku... — govori mršavi. — Tu i jest apoteka! Ah, sjećam se... Prošle nedjelje sam bio ovdje, kupovao sam ricinus. Tu ti je apotekar kisela lica i magareće čeljusti. Eh, što ti je, baćuška, to čeljust! Takve je sigurno Samson izbijao Filistejcima.

— N-da... — govori debeli u basu. — Spava farmacija! I apotekarica spava. Čuj, Obtjesove, apotekarica je zgodna.

— Vidio sam. Jako mi se svidjela... Recite, doktore, zar je ona u stanju da ljubi onu magareću čeljust? Zar je moguće?

— Ne, vjerojatno ga ne ljubi, — uzdiše doktor takvim izrazom kao da mu je žao apotekara. — Spava sad mila iza prozorčića! Obtjesove, a? Raširila se od vrućine... ustašca joj poluotvorena... i nožica spuznula s kreveta. Bez sumnje da budala apotekar u tom dobru uopće ne uživa... Njemu su, sigurno, žena i boca s karbolom — jedno te isto!

— Znate li što, doktore? — veli oficir, zaustavljajući se. — Dederte da uđemo u apoteku i nešto kupimo! Možda ćemo vidjeti apotekaricu.

— Kako misliš — noću!

— Pa što onda? Ta oni moraju i noću raditi. Golubiću, hajdemo!

— Dobro...

Apotekarica, sakrivši se iza zavjese, čuje sipljivo zvonce. Pogledavši muža, koji hrče slatko kao i prije i smiješi se, ona navlači na sebe haljinu, oblači papuče na bosu nogu i juri u apoteku.

Iza staklenih vrata naziru se dvije sjene... Apotekarica odvrće plamičak na svjetiljci i žuri k vratima da otvori. Njoj više nije dosadno, nije jadna i ne plače joj se, nego joj samo jako udara srce. Ulaze debeljko-doktor i mršavi Obtjesov. Sada ih se već može promotriti. Debelotrbušasti doktor je crnomanjast, bradat i neokretan. Pri svakom i najmanjem pokretu na njemu zvecka bluza i na licu mu se pojavljuje znoj. Oficir, pak, je riđ, bez brkova, nalik na ženu i pokretljiv kao engleski bič.

— Što izvolite? — zapitkuje ih apotekarica, pridržavajući na prsima haljinu.

— Dajte... e e e... za petnaest kopjejaka mentol bonbona!

Apotekarica, ne žureći, hvata s police teglu i počinje vagati. Kupci, ne trepćući, gledaju u njezina leđa; doktor žmirka kao siti mačak, a poručnik je jako ozbiljan.

— Prvi puta vidim da u apoteci radi dama, — govori doktor.

— Nema tu ništa naročita... — odziva se apotekarica, pogledajući iskosa u riđe lice Obtjesova. — Moj muž nema pomoćnika, i ja mu uvijek pomažem.

— Tako... A imate ljupku apotekicu! Koliko je tu tih raznih... boca! I vi se ne bojite kretati među otrovima! Brrr!

Apotekarica zamata paketić i pruža ga doktoru. Obtjesov joj daje novac od petnaest kopjejaka. Prolazi pola minute u šutnji... Muškarci se pogledaju, čine korak prema vratima, zatim se opet zgledavaju.

— Dajte za deset kopjejaka sode! — veli doktor.

Apotekarica opet, lijeno i tromo se mičući, pruža ruku prema polici.

— Ima li tu u apoteci, nešto takva... — mrmlja Obtjesov, puckajući prstima, — nešto takvo, znate li, alegorijsko, nekakve osvježavajuće tekućine... selterske vode, ili tako nešto? Imate li selterske vode?

— Imamo, — odgovori apotekarica.

— Bravo! Vi niste žena, nego vila. Napravite nam tri čaše!

Apotekarica brižljivo zatvara sodu i iščezava u mraku iza vrata.

— Voće! — veli doktor, namigujući. — Takvoga ananasa, Obtjesove, ni na otoku Madeiri ne ćete naći. A? Što vi mislite? Ipak... čujete li hrkanje? To sam gospodin apotekar izvolijeva počivati.

Za minutu se apotekarica vraća i stavlja na tezgu pet boca. Bila je sama u podrumu i zbog toga je crvena i malo uzbuđena.

— Pssst... tiše, — govori Obtjesov, kad ona, otpušivši boce, baci otpušač. — Ne udarajte tako, jer ćete probuditi muža.

— No, pa što onda ako ga probudim?

— On tako slatko spava... i vidi u snu vas... U vaše zdravlje!

— I usto još, — dodaje u basu doktor, podrigivajući nakon selterske vode, — historija muževa je tako dosadna, da bi dobro napravili, kad bi uvijek spavali. Eh, kad bi uz tu vodicu bilo crvenkastog vinca.

— Što još ne ćete izmisliti! — smije se apotekarica.

— Bilo bi prekrasno! Šteta, što se u apotekama ne prodaje alkohol! Uostalom... ta vi biste morali prodavati vino kao lijek. Imate li vinum gallicum rubrum[1]?

— Imamo.

— No eto! Dajte nam njega! Vrag ga odnio, nosite ga ovamo!

— Koliko želite?

— Quantum satis!...[2] Ispočetka nam dajte u vodu po uncu, a zatim ćemo vidjeti... Obtjesove, a? Ispočetka s vodom, a zatim već per se...[3]

Doktor i Obtjesov sjedaju za tezgu, skidaju kape i počinju piti crveno vino.

— A vino je, treba priznati, najlošije! Vinum plochissimum[4]. Uostalom, u prisustvu... e... e... e... ono se čini kao nektar. Vi ste zanosni, gospodarice! Ljubim vam ručicu u mislima.

— Ja bih mnogo dao da to mogu učiniti ne samo u mislima! — govori Obtjesov. — Časna riječ! Život bih dao.

— Molim vas, ostavite to... — govori gospođa Černomordik, planuvši i praveći ozbiljno lice.

— Ipak, kakva ste vi koketa! — tiho se smijulji doktor, gledajući je lukavo ispod oka. — Očice vam samo strijeljaju! Pif, paf! Čestitam: pobijedili ste! Mi smo poraženi!

Apotekarica gleda njihova crvena lica, sluša njihovo brbljanje i ubrzo sama oživljuje. O, ona je već tako vesela! Razgovara, smije se, koketira i čak, nakon dugih molbi kupaca, ispija dvije unce crvenog vina.

---

[1] Crveno francusko vino (lat.)

[2] Quantum satis — koliko treba (lat.)

[3] samo za sebe (lat.)

[4] plochissimum — najlošije; ovaj superlativ je napravljen od ruske osnove (rus. ploho = loše), i lat. nastava za superlativ.

— Trebali biste vi, oficiri, češće dolaziti iz kasarne u grad, — veli ona, — jer ovdje je strašno dosadno. Prosto umirem.

— Kako ne! — užasava se doktor. — Takav ananas... divota prirode i — u pustinji! Predivno se izrazio Gribojedov: »U pustoš! U Saratov!« Ipak, nama je vrijeme. Jako bi me veselilo da se upoznamo... posve! Koliko smo dužni?

Apotekarica podiže oči k stropu i dugo miče usnama.

— Dvanaest rubalja i četrdeset i osam kopjejaka! — veli ona.

Obtjesov vadi iz džepa debeli novčanik, dugo prebire po skupu novčanica i plaća.

— Vaš muž slatko spava... sanja... — mrmlja on, stežući na rastanku apotekarici ruku.

— Ne volim slušati gluposti...

— Ta kakve su to gluposti? Naprotiv... to uopće nisu gluposti... Čak je Shakespeare rekao: »Blažen onaj, koji je od mladosti bio mlad!«

— Pustite ruku!

Konačno kupci, nakon dugih razgovora, cjeluju apotekarici ručicu i neodlučno, kao da razmišljaju nisu li nešto zaboravili, izlaze iz apoteke.

A ona brzo juri u spavaonicu i sjeda uz onaj isti prozor. Vidi, kako doktor i poručnik, izišavši iz apoteke, lijeno odlaze dvadesetak koraka, zatim se zaustavljaju i počinju nešto šaputati. Što? Srce joj počinje udarati, u sljepočicama joj također udara, a zašto — ne zna ni ona sama... Srce joj udara snažno, upravo kao da ona dvojica, koja tamo šapću, odlučuju o njegovoj sreći.

Nakon pet minuta doktor se rastaje od Obtjesova i ide dalje, a Obtjesov se vraća. On prolazi kraj apoteke jedamput, dvaput... Sad se zaustavi kraj vrata, sad opet zakorača... Konačno oprezno zazvoni zvonce.

— Šta je? Tko je tamo? — odjednom apotekarica čuje muževljev glas. — Tamo zvone, a ti ne čuješ! — govori apotekar strogo. — Kakav nered!

On ustaje, oblači ogrtač i, njišući se u polusnu, šljapkajući papučama, ide u apoteku.

— Što... izvolite? — pita on Obtjesova.

— Dajte... dajte mi za petnaest kopjejaka mentol bombona.

Beskrajno sopteći, zijevajući, spavajući u hodu i udarajući koljenima o tezgu, apotekar ide na policu i hvata teglu...

Dvije minute kasnije apotekarica vidi, kako Obtjesov izlazi iz apoteke i, prošavši nekoliko koraka, baca mentol bonbone na prašnu cestu. Iza ugla mu u susret ide doktor... Oni se sastaju i, gestikulirajući rukama, iščezavaju u jutarnjoj magli.

— Kako sam nesretna! — govori apotekarica, gledajući zlobno muža, koji se brzo skida da opet legne spavati. — O, kako sam nesretna! — ponavlja ona, odjednom se zalijevajući gorkim suzama. — I nitko, nitko ne zna...

— Zaboravio sam petnaest kopjejaka na tezgi, — mrmlja apotekar, pokrivajući se pokrivačem. — Spremi, molim te, u blagajnu...

I isti čas zaspi.

SUVIŠNI LJUDI

Sedam je sati lipanjske večeri. Od postaje »Hilkovo« prema ladanjskom zaseoku vuče se gomila ljetovalaca, koji su tek izišli iz vlaka — većinom su to očevi porodica, natovareni svežnjevima, tašnama i ženskim kutijama. Svi izgledaju umorno, gladno i ljutito, kao da sunce ne sija i trava ne zeleni zbog njih.

Vuče se, među ostalima, i Pavel Matvejevič Zajkin, član okružnog suda, visok zdepast čovjek u jeftinom ogrtaču i s kokardom na olinjaloj kapi. On je uznojen, crven i namrgođen.

— Da li izvolijevate svaki dan dolaziti na ladanje? — obraća mu se čovjek u riđim hlačama.

— Ne, ne svaki, — turobno odgovara Zajkin. — Žena i sin žive ovdje stalno, a ja dolazim dvaput nedjeljno. Nemam vremena da dolazim svaki dan, a i skupo je.

— Istina je, skupo je, — uzdišu riđe hlače. — U gradu do stanice ne možeš otići pješke, potreban ti je izvoščik, zatim karta stoji četrdeset i dvije kopjejke... kupiš novine na put, ispiješ od slabosti čašicu votke. Na sve to se troše kopjejke, sitnice, al gledaj — preko godine se nabere preko dvjesta rubalja. Ono, naravno, naručje prirode je skuplje, ne ću protivurječiti... idila i ostalo, ali uz našu činovničku plaću, znate i sami, treba paziti na svaku kopjejku. Potrošiš bezbrižno kopjejkicu, i zatim cijelu noć ne spavaš... Da... Ja, milostivi gospodine, nemam čast da znam vaše ime i očestvo, primam bez dodatka dvije tisuće godišnje, imam čin državnog savjetnika, a pušim duhan druge klase i nemam rublja suviška da bih sebi mogao kupiti mineralne vode Viške, koja mi je propisana protiv žučnih kamenaca.

— Uopće je gnusno, — veli Zajkin nakon male šutnje. — Ja se, gospodine, držim mišljenja, da su ladanjski život

izmislili đavoli i žene. Vragom je u datom slučaju rukovodila zloba, a ženom krajnja lakomislenost. Molim vas, ta to nije život, nego robija, pakao! Tu je zagušljivo, vruće, teško se diše, a ti se mičeš s mjesta na mjesto, kao prokletnik, i nikako da sebi nađeš sklonište. Tamo, u gradu, nemaš niti pokućstva, niti posluge... sve su odvezli na ljetovanje... hraniš se vrag zna čime, ne piješ čaj zato, što nema tko da postavi samovar, ne umivaš se, a kad stigneš ovamo, u to okrilje prirode, izvoli ići pješke po prašini i omari... pfuj! Jeste li vi oženjeni?

— Da... Imam troje djece, — uzdišu riđe hlače.

— Uopće je bljutavo... Naprosto je čudno kako još uopće živimo.

Na kraju ljetovaoci dolaze do zaseoka. Zajkin se oprašta s riđim hlačama i ide u svoj ljetnikovac. Kod kuće nalazi mrtvu tišinu. Čuje se samo kako zuje komarci i moli upomoć muha, koja je upala pauku na ručak. Prozori su zastrti pamučnim zavjesicama, kroz koje se crvene sjajne geranije. Po drvenim, neobijeljenim zidovima, oko uljanih slika, drijemlju muhe. U trijemu, kuhinji i blagovaonici — ni žive duše. U sobi, koja se u isto vrijeme naziva i sobom za primanje i salonom, Zajkin susreće svog sina Petju, malenog šestgodišnjeg dječačića. Petja sjedi za stolom i, glasno sopteći, istegnuvši donju usnu, izrezuje škaricama sa karte dječaka bubnjara[1].

— A, to si ti, tata! — govori on, ne okrećući se. — Zdravstvuj!

— Zdravstvuj... A gdje je mati?

— Mama? Ona je otišla s Olgom Kirilovnom na probu igrati teatar. Prekosutra će imati predstavu. I mene će povesti... A hoćeš li ti ići?

— Hm!... A kad će se vratiti?

— Ona je rekla, da će se vratiti navečer.

— A gdje je Natalija?

— Nataliju je mama povela sobom, da joj pomaže pri oblačenju za vrijeme predstave, a Akulina je otišla u šumu brati gljive. Tata, zašto komarci, kada ugrizu, dobivaju crvene trbuhe?

---

[1] vrst igraće karte.

— Ne znam... Zato, što oni sišu krv. Znači, nema nikoga kod kuće?

— Nikoga. Jedino sam ja kod kuće.

Zajkin sjeda u naslonjač i tupo gleda u prozor.

— Tko će nam dati ručak? — pita on.

— Ručak danas nisu kuhali, tata! Mama je mislila, da ti danas ne ćeš doći i nije zapovjedila da se kuha ručak. Ona će s Olgom Kirilovnom ručati na probi.

— Najljepše zahvaljujem, a što si ti jeo?

— Jeo sam mlijeka. Za mene su kupili mlijeka za šest kopjejaka. Tata, a zašto komarci sišu krv?

Zajkin odjednom osjeća, kako se nešto teško spušta na njegova jetra i počinje ih sisati. Postaje mu tako jadno, uvredljivo i gorko, da teško diše i dršće, htio bi da skoči i udari o pod nečim teškim, da zagrmi od ljutine, ali se u taj mah prisjeti da su mu liječnici strogo zabranili da se uzrujava. On ustaje i, sileći se da bude miran, počinje zviždukati ariju iz »Hugenota«.

— Tata, znaš li ti predstavljati u kazalištu? — čuje on Petjin glas.

— Ah, ne gnjavi me glupim pitanjima! — ljuti se Zajkin. — Prilijepio se ko mokar list! Imaš već šest godina, a još si uvijek glup kao prije tri godine... Glupi, raspušteni dječačić! Zbog čega, na primjer, rezuckaš te karte? Kako smiješ da ih uništavaš?

— To nisu tvoje karte, — veli Petja okrećući se. — Meni ih je dala Natalija.

— Lažeš! Lažeš, svinjo mala! — razdražuje se Zajkin sve više i više. — Ti uvijek lažeš! Treba te izmlatiti, svinju jednu takvu! Uši ću ti iščupati!

Petja skače, isteže vrat i bulji u crveno, ljutito očevo lice. Njegove velike oči ispočetka trepte, zatim se napunjaju suzama i dječakovo lice se iskrivljuje.

— A šta se ti svađaš? — pišti Petja. — Šta si se za mene zalijepio, budalo? Ja nikoga ne diram, ne kradem, slušam, a ti... se ljutiš! No, zbog čega me grdiš?

Malac govori uvjerljivo i tako gorko plače, da Zajkina počinje gristi savjest.

»A istina je, zbog čega sam se zaintačio za njega, — misli on. — No, dobro... dobro, — veli on, stavljajući mu ruku

na rame. — Kriv sam, Petjuha... oprosti. Ti si mi pametan dječak, dobar, volim te.

Petja otire rukavom oči, s uzdahom sjeda na prijašnje mjesto i počinje izrezivati damu. Zajkin odlazi u svoj kabinet. Razvaljuje se na divanu i, položivši ruke pod glavu, razmišlja. Dječakove suze smanjiše njegovu ljutnju i bol mu se malo po malo stiša. Osjećao je jedino umor i glad.

— Tata! — čuje Zajkin kroz vrata. — Pokazao bih ti svoju zbirku kukaca?

— Pokaži!

Petja ulazi u kabinet i pruža ocu dugi zeleni sandučić. Ne prinijevši ga još bliže, Zajkin već čuje očajno šuštanje i grebanje nogu o stijene kutije. Podignuvši poklopac, on ugleda mnoštvo leptira, hruštova, zrikavaca i muha, pribodenih pribadačama na dno kutije. Gotovo svi, osim dva tri leptira, bijahu još živi i micahu se.

— A zrikavac je još uvijek živ! — čudi se Petja. — Jučer ujutro smo ga ulovili, a on još uvijek nije umro!

— Tko te je naučio da ih probadaš? — pita Zajkin.

— Olga Kirilovna.

— Trebalo bi samu Olgu Kirilovnu tako probosti! — govori s odvratnošću Zajkin. — Odnesi odavle! Sramota je mučiti životinje!

»Bože, kako ga loše odgajaju«, — misli on nakon Petjina odlaska.

Pavel Matvejevič je već zaboravio i na umor i na glad i misli samo o sudbini svog dječaka. Iza prozora, međutim, danje svijetlo malo po malo gasne... Čuje se, kako se ljetovaoci u gomilama vraćaju sa večernjeg skupa. Netko se zaustavlja kraj otvorena prozora i viče: »Trebate li gljivica?« — viče i, ne dobivši odgovora, capka dalje bosonog... Ali eto, kad se mrak zgusnuo toliko, da je geranija iza zavjesa izgubila svoje obrise i kad je kroz prozor počela provijavati svježina večeri, vrata se na trijemu bučno otvoriše i čuju se brzi koraci, govor, smijeh...

— Mama! — pišti Petja.

Zajkin proviruje iz kabineta i vidi svoju ženu Nadeždu Stepanovnu, zdravu i rumenu kao uvijek... S njom je Olga Kirilovna, mršava blondinka s krupnim pjegama, i dvojica

nekakvih nepoznatih muškaraca: jedan je mlad, visok, riđe, kovrčave glave i s velikom jabučicom, drugi je nizak, zdepast, s obrijanom glumačkom fizionomijom i plavkastom, krivom bradicom.

— Natalija, postavi samovar! — viče Nadežda Stepanovna, glasno šušteći haljinom. — Vele, da je Pavel Matvejevič stigao? Pavel, gdje si? Zdravstvuj, Pavel! — veli ona, utrčavajući u kabinet i teško dišući. — Stigao si? Jako mi je drago... Sa mnom su došla dva naša ljubitelja... hajdemo, predstavit ću te... Evo onaj, što je viši, to je Koromislov... prekrasno pjeva, a drugi, taj maleni... to je neki Smerkalov, pravi glumac... prekrasno čita. Uh, što sam se umorila! Ovaj čas smo imali probu... Odlično ide! Igrat ćemo »Stanara s trombonom« i »Ona ga čeka«... Prekosutra je predstava...

— Zašto si ih dovela? — pita Zajkin.

— Nužno je, tatice! Poslije čaja moramo ponoviti uloge i otpjevati ponešto... Ja ću s Koromislovom pjevati u duetu... Da, umalo ne zaboravih! Pošalji, golubiću, Nataliju da kupi sardina, votke, sira i još štogod. Oni će, vjerojatno, i večerati tu... Oh, što sam se umorila!

— Hm!... Ja nemam novaca!

— Ta ne može biti, tatice! Nezgodno! Nemoj da se moram crvenjeti!

Nakon pola sata Nataliju poslaše po votku i zakusku, Zajkin, napivši se čaja i pojevši cijeli francuski kruh, odlazi u spavaonicu i liježe u krevet, a Nadežda Stepanovna i njezini gosti, bučeći i smijući se, ponavljaju uloge. Pavel Matvejevič dugo čuje gnusno čitanje Koromislova i glumačke izljeve Smerkalova... Poslije čitanja slijedi dugi razgovor, koji bijaše prekinut vrištavim smijehom Olge Kirilovne. Smerkalov, po pravu pravoga glumca, samouvjereno i zanosno objašnjava uloge...

Zatim slijedi duet, a iza dueta zveckanje posuđa... Zajkin kroz san čuje, kako Smerkalova nagovaraju da izdeklamira »Grešnicu« i kako on, predavši se, počinje deklamirati. On šišti, udara se po grudima, plače, smije se u hripljivu basu... Zajkin se mršti i skriva glavu pod pokrivač.

— Morate ići daleko i po mraku, — čuje on čas kasnije glas Nadežde Stepanovne. — Zašto ne biste ostali kod nas noćiti? Koromislov će leći ovdje, u gostinjskoj, na divanu,

a vi, Smerkalove, na Petjinoj postelji... Petju možemo smjestiti u muževljevu kabinetu... Stvarno, ostanite!

Konačno, kad na satu odbi dva, sve umuknu... Otvaraju se vrata spavaonice i pokazuje se Nadežda Stepanovna.

— Pavel, spavaš li?

— Ne, a zašto?

— Pođi, golubiću, u svoj kabinet, lezi na divanu, a ovdje, na tvom krevetu ću smjestiti Olgu Kirilovnu. Hajde, mili! Ja bih smestila nju u kabinet, ali se ona boji spavati sama... Ta ustani!

Zajkin se podiže, navlači na sebe ogrtač i, uzevši jastuk, odvuče se u kabinet... Došavši pipajući do svog divana, on zapali žigicu i vidi: na divanu leži Petja. Malac ne spava, nego razrogačenim očima gleda u žigicu.

— Tata, a zašto komarci noću ne spavaju? — pita on.

— Zato... zato... — mrmlja Zajkin, — zato, što smo ja i ti ovdje suvišni... Čak nemamo gdje spavati!

— Tata, a zašto Olga Kirilovna ima na licu pjege?

— Ah, prestani! Dodijao si mi!

Razmislivši malo, Zajkin se oblači i izlazi na ulicu da se osvježi... On gleda u sivo, jutarnje nebo, u nepomične oblake, sluša lijeni krik sanjivoga drpavca i počinje sanjariti o sutrašnjem danu, kada će, otputovavši u grad i vrativši se iz suda, leći da spava... Odjednom se iza ugla pokazuje čovječja figura.

»Vjerojatno je stražar«... — misli Zajkin.

Ali prišavši bliže i pogledavši bolje, on u figuri prepozna jučerašnjeg suputnika u riđim hlačama.

— Vi ne spavate? — pita on.

— Da, nešto mi se ne spava... — uzdišu riđe hlače. — Naslađujem se prirodom... Meni je, znate, noćnim vlakom stigla draga gošća... mamica moje žene. S njom su stigle moje nećakinje... prekrasne djevojke. Jako me raduje, iako je i... jako je svježe! A vi se također naslađujete prirodom?

— Da, — muknu Zajkin, — i ja također prirodom... Ne znate li, ima li tu negdje u blizini kakva gostionica ili krčmica?

Riđe hlače podižu oči k nebu i počinju duboko razmišljati...

OZBILJAN KORAK

Aleksej Borisič, tek što se rastao s popodnevnim Morfejem, sjedi sa ženom Marfom Afanasjevnom uz prozor i mrmlja. Njemu se ne sviđa, što je njegova kći Lidočka pošla šetati u park s mladim čovjekom, Fjodorom Petrovičem...

— Ne mogu trpjeti, — mrmlja on, — kada se djevojke toliko zaboravljaju, da izgube stidljivost. U tim šetkanjima po parku, po tamnim alejicama ja, osim nemorala i raspuštenosti, ne vidim ništa. Ti si mati, a ne vidiš ništa... Uostalom, po tvojem mišljenju tako i treba da bude, da se djevojka bavi glupostima... Tebi ne znači ništa, ako oni ondje počnu ljubakati... Ti bi i sama pod stare dane, zaboravivši na stid, odjurila na rendez-vous...

— Ta šta si zaintačio na mene? — ljuti se starica. — Mrmlja, a sam ne zna zbog čega. Ćelava grdoba!

— Što ćeš! Nek bude po tvojemu... Neka se tamo ljube, grle... Dobro... neka... Ne ću ja odgovarati pred bogom, ako zavrti djevojci glavom... Ljubite se, dječice! Vjerite se!

— Pričekaj sa zlogukošću... Možda se kod njih ne će ništa ni dogoditi...

— Daj bože da ne bude ništa... uzdiše Aleksej Borisič.

— Ti si uvijek bio neprijatelj svom rođenom djetetu... Osim zla, ti Lidočki nisi nikad ništa želio... Pazi, Alekseju, da te ne bi bog kaznio zbog tvoje okrutnosti! Bojim se za tebe! Ta ne preostaje nam još mnogo da živimo!

— Kako želiš, samo ja to ne mogu dopustiti... On nije za nju prilika, a i nema ona zašto da žuri... Sudeći po našemu imetku i njezinoj ljepoti, imat će ona i boljih ženika... Uostalom, zašto ja o tome s tobom razgovaram? Vrlo mi je potrebno da pričam s tobom! Njega treba protjerati, a Lidku pod ključ — eto, to je sve... Tako ću i učiniti...

Starac govori tromo, zijevajući, kao da žvače gumu; vidi se, da mrmlja samo zato, što ga muči u grudima i svrbi jezik, ali starica prima k srcu svaku njegovu riječ. Ona pljeska rukama, ugriza se i kvoca kao kokoš. Tiranin, nečovjek, muhamed, idol, i druge poznate ružne riječi, skaču joj ravno sa jezika u »lice« Alekseja Borisiča ... Stvar bi se, kao i uvijek, završila solidnim ispljuvkom i suzama, ali tada starci odjednom ugledaše nešto neobično: njihova kći Lidočka, raskuštrane kose, juri po aleji prema kući. Istovremeno daleko na zaokretu aleje, pokazuje se iza grmlja slamnati šešir Fjodora Petroviča ... Mladi čovjek je bio neobično blijed. On neodlučno načini dva koraka naprijed, zatim zamahnu rukom i brzo zakorača natrag. Poslije toga se čuje kako Lidočka utrčava u kuću, juri kroz sve hodnike i glasno se zaključava u svoju sobu.

Starac i starica se s tupim čuđenjem zgledavaju, pogledi im otupljuju i oni lagano problijeđuju. Oboje šute i ne znaju što da kažu. Smisao zagonetke njima je jasan kao dan. Oboje šutke shvaćaju i osjećaju, da je sada, dok su oni ovdje mrmljali i režali jedno na drugo, bila odlučena sudbina njihove kćeri. Dovoljno je posjedovati najobičniji čovječji osjećaj, da se i ne govori o roditeljskom srcu, pa da se shvati, kakve časove sada proživljava Lidočka, nakon što se zaključala u svojoj sobi, i kakvu važnu, sudbonosnu ulogu u njezinu životu igra slamnati šešir, koji se udaljuje ...

Aleksej Borisič se kašljuckajući podiže i počinje koračati po sobi ... Starica slijedi njegove pokrete i, sva obamrla, čeka kada će on početi govoriti.

— Kako je čudno vrijeme sve ove dane ... — progovara starac. — Noću je hladno, a danju nepodnošljiva žega.

Kuharica unosi samovar. Marfa Afanasjevna briše čaše, nalijeva čaj, ali se čaja nitko ne dotiče.

— Trebalo bi nju ... Lidu ... pozvati da pije čaj ... — mrmlja Aleksej Borisič, — jer će inače zbog nje trebati pristavljati novi samovar ... Ne volim nereda!

Marfa Afanasjevna hoće da nešto kaže, ali ne može ... Usne joj dršću, jezik je ne sluša, a oči joj prekrila sumaglica. Još časak i — ona plače. Aleksej Borisič žarko želi da utješi

izbezumljenu staricu i sam bi rado zaplakao, ali smeta mu ponos: treba nadvladati karakter.

— Sve je to lijepo i prekrasno, — mrmlja on, — samo je on trebao da ispočetka porazgovara s nama... Da... Najprije je trebao da, kako je red, u nas zaprosi Lidočkinu ruku... Može biti, da se mi i ne bismo suglasili!

Starica mahnu s obje ruke, glasno se zagrcnu i ode u svoju sobu.

»To je ozbiljan korak... — misli Aleksej Borisič. — Ne smije se odlučivati tako nepromišljeno... treba ozbiljno, svestrano... Otići ću, preispitati je kako je i što je, porazgovorit ću, i odlučiti... Tako se ne može!«

Starac se ogrće skutovima kućnog kaputa i gega se ka Lidočkinim vratima.

— Lidočka! — govori on, neodlučno hvatajući za kvaku na vratima. — Ti... čuj? Jesi li bolesna, ili što?

Nema odgovora. Aleksej Borisič uzdiše, zbog nečega sliježe ramenima i odlazi s vrata.

»Tako se ne može! — razmišlja on, capkajući papučama po hodnicima. — Treba svestrano... razmisliti, porazgovoriti, presuditi... Brak je takva tajanstvenost, prema kojoj se ne smije odnositi lakomisleno... Otići ću da porazgovaram sa staricom...«

Starac se odvuče u ženinu sobu. Marfa Afanasjevna stoji pred rastvorenim ormarom i dršćućim rukama prebire rubeninu.

— Košulja uopće nema... — mrmlja ona. — Lijepi su roditelji, koji služe kao primjer, daju u miraz čak i dječje rublje, a mi nemamo ni rubaca, niti ručnika... Može se pomisliti, da nam ona nije rođena kći, nego sirota...

— Treba porazgovoriti o ozbiljnim stvarima, a ti brbljaš o sitnicama... Mrsko je čak i gledati to... Tu se rješava životno pitanje, a ona stoji kao trgovkinja pred ormarom i prebraja krpice... Tako se ne može!

— A kako treba?

— Treba promisliti, svestrano presuditi... pretresti...

Starci čuju, kako Lidočka otključava svoja vrata, šalje po sobarici pismo Fjodoru Petroviču i opet se zaključava.

— Šalje mu odlučni odgovor... — šapuće Aleksej Borisič. — Kakve li glupače, oprosti mi gospode! A ne misli o tome, da se posavjetuje sa starcima! No, to su mi ljudi!

— A znaš li što sam se ja prisjetila, Aljoša! — pljeska rukama starica. — Ta morat ćemo u gradu tražiti novi stan! Ako Lidočka ne bude živjela s nama, što će nam onda osam soba?

— Sve je to glupost... blezgarije... Sada treba o ozbiljnom...

Sve do večere starci lutaju po sobama kao sjene i ne nalaze sebi mjesta. Marfa Afanasjevna besciljno ruje po rublju, a Aleksej Borisič mrmlja, hoće da govori o ozbiljnom, i udara u besmislice. Na večeri se pojavljuje Lidočka. Lice joj je crveno, a oči malo podbuhle...

— A, naše poštovanje! — govori starac, ne gledajući je.

Sjedaju da večeraju i prva dva jela jedu šutke... Na licima, u pokretima, u kretanju posluge — iz svega izbija nekakva stidljiva svečanost...

— Trebalo bi, Lidočka, to... — počinje starac, — ozbiljno prosuditi... svestrano... Nda... Hoćeš li soka da popiješ, što li? Glafira, ded dodaj ovamo voćnog soka! Ono. ne bi smetalo da se popije šampanjac, ali kad ga nema, bog bio s njim... Nda... Tako se ne može!

Poslužuju voćni sok. Starac ispija čašicu za čašicom...

— Dajte da presudimo... — govori on. — Stvar je ozbiljna, od životne važnosti... Tako se ne može!

— Strašno, tatice, kako ti voliš mnogo govoriti! — uzdiše Lidočka.

— No, no... — plaši se starac. — Ta ja to samo tako... pour se lepetain[1]... Ne ljuti se...

Nakon večere majka se dugo sašaptava s kćerkom.

»I sigurno govore o sitnicama, — razmišlja starac, koračajući po sobama. — Ne shvaćaju. glupače. kako je to važno... ozbiljno... Tako se ne može, nemoguće je!«

Nasta noć... Lidočka leži u svojoj sobi i ne spava... Ne spava se ni starcima, koji šapuću sve do zore...

— Ne daju muhe da se spava! — mrmlja Aleksej Borisič.

Ali nisu krive muhe, nego sreća...

---

[1] brbljam za sebe; u rus. lepetat' znači brbljati, pa je Č. taj rus. glagol unio u francusku frazu. (Op. ur.)

KORISTKINJA

Jednom, kad je ona bila još mlađa, ljepša i grlatija, kod nje u ljetnikovcu, u polukatu, sjedio je Nikolaj Petrovič Kolpakov, njezin obožavalac. Bilo je neizdrživo vruće i sparno. Kolpakov tek što je odručao i ispio cijelu bocu lošeg portvajna; bio je neraspoložen i osjećao se loše. Oboje su se dosađivali i čekali kada će jenjati vrućina, da mogu poći šetati.

Odjednom, neočekivano, na vratima pozvoniše. Kolpakov, koji bijaše bez kaputa i u papučama, skoči i upitno pogleda Pašu.

— Vjerojatno je poštar, ili, možda, prijateljica. — reče pjevačica.

Kolpakov se ne poboja ni Pašine prijateljice, niti poštara, ali za svaki slučaj prebaci preko ruke svoje odijelo i ode u pokrajnju sobu, a Paša potrči da otvori vrata. Na veliko njezino iznenađenje, na pragu ne stajaše niti poštar, niti prijateljica, nego nekakva nepoznata žena, mlada, lijepa, bogato obučena i, po svim znacima, iz odlične porodice.

Neznanka je bila blijeda i teško je disala, kao da se uspinjala visoko uz stepenice.

— Što izvolite? — upita Paša.

Gospođa ne odgovori odmah. Ona učini korak naprijed, polako pogleda po sobi i sjede na takav način, kao da više nije mogla stajati od umora ili bolesti; zatim je dugo micala blijedim usnicama, trudeći se da nešto izgovori.

— Je li moj muž kod vas? — upita ona konačno, podigavši prema Paši velike oči s crvenim, zaplakanim vjeđama.

— Kakav muž? — prošapta Paša i odjednom se uplaši, tako da joj odrveniše i ruke i noge. — Kakav muž? — ponovi ona, počevši drhtati.

— Moj muž... Nikolaj Petrovič Kolpakov.

— Ne... ne, gospođo... Ja... ja ne poznam nikakvog muža.

Prođe časak u šutnji. Neznanka nekoliko puta prođe rupčićem preko blijedih usana i, da pobijedi unutrašnju drhtavicu, zadržavaše dah, a Paša je pred njom stajala nepomično, kao ukopana, i gledala je u nedoumici i strahu.

— Znači njega, velite, ovdje nema? — upita gospođa već tvrdim glasom, nekako se čudno pritom smiješeći.

— Ja... ja ne znam za koga vi pitate.

— O vi, odurna, podla, gadna... — promrmlja neznanka, gledajući Pašu s mržnjom i odvratnošću. — Da, da... vi ste odurni. Jako, jako mi je drago da vam to na kraju mogu reći!

Paša osjeti, da na tu damu u crnini, srditih očiju i bijelih, tankih prstiju, ona djeluje poput nečega gadnog, bezobrabraznog, i nju postade stid njenih punih, rumenih obraza, pjega na nosu i kovrče na čelu, koja se nikako nije dala začešljati gore. I njoj se učini, kad bi bila ružna, nenapudrana i bez kovrče, da bi onda bilo moguće sakriti kako je ona nepoštena, i ne bi joj bilo tako strašno i neugodno stajati pred nepoznatom, tajanstvenom damom.

— Gdje je moj muž? — produžavala je dama. — Uostalom, da li je on ovdje ili nije, meni je svejedno, ali vam moram reći, da je pronađen manjak i da Nikolaja Petroviča traže... Hoće da ga zatvore. Eto što ste vi učinili!

Gospođa ustade, i, silno uzrujana, prođe po sobi. Paša ju je gledala i od straha se nije mogla maknuti.

— Još danas će ga naći i uhapsiti, — reče gospođa i zajeca, a u tom zvuku osjećala se uvreda i tuga. — Ja znam tko ga je doveo do takvog užasnog položaja! Odurna, mrska! Odvratna životinja, koja se prodaje! (Gospođi se iskriviše usne i nos se nabora od odvratnosti). — Ja sam nemoćna... slušajte vi, podla ženo!... ja sam nemoćna, vi ste moćnija od mene, ali postoji netko, tko će se zauzeti za mene i moju djecu! Bog sve vidi! On je pravedan! On će vam platiti za svaku moju suzu, za sve moje besane noći! Doći će dan kada ćete me se sjetiti!

Opet nastupi šutnja. Gospođa je hodala po sobi i lomila ruke, a Paša je još uvijek gledala u nju tupo, u nedoumici, ne shvaćajući, i očekujući od nje nešto strašno.

— Ja, gospođo, ne znam ništa! — progovori ona i odjednom zaplaka.

— Lažete! — kriknu gospođa i zlobno sijevnu na nju očima. — Meni je sve poznato! Ja vas već davno poznam! Ja znam da je on posljednji mjesec prosjedio kod vas svaki dan!

— Da. Pa što onda? Što je s tim? Ja imam mnogo gostiju, i nikoga ne prisiljavam. Slobodnom sloboda.

— Ja vam velim: otkrivena je pronevjera! On je u službi pronevjerio tuđe novce! Zbog takve... kao što ste vi, radi vas se odlučio na prijestup. Poslušajte, — reče gospođa odlučnim tonom, zaustavljajući se pred Pašom. — Vi ne možete imati principa, vi živite samo zato, da nanosite zlo, to je vaš cilj, ali ne treba misliti da ste tako nisko pali, da u vama ne bi ostalo ni traga osjećaja čovječnosti! On ima ženu, djecu... Ako ga osude i pošalju na robiju, djeca i ja ćemo umrijeti od gladi... Shvatite to! A, međutim, postoji sredstvo da se spase on i mi od bijede i sramote. Ako danas donesem devet stotina rubalja, onda će njega ostaviti na miru. Samo devet stotina rubalja!

— Kakvih devet stotina rubalja? — tiho upita Paša. — Ja... ja ne znam... Ja nisam uzela...

— Ja ne molim od vas devetsto rubalja... vi nemate novaca, a i ne trebam ih od vas. Ja molim drugo... Muškarci obično takvima, kao što ste vi, daruju dragocjene stvari. Vratite mi samo one stvari, što vam ih je darovao moj muž!

— Gospođo, oni mi nisu poklonili nikakvih stvari! — pisnu Paša, počinjući shvaćati.

— A gdje li su novci? On je pronevjerio svoje, moje i tuđe... Kud je sa svim tim? Slušajte, molim vas! Ja sam bila uzbuđena i izgovorila sam vam mnogo neugodnosti, ali se izvinjavam. Mora da me mrzite, ja znam, ali ako ste sposobni da patite, onda se stavite u moj položaj! Molim vas, predajte mi stvari!

— Hm... — reče Paša i slegnu ramenima. — Ja bih vam ih sa zadovoljstvom dala, ali, nek me bog ubije, oni mi nisu ništa davali. Vjerujte mojoj riječi. Uostalom, imate pravo, — zbuni se pjevačica, — oni su mi jednom donijeli dva komadića. Izvolite, ja ću vam ih dati ako želite...

Paša izvadi jedan od toaletnih kovčežića i izvadi odanle šuplju zlatnu ogrlicu i tanki prsten s rubinom.

— Izvolite! — reče ona, dajući te stvari gošći.

Gospođa planu i lice joj uzdrhta. Ona se uvrijedi.

— Ta što vi meni dajete? — reče ona. — Ja ne molim milosti, nego ono, što ne pripada vama ... što ste vi, koristeći se vašim položajem, iscijedili iz mojega muža ... tog slabog, nesretnog čovjeka ... U četvrtak, kad sam vas vidjela s mužem na pristaništu, imali ste na sebi skupe broševe i ogrlice. Prema tome, nemate zašto da igrate preda mnom nevino janje! Ja vas posljednji put molim: hoćete li mi dati stvari ili ne?

— Bože moj, kako ste vi čudni ... — reče Paša, počevši se vrijeđati. — Uvjeravam vas, da od vašega Nikolaja Petrovića ja, osim ove ogrlice i tog prstenčića, nisam primila više ništa. Oni su mi donosili jedino slatke piroške.

— Slatke piroške ... — osmjehnu se neznanka. — Kod kuće djeca nemaju što da jedu, a ovdje on nosi slatke piroške. Vi zaista ne ćete da vratite stvari?

Ne dobivši odgovor, gospođa je sjela i, razmišljajući o nečem, zagledala se u jednu točku.

— Što, pak, da sada radim? — progovori ona. — Ako ne smognem devet stotina rubalja, onda će i on stradati, i ja s djecom. Da li da ubijem tu ništariju ili da je na koljenima molim, što li?

Gospođa pritisnu rupčić na lice i zarida.

— Ja vas molim! — čulo se kroz njezino ridanje. — Ta vi ste mi uništili i satrli muža, spasite ga ... Nemate saosjećanja prema njemu, ali djeca ... djeca ... Zbog čega su kriva djeca?

Paša zamisli malu djecu, koja stoje na ulici i plaču od gladi, i ona također zaplaka.

— Ta što ja mogu da učinim, gospođo? — reče ona. — Vi govorite da sam ja ništarija i da sam uništila Nikolaja Petroviča, a ja vam kao pred jedinim bogom ... uvjeravam vas, nikakve koristi ja nemam od njih ... U našem horu jedina Mota ima bogata uzdržavaoca, a svi mi ostali živimo bijedno. Nikolaj Petrovič je obrazovan i delikatan čovjek, no, i ja sam uzimala. Mi ne možemo a da ne primamo.

— Ja molim stvari! Dajte mi nakit! Ja plačem ... ponizujem se ... Evo, na koljena ću kleknuti! Izvolite!

Paša kriknu od straha i zamahnu rukama. Osjećala je, da ta blijeda, lijepa gospođa, koja govori plemenito, kao u kazalištu, zaista može pasti pred njom na koljena baš iz ponosa, zbog plemenitosti, da uzvisi sebe i ponizi horisticu.

— Dobro, ja ću vam predati stvari! — ustrča se Paša, otirući oči. — Izvolite. Samo one nisu od Nikolaja Petrovića... Ja sam ih dobila od drugih gostiju. Kako izvolite... Paša izvuče gornju ladicu na komodi, izvadi odatle broš s dragim kamenjem, ogrlicu od koralja, nekoliko prstenova, narukvicu, i sve to pruži dami.

— Uzmite ako želite, samo ja od vašeg muža nisam dobila nikakva dara. Nosite, bogatite se! — produžavaše Paša, uvrijeđena prijetnjom molbe na koljenima. — A ako ste vi plemenita... njegova zakonita supruga, onda biste ga trebali držati uza se. Tako je! Ja ga nisam zvala k sebi, on je došao sam...

Gospođa je kroz suze pogledala stvari koje su joj bile date, i rekla:

— To nije sve... Ovo nije niti za pet stotina rubalja.

Paša nemirno izbaci iz komode još zlatni sat, dozu za cigarete i kopče, i reče, šireći ruke:

— I više mi ništa nije ostalo... Makar pretražite!

Gošća uzdahnu, dršćućim rukama zavi stvari u rupčić i, ne rekavši niti riječi, čak ne kimnuvši glavom, iziđe.

Otvoriše se vrata susjedne sobe i uđe Kolpakov. Bio je blijed i nervozno je tresao glavom, kao da je upravo primio nešto gorko; u očima su mu sjale suze.

— Kakve ste vi meni darove donosili? — nasrnu na njega Paša. — Kada, dopustite da vas upitam?

— Poklone... Glupo je to — poklone! — progovori Kolpakov i strese glavom. — Bože moj! Ona je pred tobom plakala, ponižavala se...

— Ja vas pitam: kakve ste vi meni poklone donosili? — kriknu Paša.

— Bože moj, ona, plemenita, ponosna, čista... čak je htjela na koljena pasti pred... pred takvom djevojčurom! I ja sam je do toga doveo! Ja sam to dopustio!

On se uhvati za glavu i prostenja:

— Ne, to sebi nikada ne ću oprostiti! Ne ću oprostiti! Odlazi dalje od mene... đubre! — kriknu on odvratno, uzmičući od Paše i gurajući je od sebe dršćućim rukama. — Ona je htjela kleknuti na koljena i... pred kim? Pred tobom? O, bože moj!

On se brzo odjenu i, gadljivo se odmičući od Paše, pođe k vratima i iziđe.

Paša legne i stade glasno plakati. Njoj je već bilo žao njenih stvari, koje je zbog nužde dala, bila se uvrijedila. Ona se sjeti, kako ju je prije tri godine ni za što, ni zbog čega, istukao jedan trgovac, i još je jače zaplakala.

UČITELJ

Fjodor Lukič Sisojev, učitelj tvorničke škole, koja se izdržavaše na teret »Manufakture Kulikina i sinova«, pripremao se za svečan ručak. Svake godine nakon ispita direkcija tvornice je održavala ručak, kojemu su prisustvovali: inspektor narodnih škola, svi oni, koji su prisustvovali ispitu, i administracija tvornice. Ručkovi su, bez obzira na svoju oficijelnost, uvijek dugo trajali, i bili veseli i ukusni. Zaboravivši poštovanje prema činu i imajući na umu samo svoj pravedni rad, učitelji su se najedali dosita, prijateljski se napijali, brbljali do iznemoglosti i razilazili se kasno uveče, obasipajući cio zaselak oko tvornice pjesmom i zvučnim poljupcima. Takvih ručkova je Sisojev, već prema broju godina, koje je odslužio u tvorničkoj školi, preživio trinaest.

Sada, spremajući se na četrnaesti ručak, on se trudio da izgleda svečano i pristojno. Cijeli sat je četkom čistio novo crno odijelo, gotovo isto toliko vremena je stajao pred ogledalom kada je oblačio modnu košulju; kopče su loše ulazile u rupice košulje, i ta okolnost je prouzrokovala cijelu buru žaljenja, prijetnja i prijekora na ženinu adresu. Jureći oko njega, siromašna žena je malaksala. Ta i on sam se potkraj izmučio. Kad su mu iz kuhinje donijeli očišćene cipele, on više nije imao snage da ih obuje. Morao je malo odležati i popiti vode.

— Kako si ti postao slab! — uzdahnula je žena. — Uopće ne bi trebao ići na taj ručak.

— Molim bez savjeta! — srdito ju je prekinuo učitelj.

On je bio strašno neraspoložen, jer je bio jako nezadovoljan posljednjim ispitima. Ti su ispiti završili predivno, svi učenici starijeg odjeljenja dobili su svjedodžbe i nagrade; načelstvo, i tvorničko i državno, bilo je zadovoljno uspjesima, ali učitelju je sve to bilo malo. Njega je ljutilo, što je

učenik Babkin, koji je uvijek pisao bez griješke, u ispitnom diktatu načinio tri pogreške, učenik Sergejev od uzbuđenja nije znao pomnožiti 17 sa 13; inspektor bijaše čovjek mlad i neiskusan te je izabrao za diktat težak članak, a učitelj susjedne škole, Ljapunov, kojeg je inspektor zamolio da diktira, nije se ponio »drugarski«: diktirajući — on nije izgovarao riječi onako, kako se pišu, nego upravo kao da je gutao riječi.

Obukavši cipele uz pomoć žene i pogledavši se još jednom u ogledalo, učitelj uze svoj kvrgavi štap i krenu na ručak. Kod samog ulaza u stan direktora tvornice, gdje se održavalo slavlje, njemu se dogodi mala neprijatnost. On se odjednom zakašlja... Od kašlja mu s glave sleti kapa i ispade štap iz ruke. A kad iz direktorova stana, začuvši njegov kašalj, istrčaše učitelji i inspektor, on je sjedio na najdonjoj stepenici i bio zaliven znojem.

— Fjodore Lukiču, to ste vi? — začudi se inspektor. — Vi ste... došli?

— Zašto?

— Vi biste, golubiću, trebali ostati kod kuće. Danas ste jako bolesni...

— Danas sam takav, kakav sam bio i jučer. A ako vam je moje prisustvo neprijatno, onda mogu otići.

— Ali, zašto te riječi, Fjodore Lukiču? Zašto da to govorite? Molim vas lijepo. Ta zapravo nismo mi, nego ste vi uzročnik slavlja. Nama je čak jako drago, molim vas!...

U stanu direktora tvornice bijaše već sve gotovo za slavlje. U velikoj blagovaonici s njemačkim oleografijama i mirisom geranija i laka stajahu dva stola: jedan veliki za ručak, drugi nešto manji — sa zakuskama. Kroz prozor se, kroz spuštene zavjese, jedva jedvice probijalo vruće, podnevno svijetlo... Mračak u sobama, spodobe stražara na storama, geranije, tanko narezana kobasica na tanjurima — izgledali su naivno, djevičanski sentimentalno, i sve je to nalikovalo na samog vlasnika stana, malenog, dobrodušnog Nijemca s okruglim trbuščićem i usaljenim, ljubaznim očima. Adolf Andrejič Bruni (tako se zvao gospodar), vrzmao se oko stola sa zakuskama, kao oko požara, nalijevao čašice, namještao u tanjure, i stalno se starao da ugodi, da nasmije, da pokaže

svoje gostoprimstvo. Udarao je po ramenima, zagledao u oči, hihotao, trljao ruke, jednom riječju, umiljavao se kao dobar pas.

— Fjodore Lukiču, koga vidim? — progovori on isprekidanim glasom, ugledavši Sisojeva. — Kako nam je drago! Vi ste došli bez obzira na svoju bolest!... Gospodo, dopustite da sve razveselim: Fjodor Lukič je došao!

Oko stola sa zakuskama su se već gomilali pedagozi i jeli. Sisojev se namrštio, njemu se nije svidjelo što su prijatelji počeli jesti i piti ne sačekavši njega. On ugleda među njima Ljapunova, onog istog koji je diktirao na ispitu, i prišavši k njemu poče:

— To nije drugarski! Da-a! Tako pošteni ljudi ne diktiraju!

— Gospode, vi još uvijek o tome! — reče Ljapunov i namršti se... — Zar vam nije dodijalo?

— Da, još uvijek o tome! Babkin kod mene nikada nije pravio pogrešaka! Znam ja zašto ste vi tako diktirali. Jednostavno ste htjeli, da moji učenici padnu i da vaša škola bude bolja od moje. Ja sve shvaćam!...

— Ta što se vi inatite? — sijevnu Ljapunov. — Koga vraga ste se zakvačili za mene?

— Dosta, gospodo, — umiješa se inspektor praveći plačno lice. — No, vrijedi li svađati se zbog sitnica. Tri pogreške... nijedna pogreška... no, nije li to svejedno?

— Ne, nije svejedno. Kod mene Babkin nikada nije pravio pogrešaka.

— Inati se! — produžavaše Ljapunov ljutito frkteći. — Koristi se svojim položajem bolesnog čovjeka i sve hoće da zagnjavi. Ali ja se, baćuška, ne obazirem na to, što ste vi bolesni!

— Ostavite moju bolest u miru! — srdito viknu Sisojev. — Što hoćete? Zaredali stalno isto: bolest! bolest! bolest!... Jako mi treba vašeg sažaljenja! Ta i otkuda ste izmislili da sam bolestan? Do ispita sam bio bolestan, to je istina, a sada sam posve ozdravio, jedino je slabost ostala.

— Ozdravio, no, i slava bogu, — reče vjeroučitelj o. Nikolaj, mladi svećenik u kicoškoj smeđoj mantiji i opuštenim

hlačama. — Treba da se veselite, a vi se razdražujete i tome slično.

— Vi ste također lijepi, — prekinu ga Sisojev. — Pitanja moraju biti direktna, jasna, a vi ste cijelo vrijeme zadavali zagonetke. Tako se ne smije!

Zajedničkim snagama ga nekako umiriše i posjedoše za stol. On dugo izabiraše što da popije i, napravivši kiselo lice, ispi pola čašice nekakve zelene tekućine, zatim privuče sebi komad piroga i brižljivo odijeli jaja i luk. Od prvog zalogaja pirog mu se učini prijesnim. On ga posoli i u isti čas ga ljutito odgurne, jer je pirog bio presoljen.

Za ručkom Sisojeva posadiše između inspektora i Brunija. Već nakon prvog jela, po davno uvriježenom običaju, zaredaše zdravice.

— Smatram prijatnim dugom, — poče inspektor, — da zahvalim ovdje odsutnima starateljima škole, Danilu Petroviču i... i... i...

— Ivanu Petroviču... — prišapnu Bruni.

— Ivanu Petroviču Kulikinu, koji nisu žalili sredstava za školu, i predlažem da ispijemo u njihovo zdravlje...

— Sa svoje strane, — reče Bruni, skočivši kao oparen, — ja predlažem da ispijemo u zdravlje cijenjenog inspektora narodnih škola, Pavla Genadijeviča Nadarova.

Zanjihaše se stolice, nasmiješiše se lica i poče uobičajeno kuckanje. Treća zdravica je uvijek pripadala Sisojevu. I ovaj put se on podigao i počeo govoriti. Iskašljavši se i načinivši ozbiljno lice, on najprije izjavi, da nema govorničkog dara i da se nije pripremio da govori. Nadalje on reče, da je za 14 godina njegove službe bilo mnogo intriga, podmetanja i čak potkazivanja i da on zna svoje neprijatelje i potkazivače, ali da ih ne želi imenovati »iz bojazni da ponekome ne pokvari apetit«; bez obzira na intrige, Kulikovska škola je zauzela prvo mjesto u cijeloj guberniji »ne samo u moralnom, nego i u materijalnom pogledu«.

— Svagdje, — reče on, — učitelji dobivaju 200 do 300, a ja primam 500 rubalja, a k tome je još moj stan nanovo prepravljen i namještaj je kupljen na račun tvornice. A ove godine su svi zidovi obijeljeni novim tapetama...

Dalje se učitelj raspričao o tome, kako se učenici darežljivo, u poređenju sa kotarskim i državnim školama,

snabdijevaju pismenim potrepštinama. I za sve to, po njegovu mišljenju, škola duguje ne vlasnicima tvornice, koji žive u inozemstvu i jedva da i znaju za postojanje škole, nego čovjeku, koji, bez obzira na svoje njemačko porijeklo i luteransku vjeru, ima rusku dušu. Sisojev je govorio dugo, s predasima i s pretenzijom da bude kitnjast u govoru, i njegov govor ispade razvučen i neprijatan. On je nekoliko puta spomenuo nekakve svoje neprijatelje, trudio se da u govoru nišani na nekoga, ponavljao je, kašljao je, ružno puckao prstima. Potkraj se umorio, oznojio i stao govoriti tiho, isprekidano, kao za sebe, i završio je svoj govor sasvim neskladno:

— I tako, predlažem da ispijemo za Brunija, to jest za Adolfa Andrejiča, koji je ovdje, među nama... uopće... i razumije se.

Kad je on završio, svi lagano uzdahnuše, kao da je netko ubrizgao u zrak hladne vode i rashladio zaparu. Neprijatno čuvstvo nije osjećao, očito, samo Bruni. Sjajući se i sklapajući svoje sentimentalne oči, Nijemac srdačno stegnu Sisojevu ruku i opet posta ljubazan kao pas.

— O, zahvaljujem vam! — reče on, naglašujući o i stavljajući lijevu ruku na srce. — Jako sam sretan što me shvaćate! Iz sve duše želim sve najbolje! Samo vam moram primijetiti, da vi preuveličavate moje značenje. Za svoj procvat škola duguje jedino vama, cijenjeni moj prijatelju, Fjodore Lukiču! Bez vas se ona ne bi ničim razlikovala od drugih škola! Vi mislite: Nijemac priča kompliment, Nijemac govori delikatnosti. Ha-ha! Ne, dušo moja, Fjodore Lukiču, ja sam čestit čovjek i nikada ne pravim komplimenata. Ako vam mi plaćamo pet stotina rubalja godišnje, onda nam, znači, i vrijedite. Nije li tako? Gospodo, govorim li ja istinu? Drugome mi ne bismo toliko platili... Molim vas, dobra škola — to je čast za tvornicu!

— Moram iskreno priznati, da je vaša škola stvarno neobična, — reče inspektor. — Nemojte pomisliti, da je to kađenje. U krajnjoj mjeri, još takve škole nisam sreo u svom životu. Sjedio sam kod vas na ispitu i sve vrijeme se čudio... Divota, kakva djeca! Mnogo znadu i oštro odgovaraju, a usto, oni su vam nekako osobiti, iskreni, nezaplašeni... Primjećuje se, da i vas vole, Fjodore Lukiču. Vi ste pedagog od

glave do pete, vjerojatno ste se i rodili kao učitelj. Posjedujete sve, i prirođenu naklonost, i mnogogodišnje iskustvo, i ljubav prema radu... Prosto začuđuje koliko je u vas, uz slabost vašeg zdravlja, energije, poznavanja posla... te, shvaćate li, izdržljivosti, uvjerenosti! Istinu je rekao netko u učiteljskom savjetu, da ste vi pjesnik na svom poslu... Upravo pjesnik!

I svi, koji su ručali, jednodušno, kao jedan čovjek, progovoriše o neobičnom talentu Sisojeva. I kao da se brana provalila: potekoše iskreni, dirljivi govori, kakve ne govori čovjek, kad ga drži brižljiva i razumna trezvenost. Zaboraviše i govor Sisojeva i njegov nesnosni karakter i mrski, ružni izraz lica. Progovoriše svi, čak i šutljivi i plašljivi, tek imenovani učitelji, siromašni, zaboravljeni mladići, koji nisu veličali inspektora drugačije, negoli kao »vaše visokoblagorođe«. Jasno je, da je Sisojev bio u svom krugu znamenita ličnost.

Priučivši se za 14 godina službovanja na uspjehe i pohvale, on je ravnodušno osluškivao ushićenu gungulu svojih poštovalaca.

Mjesto njega, pohvalama se napajaše Bruni. Nijemac je lovio svaku riječ, sjao se, udarao o dlanove i stidljivo se rumenjeo, kao da su se pohvale odnosile na njega, a ne na učitelja.

— Bravo! Bravo! — vikao je on. — Istina! Pogodili ste moju misao!... Odlično!...

On je zagledao učitelju u oči, kao da želi s njim podijeliti svoje blaženstvo. Na kraju krajeva on ne izdrža, skoči i, nadvikujući sve glasove svojim pištavim tenorićem, zaviknu:

— Gospodo! Dopustite da ja govorim! Pssst! Na sve vaše riječi mogu ja odgovoriti samo jedno: administracija tvornice ne će ostati dužna Fjodoru Lukiču!...

Svi umuknuše. Sisojev podignu oči prema crvenom Nijemčevu licu.

— Mi znademo cijeniti, — produžavaše Bruni, praveći ozbiljno lice i snizivši glas. — Na sve vaše riječi ja vam moram reći, da... će porodica Fjodora Lukiča biti zbrinuta i da je u tu svrhu već prije mjesec dana položen kapital u banku.

Sisojev upitno pogleda Nijemca, prijatelje, kao da je u nedoumici: zašto će biti zbrinuta porodica, a ne on sam?

I tada na svim licima, u svim nepomičnim, uperenim pogledima, on pročita ne suosjećanja, ne supatnju, što on nije mogao podnositi, nego nešto drugo, nešto meko, nježno, i u isto vrijeme krajnje zloslutno, nalik na strašnu istinu, nešto takvo, što mu u trenutku oledeni tijelo, a dušu napuni neobjašnjivim očajem. Blijed, iskrivivši lice, on odjednom skoči i uhvati se za glavu. Tako prostaja četvrt minute, užasnuto gledajući naprijed u jednu točku, kao da je ugledao pred sobom tu blisku smrt, o kojoj je govorio Bruni. Zatim je sjeo i zaplakao.

— Prestanite!... Što vam je?... — ču on uzbuđene glasove. — Vode? Popijte vode!

Prođe nešto vremena i učitelj se umiri, ali prijašnja živahnost se ne vrati u one, što su objedovali. Ručak se završi skromnom šutnjom i mnogo ranije nego li prošlih godina.

Došavši kući, Sisojev najprije pogleda u ogledalo.

»Naravno, uzalud sam se tamo rasplakao! — mislio je, gledajući svoje oči sa tamnim kolutovima i upale obraze. — Danas imam mnogo bolju boju lica negoli jučer. Ja sam malokrvan i imam katar želuca, a kašalj je od stomaka.«

Umirivši se time, on se polako skine i dugo je čistio četkom svoje crno odijelo, zatim ga je brižljivo složio i zaključao u ormar.

Zatim je prišao stolu, gdje je ležao snop đačkih bilježnica, i, izabravši Babkinovu bilježnicu, sjeo i udubio se u promatranje lijepog dječjeg rukopisa...

A u to vrijeme, dok je on razgledavao diktat svojih učenika, u susjednoj sobi sjedio je kotarski liječnik i šaptom govorio njegovoj ženi, da nije trebalo puštati na ručak čovjeka, koji, kako se čini, ne će živjeti dulje od nedjelju dana.

NEMIRNI GOST

U niskoj, iskrivljenoj izbici lugara Artema, pod velikom tamnom slikom, sjedila su dva čovjeka: sam Artem, malen i mršav čovječuljak starački naborana lica i bradice, koja je rasla iz vrata, i prolaznik lovac, mlad, visok momak u novoj pamučnoj rubaški i velikim blatnim cipelama. Sjedili su na klupi, uz mali tronožni stol, na kojemu je, utaknuta u bocu, lijeno gorjela lojana svjećica.

Iza prozora, u noćnom mraku, bjesnio je vjetar, kakav se obično podiže u prirodi prije bure. Vjetar je zlobno vio, a pognuto drveće je boležljivo stenjalo. Jedno okno na prozoru bilo je začepljeno papirom, i čulo se kako opalo lišće šušti po tom papiru.

— Evo što ću ti ja reći, pravoslavni... — govorio je Artem sipljivim, tenorićastim polušaptom, gledajući ustremljenim, gotovo uplašenim očima lovca. — Ne bojim se ja ni vukova, ni vještica, niti drugih zvijeri, nego se bojim čovjeka. Od zvijeri ćeš se odbraniti puškom ili bilo kakvim drugim oružjem, a od zla čovjeka nema ti spasa.

— Naravno! U zvijeri možeš pucati, a pucanj u razbojnika, pa ćeš sam odgovarati, u Sibir ćeš otići.

— Služim ti ja, brate moj, tu kao lugar gotovo trideset godina i ne mogu ispričati koliko sam zla pretrpio od zlih ljudi. Bezbroj ih je tu, kod mene, odsjedalo. Kućica je na prosjeku, put je prolazan, no, i nosi ih, vragove. Uvali ti se bilo kakav nitkov da jede, niti kapu ne skida, nit se krsti, nego ravno k tebi: »Daj, nikogoviću, kruha!« A otkud da ti nađem kruha? I kojim pravom? Zar sam ja milijunaš, da hranim svaku prolaznu pijanicu? On, naravno, oči napunja zlobom... krsta na njima, đavolima nema... ne razmišljajući dugo, oni te tres po uhu: »Daj kruha!« No, i daješ... Ne ćeš se s njima, vragovima, početi tući! Drugi ima ramena

ko Golijat, ručetine ko tvoje cipele, a ja, sam vidiš, kakve sam komplekcije. Možeš me malim prstom izudarati... No, daš mu kruha, a on se naždere, razvali se upoprijeko po izbi i — nikakve zahvalnosti. A ima i takvih, koji traže novaca: »Odgovaraj, gdje su novci?« A kakvih ti ja imam novaca? Otkuda mi ih?

— Lugar, pa da nema novaca! — nasmiješi se lovac. — Primaš plaću svaki mjesec, a i čaj prodaješ potajno.

Artem uplašeno pogleda lovca i zadrhta bradicom kao vrana repom.

— Premlad si još da mi govoriš takve riječi, — reče on. — Za te riječi ćeš pred bogom odgovarati. Odakle si ti? Otkuda?

— Ja sam iz Vjazovke. Sin staroste Nefeda.

— Igraš se puškom... Ja, kad sam bio mlađi, također sam volio tu igračku. Tako. Oh, teški naši grijesi! — zijevnu Artem. — Siromaštvo-o! Dobrih je ljudi malo, a zlikovaca i dušegubaca bog zna koliko je!

— Ti nekako kao da se i mene bojiš...

— No, kako da ne! Zašto da se tebe bojim? Vidim... znam... Ti si ušao, i ne bilo kako, nego si se prekrstio, poklonio, kako i spada... Znam ja... Tebi mogu i kruha dati... Ja sam udovac čovjek, peći ne ložim, samovar sam prodao... meso, ili što drugo, ne kupujem zbog siromaštva, ali kruha — izvoli.

U taj čas nešto pod klupom zamrmlja, a odmah iza mrmljanja se začu pištanje. Artem zadrhta, stegnu noge i upitno pogleda lovca.

— To moj pas tvoju mačku gnjavi, — reče lovac. — Vi, lopovi! — viknu on pod klupu. — Kuš! Izmlatit ću vas! A imaš, brate, ružnu mačku! Samo kosti i dlaka!

— Ostarila je, vrijeme ubija... Onda ti si, veliš, iz Vjazovke.

— Ne hraniš je, vidim ja. Neka je ona makar i mačka, ipak je biće... opet diše. Treba je požaliti!

— Nije pošteno kod vas u Vjazovki, — produžavaše Artem, kao da ne sluša lovca. — U jednoj godini su dva puta robili crkvu... Zar ima i takvih prokletnika, a? Vjerojatno ne samo što se ne boje ljudi, nego se ni boga ne boje!

Kradu božje dobro! Ta zbog toga je malo da ih povješaju! U prijašnja vremena su takve varalice gubernatori kažnjavali putem krvnika.

— Kako god kažnjavao, makar šibao, makar osudio, nema koristi. Iz zla čovjeka ne ćeš ničim izbiti zlo.

— Spasi i pomiluj carice nebeska! — isprekidano uzdahnu lugar. — Spasi nas od svakog neprijatelja i zlikovca. Prošle nedjelje je u Volovim Zajmiščama jedan kosac drugog kosom po grudima... Usmrtio ga je! A zbog čega se dogodila stvar, gospode, budi volja tvoja! Izlazi, eto, jedan kosac iz krčme... pijan... U susret mu ide drugi, također pijan...

Pažljivo slušajući, lovac odjednom uzdrhta, istegnu lice i poče osluškivati.

— Počekaj, — prekinu on lugara. — Čini se, da netko viče...

Lovac i lugar, ne skidajući pogleda s tamnog prozora, počeše slušati. Kroz šum šume čuli su se zvuci, kakve napregnuto uho može čuti u svakom vihoru, tako da bijaše teško razabrati, da li su to zvali ljudi u pomoć, ili je vjetar divljao u dimnjaku. Ali škrinu vjetar na krovu, zakuca po papiru na prozoru i donese razgovijetni krik: »Pomoć«!

— Mi o razbojnicima, a oni na prag! — reče lovac, blijedeći i podižući se. — Nekoga robe!

— Gospode pomiluj! — prošapta lugar, također blijedeći i podižući se.

Lovac besciljno pogleda kroz prozor i prošeta po izbi.

— Noći li, kakve noći! — promrmlja on. — Ne vidi se prst pred očima! Samo vrijeme je takvo, da robiš! Čuj? Opet je viknuo!

Lugar pogleda na ikonu, s ikone prenese oči na lovca i spusti se na klupu, kao iznemogao čovjek, koji je uplašen iznenadnom viješću.

— Kršćanine! — reče on plačućim glasom. — Pođi u trijem i zavrni zasun na vratima! Trebalo bi i vatru zagasiti!

— Zbog čega?

— Nezgodna ura je, doklatit će se ovamo... Oh, grijesi naši!

— Treba ići, a ti zasun na vrata! Junak si, vidi ti njega! Idemo li, što li?

Lovac prebaci pušku preko ramena i uhvati šešir.

— Oblači se, uzimaj svoju pušku! Ej, Flerka, hajd! — viknu on psu. — Flerka!

Ispod klupe iziđe pas s dugim izgriženim ušima, mješanac settera i kućnog psa. On poleti gospodaru pod noge i zamaha repom.

— Šta sjediš? — viknu lovac na lugara. — Zar ti ne ćeš poći?

— Kuda?

— U pomoć!

— Kud bih ja! — mahnu rukom lugar, tresući se cijelim tijelom. — Bog bio s njim dokraja.

— Zašto ne ćeš da ideš?

— Nakon strašnih razgovora ja sada ne mogu ni koraka da načinim u tamu. Bog bio s njim! I što sve ja tu u šumi nisam vidio?

— Šta se bojiš? Zar nemaš puške? Hajdemo, molim te! Kad ide jedan, boji se, a udvoje je veselije! Čuješ li? Opet je kriknuo! Ustaj!

— Šta ti o meni misliš, momče! — prostenja lugar. — Ta zar sam budala da srljam u opasnost?

— Znači ti ne ideš?

Lugar je šutio. Pas, vjerojatno čuvši čovječji jauk, žalobno zalaja.

— Ideš li, pitam te ja? — viknu lovac, zlobno izbuljivši oči.

— O bože, ala si zaintačio! — namršti se lugar. — Hajde sam!

— E... đubre! — promrmlja lovac, krećući prema vratima. — Flerka, hajd!

On iziđe i ostavi širom otvorena vrata. U izbu uleti vjetar. Plamičak na svjećici nemirno zatrepta, jarko zaplamsa i ugasi se.

Zatvarajući za lovcem vrata, lugar vidje, kako bare na prosjeku, najbliže borove i pojavu gosta, koja se udaljavala, osvijetli munja. U daljini protutnji grom.

— Svet, svet, svet... — šapnu lugar, požurivši da gurne debeli zasun u veliki željezni okvir. — Kakvo vrijeme je poslao bog!

Vrativši se u izbu, on se pipajući dovuče do peći, legne i pokrije se preko glave. Ležeći pod kožuhom i napeto oslu-

škujući, on više nije čuo čovječji krik, ali su se zato udarci groma činili sve snažnijim i duljim. Čuo je, kako, gonjena vjetrom, krupna kiša zlobno zakucka po staklima i po papiru na prozoru.

»Odnese ga đavo! — mišljaše on, zamišljajući lovca, koji kisne na pljusku i spotiče se o panjeve. — Vjerojatno od straha cvokoće zubima!«

Već nakon kakvih deset minuta začuše se koraci, a nakon njih snažni udarac u vrata.

— Tko je? — zavika lugar.

— To sam ja, — raču se lovčev glas. — Otvori! — Lugar spuznu s peći, napipa svjećicu i, zapalivši je, pođe da otvori vrata. Lovac i njegov pas bijahu mokri do kože. Išli su baš po najkrupnijoj i najgušćoj kiši, i sad se s njih cijedilo kao s neiscijeđenih krpa.

— Što se tamo dogodilo? — upita lugar.

— Baba se vozila u kolima i nije dospjela na pravi put... — odvrati lovac, naprežući dah. — U kolotečinu zapala.

— Ih, glupača! Znači, uplašila se... Pa što, izveo si je na put?

— Ne želim da ti, podlacu takvom, odgovaram.

Lovac baci na klupu mokru kapu i produži:

— O tebi ja mislim sada tako, da si ti podlac i zadnji čovjek. Usto si mi još čuvar, primaš plaću! Nitkov jedan...

Šumar se pokunjeno odgega na peć, kašljucnu i legnu. Lovac sjede na klupu, razmisli i mokar se razvali uzduž po klupi. Malo kasnije on se podigne, ugasi svjećicu i opet legne. Za vrijeme jednog, osobito jakog udarca groma, on se poče okretati, pljunu i promrmlja:

— Strašno mu je... No, a kad bi ubijali ženu? Čija stvar je da se zauzme za nju? A još si također star čovjek, kršćanin... Svinja, i više ništa.

Lugar zastenja i duboko uzdahnu. Flerka negdje u mraku snažno strese svoje mokro tijelo, od čega prsnuše kapljice na sve strane.

— Vjerojatno tebi ne znači ništa, kad bi babu ubili? — produžavaše lovac. — No, ubio me bog, nisam znao da si ti takav...

Nasta šutnja. Strašni oblak već je prošao i udarci groma čuli su se izdaleka, ali kiša je još uvijek padala.

— A kad, recimo, ne bi bila baba, nego bi ti u pomoć vikao? — prekinu šutnju lovac. — Dobro bi ti, skotu, bilo, kad ti nitko ne bi pritrčao u pomoć? Uzrujao si me svojom podlošću, ne bilo ti traga!

Zatim, nakon još jednog dugog odmora, lovac reče:

— Vjerojatno imaš novaca, kad se bojiš ljudi! Čovjek, koji je siromah, ne će se bojati...

— Za te riječi ćeš pred bogom odgovarati... — propišta Artem s peći. — Nemam ja novaca!

— No, da! U podlaca uvijek ima novaca... A zašto se bojiš ljudi? Vjerojatno ih imaš! Eto, treba ih uzeti i okrasti te usprkos, da se sjećaš!...

Artem bešumno spuznu s peći, upali svjećicu i sjedne ispod ikone. Bio je blijed i nije skidao očiju s lovca.

— Eto, okrast ću te, — produžavaše lovac, podižući se. — A što si ti mislio? Treba učiti takve kao vi! Govori, gdje su skriveni novci?

Artem podvuče noge pod sebe i zamigolji očima.

— Što migoljiš? Gdje su skriveni novci? Jezika nemaš, glupane, što li? Šta šutiš?

Lovac skoči i priđe lugaru.

— Oči izbuljio, buljotino! No? Vadi novce, inače ću te ubiti iz puške!

— Što si se zalijepio za mene? — propišta lugar, i krupne suze mu grunuše na oči. — Zbog čega? Bog sve vidi! Za sve te riječi ćeš pred bogom odgovarati. Nemaš nikakva prava da od mene tražiš novce!

Lovac pogleda u plačno Artemovo lice, namršti se i zakorača po izbi, zatim ljutito nataknu kapu i uhvati pušku.

— E... e... gadi mi se da te gledam! — procijedi on kroz zube. — Ne mogu te vidjeti! Svejedno ne mogu kod tebe spavati. Zbogom! Ej, Flerka!

Zalupiše vrata — i nemirni gost iziđe sa svojim psom... Artem za njim zatvori vrata, prekrsti se i legne.

RARA AVIS[1]

Pisac kriminalnih romana razgovara s policijskim istražiteljem:

— Potrudite se da me odvedete u skrovište kradljivaca i skitnica.

— Sa zadovoljstvom.

— Upoznajte me sa dva tri tipa ubojica...

— I to se može.

— Također bi mi bilo nužno da proboravim u tajnim skrovištima razvrata.

Dalje ga pisac moli, da ga upozna s krivotvoriteljima novca, ucjenjivačima, varalicama, prostitutkama, gigoloima, i na sve istražitelj odgovara:

— I to se može... Koliko želite!

— Još jedna molba, — moli na kraju krajeva pisac. — Budući da u svojem romanu moram, zbog kontrasta, uvesti dvije, tri svijetle ličnosti, potrudite se također da mi pronađete dva tri idealno čestita čovjeka...

Istražitelj podiže oči prema stropu i razmišlja:

— Hm... — muknu on. — Dobro, potražit ćemo!

---

[1] rijetka ptica (lat.)

TUĐA NESREĆA

Ne bijaše više od šest sati izjutra, kada je novopečeni kandidat prava Kovaljov sjeo sa svojom mladom ženom u kočiju i povezao se seoskim putem. On i njegova žena nikada prije nisu ustajali rano, i sada im se divota tihog ljetnjeg jutra pričinjavala poput nečega iz bajke. Zemlja, obučena u zelenilo, poprskana bisernom rosom, činila se predivnom i sretnom. Sunčane zrake su u svijetlim mrljama padale na šumu, drhtale u svjetlucavoj rijeci, a u neobično prozirnom, plavkastom zraku ležala je takva svježina, kao da se cijeli božji svijet upravo okupao, od čega je postao mlađi i zdraviji.

Za Kovaljove, kako su oni kasnije spoznali, to jutro bijaše najsretnije u njihovom medenom mjesecu, a vjerojatno i u životu. Oni su neprestano brbljali, pjevali, smijali se bez uzroka i ludovali toliko, da su, se na kraju krajeva postidjeli kočijaša. Ne samo sada, nego i u budućnosti, njima se smiješila sreća: oni su putovali da kupe imanje — majušni, »poetični kutić«, o kojemu su sanjarili od prvoga dana nakon svadbe. Daljina je oboma pružala najsvjetlije nade. On je u budućnosti zamišljao službu u zemstvu, racionalno gospodarstvo, plodove svojih ruku i ostale dobrobiti, o kojima je tako mnogo slušao i čitao, a nju je fascinirala čisto romantička strana stvari: tamne aleje, ribolov, opojne noći...

Uz smijeh i razgovor oni i ne primijetiše kako su proputovali 18 vrsta. Imanje dvorskoga savjetnika Mihajlova, koje su išli da pogledaju, ležalo je na visokoj, strmoj obali rječice i skrivalo se iza brezove šumice... Crveni krov jedva se vidio iza gustog zelenila, i sva glinena obala bijaše zasađena mladim drvećem.

— A pogled nije ružan! — reče Kovaljov, kad se kočija prevezla skelom na drugu stranu. — Kuća je na brijegu, a u

podnožju brda je rijeka! Vrag ga odnio, kako je divno! Samo, znaš li, Veročka, stepenice nisu ni za što... cio izgled kvare svojom grubošću... Ako kupimo to imanje, moramo bezuvjetno sagraditi željezne stepenice..

Veročki se izgled također dopao. Glasno hihoćući i izvijajući se cijelim tijelom, ona je pojurila stepenicama, muž za njom, i oboje su, raskuštrani, zadihani, ušli u šumicu. Prvi, tko ih je susreo kod gospodskog doma, bijaše veliki mužik, pospan, kosmat i sjetan. On je sjedio uz trijem i čistio dječje polucipele.

— Je li g. Mihajlov kod kuće? — obrati mu se Kovaljov. — Hajde, izvijesti ga da su stigli kupci pogledati imanje.

Mužik je s tupim čuđenjem pogledao u Kovaljove i polako se odgegao, ali ne u kuću, nego u kuhinju, koja stajaše postrani. U trenutku se na prozorima kuhinje pojaviše lica, sve jedno pospanije i začuđenije od drugoga.

— Stigli su kupci! — začu se šaptanje. — Gospode, neka bude tvoja volja, Mihalkovo prodaju! Pogledajder kako su mladi!

Negdje zalaja pas i začu se ljutiti jauk, nalik na zvuk, kakav ispuštaju mačke kada im se staje na rep. Nemir posluge ubrzo prijeđe i na kokoši, guske i purane, koji su mirno šetali alejama. Ubrzo iz kuhinje ispade mali s lakajskom fizionomijom; on žmirnu prema Kovaljovima i, oblačeći u hodu kaput, odjuri u kuću... Cijela ta jurnjava učini se Kovaljovima smiješnom, i oni se jedva suzdržaše od smijeha.

— Kakvih li zanimljivih njuški! — govoraše Kovaljov, pogledavajući se sa ženom. — Oni nas promatraju kao da smo divljaci.

Konačno iz kuće iziđe maleni čovječuljak obrijana, staračka lica i razbarušene kose... On strugnu svojim poderanim papučama, opšivenim zlatom, kiselo se osmjehnu i zaustavi nepomični pogled na nepozvanim gostima...

— G. Mihajlove? — poče Kovaljov, podižući šešir. — Imam čast da vas pozdravim... Evo, ja sam sa ženom pročitao objavu zemaljske banke o prodaji vašega imanja i sada smo stigli da se upoznamo s njim. Možda bismo kupili... Budite ljubazni pa nam ga pokažite.

Mihajlov se još jednom kiselo osmjehnu, zbuni se i zažmirka očicama. U zabuni on još više razbaruši svoju kosu,

a na njegovu obrijanom licu pokaza se takav smiješan izražaj stida i glupavosti, da se Kovaljov i njegova Veročka pogledaše i ne mogoše se suzdržati od smiješka.

— Vrlo mi je milo, — promrmlja on. — Stojim vam na raspolaganju... Jeste li izvoljeli stići izdaleka?

— Iz Konjkova... Ondje živimo na ladanju.

— Na ladanju... Gle... Čudna stvar! Molim vas lijepo! A ja tek što sam ustao, i, oprostite, nisam posve uređen.

Mihajlov je, kiselo se smiješeći i trljajući ruke, poveo goste na drugu stranu kuće. Kovaljov je nadjenuo naočari i s izgledom znalca-turista, koji razgledava važne stvari, počeo pregledavati imanje. Najprije on ugleda veliku kamenu kuću, staru, čvrstu građevinu s grbovima, lavovima i opalom žbukom. Krov odavno već nije bio obojen, stakla su odsjajivala dugine boje, iz rupica između stepenica rasla je trava. Sve je bilo staro, zapušteno, ali u cjelini kuća mu se svidjela. Ona je izgledala poetično, skromno i dobrodušno, kao stara, neudata tetka. Ispred nje, nekoliko koraka od glavnog ulaza, blistao je ribnjak, po kojemu su plivale dvije patke i dječji čamčić. Oko ribnjaka bile su posađene breze, sve jednaka rasta i jednake debljine.

— Aha, ima i ribnjak! — reče Kovaljov, žmirkajući od sunca. — To je lijepo. Ima li u njemu karasa?

— Da... Bilo je nekada i šarana, ali odonda, otkada su prestali čistiti ribnjak, svi su šarani izumrli.

— Šteta, — reče mentorskim tonom Kovaljov. — Ribnjak treba što češće čistiti, to više, što mulj i vodene biljke služe kao prekrasno đubrivo za polja. Znaš li šta, Vera? Kada mi kupimo to imanje, izgradit ćemo na ribnjaku sjenicu na stupovima i do nje mostić. Takvu sjenicu sam vidio kod kneza Afrontova.

— U sjenici ćemo piti čaj... — slatko je uzdahnula Veročka.

— Da... A kakva je to tamo kula sa šiljkom?

— To je krilo za goste, — odgovori Mihajlov.

— On nekako strši. Mi ćemo ga polomiti. Uopće, ovdje će mnogo šta trebati polomiti. Jako mnogo!

Odjednom se jasno i razgovijetno začu ženski plač. Kovaljovi se ogledaše prema kući, ali u isti čas zveknu jedan od prozora, i iza stakala dugine boje pokazaše se samo načas dva

uplakana oka. Onaj, tko je plakao, očito se zastidio svog plača i, zatvorivši prozor, sakrio se iza zavjese.

— Želite li pogledati vrt i ostale građevine? — brzo izgovori Mihajlov, mršteći svoje, i bez toga već namršteno lice, u kiseli osmijeh. — Pođimo... Ta najglavnije nije kuća, nego ostalo...

Kovaljovi otiđoše da razgledaju konjušnice i suše. Kandidat prava je obilazio svaku sušu, ogledavao je, njuškao i dičio se svojim znanjem iz agronomije. On je upitao koliko desetina ima imanje, koliko ima grla stoke, izgrdio je Rusiju zbog sječe šuma, prekorio Mihajlova zato, što mu uzaludno propada mnogo đubreta, i t. d. On je govorio i stalno pogledavao u svoju Veročku, a ona cijelo vrijeme nije s njega skidala zaljubljenih očiju misleći »Kako si mi pametan!«

Za vrijeme razgledavanja staje opet se začu plač.

— Čujte, tko to ondje plače? — zapita Veročka.

Mihajlov odmahnu rukom i okrenu se.

— Čudno, — promrmlja Veročka, kada se jecaji pretvoriše u beskrajni histerični plač.

— Upravo kao da nekoga tuku ili kolju.

— To je žena, bog bio s njom... — progovori Mihajlov.

— A što ona plače?

— Slaba je žena! Ne može gledati kako joj se prodaje rodno gnijezdo.

— Ta zašto ga vi prodajete? — upita Veročka.

— Ne prodajemo ga mi, gospodarice, nego banka...

— Čudno, a zašto vi dopuštate?

Mihajlov se začuđeno zagleda u rumeno Veročkino lice i slegnu ramenima.

— Treba platiti kamate, — reče on. — 2100 rubalja svake godine! A gdje da ih uzmeš? Od tuge plačeš. Žene su, jasno, slaba stvorenja. Eto, njoj je žao rodnoga gnijezda, i djece, i mene... i od posluge je stid... Vi ste ovaj čas ondje kod ribnjaka izvoljeli reći, da treba ovo porušiti, ono izgraditi, a za nju je to kao nož u srce.

Prolazeći kraj kuće, na povratku, Kovaljova na prozoru ugleda ošišana gimnazijalca i dvije djevojčice — Mihajlovljevu djecu. O čemu su razmišljala djeca, gledajući kupce? Veročka je vjerojatno shvaćala njihove misli... Kada je

sjedala u kočiju, da se vrati kući, za nju su već izgubili svaku ljepotu i svježe jutro, i sanjarenje o poetskom kutiću.

— Kako je sve to neprijatno! — rekla je ona mužu. — Trebalo bi im dati 2100 rubalja! Neka ostanu živjeti na svojem imanju.

— Kako si ti pametna! — nasmija se Kovaljov. — Naravno, žao mi ih je, ali, ta oni su sami krivi. Tko im je zapovjedio da založe imanje? Zašto su ga tako zapustili? Ne treba ih čak niti žaliti. Ako se razborito eksploatira to imanje, ako se uvede racionalno gospodarstvo... pozabavi se svinjogojstvom i ostalim, onda bi se moglo odlično proživjeti... A oni, svinje, nisu ništa radili... On je sigurno pijandura i kartaš, — jesi li vidjela njegovu njušku? — a ona tjera modu i raspikuća je. Poznam ja takve ptičice!

— Ta otkud ti njih poznaješ, Stjopa?

— Znam! Tuži se, da nema čime platiti kamate. I kako to, ne shvaćam, da ne nađe dvije tisuće? Kad bi se uvelo racionalno gospodarstvo... nađubrilo zemlju i bavilo se uzgajanjem svinja... kad bi se uopće radilo u skladu sa klimatskim i ekonomskim uslovima, moglo bi se proživjeti i sa jednom desetinom!

Stjopa je brbljao sve do kuće, a žena ga je slušala i vjerovala u svaku njegovu riječ, ali prijašnje raspoloženje joj se nije vratilo. Kiseli osmijeh Mihajlova i dva zaplakana oka, koja su na trenutak promaknula pred njenim očima, nisu joj izlazili iz glave. Kada je poslije toga sretni Stjopa dva puta otišao u kupovinu i za njezin miraz kupio Mihalkovo, njoj postade nepodnošljivo dosadno... Njezina uobrazilja nije prestajala slikati, kako Mihajlov s porodicom sjeda u kočiju i uplakan putuje iz rodnog gnijezda. I što je mračnije i sentimentalnije radila njezina mašta, to se Stjopa pravio važnijim. Najsurovijim autoritetom on je razlagao o racionalnom gospodarstvu, naručivao gomilu knjiga i časopisa, smijao se nad Mihajlovim i — na kraju se njegove seosko-gospodarstvene sanje pretvoriše u smjelo, najotvorenije hvalisanje...

— Već ćeš ti vidjeti! — govorio je on. — Ja nisam Mihajlov, ja ću pokazati kako treba voditi stvar! Da!

Kad su se Kovaljovi preselili u napušteno Mihalkovo, prvo, što bijaše upalo Veročki u oči, bijahu tragovi, koje su

ostavili raniji obitavaoci: raspored sati, napisan dječjom rukom, lutka bez glave, sjenica, koja je doletjela po milostinju, natpis na zidu »Nataša je luda«, i ostalo. Mnoge stvari su se morale prebojati, zalijepiti i srušiti, da se zaboravi na tuđu siromaštinu.

TI I VI

Mali prizor

Sedmi je sat izjutra. Kandidat za sudske slučajeve Popikov, koji vrši dužnost istražnog suca u gradiću N., spava slatkim snom čovjeka, koji je primio putni trošak, stanarinu i plaću. Nije uspio da sebi nabavi krevet, i zato spava na sudskim aktima. Vlada tišina. Čak izvan prozora nema zvukova. Ali eto, u trijemu, iza vrata, počinje nešto škrabati i šuštati, kao da je u trijem unišla svinja i češe se bokom o dovratak. Malo kasnije vrata se ponovo otvaraju i to s takvim patničkim piskom, da Popikov zadrhta i otvara oči.

— Tko je? — pita on, zbunjeno gledajući prema vratima. Na vratima se pokazuje tijelo poput pauka — velika čekinjasta glava s obješenim obrvama i gustom, raskuštranom bradom.

— Da li ovdje živi gospodin istražni? — hripi glava.

— Ovdje. Što trebaš?

— Otiđi i reci mu da je došao Ivan Filaretov. Nas su ovamo pozvali pozivom.

— A zašto si ti došao tako rano? Ja sam te pozvao za jedanaest sati!

— A sade koliko je?

— Sada još nema ni sedam.

— Hm... Još nema niti sedam... Kod nas, vaše skorodije, nema satova... Znači, ti si istražni sudac?

— Da, ja sam... Ali odlazi odavde, počekaj tamo... Ja još spavam...

— Spavaj, spavaj... Počekat ću ja. Može se sačekati.

Filaretovljeva glava se skriva. Popikov se okreće na drugi bok, zatvara oči, ali mu se san više ne vraća. Provaljavši se još jedno pola sata, on se s užitkom proteže i pali

cigaretu, zatim polako, da ubije vrijeme, ispija tri čaše mlijeka jednu za drugom...

— Razbudio me, nitkov! — mrmlja on. — Morat ću reći gazdarici da preko noći zaključava vrata. — No, što da radim s rana jutra? Vrag da ga nosi... Ispitat ću ga odmah, pa ne ću morati kasnije.

Popikov gura noge u papuče, navlači na donje rublje mundir i, zijevajući do boli u vilicama, sjeda za stol.

— Dođi ovamo! — viče on.

Vrata ponovo škripe, i na pragu se pojavljuje Ivan Filaretov. Popikov rasklapa pred sobom »Slučaj o krivici rezervnog vojnika Alekseja Aleksejeva Drihunova u mučenju svoje žene Marfe Andrejevne«, uzima pero i počinje brzo, sudskim, raširenim rukopisom, pisati protokol ispitivanja.

— Priđi bliže, — govori on, škripajući perom po papiru. — Odgovaraj na pitanja... Ti si Ivan Filaretov, seljak iz sela Dunjkina, Pustirevske oblasti, star 42 godine?

— Baš tako...

— Čime se baviš?

— Mi smo pastiri... Napasujemo narodnu stoku...

— Jesi li bio osuđivan?

— Baš tako, bio sam...

— Zbog čega i kada?

— Pred uskršnju nedjelju su iz našeg okruga trojicu pozvali kao porotnike...

— To ne znači biti osuđivan...

— A tko ga zna! Gotovo pet dana su me zadržali...

Istražni sudija se zamata u kaput i, snizivši glas, govori:

— Vi ste pozvani u svojstvu svjedoka u stvari mučenja žene rezervnog vojnika Alekseja Drihunova. Opominjem vas, da morate govoriti samo čistu istinu i da sve, što ovdje kažete, morate na sudu potvrditi prisegom. No, što vi znate o toj stvari?

— Trebao bi dobiti za putni trošak, vaše skorođe, — mrmlja Filaretov, — proputovao sam 23 vrste, a konj je tuđi, vaše skorođe, moram da platim...

— Poslije ćeš govoriti o naplati.

— Zašto poslije? Meni su rekli da za putni trošak treba tražiti u sudu, jer inače ne ćeš dobiti.

— Nemam ja vremena da s tobom razgovaram o putnim troškovima! — ljuti se istražni sudac. — Pričaj kako je bilo? Kako je Drihunov mučio svoju ženu?

— A što da ti ja pričam? — uzdiše Filaretov, mičući nadvješenim obrvama. — Jako jednostavno, bilo je tučnjave!... Tjeram ja, čini mi se, krave na pojilo, a ono po rijeci plivaju nečije patke... Da li su gospodske ili seljačke, Hristos će ih znati, samo eto, znači, Griška — moj pomoćnik, uzima kamen i ded bacaj... »Zašto, velim, bacaš? Ubit ćeš, velim... Pogodit ćeš koju patku, no, i ubit ćeš je...«

Filaretov uzdiše i podiže oči prema stropu.

— Čak i čovjeka se može ubiti, a patka je slaba životinja, nju možeš ubiti i iverom... Ja velim, a Grišutka ne sluša... Jasna stvar, dijete mlado, pameti — ni trunka... »A što ti, velim, ne slušaš? Uši ću ti, velim, otkinuti! Budalo!«

— To se ne odnosi na stvar, — veli istražni. — Pričajte samo ono, što se tiče stvari...

— Dobro... I eto, tek što sam ga namislio da uhvatim za uši, kad se odnekuda pojavi Drihunov... Ide po obali sa tvorničkim momčićima i razmahuje rukama. Lice mu naduveno, crveno, očetine izbuljio ispod čela, i samo se ljulja... Pijan, ubio ga bog! Ljudi još nisu izišli sa službe božje, a on se već nakresao i vuče vraga za rep. Ugledao on kako ja malca hvatam za uho i počeo da galami: »Ne smiješ, veli, krštenu dušu vući za uha! Inače ćeš, veli, dobiti!« A ja njemu. pošteno i plemenito... kako bog zapovijeda. »Prođi, velim, samo, pijanico jedna.« On se razljutio, prišo mi i iz sve snage, vaše skorođe, tres mene po vratu!... Zbog čega? Kakvim pravom? »Kakav si mi ti to, velim, mirovni sudac, da imaš pravo da me udaraš?« A on veli: »No, no, veli, Vanjuha, ne vrijeđaj se, ja to tebe iz prijateljstva, zbog razonode. Meni se, veli, sad tako prohtjelo... Ja, veli, mislim o sebi, da sam najbolji čovjek... ja, veli, primam 20 rubalja plaće u tvornici, i nada mnom, osim direktora, nema nikakvog nadzornika... ... Pljujem ti ja na sve ostale, veli on! I koliko je sad mnogo raznih ljudi isprebijano, to ti ne možeš izbrojiti! Hajdemo, veli, da popijemo!« — »Ne želim, velim ja, da s tobom pijem... Ljudi još nisu izišli sa službe božje, a ti — piti!« Al tu me, poput pasa, okružiše ostali momci što su

s njim bili i vuku me: »Hajdemo te hajdemo!« Nije bilo nikako moguće da im se svima usprotivim, vašeskorođe. Nisam htio da pijem, a zatim, da ih đavo!

— A kuda ste otišli?

— Mi imamo jedno mjesto! — uzdiše Filaretov. — Otišli smo u krčmu k Abramu Mojsejiču. Onamo idemo svaki puta. To je takvo razbojničko mjesto, ostalo mu pusto! Šta da pričam, sam znaš... Kad pođeš velikim putom u Dunjkino, nadesno će biti imanje gospodina Severina Franciča, a još više udesno Plahtovo, a između njih nalazi se krčma. Mislim da poznaješ Severina Franciča?

— Treba govoriti *vi*... Nemoj da mi govoriš ti! Ako ja govorim tebi... vama *vi*, onda tim prije vi morate biti uljudni.

— Ono, naravno, vašeskorođe! Zar mi ne shvaćamo? Ali slušaj ti što je bilo dalje... Dolazimo mi k Abramovoj krčmi... »Sipaj, veli, za moje pare!«

— Tko veli?

— Ta taj isti... to jest Drihunov! »Sipaj, viče, ti takav i onakav, inače ću bačvi probušiti dno! Uhvatio me, veli, trenutak!« Ispismo mi po čašicu, zatim malo počekali i opet popili, i na taj način smo u sat vremena, oprosti gospode, ispili po osam komada! Što je to za mene? Ja pijem i ne brinem: nisu moji novci! Posluži makar i tisuću čaša! Ja, vaše visokorođe, nisam niukoliko kriv. Izvolite zapitati Abrama Mojsejiča.

— A što se zatim dogodilo?

— Poslije toga nije bilo ništa. Dok smo pili, istina, bilo je tuče, ali poslije toga je bilo sve plemenito i po savjesti.

— A tko se tukao?

— Jasno tko... »Mene je, galami, uhvatio trenutak!« Galami, luduje i na koga naiđe, toga udri po šiji. Počeo je hazardirati. I mene je tukao, i Abramku, i momke... Prinese ti čašicu, dade ti da ispiješ i udari te iz sve snage. »Pij, veli, i upoznaj moju snagu! Pljujem ja na sve ostale!«

— A ženu svoju je li on tukao?

— Je li Marfu? Dobila je i Marfa... Upravo u času, kad smo mi počeli da se junačimo, ulazi u krčmu Marfa. »Odlazi, veli, kući, stigao je brat Stepan! Dat ću ja tebi, veli

razbojniku, piti votku!« A on, ne govoreći ni riječi, raspali je preko njezinih leđa!

— Zbog čega?

— A tako, iz ničesa... »Neka, veli, osjeti... Ja, veli, primam 20 rubalja«. A ona je slaba, mršava žena, i tako se smotala, čak je oči iskrenula. Počela nam se jadati na svoju nevolju i prizivati boga, a on opet... Učio je učio, i kraja nije bilo tome učenju!

— A zašto je vi niste branili? Čovjek, poludivši od rakije, ubija ženu, a vi ne obraćate na to pažnje!

— A šta mi treba da je branimo? Njegova je žena, on je i uči... Kad se dvoje tuku, neka se treći ne miješa... Abramka ga je počeo urazumljivati da ne luduje po krčmi, a on ti Abramku po uhu. Abramkin radnik njega... A on ga uhvatio, podigao, i njime o zemlju... Tada sjede gore na njega i poče lupati po leđima... Mi smo ga ispod njega izvukli za noge.

— Koga njega?

— Jasno koga...Na kome je gore sjedio...

— Tko?

— Ta on sam, o kome pričam.

— Pfuj! Govori, budalo, razgovijetno! Odgovaraj mi na pitanja, a ne brbljaj bez veze!

— Ja tebi, vašeskorođe, razgovijetno pričam... sve, kako je, po savjesti. Drihunov je učio ženu, to je istina... Makar ću i prisegnuti.

Istražni sudac sluša, razabire ponešto iz dugog i nepovezanog Filaretovljeva govora i škripi perom... Stalno mora da precrtava.

— A ja niukoliko nisam kriv... — mrmlja Filaretov. — Pitaj, vaše skorođe, koga god želiš. A žena toliko ne vrijedi da se zbog nje povlačimo po sudovima.

Nakon pročitanog protokola svjedok časak tupo gleda u istražnog i uzdiše.

— Nevolja je s tim ženama! — hriplje on. — Putni trošak, vaše skorođe, hoćeš li mi sam naplatiti, ili ćeš mi dati papirić?

MUŽ

N-ski kavalerijski puk, za vrijeme svog manevra zaustavi se da prenoći u kotarskom gradiću K. Takav događaj, kao što je noćenje gg. oficira, uvijek djeluje na stanovnike na najuzbudljiviji i najoduševljeniji način. Trgovci, koji maštahu o prodaji stare, pokvarene kobasice i »najboljih sardina«, koje leže na polici već deset godina, krčmarčići i drugi trgovci ne zatvaraju svoje radnje tokom cijele noći; komandant mjesta, njegov sekretar i mjesni garnizon oblače najbolje mundire, policija se muva kao sumanuta, a s damama se događa vrag zna šta!

Kad su začule da se približava puk, k-ske dame su ostavile vruće posude s kompotom i istrčale na ulicu. Zaboravivši da su u kućnim haljinama i razbarušene, teško dišući i zamirući, one su jurile ususret puku i pohlepno upijale zvukove marša. Sudeći po njihovim blijedim, zanesenim licima, moglo se pomisliti da ti zvuci ne dolaze iz vojničkih truba, nego s neba.

— Puk! — govorile su one radosno. — Puk ide!

A što im je trebao taj nepoznati puk, koji je slučajno naišao ovamo i koji će već sutra u zoru otići? Kad su zatim gg. oficiri stajali nasred trga i, stavivši ruke na leđa, rješavali pitanje spavanja, one su sve već sjedile u stanu isljednikove žene i utrkivale se kritizirajući puk. Njima je, bog zna otkuda, već bilo poznato, da je komandant oženjen, ali da ne živi sa ženom, da se najstarijem oficiru svake godine rađaju mrtvorođena djeca, da je ađutant beznadno zaljubljen u nekakvu groficu i da je čak jednom pokušao samoubojstvo. One su znale sve. Kad je ispod prozora promaknuo boginjavi vojnik u crvenoj rubaški one su odlično znale, da to posilni potporučnika Rizmova juri po gradu i traži za svog gospodara engleske gorke rakije na dug. Oficire one vidješe

samo na trenutak i to u leđa, ali već odlučiše da među njima nema nijednog zgodnog i interesantnog... Nabrbljavši se, one pozvaše sebi komandanta mjesta i starješinu kluba i zapovjediše im, da se po svaku cijenu priredi ples.

Njihova želja bijaše ispunjena. Oko devet sati naveče na ulici ispred kluba grmio je vojni orkestar, a u samom klubu su gg. oficiri plesali s k-skim damama. Dame su se osjećale kao da imaju krila. Opojene plesom, muzikom i zveckanjem mamuza, one se svom dušom predaše trenutačnom poznanstvu i posve zaboraviše na svoje civile.

Njihovi očevi i muževi, potisnuti u pozadinu, gomilahu se u predsoblju oko mršavog buffeta. Svi ti blagajnici, sekretari i nadzornici, vrećasti i bolesni od hemoroida, vrlo dobro su znali svoju bijedu i nisu ulazili u salon, nego su samo izdaleka pogledali, kako njihove žene i kćeri plešu sa spretnim i vitkim poručnicima.

Među muževima nalazio se i poreznik Kiril Petrovič Šalikov, pijano, ograničeno i pakosno stvorenje velike ostrigane glave i debelih otomboljenih usana. Nekada je on bio na sveučilištu, čitao Pisareva i Dobroljubova, pjevao pjesme, a sada je govorio o sebi da je koleški asesor i ništa više. On je stajao oslonivši se na dovratak, i nije skidao očiju sa svoje žene. Njegova žena, Ana Pavlovna, majušna brineta tridesetih godina, duga nosa i oštra podbratka, napudrana i utegnuta, plesaše bez predaha, do iznemoglosti. Plesovi su je umorili, ali ona se umorila tijelom, a ne dušom... Cijela njena pojava izražavala je ushićenje i nasladu. Grudi joj se nadimahu, na obrazima joj titrahu crvene mrljice, svi pokreti bijahu joj izmučeni, lagani, vidjelo se, da se, plešući, sjetila svoje prošlosti, one davne prošlosti, kada je plesala u institutu i sanjala o raskošnom, veselom životu i kad je bila uvjerena, da će njezin muž biti najmanje barun ili knez.

Poreznik je gledao u nju i krivio se od ljutine... Nije osjećao ljubomore, ali mu je bilo neprijatno, prvo, što se zbog plesa nije imao gdje kartati; drugo, nije mogao da podnosi limenu glazbu; treće — činilo mu se, da gg. oficiri malo nemarno i svisoka gledaju na civile, a najglavnije, četvrto, zbunjivao ga je i dovodio u bijes izražaj blaženstva na ženinu licu...

— Ne možeš ni da je pogledaš! — mrmljao je on. — Već joj je skoro četrdeset godina, sva je uvenula, a gle ti, napudrala se, nakovrčala, korset stavila! Koketira, prenemaže se i umišlja, da joj to lijepo stoji... Ah, recite, kako ste predivni!

Ana Pavlovna se tako zanijela plesom, da nije nijednom pogledala u svog muža.

— Naravno, gdje bismo mi, mužici! — zlurado je govorio poreznik. — Sad smo mi izvan svite... Mi tuljani, provincijski medvjedi! A ona je kraljica plesa, ta ona je još toliko sačuvana, da se čak i oficiri mogu interesirati za nju. Bogami, još će se i zaljubiti.

Za vrijeme mazurke lice poreznika se iskrivilo od bijesa... Mazurku je s Anom Pavlovnom plesao crni oficir izbuljenih očiju i tatarskih jabučica. On je micao nogama ozbiljno i s osjećajem, praveći strogo lice, i tako je izvrtao koljena, da je nalikovao na dječjeg bajaca, kada ga povlače za uzicu.

A Ana Pavlovna, blijeda, ustreptala, izvivši umorno stas i sklapajući oči, trudila se da izgleda, kao da se jedva dotiče zemlje, i, očito, njoj samoj se činilo, da nije na zemlji, u provincijskom okružnom klubu, nego negdje daleko, daleko — na oblacima! Ne samo lice, nego joj je već cijelo tijelo odavalo blaženstvo... Porezniku posta neizdržljivo; prohtje mu se da se ismije nad tim blaženstvom, da dade osjetiti Ani Pavlovnoj da se zaboravila, da život uopće nije tako predivan, kako joj se to sada, u zanosu, čini...

— Čekaj, pokazat ću ja tebi kako se blaženo smije! — mrmljao je on. — Nisi ti institutka, niti djevojka. Stara hiža treba da shvati da je matora!

Niska osjećanja zavisti, ljutnje, povrijeđenog samoljublja, sitne provincijske mizantropije, one iste, koja se u sitnih činovnika rađa od votke i stalnog sjedenja, zaigraše u njemu poput miševa... Dočekavši kraj mazurke, on uđe u salu i pođe prema ženi. Ana Pavlovna je u taj čas sjedila s kavalirom i, hladeći se lepezom, koketno žmirkala očima i pričala, kako je ona nekada plesala u Petrogradu. (Usne su joj bile namještene u vidu malog srca i izgovarala je ovako: — »Kod nas u Pjutirburgu.«)

— Anjuta, hajdemo kući! — zapišta poreznik.

Ugledavši pred sobom muža, Ana Pavlovna odjednom zadrhta, kao da se sjetila da ima muža, zatim sva planu; bijaše je stid što ima tako ispijenog, ružnog, običnog muža...

— Hajdemo kući! — ponovi poreznik.

— Zašto? Ta još je rano!

— Ja te molim da idemo kući! — reče poreznik, izgovarajući riječ po riječ i mršteći se.

— Zašto? Zar se što dogodilo? — uzbuni se Ana Pavlovna.

— Ništa se nije dogodilo, ali ja želim da ovaj čas ideš kući... Želim, eto to je sve, i, molim, bez razgovora.

Ana Pavlovna se nije bojala muža, ali ju je bilo stid kavalira, koji je začuđeno i ironično pogledavao poreznika. Ona ustade i pođe s mužem ustranu.

— Što si izmislio? — poče ona. — Zašto da idem kući? Ta još nema ni jedanaest sati!

— Ja hoću, i basta! Izvoli ići — i to je sve.

— Prestani da izmišljaš gluposti! Idi sam ako želiš.

— No, ako je tako, ja ću napraviti skandal!

Poreznik vidje kako izraz blaženstva postepeno iščeznu sa ženina lica, kako je bijaše stid i kako je trpjela — i njemu posta nekako lakše pri duši.

— Zašto sam ti sad ja potrebna? — upita žena.

— Ti mi nisi potrebna, ali ja želim da sjediš kod kuće. Želim, i to je sve.

Ana Pavlovna ne htjede ni da čuje, zatim poče da moli neka joj muž dopusti da ostane još makar pola sata; potom se, ni sama ne znajući zašto, poče izvinjavati, zaklinjati — i sve to šaptom, smiješeći se, da publika ne pomisli da je između nje i muža došlo do nesporazuma. Ona ga poče uvjeravati da ne će ostati još dugo, samo deset minuta, samo pet minuta, ali poreznik je tvrdoglavo ostajao pri svome.

— Kako želiš, ostani! Samo ja ću načiniti skandal!

I razgovarajući tad s mužem, Ana Pavlovna omršavi, poružni i postara se. Blijeda, grizući usne i gotovo plačući, ona pođe u predsoblje i stade se oblačiti...

— Kuda ćete vi? — čudile se k-ske dame. — Ana Pavlovna, ta kuda ćete to vi, mila?

— Glava ju je zaboljela, — govorio je umjesto žene poreznik.

Izišavši iz kluba, supruzi su sve do kuće išli šuteći. Poreznik je išao iza žene i gledajući njenu pognutu, poniženu pojavu ubijenu nesrećom, prisjećao se blaženstva, koje ga je tako razbjesnilo u klubu. I spoznaja, da blaženstva više nema, napunjaše mu dušu osjećajem pobjede. Bio je veseo i zadovoljan, i u isto vrijeme mu je nešto nedostajalo i htio je da se vrati u klub i učini tako, da svima postane gorko i tužno, i da svi osjete kako je ništavan, grub taj život, kad ovako u mraku ideš ulicom i slušaš kako šljapka blato pod nogama, i kad znaš, da, kad se sutra ujutro probudiš — i opet ne će biti ništa osim votke i karata! Oh, kako je to užasno!

A Ana Pavlovna je jedva išla... Ona je bila još uvijek pod utiskom plesova, muzike, razgovora, blijeska, šuma, ona je išla i pitala se: zašto ju je gospod bog tako kaznio? Bijaše joj gorko, zagušljivo i mrsko od mržnje s kojom je osluškivala teški korak svog muža. Šutjela je i trudila se da izmisli nekakvu najpogrdniju, najzlobniju i najotrovniju riječ, koju bi dobacila mužu, a u isto vrijeme je bila svijesna da poreznika ne možeš raniti nikakvom riječju. Šta njemu mogu riječi? Bespomoćniji položaj od njena ne bi mogao izmisliti niti najljući neprijatelj.

A muzika je, međutim, grmjela i mrak je bio pun najdivnijih, najtoplijih zvukova.

NESREĆA

Sofja Petrovna, žena bilježnika Lubjanceva, lijepa mlada ženica od kojih dvadeset i pet godina, tiho je išla šumskim prosjekom sa svojim susjedom na ljetovanju advokatom Iljinim. Bijaše oko pet sati uveče. Nad prosjekom se zgusnuše bijeli, vunasti oblaci; ispod njih je kojegdje provirivao svijetloplavi pramen neba. Oblaci su stajali nepomično, kao da su se zakvačili za vrhove visokih, starih borova. Bijaše tiho i sparno.

U daljini je prosjek presijecao niski željeznički nasip, po kojemu je taj puta zbog nečega koračao stražar s puškom. Odmah iza nasipa bijeljela se velika crkva sa šest tornjića i porđavljenim krovom...

— Nisam očekivala da ću se ovdje sresti s vama, — govorila je Sofja Petrovna gledajući u zemlju i dodirujući krajem kaputa prošlogodišnje lišće, — i sad mi je drago što sam vas srela. Moram da s vama porazgovorim ozbiljno i odlučno. Molim vas, Ivane Mihajloviču, ako me vi stvarno volite i cijenite, onda prestanite da me progonite! Idete za mnom kao sjena, vječno me gledate namrgođenim očima, izjavljujete ljubav, pišete čudna pisma i... i ja ne znam kada će sve to završiti! No, kamo će sve to dovesti, gospode bože moj?

Iljin je šutio. Sofja Petrovna je prošla nekoliko koraka i nastavila:

— I ta oštra promjena dogodila se kod vas u kakve dvije tri nedjelje, nakon petogodišnjeg poznanstva. Ne prepoznajem vas, Ivane Mihajloviču!

Sofja Petrovna iskosa pogleda svog pratioca. On je pažljivo, žmirkajući očima, gledao vunaste oblake. Izraz lica bio mu je mutan, kapriciozan i rasijan, kao u čovjeka, koji trpi i u isto vrijeme mora da sluša besmislice.

— Čudno je, kako vi to samo ne možete shvatiti! — produžavala je Lubjanceva slegnuvši ramenima. — Shvatite, da vi poduzimate posve ružnu igru. Ja sam udana, volim svog muža i cijenim ga... imam kćerku... Zar vi to nimalo ne cijenite? Osim toga vam je, kao mom starom prijatelju, poznat moj pogled na porodicu... na temelje porodice uopće...

Iljin mučno zastenja i uzdahnu.

— Temelji porodice... — promumlja on. — O, gospode!

— Da, da... Ja volim muža, cijenim ga i u svakom slučaju cijenim mir porodice. Prije ću dopustiti da se ubijem, nego da budem uzrok Andrejevljeve nesreće i nesreće njegove kćeri... I ja vas molim, Ivane Mihajloviču, boga radi, ostavite me na miru. Budimo kao i prije dobri i dragi prijatelji, a te uzdahe i ahanja, koja vam ne pristaju, odbacite. Odlučeno i svršeno! Više o tome ni riječi. Dajte da govorimo o bilo čemu drugom.

Sofja Petrovna opet iskosa pogleda Iljinovo lice. Iljin je gledao gore, bio je blijed i ljutito je grizao dršćuće usne. Lubjancevoj bijaše neshvatljivo zbog čega se on ljutio i uzbuđivao, ali njegova bljedoća je dirnu.

— Ta ne ljutite se, budimo prijatelji... — reče ona ljubazno. — Slažete li se? Evo vam ruke.

Iljin uze njenu majušnu, punašnu ruku u svoje dvije ruke, pomiluje je i polako je prinese usnama.

— Nisam gimnazijalac, — promrmlja on. — Mene nimalo se sablažnjava prijateljstvo s voljenom ženom.

— Dosta, dosta! Odlučeno i svršeno. Stigosmo do klupe, dajte da sjednemo...

Dušu Sofje Petrovne napuni sladak osjećaj odmora: najteže i najškakljivije već bijaše rečeno, mučno pitanje bijaše riješeno i završeno. Sad je već ona mogla malo uzdahnuti i gledati Iljinu ravno u lice. Gledala je u njega, i egoistični osjećaj nadmoći voljene žene nad zaljubljenim prijatno joj je laskao. Njoj se sviđalo kako je taj snažni, golemi muškarac, s muškim, namrgođenim licem i velikom crnom bradom, pametan, obrazovan i, kako vele, talentiran, poslušno sjeo uz nju i oborio glavu. Dvije tri minute sjedili su šuteći.

— Ništa još nije odlučeno i završeno... — poče Iljin. — Vi mi kao po paragrafu čitate: »Volim i cijenim muža... te-

melji porodice...« Sve to znam ja i bez vas i mogu vam i više reći. Iskreno i pošteno vam velim, da svoje vladanje smatram prestupnim i nemoralnim. Što da još kažem? Ali zašto da govorim ono, što je već svima poznato? Umjesto toga, da hranite slavuja tužnim riječima, bolje da me naučite: što da radim?

— Ja sam već rekla: otputujte!

— Ja sam već — vi to jako dobro znate — pet puta odlazio i svaki puta se vraćao s pola puta! Mogu vam pokazati putne karte — sve su još čitave. Ali nemam volje da bježim od vas! Borim se, strašno se borim, ali kud mogu, dođavola, ako u meni nema odlučnosti, ako sam slab, malodušan! Ne mogu se boriti s prirodom! Shvaćate li? Ne mogu! Ja bježim odavle, a ona me drži za skutove. Niske li, gnjusne nemoći!

Iljin pocrvenje, ustade i poče hodati oko klupe.

— Ljutit sam kao pas! — promrmlja on, stišćući pesnice. — Mrzim se i prezirem! Bože moj, kao razvratni dječak povlačim se za tuđom ženom, pišem idiotska pisma, ponizujem se... ooh!

Iljin se uhvati za glavu, uzdahnu i sjedne.

— I onda, tu je još vaša neiskrenost! — produžavaše on s gorčinom. — Ako ste vi protiv moje ružne igre, zašto ste onda došli ovamo? Što vas je vuklo da dođete? U svojim pismima ja vas molim samo kategorički, direktni odgovor — da ili ne, a vi se, umjesto odlučnog odgovora, silovito svaki dan »slučajno« susrećete sa mnom i obasipate me citatima iz bontona!

Lubjanceva se uplaši i planu. Ona se odjednom osjeti u nezgodnom položaju, u kakvu se obično nađu poštene žene, kada ih slučajno nađu neobučene.

— Vi kao da sumnjate u igru s moje strane... — promrmlja ona. — Ja sam vam uvijek davala direktan odgovor i... i danas sam vas molila!

— Ah, zar se i u takvim stvarima moli? Kad biste vi odmah rekli »otiđite odavle!« — mene već davno ne bi bilo ovdje, ali vi mi to niste rekli. Ni jedamput mi niste odgovorili odlučno. Čudna neodlučnost! Oh, bože, vi, ili se igrate mnome, ili pak...

Iljin ne završi, nego podupre glavu pesnicama. Sofja Petrovna se stade prisjećati svog držanja od početka do kraja.

Ona se sjećala, da je sve te dane ne samo na djelima, nego čak i u svojim skrivenim mislima bila protiv Iljinova udvaranja, ali je u isto vrijeme osjećala, da u riječima advokata govori sudbina istine. I znajući kakva je ta istina, ona, kako god mišljaše, ne iznađe što da kaže Iljinu kao odgovor na njegovu optužbu. Ali šutjeti bijaše nezgodno, i ona reče, slegnuvši ramenima:

— I ja sam također kriva.

— Ne predbacujem vam vašu neiskrenost kao grijeh, — uzdahnu Iljin. — To je onako, došlo mi na jezik... Vaša neiskrenost je prirodna, i posve razumljiva. Kad bi svi ljudi počeli govoriti i odjednom postali iskreni, sve bi kod njih otišlo odmah dođavola.

Sofji Petrovnoj ne bijaše do filozofiranja, ali ona se obradova mogućnosti da se promijeni razgovor i upita:

— To jest, zašto?

— A zato, što su iskreni samo divljaci i životinje. Kad je civilizacija jednom unijela u život potrebu za takvom udobnošću, kao što je, na primjer, ženska vrlina, onda je već tu iskrenost neumjesna...

Iljin ljutito zašara trskom po pijesku. Lubjanceva ga je slušala, mnogo od njegova razgovora nije shvaćala, ali joj se razgovor ipak sviđao. Prije svega, sviđalo joj se to, što s njom, običnom ženom, priča talentirani čovjek »o pametnim stvarima«, zatim joj je činilo veliko zadovoljstvo da gleda kako se micalo blijedo, živo i još uvijek ljutito mlado lice. Ona nije shvaćala mnogo toga, ali za nju je jasna bila ta lijepa smionost suvremenog čovjeka, kojom je on, ne premišljajući i ništa ne sumnjajući, rješavao velika pitanja i stvarao konačne zaključke.

Ona se odjednom trgnu, shvativši da uživa u njemu, i uplaši se.

— Oprostite, ali ja ne shvaćam, — požuri ona da izrekne, — zašto ste počeli govoriti o neiskrenosti? Ponavljam još jednom molbu: budite mi dobar, iskren prijatelj i ostavite me na miru! Iskreno vas molim!

— Dobro, još ću se boriti! — uzdahnu Iljin. — Rado ću trpjeti... Samo sumnjam da će bilo što biti od moje borbe. Ili ću sebi skresati kuglu u čelo, ili pak... ću se propiti na najgluplji način. Ne ću dobro proći! Sve ima svoje granice,

i borba s prirodom također. Recite, kako se može boriti s ludošću? Ako popijete vina, kako ćete moći savladati uzbuđenje? Što ja mogu da učinim ako mi je vaša slika neraskidivo prirasla duši, ako dan i noć stoji pred mojim očima, kao eto, tu ovaj bor? No, dajte me naučite, kakav podvig moram izvršiti, da se izbavim iz tog nitkovskog, nesretnog stanja, u kojem sve moje misli, želje i snovi, ne pripadaju meni, nego nekakvom demonu, koji me je opsjeo? Ja vas ljubim, toliko, ljubim, da sam ispao iz kolotečine, napustio posao i bliske ljude, zaboravio svog boga! Nikada u životu nisam tako ljubio!

Sofja se Petrovna, ne očekujući takva prijelaza, odmaknu od Iljina i uplašeno mu pogleda u lice. Na oči mu grunuše suze, usne mu drhtale, a po cijelom licu bio je razliven nekakav gladno-molećivi izraz.

— Ja vas ljubim! — mrmljao je on, približavajući svoje oči njenim velikim, uplašenim očima. — Vi ste tako predivni! Patim u ovom trenutku, ali, kunem se, čitav život bih tako prosjedio, trpeći i gledajući u vaše oči. No... šutite, molim vas!

Sofja Petrovna, iznenada zaskočena, poče munjevito smišljati riječi, kojima bi mogla da zaustavi Iljina. »Otići ću!« — odluči ona, ali ne uspije niti da se pomakne, a Iljin je već klečao na koljenima pred njenim nogama... On joj je grlio koljena, gledao je u lice i govorio strasno, plameno, lijepo. U strahu i omaglici ona nije slušala njegove riječi, ali zbog nečeg, tada u tom opasnom momentu, kada su joj se koljena prijatno stiskala, kao u toploj kadi, ona je s nekakvim zlim bijesom tražila smisla u svojim osjećajima. Ljutila se, što su je svu, umjesto protestne čestitosti, ispunjali nemoć, lijenost i praznina, kao pijanca, kojemu nije ni do čega stalo; samo je u dubini duše nekakav zabačeni djelić zlurado predbacivao: »Ta zašto ne odeš? Znači, to tako i treba da bude? Da?«

Tražeći u sebi smisao, ona nije shvaćala, kako to ona nije odgurnula ruku, uz koju se Iljin pripio poput pijavice, i zbog čega se požurila da zajedno s Iljinom pogleda lijevo i desno, da li tkogod gleda? Borovi i oblaci su stajali nepomično i gledali okrutno, u maniri starih stričeva, koji su vidjeli krađu, ali su se za novac obavezali da ne će prijaviti

načelstvu. Stražar je poput stupa stajao na nasipu i, činilo se, gledao prema klupi.

»Neka gleda!« — pomisli Sofja Petrovna.

— Ali... ali slušajte! — odgovori konačno ona očajnim glasom. — Ta čemu će to dovesti? Što će biti nakon toga?

— Ne znam, ne znam... — prošapta on, odmahujući rukom na neprijatno pitanje.

Začu se sipljivi, tutnjasti zviždu lokomotive. Taj strani, hladni zvuk uvredljive proze prisili Lubjancevu da se prene.

— Ja moram ići... vrijeme je! — reče ona, brzo se podižući. — Ide vlak... Andrej dolazi. On mora ručati.

Sofja Petrovna okrenu goreće lice nasipu. Ispočetka polako propuza lokomotiva, a za njom se pokazaše vagoni. To ne bijaše putnički vlak, kako je mislila Lubjanceva, nego teretni. U dugom nizu, jedan za drugim, kao dani ljudskog života, promicahu vagoni ispred bijele pozadine crkve, i, činilo se, da im nema kraja!

Ali eto, nakraju vlak prođe, i posljednji vagon s fenjerima i kondukterom iščeznu iza zelenila. Sofja Petrovna se oštro okrenu i, ne gledajući Iljina, brzo pođe natrag po prosjeku. Ona je već vladala sobom. Rumena od stida, uvrijeđena, ali ne od Iljina, nego uvrijeđena svojim vlastitim malodušjem, svojom bestidnošću, kojom je ona, poštena i neokaljana žena, dopustila stranom muškarcu da grli njena koljena, ona je sada mislila samo jedno: kako da što prije dođe do svog ljetnikovca, do porodice.

Advokat ju je jedva pristizao. Skrećući s prosjeka na usku stazicu, ona se okrenu prema njemu tako brzo, da vidje samo pijesak na njegovim koljenima, i mahnu mu rukom da je ostavi.

Dotrčavši kući, Sofja Petrovna pet šest minuta stajaše nepomično u svojoj sobi i promatraše sad prozor, sad svoj pisaći stol...

— Hulja! — ružila je samu sebe. — Hulja!

Usprkos sebi, ona se u tančine, ništa ne tajeći, prisjećala, da je sve te dane bila protiv Iljinova udvaranja, ali nešto ju je *vuklo* da se s njim objašnjava; no kad joj je on klečao pred nogama, onda je osjećala neobičnu nasladu. Prisjetila se svega, ne štedeći se, i sada, zacrvenjevši se od stida, najradije bi se ispljuskala.

»Jadni Andrej, — mislila je ona, trudeći se da pri sjećanju na muža dade svom licu što nježniji izraz. — Varja, jadna moja curica, ne zna kakvu ima majku! Oprostite mi, dragi moji! Ja vas jako... jako volim!«

I želeći dokazati samoj sebi da je ona još poštena žena i majka, da pokvarenost još nije dodirnula te njezine »osnove«, o kojima je govorila Iljinu, Sofja Petrovna odjuri u kuhinju i razviče se ondje na kuharicu zbog toga, jer još nije servirala za Andreja Iljiča. Ona se potrudi da sebi predstavi umornu i gladnu figuru muža, glasno ga požali i sama mu pripremi stol, što ranije nije nikada činila. Zatim pronađe svoju kćerkicu, podigne je na ruke i vatreno je zagrli; djevojčica joj se učini teškom i hladnom, ali ona ne htjede da sebi to prizna, nego počne da joj objašnjava kako je dobar, pošten i lijep njezin tatica.

Ali zato, kad se ubrzo poslije toga pojavio Andrej Iljič, ona se jedva pozdravi s njim. Plima namještenih osjećaja već je prošla, ništa joj nije dokazala, nego je samo razdražila i ozlovoljila zbog njezine laži. Ona je sjedila kod prozora, trpjela i ljutila se. Samo u nesreći mogu ljudi shvatiti, kako nije lako biti gospodar svojih misli i osjećaja. Sofja Petrovna je zatim pričala, da se u njoj događala »zbrka, u kojoj se bilo tako teško snaći, kao što je teško izbrojati vrapce u brzom letu.« Zato, na primjer, što se ona nije obradovala dolasku muža, što joj se nije sviđalo kako se on držao za ručkom, ona je odjednom zaključila da počinje mrziti muža.

Andrej Iljič, izmučen od gladi i umora, očekujući da mu dadu juhu, navali na kobasicu i poče je pohlepno jesti, glasno žvačući i mičući sljepočicama.

»Bože moj, — mislila je Sofja Petrovna, — ja ga volim i cijenim, ali... zašto tako odvratno žvače?«

U mislima joj se odvijaše isto takva zbrka kao i u osjećajima. Lubjanceva se, kao i sve neiskusne žene u borbi s neprijatnim mislima, trudila da ne misli o svojoj nesreći, i, što se više trudila, tim joj se reljefnije u mašti pojavljivao Iljin, pijesak na njegovim koljenima, vunasti oblaci, vlak...

»I zbog čega sam, glupača, pošla danas onamo?« — mučila se ona. — »I zar sam ja takva, da ne mogu jamčiti za sebe?«

Strah ima velike oči. Kad je Andrej Iljič završavao s posljednjim jelom, ona je već bila potpuno odlučna: ispričati sve mužu i bježati od opasnosti!

— Andreju, moram hitno s tobom ozbiljno govoriti, — poče ona poslije ručka, kad joj je muž skidao kaput i cipele da legne i da se odmori.

— No?

— Otiđimo odavde!

— Hm..., kuda? U grad je još rano.

— Ne, da putujemo, ili nešto slično...

— Da putujemo... — promrmlja notarius povlačeći se. — Ja i sâm o tome sanjarim, ali gdje da uzmemo novaca i kome da ostavim kancelariju?

I, razmislivši malo, on doda:

— Stvarno, tebi je dosadno. Otputuj sama, ako želiš!

Sofja Petrovna se složi, ali u isti čas se prisjeti da će se Iljin obradovati slučaju i poći s njom istim vlakom, u istom vagonu... Razmišljala je i gledala svog muža, sitog, ali još uvijek umornog. Zbog nečega joj se pogled zaustavi na njegovim nogama, minijaturnim, gotovo ženskim, obuvenim u prugaste, šiljate cipele; na vršcima obje cipele stršale su vezice...

Iza spuštene store udarao je o staklo i zujao bumbar. Sofja Petrovna je gledala vezice, slušala bumbara i zamišljala kako on jede... Vis-à-vis[1] dan i noć sjedi Iljin, ne skidajući s nje očiju, ljutit zbog svoje nemoći i blijed od duševne borbe. On se hvali poput razvratnog dječaka, grdi je, čupa sebi kose na glavi, ali, dočekavši sumrak i iskoristivši vrijeme kad putnici zaspu ili izlaze na stanici, pada pred njom na koljena i stište joj noge kao onda kod klupe...

Ona se trgnu od tih sanja...

— Slušaj, sama ja ne idem! — reče ona. — Ti moraš ići sa mnom.

— To je fantazija, Sofkice! — uzdahnu Lubjancev. — Treba biti ozbiljniji i željeti samo ono, što je moguće.

»Poći ćeš, kad saznaš!« — pomisli Sofja Petrovna.

Odlučivši po svaku cijenu da otputuje, ona se osjeti izvan opasnosti, misli joj se malo po malo središe, ona postade

---

[1] nasuprot.

veselija i čak sebi dopusti da o svemu razmisli; kako god mislio i sanjario, svejedno moraš putovati! Dok je muž spavao, polako dođe veče... Ona je sjedila u gostinjskoj sobi i svirala na pijaninu. Večernja svjetlost iza prozora, zvuci muzike, ali, glavno — misao, da je ona pametna glava, izravnaše se s nesrećom i konačno je razveseliše. Druge žene, — govorila joj je mirna savjest, — u njezinu položaju sigurno ne bi izdržale, nego bi se bacile u vihor, a ona je gotovo umrla od stida, trpjela je, i sada bježi od opasnosti, koje, možda, niti nema! Tako je ganuše njena vrlina i odlučnost, da se čak tri puta pogledala u ogledalo.

Kad se smračilo, stigoše gosti. Muškarci sjedoše u blagovaonicu igrati karata, dame zauzeše gostinjsku sobu i terasu. Posljednji se pojavio Iljin. Bio je tužan, pogružen i kao bolestan. Kako je sjeo u kut divana, tako se nije dizao cijele večeri. Obično veseo i razgovorljiv, ovaj puta je cijelo vrijeme šutio, mrštio i ćeskao se oko očiju. Kada je trebalo da odgovori na nečije pitanje, on se usiljeno smješkao samo gornjom usnom i odgovarao oštro, s prizvukom ljutnje u glasu. Pet šest puta je pokušao da bude duhovit, ali njegovi kalamburi ispadoše jetki i drski. Sofji Petrovnoj se činilo da je on blizu histeriji. Tek sada, sjedeći za pijaninom, ona je prvi puta jasno spoznala, da tom nesretnom čovjeku nije do šala, da je u njega bolesna duša i da ne zna kamo bi sa sobom. Radi nje on gubi najbolje dane svoje karijere i mladosti, troši posljednje novce na ljetovanje, prepustio je samovolji sudbine majku i sestru, ali glavno — iscrpljuje se u mučeničkoj borbi sa samim sobom. Jednostavno, zbog običnog čovjekoljublja, trebalo bi se ponijeti prema njemu ozbiljno...

Sve to je ona spoznala jasno, do boli u srcu, i kad bi u taj čas prišla Iljinu i rekla mu »ne« u njenom glasu bi se osjećala snaga, koju bi bilo teško ne poslušati. Ali ona nije prišla i nije rekla, čak o tome nije ni pomislila...

Sitničavost i egoizam mladalačke prirode, nikad se, čini se, nisu u njoj tako snažno ispoljili kao te večeri. Ona je spoznala, da je Iljin nesretan i da sjedi na divanu kao na žeravici, i bijaše joj teško zbog njega, ali u isto vrijeme prisustvo čovjeka, koji je voli do bezumlja, napunjavaše joj dušu slavljem, osjećajem svoje snage. Ona osjećaše svoju mladost, ljepotu, nepristupačnost i — dobro da je odlučila da otputuje!

— dadne sebi te večeri slobodu. Koketirala je, neprestano se smijala, pjevala s osobitim osjećajem i nadahnućem. Sve ju je veselilo i sve joj je bilo smiješno. Nasmijavalo ju je sjećanje na događaj na klupi, na stražara koji je gledao. Bijahu joj smiješni gosti, drske duhovitosti Iljinove, pribadača na njegovoj kravati, koju ranije nije nikada opažala. Pribadača je imala lik crvene zmijice s očicama od dragog kamena. Ta zmijica joj se činila tako smiješna, da je bila spremna da je izljubi.

Sofja Petrovna pjevaše romanse nervozno, s nekakvim polupijanim prkosom i, kao da podbada tuđu nesreću, izabirala je žalosne, melankolične pjesme, gdje se pjevalo o propalim nadama, o prošlosti, o starosti... »A starost dolazi sve bliže i bliže...« — pjevala je ona. A što je njoj bilo stalo do starosti?

»Čini se, da se u meni događa nešto loše«... — pokatkad je pomišljala kroz smijeh i pjevanje.

Gosti se raziđoše u 12 sati. Posljednji otide Iljin. Sofja Petrovna nađe još toliko smjelosti da ga otprati do najdonje stepenice na terasi. Prohtjede joj se da mu objavi, da putuje s mužem i da pogleda kakav će efekat proizvesti na njega ta vijest.

Mjesec se skrivao za oblacima, ali je bilo toliko svijetlo, da je Sofja Petrovna vidjela, kako se vjetar igra krajevima njegova kaputa i draperijama na terasi. Također se moglo vidjeti kako Iljin bijaše blijed i kako je, trudeći se da se osmjehne, iskrivio gornju usnu...

— Sonja, Sonjička... draga moja ženo! — promrmlja on, smetavši joj da govori. — Draga moja, lijepa!

U nastupu nježnosti, sa suzama u glasu, on joj je govorio ljubazne riječi, sve jednu nježniju od druge i već joj je govorio ti, kao ženi ili ljubavnici. Neočekivano za nju, on je odjednom jednom rukom uhvati za struk, a drugom je uzme za lakat.

— Draga, divna moja... — zašapta on, ljubeći je u vrat kod zatiljka, — budi iskrena, dođi odmah k meni!

Ona ispuznu iz njegova zagrljaja i podignu glavu, da zagrmi od negodovanja i uzbuđenja, ali negodovanja ne bijaše, i od sve njene hvaljene vrline i poštenja smogne samo to, da

kaže frazu, kakvu govore u sličnim okolnostima sve obične žene:

— Vi ste poludjeli!

— Da, hajdemo! — produžavaše Iljin. — Sada i ondje, kod klupe, ja sam se uvjerio, da ste vi, Sonja, isto tako bespomoćni kao i ja... Ne ćete ni vi dobro proći! Vi me volite, i sada se besplodno natežete sa svojom savješću...

Videći da ona odlazi od njega, on je uhvati za čipke na rukavu i brže dodade:

— Ako ne danas, onda sutra, ali popustiti morate! Zbog čega to otezanje s vremenom? Mila moja, draga Sonja, presuda je pročitana, zašto da se onda odgađa njeno ispunjenje? Zašto da se obmanjujete?

Sofja Petrovna se otrgnu od njega i šmugnu kroz vrata. Vrativši se u gostinjsku sobu, ona mahinalno zatvori pijanino, dugo se zagleda u note i sjedne. Nije mogla ni stajati, niti misliti... Od uzbuđenja i prkosa u njoj ostade samo strašna slabost s lijenošću i dosadom. Savjest joj je šaptala da se protekle večeri vladala budalasto, ludo, kao zagrijana šiparica, da se netom grlila na terasi i da čak i sada osjeća oko struka i na laktu neki neugodan osjećaj. U gostinjskoj sobi nije bilo ni žive duše, gorjela je samo svijeća. Lubjanceva je sjedila na okruglom taburetu pred pijaninom ne mičući se, kao da nešto očekuje. I, kao da se koristi svojom krajnjom iznemoglošću i neraspoloženjem, njome poče ovladavati teška, neodoljiva želja. Poput udava joj je stezala udove i dušu, rasla je sa svakom sekundom i više nije, kao ranije, prijetila, nego je pred njom stajala jasno, u svoj svojoj golotinji.

Pola sata presjedila je ona ne mičući se i ne braneći sebi da misli o Iljinu, zatim je lijeno ustala i odgegala u spavaonicu. Andrej Iljič je već bio u krevetu. Ona je sjela kod otvorena prozora i predala se želji. »Kovitlaca« u glavi više nije bilo, svi osjećaji i sve misli prijateljski su se zgušnjavale oko jednog cilja. Ona je pokušala da se bori, ali je u isti čas mahnula rukom... Sada joj je bilo shvatljivo kako je snažan i neumoljiv đavao. Da se može boriti s njim, potrebna je snaga i krepost, a rođenje, odgoj i život nisu joj dali ništa, o što bi se mogla osloniti.

»Nemoralna! Hulja! — grizla se zbog svoje nemoći. — Eto kakva si ti!«

Njezino uvrijeđeno poštenje se zbog te nemoći toliko uzbudilo, da se nazvala svim porugljivim riječima koje je samo znala, i da je sebi izgovorila mnogo uvredljivih, ponižavajućih istina. Tako je sebi rekla, da nikada nije bila poštena, da ranije nije pala samo zbog toga, jer nije bilo prilike, da je njena cjelodnevna borba bila zabava i komedija...

»Dopustimo da sam se i borila, — mislila je ona, — ali kakva je to borba! I prostitutke se bore prije negoli se prodaju. Lijepa borba: kao mlijeko, zgrušala se u jedan dan! U jedan dan!«

Uvjerila se u to, da je iz kuće ne vuče osjećaj, ne Iljinova ličnost, nego osjećaji, koji je očekuju u budućnosti... Lagana gospođa na ljetovanju, kakvih ima mnogo!

— »Kako ma-ajku ubiše ma-alome ptiću«, — zapjeva neko sipljivim tenorom iza prozora.

»Ako treba ići, onda je vrijeme sad«, — pomisli Sofja Petrovna. Srce joj odjednom zakuca strašnom snagom.

— Andrej! — gotovo viknu ona. — Poslušaj, mi... hoćemo li ići? Da?

— Da... Ja sam ti već rekao: putuj sama!

— Ali poslušaj... — izgovori ona. — ako ti ne pođeš sa mnom, riskiraš onda da me izgubiš! Ja sam, čini se, već... zaljubljena!

— U koga? — upita Andrej Iljič.

— Tebi mora biti svejedno u koga! — viknu Sofja Petrovna.

Andrej Iljič se podignu, objesi noge, začuđeno se zagleda u tamnu ženinu pojavu.

— Fantazija! — zijevnu on.

Nije mogao da vjeruje, ali se svejedno uplašio. Razmislivši i zapitavši ženu nekoliko važnih pitanja, on iznese svoj nazor o porodici, o bračnoj nevjeri... govoraše mlitavo desetak minuta i legnu. Njegove sentencije ne imađahu uspjeha. Na ovom svijetu ima mnogo pogleda, a njihova dobra polovica pripada ljudima, koji se ne nalaze u nesreći.

Bez obzira što bijaše kasno, iza prozora još promicahu ljetovaoci. Sofja Petrovna nabaci na sebe laki ogrtač, zastane, porazmisli... Nađe još odlučnosti da kaže sanjivom mužu:

— Ti spavaš? Ja idem da prošećem... Hoćeš li sa mnom?

To bijaše njezina posljednja nada. Ne dobivši odgovora, ona iziđe. Vani bijaše svježe i puhaše slabi vjetar. Ona nije osjećala ni vjetar, ni mrak, nego je išla, išla... Neodoljiva sila vukla ju je i, činilo se, da se zaustavila, ona bi je gurnula u leđa.

— Nemoralna! — mrmljala je ona mahinalno. — Hulja!

Zadihavši se, ona je izgarala od stida, nije osjećala nogu pod sobom, ali ono, što ju je guralo naprijed, bilo je jače i od njezina stida, i od razuma, i od straha...

RUŽIČASTA ČARAPA

Natmureni, kišni dan. Nebo se nadebelo prevuklo oblacima, a kiši nema kraja. Vani je bljuzgavica, barice, prokisle čavke, a u sobama je mrak i takva hladnoća, da moraš da ložiš peći.

Ivan Petrovič Somov korača po svojemu kabinetu iz kuta u kut i mrmlja na vrijeme. Kišne kapljice na prozorima i mrak u sobama nagone ga u tugu. Njemu je neizdržljivo dosadno, a nema čime da ubije vrijeme... Novine još nisu dovezli, ići u lov se ne može, ručak ne će biti još tako brzo...

Somov nije sam u kabinetu. Za njegovim pisaćim stolom sjedi m-me Somova, majušna ljepuškasta damica u laganoj bluzi i ružičastim čarapama. Ona strpljivo piše pismo. Prolazeći kraj nje, Ivan Petrovič svaki put zagledava preko njezina ramena u pismo. On vidi krupna, hramajuća slova, uska i mršava, s nemogućim repovima i kvačicama. Mrlja, točkica i tragova prstiju ima sva sila. M-me Somova ne voli rastavljati riječi i svaki njezin redak, došavši do kraja lista, u strašnim grčevima, poput vodopada, pada dolje...

— Lidočka, kome ti to tako mnogo pišeš? — zapitkuje Somov, ugledavši kako njegova žena počinje pisati šestu stranici.

— Sestri Varji...

— Hm... dugačko je! Ded da ga od dosade pročitam!

— Uzmi, čitaj, samo tu nema ništa interesantnoga...

Somov uzima ispisane listove i, nastavljajući koračati, prihvaća se čitanja. Lidočka se naslanja na naslon naslonjača i slijedi izraz njegova lica. Već nakon prve straničice njegovo lice se isteže i pokazuje nešto, što naliči na zbunjenost... Kod treće stranice Somov se mršti i polako se česka po vratu. Na četvrtoj stranici se zaustavlja, plašljivo pogledava

ženu i počinje razmišljati. Razmislivši malo, on se, uzdahnuvši, opet prihvaća čitanja... Lice mu pokazuje nedoumicu i čak uplašenost...

— Ne, to je nemoguće! — mrmlja on, završivši čitanje i bacivši listiće na stol. — Posve nemoguće!

— Što je na stvari?

— Što je! Ispisala šest stranica, potrošila na pisanje puna dva sata i... da si barem nešto rekla! Da si rekla barem jednu sićušnu misao! Čitaš, čitaš, i hvata te nekakva pomrčina, kao da odgonetavaš kinesko pismo u kutijama od čaja! Uh!

— Jest, to je istina, Vanja... — govori Lidočka crvenjeći. — Ja sam nemarno pisala...

— Kakvi vraga nemarno? U nemarnom pismu ima smisla i načina, ima sadržaj, a u tebe... oprosti, čak ne mogu da nađem naziva! Sveopća budalaština! Riječi i rečenice, a sadržaja ni mrvice. Cijelo tvoje pismo nalikuje točno na razgovor dvoje mališana: »A kod nas su bline danaske za ručak! A nama je došao vojnik!« Žvačeš praznu slamu! Razvlačiš, ponavljaš se... Misli se koprcaju ko vragovi u rešetu: ne možeš razabrati gdje što počinje, gdje što završava... No, može li se tako?

— Kad bih ja pisala pažljivo, — opravdava se Lidočka, — onda ne bi bilo pogrešaka...

— Ah, o pogreškama ja i ne govorim! Jauče jadna gramatika! Nema retka, u kojemu ne bi bilo njoj lične uvrede! Ni zareza, ni točaka, a jat... brr! Zemlja se ne piše sa *jat*, nego sa *e*! A rukopis? To nije rukopis, nego očaj! Ne šalim se, Lida... Mene je to tvoje pismo i razbjesnilo i zapanjilo... Ti se, golubiću, ne ljuti, ali ja sam, bože moj, mislio da nisi takva neznalica u gramatici... A ti, međutim, po svojoj naobrazbi pripadaš obrazovanom, inteligentnom krugu, ti si žena čovjeka sa univerzitetom, kći generala! Čuj, da li si ti negdje učila?

— A kako ne? Ja sam završila u pansionu von Mebke...

Somov sliježe ramenima i, uzdahnuvši, nastavlja koračati. Lidočka, spoznavajući svoje neznanje i stideći se, također uzdiše i obara očice... Desetak minuta prolazi u šutnji...

— Poslušaj, Lidokča, ta to je, ustvari, užasno! — govori Somov, odjednom se zaustavljajući pred ženom i užasnuto joj gledajući u lice. — Ta ti si majka... shvaćaš li? Majka! Ta kako ćeš ti učiti djecu, ako sama ne znaš ništa? Imaš zdrav mozak, ali koja korist od njega, ako on nije usvojio čak ni elementarna znanja? Pljunimo na znanje... znanje će djeca dobiti u školi, ali ti hramlješ i u pitanju morala! Ta ti katkada tako bubneš, da to para uši!

Somov opet sliježe ramenima, ogrnjuje se skutovima kućnog kaputa i nastavlja koračati... Njemu je i tužno, i krivo, i u isto vrijeme mu je žao Lidočke, koja ne protestira, nego samo žmirka očima... Oboma je teško i gorko... Oboje od tuge niti ne primjećuju kako vrijeme juri i približava se vrijeme ručka...

Sjedajući za ručak, Somov, koji voli dobro i u miru pojesti, ispija veliku čašu votke i počinje razgovor o drugoj temi. Lidočka ga sluša, potvrđuje mu, ali odjednom, za vrijeme dok su jeli juhu, njezine se oči ispune suzama, i ona zajeca.

— To je majka kriva! — govori ona, otirući suze ubrusom. — Svi su savjetovali da me dadu u gimnaziju, a iz gimnazije bi vjerojatno pošla na univerzitet.

— Na univerzitet... u gimnaziju... — mrmlja Somov. — To je već odlazak u krajnost, dušice! Zar je dobro biti intelektualna pedantica? Suha intelektualka... vrag zna što je to! Nije niti žena, niti muškarac, nego tako, sredina, ni jedno ni drugo... Mrzim te suhe intelektualke! Ne bih se nikada oženio učenjakom...

— Tko da te shvati... — govori Lidočka. — Ljutiš se što nisam pametna, i u isto vrijeme mrziš učene; vrijeđaš se, što u mojemu pismu nema misli, a sam se protiviš tome, da učim...

— Ti si se zakačila za frazu, dušice, — zijeva Somov, nalijevajući sebi od dosade drugu čašu...

Pod utjecajem ispijene votke i sitoga ručka Somov postaje veseliji, dobrodušniji i mekši... On gleda kako njegova ljepuškasta žena zabrinuta lica priprema salatu, i njega zahvata osjećaj poštovanja žene, milosrđa, sveopraštanja...

»Bez razloga sam je, jadnicu, danas obeshrabrio... — misli on. — Zašto sam joj nagovorio toliko grubih riječi?

Ona mi je, istina, glupasta, necivilizirana, uskogrudna, ali... ta medalja ima dvije strane i *audiatur et altera pars*...[1] Možda imaju tisuću puta pravo oni, koji govore, da se ženska glupost osniva na ženskom pozivu... Pretpostavimo da je ona pozvana da voli muža, da rađa djecu i reže salatu, i koga đavla će joj onda znanje? Naravno!«

Pritom se prisjeća kako su pametne žene uopće teško podnošljive, kako mnogo zahtijevaju, kako su stroge i nepopustljive, a kako je, nasuprot tome, lagano živjeti s glupastom Lidočkom, koja se ni u što ne miješa, mnogo toga ne shvaća i ne kritizira. S Lidočkom je i mir, i ne riskiraš da naletiš na kontrolu...

»Bog bio s njima, s tim pametnim i učenim ženama! Sa prostima se bolje i mirnije živi«, — misli on, uzimajući od Lidočke tanjur sa piletinom...

Prisjeća se on, da se kod civiliziranog muškarca katkada pojavljuje želja da pobrblja i podijeli misli s pametnom i učenom ženom...

»Pa što? — misli Somov. — Kad mi se prohtjedne da pobrbljam o pametnim stvarima, otići ću do Natalije Andrejevne... ili do Marje Francovne... Jako jednostavno!«

---

[1] nek se čuje i druga strana... (lat.)

PATNICI

Lizočka Kudrinska, mlađahna damica, koja je imala mnogo obožavalaca, odjednom se razboli, i to tako ozbiljno, da njezin muž nije otišao na posao i da njezinoj mamici u Tver bijaše poslan telegram. Povijest svoje bolesti ona priča ovako:

— Otputovala sam u Lesnoje teti. Proboravila sam ondje nedjelju dana, a zatim sam se sa svima otputila sestrični Varji. Varjin je muž, vi znate, galamdžija i despot (ja bih takvoga muža ustrijelila), ali smo veselo proveli ondje vrijeme. Kao prvo, ondje sam sudjelovala u ljubavnoj predstavi. Davao se »Skandal u plemenitoj porodici«. Hrustaljev je igrao zapanjujuće! Za vrijeme stanke popila sam hladnu, užasno hladnu limunadu s malo konjaka... Limunada s konjakom veoma je nalik na šampanjac... Popila sam i nisam ništa osjetila. Drugi dan nakon predstave jahala sam s tim Adolfom Ivaničem. Bilo je malo prohladno, i mene je propuhalo. Vjerojatno sam se tada nahladila. Nakon tri dana pošla sam kući da pogledam kako živi moj mili, moj dobri Vasja, i da usput uzmem svilenu haljinu, onu sa cvjetićima. Vasju, naravno, nisam našla kod kuće. Pošla sam u kuhinju da kažem Praskovji, da ona postavi samovar, gledam, a kod nje na stolu leži lijepa mlađana repica i mrkvica, upravo kao igračke. Ja pojedoh jednu mrkvicu, no, i jednu repicu... Jako sam malo pojela, ali zamislite, odjednom me počne zavijati... Grčevi, grčevi, grčevi... Ah, umirem! Dojuri Vasja iz službe. Prirodno, hvata se za kose i blijedi... Jure po liječnika... Shvaćate li? Umirem te umirem!

Grčevi počeše u podne, oko tri sata stiže liječnik, a u šest sati Lizočka je zaspala i spavala čvrstim snom do dva sata u noći.

Udaraju dva sata... Svjetlo malene noćne svjetiljke oskudno se probija kroz svijetloplavu abažuru. Lizočka leži u krevetu. Njezina bijela, okrugla noćna kapica oštro se ocrtava na tamnoj pozadini crvenog jastuka. Na njezinom blijedom licu i okruglim, mliječnim ramenima leže šarene sjene abažura. Do nogu sjedi Vasilij Stepanovič, njezin muž. Jadnik je sretan, što mu je žena konačno kod kuće, a u isto vrijeme je strašno uplašen njezinom bolešću.

— No, kako se osjećaš, Lizočka? — pita on šaptom, primijetivši da se probudila.

— Bolje mi je... — stenje Lizočka. — Grčeva više ne osjećam, ali ne mogu spavati... Ne mogu da zaspem!

— Nije li ti vrijeme, anđelu moj, da promijeniš oblog? Lizočka se pridiže, polagano, s patničkim izrazom, i graciozno zabacuje glavu na bok. Vasilij Stepanič sa strahopoštovanjem, jedva prstima dodirujući vruće tijelo, mijenja oblog. Lizočka se stresa od hladne vode, koja je golica, i opet liježe.

— Ti, jadniče, ne spavaš! — stenje ona.

— Zar mogu spavati!

— To je kod mene na bazi živaca, Vasja. Ja sam jako nervozna žena. Liječnik mi je propisao lijek protiv želuca, ali ja osjećam da on nije spoznao moju bolest. To su živci, a ne želudac, kunem ti se da su to živci. Bojim se samo jedno, a to je, da moja bolest ne pođe na gore.

— Ne, Lizočka, ne će! Već sutra ćeš biti zdrava!

— Sumnjam! Za sebe se ne bojim... meni je svejedno, čak bih voljela umrijeti, ali mi je tebe žao! Odjednom ćeš obudovjeti i ostati sam.

Vasečka se rijetko koristi ženinim društvom i odavno je već navikao na samoću, ali Lizočkine riječi ga uznemiruju.

— Bog zna što ti govoriš, mila! Zašto te mračne misli?

— Pa što? Poplakat ćeš, potugovati, a zatim ćeš se naviknuti. Čak ćeš se oženiti.

Muž se hvata za glavu.

— No, no, ne ću umrijeti, — umiruje ga Lizočka. — Samo ti moraš biti spreman na sve.

»A ustvari ću odjednom umrijeti!« — razmišlja ona, sklapajući oči.

I Lizočka sebi crta sliku svoje vlastite smrti, kako se oko njezine smrtne postelje tiskaju mati, muž, sestrična Varja s mužem, rođaci, poklonici njezinog »talenta«, i kako ona šapuće posljednje »zbogom«. Svi plaču. Zatim, kada je ona već mrtva, nju, sasvim blijedu, crnokosu, oblače u ružičastu haljinu (ona joj pristaje) i stavljaju u jako skupi lijes sa zlatnim nožicama, pun cvijeća. Miriše na tamjan, blliješte svijeće. Muž ne odilazi od lijesa, a poklonici njezina talenta ne skidaju s nje očiju: »Izgleda kao živa! Predivna je u lijesu!« Sav grad priča o životu, koji se prerano ugasio. Ali eto, nju nose u crkvu. Nose je: Ivan Petrovič, Adolf Ivanič, Varjin muž, Nikolaj Semjonič i onaj crnooki student, koji ju je naučio piti limunadu s konjakom. Šteta je jedino, što ne svira muzika. Nakon opijela je — opraštanje. Crkva je puna ridanja. Donose krov s resama i... Lizočka se zanavijek rastaje s ovim svijetom. Čuje se kako zabijaju čavle. Tuk, tuk, tuk!

Lizočka se trza i otvara oči.

— Vasja, jesi li tu? — U meni se rađaju takve mračne misli. Bože, zar sam ja tako nesretna, da ne ću zaspati? Vasja, sažali se na mene, ispričaj mi nešto!

— Što da ti pričam?

— Bilo što... ljubavno, — govori umorno Lizočka. — Ili ispričaj nešto iz jevrejskog života...

Vasilij Stepanič, gotov na sve, samo da mu žena bude vesela i da ne govori o smrti, začešljava pramenje kose iznad ušiju, pravi smiješno lice i prilazi Lizočki.

— A žar ne treba da vam šat popravljam? — pita on.

— Treba, treba! — hihoće Lizočka i pruža mu sa stolića svoj zlatni sat. — Popravi!

Vasja uzima sat, dugo promatra mehanizam i, sav se iskrivivši, veli:

— Ne može ga se opraviti... Tu na jednom kotaču nema dva žubca.

Time se i završava cijela predstava. Lizočka hihoće i udara dlanovima.

— Odlično! — uzvikuje ona. — Predivno! Znaš što, Vasja? Ti strašno ludo činiš što ne sudjeluješ u ljubavnim predstavama! Imaš izvanredni talenat! Neuporedivo si bolji od Sisunova. Kod nas je učestvovao u komadu »Ja sam slavljenik« glumac, neki Sisunov. Prvoklasni komičarski talenat!

Zamisli: nos debeo kao mrkva, oči zelene, a hoda kao ždral... Svi smo se smijali. Počekaj, pokazat ću ti kako on ide.

Lizočka skače s kreveta i počinje koračati po podu, već bez kapice, bosa.

— Moje poštovanje! — govori ona basom, oponašajući muški glas. — Što je dobra? Što ima nova ispod mjeseca? Ha-ha-ha! — hihoće ona.

— Ha-ha-ha! — ponavlja Vasja.

I oba supruga, smijući se, zaboravivši na bolest, jure jedan drugoga po spavaonici. Jurnjava se završava time, da Vasja hvata ženu za košulju i pohlepno je obasipa poljupcima. Nakon jednog, naročito strasnog zagrljaja, Lizočka se odjednom prisjeća, da je ona ozbiljno bolesna...

— Kakve gluposti! — veli ona, praveći ozbiljno lice i pokrivajući se pokrivačem. — Ti si vjerojatno zaboravio da sam ja bolesna! Pametno, nema šta da se kaže!

— Oprosti... — zbunjuje se muž.

— Bolest će okrenuti na zlo, eto, i ti ćeš biti kriv. Nisi dobar! Nisi uviđavan!

Lizočka zatvara oči i šuti. Prijašnji umor i patnički izraz joj se vraćaju, opet se čuje lagano stenjanje. Vasja mijenja oblog i, zadovoljan što mu je žena kod kuće, a nije pobjegla teti, krotko sjedi do njenih nogu. On ne spava sve do jutra. U deset sati dolazi liječnik.

— No, kako se osjećamo? — pita on, pipajući puls. — Jeste li spavali?

— Slabo, — odgovara muž za Lizočku. — Jako slabo!

Liječnik odlazi prozoru i zagledava se u dimnjačara, koji prolazi.

— Doktore, mogu li danas popiti kavu? — pita Lizočka.

— Možete.

— A mogu li danas ustati?

— Ono, ako izvolite, možete, ali... bolje odležite još danić.

— Loše je raspoložena... — šapće mu Vasja u uho. — Ima crne misli... pogled na svijet nekakav... Strašno sam uznemiren zbog nje!

Doktor sjeda za stolić i, protrljavši dlanom čelo, propisuje Lizočki natrijev bromat, zatim, pozdravivši, i obećavši da će doći još uveče, odlazi. Vasja ne odlazi u službu,

nego stalno sjedi do ženinih nogu... U podne se skupljaju poklonici talenta. Oni su uzbuđeni, uplašeni, donijeli su mnogo cvijeća i francuskih knjiga. Lizočka, obučena u snježno bijelu noćnu kapicu i laganu bluzicu, leži u krevetu i zagonetno gleda, kao da ne vjeruje u svoje ozdravljenje. Poklonici talenta gledaju muža, ali mu dobrostivo opraštaju njegovo prisustvo: njih i njega je uz taj krevet združila ista nesreća!

U šest sati uveče Lizočka zaspi i opet spava do dva sata u noći. Vasja, kao i prije, sjedi do njenih nogu, bori se sa snom, mijenja obloge, glumi iz židovskog života, a ujutro, nakon druge patničke noći, Liza se već vrti pred ogledalom i oblači šešir.

— Ta kuda ćeš, prijatelju moj? — pita Vasja, gledajući je molećivim pogledom.

— Kako? — čudi se Lizočka, praveći uplašeno lice. — Zar ti ne znaš da je danas proba kod Marje Ljvovne?

Ispraćajući je, Vasja, od besposlice, uzima svoju torbu i odlazi u službu. Od neprospavanih noći boli ga glava, toliko ga boli, da lijevo oko ne sluša, nego se samo od sebe sklapa...

— Što je to s vama, baćuško moj? — pita ga načelnik. — Što se dogodilo?

Vasja maše rukom i sjeda.

— I ne pitajte, vaša svjetlosti, — govori on uzdišući. — Toliko sam pretrpio za ta dva dana... toliko sam pretrpio! Liza je bolesna!

— Gospode! — plaši se načelnik, — Lizaveta Pavlovna? Što joj je?

Vasilij Stepanič samo širi ruke i diže oči prema stropu, kao da želi reći: »To je u rukama providnosti!«

— Ah, prijatelju moj, ja mogu suosjećati s vama svom dušom! — uzdiše načelnik, kolutajući očima. — Ja sam, dušice moja, izgubio ženu... shvaćam. To je takav gubitak... takav gubitak! To je užjasno... to je užjasno! Nadam se da je sada Lizaveta Petrovna zdrava? Koji liječnik je liječi?

— Von Sterk.

— Von Sterk? No, bolje bi bilo da ste se obratili Magnusu ili Semandrickom. Ali i u vas je, čujte, jako blijedo lice! I vi ste također bolestan! To je užjasno!

— Ta, vaša svjetlosti... nisam spavao... toliko sam pretrpio... preživio!

— I došao! Ta zašto ste došli, ne shvaćam? Zar se može sebe prisiljavati? Zar se može tako od sebe praviti bolesnika? Idite kući i sjedite tamo dok ne ozdravite! Idite, ja vam zapovijedam! Marljivost je lijepa karakteristika mladog činovnika, ali ne treba zaboravljati, kako su govorili Rimljani, mens sana in corpore sano,[1] to jest, zdrava glava na zdravu tijelu!

Vasja se složi, stavlja papire u tašnu i, oprostivši se s načelnikom, odlazi kući spavati.

---

[1] U zdravu tijelu zdrav duh (lat.)

PUTNIK PRVOG RAZREDA

Putnik prvoga razreda, tek što je odručao na stanici i lagano omamljen razvalio se na baršunastom divanu, slatko se rastegnuo i zadrijemao. Odspavavši ne više od pet minuta, on usaljenim očima pogleda u svog suputnika, nasmiješi se i reče:

— Moj je roditelj imao divnu naviku, da mu poslije ručka žene českaju pete. Ja sam sav nalik na njega, ali ipak s tom razlikom, što sebi svaki put poslije ručka ne počeskam pete, nego mozak i jezik. Volim, griješnik, da pobrbljam sita želuca. Dopuštate li da pobrbljam s vama?

— Izvolite, — saglasi se vis-à-vis.

— Nakon dobra ručka meni je dovoljan i najništavniji povod da mi u glavu sunu vraški krupne misli. Na primjer, sad smo vi i ja vidjeli kod buffeta dva mlada čovjeka i vi ste čuli, kako je jedan od njih pozdravio drugoga kao poznata čovjeka. »Pozdravljam vas, veli, vi ste već popularni i počinjete osvajati slavu.« Očito su glumci ili mikroskopski novinarčići. Ali nije stvar u njima. Mene, gospodine, zanima sada pitanje, što zapravo treba razumijevati pod riječju *slava* ili *popularnost*? Što vi mislite? Puškin je nazivao slavu svijetlom zakrpom na haljinama, svi mi je shvaćamo puškinski, to jest više ili manje subjektivno, ali još nitko nije dao jasno, logično određenje toj riječi. Skupo bih ja platio za takvo objašnjenje!

— A što vam ono tako treba?

— Vidite li, da mi znademo što je slava, nama bi možda bili poznati i načini kako da je postignemo, — reče putnik prvog razreda razmislivši. — Treba vam reći, gospodine, da sam ja, dok sam bio mlađi, svim silama moje duše stremio k slavi. Popularnost je bila moja, da tako kažem, ludost. Zbog nje sam učio, radio, noću nisam spavao, jela nisam dojedao i

zdravlje sam izgubio. I čini se, koliko ja mogu suditi nepristrano, da sam imao sve šanse da je postignem. Prvo, po profesiji sam inženjer. Otkad živim, sagradio sam po Rusiji dvadesetak prekrasnih mostova, izgradio sam u trima gradovima kanalizaciju, radio sam u Rusiji, Engleskoj, Belgiji... Drugo, napisao sam mnogo specijalnih članaka iz svog područja. Treće, gospodine moj, ja sam od samog djetinjstva bio podvrgnut slabosti prema kemiji; zabavljajući se u dokolici tom naukom, ja sam pronašao načine dobivanja nekih organskih kiselina, tako, da ćete moje ime pronaći u svim inozemnim udžbenicima kemije. Cijelo vrijeme nalazio sam se u službi, dotjerao sam do čina pravog državnog savjetnika i imam čist službeni list. Ne ću zamarati vašu pažnju nabrajanjem svojih zasluga i radova, reći ću samo, da sam učinio mnogo više, nego mnogi slavni. I što? Eto, ja sam već star, spremam se da crknem, može se reći, a poznat sam isto toliko, kao eto onaj crni pas, što bježi po nasipu.

— Kako znate? Možda ste i poznati?

— Hm... Eto, sad ćemo isprobati... Recite, jeste li bilo kada čuli za prezime Krikunova?

Vis-à-vis je podigao oči prema stropu, promislio i nasmijao se.

— Ne, nisam čuo... — reče on.

— To je moje prezime. Vi, inteligentniji i postariji čovjek, nijedamput niste čuli za mene — dokaz je uvjerljiv! Očito, da se dočepam slave, ja nisam činio ono, što je trebalo. Nisam poznavao pravih načina i, želeći uhvatiti slavu za rep, nisam pošao s prave strane.

— A kakvi su to pravi načini?

— A vrag ih zna! Vi ćete reći: talenat? genijalnost? istaknutost? Uopće ne, gospodine moj... Paralelno sa mnom živjeli su i pravili svoju karijeru ljudi, koji su, u usporedbi sa mnom, prazni, bijedni i čak prljavi. Oni su radili tisuću puta manje od mene, nisu se mučili, nisu blistali talentom niti postali poznati, a pogledajte ih! Njihova prezimena stalno se nalaze u novinama i u razgovorima! Ako vam nije dodijalo da slušate, ja ću vam ilustrirati primjerom. Prije nekoliko godina ja sam u gradu K. pravio most. Treba da vam kažem, da je dosada u tom gradu bila užasna. Da nije bilo žena i karata, čini se da bih poludio. No, stvar je prošla, od

dosade sam se ondje spleo s jednom pjevačicom. Vrag nek je zna, svi su padali u zanos zbog te pjevačice, a po mom mišljenju, — kako da vam kažem? — to je bila obična, osrednja priroda, kakvih je mnogo. Djevojka bijaše prazna, kapriciozna, pohlepna, usto još i glupa. Mnogo je jela, mnogo pila, spavala je do pet sati uveče — i više, čini se, ništa. Držali su je kokotom, — to joj je bila profesija, — kad su se htjeli o njoj izraziti literarno, onda su je nazivali glumicom i pjevačicom. Prije sam bio poklonik kazališta, i zato me je ta lopovska igra nazivom glumice vrag zna kako smućivala! A da se naziva glumicom ili čak pjevačicom, moja pjevačica nije imala ni najmanjeg prava. To bijaše biće potpuno nestalno, bezosjećajno, može se čak reći ubogo. Koliko se ja razumijem, ona je pjevala odvratno, sav čar njezine »umjetnosti« bio je u tome, da se je ritala kada je bilo potrebno i da se nije zbunjivala kad su joj ulazili u svlačionicu. Izabirala je obično prevedene vodvilje, s pjevanjem, i takve, gdje je bilo moguće kicošiti se u utegnutom muškom kostimu. Jednom riječju — pfuj! No, molim vas, pazite. Sjećam se kao sada, bilo je svečano otvorenje novosagrađenog mosta. Bijaše posveta, govora, telegrama i ostalog. Ja sam, znate, obilazio oko djela svojih ruku i sve se bojao, da mi srce ne pukne od autorskog uzbuđenja. Stvar pripada prošlosti i nema zašto da se pravim skromnim, zato ću vam reći, da mi je most ispao veličanstveno! Ne most, nego slika, zanos jedan! I ded, izvolite se ne uzbuđivati kada je na otvorenju cio grad. »No, mislim, sad je publika uprla u mene sve oči. Kuda da se sakrijem?« Ali uzalud sam se, gospodine moj, uznemiravao — avaj! Na mene, osim službenih lica, nitko nije obratio ni najmanje pažnje. Stoje u gomili na obali, gledaju kao ovnovi na most, a do toga, tko je gradio taj most, uopće im nije stalo. I vrag neka ih nosi, od tada, da usput kažem, zamrzio sam tu našu najpoštovaniju publiku. Ali da nastavim. Odjednom se gledaoci uzbuniše: šu-šu-šu... Lica se nasmiješiše, ramena se počeše micati. »Vjerojatno su me opazili«, — pomislih ja. Kako ne, ako ti ne treba! Gledam, a kroz gomilu se probija moja pjevačica, iza nje gomila hulja; prema cijeloj toj povorci brižljivo se okreću pogledi mnoštva. Poče šaptanje tisuća: »Kako li je to... Predivna! Zanosna!« Tad i mene primijetiše... Dvojica nekakvih žutokljunaca, — vjerojatno

mjesni ljubitelji scenskih umjetnosti, — pogledaše na mene, zgledaše se i zašaptaše: »To je njezin ljubavnik!« Kako vam se to sviđa? A nekakva odvratna figura u cilindru, s odavna nebrijanom njuškom, dugo se namještala oko mene s noge na nogu, zatim se okrenula k meni s riječima:

— Znate li tko je ta dama, što ide po toj obali? To je takva... Glas joj je ispod svake kritike, ali ona njime vlada sa savršenstvom!...

— Možete li mi reći, — upitah odvratnu figuru, — tko je gradio taj most?

— Zaista ne znam! — odgovori figura. — Nekakav inženjer!

— A tko je, — pitam, — u vašem K. gradio crkvu?

— I to vam ne mogu reći.

Dalje sam pitao koga u K. smatraju najboljim pedagogom, tko je najbolji arhitekt, i na sva moja pitanja odvratna figura je odgovorila neznanjem.

— A recite, molim vas, — pitao sam na kraju, — s kim živi ta pjevačica?

— S nekakvim inženjerom Krikunovim.

No, gospodine moj, kako vam se to sviđa? Ali dalje... Trubadura i narodnih pričalaca više nema na bijelom svijetu i slava se pronosi gotovo isključivo samo novinama. Drugi dan nakon otvorenja mosta pohlepno hvatam mjesni »Vjesnik« i tražim o sebi. Dugo letim očima preko sve četiri stranice i na kraju — eto ga! ura! Počinjem čitati: »Jučer je, po lijepom vremenu i uz ogromno prisustvo naroda, u prisustvu njegova prevashodstva gospodina načelnika gubernije toga i toga i ostalih vlasti, bila posveta ponovno sagrađena mosta, i t. d.« A na kraju: »Na otvorenju, blistajući ljepotom, prisustvovala je, između ostalih, ljubimica k-ske publike, naša talentirana glumica ta i ta. Razumije se samo po sebi, da je njezina pojava izazvala pravu senzaciju. Zvijezda je bila odjevena, i t. d.« O meni pak ni jedne riječi! Ni pola riječi! Koliko god je to sitno, ali, vjerujte mi, ja sam tada čak zaplakao od bijesa!

Umirio sam se time, da je provincija glupa, da se od nje i ne treba ništa zahtijevati, i da je za slavu potrebno putovati u kulturne centre, u prijestolnice. Uostalom, u to vrijeme

je u Piteru ležao jedan moj rad, koji sam predao na konkurs. Približavao se rok konkursa.

Oprostio sam se s K. i otputovao u Piter. Od K. do Pitera je dugačak put, i eto, da mi ne bude dosadno, ja uzeh posebni kupe, no... naravno, i pjevačicu. Putovali smo i cijelim putem jeli, pili šampanjac i — tra-la-la! I eto, stižemo u kulturni centar. Stigao sam onamo na sam dan konkursa i imao sam, gospodine moj, zadovoljstvo da slavim pobjedu: moj rad je dobio prvu nagradu. Hura! Drugi dan pak, idem na Nevski i kupujem za sedam grivenjaka raznih novina. Žurim u svoju sobu, liježem na divan i, svladavajući uzbuđenje, žurim čitati. Preletim jedne novine — ništa! Preletim druge — ni bože moj! Konačno u četvrtim naletim na takvu vijest: »Jučer je brzim vlakom stigla u Petrograd poznata provincijska glumica ta i ta. Sa zadovoljstvom primjećujemo da je južna klima blagotvorno djelovala na našu znanicu, njena prekrasna scenska vanjština...« — i ne sjećam se što je bilo dalje! Mnogo niže ispod toga, najsitnjim petitom bilo je štampano: »Jučer je na takvom i takvom konkursu dobio prvu nagradu inženjer taj i taj.« Toliko! I, povrh svega, još su mi prezime promijenili: umjesto Krikunov napisali su Kirkunov. Eto vam kulturnog centra. Ali to nije sve... Kad sam nakon mjesec dana odlazio iz Pitera, onda su sve novine jagmeći se, pisale o »našoj neuporedivoj, božanstvenoj, visokotalentiranoj« i već su moju ljubavnicu veličali ne po prezimenu, nego po imenu i očestvu...

Nekoliko godina kasnije boravio sam u Moskvi. Bio sam onamo pozvan vlastoručnim pismom gradskog načelnika zbog stvari, o kojoj Moskva u svojim novinama galami već više od sto godina. Između posla, ja održah ondje u jednom od muzeja pet javnih predavanja s blagotvornim ciljem. Čini se, da je dovoljno da se postane poznatim gradu, makar na tri dana, nije li istina? Ali, avaj! Na mene se ne osvrnuše slovcem ni jedne moskovske novine. O požarima, operetnim pjevačicama, onima koji hrču u snu, o pijanim trgovcima — o svima se piše, a o mojem djelu, projektu, o naporima — ni be. Ah, draga moskovska publika! Vozim se konjskim tramvajem. Vagon je dupkom pun: ima i dama, i vojnika, i studenata, i institutki — od svakoga pomalo.

— Govore, da je duma pozvala inženjera zbog takve i takve stvari! — velim ja susjedu tako glasno, da čuje sav vagon. — Znate li kako je ime tom inženjeru?

Suputnik niječno kima glavom. Ostala publika me letimice pogleda, a ja u svim pogledima pročitah »ne znam«.

— Vele, da netko drži predavanja u tom i tom muzeju! — dodijavam ja publici, želeći zapodjeti razgovor. — Vele da je interesantno!

Nitko nije čak niti mahnuo glavom. Očito je, da svi nisu čuli za predavanja, a gospođe dame čak nisu znale niti za postojanje muzeja. No to sve nije ništa, ali zamislite, gospodine moj, publika odjednom skače i nasrće na prozore. Što je? Što se dogodilo?

— Gledajte, gledajte! — gurnu me moj suputnik. — Vidite li onog plavokosog, što sjeda u kočiju? To je poznati trkač King!

I sav vagon, grcajući, poče govoriti o trkačima, koji su tada obuzeli moskovske umove.

Mogao bih vam navesti i mnogo drugih primjera, ali mislim da je i ovo dosta. Sada dopustimo, da sam ja u odnosu prema sebi pristran, da sam hvalisavac i nesposobnjak, ali, osim sebe, mogao bih vam pokazati mnoštvo svojih suvremenika, istaknutih, talentiranih i vrlo radinih ljudi, koji su umrli nepoznati. Svi ti ruski moreplovci, kemičari, fizičari, mehanici, i seoski gazde — da li su oni popularni? Da li su poznati vašoj obrazovanoj masi ruski umjetnici, kipari, književnici? Bilo kakav stari literarni štakor, radin i talentiran, trideset i tri godine obija redakcijske pragove, mrči vrag zna koliko papira, dvadesetak puta ide na sud zbog klevete, a svejedno ne ode dalje od svog mravinjaka! Imenujte mi barem jednog korifeja naše literature, koji bi postao poznat ranije, negoli je postao slavan u svijetu, bio ubijen u dvoboju, poludio, bio poslan u progonstvo, ili nije radio pošteno!

Putnik prvog razreda se tako zanio, da je izvukao cigaru iz ustiju i podigao se.

— Da, — produžavao je svirepo, — a kao usporedbu s tim ljudima ja ću vam navesti stotine pjevačica svake vrste, akrobata i lakrdijaša, poznatih čak i djeci koja još sisaju. Da!

Škrinuše vrata, zamirisa promaja, i u vagon uđe pogružena ličnost, u leptirastoj košuljici, cilindru i plavim naočarima. Pojava pogleda mjesta, namršti se i pođe dalje.

— Znate li tko je to? — začuje se plašljivo šaputanje iz dalekog ugla vagona. — To je N. N., poznati tulski varalica, koji je bio pozvan na sud zbog stvari s bankom Y.

— Eto vam! — zasmija se putnik prvog razreda. — Poznaje tulskog lopova, a upitajte ga da li poznaje Semiradskog, Čajkovskog ili filozofa Solovjova, pa će vam zavrtjeti njuškom ... Svinjarija!

Prođu tri četiri minute u šutnji.

— Dopustite da vas zapitam o sebi, — ponizno se nakašlja vis-à-vis, — da li vam je poznato prezime Puškov?

— Puškova? Hm! ... Puškova ... Ne, ne poznam!

— To je moje prezime ... — progovori vis-à-vis zbunjeno. — Sigurno ne znate? A ja sam već 35 godina profesor na jednom od ruskih univerziteta ... i član akademije nauka ... više puta sam štampao svoje radove ...

Putnik prvog razreda i vis-à-vis se zgledaše i prasnuše u smijeh.

TALENAT

Umjetnik Jegor Savič, koji živi na ladanju kod udovice nadoficira, sjedi na svom krevetu i predaje se jutarnjoj melanholiji. Na dvorištu je gotovo jesen. Teški, nespretni oblaci u plastovima obukoše nebo; puše hladni, oštri vjetar, i sve se drveće, žalobno plačući, saginje na jednu stranu. Vidi se, kako po zemlji i po zraku kruži žuto lišće. Zbogom, ljeto! Ta tuga prirode, kad se na nju pogleda okom umjetnika, na svoj način je predivna i poetična, ali Jegoru Saviču nije do ljepota. Njega izjeda dosada i tješi ga samo jedna misao, da sutra više ne će biti na tom ladanju. Krevet, stolice, stolovi, pod — sve je zauzeto jastucima, savijenim pokrivačima, košarama. U sobama nije pometeno, s prozora su skinute cicane zavjese. Sutra se putuje u grad!

Gospodarice udovice nema kod kuće. Otišla je nekamo unajmljivati kola za sutrašnji prijevoz. Njezina kći Katja, djevojka od kojih dvadeset godina, koristeći se odsutnošću stroge majčice, odavno već sjedi u sobi mladoga čovjeka. Sutra umjetnik odlazi, a ona mora mnogo da mu kaže. Ona govori, govori i osjeća da još nije kazala niti deseti dio onoga, što bi trebalo reći. Očima, punim suza, ona gleda njegovu čupavu glavu, gleda je i žalosno, i s ushićenjem. A čupav je Jegor Savič upravo bezobrazno, poput životinje. Kose su mu do ramena, dlaka mu raste iz vrata, iz nozdrva, iz ušiju, oči se skrile iza gustih obrva ovješenih predivom. Sve je tako gusto, tako se ispreplelo, da, ako padne u kose muha ili žohar, ne bi se iskobeljali iz te guste šume za sve vijeke vjekova. Jegor Savič sluša Katju, zijeva. Umoran je. Kad Katja pada u zanos, on je tužno pogledava ispod obješenih obrva, mršti se i govori gustim, teškim basom:

— Ja se ne mogu oženiti.

— A zašto? — tiho pita Katja.

— Zato, što umjetnik i uopće čovjek, koji živi za umjetnost, ne treba da se ženi. Umjetnik mora biti slobodan.

— Čime bih vam ja smetala, Jegore Saviču?

— Ja ne govorim za sebe, nego uopće... Znameniti pisci i umjetnici se nikada ne žene.

— I vi ćete biti znameniti, ja to odlično shvaćam, ali stavite se i u moj položaj. Ja se bojim mamice... Ona je stroga i razdražljiva. Čim sazna, da se vi sa mnom ne ćete oženiti, ona će... odmah će me početi gnjaviti. Oh, nesrećo moja! A tu joj još vi niste niti za stan platili!

— Vrag neka je nosi, platit ću...

Jegor Savič se podiže i počinje hodati.

— Išao bih u inozemstvo! — veli on.

I umjetnik priča, da nema ništa lakše, nego otići u inozemstvo. Za to treba samo nacrtati sliku i prodati.

— Naravno! — složi se Katja. — Ta zašto niste po ljeti radili?

— Ta zar mogu raditi u toj suši? — veli umjetnik s dosadom. — I gdje bih ovdje našao modela?

Negdje dolje, ispod poda, žestoko udaraju vrata. Katja, koja od minute na minutu očekuje majčin dolazak, ustaje i bježi. Umjetnik ostaje sam. On dugo korača iz kuta u kut, lavira između stolica i grudà domaće starudije. Čuje, kako udovica, koja se vratila, udara nekakvom posudom i glasno grdi nekakve mužike, koji su od nje zatražili dva rublja za kola. Od ogorčenja Jegor Savič se zaustavlja pred ormarom i dugo se mršti na bocu s votkom.

— Ah, grom neka te ubije! — čuje on kako udovica nasrće na Katju. — Ne će vrag da te odnese!

Umjetnik ispija čašicu, i mračni oblak u njegovoj duši se malo po malo razjašnjava, i on osjeća takve osjećaje, kao da mu se u trbuhu smiješi sva unutrašnjost. On počinje sanjariti... Njegova mašta crta, kako on postaje znamenit. On ne može sebi da predstavi svoja buduća djela, ali mu je jasno vidljivo, kako o njemu govore novine, kako u trgovinama prodaju njegove slike, s kakvom ga zavišću promatraju njegovi prijatelji. On se sili da sebe zamisli u bogatoj blagovaonici, okružen najljepšim poklonicama, ali mašta mu crta nešto

maglovito, nejasno, jer on nijednom u životu nije vidio blagovaonice; ljupke poklonice se također ne pojaviše, zato što on, osim Katje, od rođenja nije vidio ni jedne poklonice, ni jedne poštene djevojke. Ljudi, koji ne poznaju život, obično sebi crtaju život po knjigama, ali Jegor Savič nije poznavao niti knjiga, spremao se nekad da pročita Gogolja, ali je već na drugoj stranici zaspao...

— Ne će da gori, raspuko se dabogda! — galami negdje dolje udovica, pristavljajući samovar. — Katka, dodaj mi ugljena!

Sanjarski umjetnik osjeća potrebu da podijeli s nekim svoje nade i maštanja. On se spušta dolje u kuhinju, gdje se u dimu od samovara, kod crne peći, miču debela udovica i Katja. Tu on sjeda na klupu kod velikog lonca i počinje:

— Lijepo je biti umjetnik! Kud zaželim, onamo idem, što hoću, to i radim. Na službu ne ideš, zemlju ne oreš... Nemam ni načelstva, niti pretpostavljenih... Ja sam sebi sâm pretpostavljeni. I uz sve to donosim čovječanstvu korist!

A poslije ručka on se zavaljuje da »odahne«. Obično spava do večernjeg mraka, ali ovaj puta ubrzo nakon ručka osjeća da ga netko vuče za nogu, netko, smijući se, izvikuje njegovo ime. On otvara oči i vidi svog prijatelja Uklejkina, pejzažista, koji je otputovao preko cijelog ljeta u Kostromsku guberniju.

— Bah! — veseli se on. — Koga vidim!

Počinje rukovanje, ispitivanja.

— No, jesi li dovezao štogod? Znači, stotinu etuda namaljao? — govori Jegor Savič gledajući kako Uklejkin vadi iz kovčega svoje stvari.

— N-da... Koješta sam napravio... A kako si ti? Jesi li štogod naslikao?

Jegor Savič odlazi iza kreveta i, sav porumenjevši, uzima odanle zaprašeno i pokriveno paučinom platno, nategnuto na okvir.

— Eto... »Djevojka kod prozora nakon rastanka sa svojim vjerenikom«... — govori on. — U tri nijanse. Još mnogo treba da se završi.

Slika prikazuje Katju, koja se jedva nazire, kako sjedi kod otvorenog prozora; iza prozora je ograda i ljubičasta daljina. Uklejkinu se slika ne sviđa.

— Hm... Zraka je mnogo i... i ekspresije ima, — veli on. — Daljina se osjeća, ali ovaj grm strči... Strašno strči!

Na sceni se pojavljuje boca.

Predveče dolazi Jegoru Saviču njegov prijatelj i susjed na ladanju, historijski umjetnik Kostiljov, čovječuljak od 35 godina, koji je također počeo i daje nade. On je dugonos, nosi bluzu i ovratnike à la Shakespeare, drži se dostojanstveno. Ugledavši votku, on se mršti, tuži se na bolesna prsa, ali, popuštajući molbama prijatelja, ispija čašicu.

— Izmislio sam ja, braćo, temu... — govori on, omamljen. — Želio bih da stvorim nekakvog takvog Nerona... Iruda ili Klepentjana, ili bilo kakvog, shvaćate li, podlaca takve vrsti... i njemu nasuprot staviti ideju kršćanstva. S jedne strane Rim, s druge, shvaćate li, kršćanstvo... Htio bih da naslikam duh... shvaćate li? Duh?

A udovica dolje stalno viče:

— Katja, daj krastavaca! Kobilo, otiđi k Sidorovu, uzmi kvasa!

Kolege, sva trojica, kao vukovi u kavezu, šetaju iz kuta u kut po sobi. Oni govore bez prestanka, govore iskreno, plameno, sva trojica su uzbuđena, nadahnuta. Kad bi ih se poslušalo, vidjelo bi se da je u njihovim rukama budućnost, slava, novac. I ni jednome od njih ne pada na pamet, da vrijeme ide, da se život iz dana u dan bliži zapadu, da je tuđeg kruha pojedeno mnogo, a da još ništa nije učinjeno, da su oni sva trojica žrtva neumoljivog zakona, po kojemu od stotine onih, koji počnu i dadu nade, samo dvoje troje iskakuju u ljude, a svi ostali odlaze u tiraž, pogibaju, odigravši ulogu mesa za topove... Oni su veseli, sretni i smjelo gledaju u oči budućnosti!

Oko dva sata u noći Kostiljov se oprašta i, popravljajući svoje šekspirske ovratnike, odlazi kući. Pejzažist ostaje kod žanrista na noćenju. Prije negoli će leći spavati, Jegor Savič uzima svijeću i odlazi u kuhinju da se napije vode. U uskom, tamnom hodničiću, na sanduku, sjedi Katja i, složivši ruke

na koljena, gleda gore. Po njezinom blijedom, izmučenom licu, pliva blaženi osmijeh, oči sjaju...

— To si ti? O čemu razmišljaš? — pita je Jegor Savič.

— Ja mislim o tome, kako ćete vi biti znameniti... — govori ona polušaptom. — Ja sve zamišljam kako će od vas postati velik čovjek... Sad sam sve vaše razgovore slušala... Ja sanjarim... sanjarim...

Katja se zalijeva sretnim smijehom, plače i s poštovanjem stavlja ruke na ramena svog idola.

GOTOVANI

Građanin Mihail Petrov Zotov, oronuli i samotni starac od kojih sedamdeset godina, probudio se od hladnoće i kostobolje u cijelom tijelu. U sobi bijaše mračno, a svjetiljčica pred ikonom više nije gorjela. Zotov je podigao zavjesu i pogledao kroz prozor. Oblaci, što su se vili po nebu, počeli su se već bijeljeti, i zrak je postajao prozračan — sigurno je bilo oko pet sati, ne više.

Zotov zastenja, zakašlja i, tresući se od hladnoće, ustade s kreveta. Po prastaroj navici, on je dugo stajao pred ikonom i molio. Izmolio je »Oče naš«, »Bogorodicu«, »Vjeruju« i spomenuo dugi niz imena. Kome pripadaju ta imena, on je već davno zaboravio i spominjao ih je samo po navici. Po toj istoj navici on je pomeo sobu i trijem i postavio svoj debeljuškasti četvoronožni samovarčić od crvene mjedi. Da Zotov nije imao tih navika, on ne bi znao čime da ispuni svoju starost.

Postavljeni samovarčić se polako razgorijevao i odjednom je neočekivano zapjevušio dršćućim basom.

— No, zapjevao si! — promrmlja Zotov. — Pjevaj, luda glavo!

Tad se istom starac sjeti, da je prošle noći usnio peć, a vidjeti peć u snu, znači tugu.

Sni i znaci bili su još jedino, što je moglo starca potaknuti da razmišlja. I ovoga puta on je s osobitom ljubavlju zaronio u rješavanje pitanja: zašto samovar pjevuši, kakvu tugu će mu donijeti peć? San se već odmah počeo obistinjavati: kad je Zotov isprao čajnik i htio da zakuha čaj, u kutiji nije našao niti zrnca čaja.

— Robijaški život! — mrmljao je on, prebacujući jezikom mrvice crnog kruha u ustima.

— Kakva pasja sudbina! Nema čaja! Dobro, još da sam prosti mužik, ali ta građanin sam, kućevlasnik. Sramota!

Mrmljajući i razgovarajući sa samim sobom, Zotov je nadjenuo na sebe svoj kaput, koji je bio nalik na krinolinu, gurnuo noge u goleme nespretne kaljače što ih je sašio postolar Prohorič 1867. god.) i izišao na dvorište. Zrak bijaše siv, hladan i turobno miran. Veliko dvorište, načičkano čičkom i posipano žutim lišćem, malo se srebrilo jesenjim mrazom. Ne bijaše ni vjetra, ni šumova. Starac je sjeo na stepenice svog nakrivljenog trijema, i u isti čas se dogodilo ono, što se neminovno događa svakog jutra: prišlo mu je njegovo pseto Liska, veliko kućno pseto, bijelo, sa crnim pjegama, otpale dlake, polucrknuto, sa sklopljenim desnim okom. Liska je prilazila plašljivo, bojažljivo se izvijajući, kao da joj se šape nisu dodirivale zemlje, nego užarene ploče, i cijelo njezino oronulo tijelo odavalo je krajnju utučenost. Zotov se pričinio kao da na nju ne obraća pažnju, ali kad je ona, lagano mašući repom i izvijajući se kao i prije, liznula njegovu kaljaču, on je ljutito topnuo nogom.

— Iš, dabogda crkla! — viknu on. — Prokletni-ce!

Liska ode ustranu, sjedne i upravi svoje jedino oko u gospodara.

— Vragovi! — produžavao je Zotov. — Još je vas trebalo, nitkova, na moju glavu!

I on s mržnjom pogleda na svoju sušu s krivim obraslim krovom. Ondje je s vrata sušnice gledala u njega velika konjska glava. Vjerojatno, polaskana gospodarovom pažnjom, glava se podigla i ispružila naprijed, i iz suše se pokazao cio konj, isto tako oronuo kao i Liska, isto tako plašljiv i ubijen, tankih nogu, siv, s izbočenim trbuhom i koščatim leđima. On iziđe iz suše i neodlučno se zaustavi, upravo kao da se zbunio.

— Ne će đavo da vas odnese ... — produžavaše Zotov. — Još mi se niste izgubili s očiju, faraoni robijaški ... Očito, želite jesti! — nasmija se on, kriveći svoje ljutito lice u prezirni osmijeh. — Izvolite, ovaj čas! Za takvog naočitog trkača najbolje zobi koliko god želiš! Jedite! Ovaj čas! I prekrasno skupocjeno pseto ima se čime nahraniti! Ako takav skupocjen pas, kao što ste vi, ne želi kruha, onda vam možemo dati govedine.

Zotov je mrmljao oko pola sata, razdražujući se sve više i više; na kraju je, ne izdržavši od ljutine, koja se u njemu nakupila, skočio, zatoptao kaljačama i zavikao preko cijelog dvorišta:

— Nisam ja dužan da vas hranim, badavadžije! Nisam ja nekakav milijunaš, da moje izjedate i ispijate! Ja sâm nemam šta da jedem, crkotine pogane, kolera vas ubila! Nemam od vas ni veselja, niti koristi, nego samo nevolje i propast! Zašto ne crkavate? Zar ste vi takve persone, da vas čak niti smrt ne će da uzme? Živite, vrag vas nosio, ali ne želim da vas hranim! Dovoljno mi je i mene samoga! Ne želim!

Zotov se ljutio, negodovao, a konj i pas su slušali. Da li su znala ta dva gotovana da ih prekoravaju zbog kore kruha, — ne znam, ali trbusi im se još više objesiše i pojave naježiše i postaše još ubijenije... Njihova mirnoća još više razdraži Zotova.

— Van! — poviče on, zahvaćen nekakvim nadahnućem. — Van iz moje kuće! Da vas ne vide više moje oči! Nisam ja dužan da na svom dvorištu držim svako đubre! Van!

Starac se odgegao prema vratima, otvorio ih i, podigavši sa zemlje palicu, počeo tjerati iz dvorišta svoje muktaše. Konj je mahnuo glavom, zamicao lopaticama i zahramao prema vratima; pas za njim. Oboje iziđoše na ulicu i, prošavši dvadesetak koraka, zaustaviše se uz plot.

— Dat ću vam ja! — zaprijeti im Zotov.

Protjeravši gotovane, on se umirio i počeo mesti dvorište. Pokatkad bi zavirio na ulicu: konj i pas, kao ukopani, stajahu uz plot i tužno gledahu na vrata.

— De, poživite bez mene! — mrmljao je starac, osjećajući kako mu se sa srca skida ljutnja. — Nek se sad tkogod drugi pobrine za vas! Ja sam i škrt i nevaljao... sa mnom je gadno živjeti, pa onda živite kod drugoga... Da...

Nasladivši se jadnim položajem gotovana i dosita se namrmljavši, Zotov je izišao pred vrata i, davši svom licu svirep izraz, kriknuo:

— No, šta stojite? Kog čekate? Stali na putu i smetaju ljudima da prolaze! Hajde u dvorište!

Konj i pas pokunjiše glave i poput krivaca pođoše prema vratima. Liska, vjerojatno osjećajući da ne zavređuje da joj se oprosti, žalosno zaciči.

— Živite život, a što se tiče hrane — vidjet ćemo, nude! — reče Zotov puštajući ih. — Makar crknite.

Međutim, kroz jutarnju maglu počelo se probijati sunce, njegove kose zrake počeše puziti po jesenjem mrazu. Začuše se glasovi i koraci. Zotov postavi metlu na mjesto i pođe iz dvorišta svom kumu i susjedu Marku Ivaniču, koji je imao dućančić kolonijalnom robom. Došavši kumu, on sjede na lijepi stolac, ozbiljno uzdahnu, pogladi bradu i poče govoriti o vremenu. S razgovora o vremenu kumovi prijeđoše na novoga đakona, s đakona na pjevače, — i razgovor se otegnu. Bijaše neobjašnjivo kako je u razgovoru letjelo vrijeme, a kad je mali šegrt donio veliki čajnik s kipućom tekućinom i kumovi prihvatiše da piju čaj, vrijeme poleti brzo, kao ptica. Zotov se ogrijao, postao veseliji.

— A ja imam na tebe molbu, Marku Ivaniču, — poče on nakon šeste čaše, udarajući prstima po tezgi. — Već si to... budi milostiv, daj mi i danas osmicu ovsa.

Iza velikog sanduka za čaj, za kojim je sjedio Mark Ivanič, začuo se duboki uzdah.

— Daj, molim te, — produžavaše Zotov. — Čaja, tako je već, sad već ne daj, a ovas daj... Teško je moliti, već sam ti dodijao svojim siromaštvom, ali... konj je gladan.

— Ono, može se dati, — uzdahnu kum. — Zašto da ne dam? Ali za koga đavola, molim te, držiš te crkotine? Još kad bi bio kakav dobar konj, nego — pfuj! gadi ti se da pogledaš... A pas — pravi skelet! Koga vraga ih hraniš?

— A kamo da ih stavim?

— Razumije se kamo. Odvedi ih Ignatu u živodernicu, — to ti je sav posao. Odavno su trebali da se tamo nađu. Tamo im je pravo mjesto.

— Tako je to, znači tako!... Ono molim...

— Živiš Hrista radi, a držiš životinje, — produžavao je kum. — Meni nije žao ovsa... Bog s tobom, ali već je previše, brate, toga... ubitačno je davati svaki dan. Tvom siromaštvu nema kraja ni konca! Daješ, daješ, i ne znaš kad će svemu tome doći kraj!

Kum uzdahnu i pogladi se po crvenom licu.

— Hoćeš li umrijeti, što li! — reče on. — Živiš, i sam ne znaš zašto... Jest, o bože! A onda, ako gospod ne će da ti

udijeli smrt, mogao bi otići nekamo u sirotište ili dom za starce.

— Zašto? Ja imam porodicu... Imam unučicu...

I Zotov poče nadugo pripovijedati, da negdje na salašu živi unučica G aša, kći nećakinje Katerine.

— Ona je dužna da me hrani! — reče on. — Njoj će ostati moja kuća, pa neka i hrani. Skupit ću se i otići k njoj. To je sigurno, znaš, Glaša... Katjina kći, a Katja, shvaćaš li, je pokćerka mog brata Panteleja... jesi li shvatio? Njoj će pripasti kuća... Neka me hrani!

— A tako? Ako je tako, Hrista radi, trebao si odavno poći k njoj.

— I otići ću! Ubio me bog, otići ću. Dužna je da me hrani!

Kada su sat kasnije kumovi ispili po čašicu, Zotov je stajao nasred dućana i govorio oduševljeno:

— Odavno se spemam k njoj! Danas ću i otići!

— Ta naravno! Što da se okolo vucaraš i crkavaš od gladi, trebao si odavno otići na salaš.

— Idem odmah! Otići ću i reći: uzmi moju kuću, a mene hrani i poštuj. Dužna si. Ako ne ćeš, onda ti nema ni moje kuće, niti mog blagoslova! Zbogom, Ivaniču!

Zotov je ispio još čašicu i, nadahnut novom idejom, požurio svojoj kući... Od votke mu se vrtjelo, glava mu se vrtjela, ali on nije legao, nego je u svežanj svezao svu svoju odjeću, pomolio se, uzeo palicu i krenuo iz dvorišta. Bez ogledavanja, mrmljajući i udarajući palicom o kamenje, on je prošao cijelom ulicom i našao se u polju. Do salaša je bilo dvanaestak vrsta. On je išao suhim putem, gledao gradsko stado, koje je lijeno paslo žutu travu, i mislio o oštrom preokretu u svom životu, koji je tako odlučno izvršio. Mislio je i o svojim hranjenicima. Odlazeći od kuće, on nije zatvorio vrata, i na taj način im je dao slobodu da idu kuda zažele.

Nije prošao poljem još niti vrstu, kad iza sebe začuje korake. On se okrenu i ljutito pljesnu rukama: za njim su, objesivši glave i podvivši repove, tiho išli konj i Liska.

— Idite natrag! — mahnu im on.

Oni se zaustaviše, zgledaše se, pogledaše u njega. On pođe dalje, oni za njim. Tada se on zaustavi i poče razmišljati.

Da ide s tim životinjama napola poznatoj unuci Glaši, bilo bi nemoguće, da se vraća natrag i da ih zatvori, nije mu se dalo, ta i ne može ih zatvoriti zato što nigdje ne valjaju vrata. »U suši će izdahnuti, — mislio je Zotov. — Zar da ih odvedem k Ignatu?«

Ignatova kućica nalazila se na pašnjaku, stotinjak koraka od ulaza. Zotov, još ne odlučivši konačno, i ne znajući što da radi, pođe k njoj. Vrtjelo mu se u glavi, i mračilo pred očima...

Malo se on sjeća onoga, što se dogodilo na dvorištu živodera Ignata. Zapamtio je mrski, teški zadah kože, divni miris ščija, što ga je Ignat jeo kad je Zotov ušao. Kao u snu je vidio kako je Ignat, prisilivši ga da počeka skoro dva sata, dugo nešto spremao, preoblačio se, govorio s nekakvom ženom o sublimatu, sjeća se da je konj bio postavljen na sto, nakon čega su se začula dva gluha udarca: jedan po glavi, a drugi od pada velikog tijela. Kad se Liska, videći smrt svog prijatelja, s vriskom bacila na Ignata, začuo se i treći udarac, koji je oštro prekinuo vrisak. Dalje se Zotov sjeća, da je, onako lud i pijan, ugledavši dva trupa, prišao stolu i podmetnuo svoje vlastito čelo...

Zatim su mu, do same večeri, oči bile zakrivene mutnim zastorom, i on nije mogao vidjeti čak ni svoje prste.

PRVI LJUBAVNIK

Evgenij Aleksejevič Podžarov, jeune premier,[1] stasit, elegantan, okruglog lica i s kesicama ispod očiju, stigavši na sezonu u jedan od južnih gradova, najprije se postarao da se upozna s nekoliko odličnih porodica.

— Da, senjor! — često je govorio on, graciozno mašući nogom i pokazivajući svoje crvene čarape. — Umjetnik mora djelovati na mase posredno i neposredno; prvo se postiže glumom na sceni, drugo — poznanstvom sa stanovnicima. Časna riječ, parole d'honneur,[2] ne shvaćam zašto naša braća glumci izbjegavaju poznanstva s porodičnim kućama? Zašto? Ne govoreći samo o ručkovima, imendanima, pirogama, soireefiximа,[3] ne govoreći samo o zabavama, kakav moralni utjecaj on može imati na društvo! Zar nije prijatno saznanje, da si zapalio iskru u bilo kakvoj debelokožačkoj glavi? A tipovi? A žene? Mon Dieu[4], kakve su žene! Glava ti se vrti! Zavučeš se u nekakvu trgovačku kućicu, u zavjetne sobe, izabereš najsvježiju i najrumeniju naranču i — blaženstvo. Parole d'honneur!

U južnom se gradu, među ostalima, on upoznao s poštovanom porodicom tvorničara Zibajeva. Prisjećajući se tog poznanstva on se sad svaki put prezrivo mršti, žmirka očima i nervozno čupka lančić.

Jednom — bilo je to na proslavi imendana kod Zibajeva — umjetnik je sjedio u gostinjskoj sobi svojih novih poznanika i po običaju se razbrbljao. Oko njega u naslonjačima i na divanu sjedili su »tipovi« i dobrostivo slušali, iz susjedne

---

[1] glumac, koji igra ljubavne uloge

[2] časna riječ

[3] utvrđeni dan u tjednu, na koji se drži sjedeljka, ili sastaje društvo

[4] Bože moj

sobe dopirao je ženski smijeh i zveckanje posuđa za čaj... Položivši nogu preko noge, zalijevajući svaku rečenicu čajem s rumom i trudeći se da svome licu dade izraz bezbrižne dosade, on je pričao o svojim uspjesima na pozornici.

— Ja sam pretežno provincijski glumac, — govorio je on, milostivo se smiješeći, — ali događalo se da sam igrao i u prijestolnicama... Uostalom, ispričat ću jedan slučaj, koji dovoljno karakterizira suvremeno raspoloženje inteligenta. U Moskvi mi je mladež na dan moga benefisa donijela takvu gomilu lovorovih vijenaca, da sâm, kunem se svime što mi je sveto, nisam znao kuda da ih stavim! Parole d'honneur! Kasnije, u vrijeme kad sam bio bez novaca, odnio sam lovorov list u trgovinu i... pogodite koliko ga je ukupno bilo? Dva puda i osam funti! Ha-ha! Novci su mi došli kao naručeni. Uopće, umjetnici su često siromašni. Danas imam na stotine, tisuće, a sutra ništa... Danas nemaš komadić kruha a sutra ostrige i srdelice, vrag ih odnio.

Građani su tiho pijuckali iz svojih čaša i slušali. Zadovoljni domaćin, ne znajući čime da ugodi obrazovanom i zanimljivom gostu, predstavio mu je gosta, koji je stigao, svog daljeg rođaka, Pavla Ignjatijevića Klimova, gojazna čovjeka od četrdesetak godina, u dugom kaputu i s jako širokim hlačama.

— Preporučujem vam! — rekao je Zibajev, predstavljajući Klimova. — Voli kazalište i sam je nekada igrao. Tulski plemić je!

Podžarov i Klimov počeše pričati. Na veliko zadovoljstvo obojice, pokazalo se, da je tulski plemić živio u onom istom gradu, gdje je jeune premier dvije sezone zaredom igrao na sceni. Počeše ispitivanja o gradu, o zajedničkim znancima, o kazalištu...

— Znate, meni se taj grad strašno sviđa! — govorio je jeune premier, pokazujući svoje crvene čarape. — Kakvi trotoari, kakav ljupki park... a kakvo je društvo! Predivno društvo!

— Da, predivno društvo, — potvrdi plemić.

— Grad je trgovački, ali je potpuno inteligentan!... Na primjer, e-e-e... direktor gimnazije, državni tužilac... oficiri... Nije glup također niti šef policije... To je čovjek,

kako kažu Francuzi, enchanteur.[1] A žene! Alaha mi, kakve žene!

— Da, žene... stvarno...

— Može biti da sam ja pristran! Stvar je u tome, da mi je u vašem gradu, ne znam zašto, vraški lijepo išlo u ljubavnim stvarima! Mogao bih napisati deset romana. Na primjer, da uzmemo samo ovaj roman... Živio sam u Jegorovskoj ulici, u istoj kući, gdje je smještena državna blagajna...

— To je crvena, neobijeljena?

— Da, da... neobijeljena. U mom susjedstvu, sjećam se kao sada, u kući Koščejeva, živjela je gradska ljepotica Varenjka...

— Nije li Varvara Nikolajevna? — upitao je Klimov i prosjao od zadovoljstva. — Stvarno, ljepotica... Prva u gradu!

— Prva u gradu! Klasičan profil... krupne crne oči i kosa do pojasa! Gledala me je u ulozi Hamleta... Piše pismo à la Puškinova Tatjana... Ja, naravno, odgovaram...

Podžarov se ogleda i, uvjerivši se da u gostinjskoj sobi nema dama, prevrnu očima, turobno se nasmiješi i uzdahnu.

— Dolazim jednom nakon predstave kući, — zašapta on, — a ona sjedi na mom divanu. Počinju suze, izjave ljubavi... poljupci... O, to je bila divna, to je bila prekrasna noć! Naš roman se zatim produžio još dva mjeseca, ali ta noć se više nije ponovila. Kakva noć, parole d'honneur!

— Dopustite, ta kako to? — promrmlja Klimov, crveneći i buljeći oči u glumca. — Ja odlično poznam Varvaru Nikolajevnu... Ona je moja nećakinja!

Podžarov se zbunio i također izbuljio oči.

— Kako to može biti? — produžavaše Klimov, razmahujući rukama. — Ja tu djevojku poznajem, i... i... mene čudi...

— Jako mi je žao, što se tako dogodilo... — promrmlja glumac, podignuvši se i čisteći malim prstom lijevo oko. — Iako, uostalom... naravno, vi kao stric...

Gosti, koji su dotada sa zadovoljstvom slušali i ljupko se smiješili glumcu, smutiše se i oboriše oči.

---

[1] enchanteur — čaroban (franc.)

— Ne, nego vi budite tako ljubazni, povucite vaše riječi... — reče Klimov silno uzbuđen. — Molim vas!

— Ako vas... e-e-e... to vrijeđa, onda izvolite! — odgovori glumac, praveći rukom neodređenu gestu.

— I priznajte da ste ispričali neistinu.

— Ja? Ne... e-e-e... ja nisam lagao, ali... jako žalim, što sam se zaletio... I uopće... ne shvaćam taj vaš ton!

Klimov je počeo koračati iz kuta u kut šuteći, kao da premišlja ili ne može odlučiti. Njegovo mesnato lice postajalo je sve crvenije i na vratu mu iskočile žile. Prošetavši minutu, dvije, on priđe glumcu i reče plačućim glasom:

— Ne, ta budite dobri, priznajte da ste slagali o Varenjki! Budite ljubazni!

— Čudno! — slegnu glumac ramenima, prisilno se smiješeći i mašući nogom. — To... to je čak uvredljivo!

— Znači, vi ne želite priznati?

— N-ne shvaćam!

— Ne želite? U tom slučaju oprostite... Ja ću biti prisiljen pribjeći neprijatnim mjerama... Ili ću ja vas sada ovdje uvrijediti, milostivi gospodine, ili pak... ako ste plemenit čovjek, onda izvolite primiti moj izazov na dvoboj... Pucat ćemo!

— Izvolite! — odsiječe jeune premier, praveći prezrivu grimasu. — Izvolite!

Zbunjeni do krajnosti, gosti i domaćin, ne znajući što da rade, odvedoše Klimova ustranu i stadoše ga moliti neka ne zapodijeva skandal. Na vratima se pokazaše začuđena ženska lica... jeune premier se počeo vrtjeti, zabrbljao, i s takvim izrazom, kao da on ne može dulje ostati u kući, gdje ga vrijeđaju, uzeo šešir i, ne oprostivši se, udaljio se.

Idući kući, jeune premier se cijelim putem prezrivo smiješio i slijegao ramenima, ali u svojoj sobi, razvalivši se na divanu, osjetio je velik nemir.

»Vrag ga odnio! — mislio je on. — Dvoboj nije nesreća, on me ne će ubiti, ali je nesreća u tome, što će saznati prijatelji, a njima je dobro poznato, da sam ja slagao. Bljutavo! Osramotit ću se po cijeloj Rusiji...«

Podžarov promisli, popuši cigaretu i, da se umiri, iziđe na ulicu.

»Trebalo bi razgovarati s tim klipanom, — mislio je on, utuviti mu u glupu glavurdu da je glupan, budala... da ga se ja uopće ne bojim...«

Jeune premier se zaustavio pred Zibajevljevom kućom i pogledao u prozore. Iza providnih zavjesa još su gorjela svijetla i micale se figure.

— Počekat ću! — odluči glumac.

Bijaše mračno i hladno. Kao kroz sito sipila je odvratna jesenja kišica... Podžarov se nalaktio na stup svjetiljke i sav se predao osjećaju nemira. Pokisao je i izmučio se.

U dva sata poslije ponoći počeše iz Zibajevljeve kuće izlaziti gosti. Nakon sviju, na vratima se pokaza tulski plemić. On uzdahnu tako, da je čula sva ulica, i zaškripa po pločniku svojim teškim kaljačama.

— Dopustite! — poče jeune premier, dostižući ga. — Na časak!

Klimov se zaustavi. Glumac se nasmiješi, smete se i progovori zamuckujući:

— Ja... ja priznajem... Ja sam lagao...

— Ne, vi izvolite javno priznati! — reče Klimov i opet pocrvenje. — Ja tu stvar ne mogu tako pustiti...

— Ali, ta ja se izvinjavam! Molim vas... shvaćate li? Molim zato, što će, priznajte sami, dvoboj izazvati govorkanja, a ja sam u službi... imam prijatelje... Mogu bog zna što pomisliti...

Jeune premier se trudio da izgleda ravnodušan, da se smiješi, drži uspravno, ali ga tijelo nije slušalo, glas mu je drhtao, oči su žmirkale kao krivcu i glava se spuštala. Još dugo je on mrmljao koješta. Klimov ga je saslušao, razmislio i uzdahnuo.

— No, neka bude! — reče on. — Bog će oprostiti. Samo drugi puta ne lažite, mladiću. Ništa tako ne ponizuje čovjeka kao laž... Jest!... Vi ste mlad, obrazovan...

Tulski je plemić dobrostivo, roditeljskim tonom očitao lekciju, a jeune premier je slušao i krotko se smiješio... Kad je ovaj završio, on iskesi zube, pokloni se i pokornim koracima, ježeći se po cijelom tijelu, pođe prema svojoj gostionici.

Kad je pola sata nakon toga lijegao spavati, on se već osjećao izvan opasnosti i odlično raspoložen. Miran, zadovoljan, što se nesporazum tako sretno završio, on se pokrio pokrivačem i brzo zaspao. I spavao je čvrsto do deset sati ujutro.

U MRAKU

Muha srednje veliične zalutala je u nos zamjenika prokuratora, dvorskog savjetnika Gagina. Da li ju je mučila radoznalost, ili je, možda, onamo dospjela iz lakomislenosti, ili zahvaljujući mraku, samo nos nije izdržao prisustvo stranog tijela i dao je signal za kihanje. Gagin je kihnuo, kihnuo s osjećajem, s prodornim piskom i tako glasno, da se krevet stresao i ispustio zvuk izmučene opruge. Gaginova supruga, Marja Mihajlovna, krupna, punašna plavojka, također je zadrhtala i probudila se. Ona je pogledala u mrak, uzdahnula i prevrnula se na drugi bok. Nakon pet minuta ona se još jednom okrenula, čvršće zatvorila oči, ali san joj se više nije vraćao. Stenjala je i prevrtala se s boka na bok, a onda se podigla, prekoračila preko muža i, nadjevši papuče, prišla prozoru.

Na dvorištu je bio mrak. Vidjele su se samo sjene drveća i tamni krovovi suša. Istok je jedva jedvice poblijedio, ali su oblaci prijetili, da i to bljedilo zakriju. U zraku, uspavanom i okovanom u maglu, carevala je tišina. Šutio je čak i ladanjski stražar, koji je primao novac zato, što je udarcima narušavao noćnu tišinu, šutio je i drpavac — jedina divlja ptica, koja se nije plašila susjedstva s ljetovaocima iz prijestolnice.

Tišinu je narušila sama Marja Mihajlovna. Stojeći kod prozora i gledajući u dvorište, ona je odjednom kriknula. Učinilo joj se da se iz vrta s mršavim, obsječenim jablanom, prikrada prema kući nekakva mračna figura. Ispočetka je mislila da je to krava ili konj, ali zatim, protrvši oči, ona jasno zapazi konturu čovječje pojave.

Zatim je vidjela, da je tamna figura prišla prozoru, koji je bio na kuhinji, i, malo postajavši, očito neodlučna, stala jednom nogom na ogradu i... iščezla u mraku prozora.

»Lopov«! — sijevnu joj u glavi, i mrtvačko bljedilo zalije joj lice.

I u jednom trenutku njezina mašta je naslikala sliku, koje se tako boje žene na ladanju: — lopov ulazi u kuhinju, iz kuhinje u blagovaonicu... srebro je u ormaru... zatim spavaonica... sjekira... razbojničko lice... zlatnina... Koljena joj klecnuše i leđima je prođoše srsi.

— Vasja! — prodrma ona muža. — Bazilj! Vasilije Prokofjiču! Ah, bože moj, kao mrtav je! Probudi se Bazilj, molim te!

— N-no? — promuca zamjenik prokuratora povukavši u sebe zrak i ispuštajući glasove preživača.

— Probudi se, tvorca radi! U kuhinju nam se uvukao lopov! Stojim ja kod prozora, gledam, a netko se penje kroz prozor. Iz kuhinje će se dovući u blagovaonicu... žlice su u ormaru! Bazilj! Mavri Jegorovnoj su se isto tako prošle godine dovukli.

— Šta... šta ti je?

— Bože, on ne čuje! Ta shvati ti, idiotu, da sam ovaj čas vidjela, kako nam se u kuhinju uvukao nekakav čovjek! Pelageja će se uplašiti i... srebrnina je u ormaru!

— Gluposti!

— Bazilj, to je nesnosno! Ja ti govorim o opasnosti, a ti spavaš i mučeš! Šta ti hoćeš? Hoćeš da nas pokradu i zakolju!

Zamjenik prokuratora se polako podigao i sjeo na krevet, ispunjujući zrak zijevanjem.

— Vrag neka vas zna, kakav ste vi narod! — promrmlja on. — Zar čak niti noću nema mira? Bude te zbog sitnica!

— Ali, kunem ti se, Bazilj, vidjela sam kako se čovjek uvukao kroz prozor!

— No, pa što onda? Neka ulazi... To je, po svemu sudeći, Pelageji došao njezin vatrogasac.

— Što-o-o? Što si rekao?

— Rekao sam, da je Pelageji došao vatrogasac.

— To gore! — kriknula je Marja Mihajlovna. — To je gore od lopova! Ne ću trpjeti u svojoj kući cinizma!

— Kakva vrlina, pogledaj... Ne ću trpjeti cinizma... Ta zar je to cinizam? Čemu se bez smisla služiš stranim riječima? To je, majčice moja, od iskona tako bilo, tradicijom je posvećeno. Zato on i jest požarni da odilazi kuharicama.

— Ne, Bazilj! Znači ti me ne poznaš! Ja ne mogu dopustiti pomisli, da bi u mojoj kući i takvo... takvo... Izvoli ovaj čas otići u kuhinju i zapovjediti mu da ode! Ovaj čas! A sutra ću ja reći Pelageji, da nije smjela sebi dopustiti slične postupke! Kad ja umrem, možete dopuštati ciničnost u svojoj kući, a sada ne smijete. Izvolite ići!

— Vrrrag... — promrmljao je Gagin gnjevno. — No, promisli svojim ženskim, mikroskopskim mozgom, zašto da ja idem tamo?

— Bazilj, ja padam u nesvijest!

Gagin pljunu, nadjenu papuče, još jednom pljunu, i pođe u kuhinju. Bijaše mračno kao u rogu, i zamjenik prokuratora je morao da se kreće pipajući. Putem je napipao vrata u dječju sobu i probudio dadilju.

— Vasilisa, — rekao je, — ti si sinoć dala moj kućni kaput čistiti. Gdje je on?

— Ja sam ga, gospodaru, dala Pelageji da ga čisti.

— Kakav nered? Uzimate i ne stavljate na mjesto... Izvoli sada ići bez kaputa!

Ušavši u kuhinju, on se uputi prema onom mjestu, gdje je na sanduku, ispod police sa posudama, spavala kuharica.

— Pelageja! — poče on, napipavši rame i gurnuvši ga. — Ti! Pelageja! No, što se praviš? Ta ne spavaš! Tko je to sada ušao kroz prozor?

— Hm... Kako! Kroz prozor ući! Ko to treba ići?

— Ta ti to... nemoj zavitlavati! Radije reci svojemu nitkovu, da se, dok je zdrav i čitav, čisti odavle. Čuješ li? Nema tu što da radi!

— Ta jeste li vi pri svijesti, gospodaru? Kako?... Budalu kakvu ste našli... Cio bogovetni dan se mučiš, trčiš, nemaš mira, a noću ti dođu s takvim riječima. Živiš za četiri rublja na mjesec... uz svoj čaj i šećer, a osim takvih riječi, drugačijeg poštovanja ni od koga ne dobiješ... Ja sam kod trgovca služila, ali takve sramote nisam doživjela.

— No, no... ne pjevaj mi litanije! Ovaj čas neka ne vidim više tvog vojničine. Čuješ li?

— Griješite, gospodaru! — reče Pelageja, i u njezinu glasu se osjetiše suze. — Obrazovana ste gospoda... plemenita, a nema toga shvaćanja, što se može, uz našu nesreću... uz

naš nesretni život... — Ona zaplaka. — Nas se može uvrijediti. Nema tko da se zauzme.

— No, no... ta meni je sve svejedno! Mene je ovamo poslala gospođa. Što se tiče mene, možeš puštati kroz prozor i duhove, tako mi je svejedno.

Zamjeniku prokuratora preostalo je jedino da prizna da nema pravo ispitivati, i da se vrati k supruzi.

— Slušaj, Pelageja, — reče on, — ti si uzela da čistiš moj kućni kaput. Gdje je on?

— Ah, gospodaru, oprostite, zaboravila sam ga staviti na stolac. On visi kod peći na vješalici...

Gagin napipa kod peći ogrtač, obuče ga i tiho se odgega u spavaonicu.

Marja Mihajlovna je nakon muževljeva odlaska legla u krevet i čekala. Tri četiri minute je bila mirna, ali zatim ju je počeo mučiti nemir.

»Ipak, kako ga dugo nema! — mislila je. — Dobro, ako je tamo taj... cinik, no, a ako je lopov?«

I njezina uobrazilja opet nacrta sliku: muž ulazi u tamnu kuhinju... udarac sjekirom... on umire, ne ispustivši ni glasa... lokva krvi...

Prođe pet minuta, pet i po i, konačno, šest. Na čelu joj izbije hladan znoj.

— Bazilj! — vrisnu ona. — Bazilj!

— No, što vičeš? Tu sam... — začu ona glas i korake muža. — Kolju li te, ili što?

Prokuratorov zamjenik priđe krevetu i sjedne na rub.

— Ondje nema nikoga, — reče on. — Tebi se pričinilo, čudna ženo... Možeš se umiriti, tvoja glupača Pelageja je isto tako plemenita kao i njezina gospodarica. Kakva si ti plašljivica! Kakva si...

I zamjenik prokuratora poče zadirkivati svoju ženu. On se razgibao i više mu se nije spavalo.

— Kakva plašljivica! — smijao se on. — Sutra da ideš liječniku da se liječiš od halucinacija. Ti si psihopatkinja!

— Zamirisalo je na katran... — rekla je žena. — Na katran, ili... nešto tako, luk... šči...

— M-da... Nešto takvo je u zraku... Ne spava mi se! Eto šta, zapalit ću svjećicu... Gdje su nam šibice? I uostalom,

pokazat ću ti fotografiju državnog tužioca. Jučer se opraštao s nama i poklonio svakom po sliku. S autogramom.

Gagin strugnu šibicom po zidu i upali svijeću. No prije negoli je otkoraknuo od kreveta da pođe po sliku, iza njega se začu prodoran krik, koji je razdirao dušu. Okrenuvši se nazad, on ugleda dva velika ženina oka, koja su gledala u njega i bila puna začuđenja, užasa i gnjeva...

— Ti si skidao svoj kaput u kuhinji? — upita ona, blijedeći.

— A zašto?

— Pogledaj se!

Zamjenik prokuratora se pogleda i jeknu. Na njegovim ramenima se, umjesto kaputa, ljuljao vatrogaščev šinjel. Kako je on dospio na njegova ramena? Dok je on rješavao to pitanje, žena je u svojoj mašti crtala novu sliku, užasnu, nemoguću: mrak, tišina, šaptanje i ostalo, i dr...

PUKI SLUČAJ

Bilo je sunčano, kolovoško podne, kad sam s jednim ruskim izmršavjelim malim knezom stigao do goleme, tako zvane Šabeljske borove šume, gdje smo namjeravali da potražimo tetrijebe. Moj kneščić, uzevši u obzir ulogu, koju igra u toj priči, zavrijedio je da ga se potanko opiše. To je visoki, stasiti brinet, još mlad, ali već dovoljno porušen životom, s dugim brkovima kao u policajca, crnim izbuljenim očima i pokretima odslužena vojnika. Čovjek je on blizak, istočnjačkog karaktera, ali čestit i pošten, ne kavgadžija, kicoš ili pijanica — a to su vrline, koje u očima ljudi daju diplomu za neodređenost i mizernost. Ljudima se on nije sviđao (u kotaru ga nisu nazivali drugačije, nego »presvijetlim glupanom«), a meni je pak, lično, knez bio sasvim simpatičan sa svojim nesrećama i neuspjesima, od kojih se neprekidno sastojao njegov život. Prije svega, on je bio siromašan. Nije kartao, nije pijančevao, nije radio, nikuda nije turao svoj nos i vječno je šutio, ali je uspio na nekakav način rasuti 30—40 tisuća, što su mu ostale od oca. Sam bog zna kamo su odlazili ti novci, meni je poznato samo to, da su ih mnogo, zbog nestašice kontrole, razgrabili upravitelj, pomoćnik, pa čak i lakaj, mnogo je otišlo na zajmove, poklone i jamstva. Rijetko koji plemić u kotaru nije bio njegov dužnik. On je davao svima prosjacima, i to ne toliko od dobrote ili povjerenja u ljude, koliko iz pustog gentlemenstva: uzmi, veli, i osjeti moju komilfotnost![1]

Ja sam se upoznao s njim kada je već i on sam zapao u dugove, upoznao okus drugorazrednih zalagaonica i zapleo se, da se nije mogao izvući. Bilo je dana kada nije ručao i kad je hodao s praznom dozom, ali su ga uvijek vidjeli čista,

---

[1] prema franc. comme il faut — kako treba!

odjevena po modi, i uvijek je mirisao gustim mirisom ilang-ilanga.

Druga kneževa nesreća bijaše njegova vječna samoća. Oženjen nije bio, rodbine i prijatelja nije imao. Šutljiv, povučen karakter i taktičnost, koja se tim više isticala u prvi plan, što je jače želio da prikrije siromaštvo, smetali su mu da se bliži s ljudima. Za ljubavne romane on je bio neokretan, mlitav i hladan, i zato se rijetko sastajao sa ženama...

Dovezavši se do šume, ja i taj kneščić izađosmo iz bričke i pođosmo uskom šumskom stazicom, što se gubila u sjeni golemog lišća paprati. No nismo prošli niti stotinu koraka, kad se iza mladog, jelovog šumarka, kao da je izrasla iz zemlje, podignu visoka, tanka figura, dugog ovalnog lica, u poderanom kaputu, slamnatom šeširu i lakiranim čizmama. U jednoj ruci neznanca bila je košarica s gljivama, a drugom je nemirno čupkao jeftini lanac na prsluku. Ugledavši nas, on se zbunio, popravio prsluk, uljudno se nakašljao i prijatno se nasmiješio, upravo kao da je veseo što vidi tako lijepe ljude kao što smo mi. Zatim, posve neočekivano za nas, on, strugajući dugim nogama po travi, izvijajući se cijelim tijelom i ne prestajući da se ljubazno smiješi, priđe k nama, skinu šešir i izusti slabim glasom, u kojemu je bio prizvuk psa koji zavija:

— E-e-e... gospodo, kako god mi je teško, ali vas moram upozoriti, da je u ovoj šumi zabranjeno loviti. Oprostite što sam se, iako vas ne poznam, usudio da vas uznemirujem, ali... dopustite mi da se predstavim: Ja sam — Grontovski, glavni knjigovođa na ekonomiji gospođe Kandurine!

— Jako nam je drago, ali, ta zašto se ne smije loviti?

— Takva je želja gospodarice ove šume!

Ja i knez se zgledasmo. Prođe časak u šutnji. Knez je stajao i zamišljeno gledao pred noge na veliku pečurku, odsječenu štapom. Grontovski je nastavio da se ljubazno smiješi. Cijelo mu je lice treptalo, rastapalo se i, činilo se, čak mu se i lančić na prsluku smješkao i trudio se da nas porazi svojom delikatnošću. Zrakom, poput tihog anđela, proleti zbunjenost, svoj trojici je bilo neprijatno.

— Glupost! — rekoh ja. — Nema više od nedjelje dana kako sam ovdje lovio!

— Vrlo lako može biti! — nasmija se kroz zube Grontovski. — Faktički ovdje svi love bez obzira na zabranu, ali prvi put sam se s vama susreo, dužnost mi je... sveta dužnost da vas upozorim. Ja sam ovisan čovjek. Kad bi šuma bila moja, onda, časne mi Grontovskijeve riječi, ja se ne bih protivio vašem prijatnom zadovoljstvu. Ali tko je kriv što je Grontovski ovisan?

Dugorječivi čovjek uzdahnu i slegnu ramenima. Ja se počeh svađati, uzrujavati i dokazivati, ali što god sam ja glasnije i uvjerljivije govorio, Grontovskijevo lice postajalo je slađe i medenije. Očito mu je svijest o nekakvoj vlasti nad nama pružala beskrajnu nasladu. On se naslađivao svojim poniznim tonom, ljubaznošću, pokretima, i na osobit način je izgovarao svoje zvučno prezime, koje je, vjerojatno, jako volio. Stojeći pred nama, on se osjećao više nego na konju. Tek sudeći po kosim, zbunjenim pogledima, koje je pokatkada bacao na svoju košaricu, jedna stvar je mučila njegovo raspoloženje — bijahu to gljive, ženska, seljačka proza, koja je vrijeđala njegovu veličinu.

— Zar da se vratimo natrag! — rekoh ja. — Mi smo prešli petnaest vrsta!

— Što da se radi! — uzdahnu Grontovski. — Kad biste vi izvoljeli proći ne petnaest, nego sto tisuća vrsta, kad bi sada stigao makar i kralj iz Amerike ili iz bilo koje druge daleke zemlje, ja bih i onda smatrao za dužnost... svetu, da tako kažem, obavezu...

— Ta šuma pripada Nadeždi Ljvovnoj? — upita knez.

— Da, Nadeždi Ljvovnoj...

— Je li ona sada kod kuće?

— Da... Eto što, odvezite se k njoj — to je pola vrste odavde, ne više — ako vam ona dade papirić, onda ću ja... naravno! Ha-ha... hi-hi-s!...

— Molim, — pristadoh ja. — Odvesti se k njoj je mnogo bliže negoli se vraćati...

Odvezite se k njoj, Sergeju Ivaniču, — obratih se ja knezu. — Vi se poznate s njom.

Knez, koji je cijelo vrijeme gledao na odsječenu pečurku, podignu oči prema meni, promisli i reče:

— Ja sam se nekada s njom poznavao, ali... nije mi sasvim zgodno da idem k njoj. Usto sam još loše obučen... Odvezite se vi, vi je ne poznajete... Vama će biti lakše.

Ja pristadoh. Sjedosmo u kola i praćeni smijehom Grontovskoga, povezosmo se uz rub šume prema gospodskom domu. S Nadeždom Ljvovnom Kandurinom, rođenom Šabeljskom, nisam se poznavao, nikada prije nisam je vidio izbliza i znao sam je jedino po pričanju. Znao sam, da je bila jako bogata, kao nitko u guberniji... Poslije smrti oca, plemića Šabeljskog, kojemu je bila jedina kći, ostalo joj je nekoliko imanja, pastuharna i mnogo novaca. Čuo sam, da je ona, bez obzira što je imala 25—26 godina, ružna, neugledna, bijedna, kao sve, i da se izdvaja od mnogih običnih provincijskih gospođa samo svojim golemim imetkom.

Meni se uvijek činilo, da bogatstvo rađa osjećaj i da svi bogataši moraju imati svoj osobiti osjećaj, koji siromasi nemaju. Često sam, prolazeći kraj velikog voćnjaka Nadežde Ljvovne, iz kojega je provirivao veliki, debeli dvorac, sa uvijek zastrtim prozorima, mislio: »Što ona osjeća ovaj čas? Vlada li ondje iza zavjesa sreća?«, i t. d. Jedamput sam izdaleka vidio, kako se je nekamo vozila u lijepom laganom kabrioletu i upravljala s lijepim bijelim konjem i — griješna mene — ne samo da sam joj zavidio, nego sam čak pronašao, da u njezinu držanju, u njenim pokretima ima nešto osobito, što nema u siromašnih ljudi, slično kao što ljudi, po prirodi skromni, umišljaju da već na prvi pogled pronalaze plemenitost u onih, koji su znatniji od njih. Unutrašnji život Nadežde Ljvovne bio mi je poznat samo po spletkama. U okrugu se govorilo, da je prije pet šest godina, još prije svoje udaje i dok je otac bio živ, ona bila strasno zaljubljena u kneza Sergeja Ivanoviča, koji se sada vozio sa mnom u kočiji. Knez je volio da se odveze starcu i događalo se da je po cijele dane provodio kod njega u sobi za biljar, gdje je neumorno, do boli u rukama i nogama, igrao u piramidu. Ali pola godine prije starčeve smrti on je odjednom prestao dolaziti Šabeljskima. Takvu oštru promjenu u odnosima provincijski spletkaroši, ne imajući pouzdanih dokaza, objašnjavaju svakako. Jedni pričaju, da je knez, tobože primijetivši u ružne Nađenke osjećaj i ne mogavši da na nj odgovori, počeo, poput čestita čovjeka, izostajati sa svojim

posjetama, drugi tvrde, da je starac Šabeljski, saznavši zbog čega vene njegova kći, predložio siromašnome knezu da se oženi njome, a knez se, pak, umislivši u svojoj plitkosti da ga žele kupiti zajedno s titulom, zbunio, nagovorio gluposti i posvadio se. Što je u toj ludoriji istina, a što neistina — teško je reći, a da postoji djelić istine, vidi se i po tome što je knez uvijek izbjegavao razgovore o Nadeždi Ljvovnoj.

Poznato mi je, da se brzo nakon smrti oca, Nadežda Ljvovna udala za nekakvog Kandurina, dotepenog kandidata prava, siromašnog, ali spretnog čovjeka. Nije se udala iz ljubavi, nego tronuta ljubavlju kandidata prava, koji je, kako pričaju, predivno izigravao zaljubljenoga. U vrijeme, koje opisujem, njezin je muž Kandurin zbog nečega živio u Kairu i odande pisao svojemu prijatelju, kotarskom predvodniku plemstva, »putopise«, a ona se, okružena čankolizima, mučila iza spuštenih zavjesa i skraćivala svoje dosadne dane sitnom filantropijom.

Putom na imanje knez se raspričao.

— Već su tri dana kako nisam bio kod kuće, — reče on polušaptom, ogledavajući se na vozača. — Čini se, eto, odrastao sam, nisam žena i nemam predrasuda, a ne mogu prevariti sudbene pristave. Kad u svojoj kući vidim sudskog pristava, onda problijedim, dršćem i čak mi dršću listovi na nogama. Znate li, Rogožin je uložio utok na moju mjenicu!

Knez uopće nije volio da se tuži na loše prilike; gdje se trebalo dodirnuti siromaštva, ondje je bio povučen, do krajnosti samoljubiv i pedantan i zato me je ta njegova izjava začudila. On je dugo gledao žuti proplanak, na kojemu je izgaralo sunce, pratio je očima dugo jato ždralova, koji su plivali u lazurnom podnebesju, i okrenuo se licem prema meni.

— A do šestoga rujna treba spremiti novac u banku... procente za imanje! — reče on glasno, ne stideći se više zbog prisutnosti kočijaša. — A gdje da ih uzmem? Uopće, baćuška, loše mi se piše! Uh, kako loše!

Knez je ogledao oroze na svojoj pušci, zbog nečega je puhnuo na njih i očima stao tražiti ždralove, koje je izgubio iz vida.

— Sergeju Ivaniču, — upita on nakon duge šutnje, koja je trajala minutu, — zamislite da prodaju vašu Šatilovku, što biste vi onda radili?

— Ja? Ne znam! Šatilovka nije povrijeđena, to je kao dva puta dva, ali ja sebi ne mogu predstaviti takve nesreće. Ne mogu se zamisliti bez sigurnoga komada kruha. Što bih ja radio? Obrazovanja nemam skoro nikakva, raditi još nisam probao, da počnem služiti — kasno je... Ta i gdje da služim? Kuda bih se ja mogao smjestiti? Dopustimo, služiti nije nikakva mudrost, pa ni kod nas, na primjer, u zemstvu,[1] ali ja imam... vrag zna, nekakvo malodušje, nemam smjelosti niti za groš. Stupio bih u službu, i sve bi mi se činilo da se nisam primio pravoga posla. Nisam idealist, niti utopist, niti nekakav osobiti principijelista, nego jednostavno, sigurno sam glup, i iz kuta pritiješnjen vrećom. Psihopat i plašljivac. Uopće nisam nalik na ljude. Svi su ljudi poput ljudi, jedino ja pravim od sebe nešto takvo... takvo... U srijedu sam susreo Narjagina. Vi ga poznate, pijanac, neuredan... i ne plaća dugove, glupast je (knez se namrštio i mahnuo glavom)... užasna ličnost! Ljulja se i govori mi: »Ja sam kandidat za mirovnog suca!« Njega, naravno, ne će izabrati, ali on ipak vjeruje, da će postati mirovni, smatra da je dorastao toj stvari. Ima i smjelosti i samouvjerenosti. Također odlazim našem sudskom istražitelju. Čovjek prima 250 rubalja mjesečno, ali posla nema skoro nikakvoga, zna jedino, da po cijele dane, samo u donjem rublju, korača iz kuta u kut, no upitajte ga, i on je uvjeren da radi posao, časno ispunjava dug. Ja ne bih mogao tako! Ne bih mirne savjesti mogao gledati blagajnika u oči.

U taj čas je kraj nas na riđem konjiću spretno projahao Grontovski. Na laktu lijeve ruke njihala mu se košarica, u kojoj su poskakivale bijele gljive. Dostigavši nas, on iskesi zube i mahnu nam rukom kao davnim znancima.

— Glupan! — procijedi kroz zube knez, gledajući za njim. — Začuđujuće je, kako je odvratno ponekad vidjeti zadovoljne fizionomije. Glupi, životinjski osjećaj i, vjerojatno, od gladi... Na čemu sam se zaustavio? Ah, da, o službi... Bilo bi me stid primati plaću, a zapravo govoreći, to je glupo. Ako se pogleda šire, ozbiljno, onda ja niti sada ne jedem svoje. Nije li tako? Ali tu me nekako nije stid... Je li

---

[1] naziv za civilnu upravu u car. Rusiji!

to navika, ili nešto drugo... ili nesposobnost da se udubim u svoj realni položaj... A taj položaj je, vjerojatno, užasan!

Ja pogledah: ne drži li se knez neprirodno? Ali lice mu je bilo krotko i oči su tužno pratile pokrete projurjela riđa konjića, kao da je s njim pobjegla i njegova sreća.

Očito je, da se on nalazio u onom stanju razdraženja i tuge, kada žene tiho i bez uzroka plaču, a u muškaraca se javlja potreba da se požale na život, na sebe, na boga...

Kod vrata dvorca, dok sam ja izlazio iz kočije, knez je govorio:

— Jednom je jedan čovjek, želeći da me rani, rekao, da imam lopovsku fizionomiju. Ja sam i sàm primijetio da su varalice najčešće brineti. Slušajte, čini mi se, kad bih se ustvari rodio kao varalica, da bih do smrti ostao pošten čovjek, jer ne bih imao smjelosti da činim zlo. Reći ću vam otvoreno, u životu mi se desio slučaj, da sam se mogao obogatiti. Da sam slagao samo jednom u životu, slagao samo pred samim sobom i jednom... i jednim čovjekom, koji bi mi, ja znam, oprostio moju laž, ja bih položio u svoj džep gotov milijun. Ali nisam mogao! Nije mi savjest dopustila!

Od ulaza je prema kući trebalo ići gajem po dugom, poput ravnala ravnom putu, uz koji je s obje strane bio zasađen jorgovan. Kuća je izgledala nekako teško, neukusno, fasadom nalik na kazalište. Nespretno se izdizala iz mase zelenila i bola oči, kao veliki kamen bačen na baršunastu travu. Kod glavnog ulaza sastao me ugojeni starac lakaj u zelenom fraku i velikim srebrnim naočarima. Bez ikakvog ispitivanja, samo brižljivo ogledavši moju zaprašenu fizionomiju, on me je uvodio u sobe. Kad sam se penjao gore po mekim stubama, odnekud je jako mirisalo na kaučuk, a gore me u prednjoj sobi već zahvatila atmosfera, koju imaju jedino arhivi, gospodski dvorci i starinske trgovačke kuće: čini se da miriše na nešto davno prošlo, što je nekada živjelo i umrlo, ostavivši u sobama svoju dušu. Sjećam se svijetlo-žutih, sjajnih podova, lustera, omotanih u gazu, uskih, prugastih sagova, koji se nisu pružali ravno od vrata do vrata kao obično, nego uzduž zidova, tako, da sam ja, koji nisam želio da svojim grubim blatnim čizmama dodirnem svijetli pod, u svakoj sobi morao opisivati pravokutnik. U gostinjskoj, gdje me je lakaj ostavio, stajao je, zavijen mrakom, starinski djedovski namještaj

u bijelim navlakama. On je izgledao surovo, starinski, i, kao iz obzira prema njegovu miru, nije se čuo nikakav zvuk.

Čak su i satovi šutjeli... Kneginja Tarakanova,[1] činilo se, zaspala je u zlatnoj rami, a voda i štakori zamrli su voljom čarobnjaka. Dnevno svijetlo, bojeći se narušiti opći mir, jedva se probijalo kroz spuštene zavjese i blijedim, pospanim tracima padalo na meke sagove.

Prođoše tri minute, i u gostinjsku tiho uđe velika starica u crnom i s povezanim obrazom. Ona mi se pokloni i podignu zastore. U isti čas, zahvaćeni jarkim svijetlom, oživješe na slici štakori i voda, probudi se Tarakanova, zažmirkaše mračni starci-naslonjači.

— Oni će ovaj čas... — uzdahnu starica, također žmirkajući.

Još nekoliko minuta čekanja, i ja ugledah Nadeždu Ljvovnu. Ono, što mi je prije svega upalo u oči, bijaše to, da je ona, stvarno, bila ružna: mala rastom, mršava, pogurena. Guste, kestenjave kose bijahu joj raskošne, lice, čisto i inteligentno, mirisalo je na mladost, oči su gledale pametno i jasno, ali sav čar glave je propadao, zahvaljujući velikim, debelim usnicama i ponešto oštrom četvrtastom licu.

Ja se predstavih i saopćih joj cilj svoga dolaska.

— Ne znam pravo što da učinim! — reče ona razmišljajući i spustivši pritom oči i nasmiješivši se. — Ne bih htjela da odbijem, a u isto vrijeme...

— Molim! — priupitah ja.

Nadežda Ljvovna me pogleda i nasmija se. Ja se također nasmijah. Nju je, vjerojatno, zabavljalo ono, čime se je naslađivao Grontovski, t. j. pravo, da dopušta i zabranjuje, a meni se moja posjeta odjednom učini čudnom i bizarnom.

— Ne bih htjela da narušavam odavno uvedeni običaj, — reče Kandurina. — Već je šest godina, kako je na našoj zemlji lov zabranjen! Ne! — mahnu ona odlučno glavom. — Oprostite, ja vam moram odbiti. Ako dopustim vama, onda ću morati dopustiti i drugima. Ja ne volim nepravde. Ili svima, ili nikomu.

---

[1] u ruskom »tarakan« znači žohar.

— Šteta! — uzdahnuh ja. — Žao mi je to više, što smo proputovali petnaest vrsta. — Ovdje nisam sâm, — dodah ja. — Sa mnom je knez Sergej Ivanič.

Kneževo ime sam izustio bez i najmanje pomisli, nenatjeran nikakvim osobitim mislima i ciljevima, nego sam ga bubnuo bez razmišljanja, posve naivno. Čuvši poznato ime, Kandurina je zadrhtala i zaustavila na meni svoj dugi pogled. Primijetio sam kako joj je problijedio nos.

— To je svejedno... — rekla je, spustivši oči.

Dok sam razgovarao s njom, stajao sam uz prozor, koji je gledao u vrt. Mogao sam vidjeti cio park sa alejama, s ribnjacima i putom, po kojemu sam tek stigao. Na kraju puta, kod vrata, crnio se zadnji dio naših kola. Uz vrata, okrenut prema kući leđima i raširivši noge, stajao je knez i razgovarao s blagorječivim Grontovskim.

Kandurina je cijelo vrijeme stajala kod drugog prozora. Ona je pokatkad pogledavala na park, a kad sam ja izustio kneževo ime, ona se više nije micala s prozora.

— Oprostite mi, — reče ona, žmirkajući očima prema putu i vratima, — ali bilo bi nepravedno da dopustim loviti jedino vama... I usto još, kakvo je to zadovoljstvo ubijati ptice? Zbog čega? Zar vam one smetaju?

Samotnički život između četiri zida, sa sumrakom soba i teškim mirisom namještaja koji trune, potiče na sentimentalnost. Misao, koju je zastupala Kandurina, bila je plemenita, ali ja se nisam mogao suzdržati a da ne reknem:

— Ako ćemo tako prosuđivati, onda bismo morali ići bosi. Cipele se prave od kože ubijenih životinja.

— Treba razlikovati potrebu od prohtjeva, — muklo odgovori Kandurina.

Ona je već prepoznala kneza, i nije skidala očiju s njegove pojave. Teško je opisati uzbuđenje i patnju, kojom je odsijevalo njezino ružno lice! Oči su joj sjale i smiješile se, usne drhtale i smijale se, a lice se privlačilo bliže uz staklo. Držeći se obim rukama za lonac s cvijećem, pritajivši dah i malko podignuvši jednu nogu, ona je podsjećala na psa, koji vreba i strasnom nestrpljivošću očekuje komandu »drž!«.

Pogledah u nju, pa u kneza, koji nije znao da slaže nijednom u životu, i posta mi teško, gorko zbog istine i laži, koji igraju takvu stihijsku ulogu u ličnoj sreći ljudi.

Knez se odjednom prenuo, nanišanio i opalio. Jastreb, koji je letio ponad njega, razmahnu krilima i poput strijele odleti daleko ustranu.

— Previsoko je nanišanio! — rekoh ja. — I tako, Nadeždo Ljvovna, — uzdahnuh ja, odlazeći od prozora, — vi ne dopuštate...

Kandurina je šutjela.

— Imam čast da vas pozdravim, — rekoh ja, — i molim da oprostite zbog uznemiravanja...

Kandurina se već htjela okrenuti licem prema meni i već je načinila četvrtinu okreta, ali je u isti čas sakrila lice za zavjesu, kao da je u očima osjetila suze, koje je htjela sakriti...

— Zbogom... Oprostite... — tiho je rekla.

Poklonio sam se njezinim leđima i, više ne pazeći na sagove, zakoračao po svijetložutim podovima. Bijaše mi ugodno što odlazim iz tog malog carstva pozlaćene dosade i tuge, i žurio sam, upravo kao da se želim prenuti iz teškog, fantastičnog sna, s njegovim mrakom, Tarakanovom, lusterima...

Na izlazu me dostignu sobarica i uruči mi papirić. »Imaocima ovoga papira lov se dozvoljava. N. K.« — pročitah ja...

SVIJETLA LIČNOST

Pripovijest »idealista«

Nasuprot mojim prozorima, zaklanjajući mi sunce, izdiže se golema, riđa kućerina sa prljavom fasadom i posivjelim krovom. Ta mračna, bezlična ljušturа ipak u sebi sadržava divnu, dragocjenu jezgru!

Svakog jutra na jednom od krajnjih prozora ugledam žensku glavicu, i ta glavica, moram priznati, zamjenjuje mi sunce! Ja je ne ljubim zbog njezine ljepote... U uzanim, sivim očicama, krupnim pjegama i vječnim papilotama od novinskog papira nema ništa lijepoga. Ja je volim zbog nekih ličnih osobina njezina uzvišenog intelekta.

Svako jutro vidim kako mlada žena u bijeloj bluzici i s papilotama prilazi prozoru i pohlepno hvata novine, koje leže na njemu. Ja vidim, gospodo, kako ona rasklapa novine i s blijeskom u očima juri da preleti njihove dosadne stranice... U to vrijeme, najpokornije molim, promatram izražaj njezina lica. Taj izražaj bude različit, već prema prilikama... Ili joj se lice ozari blaženim smiješkom, i ona, sjajući, blještavih očiju, počinje da veselo skakuće po sobi, ili strašni, neobjašnjivi očaj iskrivi crte njezina lica, i ona, uhvativši se za glavu, kao izbezumljena, juri iz kuta u kut... Nikada je ne vidim da je ravnodušna... Prolazi dan za danom, i sreća se smjenjuje sa očajem... Danas je ona beskrajno sretna, sutra se već hvata za papilote. I nema kraja njezinim radostima i mukama!...

Ja sam ponešto psiholog i poznavalac čovječjeg srca. Psihičke pojave, koje istražujem sa svog prozora, razumljive su mome shvaćanju kao tablica množenja. Kada licem mlade žene pliva blaženi smiješak, u mojoj glavi se roje ovakve misli:

»Hm... Očito su vijesti, koje se danas nalaze u novinama, povoljne... Jako mi je milo... Vjerojatno moju neznanku veseli postupak Cankova i posljednji govor Gladstonea. Može biti da je prijatno uzbuđenje i susret Bismarcka sa Kalnokijem, koji mnogo obećaje... Vrlo lako se može dogoditi, da je u današnjem broju ona ugledala rođenje novoga ruskoga talenta... U svakom slučaju, jako mi je drago... Rijetkim ženama su pristupačne radosti u tako visokom stepenu!«

I ja ushićeno počinjem koračati iz kuta u kut i uzvikivati:

— Divno, rijetko stvorenje! Posljednja riječ ženske emancipacije! O, da nam je više takvih žena! Upravo takve žene su nam i potrebne!

Kada se, pak, lice neznanke iskrivi od očajanja, ja mislim:

»No, možda nisi niti trebala da uzimaš novine u ruke! Dođavola s tom stvari! Vjerojatno je moju vis-à-vis uzbunio Karavelov ili Mutkurov... Također mislim, da su dvosmislena igra pretjeravajuće Austrije i ponašanje Milana uvrijedili njezinu čestitu prirodu... Ona trpi, ali kakve joj koristi od te patnje.

Ja koračam, uzbuđujem se, uzvikujem:

— Eto, ona je prava žena! Njoj je pristupačna domovinska briga! Ona može da pati za čovječanstvo!...

I ja postajem lud zbog te rijetke žene... Čim osvane jutro, ja već stojim uz svoj prozor i čekam kada će se na prozorima vis-à-vis pokazati neznanka. Noću sanjarim i čekam jutro, danju koračam iz kuta u kut... Da, gospodo, to je neobična žena!

. . . .

Ljeti, kad su i moji i njezini prozori bili otvoreni, ja sam mnogo puta čuo histerični plač i veseli smijeh... Jednom sam čak čuo kako je ona, uhvativši se za glavu, u očaju zavikala:

— Nitkov! Mučitelj!

I razderala novine u sitne papiriće...

Žalim, što u mom stanu ne živi Auerbach, Spielhagen, ili koji drugi romanopisac, koji traži »nove ljude« ... Oni bi se koristili mojom neznankom ...

. . . .

Osjećam, da se moje strahopoštovanje malo po malo pretvara u strasnu ljubav. Da, ja je volim! Bože, kakav ponor dijeli nju od mene! Njezina je duša puna patriotske brige, a ja sam već davno izgubio svoje ideale i, izgubljen u gomili, živim sa plitkim interesima gomile...

Ali, to više ja, ne smogavši snage da se savladam, odlazim prema sivoj kući i zvonim pazikući. Dva dvogrivenjaka razvezuju slugin jezik, i on mi na sva moja pitanja odgovara, da neznanka živi u stanu br. 5, da ima muža i da neredovito plaća stanarinu. Njezin muž svako jutro odlazi nekuda i vraća se kasno uveče, noseći pod rukom četvrtak votke i vrećicu s namirnicama ... Muž se u putnoj ispravi potpisao kao sin gubernijskog sekretara, a neznanka kao njegova žena ...

. . . .

Nakon treće neprospavane noći šaljem *joj* posjetnicu. Vidio sam danas, kako je, pročitavši novine, udarila šakom po prozoru. O, vi, Karavelovi, Mutkurovi, Salysburyji, tramvajski kondukteri, tvorničari šećera! Zašto ja nemam snage da vam platim za sve patnje, koje joj vi priskrbljujete?

. . . .

Danas (10 rujna) *njezin* me muž izbacio niz stepenice. Sretan sam. Zbog nje sam spreman na sve žrtve! ... Današnje objašnjenje odgađam za sutra ...

. . . .

11. rujna. Došavši danas k njoj, nalazim je uz novine. Preletjevši ubrzo dvoje troje novine, ona odjednom pada na stolac i počinje stenjati ...

— Ljubljena moja, — velim joj ja, ljubeći joj ruku, — što vas uzbuđuje? Podijelite sa mnom vaše brige i vjerujte, da ću znati ocijeniti vaše povjerenje! No, recite, zbog čega sada plačete?

— Kako da ne plačem? — govori moja neznanka. — Prosudite: danas moramo platiti stan, a moj blesavi muž je napisao u novinama samo 60 redaka! No, zar se može tako

živjeti? Jučer je napisao ravno za 11 rubalja i 40 kopjejaka, a danas sam jedva nabrojila za tri rublja! No, nisam li nesretna? Ne, niti crnoj Tatarkinji ne želim da bude reporterova žena! On je hulja! Nitkov! Umjesto da radi, on sjedi kod Savrasenkova! Čekaj malo, doći ćeš ti!...

. . . .

»O, žene, žene!« — rekao je Shakespeare, a ja sada shvaćam raspoloženje njegove duše...

DRAMA

Lica:

Tatica, koji ima 11 kćeri za udaju

Mladi čovjek

Nabor

Mladi čovjek (odmahnuvši rukom i rekavši: »Pljujem ja, dva puta umrijeti ne možeš, a jedamputa te ne će mimoići!« ulazi u kabinet k tatici). Ivane Ivanoviču! Dopustite da zaprosim ruku vaše najmlađe kćeri Varvare.

Tatica (oborivši oči i prenemažući se). Meni je jako drago, ali... ona je još tako mlada... tako neiskusna... A uz to još... vi me hoćete lišiti... moje utjehe... (roni suze)... oslonca moje starosti...

Mladi čovjek (brzo): U tom slučaju... ne smijem insistirati... (klanja se i hoće da ode).

Tatica (munjevito ga hvatajući za nabor kaputa). Počekajte! Milo mi je! Sretan sam! Dobrotvoru moj!

Nabor (plačljivo): Brrrrr...

DUGI JEZIK

Natalija Mihajlovna, mlada damica, koja je jutros stigla iz Jalte, objedovala je, i, neumorno lupetajući jezikom, pripovijedala mužu o čarima Krima. Obradovani je muž razdragano gledao njezino ushićeno lice, slušao, i tu i tamo stavljao po koje pitanje...

— Ali, vele, da je život ondje neobično skup? — upita on između ostaloga.

— Kako da ti kažem? Ja držim, da s tom skupoćom pretjeravaju, mili. Nije vrag tako crn, kako ga slikaju. Na primjer, ja i Julija Petrovna imale smo vrlo udobnu i pristojnu hotelsku sobu za dvadeset rubalja na dan. Sve, dragane moj, zavisi od toga, kako umiješ živjeti. Dabome, ako hoćeš izjašiti nekamo u brda... na primjer na Aj-Petri... unajmiš konja, vodiča, — no, onda je dakako skupo. Strahota, kako je skupo! Ali, Vasička, kakva su tamo brda! Zamisli visoka-visoka brda, tisuću puta viša nego crkva... Gore magla, magla... Dolje ogromno kamenje, kamenje, kamenje... I pinije... Ah, ni sjetiti se ne smijem!

— Da, zbilja... u tvojoj odsutnosti sam tu u nekakvom časopisu čitao o tamošnjim vodičima Tatarima... Takve gadarije! Što, zar su to doista neki osobiti ljudi?

Natalija Mihajlovna načini prezirnu grimasu i mahne glavom.

— Obični Tatari, ništa osobito — reče ona. — Uostalom, ja sam ih vidjela samo izdaleka, letimično... Pokazivali su mi ih, ali ja nisam na njih obraćala pažnju. Uvijek sam, mili, osjećala neku predrasudu prema svim tim Čerkezima, Grcima... Maurima!...

— Kažu, da su strahoviti don-žuani.

— Može biti! Ima gadura, koje...

Natalija Mihajlovna najednom skoči, kao da se sjetila nečeg strašnog, časak je gledala muža preplašenih očiju, pa onda reče, razvlačeći svaku riječ:

— Vasička, da znaš, kakvih ima ne-mo-ral-nih žena! Ah, kakvih nemoralnih žena! I to znaš, ne da su proste, ili iz osrednjih krugova, nego aristokratkinje, one naduvene, što propovijedaju bonton! Prava strahota, nisam htjela vjerovati svojim očima! Dok budem živa ne ću to zaboraviti! Reci, pa zar se žena može tako daleko zaboraviti, da... ah, Vasička, upravo me mrzi govoriti! Uzmi makar moju suputnicu Juliju Petrovnu... Ima tako dobra muža, dvoje djece... pripada poštenoj sredini, pravi se svetica, a — kad tamo, zamisli samo... Nego, mili, to je, dakako, entre nous[1]...

— Daješ mi poštenu riječ da ne ćeš nikome reći?

— Hajde, molim te! Razumije se da ne ću reći.

— Poštena riječ? Ali pazi! Ja ti vjerujem...

Damica odloži vilicu, dade svome licu tajanstveni izraz i počne šaptom:

— Zamisli ovakvu stvar... Pojaši ta Julija Petrovna u brda... Bilo je krasno vrijeme. Sprijeda jaši ona sa svojim vodičem, nešto straga ja. Odjašili smo oko tri četiri vrste, kad najednom, razumiješ, Vasička, Julija zavikne i uhvati se za prsa. Njezin je Tatarin primi oko pasa, inače bi se srušila sa sedla... Ja sa svojim vodičem prilazim k njoj... Što je? Što se dogodilo? »Oh, viče ona, umrijet ću! Zlo mi je. Ne mogu dalje jašiti!« Zamisli, kako sam se prepala! Pa hajdemo onda natrag! — kažem joj ja. — »Ne, Natalie, veli ona, ne mogu ja natrag jašiti! Ako ma samo još jedan korak načinim, umrijet ću od boli! Imam grčeve!« I moli, zaklinje mene i moga Sulejmana, ako boga znamo, nek se vratimo u grad i nek joj donesemo Bestuževljeve kapljice, koje joj jedine pomažu.

— Stani malo... Ne razumijem te sasvim... — promrmlja muž, česući se po čelu. — Malo prije si rekla, da si te Tatare vidala samo izdaleka, a sada pripovijedaš o nekomu Sulejmanu.

---

[1] medu nama (franc.)

— No, ti se opet kvačiš za svaku riječ! — namrgodi se damica, ali se nimalo ne zbuni. — Ne mogu da trpim sumnjičenje! Ne mogu da trpim! Glupo je i glupo!

— Ja se ne kvačim, ali... kakvoga smisla ima govoriti neistinu? Pravila si izlete s Tatarima, pa dobro, u ime božje, ali... čemu to izmotavanje?

— Hm... što si čudan! — uzbuni se damica. — Ljubomoran je na Sulejmana! Mogu misliti kako bi ti pojašio u brda bez vodiča! Mogu misliti! Kad ne poznaš tamošnji život, ne razumiješ, onda radije šuti! Bez vodiča tamo ni koraka ne možeš učiniti.

— Dakako.

— Molim, bez tih glupih primjedaba! Nisam ti ja nekakva Julija... Ja nju i ne opravdavam, ali ja sam nešto drugo! Ne pravim se doduše svetica, ali se još nisam tako daleko zaboravila. Moj Sulejman nije prelazio granice pristojnosti... Ne-e! Mametkul je znao cijelo vrijeme sjediti kod Julije, a kod mene, čim izbije jedanaest sati, ja odmah: »Sulejmane, marš! Odlazite!« I moj ti glupi Tatarčić odlazi. Ja sam ga, mili, čvrsto držala na uzdi... Čim počne gunđati zbog novaca ili bilo čega, ja njemu odmah: »Kako-o? Što-o? Što-o-o?« A njemu samo srce siđe u pete... Ha-ha-ha... Znaš, Vasička, oči su mu crne, crne kao ugljen, njuškica tatarska, onako glupa, šaljiva... Ovako sam ti ga držala! Ovako!

— Mogu zamisliti... — promrmlja suprug, valjajući kuglice od kruha.

— To je glupo, Vasička! Ta ja znam kakve ti se misli vrzu po glavi! Znam šta misliš... Ali uvjeravam te, da mi niti za vrijeme izleta nije prelazio granice dopuštenoga. Na primjer, jašimo u brda, ili na vodopad Učan-Su, a ja mu uvijek kažem: »Sulejmane, jašite straga! No!« I uvijek je jašio iza mene, siromašak... Dapače, za vrijeme... na najpatetičnijim mjestima sam mu govorila: »Ipak ne smiješ zaboravljati da si ti samo Tatarin, a ja žena državnog savjetnika!« Ha-ha...

Damica se stane smijati, zatim se naglo ogleda, napravi preplašeno lice i nastavi šaptom:

— Ali, Julija! Ah, ta Julija! Razumijem, Vasička, može čovjek biti i malo obijestan, zašto da se ne razonodi od pra-

znine svjetskoga života? Sve se to može... budi obijesna, izvoli, nitko te ne će osuđivati, ali smatrati to ozbiljnim, praviti scene... ne, izvini, to ne shvaćam! Zamisli, ona je bila ljubomorna! Reci, nije li to glupo? Jedamput dolazi k njoj Mametkul, njezina simpatija... Nje nije bilo kod kuće... No, a ja ga pozovem k sebi... počnemo razgovarati, o ovom te o onom... oni su, znaš, šaljivi, da pukneš od smijeha! Tako nam neopazice prođe veče... Najedamput bane u sobu Julija... Navali na mene, na Mametkula... napravi nam scenu... fuj! To ja ne shvaćam, Vasička...

Vasička hrakne, namršti se i ushoda se po sobi.

— Dobro ste se tamo zabavljale, nema šta da se kaže! — progunđa on, gadljivo se smješkajući.

— No, kako je to glu-po! — uvrijedi se Natalija Mihajlovna. — Znam, što misliš! Uvijek imaš tako ružne misli. Ne ću ti više ništa pripovijedati. Ne ću!

Damica naprći usne i ušuti.

ŽIVOTNE SITNICE

Nikolaj Iljič Beljajev, petrogradski kućevlasnik, koji je često odlazio na utrke, mlad čovjek od trideset i dvije godine, uhranjen, rumen, nekako podveče zađe gospođi Irninoj, Olgi Ivanovnoj, s kojom je on živio, ili, po njegovim riječima, teglio dosadni i dugi roman. I uistinu, prve, interesantne i uzbudljive stranice toga romana, odavno su već bile pročitane; sada su se stranice vukle, i sve se vuklo, ne predstavljajući ništa nova niti interesantna.

Ne našavši Olge Ivanovne kod kuće, moj junak prilegne u gostinjskoj na sofu i stade čekati.

— Dobar večer, Nikolaju Iljiču! — začu on dječji glas. — Mama će odmah stići. Ona je otišla sa Sonjom krojačici.

U toj istoj sobi ležao je na divanu sin Olge Ivanovne, Aljoša, dječak od kojih osam godina, stasit, odnjegovan, obučen po modi u baršunasti kaputić i duge crne čarape. On je ležao na atlasnom jastuku, i, očito, oponašajući akrobata, kojega je nedavno vidio u cirkusu, podizao je uvis čas jednu, čas drugu nogu. Kad su se umorile njegove elegantne noge, on je počeo micati rukama, ili je pak nemirno skakao i hodao četvoronoške, trudeći se da digne noge uvis. Sve to je radio najozbiljnija lica, mučenički dahtajući, upravo kao da i sam ne voli što mu je bog dao takvo nemirno tijelo.

— A, zdravo, prijatelju moj! — reče Beljajev. — To si ti? A ja te nisam ni primijetio. Je li mama zdrava?

Aljoša se, uhvativši se desnom rukom za vršak lijeve noge i stavivši u najneprirodniju pozu, prevrnu, skoči i pogleda iza velike čupkaste zavjese Beljajeva.

— Što da vam kažem? — reče on i slegnu ramenima. — Ta mama ustvari nije nikad zdrava. Ta ona je žena, a ženu, Nikolaju Iljiču, uvijek nešto boli.

Beljajev od dosade poče razgledavati Aljošino lice. Ranije on, za cijelo vrijeme otkako se poznavao s Olgom Ivanovnom, nijedamput nije obratio pažnju na dječaka i savršeno nije primjećivao njegovo postojanje: pred očima strči dječak, a zašto je on tu, kakvu ulogu igra — ni misliti mu se o tome nekako ne će. U večernjem mraku Aljošino lice sa blijedim čelom i crnim, mirnim očima neočekivano je Beljajeva podsjetilo na Olgu Ivanovnu, kakva je ona bila na prvim stranicama romana.

I prohtjede mu se da pomiluje dječaka.

— Dođider ovamo, stjenice! — reče on. — Deder da te pogledam izbliza.

Dječak skoči s divana i pritrča Beljajevu.

— No? — poče Nikolaj Iljič, stavljajući ruku na njegovo mršavo rame. — Kako je? Živiš li?

— Što da vam kažem? Prije se živjelo mnogo bolje.

— Zašto?

— Jako jednostavno! Prije smo ja i Sonja učili samo muziku i čitanje, a sada nam zadaju francuske stihove. A vi ste se nedavno šišali!

— Da, nedavno.

— Zaista, ja primjećujem. Bradica vam je postala kraća. Dopustite mi da vas povučem za nju ... Boli li?

— Ne, ne boli.

— Kako je to, kad vučeš za jednu vlas, onda boli, a kada povučeš mnogo kosa, onda ni trunka ne boli? Ha-ha! A, znate vi, šteta što ne nosite zaliske. Evo, tu da se obrije, a sa strana ... evo tu ostaviti dlaku ...

Dječak se privi Beljajevu i poče se igrati njegovim lančićem.

— Kada pođem u gimnaziju, — govorio je on, — mama će mi kupiti sat. Zamolit ću je da mi kupi isto takav lančić ... Ka-kav me-da-ljon! Tata ima isto takav medaljon, jedino vaš ima tu prugice, a kod njega su slova ... U sredini je u njega mamina slika. Tata sada ima drugi lančić, ne sa rinčicama, nego sa vrpcom ...

— Otkuda znaš? Zar ti vidiš tatu?

— Ja? Mm ... Ne! Ja ...

Aljoša pocrvenje i silno zbunjen, uhvaćen u laži, stade brižljivo noktom strugati po medaljonu. Beljajev ga pogleda ravno u lice i upita:

— Viđaš li tatu?

— N... nne!...

— Ne, ti meni otvoreno, po savjesti... Ta po licu vidim, da ne govoriš istinu. Ako si se izbrbljao, onda više nemaš što da se izgovaraš. Govori, viđaš li ga? No, prijateljski reci!

— A ne ćete reći mami? — upita on.

— Ta kakvi!

— Časna riječ?

— Časna riječ!

— Zakunite se!

— Ah, što si nesnosan! Za koga ti mene držiš!

Aljoša se ogleda, raširi oči i prošaputa:

— Samo, boga radi, ne govorite mami... Uopće, ne govorite nikome zato, što je to tajna. Ne daj bože da sazna mama, onda bih dobio i ja, i Sonja, i Pelageja... No, slušajte. S tatom se ja i Sonja vidimo svakog utorka i petka. Kad nas Pelageja vodi prije ručka na šetnju, mi odlazimo u Apfeljovu slastičarnicu, a ondje nas već čeka tata... On uvijek sjedi u posebnoj sobici, gdje ima, znate, takav mramorni stol i pepeljara nalik na gusku bez leđa...

— A što vi ondje radite?

— Ništa! Najprije se pozdravimo, zatim svi sjednemo za stolić i tata nas počinje častiti kavom i piroškama. Znate, Sonja jede piroge s mesom, a ja ih s mesom ne mogu vidjeti! Ja volim s kupusom i jajima. Mi se tako najedemo, da, poslije, za ručkom, da mama ne primijeti, trudimo se da što više jedemo.

— A o čemu vi ondje govorite?

— S tatom? O svemu. On nas ljubi, grli, priča razne smiješne pričice. Znate, on veli, kako će nas, kad odrastemo, uzeti k sebi da živimo s njim. Sonja ne će, a ja pristajem. Naravno, bez mame će biti dosadno, ali, ta ja ću joj pisati pisma! Čudna stvar, možda ću joj čak na praznike odlaziti i u posjetu — nije li istina? A tata mi još govori da će mi kupiti konja. Duša od čovjeka! Ja ne znam zašto ga to mama ne pozove da živi s njom i brani nam da se s njim vidimo.

Ta on jako voli mamu. Uvijek nas ispituje kako njezino zdravlje, što ona radi. Kada je bila bolesna, onda se on uhvatio za glavu eto ovako i... samo juri, juri. Sve nas moli da je slušamo i poštujemo. Slušajte, je li istina da smo mi nesretni?

— Hm... a zašto?

— To veli tata. Vi ste, veli, nesretna djeca. Čak ga je čudno i slušati. Vi ste, veli, nesretni, ja sam nesretan i mama je nesretna. Molite se, veli, bogu i za sebe i za nju.

Aljoša zaustavi svoj pogled na punjenoj ptici i zamisli se.

— Tako... — prošišta Beljajev. — Dakle vi, znači, tako. U slastičarnicama držite kongrese. I mama ne zna?

— Ne-e... Otkuda bi ona znala? Ta Pelageja ne će ni za što reći. A prekjučer nas je tata častio kruškama. Slatke su kao kompot! Dvije sam pojeo.

— Hm... No, a ti... čuj, o meni tata ništa ne govori?

— O vama? Što da vam kažem?

Aljoša ispitivački pogleda Beljajeva u lice i slegnu ramenima.

— Ne govori ništa osobito.

— Na primjer, što kaže?

— A ne ćete li se uvrijediti?

— No, hajde! Zar me on grdi?

— On ne grdi, ali, znate... ljuti se na vas. On veli, da je zbog vas mama nesretna i da ste vi... upropastili mamu. Ta on je nekako čudan! Ja mu tumačim da ste vi dobri, da nikada ne vičete na mamu, a on samo odmahuje glavom.

— Dakle govori, da sam je ja upropastio?

— Da. Vi se nemojte vrijeđati, Nikolaju Iljiču!

Beljajev se dignu, postaja i poče hodati po gostinjskoj.

— To je i čudno, i... smiješno! — promrmlja on, sliježući ramenima i ironički se smiješeći. — Sam je posve kriv, a ja da sam je upropastio, a? Recite, kakva nevina ovčica? Znači, on ti je govorio da sam ja upropastio tvoju majku?

— Da, ali... ta vi ste rekli da se ne ćete uvrijediti!

— Ja se ne vrijeđam i... nije to tvoja stvar! Ne, to... to je čak smiješno! Upao sam kao pile u kučine i ja još ispadam kriv!

Začu se zvonce. Dječak skoči s mjesta i istrča van. Za čas uđe u gostinjsku dama s malenom djevojčicom — to je

bila Olga Ivanovna, Aljošina mati. Korak za njom, glasno pjevušeći i mašući rukama, išao je Aljoša. Beljajev kimnu glavom i nastavi hodati.

— Naravno, koga će sada okrivljavati ako ne mene? — mrmljao je on, frkteći. — On je nevin! On je uvrijeđeni muž!

— O čemu ti to pričaš? — upita Olga Ivanovna.

— O čemu?... A eto, poslušajder kakve stvari propovijeda tvoj pravovjernik! Izlazi, da sam ja podlac i zločinac, da sam upropastio i tebe i djecu. Svi ste vi nesretni, samo sam ja jedino strašno sretan! Strašno, strašno sretan!

— Nikolaj, ja ne shvaćam! O čemu se radi?

— A eto, poslušaj svog mladog sinjora! — reče Beljajev i pokaza na Aljošu.

Aljoša pocrvenje, zatim odjednom problijedi i sve mu se lice iskrivi od straha.

— Nikolaju Iljiču! — prošapta on glasno. — Pssst!

Olga Ivanovna začuđeno pogleda Aljošu, pa Beljajeva, pa zatim opet Aljošu.

— Ded-upitaj! — produžavaše Beljajev. — Tvoja Pelageja, ta glupa guska, vodi ih po slastičarnicama i tamo utanačuje susrete s taticom. Ali nije stvar u tome. Stvar je u tome, da je tatica patnik, a ja sam zločinac, ja sam nitkov, koji sam vam obojici razbio život...

— Nikolaju Iljiču! — prostenja Aljoša. — Ta vi ste dali časnu riječ!

— Eh, odbij! — mahnu rukom Beljajev. — Ovo je važnije od svih časnih riječi. Mene peče licemjerje, laž!

— Ne shvaćam! — progovori Olga Ivanovna, i suze joj se pokazaše u očima. — Slušaj, Leljka, — obrati se ona sinu, — ti se sastaješ s ocem?

Aljoša je nije slušao nego je užasno gledao u Beljajeva.

— Ne može biti! — reče mati. — Idem da ispitam Pelageju.

Olga Ivanovna iziđe.

— Slušajte, ta vi ste dali časnu riječ! — progovori Aljoša dršćući cijelim tijelom.

Beljajev mahnu prema njemu rukom i nastavi hodati. On se zadubio u svoju uvredu i opet, kao i prije, nije pri-

mjećivao prisustvo dječaka. Njemu, velikom i ozbiljnom čovjeku, uopće nije bilo stalo do dječaka. A Aljoša je sjeo u kut i s užasom pričao Sonji kako su ga prevarili. On je drhtao, zamuckivao, plakao; to se on prvi puta u životu licem u lice sukobio s laži. Prije on nije znao da na ovom svijetu, osim slatkih krušaka, piroga i skupih satova, postoje i mnoge druge stvari, za koje ne postoje nazivi u dječjem jeziku.

TVRDOGLAVI LJUDI

Jevgraf Ivanovič Širjajev, sitni zemljoposjednik iz porodice crkvenjaka (pokojni njegov roditelj o. Joan dobio je od generalice Kuvšinikove 102 desetine zemlje), stajao je u kutu ispred brončanog lavaboa i prao ruke. Po običaju, izgledao je zabrinuto i namršteno, bradu je imao neočešljanu.

— No, i to mi je vrijeme! — govorio je. — To nije vrijeme, nego kazan božja. Opet je počela kiša!

On je mrmljao, a njegova porodica je sjedila za stolom i čekala kad će on oprati ruke, da počnu objedovati. Njegova žena, Fedosja Semjonovna, sin Petar — student, starija kći Varvara i troje male djece, odavno su već sjedili za stolom i čekali. Djeca — Koljka, Vanjka i Arhipka, prćastih nosića zaprljani, mesnatih lica i odavno neošišanih tvrdih glava, nestrpljivo su micala stolicama, a odrasli su sjedili ne mičući se i, očito, njima je bilo svejedno, — hoće li jesti ili čekati...

Kao da provjerava njihovu strpljivost, Širjajev je polako obrisao ruke, polako se pomolio i, ne žureći, sjeo za stol. U isti čas već poslužiše ščijem. Sa dvorišta se čulo udaranje tesarskih sjekira (Širjajev je gradio novu sušu) i smijeh radnika Fomke, koji je dražio purana. O prozor je udarala rijetka, ali krupna kiša.

Student Petar, u naočarima i poguren, jeo je i pogledavao se s majkom. Nekoliko puta je odlagao žlicu i kašljao, želeći da počne govoriti, ali, pogledavši netremice oca, opet se prihvaćao jela. Konačno, kad poslužiše kašu, on odlučno zakašlja i reče:

— Morao bih večeras otputovati večernjim vlakom. Odavno je vrijeme, već sam i onako propustio dvije nedjelje. Predavanja počinju prvoga rujna!

— I putuj, — složio se Širjajev. — Šta imaš tu da čekaš? Hajde i putuj s bogom.

Prođe časak u šutnji.

— Njemu, Jevgrafe Ivaniču, treba novaca za put... — tiho progovori mati.

— Novaca? Pa što! Bez novaca ne ćeš otići. Ako je potrebno, uzmi makar odmah. Odavno si trebao da uzmeš!

Student lagano uzdahnu i veselo se zgleda s majkom. Širjajev je, ne žureći, izvadio iz stražnjeg džepa novčanik i stavio naočari.

— Koliko ti treba?

— Samo put do Moskve stoji jedanaest rubalja i četrdeset i dvije...

— Eh, novci, novci! — uzdahnu otac (on je uvijek uzdisao kad je ugledao novac, čak i onda, kada ih je primao). — Evo ti dvanaest. Tu će, brate, biti i kusura, što će ti dobro doći na putu.

— Zahvaljujem vam.

Malo kasnije student reče:

— Prošle godine sam mnogo puta izostajao s predavanja. Ne znam kako će biti ove godine, vjerojatno ne ću uskoro naći zarade. Molio bih vas da dadete petnaestak rubalja za stan i hranu.

— Doteći će ti i deset, — reče on. — Na, uzmi!

Student zahvali. Trebalo je da ga zamoli za odijelo, za plaćanje predavanja, za knjige, ali, pogledavši čvrsto oca, on odluči da mu više ne dodijava. Majka, pak, nepolitično i ne rasuđujući, kao i sve majke, ne izdrži nego reče:

— Trebao bi, Jevgrafe Ivaniču, da mu dadeš šest rubalja za cipele. No, pogledaj, kako može da u takvim dronjcima ide u Moskvu?

— Neka uzme moje stare cipele. One su još sasvim nove.

— Makar mu daj za hlače. Sramota je i pogledati njegove hlače...

Nakon tih riječi odmah se pojavi znak bure, pred kojim je treptala cijela porodica: kratki, uhranjeni Širjajevljev vrat postade odjednom crven kao crveni cic. Crvenilo se polako popne do ušiju, od ušiju do sljepočica i malo po malo zalije cijelo lice. Jevgraf Ivanič se podignu na stolcu i raskopča ovratnik košulje da mu ne bude zagušljivo. Bijaše očito da se borio s osjećajem, koji je njime ovladavao. Nastupi

mrtvačka tišina. Djeca pritajiše dah, a Fedosja Semjonovna, upravo kao da ne shvaća što se događa s njenim mužem, nastavi:

— Ta on više nije malen. Njega je stid da ide neodjeven.

Širjajev odjednom skoči i svom snagom baci na sredinu stola svoj debeli novčanik, tako da je srušio s tanjura komad kruha. Lice mu plane odvratnim izrazom gnjeva, uvrede, gramzljivosti — svega u isti mah.

— Uzmite sve! — viknu on tuđim glasom. — Grabite! Uzmite sve! Davite!

On skoči od stola, uhvati se za glavu i, spotičući se, ustrča se po sobi.

— Kupite sve do posljednjeg končića! — vikao je on pištavim glasom. — Iscijedite posljednje! Pljačkajte! Davite za grlo!

Student pocrvenje i obori oči. Više nije mogao jesti. Fedosja Semjonovna, koja se kroz dvadeset i pet godina nije priviknula na tešku muževljevu prirodu, sva se naježi i poče nešto brbljati u svoju obranu. Na njezinom mršavom, ptičjem licu, uvijek tupom i uplašenom, pojavi se izražaj straha i tupog užasa. Djeca i starija kći Varvara, još nedorasla djevojka s blijedim, nelijepim licem, položiše svoje žlice i obamriješe.

Širjajev je, bjesneći sve jače i izgovarajući riječi, jednu strašniju od druge, priskočio stolu i počeo istresati iz novčanika novce.

— Uzimajte! — mrmljao je on, dršćući cijelim tijelom. — Kad ste pojeli i popili, onda nek vam budu i novci! Ništa mi nije potrebno! Krojite sebi nove cipele i mundire!

Student je poblijedio i pod'gao se.

— Poslušajte, tatice, — poče on zapuhivajući se. — Ja... ja vas molim da prestanete zato, što...

— Šuti! — viknu otac na njega tako glasno, da mu padoše naočari s nosa. — Šuti!

— Prije sam... ja mogao podnositi slične scene, ali... sad sam se odučio. Shvaćate li! Odučio sam se!

— Šuti! — viknu otac i zatopta nogama. — Ti imaš slušati ono, što ja govorim! Što želim, ono i govorim, a ti — imaš

da šutiš! U tvojim godinama ja sam zarađivao novce, a ti, nitkove, znaš li ti koliko me koštaš? Protjerat ću te! Gotovane!

— Jevgrafe Ivaniču, — promrmlja Fedosja Semjonovna, nervozno mičući prstima. — Ta on... ta Petja...

— Šuti! — viknu na nju Širjajev, i čak mu suze grunuše na oči od gnjeva. — To si ih ti razmazila! Ti! Ti si svemu kriva! On nas ne poštuje, bogu se ne moli, novac ne zarađuje! Vas je desetoro, a ja sam sam! Protjerat ću vas iz kuće!

Kći Varvara je dugo gledala majku razjapivši usta, zatim je tupi pogled prenijela na prozor, problijedjela i, glasno viknuvši, klonula na naslon stolca. Otac je mahnuo rukom, pljunuo i istrčao na dvorište.

Tako su se obično završavale u Širjajevih njihove obiteljske scene. Ali sad, na nesreću, u studentu Petru odjednom zavlada neodoljivi bijes. On je bio isto tako prgav i zapaljiv kao i njegov djed protopop, koji je parohijane udarao štapom po glavi. Blijed, stisnutih pesnica, on priđe majci i prosikta najvišim tenorom, kakvim je jedino mogao on da govori:

— Meni su gadni, odvratni ti prijekori! Ništa mi ne treba od vas! Ništa! Prije ću od glada umrijeti, nego pojesti kod vas i jedan zalogaj! Evo vam natrag vaši podli novci! Uzmite!

Mati se pripije uza zid i mahnu rukama, kao da pred njom nije stajao sin, nego utvara.

— Ta što sam ja kriva? — zaplaka ona. — Što?

Sin je, isto tako kao i otac, mahnuo rukom i istrčao na dvorište. Širjajevljeva kuća stajala je u osami na brežuljku, što se poput brazde pružao stepom kojih pet vrsta. Njegovi rubovi bijahu obrasli mladim hrastovima i johama, a dolinom je protjecao potok. Kuća je jednom stranom gledala prema brežuljku, a drugom prema polju. Ograda i plotova nije bilo. Njih su zamjenjivale zgrade raznih vrsta što su se tijesno stisnule jedna do druge i ograđivale ispred kuće mali prostor, koji se smatrao dvorištem i po kojemu su šetale kokoši, patke i svinje.

Izišavši van, student pođe blatnim putem u polje. U zraku se osjećala oštra, jesenja vlaga. Put je bio blatan, tu i tamo su se svjetlucale lokvice, a po žutom polju, iz trave, provirivala je sama jesen, sumorna, trula, mračna. S desne

strane puta bio je vrt, sav prekopan, mračan, ponegdje su se izdizali suncokreti sa spuštenim, sada već crnim glavama.

Petar je mislio, da ne bi bilo loše da pođe pješice u Moskvu, da pođe ovakav kakav je, bez kape, u poderanim cipelama i bez kopjejke. Na stotoj vrsti stići će ga raščupani i preplašeni otac, počet će ga moliti da se vrati kući ili da primi novac, ali on ga čak ne će niti pogledati, nego će samo ići, ići... Gole šume će se smjenjivati sa sumornim poljima, polja sa — šumama; brzo će se zemlja zabijeljeti od prvoga snijega i rječice će se prekriti ledom... Negdje kod Kurska ili Serpuhova on će, iscrpen i mrtav od gladi, pasti na zemlju i umrijeti. Njegovo tijelo bit će pronađeno i u svim novinama će se pojaviti vijest, da je tamo i tamo, student taj i taj umro od gladi...

Bijeli pas blatna repa, koji je lutao po vrtu i nešto tražio, pogleda ga i potrča za njim...

On je išao putem i razmišljao o smrti, o nevolji bližnjih, o duševnim mukama oca, i već je zamišljao sve moguće dogodovštine na putu, koje bijahu jedna čudnija od druge, slikovita mjesta, strašne noći, slučajne susrete. Zamislio je procesiju hodočasnika, kućicu u šumi s jednim prozorčićem, kojeg svijetlo sja u mraku, on stoji pred prozorčićem, moli da ga prime na konak... njega puštaju i — odjednom vidi razbojnike. Ili, još bolje, on dospijeva u veliki plemićki dvorac, gdje ga, kad saznaju tko je, hrane i napajaju, sviraju mu na klaviru, slušaju njegove nevolje, i u njega se zaljubljuje gospodareva ljepotica kći.

Zauzet svojom nesrećom i sličnim mislima, mladi Širjajev je samo išao i išao... Naprijed, daleko daleko na sivoj oblačnoj pozadini, tamnjela se gostionica. Još dalje od gostionice, na samom horizontu vidio se mali brežuljčić; to je željeznička stanica. Taj brežuljčić ga je podsjećao na vezu, koja je postojala između mjesta, gdje je on sada stajao, i Moskve, u kojoj gore fenjeri, jure kočije, drže se predavanja. I on samo što ne zaplaka od tuge i nestrpljenja. Ta pobjednička priroda sa svojim redom i ljepotom, ta mrtva tišina uokolo dodijali su mu do očaja, do mržnje!

— Miči se! — začu on iza sebe gromki glas.

Kraj studenta u laganom, lijepom fijakeru projuri poznata starica plemkinja. On je pozdravi i nasmiješi joj se ci-

jelim licem. I u isti čas se uhvati u tom smijehu, koji uopće nije pristajao uz njegovo mračno raspoloženje. Otkuda on, ako mu je sva duša prepuna tuge i jada?

I on pomisli, da je vjerojatno sama priroda dala čovjeku tu sposobnost da laže, da može čak i u teškim trenucima duševne napetosti sačuvati tajne svog gnijezda, kao što ih čuva lisica ili divlja patka. Svaka porodica ima svoje radosti i svoje nesreće, no kako god one bile velike, teško ih strano oko može zapaziti. Oni su tajna. Toj plemkinji, na pr., koja se malo prije provezla mimo, rođeni otac je zbog nekakve nepravde pola života bio u nemilosti cara Nikolaja, muž joj je bio kartaš, od četiri sina ni od jednog nije bilo ništa. Možete sebi predstaviti koliko je u njezinoj porodici bilo užasnih scena, koliko je bilo prolivenih suza. A međutim, starica se činila sretnom, zadovoljnom, i na njegov osmijeh je odgovorila također osmijehom. Prisjetio se student svojih drugova, koji nerado govore o svojim porodicama, prisjetio se svoje majke, koja gotovo uvijek laže, kada mora govoriti o mužu i djeci...

Do samoga mraka Petar je hodao daleko od kuće po putu i predavao se neveselim mislima. Kad je počela kiša, on pođe kući. Vraćajući se, on odluči, ma što ga to stajalo, da razgovara s ocem, da mu protumači jedamput zauvijek, kako je s njime teško i strašno živjeti.

Kod kuće ga dočeka tišina. Sestra Varvara je ležala iza pregrade i lagano stenjala od glavobolje. Majka je začuđena lica, s izrazom krivnje, sjedila do nje na sanduku i krpala hlače Arhipki. Jevgraf Ivanič je hodao od prozora do prozora i mrštio se na vrijeme. Po njegovu hodanju, po kašlju, i čak i po zatiljku, moglo se vidjeti da se osjećao krivim.

— Znači, ti si namislio da danas putuješ? — upita on.

Studentu ga postade žao, ali u isti čas, nadvladajući taj osjećaj, on reče:

— Slušajte... Ja moram s vama ozbiljno porazgovarati... Da, ozbiljno... Uvijek sam vas cijenio i... i nikada nisam odlučio da govorim s vama takvim tonom, ali vaše vladanje... zadnji postupak...

Otac je gledao kroz prozor i šutio. Student, kao da izmišlja riječi, otare čelo i produži silno uzbuđen:

— Nema ručka niti čaja, a da vi ne podižete buku. Vaš kruh svima zastaje u grlu... Nema ništa uvredljivije, ponižavajuće, nego prijekori zbog korice kruha... Neka ste vi i otac, ali nitko, niti bog, niti priroda, nisu vam dali pravo da tako teško vrijeđate, ponizujete i iskaljujete na slabijima svoje loše raspoloženje. Vi ste izmučili, slomili majku, sestra je beznadno utučena, a ja...

— Nije tvoja stvar da me učiš, — reče otac.

— Ne, moja je stvar! Nada mnom se možete iskaljivati koliko god hoćete, ali majku ostavite na miru! Ja vam ne dopuštam da mučite majku! — produžavaše student, blješteći očima. — Vi ste razmaženi zato, što se još nitko nije odlučio da vam se suprotstavi. Pred vama su treptali, nijemili, ali sada je gotovo! Grubi, neodgojeni čovječe! Vi ste grubi... shvaćate li? Vi ste grubi, nesnosni, bez srca! Ni seljaci vas ne mogu trpjeti!

Student je već izgubio nit riječi i više nije govorio, nego je upravo ispaljivao pojedine riječi. Jevgraf Ivanovič je slušao i šutio, kao da je ošamućen. ali odjednom mu vrat porumenje, crvenilo se pope po licu i on se maknu.

— Šuti! — viknu on.

— U redu! — nije se smirivao sin. — Ne volite slušati istinu? Odlično! Dobro! Počnite galamiti! Odlično!

— Šuti, velim ti! — zareve Jevgraf Ivanovič.

Na vratima se pokaza Fedosja Semjonovna začuđena lica, jako blijeda; htjela je da nešto kaže, ali nije mogla, nego je samo micala prstima.

— To si ti kriva! — viknu Širjajev prema njoj. — Ti si ga tako odgojila.

— Ne želim više da živim u toj kući! — viknu student plačući i ljutito gledajući majku. — Ne želim živjeti s vama!

Kći Varvara kriknu iza pregrade i glasno zaplaka. Širjajev mahnu rukom i istrča iz kuće.

Student ode u svoju sobu i tiho legne. Do ponoći je nepomično ležao ne otvarajući očiju. Nije osjećao ni ljutnje, ni stida, nego neku neodređenu duševnu bol. On nije okrivljavao oca, nije žalio majke, nije ga mučila grižnja savjesti, bilo mu je jasno, da sada svi u kući osjećaju istu takvu bol, a tko je kriv, tko više trpi, a tko manje, bog zna...

U ponoć on probudi radnika i zapovjedi mu, da za pet sati ujutro pripremi konja da ide na stanicu, skine se i pokri, ali zaspati nije mogao. Sve do jutra je čuo kako je budni otac tiho hodao od prozora do prozora i uzdisao. Nitko nije spavao, svi su govorili rijetko, samo šaptom. Dva puta mu je, iza pregrade, dolazila mati. Još uvijek je imala onako začuđeno-tupi izraz lica i dugo ga je krstila i nervozno drhtala...

U pet sati ujutro student se sa svima nježno oprostio i čak je zaplakao. Prolazeći kraj očeve sobe, on zagleda u vrata. Jevgraf Ivanovič, odjeven, još ne legnuvši da spava, stajao je uz prozor i bubnjao po staklu.

— Zbogom, ja idem, — reče sin.

— Zbogom... Novci su na okruglom stoliću... — odgovori otac ne okrećući se.

Kad ga je radnik vozio na stanicu, padala je mrska hladna kiša. Suncokreti su još niže nagnuli svoje glave i trava se činila još tamnijom.

AH, ZUBI!

Sergeja Aleksejiča Dibkina, ljubitelja scenskih umjetnosti, bole zubi. Po mišljenju iskusnih dama i moskovskih zubara, zubobolja je obično trovrsna: na reumatičnoj, nervnoj i kostojednoj bazi; no pogledajte u lice nesretnog Dibkina, i postat će vam jasno, da ta bol ne pripada ni jednoj od ove tri vrste. Čini se, da se sam vrag sa đavolštinama smjestio u njegov zub i ondje grebe noktima, zubima i rogovima. Bijedniku puca glava, šumi u ušima, zeleni mu se pred očima, škaklja ga u nosu. On se s obje ruke drži za desni obraz, trči iz kuta u kut i galami u bezizlaznom položaju...

— Pa pomozite mi! — viče on, udarajući nogama. — Ustrijelit ću se, vrag ga odnio! Objesit ću se!

Kuharica mu savjetuje, da ispire zube rakijom, majka — da obloži obraz naribanim hrenom, natopljenim u petrolej, sestra preporučuje kolonjsku vodu pomiješanu s tintama, teta mu je desni natrljala jodom... Ali od svih tih sredstava on je zasmrdio po lijekovima, oglupavio i počeo vikati još glasnije... Preostaje samo jedno, neoprobano sredstvo — sjuriti sebi kuglu u čelo ili, ispivši odjednom tri boce konjaka, izbezumiti se, izvaliti i zaspati... Ali eto, na kraju nailazi mudar čovjek, koji Dibkinu savjetuje da se odveze na Tversku, u kuću Zagvozdkina, gdje živi zubar Karkman, koji čupa zube momentano, bez boli, i jeftino — po vlastitoj cijeni. Dibkin se hvata za tu ideju kao pijanac za plot, oblači kaput i hita s izvoščikom na datu adresu. Eto Sadove, Tverske... Promiču Siu, Filipov, Aje, Gabaj... Na kraju, evo table: »Zubar J. A. Karkman.«

Stop! Dibkin skače s kola i s jaukom se penje gore po kamenim stepenicama. Pritišće dugme zvonca s takvom razjarenošću, da mu se lomi njegov elegantni nokat.

— Je li kod kuće? Prima li? — pita on sobaricu.

— Izvolite, prima...

— Uh, skidaj kaput! Brže!

Još časak i, čini se, glava bijednika će konačno prsnuti od boli. Kao poludio ili bolje, kao muž, kojega je dobra žena polila kipućom vodom, on uskače u sobu za primanje, i... o užasa!

Čekaonica je dupkom puna pacijenata. Dibkin juri vratima kabineta, ali ga hvataju za rukave i govore mu, da treba čekati dok na njega dođe red...

— Ali ja se mučim! — žesti se on. — Vrag ga odnio, ja proživljavam užasne minute!

— Pa što je to! — govore mu ravnodušno. — Ni nama nije veselo.

Moj junak iznemoglo pada u naslonjač, hvata se za oba obraza i počinje čekati. Lice mu je kao umiveno octom, u očima suze...

— To je užasno, — stenje on. — Oh, umi-re-e-m!

— Siromašni mladi čovječe! — uzdiše dama koja sjedi iza njega. — Ja patim isto kao i vi: mene su rođena djeca istjerala iz moje vlastite kuće!

Nikakav napredni financijski članak, nikakav spektakl s blagotvornim ciljem, ne mogu biti tako dosadni kao čekanje u čekaonici. Prolazi sat, dva, tri, a siromašni Dibkin još uvijek sjedi u naslonjaču i stenje. Kod kuće su već davno ručali, i brzo će doći vrijeme za večernji čaj, a on još uvijek sjedi. A sa zubom je svaku minutu gore i gore... Ali eto, prolazi mučenička vječnost, i dolazi red na Dibkina. On skače iz fotelje i leti u kabinet.

— Boga radi! — stenje on, padajući na stolac u kabinetu i otvarajući usta. — Molim vas!

— Što-o? Što izvolite? — pita ga vlasnik kabineta, dugokosi plavi čovjek u naočarima.

— Vadite! Vadite! — zadihano govori Dibkin.

— Što treba vaditi?

— Oh, bože moj! Zub!

— Čudno! — sliježe ramenima plavokosi čovjek. — Ja, gospodine šaljivdžijo, nemam vremena i molim vas da kažete: što izvolite?

Dibkin rastvara usta poput morskog psa i stenje:

— Čupajte, čupajte! Tko umire, tomu nije do šale! Vadite, boga radi!

— Hm... Ako vas bole zubi, onda idite zubaru.

Dibkin ustaje i, razjapivši usta, tupo gleda u plavokosog.

— Pa da, ja sam advokat! ... nastavlja plavokosi. — Ako vam je potreban zubar, onda idite Karkmanu. On stanuje jedan kat niže...

— K-a-t ni-že? — zaprepašćuje se Dibkin. — Vrag neka me nosi sasvim! Oh, ja živina! Oh, ja podlac!

Suglasite se, da mu poslije takvog događaja preostaje samo jedno: da strese sebi kuglu u čelo... a ako pri ruci nema revolver, onda da ispije nadušak tri boce konjaka, i t. d.

OSVETA

Lav Savič Turmanov, obični stanovnik, koji je imao nešto kapitala, mladu ženu i solidnu ćelu, igrao je jednom, na proslavi imendana kod prijatelja vint. Nakon jednog dobrog minusa, kad ga je oblio znoj, on se odjednom prisjeti, da odavno nije pio votke. Podignuvši se, on na prstima, pošteno se ljuljajući, prođe između stolova, pa kroz gostinjsku sobu, gdje je plesala mladež (tu se pokroviteljski nasmiješio i očinski potapšao po ramenu mladog, vitkog apotekara), zatim je šmugnuo kroz mala vrata, koja su vodila u buffet. Ondje su, na okruglom stoliću, stajale butelje, boce s votkom... Oko njih, među ostalom zakuskom, zeleneći se u luku i peršunu, ležao je na tanjuru već napola pojedeni sleđ. Lav Savič nali sebi čašicu, pucnu u zraku prstima, kao da se sprema da održi govor, ispije i napravi patničko lice, zatim zabode vilicom u sleđevinu i... Ali tada se iza zida začuše glasovi.

— Molim, molim... — smjelo je govorio ženski glas. — Samo kada će to biti?

»Moja žena, — prepozna Lav Savič. — S kime li je to ona?«

— Kad želiš, prijatelju moj... — odgovarao je iza zida gust, sočan bas. — Danas mi nije sasvim zgodno, sutra sam cijeli bogovetni dan zauzet...

»To je Degtjarev! — prepozna u basu Turmanov jednoga od svojih prijatelja. — No, i ti sine, Brute! Zar je već i njega ulovila? Kakva nezasitna, nemirna žena! Ne može provesti dana bez romana!«

— Da, sutra sam zauzet, — produžavao je bas. — Ako hoćeš, napiši mi sutra nešto... Veselit će me i bit ću sretan... Samo, trebalo bi da uredimo našu korespondenciju. Treba izmisliti nekakav trik. Poštom slati nije posve sigurno.

Ako ti ja napišem pismo, tvoj ćuran može da ga uhvati od poštara; ako ti meni napišeš, moja bolja polovica će primiti bez mene i zasigurno ga otvoriti.

— Kako ćemo onda?

— Treba izmisliti nekakav trik. Po posluzi se također ne može slati zato, što tvoj Sobakevič[1] sigurno drži lakaja i sobaricu u svojim kandžama... Što, on karta?

— Da. Vječno, budaletina, gubi!

— Znači, da ima sreće u ljubavi! — nasmija se Degtarjev. — Slušaj, dušice, kakvu sam ja ludost izmislio... Sutra, točno u šest sati naveče, ja ću, vraćajući se iz kancelarije, prolaziti kroz gradski park, gdje moram da se vidim sa nadzornikom. A ti se, dušo moja, potrudi da sigurno do šest sati, ne kasnije, postaviš pismo u onu mramornu vazu, koja, znaš, stoji lijevo od sjenice ovijene lozom...

— Znam, znam...

— To će ispasti i poetski, i tajanstveno, i bit će novo... Ne će doznati ni tvoj trbonja niti moja pravovjerna. Jesi li shvatila?

Lav Savič je ispio još jednu čašicu i otputio se za kartaški stol. Otkriće, koje je malo prije učinio, nije ga potreslo, nije ga začudilo i nimalo uzbudilo. Vrijeme, kada se on uzbuđivao, priređivao scene, svađao se i čak se tukao, odavno već bijaše prošlo; on je mahnuo rukom i sada je gledao na avanture svoje vjetropiraste supruge kroz prste. Ali svejedno mu je bilo neprijatno. Takvi izrazi kao što su, ćuran, Sobakevič, trbonja i dr., ozlijedili su njegovo samoljublje.

»Kakvo je samo đubre taj Degtarjev! — mislio je on, zapisujući minuse. — Kada te susreće na ulici, pričinja se takvim srdačnim prijateljem, kesi zube i gladi po trbuhu, a gle ga sada, kamo cilja! U lice te veliča kao prijatelja, a iza leđa sam mu ćuran i trbonja...«

»Žutokljunac... — mislio je on, ljutito lomeći kredu. — Dječačić... Samo da mi se hoće prtljati u to, pokazao bih ti ja Sobakeviča!«

Za večerom nije mogao da ravnodušno gleda u Degtarjevljevu fizionomiju, a taj mu je, baš kao za inat, neprestano dodijavao s pitanjima: da li je dobio, zašto je tako tu-

---

[1] Lice iz Gogoljeva djela »Mrtve duše.«

žan. i sl. I čak je bio toliko drzak, da je, po pravu dobra prijatelja, glasno izgrdio njegovu ženu, što se slabo brine o muževu zdravlju. A supruga je, što se nikada nije događalo, gledala muža usaljenim očicama, veselo se smijala, nevino brbljala, tako da je i sam vrag ne bi osumnjičio zbog nevjere.

Vraćajući se kući, Lav Savič je bio zle volje i nezadovoljan, upravo kao da je umjesto teletine večerao staru kaljaču. Može biti da bi se on savladao i obuzdao, ali brbljavost supruge i njezini osmijesi svake sekunde su ga podsjećali na ćurana, gusana, trbonju...

»Trebalo bi njega, podlaca, po njuški raspaliti... — mislio je on. — Javno ga izdevetati.«

I on je razmišljao, kako bi bilo dobro sada izmlatiti Degtjareva, nastrijeliti ga u dvoboju kao vrapca... skinuti ga s dužnosti, ili staviti u mramornu vazu nešto nepristojno, smrdljivo — crknuta štakora, na primjer... Ne bi bilo loše ranije ukrasti ženino pismo iz vaze, a mjesto njega staviti nekakve vulgarne stihove s potpisom »tvoja Akuljka«, ili nešto tome slično.

Dugo je Turmanov hodao po spavaonici i naslađivao se sličnim sanjama. Odjednom se zaustavio i udario po čelu.

— Sjetio sam se, bravo! — viknuo je, i čak je prosjao od zadovoljstva. — To će ispasti odlično! O-odlično!

Kad mu je supruga zaspala, on je sjeo za stol, i, nakon dugoga razmišljanja, iskrećući svoj rukopis i praveći gramatičke pogreške, napisao slijedeće: »Trgovcu Dulinovu. Milostivi Gospodaru! Ako oko šest sati uvečer danaske 12-og rujna u mramornu vazu, što se nalazi u gradskom parku nalijevo od lozaste sjenice, ne budate položili dvjesta rubalja, bićete ubijeni i vaš galanterijski dućančić će odlettiti u zrak.« Napisavši to pismo, Lav Savič poskoči od ushićenja.

— Kako je zamišljeno, a? — mrmljao je on, trljajući ruke. — Elegantno! Bolju osvetu sam đavao ne će izmisliti! Prirodno, trgovčina će se poplašiti i odmah prijaviti policiji, a policija će oko šest sati zasjesti u džbunje — i cap carap njega, golubića, kada on posegne za pismom!... Što će se uplašiti! Dok se stvar objasni, dotle će se već on, nitkov, i natrpjeti straha, i nasjediti... Bravo!

Lav Savič prilijepi marku na pismo i sam ga odnese u poštanski sandučić. Usnuo je s blaženim osmijehom i spavao tako slatko, kako odavno nije spavao. Probudivši se ujutro i prisjetivši se svoje zamisli, on veselo zarza i čak povuče nevjernu ženu za bradicu. Odlazeći u službu, i sjedeći zatim u kancelariji, on se sve vrijeme smiješio i zamišljao Degtjarevljev užas, kada taj padne u zamku ...

Oko šest sati on ne izdrža, nego pojuri u gradski park, da se na svoje oči nasladi očajnim položajem neprijatelja.

»Aha!« — pomisli on, susrevši stražara.

Došavši do sjenice, ovijene vinovom lozom, on sjednu pod grm i, uprijevši pohlepne oči na vazu, poče čekati. Njegovu nestrpljenju ne bijaše granica.

Točno u šest sati pokaza se Degtjarev. Mladi čovjek je, očito, bio najbolje raspoložen. Cilindar mu je bekrijski pao na zatiljak, a ispod raskopčana kaputa, zajedno sa prslukom, činilo se, da proviruje sama duša. On je zviždukao i pušio cigaru...

»Ded, sad ćeš ti znati ćurana i Sobakeviča! — zlurado je mislio Turmanov. — Počekaj!«

Degtjarev je prišao vazi i lijeno spustio ruku u nju... Lav Savič se podigao i upio se u njega očima... Mladi čovjek je iz vaze izvadio omalen paket, ogledao ga sa svih strana i slegnuo ramenima, zatim ga je neodlučno raspečatio, opet slegnuo ramenima i lice mu je poprimilo izraz krajnje nedoumice; u paketiću su bile dvije šarene novačnice!

Degtjarev je dugo ogledavao te novčanice. Na kraju krajeva, ne prestajući slijegati ramenima, on ih gurnu u džep i izusti: — »Merci.«

Nesretni Lav Savič je čuo to »merci«. Cijelo veče zatim on je stajao nasuprot Dulinovljevu dućanu, prijetio prema tabli šakom i mrmljao negodujući:

— Plllašljivac! Trgovčić! Prezreni Kit Kitič! Pllašljivko! Zec trbušati!...

U SUDU

U okružnom gradu N-sku, u gradskoj kući cimetaste boje, gdje naizmjence zasjedaju zemska uprava, mirovna skupština, seoska, trgovačka, vojna, i mnoge druge skupštine, u jedan od mutnih, jesenjih dana razmatralo je na brzinu svoje poslove odjeljenje okružnog suda. O nazivu za smeđu kuću jedan je gradski administrator duhovito rekao:

— Tu je i justicija, i policija, i milicija — to je potpuni institut plemenitih djevica.

Ali, vjerojatno, po poslovici, da kad je mnogo babica ispadne kilavo dijete, ta kuća zapanjuje i tišti svježeg čovjeka, koji nije činovnik, svojim sjetnim, kasarnskim izgledom, starošću i potpunim pomanjkanjem bilo kakva komfora, kako izvana, tako i iznutra. Čak i u najsvjetlije, proljetne dane, ona izgleda pokrivena gustom sjenom, a u svijetle noći, ispunjene mjesečinom, kada su drveće i kućice stanovnika, slivši se u jednu sveopću sjenu, udubljene u tihi san, ona se sama, nekako ružno i bez uzroka, poput kamena koji guši, izdiže nad skromnim pejzažem, para opću harmoniju i ne spava, kao da ne može da se odijeli od teških sjećanja na prošle, neoproštene grijehe. Unutra je sve kao u šupama i krajnje neprivlačno. Izgleda čudno, kako se svi ti elegantni prokuratori, članovi, predvoditelji plemstva, koji u svojoj kući prave scene, jer im je malo dosadno, ili zbog mrljice na podu, ovdje lako pomiruju sa šuštavom promajom, odvratnim mirisom zapaljenih svijeća i prljavim, uvijek vlažnim zidovima.

Zasjedanje okružnog suda počelo je oko deset sati. Razmatranje je započelo brzo, sa primjetnim požurivanjem. Stvari su promicale jedna za drugom i završavale brzo, kao služba božja bez pojaca, tako da nikakav mozak ne bi mogao sastaviti potpun, slikovit utisak o svoj toj žurnoj gomili lica, pokreta, govora, nesreća, pravde, laži, koji su

jurili kao poplava... Do dva sata učinili su mnogo: dvojicu su osudili u kažnjeničku četu, jednoga privilegiranoga su lišili prava i osudili na tamnicu, jednoga su oslobodili, jednu stvar su odložili...

Točno u dva sata predsjedavajući je objavio da počinje pretres »o okrivljenju seljaka Nikolaja Harlamova zbog ubojstva svoje žene.« Sastav suda bio je ostao kao i u prethodnoj stvari, samo je mjesto branitelja zauzela nova ličnost — mladi golobradi kandidat za sudbene poslove u kaputu sa svijetlim dugmetima.

— Uvedite optuženog! — zapovjedi predsjednik.

Ali optuženi, ranije pripremljen, već je išao prema svojoj klupi. To je bio visok, krupan seljak od jedno 55 godina, potpuno ćelav, s apatičnim, dlakavim licem i velikom riđom bradom. Iza njega je išao majušni slabunjavi vojničić s puškom.

Gotovo kod same klupe pratiocu se dogodi mala neprijatnost. On se odjednom spotaknu i ispusti pušku iz ruke, ali je u isti čas uhvati u letu, pri čemu jako udari koljenom o kundak. U publici se začu lagan smijeh. Od boli, ili možda od stida zbog svoje nespretnosti, vojnik jako pocrvenje.

Nakon uobičajenog ispitivanja osumnjičenog, promjene porotnika, proziva i prisege svjedoka, poče čitanje optužnice. Bljedunjavi sekretar uskih prsiju, jako mršav u svom mundiru i s flasterom na obrazu, čitao je tihim, gustim basom, brzo, poput đakona, ne povisujući i ne snizujući glas, kao da se boji da će zamoriti pluća; za njim je ponavljala promaja, koja je neumorno zviždala oko sudijina stola, pa se općenito dobivao zvuk, koji je tišini dvorane davao sipljiv, narkotičan karakter.

Predsjednik, još ne star čovjek, do krajnosti umorna lica i kratkovidan, sjedio je u svom naslonjaču ne mičući se i držeći dlan na čelu, kao da zaslanja oči od sunca. Dok je promaja šuštala i sekretar čitao, on je o nečemu razmišljao. Kad je sekretar napravio mali predah, da počne čitati novu stranicu, on se odjednom prenuo i očima poput sove pogledao publiku, zatim se nagnuo do uha svoga susjeda — člana i upitao ga uzdahnuvši:

— Vi ste, Matveju Petroviču, odsjeli kod Demjanova?

— Da, kod Demjanova, — odgovorio je član, također se prenuvši.

— Slijedeći puta ću vjerojatno i ja odsjesti kod njega Molim vas, kod Tipjakova se uopće ne isplati ostati! Galama, vika cijelu noć! Udaraju, kašlju, plače dječurlija... Nemoguće!

Zamjenik prokuratora, krupan, uhranjeni brinet u zlatnim naočarima i s pažljivo njegovanom riđom bradom, sjedio je nepomično, kao statua, i, poduprijevši obraz šakom čitao Byronova »Kaina«. Oči su mu bile pune pohlepne pažnje i obrve su mu se začuđeno podizale sve više i više...

Povremeno bi se nalegao na naslon naslonjača, časak bi ravnodušno gledao pred sebe i zatim se opet udubljivao u čitanje. Branitelj je vukao po stolu tupi kraj olovke i, naslonivši glavu na bok, razmišljao... Njegovo mlado lice nije izražavalo ništa, osim nepomične, hladne dosade, kakvu se može vidjeti na licu učitelja i službenika, koji su primorani da svakodnevno sjede na jednom te istom mjestu. da gledaju ista lica, iste zidove. Njegov govor, koji je trebao da održi, niukoliko ga nije uzbuđivao. Ta i što je taj govor? Po zapovijedi načelstva, po odavno uvedenoj šabloni, osjećajući da je on bezbojan i dosadan, bez strasti i vatrenosti će ga on izgovoriti pred porotom, i zatim dalje — juriti po blatu i kiši na stanicu, odatle u grad, da ubrzo opet primi zapovijed da putuje nekamo u provinciju, drži novi govor... dosadno!

Osumnjičeni je ispočetka nervozno kašljuckao u rukav i blijedio, ali ubrzo su tišina, opća jednolikost i dosada utjecali i na njega. On je s tupim poštovanjem gledao u sudske mundire, u ugojena lica porotnika i mirno je žmirkao očima. Sudske prilike i procedura, što ju je on tako mučno očekivao, dok je sjedio u tamnici, sada su na njega utjecali posve umirujući. On ovdje uopće nije našao ono, što je mogao očekivati. Nad njim je lebdjela teška krivnja zbog ubojstva, a međutim, on ovdje nije susreo niti suosjećanja prema svojoj neobičnoj sudbini, ni jedan od sudija nije na njemu zaustavio dugi, radoznali pogled... Tmurni prozori, zidovi, glas sekretara, poza prokuratora — sve je to bilo protkano kance-

larijskom ravnodušnošću i odisalo hladnoćom, kao da je ubojica bio dio siromašnog kancelarijskog namještaja ili kao da ga nisu sudili živi ljudi, nego nekakva mašina, koju je bog zna tko navio...

Umireni seljak nije shvaćao, da su se na životne drame i tragedije ovdje već tako priviknuli i naučili, kao u bolnici na smrti, i da se baš u toj mehaničkoj hladnokrvnosti i krije sav užas i bezizlaznost njegova položaja. I kada on ne bi sjedio mirno nego kad bi ustao i počeo moljakati, sa suzama moliti za milosrđe, gorko se kajati, kad bi i umro od očaja — sve bi se to razbilo o otupljene živce i naviku, kao val o kamen.

Kada je sekretar završio, predsjednik je zbog nečega pogladio stol pred sobom, dugo je žmirkao očima prema optuženom, a zatim je upitao, lijeno mičući jezikom:

— Osuđeni, priznajete li se krivim, što ste naveče 9. lipnja ubili vašu ženu?

— Nikako, — odgovori optuženi, podižući se i pridržavajući kaput na prsima.

Odmah zatim sud užurbano započinje s ispitivanjem svjedoka. Bijahu ispitane dvije žene, pet mužika i službenik, koji je vršio istragu. Svi su oni, zaprskani blatom, umorni od pješačenja i čekanja u sobi za svjedoke, sjetni i natmureni, rekli jedno te isto. Oni su posvjedočili, da je Harlamov sa svojom staricom živio »dobro«, kao i svi ostali: tukao ju je samo onda kad se napio. 9. lipnja, kada je zašlo sunce, starica je bila pronađena u trijemu probijene lubanje; kraj nje je u lokvi krvi ležala sjekira. Kad su pošli po Nikolaja da mu saopće o nesreći, njega nije bilo ni u kući, niti na ulici. Počeše juriti po selu i tražiti; pretražiše sve krčme i kućice, ali njega ne nađoše. On je nestao, i nakon dva dana se sam prijavio u kancelariju, blijed, poderan, dršćući cijelim tijelom. Svezali su ga i zatvorili u samicu.

— Optuženi, — obrati se predsjednik Harlamovu, — možete li vi objasniti sudu, gdje ste se nalazili ta dva dana nakon ubojstva?

— Hodao sam poljem... Ne jedući, ne pijući...

— Zašto ste se, pak, skrivali, ako niste vi ubili?

— Uplašio sam se... Bojao sam se da me ne osude...

— Aha... Dobro, sjednite!

Na kraju bijaše ispitan kotarski liječnik, koji je vršio obdukciju pokojne starice. On je sudu saopćio sve, čega se sjećao iz svog protokola obdukcije i što je uspio izmisliti idući ujutro na sud. Predsjednik je žmirkao na njegovo blistavo crno odijelo, na kicošku kravatu, na usne, koje su se podizale, slušao ga je, i u njegovoj glavi se nekako, sama od sebe, lelujala lijena misao: »Sada svi nose kratke kapute, a zašto je on sebi sašio dugi? Zašto baš dugi, a ne kratki?«

Iza predsjednika se začulo brižljivo škriputanje cipela. To je zamjenik prokuratora prišao stolu da uzme nekakav papir.

— Mihaile Vladimiroviču, — nagnu se prokurator predsjednikovu uhu, — taj Korejski je strašno neuredno vodio istragu. Rođeni brat mu nije ispitan, starosta nije ispitan, iz opisa kućice ne možeš shvatiti ništa...

— Šta da se radi... šta da se radi! — uzdahnu predsjednik, naslanjajući se na naslon stolca. — Ruševina... pješčana ura!

— Uostalom, — produžavao je šaputati zamjenik prokuratora — obratite vašu pažnju: u publici, na prednjoj klupi, treći zdesna... glumačka fizionomija... To je gradski bogatun. Ima oko petsto tisuća kapitala u gotovom.

— Da? Po pojavi je neupadljiv... Što, golubiću, ne bismo li napravili prekid?

— Onda završimo već s istragom.

— Kako znate... No-da? — podignu predsjednik oči prema liječniku. — Znači, vi tvrdite, da je smrt bila nastupila momentano?

— Da, uslijed značajne povrede moždanog tkiva...

Kada je liječnik završio, predsjednik je pogledao u širinu između prokuratora i branitelja i upitao:

— Imate li što da upitate?

Prijatelj je, ne skidajući očiju s »Kaina«, niječno mahnuo glavom, branitelj se pak, neočekivano pomaknuo i, nakašljavši se, upitao:

— Recite, doktore, po razmjerima rane, može li se možda suditi o... o duševnom stanju prestupnika? To jest, ja želim upitati, da li nam omjer rane daje pravo da pomislimo, da se optuženi nalazio u stanju afekta?

Predsjednik je podigao svoje sanjive, ravnodušne oči na branitelja. Prokurator se otkinuo od »Kaina« i pogledao u predsjednika. Samo su se pogledali, ali ni smiješka, niti čuđenja, niti nedoumice — ništa nisu odavala njihova lica.

— Molim, smete se liječnik, — ako se uzme u obzir snaga, kojom... e-e-e... osuđenik nanosi udarac... Uostalom... oprostite, nisam posve razumio vaše pitanje... Branitelj nije dobio odgovora na svoje pitanje, no nije ni osjećao potrebe za odgovorom. Njemu je samome bilo jasno, da mu je to pitanje palo na pamet i sišlo s jezika samo pod utjecajem tišine, dosade, šušketave promaje.

Otpustivši liječnika, sud se pozabavio promatranjem stvarnih dokaza. Najprije je bio pregledan kaftan, na čijem je rukavu bila tamna krvava mrlja. O porijeklu te mrlje upitani Harlamov je rekao:

— Tri dana prije staričine smrti Penjkov je puštao krv svojim konjima... Ja sam bio tamo, no, naravno, pomagao sam, i... i zamazao sam se...

— Ipak, Penjkov je ovaj čas iskazao, da se on ne sjeća da ste vi prisustvovali puštanju krvi...

— Ne mogu da znam.

— Sjednite!

Započeše promatrati sjekiru s kojom je starica bila ubijena.

— To nije moja sjekira, — izjavi optuženi.

— A čija je?

— Ne mogu da znam... Ja nisam imao sjekire...

— Seljak ne može da bude bez sjekire niti jedan dan. I vaš susjed, Ivan Timofejič, s kojim ste pravili saonice, izjavio je, da je to baš vaša sjekira...

— Ne mogu da znam, nego samo ja, kao pred bogom (Harlamov je ispružio pred sebe ruku i razmaknuo prste)... kao pred pravim tvorcem. Ne pamtim toga vremena, kad sam imao svoju sjekiru. Imao sam jednu ovoj sličnu, samo nešto manju, ali ju je sin izgubio, Prohor. Dvije godine prije negoli je morao ići u vojsku, išao je po drva, zaigrao se s dječacima i izgubio...

— Dobro, sjednite!

To sistematsko nepovjerenje i nepokazivanje želje da ga se sasluša, vjerojatno su razdražili i uvrijedili Harlamova. On je zamigoljio očima i na vilicama izbiše crvene mrlje.

— Kao pred bogom! — produžavao je on, istežući vrat. — Ako ne vjerujete, onda izvolite sina Prohora upitati. Proška, gdje je sjekira? — odjednom upita on grubim glasom, oštro se okrenuvši pratiocu. — Gdje je?

To bijaše težak trenutak! Svi kao da se sagnuše i postaše manji... U svim glavama, koliko ih je bilo u sudu, poput munje je bljesnula jedna ista, strašna, nemoguća misao, misao o mogućoj, sudbonosnoj slučajnosti, i nijedan čovjek nije riskirao i nije se usudio da pogleda vojniku u oči. Svatko je htio da ne vjeruje svojoj misli i da drži kako se prevario.

— Optuženi, zabranjeno je govoriti sa stražom... — požuri da kaže predsjednik.

Nitko nije vidio lice pratioca, i užas je proletio po sali nevidljivo, poput maske. Sudski pristav se tiho podigao s mjesta i na prstima, balansirajući rukom, izišao iz sale. Nakon pola minute začuše se gluhi koraci i zvukovi, kakvi se čuju pri izmjeni straže.

Svi podigoše glave i, trudeći se da gledaju tako, kao da se ništa nije ni dogodilo, nastaviše svoj posao...

MORA

Pismo izdaleka

Mili prijatelju! Upravo sada sam završio čišćenje svoje sobe. Umoran sam do dna duše, ruka mi loše piše, ali ipak sjedam za stol i jurim da porazgovorim s takvim dobrim čovjekom kao što ste vi. Jučer sam preselio da živim u drugome selu, bliže Krasnojarska, ali adresa ostaje kao i prije. Moja sobica je sada prostrana i prilično svijetla, plaćam tri rublja mjesečno, ali dobivam i samovar. Samo, za vrijeme dok se loži, zadimljeno je, i noću sam osjećao laku težinu u glavi. Gazdarica mi je prastara starica, gluha je, glupasta, i, po svim znacima, starovjerka je: — u krajnjoj liniji, dok ložim, ona kašlje i ne će da sa mnom razgovara. Život mi je kao i prije oblačan, sanjiv i monoton. Dan prolazi za danom, noć za noći. Uostalom, više nije tako dosadno, kao što je bilo ranije. Navikao sam se da idem rano spavati, učim slikati i rezbarim svakojake sitnice. Pokatkad mi dopanu u ruke novine, koje pohlepno pročitam, ne propuštajući čak niti oglasa. Probao sam čak da od dosade napišem svoju »Ispovijed«, ali ispala je nekakva besmislica. Direktor banke, prokuror i porotnici ispali su mi poput nekih zvijeri, branitelj — pekmez od kajsija, a ja sâm — jaganjcem. Opis istrage ispao mi je plačno i nategnuto... Usto još, dušo moja, opisivati ljubav, podcrtavati tu okolnost, da novac nisam potrošio ja, nego voljena žena, — to je tako trivijalno! Vi me u posljednjem pismu branite, ali, vi ste čudan čovjek, ta nije ona bila knjigovođa, nego ja! Uostalom ne ćemo o tome govoriti...

Prekjučer sam primio od sestre Nadje lukutinsku dozu i tuce čarapa. Istovremeno sa pošiljkom stiglo je pismo, u kojemu se jadna djevojka na četiri stranice zabrinjava za moje

zdravlje. Umirite je, prijatelju. Recite, da sam živ i zdrav kao bik. Uvjeravam vas, da sam zdrav. Govoreći da ne venem i ne kašljem, ja, časna riječ, nimalo ne pretjerujem. Uostalom, u posljednje vrijeme u mojemu organizmu događaju se neke čudne pojave, — nisu ozbiljne i vjerojatno su nervnoga karaktera. Ja im ne poklanjam pažnju, ali ipak moram da se s njima mučim. Sa mnom se događa nešto nalik na napadaje. Od njih ne mršavim, ali stvar je svejedno neprijatna... Deder, upitajte bilo kojeg moskovskog liječnika kako da se od njih izliječim? Ne znam da li bih vam i znao opisati svoju bolest u općim crtama, ali eto vam povijesti i slike moga posljednjeg napadaja. Prije nedjelju dana, u noći od utorka na srijedu, odjednom sam se probudio od užasne zubobolje. Vi znate da sam uvijek patio od zubobolje, ali taj puta su me zubi posebno boljeli. Probudivši se, ja sam se jedva osvijestio od neizdržljive boli... Trgalo me po cijelom obrazu, a prelazilo je čak i na ruku. Ja sam jurio, skakao, plakao, — sad sam skrivao glavu pod jastuk, sad je namakao hladnim oblozima... Misao, da se nemam gdje i čime liječiti, još mi je više povećavala muku... Trudio sam se da se prisjetim, što sam kod svoje kuće poduzimao u sličnim slučajevima... Sjetio sam se kolonjske vode, joda, eliksira svake vrsti, spasonosnog konjaka, t. j. svega onoga, što sada nemam... Zamolio sam u gospodara votke, da isperem zube, ali oni mi ne dadoše, slagavši da je nemaju. Ne mogu vam, dragi moj, ispričati sve ono, što sam pretrpio te strašne, duge noći!... Zamislite mrak, dim, zadah ovčetine... Vrijeme se vuče, vuče, i nema mu kraja, kao da se zaustavilo na jednome mjestu. Uz mene ni žive duše... Sveopća samoća osjeća se u svakom mojem koraku, u svakom uzdahu... Uspomene su strašne, a nada nema... Usto još, upravo kao da želi pokazati svoju ravnodušnost prema mojim patnjama, o tamne prozore monotono i neprijatno udara hladna, jesenja kiša... Prijatelju moj, oprostite za sentimentalnost: ako vam se ikada dogodi da u takvoj noći susretnete bolesna, ozebla, gladna čovjeka, onda, molim vas, dajte mu sklonište! Ne vjerujte onima, koji, sjedeći u toplim i svijetlim kabinetima, otklanjaju da dadu kopjejku milostinje i privremenu pomoć! Ne odbijte im da prenoće za petak... *(Posljednji redovi su prekriženi, ali ih je bilo svejedno moguće pročitati).* Ne sje-

ćam se kako se razdanilo i kako je počelo jutro... Sjećam se samo, da sam i ujutro plakao, skakao i objema rukama se držao za obraz. Obično me zubobolja drži tri-četiri dana, ali toga puta se završila mnogo ranije. Stvar je u tome, što sam ujutro oko devet sati primio od poštenoga Osipa Ivanoviča, o kojemu sam vam pisao, nekoliko brojeva novina. (On me snabdijeva ne samo čajnom posudom, nego i novinama, koje za sebe dobiva iz treće ruke.) U jednima od tih novina ugledao sam mjesto, podvučeno crvenom olovkom, vjerojatno podcrtano rukom uslužnog Osipa Ivanoviča. Možete sebi predstaviti moje iznenađenje! To mjesto se ticalo mene... U njemu se opisivalo, kako bivši knjigovođa neke banke, osuđen zbog prijevare i pronevjerenja živi u progonstvu... Iz toga »glasa, koji nam je prispio s najmjerodavnijeg mjesta«, ja sam saznao, da ja jašem na ponijima, naručujem za priležnice haljine iz Pariza, pijem šampanjac poput vode, vladam sudbinom klubova, i t. d.. Ja, koji nemam gutljaja votke za bolesni zub, smatran sam mjesnim zakonodavcem mode, zarazujem okrug svojim razvratom i naglošću, laviram u položaju lopova, koji je znao mnogo ukrasti i znao sakriti! Cijela ta laž bijaše zasuta takvim laskavim epitetima, kao što su guša, kicoš, prostak, varalica, i t. sl. Uopće, čitaoci se pozivaju, da se žale zbog slabe kazne, da me ismiju i popljuju moje ime...

Pročitah ja taj »vjerodostojni glas« tri puta, upravo ne vjerujući svojim očima... Ja sam malen čovjek, nisam velika riba... Ja nisam podcijenio, kako bi trebalo, nisam pljunuo, nego sam dao punu slobodu svojoj ništavnosti. Uhvatio me napad. Najprije sam gorko i glasno zaplakao, poput djeteta. Zatim me cijeloga zahvatio bijes... Ne dolazeći k sebi, ja sam, kao bijesan iskidao novine na najsitnije papiriće, počeo ih gaziti nogama i počeo sipati u zrak najizabranije kočijaške kletve... Jurio sam po cijeloj kućici jadao se, udarao nogama, lupao šakama, udario klupicom psa, koji mi nije ništa skrivio... Svijest, da sam potpuno nezaštićen, uspomene, tugovanje za zavičajem, osjećaj propale mladosti, zubobolja — sve se to skoncentriralo u jedan teški uteg, koji je davio moj mozak i uzbuđivao me do bjesnila, do bezumlja. Sjećam se, na kraju krajeva sam ležao na krevetu i molio da me ne drže, da mi je u glavi hladno i bez vode... Zubobolje više nisam osjećao — nije mi bilo do nje...

I kako vole da tuku čovjeka koji leži? Uostalom, nije stvar u njima... Dva dana nakon napadaja hodao sam kao ubijen, sa glavoboljom i kostoboljom po cijelome tijelu. Eto to je sve. Upitajte bilo kojega od vaših poznatih liječnika što znače ti napadaji i kako se čovjek može od njih izbaviti? Ako doktor iz pisma razabere moju bolest, neka mi onda nešto prepiše ako bude htio, a vi pak kupite lijek i pošaljite mi ga, posudivši novac za izdatke od sestrice. O mojim napadajima Nadji ne govorite — ni slovca.

Pošaljite mi u pismu poštanskih maraka. Prekosutra mi je rođendan. Odbit će mi ravno 28 godina. U tim godinama ljudi tek završavaju naukovanja, a ja sam na način »našega obješenjaka«, koji je svuda dospio, požurio da već prođem — cijeli život od *a* do *ž*: završio sam i nauke, i živio u svojoj kući, i došao pred sud, i dopao u Sibir... Rađaju se na svijetu i takve rijetke, darovite prirode! I treba reći: jednomu talenat, drugomu dva, a trećemu šipak s maslom. Ako se mislite udobrostiviti, onda mi ne šaljite novaca. Radije mi pošaljite duhana, čaja, po mogućnosti ne lošega, i nekakvih parfema (golubiću, engleskih!). Sada tek vidim koliko sam razmažen. Na primjer, sav se grčim zbog toga, što pišem na jeftinom poštanskom papiru... Nekako mi je čudno, što papir nije mek, ne sja i ne miriše na onaj nezaboravni vjetrić, koji je sobom uvijek unosila N-a, kada je dolazila k meni...

Ipak, zbogom. Ne zaboravite me i pišite. Čvrsto vam stežem ruku.

Uvijek vaš N. N

S originalom sravnio:
A. Čehonte.

STATISTIKA

Neki je filozof rekao, kada bi postiljoni znali koliko gluposti, trivijalnosti i ružnih stvari moraju nositi u svojim tašnama, da oni ne bi jurili tako brzo i vjerojatno ne bi tražili dodatak na plaću. To je istina. Neki poštar, zapuhavši se i lomeći glavu, leti na šesti kat zbog toga, da donese samo jedan redak: »Dušice! Ljubim te! Tvoj Miško!«, ili pak posjetnicu: »Eau de cologne Pantolonovič Podbrjuškin«. Drugi jadnik četvrt sata zvoni na vratima, zebe i umara se, da dostavi na adresu vulgarni opis pijanke kod kapetana Epiškina. Treći, kao da mu kuća gori, juri po dvorištu i traži slugu, da preda stanovniku pismo, u kojemu mole da »ne dolaziš, inače ću ti dati po njušci!«, ili pak »izljubite dragu dječicu, a Anjutočki — sretan rođendan!« A ako ih pogledaš, moraš pomisliti da nose samoga Kanta ili Spinozu!

Neki okretni Špekin, koji je volio da zabada i saznaje »što je najnovije u Evropi«, sastavio je neke vrste statističku tablicu, koja je dragocjen prinos za nauku. Iz toga produkta dugogodišnjih istraživanja vidi se, da se sadržaj pisama građana uopće mijenja prema sezoni. U proljeće prevladavaju ljubavna i liječnička, — ljeti gospodarska i poučno-supružanska, ujesen — svadbena i kartaška, zimi — službena i spletkaroška. Ako se uzmu pisma za cijelu godinu i primijeni se procentna metoda, onda na svakih *sto* pisama dolazi:

sedamdeset i dva takva, koja se pišu bez veze, od dosade, samo zato, što se papir i marka nalaze pri ruci. U takvim se pismima opisuju plesovi i priroda, mlati praznu slamu, lije iz pustoga u prazno, pita se: »Zašto se ne ženite?«, tuži se na dosadu, slika se, saopćava se da je Ana Semjonovna u interesantnom stanju, moli se, da pozdrave »sve! sve«, grdi se, što se ne dolazi k njima i ostalo;

pet ljubavnih, od kojih se samo u jednom prosi za ruku;

četiri pozdravna;

pet takvih, u kojima se moli zajam do prve plaće;

tri strašno dosadna, pisana ženskom rukom, koja mirišu na ženu; u njima preporučuju »mladog čovjeka«, ili mole da dobiju bilo šta, kao što su na primjer karte za kazalište, nova knjižica, i t. sl.; na kraju je izvinjenje zbog toga, što je pismo napisano nečitljivo i nepažljivo;

dva, u kojima se u redakciju šalju stihovi;

jedno »pametno«, u kojemu Ivan Kuzmič razlaže Semjonu Semjonoviču svoje mišljenje o bugarskom pitanju, ili o povredi javnosti;

jedno, u kojemu muž u ime zakona zahtijeva, da se žena vrati kući zbog »zajedničkog života«;

dva krojaču, sa molbom, da sašije nove hlače i da počeka za stari dug;

jedno, koje podsjeća na stari dug;

tri službena i

jedno strašno, puno suza, molbi i jadikovanja. »Ovaj čas je umro tata« ili »Kolja se ustrijelio, požurite!«, i t. sl.

PRIJEDLOG

Priča za djevojke

Valentin Petrovič Perederkin, mlad čovjek prijatne vanjštine, obukao je frak i lakirane čizmice s oštrim, bodljikastim ostrugama, naoružao se štapom i, jedva suzdržavajući uzbuđenje, odvezao se kneginjici Veri Zapiskinoj...

Ah, kako mi je žao, što vi ne poznate kneginjicu Veru! To milo, divno stvorenje krotkih očiju neboplave boje i svilenih valovitih uvojaka.

Valovi morski razbijaju se o stijene, ali, nasuprot tome, o valove njenih uvojaka razbit će se i u prah razletjeti svaki kamen... Treba biti bezosjećajni glupan, da se može odoljeti njezinu smiješku, miloti, kojom odiše njezina minijaturna, kao isklesana, statura. Ah, kako treba biti drvena životinja, da se ne osjeća blaženstvo kad ona govori, smije se, pokazuje svoje zasljepljujuće bijele zube!

Perederkina su najavili...

On je sjeo nasuprot kneginji i, iznemogavši od uzbuđenja, počeo:

— Kneginjice, možete li me saslušati?

— O, da!

— Kneginjice... oprostite, ne znam kako bih počeo... Za vas je to tako neočekivano... Ekspromptno... Razljutit ćete se...

Dok je on posezao u džep i odatle izvlačio rupčić da otare znoj, kneginjica se milo smiješila i upitno ga gledala.

— Kneginjice! — nastavio je on. — Odonda, otkako sam vas ugledao, u moju dušu... uvukla se neodoljiva želja... Ta želja mi ne da mira ni danju, ni noću i... ako se ona ne ostvari, ja... ja ću biti nesretan.

Kneginja je zamišljeno oborila oči. Perederkin je pošutio, pa nastavio:

— Vi ćete se, naravno, začuditi... vi ste izvan svega zemaljskoga, ali... za mene ste najprikladnija...

Nastupi tišina.

— Tim više, — istisnu Perederkin, — što moje imanje graniči sa vašim... bogat sam...

— No... u čemu je stvar? — tiho je upitala kneginjica.

— U čemu je stvar? Kneginjice! — izustio je vatreno Perederkin podižući se. — Molim vas, ne protivite se... Ne porušite svojim protivljenjem moje planove. Draga moja, dopustite mi da vam nešto predložim!

Valentin Petrovič hitro sjede, nagnu se prema kneginjici i prošapta:

— Prijedlog je najpovoljniji!... Mi ćemo za jednu godinu prodati milion pudi masti! Dopustite da na našim graničnim imanjima sagradimo topionicu masti!

Kneginjica je promislila i rekla:

— Sa zadovoljstvom...

A čitateljica, koja očekuje melodramski završetak, može da se umiri.

NEOBIČNI ČOVJEK

Jedan je sat u noći. Pred vratima Marje Petrovne Koškine, stare usidjelice-primalje, zaustavlja se visoki gospodin u cilindru i u šinjelu s kapucom. U jesenjoj tami ne razlikuješ niti lica niti ruku, ali već u načinu kako on kašlje i kako povlači za zvonce čuti se solidnost, sigurnost i neko strahopoštovanje. Nakon trećeg zvona otvaraju se vrata i pokazuje se sama Marja Petrovna. Ona ima, ponad bijele bluze, zabačen muški kaput. Malena lampica sa zelenim štitom, koju drži u rukama, oblijeva zeleno njeno pospano, pjegasto lice, žilavi vrat i tanke, riđe vlasi, koje proviruju ispod kapice.

— Mogu li vidjeti primalju? — pita gospodin.

— Ja sam primalja. Što izvolite?

Gospodin ulazi u predsoblje, i Marja Petrovna vidi pred sobom visokog stasitog muškarca, ne više mladog, ali sa lijepim, strogim licem i vunastim zaliscima.

— Ja sam koleški asesor Kirjakov, — veli on. — Došao sam vas moliti da pođete mojoj ženi. Samo, molim vas, što brže.

— Dobro — pristaje primalja. — Ja ću se odmah obući, a vi se potrudite da me počekate u salonu.

Kirjakov skida šinjel i ulazi u salon. Zeleno svijetlo lampice oskudno pada na jeftini namještaj u bijelim, zakrpanim navlakama, na žalosno cvijeće, na dovratke, po kojima se povija bršljan... Miriše na geranije i na karbol. Zidni sat tiktače plašljivo, kao da se stidi pred stranim muškarcem.

— Ja sam gotova! — govori Marja Petrovna, ulazeći nakon pet minuta u salon, već odjevena, umivena i čila. — Pođimo!

— Da, treba požuriti... — veli Kirjakov. — Između ostalog, nije suvišno pitanje: koliko ćete vi tražiti za posao?

— Ja, zapravo, ne znam ... — zbunjeno se smiješi Marja Petrovna. — Koliko dadete ...

— Ne, ja to ne volim, — govori Kirjakov, hladno i nepomično gledajući u primalju. — Dogovor zlata vrijedi. Ja ne tražim vaše, vi ne tražite moje. Da bismo izbjegli nesporazum, pametnije je da se ranije dogovorimo.

— Ja, zapravo, ne znam ... Određene cijene nema.

— Ja sàm radim i navikao sam da cijenim tuđi rad. Ne volim nepravde. Za mene će biti jednako neprijatno, ako vam ne platim dovoljno, ili ako vi od mene zatražite suviše, i zato inzistiram na tome, da odredite cijenu.

— Ta cijena ima raznih!

— Hm! ... Zbog vašeg kolebanja, koje mi je neshvatljivo, moram ja sam označiti cijenu. Mogu vam dati dva rublja.

— Što to vi, molim vas! ... — govori Marja Petrovna, crveneći i povlačeći se natrag. — To je za mene čak uvreda ... Ako dobijem dva rublja, onda bih radije badava. Izvolite za pet rubalja ...

— Dva rublja, ni kopjejke više. Vašega mi nije potrebno, ali ne namjeravam niti plaćati suvišno.

— Kako hoćete, ali za dva rublja ja ne idem ...

— Ali vi po zakonu nemate prava da odbijete.

— Izvolite, ja ću poći badava.

— Zabadava ja ne ću. Svaki rad mora biti nagrađen. Ja sam radim i shvaćam ...

— Za dva rublja ja ne idem ... — krotko izjavljuje Marja Petrovna. — Izvolite zabadava ...

— U tom slučaju, jako žalim što sam vas uzalud uznemiravao ... Imam čast da vas pozdravim.

— Kakav ste vi, pravo ... — veli primalja, provodeći Kirjakova u predsoblje. — Ako već tako izvolite, onda hajde, poći ću za tri rublja.

Kirjakov se mršti i razmišlja čitave dvije minute, skoncentrirano gledajući u pod, zatim odgovara odlučno »ne!« i izlazi na ulicu. Začuđena i zbunjena primalja zatvara za njim vrata i odlazi u svoju spavaonicu.

»Lijep je, izgleda solidno, ali kako je čudan, bog bio s njim ... — misli ona, liježući u krevet.

No ne prođe niti pola sata, kad opet zvoni zvonce; ona ustaje i vidi u predsoblju tog istog Kirjakova.

— Čudan nered! — veli on. — Ni u apoteci, ni stražari, niti poslužitelji, nitko ne zna adrese primalja, i na taj način ja sam primoran da pristanem na vaše uslove. Dat ću vam tri rublja, ali... upozoravam vas, da, unajmljujući poslugu i uopće, koristeći se bilo čijim uslugama, ja ranije utvrđujem, da pri isplati ne bude razgovora o dodacima za čaj i ostalo. Svatko mora da dobije svoje.

Marja Petrovna je kratko odslušala Kirjakova, ali ona već osjeća da joj je on dodijao, omrznuo, da njegov tečan, ravnomjerni govor teško pada na njenu dušu. Ona se oblači i odlazi s njim na ulicu. U zraku je tišina, ali je tako hladno i maglovito, da se ne vide čak niti svijetla svjetiljaka. Pod nogama jeca bljuzgavica. Primalja se ogleda i ne vidi izvoščika...

— Vjerojatno je blizu? — pita ona.

— Blizu, — sumorno odgovara Kirjakov.

Prolaze kroz jednu uličicu, drugu treću... Kirjakov korača, i čak i u njegovu hodu se ocrtava solidnost i sigurnost.

— Kakvo užasno vrijeme! — progovara primalja.

Ali on učtivo šuti i brižljivo se stara da ide po glatkom kamenju, kako ne bi razderao kaljače. Konačno, nakon duga hodanja, primalja ulazi u prednju sobu, odakle se vidi veliki, prilično pospremljen salon. U sobama, čak niti u spavaćoj sobi, gdje leži žena koja će roditi, nema ni žive duše... Ovdje se ne vide rođaci i starice, koje se obično skupljaju kada žena rađa. Kreće se, kao sumanuta, samo kuharica, tupa, uplašena lica. Čuje se glasno stenjanje.

Prođu tri sata. Marja Petrovna sjedi uz krevet žene i o nečem šapuće. Obje žene su se već uspjele upoznati, prepoznale jedna drugu, nabrbljale se, nauzdisale...

— Vi ne smijete govoriti! — buni se primalja, a sama je stalno obasipa pitanjima.

No eto, otvaraju se vrata, i tiho, solidno, ulazi u spavaonicu sam Kirjakov. On sjeda na stolac i gladi zaliske. Nastupa tišina... Marja Petrovna plašljivo pogledava u njegovo crveno, ali ravnodušno, drveno lice, i čeka kad će on početi govoriti. Ali on uporno šuti i o nečemu razmišlja. Ne

dočekavši da on počne, primalja sama odlučuje da započne razgovor i izgovara rečenicu, kakva se obično veli pri porođaju:

»No, eto, slava bogu, jedan je čovjek više na ovom svijetu!

— Da, prijatno, — govori Kirjakov, ne mijenjajući drveni izraz lica, — iako, uostalom, gledajući sa druge strane, da bi se imalo suvišne djece, treba imati i suviška novaca. Dijete se ne rađa sito i obučeno.

Na licu mlade majke pokazuje se izraz krivnje, kao da je ona dovela na svijet živi stvor bez dozvole, ili iz jednostavnog prohtjeva. Kirjakov se, uzdahnuvši, podigne i smireno iziđe.

— Kakav vam je on, bog bio s njim... — govori primalja mladoj ženi. — Tako je strog, ni da bi se nasmiješio...

Žena priča, da je on uvijek takav... On je pošten, pravedan, razumno ekonomičan, ali sve to u takvim neobičnim razmjerima, da prostim smrtnicima postaje nesnosno. Porodica se posvadila s njime, posluga ne ostane više od mjesec dana, poznanika nema, žena i djeca su uvijek u strahu zbog svakog svog koraka. On ne tuče, ne galami, dobrih osobina ima mnogo više negoli nedostataka, ali kad odlazi od kuće, svi se osjećaju zdravijima i lakšima. Zašto je to tako, mlada žena ni sama ne može da shvati.

— Treba dobrano očistiti tase i spremiti ih u spremište, — govori Kirjakov, ulazeći opet u spavaonicu. — Te bočice također treba spremiti: dobro će doći.

To, što on govori, jako je jednostavno i obično, ali primalja zbog nečega osjeća zbunjenost. Ona se počinje bojati tog čovjeka i podrhtava svaki put kad začuje njegove korake. Ujutro, spremajući se da ode, ona vidi, kako u blagovaonici maleni Kirjakovljev sin, blijedi, ošišani gimnazijalac, pije čaj... Pred njim stoji Kirjakov i govori svojim ravnomjernim, jednolikim glasom:

— Kad znaš da jedeš, onda znaj i da radiš. Ovaj čas si eto gutnuo, ali vjerojatno nisi pomislio da taj gutljaj stoji novaca, a novac se zarađuje radom. Jedi i misli...

Primalja gleda u tupo lice dječaka i čini joj se, da je zrak težak, da treba samo malo — i zidovi će se srušiti, jer

ne će moći podnijeti tegobno prisustvo neobičnog čovjeka. Ne dolazeći sebi od straha i osjećajući već silnu mržnju prema tome čovjeku, Marja Petrovna uzima svoje zavežljajčiće i žurno odlazi.

Na pola puta prisjeća se da je zaboravila ubrati svoja tri rublja, no, malo postajavši i razmislivši, ona mahne rukom i ide dalje.

MOJ DOMOSTROJ

Ujutro, kada ja, ustavši, stojim pred ogledalom i vežem kravatu, tiho mi i dostojanstveno prilazi punica, žena i svastika. One staju u red i, ljubazno se smiješeći, žele mi dobro jutro. Ja im kimam glavom i držim govor, u kojemu im objašnjavam, da sam glava kuće — ja.

— Ja vas, nitkovi, hranim, pojim i dajem vam krov nad glavom, — govorim im ja, — učim vas osnovnom ponašanju, i zato morate da me cijenite, poštujete, da dršćete, ushićujete se mojim djelima i da ne izlazite izvan granica poslušnosti niti za milimetar, u protivnom slučaju... O, sto đavola i jedna vještica, vi me poznajete! Stjerat ću vas u kozji rog! Ja ću vam pokazati gdje rakovi zimuju! i t. d.

Odslušavši moju lamentaciju, stanovnici kuće odlaze i prihvaćaju se posla. Punica i žena jure u redakcije sa člancima: žena u »Budilnik«, punica u »Novosti dana« Lipskerovu. Svastika sjeda za prepisivanje načisto mojih feljtona, pripovijesti i traktata. Po honorare šaljem punicu. Ako izdavač plaća slabo, časti »doručcima«, onda prije negoli je pošaljem po honorar, tri je dana hranim samo svježim mesom, bockam je do bjesnila i pobuđujem u njoj nesavladivu mržnju prema izdavačkom plemenu; ona, rumena, svirepa, rokćući, odlazi po pare, i — nije bilo slučaja da bi se vratila praznih ruku. Ona također ima dužnost da čuva moju osobu od nasrtljivosti vjerovnika. Ako vjerovnika ima mnogo i ako mi ne daju spavati, onda punici ucijepim bjesnilo na Pasteurov način i postavim je kod vrata: ni jedan lopov ne će ući!

Za vrijeme ručka, kada se naslađujem ščijem i guščetinom sa kupusom, žena sjedi za pijaninom i svira mi iz »Boccaccia«, »Jelene« i »Korneviljskih zvona«, a punica i svastika plešu kačuču oko stola. Onoj, koja mi osobito ugodi, obećajem da ću pokloniti primjerak svojeg djela s autorskim faksimi-

lom, a obećanje ne održavam, jer sretnica taj isti dan navlači na sebe moj gnjev i na taj način gubi pravo na nagradu. Poslije ručka, kada se odmaram i pušim na divanu, šireći oko sebe miris cigare, svastika naglas čita moja djela, a punica i žena slušaju.

— Ah, kako je lijepo! — moraju one da uzvikuju. — Predivno! Kakva dubina misli! Kakvo more osjećaja! Predivno!

Kada počinjem drijemati, one sjedaju ustranu i sašaptavaju se tako glasno da bih ja mogao čuti:

— To je talenat! Ne, to je — neobični talenat! Čovječanstvo mnogo gubi, što se ne trudi da ga shvati! A kako smo mi, bijednice, sretne, što živimo pod istim krovom sa takvim genijem!

Ako ja zaspem, onda dežurna sjeda uz moje uzglavlje i lepezom mi tjera muhe.

Kad se probudim, ja vičem:

— Gotovanke, čaja!

Ali čaj je već gotov. Poslužuju mi ga i lijepo mole:

— Probajte, oče i dobrotvorče! Evo slatko, a evo pereca... Primite od nas dar, koji vam možemo ponuditi...

Poslije čaja obično kažnjavam za prijestupe protiv kućnoga reda. Ako prijestupa nema, onda se kazna pribraja na račun budućih. Stepen kazne odgovara veličini prijestupa.

Tako, ako sam nezadovoljan prijepisom, kačućom ili slatkim, onda okrivljena mora da nauči napamet nekoliko scena iz trgovačkog života, da proskače na jednoj nozi po svim sobama i da ode po honorar u redakciju, u kojoj ja ne radim. U slučaju neposluha, ili izražavanja nezadovoljstva, ja pribjegavam strožim mjerama: zatvaram u smočnicu, dajem da miriše čilsku salitru i ostalo. Ako punica počne bjesniti, onda šaljem po stražara i slugu.

Noću, kada ja spavam, sve tri stanovnice moga doma ne spavaju, nego hodaju po sobama i čuvaju da lopovi ne bi ukrali moja djela.

ZAMKA

U veliko dvorište tvornice rakije »nasljednika M. E. Rotstein«, graciozno se njišući u sedlu, ujašio je mlad čovjek u bijelom oficirskom kaputu. Sunce se bezbrižno smješkalo na poručnikove zvjezdice, na bijela stabla breza, na gomile razbijena stakla, razbacane tu i tamo po dvorištu. Na svemu je ležala svijetla, zdrava ljepota ljetnoga dana, i ništa nije smetalo sočnoj mladoj zeleni da veselo trepće i namiguje na jasno, plavo nebo. Čak prljavi, zadimljeni izgled suša od opeka i zagušljivi zadah rakijskog koma nisu narušavali opći, lijepi ugođaj. Poručnik je veselo skočio sa sedla, predao konja čovjeku, koji je pritrčao i, gladeći prstom svoje tanke, crne brčiće, ušao kroz glavni ulaz. Na najgornjoj stepenici starih, ali svijetlih i mekanih stuba dočekala ga je sobarica postarijeg i ponešto nadutog lica. Poručnik joj je šutke predao posjetnicu.

Odlazeći s posjetnicom u sobu, sobarica je mogla pročitati: »Aleksandar Grigorjevič Sokolski«. Za časak se vratila i rekla poručniku, da ga gospodarica ne može primiti, jer se ne osjeća posve zdrava. Sokolski pogleda u strop i istegnu donju usnu.

— Šteta! — reče on. — Poslušajte, draga moja, —živo progovori on, — otiđite i recite Suzani Mojsejevnoj, da moram hitno razgovarati s njom. Hitno! Zadržat ću je samo časak. Neka mi oprosti!

Sobarica slegnu jednim ramenom i lijeno pođe gospodarici.

— Dobro! — uzdahnu ona, vrativši se malo kasnije. — Izvolite!

Poručnik prođe za njom kroz pet, šest velikih raskošnih soba, kroz hodnik, i na kraju krajeva se nađe u prostranoj četvrtastoj sobi, gdje ga od prvog koraka porazi mnoštvo

rascvjetalih biljaka i gusti, do odvratnosti slatkasti miris jasmina. Cvijeće je u špaliru bilo poredano uzduž zidova, zakrivajući prozore, visjelo je sa stropa, vilo se po kutovima, tako da je soba nalikovala više na oranžeriju, negoli na sobu za stanovanje. Sjenice, kanarinci i štiglici s piskom su lepršali u zelenilu i udarali o stakla prozora.

— Oprostite, molim vas, što vas ovdje primam! — začu poručnik sočni ženski glas, koji je prijatno vrskao glas r. — Jučer sam imala migrenu i, da se ona danas ne ponovi, trudim se da se ne krećem. Što želite?

Odmah nasuprot ulazu, u velikom starinskom naslonjaču, spustivši glavu nazad, na jastuk, sjedila je žena u skupoj kineskoj kućnoj haljini i sa povezanom glavom. Ispod poveza vunenog rupca vidio se samo blijedi, dugi nos s oštrim vrhom i malenom grbom, i jedno veliko, crno oko. Široka kućna haljina skrivala je njezin stas i forme, ali po bijeloj, lijepoj ruci, po glasu, po nosu i oku, ona nije mogla imati više od dvadesetšest do dvadesetosam godina.

— Oprostite što sam tako uporan... — poče poručnik, zveckajući mamuzama. — Imam čast da se predstavim: Sokolski! Došao sam po nalogu moga bratića, a vašega susjeda, Alekseja Ivanoviča Krjukova, koji...

— Ah, znam! — prekinu ga Suzana Mojsejevna. — Poznam Krjukova. Sjedite, ne volim kad preda mnom stoji netko tko je visok.

— Moj bratić me zamolio da vas zamolim za jednu uslugu, — nastavi poručnik još jednom zvecnuvši i zatim sjedne. — Stvar je u tome, da je vaš pokojni tatica u zimi kupovao kod bratića ječam i ostao mu dužan neveliku sumu. Rok će mjenicama isteći tek za nedjelju dana, ali vas je bratić toplo molio ako biste mogli da isplatite taj dug danas?

Poručnik je govorio, a sâm je iskosa pogledavao ustranu.

»Ta nisam li u spavaonici?« — mislio je on.

U jednom od kutova sobe, gdje je zelenilo bilo gušće i više, pod ružičastim, kao pogrebnim baldahinom, stajao je krevet s izgnječenom, još nenapravljenom posteljom. Tamo su, na dvije stolice, ležale gomile zgužvanog ženskog rublja. Skutovi i rukavi, s izgnječenim manžetama i naborima, padali su na sag, po kojemu su se tu i tamo bijelile vrpce, dva-tri opuška, papirići od karamela... Ispod kreveta gledali su

tupi i oštri vršci dugog reda svih mogućih papuča. I poručniku se činilo, da otužni jasminov miris ne dolazi od cvijeća, nego s kreveta i od niza papuča.

— A na koliku svotu je mjenica? — upitala je Suzana Mojsejevna.

— Na dvije tisuće i trista.

— Oho! — rekla je Židovka, pokazujući i drugo veliko oko. — A vi velite — nije mnogo! Uostalom, svejedno je, da li treba platiti danas ili za nedjelju dana, ali ja sam u ova dva mjeseca nakon smrti oca imala toliko mnogo plaćanja... toliko glupih briga, da mi se vrti u glavi! Molim vas lijepo, moram da putujem u inozemstvo, a prisiljavaju me da se bavim glupostima. Votka, ječam... — promrmlja ona, napola zatvarajući oči, — ječam, mjenice, procenti, ili kako veli moj glavni upravitelj, »pručenti«... To je užasno. Jučer sam naprosto potjerala trošarinskog. Dodijava mi svojim Trallesom. A ja mu velim: idite vi dođavola s vašim Trallesom, ja ne primam nikoga! Poljubio mi ruku i otišao. Čujte, ne može li vaš bratić dva, tri mjeseca počekati!

— Okrutno pitanje! — nasmija se poručnik. — Bratić može čekati i godinu dana, ali ja ne mogu čekati! Ta to ja, treba da vam kažem, zbog sebe brbljam. Meni su po svaku cijenu potrebni novci, a u bratića, kao za inat, nijednog suvišnog rublja. Moraš u nevolji da jašiš i sakupljaš dugove. Malo prije sam bio kod seljaka, koji je uzeo u najam zemlju, sada, eto, sjedim kod vas, od vas ću još nekuda otići, i tako, dok ne nakupim pet tisuća. Strašno su mi potrebni novci!

— Molim vas, a što će mladu čovjeku novci? Hirovi, nestašluci. Što je, jeste li se probekrijali, prokartali, ženite li se?

— Pogodili ste! — zasmijao se poručnik i, malo se podigavši, zvecnuo mamuzama. — Stvarno, ja se ženim...

Suzana Mojsejevna je oštro pogledala gosta, načinila kiselo lice i uzdahnula.

— Ne shvaćam kakvo zadovoljstvo pravi ljudima ženidba! — reče ona, tražeći oko sebe rupčić. — Život je tako kratak, tako je malo slobode, a oni se još vežu.

— Svako ima svoje nazore...

— Da, da, naravno, svatko ima svoj nazor... No, čujte, zar se ženite siromašnom djevojkom? Iz žarke ljubavi? I zašto vam je potrebno baš pet tisuća, a ne četiri, ne tri?

»Uh, što ima dugu jezičinu!« — pomisli poručnik i odgovori:

— Stvar je u tome, što se oficir, po zakonu, ne smije oženiti prije negoli navrši 28 godina. Ako poželiš da se oženiš, onda ili odlazi iz službe, ili pak donesi pet tisuća zaloga.

— Aha, sada shvaćam. Poslušajte, eto, vi ste sada rekli, da svatko ima svoj stav... Može biti da je vaša zaručnica nešto osobito, izvrsno, ali... ja zbilja ne shvaćam, kako to normalan čovjek može živjeti sa ženom? Ne shvaćam, makar me ubili! Živim već, bogu hvala, 27 godina, ali nijedamput u životu nisam vidjela nijedne podnošljive žene. Sve su prevrtljivke, beskarakterne, lažljivice... Podnosim jedino sobarice i kuharice, a takozvane poštene ne puštam k sebi niti puškomet daleko. Da, hvala bogu, one me same mrze i ne dolaze k meni. Ako su joj potrebni novci, onda pošalje muža, a sama ni za što ne će doći, ne iz ponosa, nego jednostavno zbog plašljivosti, boji se da joj ja ne bih pravila scena. Ah, ja odlično shvaćam njihovu mržnju! Kako i ne bih! Ja otvoreno izlažem na vidjelo ono, što se one svim snagama trude da sakriju od boga i ljudi. Kako da me nakon toga ne mrze? Vjerojatno su vam o meni već napričali mnogo toga...

— Ja sam tako nedavno došao ovamo, da...

— No, no, no... vidim po očima! A zar vas žena vašeg bratića nije snabdjela uputstvima? Slati mladog čovjeka takvoj strašnoj ženi i ne upozoriti ga — kako se to može? Ha-ha... No, pa što, kako vaš bratić? On vam je junak, takav divan muškarac... Nekoliko puta sam ga vidjela na službi božjoj. Što me vi tako gledate? Ja jako često idem u crkvu! Svi imamo jednog boga. Za obrazovana čovjeka nije tako važna vanjština, kao ideja... Nije li istina?

— Da, naravno... — osmjehnu se poručnik.

— Da, ideja... A vi uopće ne nalikujete na vašega bratića. Vi ste također lijepi, ali je vaš bratić mnogo ljepši. Čudno, kako je malo sličnosti!

— Nije čudo: ta nismo rođena braća, nego bratići.

— Da, istina je. Znači, vama su neizostavno danas potrebni novci? Zašto danas?

— Ovih dana završava moj dopust.

— No, pa što da radim s vama! — uzdahnu Suzana Mojsejevna. — Neka bude, dat ću vam novac, iako znadem da ćete me grditi. Posvadit ćete se nakon svadbe sa ženom i reći ćete: »Da mi ta šugava Židovka nije dala novce, ja bih sada, možda, bio slobodan kao ptica!« Je li vam zaručnica zgodna?

— Ta, tako...

— Hm!... Svejedno, bolje je makar nešto, makar ljepota, nego ništa. Uostalom, nikakvom ljepotom ne može žena naplatiti mužu za svoju prazninu.

— To je originalno! — zasmijao se poručnik. — Vi ste sami žena, a takav ženomrzac!

— Žena... — nasmiješila se Suzana. — Zar sam ja kriva što mi je bog poslao takvu kožu? Tu sam ja isto toliko kriva, kao što ste vi u tome, što imate brkove. Ne zavisi izbor kovčega od violine. Ja sebe jako volim, ali kada mi spomenu da sam žensko, onda počinjem da se mrzim. No, otiđite odavle, ja ću se obući. Počekajte me u gostinjskoj sobi.

Poručnik iziđe i najprije duboko uzdahnu, da uhvati svježeg zraka nakon teškog mirisa jasmina, od kojega mu se već počelo vrtjeti u glavi i golicati ga u grlu. Bio je začuđen.

»Kako je čudna! — mislio je, ogledavajući se. — Govori skladno, ali... odviše mnogo i otvoreno. Nekakva psihopatkinja.«

Gostinjska soba, u kojoj je sada stajao, bila je bogato namještena, jedino stoga da izgleda raskošno i po modi. Bilo je tu tamnih brončanih posuda s reljefima, panorame Nizze i Rajne na stolovima, starinskih svijećnjaka, japanskih figurica, ali sva ta težnja za raskoši i modom samo je naglašavala taj neukus, u kojemu su neumoljivo vrištale pozlaćene karniše, šarene oboe, rumeni baršunasti ćilimi, loše oleografije u teškim ramama. Neukusnost je bila to više uočljiva što je namještaj bio nepotpun ali naguran, jer je koješta nedostajalo, a mnogo toga bi trebalo ukloniti. Bilo je primjetno, da se sav namještaj nije nabavio odjednom, nego u dijelovima, putem prigodnih slučajeva, rasprodaja.

Ni sam poručnik nije imao bogzna kakav ukus, ali i on je primijetio, da sav namještaj nosi na sebi jednu karakterističnu osobitost, koju se ne može skriti niti raskoši, ni modom, a to je — potpuno pomanjkanje tragova ženskih, gospo-

daričinih ruku, koje daju, kako je poznato, spremljenim sobama dašak topline, poezije i prijatnosti. Ovdje je odisalo hladnoćom, kao u staničnim čekaonicama, klubovima i kazališnim foajeima.

Izrazitog židovskog u sobi nije bilo skoro ničega, osim jedne jedine velike slike, koja je predstavljala susret Jakoba s Isakom. Poručnik se ogledao uokolo i, sliježući ramenima, razmišljao je o svojoj novoj, čudnoj znanici, o njezinoj govorljivsti i načinu govorenja. Ali eto, rastvoriše se vrata i na pragu se pojavi ona sama, stasita, u dugoj crnoj haljini, s jako zategnutim, kao izvajanim strukom. Sada poručnik nije vidio više samo oči i nos, nego i bijelo, suhonjavo lice, crnu, poput janjeta kudravu glavu. Ona mu se nije svidjela, iako mu se i nije učinila ružnom. Uopće, prema licima, koja nisu bila ruska, on je imao predrasuda, a ovdje je, uz to, iznašao, da uz crne kovrče i guste obrve gospodarice nikako nije pristajalo bijelo lice, koje ga je svojom bjelinom podsjećalo zbog nečega na sladunjavi miris jasmina, da su uši i nos bili poražavajuće blijedi, kao mrtvi ili izliveni iz providnog voska. Nasmiješivši se, ona je zajedno sa zubima pokazala blijede desni, što mu se također nije svidjelo.

»Blijeda nemoć... — pomisli on. — Sigurno je nervozna kao purica.«

— A evo i mene! Hajdemo! — reče ona, hodajući brzo ispred njega i runeći putem sa cvjetova uvele latice. — Sad ću vam dati novac i, ako želite, ponuditi vas doručkom. Dvije tisuće tristo rubalja! Nakon tako lijepa posla vi ćete lijepo jesti. Sviđaju li vam se moje sobe? Ovdašnja gospoda govore, da u mene miriše na češnjak. Tom kuharskom mišlju iscrpljuje se cijelo njihovo oštroumlje. Žurim da vas uvjerim, da češnjak ne držim čak niti u podrumu, i kad mi je jednom došao u posjet liječnik, koji je mirisao na češnjak, ja sam ga zamolila da uzme svoj šešir i ode miomirisati na neko drugo mjesto. Kod mene ne miriše na češnjak, nego na lijekove. Otac je ležao u paralizi godinu i po, i cijelu kuću prožeo lijekovima. Godinu i po! Žao mi ga je, ali volim što je umro: tako je patio!

Ona je provela oficira kroz dvije sobe, koje su bile nalik na gostinjsku, i kroz salu, i zaustavila se u svom kabinetu, gdje je stajao ženski pisaći stolić, sav nakrcan sitnicama.

Oko njega, na sagu, ležalo je nekoliko otvorenih, prevrnutih knjiga. Iz kabineta su vodila mala vrata, kroz koja se vidio stol, pripremljen za doručak.

Ne prestajući brbljati, Suzana je iz džepa izvadila svežanj sitnih ključeva i otvorila nekakav teški ormar sa savijenim, pomoćnim poklopcem. Kad se poklopac podigao, ormar je zapjevao žalobnu melodiju, koja je poručnika podsjećala na Eolovu harfu. Suzana je izabrala još jedan ključ i drugi put škljocnula.

— Tu ja imam podzemne hodnike i tajna vrata, — rekla je ona, uzimajući malenu tašku od safijanove kože. — Smiješan ormar, nije li istina? A u ovoj tašci se nalazi četvrtina moga imetka. Pogledajte kako je trbušasta! Ta vi me ne ćete zadaviti?

Suzana je podigla oči prema poručniku i dobrodušno se nasmijala. Poručnik se također nasmijao.

»A dobra li je!« — pomislio je on, gledajući kako joj promiču ključevi među prstima.

— Evo ga! — rekla je, izabravši ključić od tašne. No, g. vjerovniku, izvolite s mjenicom na sunce. Ustvari, kakva glupost su novci uopće! Kakva bijeda, a ipak kako ih žene vole! Znate, ja sam Židovka do zadnje kapi krvi, ludo volim Šmuleja i Jankelja, ali što mi je mrsko u našoj semitskoj krvi, to je ta strast prema zaradi. Skupljaju, a ni sami ne znaju zbog čega skupljaju. Treba živjeti i naslađivati se, a oni se boje da potroše suvišnu kopjejku. Što se toga tiče, ja više nalikujem na gusara nego li na Šmulja. Ne volim kada novci dugo leže na jednom mjestu. Ta i uopće, čini se da ja malo nalikujem na Židovku. Jako me izdaje moj akcenat, je li?

— Kako da vam kažem? — smete se poručnik. — Vi govorite čisto, no vrskate.

Suzana se nasmija i gurnu ključić u bravicu tašne. Poručnik izvadi iz džepa snopić mjenica i stavi ga zajedno sa bilježnicom na stol.

— Ništa ne izdaje tako Židova kao akcenat, — produžavala je Suzana, veselo gledajući u poručnika. — Koliko god on izigravao Francuza ili Rusa, samo ga zamolite da kaže riječ

paperje, i on će vam reći: peperjee[1]... A ja izgovaram pravilno: paperje! paperje! paperje!

Oboje se nasmijaše.

»O bože, što je mila!« — pomisli Sokoljski.

Suzana je stavila tašku na stolicu, koraknula prema poručniku i, približivši svoje lice njegovu, veselo produžila:

— Iza Židova nikoga ne volim tako, kao što volim Ruse i Francuze. U gimnaziji sam slabo učila i ne poznam povijest, ali mi se čini, da se sudbina zemlje nalazi u rukama ta dva naroda. Ja sam dugo živjela u inozemstvu... čak sam u Madridu proživjela pola godine... nagledala sam se ljudi i stekla takav utisak, da, osim Rusa i Francuza, nema nijednog čestitog naroda. Uzmite jezike... Njemački je jezik konjušarski, engleski — ne mogu sebi ništa gluplje predstaviti: fajt-fijt-fjut! Talijanski je prijatan samo onda, ako njime govoriš polako, a ako staneš slušati talijanske brbljavice, onda se dobiva isto takav jevrejski žargon. A Poljaci? Bože moj, gospode! Nema odurnijeg jezika! »Ne pepši, Petše, pepšem vepša, bo možeš pšepepšits vepša pepšem«. To znači: ne papri, Petre, paprom prase, jer možeš prepapriti prase paprom. Ha-ha-ha!

Suzana Mojsejevna prevrnu očima i nasmija se tankim, lijepim, zaraznim smijehom, da se poručnik, gledajući je, veselo i glasno raskikotao. Ona uze gosta za dugme i produži:

— Vi, naravno, ne volite Jevreje... Ja se ne protivim, oni imaju mnogo nedostataka, kao i svaka nacija. Ali zar su Jevreji krivi? Ne, nisu krivi Židovi, nego židovske žene! One su ograničene, pohlepne, bez imalo poezije, dosadne... Vi nikada niste živjeli sa Židovkom i ne znate kakva je to divota!

Posljednje riječi Suzana je Mojsejevna izgovorila otegnuto, bez oduševljenja i smijeha. Ušutjela je, kao da se uplašila svoje otvorenosti, i lice joj se odjednom iskrivilo u čudan i neshvatljiv oblik. Oči su se, ne mičući se, zaustavile na poručniku, usne se razmaknule i otkrile stisnute zube. Na cijelom licu, vratu, i čak na prsima, zadrhtao je ljutit, mačji izražaj. Ne skidajući očiju s gosta, ona se brzo gornjim dije-

[1] igra riječima; rus. se paperje kaže puh.

lom tijela okrenula ustranu i okretno, poput mačke, uhvatila nešto sa stola. Sve to trajaše nekoliko djelića sekunde. Slijedeći njene pokrete, poručnik je vidio kako je pet prstiju zgužvalo njegovu mjenicu, kako je bijeli, sjajni papir promaknuo pred njegovim očima i iščeznuo u njenoj pesnici. Taj oštar, neobičan obrat od dobrodušnog smijeha do zločina tako ga je porazio, da je problijedio i napravio korak natrag...

A ona se, ne skidajući s njega uplašene, ispitivačke oči, trljala po bedru i tražila džep. Pesnica je drhturavo, poput uhvaćene ribe, mlatarala oko džepa i nikako nije pogađala u rupu. Još trenutak, i mjenica bi iščezla u tajanstvenosti ženskog rublja, ali sad poručnik lagano kriknu i, tjeran više instinktom negoli razumom, uhvati Židovku za ruku oko stisnute pesnice. A ona se, još više iskesivši zube, odupre svim snagama i otkinu ruku. Tada Sokoljski jednom rukom čvrsto obuhvati njen struk, a drugom — grudi, i oni se počeše boriti. Bojeći se da će povrijediti ženstvenost i nanijeti joj bol, on se samo trudio da joj ne dopusti da se miče i da uhvati šaku s mjenicama, a ona se, kao jegulja, izvijala u njegovim rukama svojim gipkim, elastičnim tijelom, otimala se, udarala ga u prsa laktovima, trgala se tako, da su njegove ruke kružile po cijelom njezinom tijelu, i da joj je on i nehotice nanosio bol i vrijeđao njenu stidljivost.

»Kako je to neobično! Kako je čudno!« — mislio je on, ne dolazeći sebi od čuđenja, ne vjerujući i osjećajući cijelim svojim bićem, kako mu postaje mučno od mirisa jasmina.

Šutke, teško dišući, udarajući se o namještaj, oni su se vrzali s mjesta na mjesto. Suzanu je borba razigrala. Pocrvenjela je, zatvorila oči i jednom je čak, zaboravivši se, čvrsto pritisnula svoje lice poručnikovu licu, tako da joj je na usnama ostao slatkasti okus. Konačno je on uhvatio pesnicu... Rastavivši je i ne našavši u njoj mjenica, on pusti Židovku. Crveni, raskuštrani, teško dišući, oni su se gledali. Bijesni, mačji izraz na Židovkinu licu, malo po malo je bio zamijenjen dobrodušnim osmijehom. Ona se raskikotala i, okrenuvši se na jednoj nozi, uputila u sobu, gdje je bio pripremljen doručak. Poručnik se odgegao za njom. Ona je sjela za stol i, još uvijek crvena, teško dišući, ispila pola čašice portvajna.

— Čujte, — prekinu poručnik šutnju, — vi se, nadam se, šalite?

— Nimalo, — odgovori ona, gurajući u usta komadićak kruha.

— Hm!... A kako, pak, zapovijedate da shvatim sve ovo?

— Kako hoćete. Sjedite da doručkujete!

— Ali... ta to je nepošteno!

— Može biti. Uostalom, ne trudite se da mi čitate propovijed. Ja imam svoj posebni nazor o stvarima.

— Vi mi mjenice ne ćete predati?

— Naravno da ne! Da ste vi siromašan, nesretan čovjek, koji nema ništa, no, onda druga stvar, a on — prohtjelo mu se da se ženi!

— Ali, ta to nisu moji novci, nego bratovi!

— A što će vašemu bratu novci? Da daje ženi za modu? A meni je sasvim svejedno ima li vaša belle-soeur[1] haljina ili nema.

Poručnik više nije bio svijestan da je u tuđoj kući, kod nepoznate dame, i nije se zabrinjavao zbog etikete. Koračao je po sobi, mrštio se i nervozno čupkao po prsluku. Zbog toga, što se Židovka svojim nečasnim postupkom ponizila u njegovim očima, on se osjećao smjelijim i nesputanim.

— Vrag zna što je s vama! — mrmljao je on. — Čujte, ja se ne ću maknuti odavde dok od vas ne dobijem mjenice!

— Ah, tim bolje! — smijala se Suzana. — Ostanite makar i da živite ovdje, meni će biti veselije.

Uzbuđen borbom, poručnik je gledao u drsko, nasmiješeno Suzanino lice, u usne, koje su žvakale, i grudi, koje su teško disale, i postajao je smjeliji i drskiji. Umjesto da razmišlja o mjenicama, on je zbog nečega s nekom pohlepom počeo da se prisjeća priča svoga brata o romantičnim doživljajima Židovke, o njezinom slobodnom načinu života, i ta sjećanja su samo razjarila njegovu drskost. On je nemirno sjeo do Židovke i, ne razmišljajući o mjenicama, počeo jesti...

— Hoćete li votke ili vina? — upitala ga je nasmiješena Suzana. — Znači, vi ćete ostati da čekate mjenice? Siroma-

[1] snaha

šak, toliko dana i noći ćete morati sprovesti kod mene očekujući mjenice! Vaša zaručnica se ne će žaliti?

Prošlo je pet sati. Poručnikov brat, Aleksej Ivanovič Krjukov, obučen u kućni haljétak i papuče, hodao je u svom dvorcu po sobama i nestrpljivo zagledavao u prozore. To je bio visok, stasit muškarac s velikom crnom bradom, muževnim licem i, kako je istinu rekla Židovka, lijep, iako je već prešao u tu dobu, kad muškarci bez razloga debljaju, naduvavaju se i počinju ćelaviti. Po duhu i pameti pripadao je takvim prirodama, kojima je tako bogata naša inteligencija: srdačan i dobrodušan, odgojen, ne tuđeći se od nauke, umjetnosti, vjere, najviteškijih shvaćanja o časti, ali nije bio dubok, i bio je lijen. Volio je dobro pojesti i popiti, idealno je igrao vint, imao je ukusa za žene i konje, a za ostalo je, bio trom i nepomičan, kao tuljan, i da bi ga se pokrenulo iz stanja mirovanja, bilo je potrebno nešto neobično, jako uzbudljivo, i tada bi on zaboravljao sve na svijetu i ispoljavao krajnju pokretljivost: vapio je za dvobojem, na sedam stranica je pisao molbu ministru, bezglavo jurio po kotaru, javno puštao »podlaca«, parničio se, i t. d.

— Što to našega Saše sve dosada nema? — pitao je on ženu, zaglédajući u prozore. — Ta vrijeme je objedu!

Počekavši poručnika do šest sati, Krjukovi sjedoše da ručaju. Uveče, kad već bijaše vrijeme za večeru, Aleksej Ivanovič je prisluškivao korake, udaranje vratiju, i slijegao ramenima.

— Čudno! — govorio je on. — Vjerojatno je lupeški podoficir zabrazdio kod arendatora.

Liježući nakon večere spavati, Krjukov je tako i odlučio: da je poručnik ostao u gostima kod arendatora, gdje je nakon dobre pijanke ostao i da noći.

Aleksandar Grigorjevič se vratio kući tek drugi dan ujutro. Izgledao je krajnje smeteno i zbunjeno.

— Moram s tobom porazgovoriti nasamo... — rekao je on tajanstveno bratu.

Otiđoše u kabinet. Poručnik je zatvorio vrata i, prije negoli će početi govoriti, dugo je koračao iz kuta u kut.

— Dogodilo se, bratac, tako, — poče on, — da ne znam ni kako da ti kažem. Ne ćeš mi povjerovati...

I on je, zamuckujući, crveneći, i ne gledajući u brata, ispričao povijest sa mjenicama. Krjukov je, rastegnuvši noge i spustivši glavu, slušao i mrštio se.

— Ti se to ne šališ? — upitao je.

— Koga vraga bih se šalio? Kakve su mi to šale!

— Ne shvaćam! — promrmljao je Krjukov, rumeneći i šireći ruke. — To je čak... beskarakterno s tvoje strane. Ženica pred tvojim očima stvara vrag zna što, kriminal, radi podlosti, a ti ideš da se ljubiš!

— Ali ja sam ne shvaćam kako se to dogodilo! — prošaputao je poručnik, okrivljeno žmirkajući očima. — Časna riječ, ne shvaćam! Prvi put u životu sam naletio na takvo čudovište! Ne predobije te ljepotom niti umom, nego tom, shvaćaš li, naglošću, cinizmom...

— Naglošću, cinizmom... Kako je to nevino! Ako ti se već tako prohtjelo naglosti i cinizma, onda si mogao da izvučeš svinju iz blata i da je živu pojedeš! U krajnjoj mjeri bilo bi jeftinije, a tu — dvije tisuće i trista!

— Kako se ti fino izražavaš! — namršti se poručnik. — Vratit ću ti te dvije tisuće i trista rubalja!

— Znam da ćeš mi vratiti, ali, ta zar je stvar u novcu? Nek idu dođavola ti novci! Mene ljuti to, što si mekušac, mlitavko... pogano malodušje! Mladoženja! Ima nevjestu!

— No, ne prisjećaj me... — pocrvenje poručnik. — Meni se sada samome gadi. Spreman sam da u zemlju propadnem... Mrsko mi je i ljutit sam, što ću sada zbog pet tisuća morati da idem tetki...

Krjukov se još dugo bunio i mrmljao, zatim je, umirivši se, sjeo na sofu i počeo se potsmjehivati bratu.

— Poručnici! — govorio je on s prezirnom ironijom u glasu. — Mladoženje!

Odjednom on skoči kao oparen, udari nogom i ustrča se po kabinetu.

— Ne, ja to ne ću tako ostaviti! — progovori on, prijeteći šakom. — Mjenice moraju biti kod mene! Bit će! Ja ću je opariti! Ženu ne smiješ tući, ali ja ću je osakatiti... ne će

ostati na njoj čitava mjesta! Ja nisam poručnik! Mene ne ćeš dirnuti nagološću niti cinizmom! Ne-e, vrag je odnio! Miška, — zagalami on, — trči, reci da mi pripreme trkaća kola!

Krjukov se brzo obuče i, ne slušajući uzbuđenog poručnika, sjede na trkaća kola, odlučno mahnu rukom i pojuri Suzani Mojsejevnoj. Poručnik je dugo gledao kroz prozor u oblak prašine, koji se vio iza kola, protegao se, zijevnuo i pošao u svoju sobu. Nakon četvrt sata spavao je čvrstim snom.

Oko šest sati ga probudiše i pozvaše na ručak.

— Kako je to lijepo od Alekseja! — susretnu ga u blagovaonici šogorica. — Prisiljava nas da ga čekamo za ručak!

— A zar on još nije stigao? — zijevnu poručnik. — Hm... vjerojatno je skrenuo k arendatoru.

No Aleksej Ivanovič se na vrati niti na večeru. Njegova žena i Sokoljski zaključiše, da se kod arendatora zaigrao uz karte i da će ondje vjerojatno ostati i spavati. Ali ne dogodi se to, što su oni pretpostavljali.

Krjukov se vratio drugi dan ujutro i, ni s kim se ne pozdravljajući, šuteći odjurio u svoj kabinet.

— No, što je? — prošapta poručnik gledajući ga razrogačenim očima.

Krjukov mahnu rukom i frknu.

— Ta što bi bilo? Šta se ti smiješ?

Krjukov se izvali na divan, gurnu glavu u jastuk i zatrese se od suzdržavanog kikota. Za časak se podignu i, gledajući u začuđenog poručnika plačućim očima, progovori:

— Pritvori der vrata. Uh, što je to že-e-na, ja ti velim!

— Jesi li dobio mjenice?

Krjukov mahnu rukom i opet se zasmija.

— Uh, što je žena! — produžavaše on. — Merci, bratac, za poznanstvo! To je đavao u suknji. Dolazim ja njoj, ulazim, znaš poput takvog Jupitera, da mi je i samome strašno... namrštio se, naoštrio, čak sam pesnice stegao zbog većeg efekta...

»Gospodo, velim, sa mnom se ne valja šaliti!« — i ostalo u tom smislu. Prijetio sam i sudom, i gubernatorom... Ona je ispočetka zaplakala, rekla da se s tobom našalila, i čak me povela prema ormaru, da mi preda novce, zatim je stala dokazivati da je budućnost Evrope u rukama Rusa i Francuza,

izgrdila žene... Ja sam poput tebe objesio uši, magarac glupi... Spjevala ona panegirik mojoj ljepoti, savila mi ruku oko ramena da vidi koliko sam jak i... i, kako vidiš, tek sam se sada od nje iskobeljao... Ha-ha... Ti si je ushitio!

— Lijep dječačić! — zasmijao se poručnik. — Oženjen, čestit!... Što, stid te? Mrsko ti je? Ipak, brate, govoreći bez šale, u vašem se kotaru pojavila carica Tamara svoje vrste...

— Kakvi, đavla, u kotaru? Još jednog takvog kameleona ne ćeš u cijeloj Rusiji naći? Od rođenja nisam vidio ništa slično, a nisam li ja znalac u tim stvarima? Čini mi se, s vješticama sam živio, a ništa slično nisam vidio. Baš naglošću i cinizmom opčinjava. Ono, što je u nje privlačno, to su baš oštri prijelazi, prelivi boja, taj prokleti nemir... Brrr! A mjenice — fiii. Piši kući — propalo je. Obojica smo veliki grešnici, podijelimo i grijeh po polovici. Ne teretim te za 23000, nego za polovicu. Čuj, ženi da kažeš da sam bio kod arendatora.

Krjukov i poručnik zabiše glave u jastuke i počeše se smijati. Podignu glave, pogledaju jedan drugoga, i opet padnu na jastuk.

— Mladoženje! — draškao je Krjukov. — Poručnici!

— Oženjeni! — odgovarao je Sokoljski. — Pošteni! Očevi porodice!

Kod ručka su govorili dvosmisleno, namigivali jedan drugom i, na čudo ukućana, prigušivali smijeh salvetama.

Poslije ručka, još uvijek se nalazeći u dobrom raspoloženju, oni se poigraše Turaka i, jureći s puškom jedan za drugim, predstavljahu djeci rat. Uveče su dugo polemizirali. Poručnik je dokazivao, da je nisko i podlo uzimati uz ženu miraz, čak i u slučaju strasne ljubavi s obje strane, Krjukov je pak udarao šakama po stolu i govorio, da je to apsurd, da je muž, koji ne želi da žena ima vlastite svojine, despot i egoist. Obojica su vikali, nervirali se, nisu shvaćali jedan drugoga, redovito ispijali i, na kraju krajeva, dohvativši skutove svojih kućnih kaputa, razišli se po spavaonicama. Zaspali su brzo i spavali su čvrsto.

Život je potekao kao i prije, jednolik, lijen i neuzbudljiv. Sjene su padale na zemlju, u oblacima je grmio grom, pokatkada je žalobno stenjao vjetar, kao da želi pokazati da i priroda može plakati, ali ništa nije narušavalo uobičajeni mir

tih ljudi. O Suzani Mojsejevnoj i o mjenicama oni nisu govorili. Obojici je bilo nekako mrsko govoriti naglas o tom događaju. Zato su ga se prisjećali i mislili o njemu sa zadovoljstvom, kao o čudesnoj farsi, koju je neočekivano i slučajno zaigrao s njima život i koju će biti prijatno pomenuti pod starost...

Šesti ili sedmi dan nakon susreta sa Židovkom, Krjukov je ujutro sjedio u svom kabinetu i pisao pozdravno pismo tetki. Oko stola je mučke šetkao Aleksandar Grigorjevič. Poručnik je noćas slabo spavao, probudio se zlovoljan, i sada se dosađivao. On je šetao i mislio o isteku svog dopusta, o zaručnici, koja ga očekuje, o tome, kako to nije dosadno ljudima da cio vijek prožive u selu. Zaustavivši se kod prozora, on je dugo gledao u drveće, popušio zaredom tri cigarete i odjednom se okrenuo prema bratu.

— Aljoša, ja imam na tebe molbu, — reče on. — Posudi mi za danas konja za jahanje...

Krjukov ispitivački pogleda u njega i, namrštivši se, nastavi pisati.

— Hoćeš li dati? — upita poručnik.

Krjukov opet pogleda u njega, zatim polako izvuče iz stola kovčežić i, izvadivši odatle debeo snop, dade ga bratu.

— Evo ti pet tisuća... — reče on. — Iako oni i nisu moji, no bog bio s tobom, svejedno je. Savjetujem ti da odmah pošalješ po poštanska kola i da putuješ! Ravno!

Poručnik sa svoje strane pogleda u Krjukova i odjednom se nasmija.

— Ta ti si pogodio, Aljoša, — reče on, crveneći. — Ja sam upravo k njoj htio da odem. Kad mi je jučer navečer pralja donijela taj prokleti kaput, u kojem sam bio onda, i kako je zamirisalo na jasmin, mene... odmah me je povuklo!

— Treba otputovati.

— Da, stvarno. Uostalom, već mi je i dopust istekao. Stvarno, idem danas! Oh bože! Koliko god živiš, stalno moraš putovati... Idem!

Još istog dana prije ručka bijahu spremljeni poštanski konji, poručnik se oprostio s Krjukovim i, praćen lijepim željama, otputovao.

Prošla je još nedjelja dana. Bijaše oblačan, ali vruć i sparan dan. Već od ranog jutra Krjukov je besciljno lutao po

sobama, zagledao kroz prozore ili prelistavao albume, koji su mu već davno dodijali. Kad bi mu pogled pao na ženu ili djecu, počinjao je srdito mumljati. Tog dana mu se zbog nečeg pričinilo, da se djeca odvratno drže, da žena slabo pazi na poslugu, da se rashodi ne troše razmjerno s prihodima. Sve je to značilo da »gospoda« nisu raspoloženi.

Poslije ručka Krjukov je, nezadovoljan juhom i pečenjem, zapovjedio da mu opreme trkaća kola. Polako se izvezao iz dvorišta, provezao se korakom četvrtinu vrste i zaustavio se.

»Zar k toj... tomu vragu da odem?« — pomislio je on, gledajući u sjetno nebo.

I Krjukov se čak nasmijao, kao da je prvi put tokom cijeloga dana zadao sebi to pitanje. U isti čas mu se sa srca svalila dosada i u lijepim očima je zasjalo zadovoljstvo. On je ošinuo konja...

Cijelim putem je njegova mašta zamišljala kako će se Židovka začuditi njegovu dolasku, kako će se on nasmijati, probrbljati i vratiti se kući osvježen...

»Jedamput mjesečno se treba nečim osvježiti... nečim neuvredljivim, — mislio je on, — nečim takvim, što bi u organizmu, koji je zastao, proizvodilo dobar krvotok... reakciju... Bilo to makar piće, makar... Suzana. Bez toga se ne može.«

Već se mračilo kad se on uvezao u dvorište tvornice rakije. Iz otvorenih prozora gospodske kuće čuo se smijeh i pjevanje:

Svvvjetlija od munje, topppIija od plamena...

pjevao je nečiji snažni, gusti bas.

»Oho, kod nje su gosti!« — pomislio je Krjukov.

I njemu postade neprijatno što su kod nje gosti. »Da li da se vratim?« — mislio je on, hvatajući za zvonce, ali je svejedno pozvonio i pošao gore po poznatim stepenicama. Iz prednje sobe je pogledao u salon. Ondje je bilo pet muškaraca — sve poznati plemići i činovnici. Jedan, visok i mršav, sjedio je za klavirom, udarao dugim prstima po tipkama i pjevao. Ostali su slušali i cerekali se od zadovoljstva. Krjukov se ogledao pred ogledalom i već htio ući u salon, kad u prednju sobu jurnu sama Suzana Mojsejevna, vesela, u onoj istoj

crnoj haljini... Ugledavši Krjukova, ona se na čas skameni, zatim kriknu i prosja od radosti.

— To ste vi? — reče ona, hvatajući ga za ruku. — Kakvo iznenađenje!

— A gle ti nje! — nasmija se Krjukov, hvatajući je za struk. — Znači tako? Sudbina Evrope nalazi se u rukama Rusa i Francuza?

— Tako mi je drago! — zasmija se Židovka pažljivo odvijajući njegovu ruku. — No, idite u salon. Tamo su svi poznati... Ja ću otići reći da vas posluže čajem. Vi se zovete Aleksej? No, hajdete, ja ću odmah...

Ona mahnu ručicom i istrča iz prednje sobe, ostavivši za sobom miris onog istog, otužnog, slatkastog jasmina. Krjukov podignu glavu i uđe u salon. On je veoma dobro poznavao sve one koji su unutra bili, ali im je jedva kimnuo glavom; oni su mu jedva odgovorili, kao da je mjesto, gdje su se susreli, bilo nepristojno, ili kao da su se pametno dogovorili, da je bolje za njih da jedan drugoga ne prepoznaju.

Iz salona Krjukov prođe u gostinjsku sobu, odatle u drugu gostinjsku. Na putu sastade tri-četiri gosta, također znance, ali i njih jedva prepozna. Lica im bijahu pijana i vesela. Aleksej Ivanovič ih je gledao i bio u nedoumici kako to oni, ljudi koji imaju porodicu, čestiti, izmučeni nevoljom i neimaštinom, mogu sebe ponižavati do takve žalosne, jeftine veselosti! On je slijegao ramenima, smiješio se i išao dalje.

»Ima mjesta, — mislio je on, — gdje trijeznoga guši, a pijancu se duša raduje. Sjećam se, u kabarete i k ciganima nijedamput nisam odlazio trijezan. Vino čini čovjeka veselijim i pomiruje ga s porokom...«

Odjednom se on zaustavi kao ukopan i s obje ruke se uhvati za dovratak. U Suzaninu kabinetu, za pisaćim stolom sjedio je poručnik Aleksandar Grigorjevič. On je o nečemu razgovarao s debelim, podbuhlim Židovom, i, ugledavši bratića, pocrvenio je i oborio oči u album.

Osjećanje čestitosti zatreperi u Krjukovu i krv mu udari u glavu. Ne dolazeći k sebi od čuđenja, stida i gnjeva, on šuteći prošeta oko stola. Sokolski je još niže spustio glavu. Lice mu je prekrio izražaj mučnoga stida...

— Ah, to si ti, Aljoša! — progovori on, trudeći se da podigne oči i da se nasmiješi. — Ja sam skrenuo ovamo da se oprostim i, kako vidiš... Ali sutra zasigurno odlazim!

»No, što mu mogu reći? — mislio je Aleksej Ivanovič. — Kakav sam ja za njega sudac, ako sam i ja sâm ovdje?«

I ne rekavši ni riječi, nego se samo nakašljavši, on polagano iziđe.

Ne zovi je nebeskom i ne uzimlji od zemlje...

pjevao je u sali bas. Malo kasnije Krjukovljeva trkaća kola već su se koturala prašnim putem.

STANAR

Brikovič, koji se nekada bavio advokaturom, a sada je živio besposlen kod svoje bogate žene, vlasnice namještenih soba »Tunis«, mlad čovjek, ali već ćelav, nekako oko ponoći istrča iz svoga stana u hodnik i svom snagom zalupi vratima.

— O, podla, glupa, tupa živino! — mrmljao je on stiščući šake. — Vrag me namio da se svežem s tobom! Uh! Da nadlaješ tu vješticu morao bi biti top!

Brikovič se uspuhao od negodovanja i ljutine, i kada bi mu se sada na putu, dok je hodao po dugim hodnicima »Tunisa«, ispriječila bilo kakva posuda ili sanjivi vratar, on bi s nasladom dao slobodu rukama, da na bilo čemu iskali svoj gnjev. Prohtjelo mu se da grdi, galami, udara nogama... I sudbina, upravo kao da shvaća njegovo raspoloženje i želi da mu se dodvori, posla mu ususret neredovita platca, muzikanta Haljavkina, stanovnika sa broja 31. Haljavkin je stajao pred svojim vratima i, jako se ljuljajući, gurao ključ u bravu. On je kašljucao, slao nekoga do sto đavola; ali ključ nije slušao i svaki puta je odlazio onamo, kuda nije trebalo. Jednom rukom je on drhtavo gurkao ključ, a drugom je držao kovčeg s violinom. Brikovič je naletio na njega kao jastreb i ljutito uzviknuo:

— A, to ste vi? Čujte, milostivi gospodine, kada ćete vi konačno platiti stan? Već su prošle dvije nedjelje kako vi izvolijevate ne platiti, milostivi gospodine! Ja ću zapovjediti da vam ne lože! Ja ću vas izbaciti, milostivi gospodne, vrag vas odnio!

— Vi mi sme... smetate... — odgovorio je mirno muzikant. — Au re... voir!

— Stidite se, gospodine Haljavkine! — nastavljao je Brikovič. — Vi primate sto dvadeset rubalja mjesečno i mogli

biste redovito plaćati! To je beskarakterno, milostivi gospodine! To je, u najmanju ruku, podlo!

Ključ je konačno škljocnuo, i vrata se otvoriše.

— Da-a, to je nepošteno! — nastavljaše Briković, ulazeći za muzikantom u sobu.

— Upozoravam vas, ako ne platite sutra, da ću vas predati mirovnom sucu. Ja ću vam pokazati! I molim vas da ne bacate zapaljene šibice na pod, jer ćete mi tu napraviti požar! Ja ne ću trpjeti da kod mene u sobama žive ljudi, koji se ne vladaju trijezno.

Haljavkin pogleda veselim, pijanim očima u Brikovića i nasmiješi se.

— Sasvim ne shvaćam zbog čega vi bjesnite... — promrmlja on, paleći cigaru i opekavši pri tome prste. — Ne shvaćam! Uzmimo da ja ne plaćam za stan; da ja ne plaćam, ali što je sa vama, recite mi, molim vas? Što vi radite? Vi također ništa ne plaćate za stan, a ja ipak ne dodijavam vama. Ne plaćate, no, i bog bio s vama, — nije potrebno!

— To jest, kako vi to mislite?

— Tako... Go.. .spodar ovdje niste vi, nego vaša visokopoštovana supruga... Vi ste ovdje... vi ste tu isto takav stanar sa trombonom, kao i ostali... Sobe zasigurno nisu vaše, pa kakve svrhe onda ima da se uzrujavate? Ugledajte se u mene: ta ja se ne uznemirujem? Vi za stan ne plaćate ni kopjejke — pa što onda? Ne plaćate — i nije potrebno. Ja se ništa ne uznemirujem.

— Ja vas ne shvaćam, milostivi gospodine! — promrmlja Briković i zauze pozu uvrijeđena čovjeka, koji je spreman da svaki čas brani svoju čast.

— Uostalom, oprostite! Ja sam i zaboravio, da ste vi sobe dobili kao miraz... Oprostite! Iako, uostalom, ako se pogleda s moralnog gledišta, — nastavljao je Haljavkin, ljuljajući se, — onda ipak ne treba da se pjenite... Ta vi ste ih dobili za... zabadava, za mrvičak duhana... One su, ako se pogleda malo šire isto toliko vaše, kao i moje... Zbog čega ste ih vi prisvojili?... Zato, što ste suprug?... Kakva važna funkcija! Biti suprug uopće nije teško. Baćuška moj, dovedite mi ovamo dvanaest tuceta žena, i ja ću svima biti muž — besplatno! Učinite mi tu milost!

Pijano mrmljanje muzikanta očito je ubolo Brikoviča u najbolnije mjesto. On je pocrvenio i dugo nije znao što da odgovori, zatim je priskočio Haljavkinu i, mrsko gledajući u njega, svom snagom udario šakom po stolu.

— Kako mi smijete to govoriti? — prohriplje on. — Kako smijete?

— Dopustite... — promrmlja Haljavkin, povlačeći se nazad. — To već ispada fortissimo. Ne shvaćam zašto se vrijeđate! Ja... ja to ne govorim zato, da vas uvrijedim, nego... da vas pohvalim. Da sam se ja namjerio na takvu damu sa namještenim sobama, ta ja bih i rukama i nogama... molim vas lijepo!

— Ali... ali kako smijete da me vrijeđate? — viknu Brikovič i opet udari šakom po stolu.

— Ne shvaćam! — slegnu ramenima Haljavkin, više se ne smiješeći. — Uostalom, ja sam pijan... može biti i da sam vas uvrijedio... U tom slučaju, oprostite, izvinjavam se! Dušice, oprosti prvoj violini! Ja uopće nisam htio da vrijeđam.

— To je čak cinizam... — progovori Brikovič, smekšavši se od mekog Haljavkinova tona. — Ima stvari, o kojima se ne govori u takvoj formi...

— No, no... ne ću! Dušice, ne ću! Evo ruke!

— Tim više, što ja nisam dao povod... — nastavljaše Brikovič uvrijeđeno, konačno se ipak umirivši, ali ne pruživši ruke. — Ja vam nisam načinio ništa ružna.

— Stvarno, ne bi trebalo po... poticati to škakljivo pitanje... Izbrbljao sam u pijanstvu i gluposti... Oprosti, dušice! Stvarno sam životinja! Odmah ću glavu zaburiti u hladnu vodu i bit ću trijezan.

— I bez toga je mrsko i odvratno živjeti, a onda tu još vi vrijeđate! — govorio je Brikovič, uzbuđeno šetajući po sobi. — Nitko ne vidi istine, nego svatko misli i brblja što želi. Zamišljam, što se potajno govori tu u sobama! Mogu zamisliti! Istina, nisam pravedan, ja sam kriv: bilo je glupo s moje strane naletavati na vas u ponoć zbog novaca; oprostite, ali... treba da izvinete, da se stavite u moj položaj, a... vi mi bacate u lice prljave aluzije.

— Golubiću, ta ja sam pijan! Kajem se i suosjećam. Časna riječ, suosjećam! Dušice, i novac ću dati! Čim na prvoga

primim, odmah ću dati! Znači mir i saglasnost!? Bravo! Ah, dušo moja, volim obrazovane ljude! Sam sâm u konzervatoriju... ne možeš da izgovoriš, vrag ga!... učio...

Haljavkin se rasplakao, uhvatio za rukav Brikoviča, koji je koračao, i poljubio ga u obraz.

— Eh, dragi druže, ja sam pijan, ko pasji sin, a ipak sve shvaćam! Dušice, zapovjedi sluzi da prvoj violini postavi samovar! Kod vas je ovdje takav zakon, da poslije jedanaest sati ne smiješ niti hodnikom šetati, niti samovar iskati; a nakon kazališta mi se strašno pije čaj!

Brikovič pritisnu dugme zvonca.

— Timofej, posluži gospodinu Haljavkinu samovar! — reče on sluzi, koji se pojavio.

— Ne može! — progunđa u basu Timofej. — Gospodarica je zabranila poslije jedanaest sati posluživati samovar.

— Onda ti ja zapovijedam! — viknu Brikovič, problijedivši.

— Što ima tu da se zapovijedi, ako je zabranjeno... — promrmlja sluga izlazeći iz sobe. — Nije dopušteno, pa se i ne može. Što se može tu!...

Brikovič zagrize usnu i okrenu se prema prozoru.

— Položaj! — uzdahnu Haljavkin. — Hm-da, nema šta da se kaže... Ali, nema za što da se zbunjujem, ta ja shvaćam... cijelu dušu, skroz naskroz. Poznajemo mi tu psihologiju... Pa što, u nuždi ćeš votku piti, ako već ne daju čaja! Hoćeš li ispiti votkice, a?

Haljavkin dohvati votku i kobasicu s prozora i raspremi se na divanu da započne piti i mezetiti. Brikovič je bolno gledao u pijanduru i slušao njegovo brbljanje. Može biti da se, gledajući kuštravu glavu, sorokovušku[1] i jeftinu kobasicu, prisjetio svoje nedavne prošlosti, kada je on bio također siromašan, ali slobodan, i njegovo lice posta još mračnije, pa mu se prohtjedne da pije. On priđe stolu, ispi čašicu i nakašlja se.

— Gadno se živi! — reče on i mahnu glavom. — Nitkovski! Eto, vi ste me malo prije uvrijedili, sluga me uvrijedio... i tako bez kraja! A zbog čega! U stvari, tako, ni zbog čega...

---

[1] Sorokovuška — boca za rakiju, koja sadrži četrdeseti dio vedra.

Nakon treće čašice Brikovič sjede na divan i zamisli se, poduprijevši glavu pesnicama, zatim patnički uzdahnu i reče:

— Prevario sam se! Oh, kako sam se prevario! Prodao sam i mladost, i karijeru, i principe, — i eto, sada mi se život osvećuje. Očajno osvećuje!

Od votke i žalosnih misli on posta još bljeđi i, činilo se, čak mršaviji. Nekoliko puta se očajno hvatao za glavu i govorio: — »O, kakav život, kad bi ti znao!«

— A ded priznaj, reci po savjesti, — upita on, gledajući oštro Haljavkinu u lice, — reci po savjesti, kako se uopće... odnose ovdje prema meni? Što govore studenti, koji žive u tim sobama? Ta vjerojatno si čuo...

— Čuo sam...

— Pa što?

— Ništa ne govore, nego tako... preziru.

Novi prijatelji više ni o čemu nisu govorili. Rastali su se tek u zoru, kada su u hodniku počeli ložiti peći.

— A ti njoj ništa... ne plati... — mrmljao je Brikovič odlazeći. — Ne plati joj ni kopjejke!... Neka...

Haljavkin se izvalio na divan i, položivši glavu na kovčeg violine, glasno zahrkao.

Slijedeće noći, u ponoć, oni se opet sastadoše...

Brikovič, okusivši slast prijateljskih pijanki, ne propušta više ni jednu noć, i ako ne nađe Haljavkina, onda odlazi u neku drugu sobu, gdje se tuži na sudbinu i pije, pije i opet se tuži — i tako svaku noć.

STRAŠNA NOĆ

Skice

Čuje se sad isprekidano lajanje, sad mučno zavijanje, kakvim se javljaju psi, kad čuju neprijatelja, ali ne mogu da shvate tko je on i gdje je. U tamnom, jesenjem zraku, narušavajući tišinu noći, pronose se raznoliki zvukovi: nejasno mrmljanje čovječjih glasova, uznemireno, preplašeno trčkaranje, cvilenje vratašca, topot jahaćeg konja.

Na dvorištu Djadkinske kuće, pred terasom gospodskog doma, na opustjeloj cvjetnoj lijehi, nepomično stoje tri tamne figure. U zvonolikom kožuhu od ovčje dlake stegnutom konopcem, na koji su obješeni ključevi, nije teško prepoznati noćnog stražara Semjona. Uporedo s njim je visok čovjek tankih nogu u kratkom kaputu i sa naćuljenim ušima — to je lakaj Gavrila. Treći se, u prsluku i dugoj rubahi, krupan i nespretan, podsjećajući nezgrapnošću oblika na drvene mužike koji služe kao igračke, također zove Gavrila i služi kao kočijaš. Sva trojica se drže rukama za nisku ogradu i gledaju u daljinu.

— Spasi i pomiluj carice nebeska, — mrmlja Semjon uzbuđenim glasom. — Užas je to, kakav užas! Razljutio se gospod... Majka vladičica...

— To nije daleko, braćo... — govori u basu lakaj Gavrila. — Šest vrsta, ne više... Ja mislim, da je to na njemačkim majurima...

— Njemački majuri su više lijevo, — prekida ga kočijaš Gavrila. — Njemački majuri su tamo, ako ti, eto, uzmeš gledati u onu brezu. To je u Kreščenskom.

— U Kreščenskom, — slaže se Semjon.

Netko bosonog, tupo udarajući petama, projuri po terasi i udari vratima. Gospodski dom je uljuljan u san. Prozori su

crni poput čađi, izgledaju natmureno, jesenski, i samo se u jednome od njih vidi slabo, prigušeno svijetlo od noćne svjetiljke sa ružičastim zaslonom. Ondje, gdje gori svjetiljka, počiva mlada gospodarica Marja Sergejevna. Njezin muž, Nikolaj Aleksejevič, odvezao se nekamo na kartanje i još se ne vraća.

— Nastasja! — čuje se uzvik.

— Gospodarica se probudila, — govori Gavrila-lakaj. — Počekajte, braćo, ja ću joj pokazati. Neka mi dopusti da uzmem konje i radnike, koliko ih ima, ja ću otići u Kreščensko i živo ću tamo to tako... Narod je neprosvijećen, grub, treba odrediti kako i šta.

— O da, ti ćeš napraviti red! Hoće da pravi red, a samome mu se zubi tresu. I bez tebe ondje ima mnogo naroda... Sigurno su i policijski činovnici ondje, i seoski policajci, i gospoda su se sletjela.

Na terasi se zvučno otvaraju staklena vrata i pokazuje se sama gospodarica.

— Što se to događa? Kakav je to šum? — pita ona, prilazeći trima figurama. — Semjone, jesi li to ti?

Semjon joj ne uspije da odgovori, kada ona, užasnuta, odskoči natrag i pljesnu rukama.

— Bože moj, kakva nesreća! — uzvikuje ona. — Je li to odavno? Gdje? I zašto me niste probudili?

Cijela južna strana neba prelivena je tamno crvenim rumenilom. Nebo plamti, napeto je, zlosutno crvenilo na njemu žmirka i dršće, kao da pulzira. Na golemoj tamnocrvenoj pozadini reljefno se ucrtavaju oblaci, humci, ogoljelo drveće. Čuje se ubrzan, uzdrhtali zvon na požar.

— To je strašno, strašno, — govori gospođa. — Gdje gori?

— Nedaleko, u Kreščenskom...

— Ah, bože moj, bože moj! Nikolaja Aleksejiča nema kod kuće, a ja ne znam što da radim. Da li upravitelj zna?

— Znaju... Oni su se odvezli onamo sa tri bačve.

— Jadni ljudi!

— A najglavnije je, gospodarice, da kod njih nema rijeke. Ima nečisti ribnjačić, ali i taj nije u samome selu.

— Ta zar se može vodom ugasiti? — veli lakaj Gavrila. — Tu je sada najglavnije, da se vatra ograniči. Trebalo bi,

da oni, koji znadu, da se rasporede i ruše kućice... Dopustite mi, gospodarice, da ja idem.

— Nemaš zašto da ideš, — odgovara Marja Sergejevna. — Ti bi ondje samo smetao.

Gavrila uvrijeđeno kašljucnu i ode ustranu. Semjon i drugi Gavrila, koji nisu trpjeli inteligentnosti i visoki ton lakaja u kaputiću, bijahu jako zadovoljni gospodaričinom primjedbom.

— Tako je, samo bi smetao! — veli Semjon.

I obojica, stražar i kočijaš, kao da žele da se iskažu pred gospodaricom svojom dostojanstvenošću, počinju da sipaju velike riječi:

— Kaznio ih gospod za grijehe... Eto, u tome i jeste stvar! Čovjek griješi i ne misli o tome kakav je, a gospod odjednom, baš to...

Izgled rumenila djeluje na sve jednako. Jednako kao gospodarica, tako i sluge, osjećaju unutrašnju drhtavicu i prolaze ih srsi, tako da im dršću ruke, glava, glas... Strah je velik, ali je nestrpljenje još veće... Hoće im se da se podignu više i ugledaju samu vatru, dim, ljude! Radoznalost je nadvladala osjećaj straha i patnje kad je riječ o tuđoj nesreći. Kada rumenilo počinje blijedjeti, i učini im se manjim, kočijaš Gavrila radosno izjavi:

— No, čini se, gase! Pomozi bože!

Ali u njegovu glasu se svejedno osjeća prizvuk sažalnosti. Kada pak crvenilo zaplamsa i postane nekako šire, on uzdiše i očajno maše rukom ali po naprezanju, kojim se trudi da stane na prste, vidi se, da mu to pruža nekakovu nasladu. Svi su svijesni toga, da gledaju strašnu nesreću, dršću, ali čim se požar smanji, oni će se osjetiti nezadovoljnima. Takva dvoličnost je prirodna, i uzaludno je zbog nje prekoravati čovjeka-egoista.

Kolikogod bila zloguka ljepota, ona je svejedno ljepota, i čovjek se ne može oduprijeti tome, a da joj ne plati danak.

Čuje se lagano udaranje: netko teško korača po željeznom krovu kuće.

— Vanjka, jesi li to ti? — viče Semjon.

— Ja sa Nastasjom!

— Srušit ćeš se, đavole! Vidi li se?

— Vi-di! U Kreščenskom je, braćo!

— S tavanskog prozora se sigurno vidi, — govori Marja Sergejevna. — Moglo bi se poći odande pogledati?

Gledanje nesreće zbližuje ljude. Zaboravivši na svoju pedantnost, gospodarica, Semjon i dva Gavrile idu u kuću. Blijedi, dršćući od straha i željni da vide prizor, oni prolaze kroz sve sobe i penju se po ljestvama na tavan.

Svuda je mračno, i svjećica, koju drži Gavrila-lakaj, ne svijetli, nego samo baca oko sebe tamne svjetlosne mrlje. Gospodarica prvi puta u životu vidi tavan... Grede, tamni kutovi, dimnjaci, miris paučine i prašine, čudan, zemljani teren pod nogama — sve to na nju proizvodi utisak dekoracije iz bajke.

»Eto gdje žive kućni duhovi?« — misli ona.

Sa tavanskog prozorčića rumenilo se čini širim i crvenijim. Vidi se plamen. Preko horizonta povlači se duga, svijetlozlatna traka. Ona se podiže i prelijeva poput žive.

— Ej, tu ne gori samo jedna kuća. Tu ti je, brate, sigurno pola sela zahvatilo! — govori kočijaš Gavrila.

— Čuj! Prestali su da zvone na požar. Znači, da je i crkva počela gorjeti.

— A ondje je drvena crkva! — veli gospodarica, pušući od teškog zadaha, što ga ispušta Semjonov ovčji kožuh. — Kakva nesreća!

Nagledavši se, oni se spuštaju dolje. Ubrzo stiže gospodar Nikolaj Aleksejevič. U gostima je dobrano popio, i sada, smotavši se u kočiji poput pereca, glasno hrče. Bude ga. On tupo gleda u rumenilo i mrmlja:

— Jahaćeg ko... konja! Br... brzo!

— Ne treba! — protestira Marja Sergejevna. — Ta kuda ćeš u takvom stanju? Hajde spavati!

— Ko... konja! — zapovijeda on ljuljajući se.

Dovode mu konja. On se penje u sedlo, stresa glavom i nestaje u mraku. Psi međutim zavijaju i kidaju se, kao da su nanjušili vuka. Oko Semjona i obojice Gavrila sakupljaju se žene i dječurlija. Jadanjima, uzdasima, jecajima i krštenju nema kraja. U dvorište ujuri konjanik.

— Šest ljudi je izgorjelo, — mrmlja on, zapuhavši se. — Pola sela — kao da si rukom odnio! Uništeno je marve da ne možeš izbrojati. Izgorjela je starica tesara Stjepana.

Gospodaričina nestrpljivost doseže vrhunac. Micanje i govorenje je podbadaju. Ona zapovijeda da se upregne kočija i sama se vozi onamo gdje gori. Noć je mračna i hladna. Zemlja se lagano smrzla od slabog jutarnjeg mraza, i konji gluho udaraju po njoj kao po sagu. Lakaj Gavrila sjedi na kozliću uz kočijaša i nestrpljivo se njiše. On se ogleda, mrmlja, stalno se pridiže s takvim izrazom, kao da od njega zavisi sudbina Kreščenskoga...

— Glavna je stvar, ne dati vatri da se proširi... — mrmlja on. — Sve treba raditi pametno, a zar je prosti mužik razuman?

Prošavši jedno pet, šest vrsta, gospodarica vidi nešto neobično strašno, što ne može vidjeti svatko, a i to samo jednom u životu, i što ne može zamisliti ni najbujnija fantazija. Golemim plamenom plamti selo. Vidno polje zastire joj masa osljepljujućeg plamena, koji se podiže i u kojemu, kao u magli, tonu kućice, drveće i crkva. Svijetlo, gotovo sunčano svijetlo, miješa se s oblacima crnoga dima i tamnih para, zlatni jezici plaze i s pohlepnim praskom, smiješeći se i veselo namigujući, ližu crne kosture. Oblaci crvene, zlaćane prašine, žurno se penju k nebu, i, kao u pustoj iluziji, u tim oblacima rone uzbuđeni golubovi. Zrak je pun čudne smjese zvukova: strahoviti tresak, pucketanje plamena, koje naliči na lupetanje tisuću ptičjih krila, čovječji glasovi, blejanje, šištanje, škripa kotača. Crkva je strašna. Iz njezinih prozora izbijaju van plamen i oblaci gustoga dima. Zvonik visi poput crnoga diva u gomili svijetla i zlatne prašine; on je već sav obgorio, ali zvona još vise, i teško je razabrati na čemu se drže...

Sa obje strane puta je vreva, koja podsjeća na sajam ili na skelu, koja vozi prvi puta nakon poplave. Ljudi, konji, kola, gomile starudije, bačve. Sve se to pokreće, miješa, ispušta glasove. Gospodarica gleda u taj kaos i čuje prodorni krik svoga muža:

— Otpremite ga u bolnicu! Polijte ga vodom!

A lakaj Gavrila stoji na kolima i maše rukama. Osvijetljen, sa svojom dugom sjenom on izgleda viši...

— Potpalili su, to je jasno kao dan! — viče on, vrteći se kao đavo prije jutrenja. — Eh, vi! Ne bi se smjelo dopustiti vatri da se širi! Ne smije joj se dopustiti da se širi!

Kudgod pogledaš, svuda blijeda, tupa, skoro odrvenjela lica. Zavijaju psi, kokodaču kokoši...

— Miči se! — viču kočijaši susjednih plemića koji su stigli.

Neobična slika! Marja Sergejevna ne vjeruje svojim očima, i samo joj snažna toplina daje osjetiti da sve to nije san...

KALHAS

Komičar Vasilij Vasiljič Svjetlovidov, krupan, čvrst starac od 58 godina, probudio se i začuđeno pogledao oko sebe. Pred njim su, sa obje strane nevelikog ogledala, dogorijevale dvije stearinske svijeće. Nepomični, lijeni plamenovi prigušeno su osvjetljavali malenu sobicu s obojenim drvenim zidovima, punu duhanskog dima i mraka. Uokolo su se vidjeli tragovi nedavnog susreta Bakha sa Melpomenom, susreta tajnog, ali burnog i gadnog kao porok. Na stolicama i na podu ležali su kaputi, hlače, listovi novina, kaput sa šarenom podstavom, cilindar. Na stolu je carevao čudan, kaotičan nered: na njemu su se gurale i bile izmiješane prazne boce, čaše, tri vijenca, pozlaćena tabakera, tasa, srećka drugoga zajma sa namočenim uglom, etui sa zlatnom pribadačom. Cijela ta gomila bila je dobrano posipana opušcima, pepelom, sitnim komadićima rastrganog pisma. Sam Svjetlovidov sjedio je u naslonjaču i bio u Kalhasovu kostimu.

— Majčice moje, ja sam u svlačionici! — progovori komičar ogledajući se. — Eto ti nesreće! Ta kad sam to uspio da zaspim?

On stade osluškivati. Vladaše grobna tišina. Doza i srećke su ga živo podsjećale, da je danas njegov benefis, da je imao uspjeha, da je u svakoj pauzi sa svojim poštovaocima, koji su imali pristup u svlačionicu, pio mnogo konjaka i crvenog vina.

— Ta kada sam ja to zaspao? — ponovi on. — Ah, stari panju, stari panju! Ti si stari pas! Znači, tako si se nakvasio, da si zaspao sjedećke! Čestitam!

I komičaru posta veselo. On se oglasi pijanim, kašljucavim smijehom, uze jednu svjećicu i iziđe iz svlačionice. Scena bijaše prazna i mračna. Iz njezinih dubina, sa strana i iz gledališta pirio je lagan, ali ipak osjetan povjetarac. Vrtlozi

vjetrića su poput duhova slobodno šetkali po sceni, gurkali jedan drugoga, vrtjeli se i poigravali se plamenom svijeće. Plamen je podrhtavao, uvijao se u sve strane i bacao slabo svijetlo sad na niz vrata, koja su vodila u svlačionice, sad na crvenu kulisu, kraj koje je stajalo vjedro, sad na veliku ramu, koja je ležala nasred scene.

— Jegorka! — viknu komičar. — Jegorka, vraže! Petruška! Zaspali ste, vragovi, zagušili se, dabogda! Jegorka!

— A... a... a! — odgovori jeka.

Komičar se prisjeti, da su Jegorka i Petruška, zbog njegova benefisa, dobili od njega po tri srebrna rublja. Nakon takve napojnice malo je vjerojatno da su ostali prenoćiti u kazalištu.

Komičar se nakašlja, sjede na taburet i postavi svijeću na pod. Glava mu bijaše teška i pijana, u cijelom tijelu tek je počela »sagorijevati« masa piva, konjaka i vina, koje je popio, a od sna u sjedećem položaju on je oslabio i omlitavio.

— U ustima mi noći eskadron... — promrmlja on, pljunuvši. — Eh, nisi trebao da piješ, stara budaletino! Nisi trebao! I u trbuhu te lomi, i u glavi ti trešti, i sav dršćeš... Starost.

On pogleda pred sebe... Jedva jedvice se nazirala šaptačeva kućica, lože prvog reda i stalci za note u orkestru, a cijelo gledalište bijaše crna, beznadana jama, koja zijevaše poput ždrijela, iz kojega je gledala, hladna, okrutna tama... Obično skromno i udobno, sada, noću, ono je izgledalo neizmjerno duboko, prazno poput groba i bezdušno... Komičar je pogledao u mrak, zatim u svjećicu i nastavio mrmljati:

— Da, starost... Kako god se varao, kako god se ohrabrivao i izigravao budalu, već je 58 godina — prohujalo! Život je to već — moje poštovanje! N-da, Vasinjka... Ipak, igrao sam na sceni 35 godina, a kazalište vidim noću, čini mi se, tek prvi puta... Čudna stvar, o bože... Da, prvi puta! Strašno, vrag ga odnio... Jegorka! — viknu on, podižući se. — Jegorka!

— A... a... a! — odvrati jeka!

I istovremeno s jekom negdje daleko, kao u samoj dubini razjapljenog ždrijela, zazvoniše na jutrenje. Kalhas se prekrsti.

— Petruška! — viknu on. — Gdje ste vi, đavoli? Gospode, ta što ja to nečastivoga zazivljem? Odbaci ti te riječi, pre-

stani piti, ta već si star, vrijeme ti je da crkneš! U pedeset i osmoj godini ljudi idu na jutrenje, pripremaju se za smrt, a ti... o gospode!

— Gospode pomiluj, kako je strašno! — promrmlja on. — Ta eto, ako se cijelu noć ovdje prosjedi, može se umrijeti od straha. Eto gdje je najrealnije mjesto za dozivanje duhova!

Kod riječi »duhova« njemu posta još strašnije... Pirkanje vjetrića i promicanje svjetlosnih sjena uzbuđivali su i podstrekavali maštu do krajnjih granica... Komičar se nekako naježio, zgurio se, i sagibajući se za cvijećem, posljednji puta je sa dječjim strahom pogledao u mračnu jamu. Njegovo lice, iznakaženo šminkom, bijaše tupo i gotovo bezizražajno. Ne dohvativši svijeće, on odjednom skoči i zagleda se nepomičnim pogledom u mrak. Pola minute prostaja šuteći, zatim, zahvaćen neobičnim užasom, uhvati se za glavu i zatopta nogama...

— Tko si ti? — ponovi očajnim glasom komičar. — Tko si ti?

U jednoj od počasnih loža stajala je bijela čovječja pojava. Kada je svijetlo padalo prema njoj, moglo se razaznati njezine ruke, glavu i čak i bijelu bradu.

— Tko si ti? — ponovi očajnim glasom komičar.

Bijela pojava prekorači jednom nogom ogradu lože i skoči u orkestar, zatim bešumno, kao sjena pođe prema rampi.

— To sam ja! — progovori ona, ulazeći na scenu.

— Tko? — viknu Kalhas, povlačeći se nazad.

— Ja... ja sam, Nikita Ivanič, šaptalac. Nemojte se uznemiravati.

Komičar se, dršćući i izbezumivši se od straha, spusti iznemoglo na taburet i obori glavu.

— To sam ja! — govorio je, prilazeći mu, visoki žilavi čovjek, ćelav, sijede brade i samo u donjem rublju i bos. — To sam ja! Šaptalac-c!

— Bože moj... — izgovori komičar, prelezeći dlanom preko čela i uzbuđeno dišući. — To si ti, Nikituška? Za... zašto si ovdje?

— Ja ovdje spavam u počasnoj loži. Nemam više gdje da spavam... Samo vi ne govorite Alekseju Fomiču.

— Ti, Nikituška... — mrmljaše oslabljeli Kalhas, pružajući mu drhtavu ruku. — Bože moj, bože moj!... Pozivali su me šesnaest puta, donijeli mi tri vijenca i mnoštvo stvari... svi su bili ushićeni, ali nijedan nije probudio pijana starca niti ga odvezao kući. Ja sam starac, Nikituška. Imam 58 godna. Bolestan sam. Umoran je moj slabi duh.

Kalhas priđe šaptaocu i, sav dršćući, uhvati ga za ruku.

— Ne idi, Nikituška... — mrmljao je on kao u bunilu. — Star sam, nemoćan, treba da umrem... Strašno!

— Vrijeme vam je, Vasiliju Vasiljiču, da idete kući! — reče Nikituška nježno.

— Ne idem. Ja nemam kuće! Ne, ne!

— Gospode Isukrste! Već ste zaboravili i gdje živite?

— Ne ću onamo, ne ću... — mrmljao je komičar kao u nekom bjesnilu. — Ondje sam sâm... nikoga nemam, Nikituška, niti rođaka, niti starice, niti djece... Sâm sam kao prst... Umrijet ću i ne će biti nikoga tko će se mene sjetiti.

Komičarevo raspoloženje prijeđe i na Nikitušku... Pijani, uzbuđeni starac je uhvatio njegovu ruku, stezao je dršćući i prljao je smjesom šminke i suza. Nikituška se ježio od hladnoće i slijegao ramenima.

— Strašno mi je samome... — mrmljao je Kalhas. — Nema tko da me utješi, prigrli, pijana u postelju spremi. Čiji sam ja? Kome sam ja potreban? Tko me voli? Nitko me ne voli, Nikituška!

— Publika vas voli, Vasiliju Vasiljiču!

— Publika je otišla i spava... Ne, nikome ja nisam potreban, nitko me ne voli... Nemam niti žene, ni djece.

— Eh, zbog čega vi tužite!

— Ta ja sam živ čovjek... Ja sam plemić, Nikituška, iz dobre porodice... Dok nisam dospio u ovu jamu, služio sam u vojsci, u artiljeriji. Kakav li sam bio junak, ljepotan, vatren, smion... Zatim, kakav sam bio glumac, bože moj, bože moj. I kuda je sve to otišlo, gdje su ona vremena?

Držeći se za šaptačevu ruku, komičar se pridizao i zažmirkao očicama tako, kao da je iz mraka dospio u jako osvijetljenu sobu. Po njegovu obrazu, ostavljajući uske tragove na šminci, tekle su krupne suze.

— Kakva to bijahu vremena! — produžavao je on buncati. — Pogledao sam sada u ovu jamu i svega sam se pri-

sjetio... svega! Ta jama mi je požderala 35 godina života, i to kakvoga života, Nikituška! Gledam je sada i vidim u njoj sve do posljednje crtice, kao tvoj obraz!... Sjećam se, kada sam bio mlad glumac, kada sam tek počeo ulaziti u tu prašinu, jedna žena me je zavoljela zbog moje glume... Lijepa, stasita kao topola, mlada, nevina, pametna, vatrena kao ljetna zora! Ja sam vjerovao da, kada na nebu ne bi bilo sunca, na zemlji bi bilo svejedno svijetlo, jer pred njezinom ljepotom ne bi mogla da se pojavi noć.

Kalhas je govorio vatreno, tresući glavom i rukom... Pred njim je, samo u donjem rublju, stajao bosi Nikituška i slušao. Obojicu je zavijao mrak, koji je slabo razbijala nemoćna svjećica. To je bila čudna, neobična scena, za kakvu nije znao nijedan teatar na svijetu, i pred gledaocem bijaše samo bezdušna, crna jama...

— Ona me je ljubila, — nastavljaše Kalhas, zapuhavši se, — I što se dogodilo? Sjećam se, stojim pred njom, kao sada pred tobom... Prekrasna bijaše taj puta, kao nikada, gledala me je tako, da taj pogled ne ću zaboraviti niti u samom grobu! Ljubav, baršun, odsjaj mladosti, dubina! Opojen, sretan, padam pred njom na koljena, molim je za sreću...

Komičar zaustavi dah i spuštenim glasom nastavi:

— A ona veli: prestanite glumiti! Shvaćaš li? Ona je mogla voljeti glumca, ali biti njegovom ženam — nikada! Sjećam se, taj dan sam glumio... Uloga bijaše podla, lupeška... Glumio sam, a samome mi u duši bjesovi i zmije... Glumiti nisam prestao, ne, ali tek su mi se tada otvorile oči!... Shvatio sam, da sam rob, igračka za tuđu dosadu, da nema nikakve svete umjetnosti, da je sve laž i obmana. Shvatio sam publiku! Otada nisam vjerovao niti pljeskanju, ni vijencima, niti ushićenjima! Da, brate! Ona kupuje za srebrnjak moju fotografiju, ali sam joj ja jednako stran, ja sam za nju blato, gotovo kokota! Zbog slavohleplja traži moje poznanstvo, ali se ne ponizuje do toga, da mi dade za ženu svoju sestru, kćerku! Ne vjerujem joj, mrzim je, i ona mi je tuđa.

— Vrijeme vam je da idete kući, — plaho progovori šaptalac.

— Odlično ja njih razumijem! — kriknu Kalhas, grozeći se crnoj jami pesnicama. — Još onda sam shvatio... Još dok

sam bio mlad prozreo sam i sagledao istinu ... I skupo me je stajalo to saznanje, Nikituška. Poslije toga događaja ... nakon te djevojke počeo sam se nerazumno skitati, živjeti nasumce, ne gledajući naprijed ... Izigravao sam šaljivdžije, kesio zube, zanosio umove ... Isprostačio sam i izlomio svoj jezik, izgubio obraz i lik ... Ehhh! Požderala me je ta jama. Ranije nisam osjećao, ali danas ... kad sam se probudio, pogledao sam nazad, a iza mene — 58 godina! Tek sam sada ugledao starost! Otpjevana pjesma!

Kalhas je još uvijek drhtao i zapuhivao se ... Kad ga je malo kasnije Nikituška uveo u svlačionicu i stao skidati, on se sasvim opustio i omlohavio, ali nije prestao mrmljati i plakati.

KOD MLINA

Mlinar Aleksej Birjukov, krepak, čvrst muškarac srednjih godina, pojavom i licem nalik na onakve grube, debelokože mornare, koji teško koračaju, kakve sanjaju djeca nakon čitanja Julesa Vernea, sjedio je na pragu svoje kolibe i lijeno povlačio iz svoje ugasle lule. Ovaj puta je bio u sivim hlačama od grubog vojničkog sukna, u velikim teškim čizmama, ali bez kaputića i šešira, iako je vani vladala prava jesen, siva i hladna. Kroz raskopčani prsluk lako je prodirala vlažna magla, ali veliko, poput čvora otvordnulo tijelo mlinara, očito nije osjećalo hladnoće. Njegovo rumeno, mesnato lice po običaju je bilo apatično i mlitavo, kao da su mu sanjive male usaljene očice tužno ispod čela gledale ustranu sad na branu, sad u dvije suše sa nadstrešnicom, sad na stare, nespretne žalosne vrbe.

Oko suša trčkarala su dva monaha, koji bijahu tek stigli iz manastira: jedan bijaše Kliopa, visoki i sijedi starac u mantiji zaprljanoj blatom i u iznošenoj kapici, drugi bijaše Diodor, crne brade i tamnoput, očito rodom Gruzinac, u običnom seljačkom kožuhu. Oni su skidali s vozova vreće raži, koje bijahu dovezli na meljavu. Malo dalje od njih, na tamnoj, prljavoj travi sjedio je radnik Jevsej, mlad momak bez brkova u poderanom kratkom kožuhu i potpuno pijan. On je gnječio u rukama ribarsku mrežu i pričinjavao se kao da je krpi.

Mlinar je dugo migao očima i šutio, zatim je zaustavio pogled na monasima, koji su nosili vreće, i progovorio gustim basom:

— Zašto vi, monasi, lovite ribu u rijeci? Tko vam je dopustio?

Monasi nisu ništa odgovorili i čak nisu niti pogledali u mlinara.

On je pošutio, zapalio lulu i nastavio:

— Sami lovite, i uz to još i stanovnicima predgrađa dopuštate. Ja sam u predgrađu i kod vas rijeku uzeo u zakup, plaćam vam novac, znači riba je moja, i nitko nema prava da je lovi. Molite se bogu, a krađu ne smatrate grijehom.

Mlinar je zijevnuo, pošutio i nastavio mrmljati:

— Iš ti, kakav su način izabrali! Misle, da su se kao monasi zapisali u svece i da nad njima nema vlasti. Eto, uzet ću ja stvar i predati je mirovnom sucu. Mirovni ti ne će pogledati na mantiju, odsjedit ćeš ti kod njega u samici. A i sam ću ja to bez mirovnoga urediti. Doći ću na rijeku i tako ću zakrenuti vratom, da ti se do sudnjega dana ne će prohtjeti ribe!

— Uzalud govorite takve riječi, Alekseju Dorofejiču! — progovori Kliopa tihim tenorićem. — Dobri ljudi, koji se boje boga, ne će takve riječi reći niti psu, a kamoli monasima!

— Monasima! — bocnu ga mlinar. — Tebi se svidjela riba? Da? Onda je kupi u mene, a nemoj krasti!

— Gospode, ta zar mi krademo? — namršti se Kliopa. — Zašto govorite takve riječi? Naši poslušnici su lovili ribu, to je istina, ali za to su oni imali dozvolu od oca arhimandrita. Otac arhimandrit misli tako, da vi niste platili za cijelu rijeku, nego samo za to, da imate pravo postavljati mreže na našoj obali. Nije cijela rijeka vama predata... Ona nije vaša, niti naša, nego božja...

— I arhimandrit je isto takav, kao i ti, — promrmljao je mlinar, udarajući lulom po čizmi. — Voli također da okrade! Ali ja ne ću paziti. Meni je arhimandrit isto što i ti, ili, eto, Jevsej. Ako ga uhvatim na rijeci, dobit će svoje...

— Ako se vi spremate da tučete monahe, onda učinite kako želite. Za nas će biti bolje na onom svijetu. Vi ste već tukli Visariona i Antipija, pa onda tucite i druge.

— Ušuti, ne izazivaj ga! — progovori Diodor, povlačeći Kliopu za rukav.

Kliopa se trgnu, umuknu i poče nositi vreće, a mlinar je još uvijek nastavljao s grdnjom. On je lijeno mrmljao, sišući nakon svake rečenice lulu, i otpljuckujući. Kada je iscrpio riblje pitanje, on se prisjetio nekakve svoje dvije vlastite vreće, koje kao da su nekoć monasi »prisvojili«, i

počeo se svađati zbog vreća, zatim, primijetivši, da je Jevsej pijan i da ne radi, on ostavi monahe na miru i nasrnu na radnika, grdeći ga osobito grubim riječima.

Monasi su se ispočetka suzdržavali i samo su glasno uzdisali, ali ubrzo Kliopa ne otrpje... On pljesnu rukama i izusti plačnim glasom:

— Sveti vladiko, nema mi teže dužnosti, nego ići u mlin! Prosto pakao! Pakao, zaista pakao!

— A ti nemoj dolaziti! — ujede ga mlinar.

— Carice nebeska, rado bismo da ne moramo ovamo dolaziti, ali gdje da nađemo drugi mlin? Prosudi sam, osim tvojeg u blizini nema nijednoga mlina! Jednostavno, ili umri od glada, ili jedi nesamljeveno zrno!

Mlinar se nije umirivao, nego je nastavio s grdnjom na sve strane. Bilo je očito, da mrmljanje i grdnja za njega predstavljaju isto takvu naviku kao i sisanje lule.

— Barem nemoj da spominješ nečistoga! — zamoli ga Kliopa, zbunjeno migajući očima. — No, zašuti, ded, molim te!

Mlinar ubrzo zašuti, ali ne zato, što ga je zamolio Kliopa. Na brani se pokazala nekakva starica, majušna, okrugla, s dobrodušnim licem, u nekakvom čudnom kaputiću s trakama, koji nalikovaše na leđa bube. Ona je nosila veliki zavežljaj i podupirala se malenim štapićem...

— Zdravstvujte, baćuške! — zavrska ona, nisko se klanjajući monasima. — Pomoz bog! Zdravstvuj, Aljošenjka! Zdravstvuj, Jevsejuška!...

— Zdravstvujte, majčice, promrmlja mlinar mršteći se i ne gledajući u staricu.

— A ja tebi u goste, baćuška moj! — rače ona, smiješeći se i nježno zagledavajući mlinaru u lice. — Odavna te nisam vidjela. Sigurno se nismo vidjeli od Velike Gospe... Htio ne htio, a ti sad primi! Čuj, ti kao da si omršavio...

Staričica sjedne do mlinara, i uz toga golemoga čovjeka njezin ogrtač poče još više naličiti na bubu.

— Da, od Velike Gospe! — nastavi ona. — Zaželjela sam te, sva me duša zbog tebe zaboljela, a kad se uputim tebi, onda ili udari kiša, ili se razbolim...

— Dolazite li sada iz gradića? — turobno zapita mlinar.

— Iz gradića... Ravno od kuće...

— Uz vašu bolest i u takvu stanju trebalo bi da sjedite kod kuće, a ne da idete u goste. No, zašto ste došli? Nije li vam žao cipela?

— Došla sam tebe pogledati ... Ja ih imam, sina, dva, — obrati se ona monasima, — ovoga, i još Vasilija, koji je u gradiću. Dvojicu. Njima je svejedno jesam li ja živa ili sam umrla, a ipak su mi oni rođena djeca, moja utjeha ... Oni bez mene mogu, a ja bez njih, čini se, ne bih proživjela niti dana ... Samo, eto, baćuška, postala sam stara, teško mi je dolaziti mu iz gradića.

Nastupi šutnja. Monasi su odnijeli u sušu posljednju vreću i sjeli na kola da se odmore ... Pijani Jevsej je još uvijek premetao u rukama mrežu.

— Mamice, niste došli u pravo vrijeme, — reče mlinar. — Upravo sada moram ići u Karjažino.

— Putuj! Zbogom! — uzdahnu starica. — Ne odgađaj zbog mene posao ... Ja ću časak odahnuti i otići natrag ... Tebe, Aljošenjka, pozdravlja Vasja s dječicom ...

— Je li još uvijek loče votku?

— Pa nije, da pije jako, ali pije. Nema zašto da tajim, pije ... Mnogo pije, sam znaš, a nema za što, tako da mu pokatkad plate dobri ljudi ... Rđav je njegov život, Aljošenjka! Izmučila sam se ja gledajući u njega ... Nema se što jesti, djeca odrpana, on sam je — stid ga pokazati se na ulicu, hlače mu pune rupa i nema cipela ... Sve šestoro spavamo u jednoj sobi. Takvo siromaštvo, takvo siromaštvo, da se gore ne može niti zamisliti ... Zbog toga sam do tebe i pošla, da te molim zbog bijede ... Ta ti, Aljošenjka, uvaži starici, pomozi Vasiliju ... Ta brat si mu!

Mlinar je šutio i gledao ustranu.

— On je siromašan, a ti si — bogu budi hvala! Imaš i svoj mlin, i voćnjake imaš, i ribom trguješ ... Tebe je gospod načinio pametna, i uzveličao te ponad svih, i nasitio te ... I ti si sam ... A Vasja ima četvoro djece, još i ja uz njega živim, nesretnica, a on prima plaće svega sedam rubalja. Otkuda da sve nahrani? Pomozi ti ...

Mlinar je šutio i brižljivo punio lulu.

— Hoćeš li dati? — upita starica.

Mlinar je šutio, kao da ima u ustima vode. Ne dočekavši odgovora, starica uzdahnu, baci pogled na monahe, Jevseja, ustade i reče:

— No, bog bio s tobom, ne daj. Ja sam i znala da ne ćeš dati ... Došla sam k tebi više zbog Nazara Andrejiča ... Jako plače, Aljošenjka! Ruke mi je ljubio i stalno me molio, da odem k tebi i da te zamolim ...

— Što hoće?

— Moli, da mu vratiš dug. Odvezao ja, veli, njemu raž da sameljem, a on mi je nije dao natrag.

— Nije vaša stvar, majčice, da se miješate u tuđe stvari, — promrmlja mlinar. — Vaša je stvar da se molite bogu.

— Ja se i molim, ali bog nekako kao da ne sluša moje molitve. Vasilij je prosjak, ja se sama povlačim i hodam u tuđem kaputu, ti dobro živiš, ali bog sam zna kakva ti je duša. Oh, Aljošenjka, iskvarile su te zavidne oči! Po svemu si mi dobar: i pametan si, i lijep, i trgovac nad trgovcima, ali ne naličiš na pravoga čovjeka! Neprijazan si, nikada se ne osmjehneš, ne kažeš lijepe riječi, nemilosrdan si poput neke zvijeri ... Ih, kakvo ti je lice! A samo što ljudi o tebi pričaju, tugo moja! Eto, ded upitaj baćuške! Lažu, kao da ti tobože cijediš narod, praviš nasilja, sa svojim razbojnicima-radnicima noću robiš prolaznike, i konje kradeš ... Tvoj mlin kao da je nekakvo prokleto mjesto ... Djevojke i mladići se boje da mu dođu blizu, svako biće ti se ugiba. Ne zaslužuješ drugi naziv, negoli da te se zove Kainom ili Herodom ...

— Glupi ste vi, majčice!

— Kud god stupiš — ne raste trava, gdje dahneš — ne leti muha. I samo stalno čujem: »Ah, kad bi ga što prije tko ubio, ili da ga osude!« Znaš li kako je majci slušati sve to? Kako? Ta ti si mi rođeno dijete, krv moja ...

— Ipak, meni je vrijeme da idem, — progovori mlinar podižući se. — Zbogom, majčice!

Mlinar izvuče iz suše dvokolicu, izvede konja i, gurnuvši ga, kao psetance, među ruda, poče da upreže. Starica je hodala oko njega, pogledavala mu u lice i suzno žmirkala.

— No, zbogom! — reče ona, kad sin poče navlačiti brzo svoj kaftan. — Ostani ovdje s bogom, ali ne zaboravi na nas. Počekaj, dat ću ti milošte ... — promrmlja ona, snizivši glas

i razvezujući zavežljaj. — Sinoć sam bila kod đakonove žene i ondje su me pogostili... i tako sam ja sakrila za tebe...

I starica pruži prema sinu ruku u kojoj bijaše maleni medenjak...

— Maknite se! — kriknu mlinar i odgurnu njezinu ruku.

Starica se zbuni, ispusti medenjak i tihano se odgega prema brani... Ta scena proizvede težak utisak. Da se i ne govori o monasima, koji su uzviknuli i užasnuto širili rukama, čak se i pijani Jevsej okamenio i uplašeno se zagledao u svoga gospodara. Da li je mlinar razumio izraz lica monaha i radnika, ili se možda u njegovim grudima probudio odavno zaspali osjećaj, no na njegovu licu zatreperi nešto nalik na strah...

— Majčice! — viknu on.

Starica zadrhta i ogleda se. Mlinar brzo posegnu u džep i izvadi odatle veliku kožnatu novčarku...

— Evo vam... — promrmlja on, izvlačeći iz novčarke grumen, koji se sastojao od novčanica i srebrna novca. — Uzmite!

On stegnu taj svežanj u ruci, zgnječi ga, zbog nečega pogleda u monahe, i zatim ga opet zgnječi. Papirnati i srebrni novci, promičući među njegovim prstima, jedan za drugim su padali nazad u novčarku, i u njegovoj ruci ostade samo jedan dvogrivenjak... Mlinar ga ogleda, protare među pristima i, nakašljavši se, porumenje, i dade ga materi.

PSSST! . . .

Ivan Jegorovič Krasnuhin, novinar srednjeg ranga, vraća se kući kasno noću namršten, ozbiljan i nekako naročito skoncentriran. Izgleda tako, kao da očekuje istragu ili zamišlja samoubojstvo. Prošetavši po svojoj sobi, on se zaustavlja, razbarušuje kose i govori tonom Laerta, koji se sprema da se osveti za svoju sestru:

— Dotučen, umoran u duši, na srcu ti teška tuga, i de izvoli sjediti i pisati! I to se naziva životom! Zašto još nitko nije opisao taj mučni proces, koji se odvija u piscu kada je on žalostan, a mora da nasmijava gomilu, ili kada je veseo, a mora po narudžbi prolijevati suze? Ja moram biti šaljiv, ravnodušno-hladan, oštrouman, ali predstavite sebi da me muči tuga ili, pretpostavimo, da sam bolestan, da mi umire dječak, rađa žena!

Govori on to, mašući pesnicom i izvrćući očima . . . Zatim odlazi u spavaonicu i budi ženu.

— Nađa, — veli on, — ja idem da pišem . . . Molim te da mi nitko ne smeta. Ne možeš pisati ako se deru djeca, hrču kuharice . . . Pobrini se također da dobijem čaj i . . . biftek, ili nešto . . . Ti znaš, da ja bez čaja ne mogu pisati . . . Čaj, to je jedino što me potkrepljuje u radu.

Vrativši se u svoju sobu, on skida kaput, prsluk i cipele. Skida se polako, zatim, s izrazom uvrijeđene nevinosti na licu, sjeda za pisaći stol.

Na stolu nema ništa slučajnog, običnog, nego sve, svaka i najmanja sitnica nosi na sebi tragove promišljenosti i strogoga programa. Poprsja i slike velikih pisaca, gomila koncepata, svezak Bjelinskoga sa zavrnutom stranicom, vratni kralježak umjesto pepeljare, list novina, nemarno presložen, ali tako, da se može vidjeti mjesto, označeno plavom olovkom s krupnim napisom na bjelini: »podlo!«. Tu je još i desetak svježe našiljenih olovaka i držala s novim perima, očigledno

pripremljenih zato, da vanjske slučajnosti i uzroci, kao što su lomljenje pera, ne bi mogli niti za sekundu prekinuti stvaralački polet.

Krasnuhin se naslanja na naslon stolice i, zatvorivši oči, zadubljuje se u razmišljanje teme. On čuje, kako žena capka u papučama i cjepka trijesku za samovar. Ona još nije posve budna, to se vidi po tome, što joj poklopac samovara i nož stalno ispadaju iz ruke.

Brzo do njega dopire cičanje samovara i mesa koje se peče. Žena ne prestaje da sjecka drvce i da lupka oko peći zaslonima, cijevima i vratašcima. Odjednom, Krasnuhin se trza, uplašeno otvara oči i počinje da miriše zrak.

— Bože moj, monoksid! — stenje on, patnički mršteći lice. — Monoksid! Ta nesnosna žena stavila je sebi u zadatak da me otruje! No, recite, boga radi, mogu li pisati u takvim okolnostima?

On juri u kuhinju i sijeva ondje u dramatičnom vapaju. Kada mu, malo kasnije, žena, pažljivo hodajući na prstima, donosi čašu čaja, on kao i prije sjedi u naslonjaču zatvorenih očiju i zadubljen u svoju temu. On se ne miče, lagano bubnja po čelu sa dva prsta i pričinja se, kao da ne opaža ženinu prisutnost... Na licu mu je, kao i prije, izraz uvrijeđene nevinosti.

Kao djevojka, koja je dobila na dar skupu lepezu, on, prije negoli će napisati naslov, dugo koketira pred samim sobom, prenemaže se, premišlja... Trlja sljepočice, sad se grči i savija noge pod naslonjač, kao od bolova, sad umorno žmirka, kao mačak na divanu... Konačno ne bez kolebanja, on ispruža ruku prema tintarnici i, s takvim izrazom lica, kao da potpisuje smrtnu osudu, piše naslov...

— Mama, daj mi vode! — čuje se sinovljev glas.

— Pssst! — govori mati. — Tata piše! Pssst...

Tata piše munjevito, bez križanja i zaustavljanja, jedva dospijevajući da prelistava stranice. Statuice i portreti poznatih pisaca gledaju u njegovo pero, koje se brzo miče, nepokretni su i, čini se, razmišljaju: »Eh, brate, što li si se izvježbao!«

— Pssst! — škripuće pero.

— Pssst! — izgovaraju pisci, kad podrhtavaju zajedno sa stolom od udarca koljenom.

Odjednom se Krasnuhin uspravlja, ostavlja pero i osluškuje... Čuje jednolik, monoton šapat... To se u susjednoj sobi stanar, Foma Nikolajevič, moli bogu.

— Čujte! — viče Krasnuhin. — Ne biste li mogli da se molite malo tiše? Smetate me u pisanju!

— Oprostite... — plaho odgovara Foma Nikolajevič.

— Pssst!

Ispisavši pet stranica, Krasnuhin se proteže i pogledava na sat.

— Bože, već su tri sata! — stenje on. — Ljudi spavaju, a ja... jedino ja moram raditi!

Dotučen, umoran, naslonivši glavu na bok, on odlazi u spavaonicu, budi ženu i govori umornim glasom:

— Nađa, daj mi još čaja! Ja sam... oslabio!

On piše do četiri sata, i pisao bi s voljom do šest, da nije nestalo mraka. Koketiranje i prenemaganje pred samim sobom, pred neživim predmetima, daleko od neskromnog oka, koje bi ga promatralo, despotizam i tiranija nad majušnim mravinjakom, koji je sudbina bacila pod njegovu vlast, čine sol i med njegova postojanja. I kako taj despot ovdje, kod kuće, nije nalik na onog malenog, poniznog, nenadarenog i nesposobnog čovječuljka, kakva smo navikli gledati u redakcijama!

— Tako sam umoran, da ne znam da li ću moći zaspati... — govori on, liježući spavati. — Naš zanat, taj prokleti, nezahvalni, robijaški rad, ne zamara toliko tijelo, koliko dušu... Trebalo bi da uzmem kalijev bromat... Oh, bog vidi, kad ne bih imao porodice, bacio bih ja taj posao... Pisati po narudžbi! To je užasno!

On spava do dvanaest sati, ili do jedan sat, spava zdravo i tvrdo... Ah, kako bi on još spavao, kakve bi snove imao, kako bi se preporodio kad bi postao poznat književnik, redaktor, ili makar izdavač!

— Pisao je cijelu noć! — šapuće žena, praveći uplašeno lice. — Pssst!

Nitko ne smije ni da govori, ni da hoda, niti da udara. Njegov je san — svetinja, za uvredu koje bi krivac skupo platio!

— Pssst! — pronosi se po stanu. — Pssst!

SANJE

Dva policijska stražara — jedan je crne brade, zdepast, na neobično kratkim nogama, tako da, ako ga se pogleda straga, čini se, da mu noge počinju mnogo niže nego li u drugih ljudi; drugi je dug, mršav i uspravan, kao palica, s rijetkom bradicom tamnoriđe boje — prate u kotarski grad skitnicu, koji ne zna gdje je rođen. Prvi ide gegajući se, ogleda se uokolo, sad žvače slamku, sad svoj rukav, udara se po bedrima i muče, uopće, izgleda bezbrižno i lakomisleno, drugi pak, bez obzira na svoje ispijeno lice i uska ramena, izgleda solidno, ozbiljno i temeljito, pojavom i likom cijele svoje figure nalići na staroobredne popove ili na one vojnike, kakve slikaju na starinskim slikama; njemu je »za mudrost bog čelo dao«, t. j. ćelav je, što još više uveličava spomenutu sličnost. Prvi se zove Andrej Ptaha, drugi — Nikandr Sapožnikov.

Čovjek, koga prate, uopće ne odgovara toj predodžbi, kakvu imamo o svakoj skitnici. To je majušni, oronuli čovjek, slabušan i boležljiv, sa sitnim, bezbojnim i potpuno neodređenim crtama lica. Obrve su mu rijetke, pogled pokoran i krotak, brkovi mu jedva probijaju, iako je skitnica već prešao tridesetu. On korača plašljivo, sagnuvši se i zabivši ruke u rukave. Ovratnik njegova drap kaputa, koji nije seljački, s olinjalom dlakom, zadignut je do samih rubova kape, tako da se jedino crveni nosić usuđuje gledati u svijet božji. Govori on udvornim glasićem, i stalno se nakašljuje. Teško je, jako teško, u njemu prepoznati skitnicu, koji skriva svoje rođeno ime. Prije bi rekli da je to osiromašeni nesretnik-raspop, ili pisar, prognan zbog pijanstva, trgovački sin ili nećak, koji je isprobao svoje slabe snage na glumačkom poprištu i sada ide kući da odigra posljednji čin iz priče o bludnom sinu; može biti, sudeći po tome tupom trpljenju, s kojim se on bori s jesenjim nesnosnim blatom, da je to

fanatični manastirski sluga, koji obilazi ruske manastire i uporno traži »miran i bezgrešan život« i ne nalazi ga...

Putnici već odavno idu, ali nikako ne mogu da siđu s malenoga komadića zemlje. Pet sažnjeva ispred njih vidi se blatna, crnosiva cesta, straga isto toliko, a dalje, kudgod pogledaš, neprobojni je zid bijele magle. Oni idu, idu, ali zemlja je stalno ista, zid nije bliže, i komadić zemlje ostaje komadićem. Promakne bijeli, ćoškasti kamečak, olupina ili naviljak sijena, koji je orunio prolaznik, bljesne za trenutak velika mutna lokva, ili se odjednom neočekivano sprijeda pokaže sjena s neodređenim crtama; što bliže k njoj, ona je tim manja i tamnija, još bliže — i pred putnicima izrasta nagnuti kilometarski stup s izbrisanim brojem, ili pak žalosna vrba, mokra, gola, kao drumski prosjak. Vrba nešto prošapće ostatkom svog žutog lišća, jedan listić se otkine i lijeno poleti k zemlji... A onda opet magla, blato, mokra trava po krajevima puta. Na travi vise debele, žalosne suze. To nisu one suze tihe radosti, kakvima plače zemlja, susrećući i sprovodeći ljetno sunce, i kakvima u zoru napaja prepelice, čegrtaljke[1] i strojne dugonose sivuše! Noge putnika propadaju u gustom, ljepljivom blatu. Svaki korak stoji napora.

Andrej Ptaha je nešto uzbuđen. On ogledava skitnicu i trudi se da shvati kako to živ i trijezan čovjek ne može da upamti svoje ime.

— Ta jesi li ti pravoslavni? — pita on.

— Pravoslavni, — krotko odgovara skitnica.

— Hm!... znači, krstili su te?

— Ta zašto ne? Nisam ja Turčin. Idem i u crkvu, i postim, i mrsnoga ne jedem kad je zabranjeno. Lerigiju vršim u potpunosti...

— No, onda kako se zoveš?

— A zovi kako hoćeš, mladiću.

Ptaha sliježe ramenima i, u krajnjoj nedoumici, udara se po bedrima. Drugi stražar, Nikandr Sapožnikov, solidno šuti. On nije tako naivan kao Ptaha, i, očito, odlično znade uzroke, koji su naveli pravoslavnoga čovjeka da prikriva svoje ime od ljudi. Njegovo izražajno lice je strogo i hladno. On korača zasebno, ne upušta se u prazno brbljanje s prijateljima i kao

---

[1] Rallus crex, iz roda prepelica.

da se trudi da svima, čak i magli, pokaže svoju ozbiljnost i razboritost.

— Bog te zna, kako o tebi treba misliti, — produžuje da zaintačuje Ptaha. — Mužik — ili ne mužik, gospodin — ili ne gospodin — nego tako, upravo nekakva sredina... Onomadne sam u ribnjaku prao rešeta i uhvatio eto takvu zmijicu rukama, sa šarama i repom. Ispočetka sam mislio da je to riba, zatim gledam — ubio je bog — ima šapice. Ne bijaše niti ribetina, niti zmija, niti vrag zna šta je to moglo biti... Eto, tako si i ti... Što si po zanimanju?

— Ja sam mužik, iz seljačke porodice — uzdiše skitnica. — Moja majčica je bila sluškinja u plemićkom domu. Izvana ne naličim na mužika, to je istina, zato što me je takva sudbina zadesila, dobri čovječe. Moja mamica je kod gospode služila kao dadilja i u svakom zadovoljstvu je živjela, no, a ja sam tijelo i krv njihova, uz njih sam odrastao u gospodskom domu. Pazili su me i mazili toliko, da su htjeli iz mene od prostoga čovjeka napraviti gospodina. Spavao sam na krevetu, svaki dan sam jeo pravi ručak, nosio sam hlače i polucipele poput kakvog plemića. Što je sama mamica jela, time su i mene hranili, njima gospoda za haljine daruju, a oni mene odijevaju... Lijepo se živjelo! Koliko sam bonbona i medenjaka požderao za svog dječačkog vijeka, kad bih ih sada prodao, mogao bih kupiti lijepa konja. Mamica su me naučili pismenosti, strah božji su odmalena u meni pobudili i tako su me odgojili, da ja sada ne mogu nikakve seljačke, nedelikatne riječi da kažem. I votke, mladiću, ne pijem, i oblačim se čisto, i mogu da u dobrom društvu ostanem pristojno se ponašajući. Ako su još živi, neka im bog dade zdravlja, a ako su umrli, onda upokoji, gospodine, njihovu dušicu u carstvu tvojem, gdje pravednici nalaze mir!

Skitnica ogoljuje glavu sa rijetkom, neposlušnom kosom, podiže oči gore i dva puta se krsti.

— Daj joj, gospode, plodno, mirno mjesto, — govori on otegnutim, više staračkim, negoli muškim glasom. — Nauči je, gospode, rabu tvoju Kseniju, oslobođenju tvojemu! Kad ne bi bilo drage mamice, ja bih bio prosti mužik, bez svakoga značenja! Sada, mladiću, o čemu god me pitaš, ja sve shvaćam: i svjetsko pisanje, i nabožno, i svakakve molitve, i katihizis. I živim po zakonu... Ljude ne vrijeđam, tijelo

držim u čistoći i čednosti, držim se postova, jedem kada je dopušteno. Kakav drugi čovjek ima kao zadovoljstvo samo votku i svađu, a ja, ako imam vremena, sjedim u kutu i čitam knjižicu. Čitam i samo plačem, plačem...

— A zašto plačeš?

— Žalosno pišu! Za svaku knjižicu dadeš petâk, a plačeš i uzdišeš do mile volje.

— Je li ti otac umro? — pita Ptaha.

— Ne znam, mladiću. Ne poznam svoga oca, što da tajim grijeh. Ja o sebi držim, da sam u majke bio nezakoniti sin. Moja majčica je cio svoj vijek živjela kod gospode i nisu željeli da pođu za prosta mužika...

— I naletjela je na gospodina, — osmjehnu se Ptaha.

— Nisu se očuvali, to je istina. Bijahu oni blagočastivi, bogobojazni, ali djevičanstvo nisu sačuvali. Ono, naravno, to je grijeh, veliki grijeh, štono se kaže, ali zato je u meni, možda, plemićka krv. Možda sam ja samo po zanimanju mužik, a u stvari sam plemeniti gospodin.

Izgovara to »plemeniti gospodin« tihim, sladunjavim tenorićem, mršteći svoje uzano čelo i ispuštajući kroz ozebli nos pištave zvukove. Ptaha sluša, začuđeno ga gleda i ne prestaje da sliježe ramenima.

Propješačivši pet, šest vrsta, stražari i skitnica sjedaju na uzvišicu da se odmore.

— I pas znade kako ga se vabi, — mrmlja Ptaha. — Mene zovu Andrjuška, njega — Nikandr, svaki čovjek ima svoje sveto ime i nikako se to ime ne smije zaboraviti! Nikako!

— Ko ima kakve koristi što zna moje ime? — uzdiše skitnica, podupirući šakom obraz. — I što ja imam od toga koristi? Kad bi meni dopustili da idem kuda hoću, al će biti gore negoli je sada. Ja, braćo pravoslavna, poznam zakon. Sada sam ja skitnica, koji ne zna svoje prezime i najlakše je ako me pošalju u Istočni Sibir i osude me na 30 ili 40 udaraca korbačem, a kad bih im svoje pravo ime i zvanje rekao, oni bi me opet poslali na robiju. Znam ja!

— A zar si ti bio na robiji?

— Bio sam, prijatelju dragi. Četiri godine sam hodao obrijane glave i nosio okove.

— Zbog čega?

— Zbog ubojstva, dobri čovječe! Kad sam bio još dječačić, tako, osamnaestak godina, moja mama je nepažnjom gospodinu, umjesto sode i kiseline, usipala u čašu mišomora. U spremnici ima raznih kutijica, vrlo lako ih se zamijeni...

Skitnica uzdiše, maše glavom i veli:

— Oni bijahu bogobojažljivi, al tko ih zna, tuđa duša — neprohodna šuma! Može biti da je nepažnjom učinila, a može biti da nisu mogli u svojoj duši pretrpjeti uvrede, što se gospodin okružio novom poslugom... Može biti, da su mu hotimice nasipali, bog zna! Tada sam ja bio malen i nisam sve shvaćao... Sada shvaćam, da je gospodar stvarno uzeo drugu priležnicu i da se mamica strašno ozlojedila. Nama su zatim dvije godine sudili... Mamicu su osudili na robiju, na 20 godina, a mene su, zbog maloljetnosti, samo na 7.

— A zašto su tebe?

— Kao sudionika. Ja sam nosio gospodaru čašu. Uvijek je bilo tako: mamica je pripremala sodu, a ja sam je posluživao. Samo, braćo, ja vam sve to govorim kršćanski, kao pred bogom, vi nemojte nikome pričati...

— No, nas ne će nitko niti pitati, — veli Ptaha. — Znači, ti si pobjegao s robije, što li?

— Pobjegao, prijatelju dragi. Četrnaest nas je ljudi bježalo. Bože daj im zdravlja, ljudi su sami bježali i mene su sobom poveli. Sada ti rasudi, mladiću, po savjesti, kakvog razloga imam da otkrivam svoje zvanje? Ta mene će opet poslati na robiju! A kakav sam ja robijaš? Ja sam nježan, boležljiv čovjek, volim da spavam u čistome, i da čisto jedem. Kad se molim bogu, volim da svijetli svjetiljčica ili svjećica i da uokolo ne bude galame. Kada se klanjam, da na zemlji nema pljuvačke i ne bude zagađeno. A ja se za majku klanjam s četrdeset poklona ujutro i uveče.

Skitnica skida kapu i krsti se.

— I neka me pošalju u Istočni Sibir, — veli on: — ja se ne bojim!

— Zar je to bolje?

— Sasvim druga pjesma! Na robiji ti je isto kao raku u košari: tijesno, vreva, galama, nemaš gdje da dušom odahneš — pravi pakao, takav pakao, da te sačuva carica nebeska! Razbojnik si i razbojnička te sudbina zadesi, gore od svakoga psa. Ni da se najedeš, ni da se naspavaš, ni da se

bogu pomoliš. A u prognanstvu nije tako. U prognanstvu ću se najprije upisati kod općinstva kao što i ostali čine. Po zakonu mi je načelstvo dužno da dade dio... da! Zemlja je tamo, pričaju, u bescjenje, jednako kao i snijeg: uzimaj koliko želiš! Dat će mi i, mladiću, zemlju, i za pašnjak, i za vrt, i za kućicu... Počet ću, kao i ostali ljudi, orati, sijati, odgajati marvu i ostalo gospodarstvo: pčelice, ovčice, pse... Sibirskog mačka, da štakori i miševi ne jedu moje dobro... Sagradit ću kolibu, braćo, slika ću nakupovati... Bog će dati, oženit ću se, imat ću dječice.

Skitnica mrmlja i ne gleda u slušaoce, nego nekuda ustranu. Kakogod bila naivna njegova maštanja, on ih priča tako iskrenim, srdačnim tonom, da je teško ne vjerovati mu. Mala ustašca skitnice se izvinula u smiješak, a cijelo lice, i oči, i nosić su zanijemili i otupjeli od blažene slasti osjećanja daleke sreće. Stražari slušaju i gledaju u njega ozbiljno, ne bez saučešća. Oni također vjeruju.

— Ne bojim se ja Sibira, — produžava mrmljati skitnica. — Sibir — je isto takva Rusija, tamo je isti bog i car kao i ovdje, ondje isto tako govore po pravoslavnom načinu, kao i ja s tobom. Samo ondje ima više slobode i ljudi žive bogatije. Sve je ondje bolje. Tamošnje rijeke, da uzmem kao primjer, mnogo su bolje od ovdašnjih! Ribe su, i same zvijeri — da staneš pa gledaš! A ja, braćo, imam najveće zadovoljstvo — da lovim ribu. Ne daj mi kruha, samo mi daj udicu u ruke. O bože! Lovim ja i udicom, i na meku, i vrše postavljam, a kad je led — lovim hvatanjem. Nema u mene snage da lovim hvatanjem, pa unajmljujem mužika za petâk. Ah, gospode moj, kakvo je to zadovoljstvo! I reci, molim te, svaka riba ima svoju pamet: jednu loviš na žive ribice, drugu na crva, treću na žabu ili skakavca. Sve to treba znati shvatiti! Da uzmemo za primjer manića. Manić je oštra riba, ona će i grgeča uloviti, štuka — voli piskara, šilišper — leptira. Ako loviš na bistrom mjestu, glavača,[1] nema ti većeg zadovoljstva. Pustiš lijesku desetak saženja bez olova, sa bubom ili hruštom, da mamac pliva na površini, stojiš u vodi bez hlača i popuštaš po struji, a glavač — cap! Samo tu treba tako izmaj-

---

[1] riba iz por. šarana, lat. Cyprimus dobula.

storisati da on, prokletnik, ne bi strgnuo mamac. Čim je potresao lijeskom, ti odmah diži, nemaš što da čekaš. Čudno, koliko sam za svoga vijeka nalovio riba! Eto, kada smo bježali, ostali zatvorenici bijahu u šumi na spavanju, a meni se ne spava, jurim prema rijeci, A rijeke su tamo široke, bistre, obale strme — divota! Po obali sve sama prašuma. Takvo drveće, da pogledaš u vršiku, i vrti ti se u glavi. Kad bi se cijenilo po ovdašnjim cijenama, onda bi za svaki bor moglo da se dadne desetak rubalja.

Pod neumornim pritiskom blata, umjetničkih slika prošlosti i slatkog predosjećaja sreće, nesretni čovjek zašuti i samo miče usnicama, kao da se sašaptava sa samim sobom. Tupi, blaženi osmijeh ne silazi s njegova lica. Stražari šute. Oni su se zamislili i oborili glave. U jesenjoj tišini, kada se hladna, okrutna magla sa zemlje taloži na dušu, kad poput tamničkog zida stoji pred očima i svjedoči čovjeku o ograničenosti njegove volje, slatko je pomaštati o širokim bistrim rijekama sa prostranim, oštrim obalama, o neprohodnim šumama, bezgraničnim stepama. Mašta polako i mirno ocrtava, kako se rano ujutro, kad s neba još nije nestalo zorina rumenila, po samotnoj, strmoj obali, poput majušne mrljice probija čovjek; stoljetni borovi poput jarbola, koji se u terasama pružaju s obje strane potoka, okrutno gledaju na slobodnog čovjeka i povučeno mrmljaju, korov, gromadno kamenje i oštro grmlje zagrađuju mu put, ali on je snažan tijelom i bodar duhom, ne boji se niti borova, ni kamenja, ni svoje samoće, ni jeka koja se valja i ponavlja svaki njegov korak.

Stražari zamišljaju slike slobodnog života, kakvim oni nikada nisu živjeli; da li se oni žalosno prisjećaju slika davno ispričanog života, ili su im pak predstave o slobodnom životu dopale u nasljedstvo zajedno s tijelom i krvlju od dalekih, slobodnih predaka, bog neka zna!

Prvi prekida šutnju Nikandr Sapožnikov, koji dotada još nije progovorio ni jedne riječi. Da li je on postao zavidan na zamaštanu sreću skitnice, ili je možda u duši osjetio da se sanje o sreći ne slažu sa sivom maglom i mrkosivim blatom, no on samo okrutno gleda u skitnicu i veli:

— Da, tako je to, sve je to dobro, samo, bratac, ti ne ćeš stići do slobodnih mjesta. Kud bi ti? Trista vrsta ćeš proći i

predati bogu dušu. Vidiš li kakva si crkotina! Tek si prošao šest vrsta, a nikako ne možeš da odahneš!

Skitnica se polako okreće prema Nikandru, i blaženog smiješka nestaje s njegova lica. On okrivljeno i uplašeno gleda u ozbiljno lice stražara, očito se nečega prisjeća i obara glavu. Opet nastupa šutnja... Sva trojica razmišljaju. Stražari naprežu mozak, da u mašti zamisle ono, što može zamisliti samo jedini bog, a to je baš to strašno prostranstvo, koje ih dijeli od slobodnog kraja. U glavi, pak, skitnice miješaju se jasnije, preglednije i strašnije slike negoli je prostranstvo. Pred njime živo izrastaju sudbeno odugovlačenje, kažnjeničke i robijaške tamnice, burlačke lađe, mučni zastanci na putu, ledene zime, bolesti, smrti drugova...

Skitnica okrivljeno migolji očima, otire rukavom čelo, na kojemu izbijaju sitne kapljice, i dahće, kao da je tek iskočio iz toplo naložene kupelji, zatim otire čelo drugim rukavom i bojažljivo se ogleda.

— A stvarno, ti ne ćeš dopješačiti! — suglašuje se Ptaha. — Kakav si ti pješak? Pogledaj se: kost i koža! Umrijet ćeš brate!

— Naravno, umrijet će! Gdje bi on! — govori Nikandr. — Njega će i sada odvesti u bolnicu... Sigurno!

Onaj, koji je zaboravio svoje ime, s užasom gleda na stroga, bezosjećajna lica svojih zlogukih suputnika i, ne skidajući kape, izbuljivši oči, brzo se krsti... On sav dršće, trese glavom i sav se počinje grčiti, kao gusjenica, na koju su stali nogom...

— No, vrijeme je da idemo, — govori Nikandr, podižući se. — Odmorili smo se!

Za čas već putnici koračaju po blatnoj cesti. Skitnica se još više sagnuo i dublje zabio ruke u rukave. Ptaha šuti.

DOBRI LJUDI

Življaše u Moskvi Vladimir Semjonič Ljadovski. On je završio tečaj na univerzitetu na pravnom fakultetu, služio je kao kontrolor na nekoj željezničkoj pruzi, ali kad biste ga zapitali čime se bavi, kroz zlatni pince-nez bi vas otvoreno i jasno pogledale velike, sjajne oči, i tihi, baršunasti, šuškavi bariton bi vam odgovorio:

— Ja se bavim literaturom!

Nakon završenog sveučilišta, Vladimir Semjonič je štampao u jednim novinama kazališnu bilješku. Od bilježaka prešao je na bibliografski odio, a godinu dana kasnije već je vodio u novinama nedjeljni kritički feljton. Ali iz takvog početka ne slijedi, da je on bio diletant, da je njegovo pisanje imalo slučajan, prolazan karakter. Kad sam vidio njegovu čistuncavu, suhonjavu fizionomiju, veliko čelo i dugu grivu, kad sam osluškivao njegove govore, svaki puta mi se činilo, da je njegov književni rad nezavisan od toga, što i kako on piše, da je to svojstveno njemu organski, kao kucanje srca, i da je još u majčinoj utrobi u njegovu mozgu sjedio, poput kile, sav njegov program. Čak i u njegovu hodu, gestikulacijama, u navici da otresa pepeo s cigarete, čitao sam ja sav taj program od *a* do *ž*, sa svim njegovim ulaštenostima, dosadom i plemenitošću. U njemu se moglo vidjeti pisca kada je s nadahnućem na licu polagao vijenac na grob bilo kakve ličnosti, ili s važnim, pobjedničkim izrazom sabirao potpise za adresar, njegovu strast da se upozna sa poznatim književnicima, sposobnost da nalazi talente čak ondje, gdje ih nema, trajna ushićenost, puls 120 u minuti, nepoznavanje života, ta čisto ženska plahost, kakvom je on brbljetao na koncertima i literarnim večerima u korist mladeži koja uči, sklonost prema mladeži — sve bi mu to donijelo reputaciju »pisca«, kad on čak i ne bi pisao svoje feljtone.

To je pisac, kojemu je jako polazilo za rukom kada je govorio: »Nas nema mnogo«, ili: »Kakav je život bez borbe? Naprijed!«, iako se on nikada ni s kim nije borio i nikada nije išao naprijed. Također nije ispadalo slatkasto kada je on počinjao raspravljati o idejama. Na svaki praznik sveučilišta, na Tatjanin dan, on se napijao namrtvo, raštimano pjevao »gaudeamus« i u isto vrijeme njegovo blistavo, uznojeno lice kao da je govorilo: »Gledajte, ja sam pijan, ja pijančujem!« Ali i to mu je dobro stajalo.

Vladimir Semjonič je iskreno vjerovao u svoje pravo da piše i u svoj program, nije znao ni za kakve sumnje i, očito, bio je jako zadovoljan sobom. Žalostila ga je samo jedna stvar, a to bijaše: u novinama, u kojima je on radio, bilo je malo onih, koji su potpisivali svoje članke i nije bilo solidne reputacije. Ali Vladimir Semjonič je vjerovao, da će mu, ranije ili kasnije, poći za rukom da se prikrpi debelom časopisu, gdje će se razviti i pokazati, i njegova mala tuga je blijedjela u svijetlu jarkih nada.

Jednom kod tog malenog čovjeka, ja sam se upoznao s njegovom rođenom sestrom, liječnicom Verom Semjonovnom. Već od prvog pogleda ta me je žena porazila svojim umornim, krajnje bolesnim izgledom. Ona je bila mlada dobro razvijena, pravilna, ponešto gruba lica, ali, u uporedbi sa okretnim, elegantnim i brbljavim bratom, činila se nezgrapnom. mlitavom, neurednom i turobnom. Njeni pokreti, osmijesi i riječi, imali su u sebi nešto izmučeno, hladno, apatično, i ona se nije dopadala; smatrali su je ponosnom, nepristupačnom.

U biti, meni se čini, ona se odmarala.

— Mili moj prijatelju, — često mi je govorio njezin brat, uzdišući i lijepom književničkom gestom zabacujući kose natrag, — nikada ne sudite po vanjštini! Pogledajte ovu knjigu: ona je već davno pročitana, ohrapavila je, izderana leži u prašini kao nepotrebna stvar, ali rastvorite je, i ona će vas prisiliti da problijedite i da zaplačete. Moja sestra je nalik na tu knjigu. Skinite povez, zagledajte u dušu, i obuzet će vas užas. Kroz neka tri mjeseca Vera je podnijela toliko, koliko bi dostajalo za čitav čovječji život!

Vladimir Semjonič se ogledavao, hvatao me za rukav i počeo mi šaputati:

— Vi znate, završivši studije, ona se udala iz ljubavi za jednog arhitekta. Cijela drama! Jedva su mladenci dospjeli da požive mjesec dana, kad muž — tras! — umre od tifusa. Ali to nije sve. I ona sama dobije od muža tifus i kada, ozdravivši, saznaje, da joj je muž umro, uzima veliku dozu morfija. Da nije bila snaga i po, moja Vera bi već bila u raju. Čujte, ta zar to nije drama? I zar moja sestra nije nalik na ingènue, koja je već odigrala svih pet činova svog života? Neka publika gleda vaudeville, ali ingènue mora ići kući da se odmori. Vera se Semjonovna, proživjevši tri nesretna mjeseca, preselila bratu. Praktična medicina nije bila za nju, nije je zadovoljavala, nego umarala, ta ona i nije pružala utisak učenjaka. I ja nijednom nisam čuo da bi ona govorila o nečemu što ima veze s njezinom naukom.

Ona je ostavila medicinu i u besposlici i šutnji, kao zaključana, oborivši glavu i opustivši ruke, lijeno i uvelo proživljavala svoju mladost. Jedina stvar, prema kojoj se nije odnosila ravnodušno i što je bar malo osvjetljavalo njezinu životnu tamu, bila je prisutnost njezina brata, kojega je voljela. Ona je voljela njega samoga, njegov program, divila se njegovim feljtonima, i kada su je pitali čime se bavi njezin brat, ona je tihim glasom, kao da se boji da ga probudi ili da ga omete, odgovarala: »On piše!...« Obično, kada je on pisao, ona je sjedila uz njega i nije skidala očiju s njegove ruke, koja je pisala. U taj čas je nalikovala na veliku životinju, koja se grije na suncu...

Jedne zimske večeri Vladimir Semjonič je sjedio za svojim stolom i pisao kritički feljton za svoje novine; uz njega je sjedila Vera Semjonovna i po običaju gledala u njegovu ruku što je pisala. Kritičar je pisao brzo, bez križanja i zaustavljanja. Pero je škriputalo i cviljelo. Na stolu je, kod ruke što je pisala, ležala otvorena, tek razrezana knjiga debelog časopisa.

Ondje je bila štampana pripovijest iz seoskog života, potpisana sa dva slova. Vladimir Semjonič je bio ushićen. On je pronalazio, da se autor predivno služi formom izlaganja, u opisima prirode podsjeća na Turgenjeva, iskren je i izvrsno pozna seoski život. Sam kritičar je bio upoznat s tim životom samo iz knjiga i po pričanju, ali osjećaj i unutrašnja uvjerenost prisiljavali su ga da vjeruje pripovijesti. On je proricao

autoru sjajnu budućnost, uvjeravao ga je, da čeka svršetak pripovijesti s nestrpljenjem, i ostalo.

— Predivna pripovijest! — progovorio je on, naslanjajući se na naslon stolice i zatvarajući oči od zadovoljstva. — Ideja je simpatičnija od svega!

Vera Semjonovna je pogledala u njega, glasno zijevnula, i odjednom mu zadala neočekivano pitanje. Uopće, uveče je ona imala naviku da nervozno zijeva i da zadaje kratka, odsječna pitanja, koja se nisu uvijek ticala stvari.

— Volodja, — upitala je, — što znači neprotivljenje zlu?

— Neprotivljenje zlu? — ponovio je brat, otvarajući oči.

— Da. Kako ga ti shvaćaš?

— Vidiš li, mila, zamisli da te napadaju lopovi ili razbojnici i hoće da te orobe, a ti umjesto toga, da...

— Ne, daj ti logičan odgovor.

— Logično objašnjenje? Hm!... No, pa šta? — smete se Vladimir Semjonič. — Neprotivljenje zlu izražava nepristrani odnos prema svemu, što se u sferi karakternosti naziva zlom.

Rekavši to, Vladimir Semjonič se nagnuo na stol i prihvatio se pripovijesti. U toj pripovijesti, koju je napisala žena, slikala se težina nelegalnog položaja svjetske dame, koja je živjela pod istim krovom sa ljubavnikom i sa svojim nezakonitim sinom. Vladimir Semjonič bio je zadovoljan i simpatičnom idejom, i fabulom, i ostvarenjem. Prepričavajući ukratko sadržaj pripovijesti, on je izabrao najbolja mjesta i dodao sa svoje strane: »Nije li istina kako je to vjerno stvarnosti, kako je životno i slikovito! Autor nije samo umjetnik pripovjedač, nego je također i tankoćutni psiholog, koji umije da zagledava u dušu svojih lica. Uzmimo za primjer makar onaj reljefni opis duševnog stanja junakinje u trenutku susreta sa svojim mužem«, i t. d.

— Volodja! — prekinula je Vera Semjonovna njegove kritičke izljeve. — Čudna misao me zaokuplja od jučer. Ja stalno mislim: što bismo mi napravili od sebe, kad bi čovječji život bio sazdan na načelima neprotivljenju zlu?

— Najvjerojatnije ništa. Neprotivljenje zlu dalo bi potpunu slobodu zlikovačkoj želji, a od toga, da se više i ne govori o civilizaciji, ne bi na zemlji ostao ni kamen na kamenu.

— A što bi onda ostalo?

— Siledžije i javne kuće. U slijedećem feljtonu ću ja progovoriti o tome, molim te. Hvala ti, što si me podsjetila.

I moj je prijatelj nakon nedjelju dana održao svoje obećanje. Bijaše to baš u vrijeme — osamdesetih godina, kada se kod nas u društvu i u štampi počelo govoriti o neprotivljenju zlu, o pravu suđenja, kažnjavanja ratovanja, kada je poneko iz naše sredine počeo da živi bez posluge, odlazio u selo da ore, odricao se mesne hrane i tjelesne ljubavi.

Pročitavši bratov feljton, Vera Semjonovna je promislila i jedva primjetno slegnula ramenima.

— Jako zgodno! — rekla je. — Ali ja svejedno još mnogo ne shvaćam. Na primjer u »Saborjanima« Ljeskova ima jedan čudak-vrtlar, koji prepušta sudbini sve: kupce, prosjake i one, koji žele da ukradu. Da li on postupa razumno?

Po izrazu lica i po sestrinu tonu Vladimir Semjonič je shvatio, da joj se njegov feljton nije svidio, i skoro prvi puta u životu u njemu zadrhta njegov autorski osjećaj. On odgovori pomalo razdraženo:

— Krađa je — beskarakterna pojava. Puštati lopove na slobodu, znači priznavati im pravo na postojanje. Što bi ti rekla, kada bih ja, osnivajući novine i planirajući ih na rubrike, osim časnih ideja imao u vidu i ucjenjivanje? Ta, po logici toga vrtlara, ja moram dodijeliti mjesto također i ucjenjivačima, podlacima! Da?

Vera Semjonovna nije odgovorila ništa. Ona je ustala od stola, lijeno odgegala do divana i legla.

— Ne znam, ništa ne znam! — rekla je u nedoumici. — Ti vjerojatno imaš pravo, ali meni se čini, ja tako osjećam, da u našoj borbi sa zlom ima nešto lažno, upravo nešto nedorečeno ili skriveno. Bog neka zna, može biti da naši odnosi prema protivljenju zlu pripadaju nizu predrasuda, koje su se u nama tako duboko ukorijenile, da mi više nemamo snage da se s njima rastanemo i zato već i ne možemo o njima suditi pravilno.

— To jest, kako to?

— Ne znam kako da ti objasnim. Može biti, da se čovjek vara, misleći da mora i da ima pravo da se bori sa zlom, isto tako, kako se vara, misleći na primjer, da srce izgleda

poput zlatnog keca. Vrlo lako može biti, da u borbi sa zlom mi imamo pravo da djelujemo ne snagom, nego onim, što je suprotno snazi, to jest, ako ti na primjer želiš da ti ne ukradu ovu sliku, onda je ne zaključavaj, nego je daj...

— Pametno, jako pametno! Ako želim da se oženim bogatom trgovkinjom, onda, da osujeti moje namjere kako bih učinio tu podlost, trgovkinja sama mora požuriti da se uda za mene!

Brat i sestra su razgovarali do ponoći, ne shvaćajući jedan drugoga. Kad bi ih stran čovjek poslušao, jedva da bi shvatio što želi jedan, a što hoće drugi. Uveče su brat i sestra obično sjedili kod kuće. Poznatih porodica nisu imali, ta oni i nisu osjećali potrebe za poznanstvima; u kazalište su išli samo kad su se davale nove drame — takav je tada bio običaj u književnika, — na koncerte nisu išli, zato što nisu voljeli muziku...

— Ti misli kako hoćeš, — rekla je drugi dan Vera Semjonovna, — ali za mene je pitanje već unekoliko riješeno. Ja sam duboko uvjerena, da nemam nikakva prava da se protivim zlu, koje je upravljeno protiv mene lično. Požele li da me ubiju? Neka! Time, što bih se ja branila, ubojica ne će postati bolji čovjek. Sada mi ostaje samo da riješim drugu polovicu pitanja: kako ja treba da se odnosim prema zlu, koje je upravljeno prema mojim bližnjima?

— Vera, nemoj biti luda! — reče Vladimir Semjonič i nasmija se. — Neprotivljenje, koliko ja vidim, postaje tvoja fiksna ideja!

On je htio da te dosadne razgovore svede na šalu, ali nekako mu nije bilo do šala smiješak na licu mu se iskrivio i bio kiseo. Sestra više nije sjedala uz njegov stol i nije s poštovanjem slijedila njegovu ruku koja je pisala, a on sam je svaku večer osjećao, da iza njega, na divanu, leži čovjek, koji se s njim ne slaže... I leđa su mu se kao drvenila i trnula, a dušu mu je zalijevala hladnoća. Autorski osjećaj je zlopamtilo, neumoljiv, ne zna za oproštenje, a sestra je bila prva i jedina, koja je razgolitila i uznemirila taj mirni osjećaj, koji je bio nalik na veliki kovčeg sa sudom, što ga je lako raspakovati, ali ga je nemoguće postaviti opet onako kako je bio.

Prolazile su nedjelje i mjeseci, a sestru nisu napuštale njezine misli i nije sjedala k stolu. Jednom, u proljetno veče, Vladimir Semjonič je sjedio za stolom i pisao feljton. On je analizirao pripovijest o tome, kako je jedna seoska učiteljica odbila voljenog čovjeka, koji je također nju volio i bio bogat i inteligentan, samo zato, što bi joj, da se poveže brakom, bilo nemoguće da nastavi svoju pedagošku karijeru. Vera Semjonovna je ležala na divanu i o nečemu mislila.

— Bože, kakve li dosade! — rekla je protežući se. — Kako život teče tromo i isprazno! Ne znam što da radim sa sobom, a ti gubiš svoje najbolje godine na bogzna kakve stvari. Kao alkemičar, ruješ po staroj, nikom potrebnoj starudiji, — o, bože moj!

Vladimir Semjonič je ispustio pero i polako pogledao u sestru.

— Dosadno te je gledati! — produžavala je sestra. — Wagner iz »Fausta« je iskopao crve, ali on je makar tražio blago, a ti tražiš crve zbog crva...

— Nejasno!

— Da, Volodja, sve ove dane ja sam razmišljala, dugo, mučno sam razmišljala i uvjerila sam se: ti si beznadni opskurant i rutiner. No, upitaj se, što ti može dati tvoj usrdni i dobronamjerni rad? Reci: što? Ta iz te stare ropotarnice, u kojoj ti ruješ, već su odavno izvukli sve, što se moglo izvući. Koliko god udarao vodu u stupi, koliko je god raščlanjivao, ne ćeš naći više, negoli su već kemičari našli...

— Evo ka-ko! — protisnu Vladimir Semjonič, podižući se. — Da, sve je to stara ropotarnica, zato, što su te ideje vječne, ali, ta što je, po tvom mišljenju, novo?

— Ti radiš u području misli, tvoja stvar je da izmisliš nešto novo. Nisam ja pozvana da te učim.

— Ja — alkemičar! — čudio se i snebivao kritičar, ironički žmirkajući očima. — Umjetnost, napredak — to je alkemija!?

— Vidiš, Volodja, meni se čini, kad biste se svi vi, ljudi koji radite mozgom, posvetili rješavanju većih problema, da bi se svi tvoji problemčići, nad kojima se ti sada kidaš, riješili sami od sebe, pobočnim putem. Ako se podigneš balonom da vidiš grad, onda ćeš iz nužde, samo od sebe, ugledati i polja, i sela, i rijeke... Kada prave stearin, onda

se kao sporedni produkt dobiva glicerin. Čini mi se, da je suvremena misao zasjela na jednomu mjestu i zalijepila se za nj. Ona je unaprijed uvjerena, troma, plašljiva, boji se širokog, gigantskog poleta, kao što se ti i ja bojimo da se popnemo na visoku planinu, ona je konzervativna.

Slični razgovori nisu prolazili bez tragova. Uzajamni odnosi brata i sestre svaki dan su postajali sve gori i gori. Brat više nije mogao raditi u prisustvu sestre i bjesnio je kada je znao da sestra leži na divanu i gleda mu u leđa; sestra se, pak, nekako boležljivo mrštila i povlačila, kada je on, trudeći se da povrati prošlost, probao da s njom dijeli svoja ushićenja. Svake večeri ona se žalila na dosadu, počinjala govoriti o slobodi misli, o rutinerima. Zanoseći se svojim novim mislima, Vera je Semjonovna dokazivala, da je rad, u koji je bio zadubljen njezin brat, predrasuda, uzaludni pokušaj konzervativnih umova da produže ono, što je već odslužilo svoju službu i otišlo sa scene. Uporedbama nije bilo kraja. Ona je uspoređivala brata sad sa alkemičarom, sad s raskoljnikom-čitaocem, koji će prije umrijeti, negoli se predati uvjerenju...

Malo po malo počela se opažati promjena i u njezinu načinu života. Ona je već mogla po cijele dane i večeri da leži na divanu, ne radeći ništa, ne čitajući, nego samo razmišljajući, pri čemu joj je lice poprimalo hladan, suh izraz, kakvo izgleda u jednostranih ljudi, koji snažno vjeruju; ona se počela lišavati udobnosti, koje joj je pružala posluga; sama je iza sebe pospremala, odnosila, sama je čistila cipele i haljine. Brat nije mogao mirno i čak bez mržnje gledati u njezino hladno lice, kada se je prihvaćala fizičkog posla. U tom poslu, koji je uvijek vršila nekako pobjednički, on je vidio nešto nategnuto, lažno, vidio je farizejstvo i koketiranje. I znajući već, da on nije u stanju da je razuvjeri ubjeđivanjima, on se, kao školnik, hvatao za sitnice, bockao je.

— Ne protiviš se zlu, a sama se protiviš tome, da ja imam poslugu! — otrovno je govorio on. — Ako je posluga zlo, onda zašto mu se protiviš? To je nedosljedno!

On je trpio, uzbuđivao se i čak se stidio. Bilo ga je stid kada je sestra počela ludovati pred stranim ljudima.

— Strašno, golubiću! — govorio mi je u tajnosti, mašući očajno rukama. — Pokazuje se, da je naša ingènue ostala

da još igra u vaudevilleu. Postala je psihopat do srži kostiju! Ja sam već odmahnuo rukom, neka misli kako hoće, ali zašto govori, zašto me nervira. Ona bi trebala pomisliti: a kako je meni slušati? A kako da ne slušam, kada se u mom prisustvu usuđuje da huleći potvrđuje svoje zablude u Hristovu učenju? Zagušljivo mi je! Baca me u vatru kada se moja sestrica hvata da propovijeda svoje učenje i trudi se da tumači evanđelje u svoju korist, kada ona hotimice prešućuje o izgonu trgovaca iz hrama! Eto što znači, baćuška, nerazvijenost, nesposobnost da se misli! Eto što znači medicinski fakultet, koji ne daje opći razvitak!

Jednom je Vladimir Semionič, vrativši se iz službe kući, našao sestru kako plače. Sjedila je na divanu, sagnuvši glavu i kršeći ruke, a obilne suze tekle su joj po licu. Dobro kritičarovo srce se stegnulo od boli. I njemu su potekle suze iz očiju i prohtjelo mu se da utješi sestru, da joj oprosti, da je zamoli za oproštenje i da opet počnu živjeti po starome... On je kleknuo na koljena, obasuo cjelovima njenu glavu, ruke, ramena... Ona se nasmiješila, nasmiješila se neshvatljivo, gorko, a on je radosno uskliknuo, skočio, uhvatio sa stola časopis i rekao zanosno:

— Hura! Živimo po starome, Veročka! Neka gospod blagoslovi! A kakvu sam šalu spremio za tebe! Deder da je, umjesto pomirbenog šampanjca, zajedno pročitamo! Prekrasna, divna stvar!

— Ah ne, ne... — uplašila se Vera Semjonovna, odgurnuvši knjigu. — Ja sam je već čitala! Ne treba, ne treba!

— Ta kada si čitala?

— Godinu... prije dvije godine... Davno sam čitala i znadem, znadem!

— Hm!... Ti fanatičarka! — reče hladno brat, bacajući časopis na stol.

— Ne! Ti si fanatik, a ne ja! Ti!

I Vera Semjonovna opet zaplače. Brat je stajao pred njom, gledao u njena ramena, koja su se trzala, i mislio. Nije on mislio o mukama samoće, kakve preživljava svatko, tko počinje misliti po novome, na svoj način, nije mislio o patnjama, koje su neizbježive pri ozbiljnom duševnom preokretu, nego je mislio o svojem uvrijeđenom programu, o svojem uvrijeđenom autorskom osjećaju.

Od toga dana on se počeo prema sestri odnositi hladno, nepažljivo i ironički, i trpio ju je u svom stanu kao što trpe stare priležnice, a ona je, pak, prestala da se s njime svađa i na sva njegova uvjeravanja, ironije i bockanja odgovarala je snishodljivom šutnjom, koja je njega još više razdraživala.

Jednog ljetnog jutra, Vera je Semjonovna, obučena za put, sa torbom preko ramena, ušla bratu i hladno ga poljubila u čelo.

— Kuda to ti? — začudio se Vladimir Semjonič.

— U N-sku guberniju, liječiti boginje.

Brat je izišao da je isprati na ulicu.

— Ih ti, nestaška, što si izmislila... — mrmljao je on. — Je li ti potrebno novaca?

— Ne, hvala. Zbogom.

Sestra je stegnula bratu ruku i pošla.

— Ta šta ne unajmiš izvoščika? — viknuo je Vladimir Semjonič.

Doktorica nije odgovorila. Brat je pogledao za njom u njezin riđi ogrtač, u njezin stas koji se ljuljao u laganom hodu, namješteno je uzdahnuo, ali u sebi nije osjetio osjećaja tuge. Sestra je za njega već bila tuđa. Ta i on je njoj bio tuđ. Uostalom, ona se nijednom nije okrenula.

Vrativši se u svoju sobu, Vladimir Semjonič je odmah sjeo za stol i prihvatio se feljtona.

I nakon toga ja više nijednom nisam vidio Vere Semjonovne. Gdje je ona sad — ne znam. A Vladimir Semjonič je stalno pisao svoje feljtone, dijelio vijence, pjevao »gaudeamus«, brbljetao o »kasi uzajamne pomoći moskovskih povremenih izdanja«.

Jednom se razbolio od upale pluća, ležao je više od tri mjeseca, ispočetka kod kuće, a zatim u Goljicinskoj bolnici. Napravila mu se na koljenu fistula. Razgovarali su o tome, da bi ga trebalo otpremiti na Krim, počeli su sabirati priloge u njegovu korist. Ali na Krim on nije pošao — umro je. Sahranili smo ga na Vaganjkovskom groblju, na lijevoj strani, gdje sahranjuju umjetnike i književnike.

Jednom smo mi, literatori, sjedili u Tatarskom restoranu. Ja sam ispričao da sam nedavno bio na Vaganjskom groblju i vidio grob Vladimira Semjoniča. Grob je bio posve zapušten, gotovo sravnjen sa zemljom, križ se srušio; bilo bi potrebno dovesti ga u red, sakupiti zato nekoliko rubalja...

Ali mene su saslušali ravnodušno nisu odgovorili ni riječi, i ja nisam sakupio ni kopjejke. Više nitko se nije sjećao Vladimira Semjoniča. On je bio potpuno zaboravljen.

DOGAĐAJ

Jutro je. Kroz ledene čipke, koje pokrivaju staklo prozora, probija se u dječju sobu jarko sunčevo svijetlo. Vanja, dječak od kojih šest godina, ošišan, s nosom koji naliči na dugme, i njegova sestra Nina, četvorogodišnja djevojčica, kuštrasta, debeljuškasta, malena za svoje godine, bude se i kroz rešetke krevetića gledaju ljutito jedno u drugo:

— U-u-u, sram vas bilo! — gunđa dadilja. — Pošteni ljudi su se već napili čaja, a vi nikako da otvorite oči...

Sunčane zrake veselo igraju po sagu, po zidovima, po dadiljinoj suknji, i kao da pozivaju djecu da se s njima poigraju, ali djeca ih ne primjećuju. Oni su se probudili neraspoloženi. Nina napući usnice, napravi kiselo lice i počinje vikati:

— Čaja! Dadiljo, čaa-ja!

Vanja mršti čelo i misli: za što bi se uhvatio da može zaplakati? On je već zatreperio očima i rastvorio usta, ali u taj čas se iz gostinjske sobe čuje majčin glas:

— Ne zaboravite da dadete mački mlijeka, ona sada ima mačiće!

Vanja i Nina istežu vratove i u nedoumici gledaju jedno u drugo, zatim oboje u isti čas uzvikuju, skaču s krevetića i, ispunjajući prostor prodornim piskom, bosi i samo u košuljicama, jure u kuhinju.

— Mačka se omacila! — viču oni. — Mačka se omacila!

U kuhinji pod klupom stoji mali sanduk, onaj isti, u kojemu Stepan nosi ugljen kada loži kamin. Iz sanduka pogledava mačka. Njena siva njuškica odražava krajnji umor, zelene oči s uskim, crnim zjenicama gledaju mučno, sentimentalno... Po njušci joj se vidi, da za potpunost njezine sreće nedostaje u sanduku samo »njegova« prisutnost, oca njezine djece, kojemu se tako iskreno predala! Ona želi da

zamijaukne, široko otvara usta, ali joj iz grla izlazi samo hripanje...

Čuje se piskanje mačića.

Djeca čuče pred sandukom i, ne mičući se, pritajivši dah, gledaju mačku... Oni su začuđeni, frapirani i ne čuju kako mrmlja dadilja, koja je pojurila za njima. U očima obojice odražava se najiskrenije veselje.

U odgajanju i u životu djece domaće životinje igraju jedva primjetnu, ali bez sumnje korisnu ulogu. Tko se od nas ne sjeća snažnih, ali velikodušnih pasa, besposlenih pudlica, ptica, koje su umirale u kavezima, glupih, ali nadutih purana, krotkih starica-mačaka, koje su nam opraštale kada smo im radi zabave stali na rep i nanosili im tešku bol? Meni se, pak, ponekad čini, da strpljenje, vjernost, velikodušnost i iskrenost, koje su svojstvene našim domaćim životinjama, djeluju na dječji um mnogo jače i pozitivnije, nego li duge prodike suhoga i blijedoga Karla Karloviča, ili maglovita brbljetanja guvernante, koja se trudila da dokaže djeci, da se voda sastoji od kisika i vodika.

— Kako su maleni! — govori Nina razrogačivši oči i zalijevajući se veselim smijehom. — Slični su na miševe!

— Jedan, dva, tri... — broji Vanja. — Tri mačiča. Znači, jedan meni, jedan tebi i jedan još nekome.

— Mrrrrrm... mrrrrm... — prede mačka, kojoj godi pažnja. — Mrrrrm.

Kad su se nagledali mačića, djeca ih uzimaju ispod mačke i počinju ih gnjesti rukama, zatim ne zadovoljivši se time, stavljaju ih u skutove svojih košulja i trče u sobu.

— Mama, mačka se omacila! — viču oni.

Mati sjedi u gostinjskoj sobi s nekim nepoznatim gospodinom. Ugledavši neumivenu i nepočešljanu djecu, sa zadignutim skutovima košuljica, ona se zbunjuje i pravi strogo lice.

— Spustite košulje, bestidnici! — veli ona. — Odlazite odavde ili ćete dobiti batina.

Ali djeca ne primjećuju niti majčinih prijetnji, niti prisutnost stranoga čovjeka. Oni stavljaju mačiće na sag i podižu zaglušnu buku. Oko njih hoda mačka i molećivo mijauče. Kada malo kasnije djecu odvode u dječju sobu, oblače ih, mole se s njima i napajaju ih čajem, ona su puna strasne

želje da se što prije riješe tih prozaičnih dužnosti i da opet pojure u kuhinju.

Obične zabave i igre dolaze na zadnje mjesto.

Mačići svojom pojavom na svijet zasjenjuju sve i pojavljuju se kao živa novost i predmet dana. Kada bi Vanji ili Nini za svako mače ponudili po pud bonbona ili tisuću grivenjaka, oni bi odbili takvu zamjenu bez imalo kolebanja. Do samoga ručka, bez obzira na ogorčene proteste kuharice i dadilje, oni sjede u kuhinji kod sanduka i natežu se s mačićima. Lica su im ozbiljna, zadubljena i izražavaju zabrinutost. Njih ne muči samo sadašnjost, nego i budućnost mačića. Oni su odlučili, da će jedno ostati u kući uz staru mačku, da tješi svoju majku, drugo će dati na ladanje, treće će živjeti u podrumu, gdje ima mnogo štakora.

— Ali zašto oni ne gledaju? — pita se Nina u nedoumici.
— Oči su im slijepe kao u prosjaka.

I Vanju uznemiruje to pitanje. On pokušava da jednom mačetu otvori oko, dugo dahće i sopće, ali njegova operacija ostaje bezuspješna. Isto ih tako uznemiruje i ta okolnost, što mačići uporno odbijaju ponuđeno im meso i mlijeko. Sve, što se postavi pred njihove njuškice, pojede njihova siva mamica.

— Hajde da napravimo mačićima kućice, — predlaže Vanja. — Oni će živjeti u posebnim kućicama, a stara mačka će im dolaziti u goste...

U raznim kutovima kuhinje postavljaju kutije od šešira. U njih se useljavaju mačići. Ali takva porodična podiela je preuranjena: mačka, sačuvavši na svojoj njuškici molećiv i sentimentalni izraz, obilazi sve kutije i odnosi svoju djecu na prijašnje mjesto.

— Mačka je njihova majka, — primjećuje Vanja, — a tko je otac?

— Zbilja, tko je otac? — ponavlja Nina.

— Bez oca ne mogu biti.

Vanja i Nina dugo odlučuju tko će biti otac mačića, i na kraju krajeva izbor pada na velikog, tamnocrvenog konja s kusatim repom, koji je bačen u spremište pod stepenicama i zajedno s drugim starim igračkama dokrajčuje svoj vijek. Njega izvlače iz spremišta i postavljaju kod sanduka.

— Pazider! — prijete mu. — Stoj ovdje i gledaj da se dobro vladaju.

Sve se to govori i izvršuje najozbiljnije i sa zabrinutim izrazom lica. Osim sanduka s mačićima, Vanja i Nina ne će da znadu ni za kakav drugi svijet. Njihova radost nema granica. Ali dolazi vrijeme da prožive i teške, mučne časove.

Prije samog ručka Vanja sjedi u očevu kabinetu i zamišljeno gleda na stol. Oko svjetiljke, na papiru sa grbom, vrti se mače. Vanja slijedi njegove pokrete i draška ga u njuškicu sad olovkom, sad šibicom... Odjednom, kao da je izrastao iz zemlje, kod stola se pojavljuje otac.

— Šta je to? — čuje Vanja ljutiti glas.

— To je... to je mače, tatice...

— Sad ću ja tebi pokazati mače! Pogledaj, što si napravio, zločesti dječače! Zaprljao si mi sav papir!

Na veliko čudo Vanje, tata ne dijeli s njim simpatiju prema mačićima i, umjesto da se oduševi i razveseli, on povlači Vanju za uho i viče:

— Stepane, odnesi tu gadariju!

Za vrijeme ručka se također događa skandal... Kad se posluživalo drugo jelo odjednom su svi za ručkom čuli pisak. Počinju se tražiti razlozi, i kod Nine, ispod pregačice, pronalaze mače.

— Nina, van od stola! — ljuti se otac. — Ovaj čas da ste bacili mačiće u zahod. Ne ću više da imam tu gadariju u kući!...

Vanja i Nina su užasnuti. Smrt u zahodu, uz svu svoju okrutnost, prijeti usto i da mački i drvenom konju oduzme djecu, da opustoši sanduk, razruši planove budućnosti, one prekrasne budućnosti, kada će jedno mače tješiti svoju staricu majku, drugo — živjeti na ladanju, a treće — loviti štakore u podrumu... Djeca počinju plakati i moliti da se mačići poštede. Otac se saglašuje, ali pod uslovom da djeca ne smiju ići u kuhinju i dirati mačiće.

Poslije ručka Vanja i Nina tumaraju po svim sobama i žaloste se. Zabrana, da idu u kuhinju, bacila ih je u tugu. Oni odbijaju slatkiše, prkose i grubo se odnose prema majci. Kada uveče dolazi stric Petruša, oni ga odvode ustranu i tuže mu se na oca, koji je htio da baci mačiće u jamu.

— Striko Petruša, — mole oni strica, — reci mami da mačiće presele u dječju sobu. Re-e-ci!

— No... no... dobro!! — otresa se od njih stric. — U redu.

Stric Petruša obično ne dolazi sam. S njim dolazi i Nero, veliki crni pas danac, preklopljenih ušiju i repa tvrdog poput palice. Taj pas je šutljiv, mračan i pun osjećaja vlastitog dostojanstva. Na djecu on ne obraća ni najmanje pažnje i, prolazeći kraj njih, udara po njima svojim repom kao po stolicama. Djeca ga mrze iz dna duše, ali ovaj puta praktične potrebe prevladavaju nad osjećajima.

— Znaš li što, Nina? — veli Vanja razrogačivši oči. — Neka Nero bude otac umjesto konja! Konj je mrtav, a on je ipak živ.

Cijelu večer oni čekaju taj čas, kada će tatica sjesti da igra vint i kad će biti moguće da neprimjetno Neru odvedu u kuhinju... No eto, konačno tata sjeda uz karte, mama je zabavljena uz samovar i ne vidi djece... Nastupa sretni trenutak.

— Hajdemo! — šapće Vanja sestri.

Ali u taj čas ulazi Stepan i sa smijehom objavljuje:

— Gospodo, Nero je pojeo mačiće!

Nina i Vanja blijede i užasnute gledaju Stepana.

— Oh bože... — smije se lakaj. — Prišao sanduku i požderao.

Djeci se čini, da će svi ljudi, koliko god ih je u kući, skočiti i nasrnuti na zločinca Neru. Ali ljudi mirno sjede na svojim mjestima i samo se čude apetitu golemoga psa. Tata i mama se smiju... Nero hoda oko stola, odmahuje repom i samozadovoljno se oblizuje... Uznemirena je jedino mačka. Ispruživši svoj rep, on hoda po sobama, sumnjičavo pogledava u ljude i žalobno mijauče.

— Djeco, već je deset sati! Vrijeme je za spavanje! — viče mama.

Vanja i Nina liježu na spavanje, plaču i dugo razmišljaju o povrijeđenoj mački i okrutnom, naglom i nekažnjenom Neri.

GOVORNIK

Jednog lijepog jutra bila je sahrana koleškog asesora Kirila Ivanoviča Vavilonova, koji je umro od dviju bolesti, što su tako raširene u našoj domovini: od zle žene i alkoholizma. Kad je žalobna povorka krenula od crkve prema groblju, jedan od pokojnikovih kolega, neki Poplavski, sjedne na izvoščika i pojuri k svojemu prijatelju Grigoriju Petroviču Zapojkinu, mladomu, ali već prilično popularnome čovjeku. Kako je mnogim čitaocima poznato, Zapojkin posjeduje rijedak talenat, da bez pripreme može improvizirati svatovske, jubilarne i pogrebne govore. Može govoriti u svako doba: i bunovan, i natašte, i mrtav pijan, i u vrućici. Riječ mu teče glatko, jednolično, kao voda iz oluka, i obilno; u njegovu govorničkom rječniku ima daleko više žalobnih riječi negoli žohara u bilo kojoj krčmi. Govori vazda kićeno i nadugačko, tako da neki put, osobito u svatovima trgovaca, moraju pribjegavati asistenciji policije, da ga zaustave.

— Evo mene, brajko, do tebe! — počne Poplavski, zatekavši ga kod kuće. — Ded se odmah obuci pa idemo. Umro je jedan od naših, sad ga otpremamo na drugi svijet, pa treba, brate, da mu se na oproštaj rekne neka blezgarija... Ti si nam sva nada. Da je umro netko od sitnih, ne bismo te uznemirivali, ali ipak je sekretar... stup kancelarije u neku ruku. Nezgodno je da ovako veliku zvijer pokopamo bez nadgrobnog govora.

— Ha, sekretar! — zijevnu Zapojkin. — Je li to onaj pijanica?

— Da, pijanica. Bit će zakuska od blina,[1] platit će ti izvoščika. Hajdemo, dušo! Raspali tamo, pred otvorenom ra-

[1] Bline — rusko popularno jelo, slično našim palačinkama.

kom, neku ganutljivu ciceronijadu, pa da vidiš kako će ti biti zahvalni!

Zapojkin drage volje pristane. On razbaruši kosu, dade svom licu melanholičan izraz i izađe s Poplavskim na ulicu.

— Znam ja toga vašeg sekretara, — reče on, sjedajući na izvoščika. — Bio je bitanga i beštija, carstvo mu nebesko. kakvih ima malo.

— Nemoj, Griša, ne valja kuditi pokojnike.

— Ma dabome, de mortuis nihil nisi bene,[2] ali ipak je bio nitkov.

Prijatelji dostignu žalobnu povorku i pridruže joj se. Pokojnika su nosili polagano, tako da su do groblja dospjeli tri puta svratiti u krčmu da ispiju po koju čašicu za pokoj pokojnikove duše.

Na groblju bude odslužen parastos. Punica, žena i svastika, vjerne običaju, mnogo su plakale. Kad su lijes spuštali u raku, žena dapače zavikne: »Pustite me k njemu!«, ali ne pođe za mužem u grob, jer se vjerojatno sjetila penzije. Zapojkin sačeka dok se sve umiri, stupi naprijed, omjeri pogledom sve i otpočne:

— Da li da vjerujemo svojim očima i ušima? Nisu li strašan san ovaj lijes, ova zaplakana lica, uzdasi i naricanja? Jao, to nije san, i nas naš očinji vid ne vara. Onaj, kojega smo još tako nedavno viđali toliko čila, toliko mladenački svježa i vedra, koji je još tako nedavno naočigled sviju nas poput neumorne pčele nosio svoj med u zajedničku košnicu valjanog državnog uređenja; onaj, koji je... taj isti se sada pretvorio u prah, u materijalnu utvaru. Neumoljiva smrt položila je na njega svoju neminovnu ruku u času, kad je on, unatoč svojim poodmaklim godinama, bio još u naponu snage i pun svijetlih nada. Nenadoknadiva li gubitka! Tko će nam ga nadoknaditi? Kod nas ima mnogo valjanih činovnika. Ali Prokofij Osipič bio je samo jedan. On je do dna duše bio odan svojoj časnoj dužnosti, noću nije spavao, bio je nesebičan, nepotkupljiv... Kako li je prezirao one, koji su nastojali da ga podmite na štetu općih interesa, koji su ga zamamljivim zemaljskim blagom pokušavali navesti na to, da se iznevjeri

[2] De mortuis nihil nisi bene (lat.) — O mrtvima (govori) samo dobro.

svojim dužnostima! Da, na očigled svih nas Prokofij Osipič je svoju malu plaću razdavao svojim najsiromašnijim drugovima, a vi ste sada sami čuli naricanje udovica i siročadi, koji su živjeli od njegovih milodara. Kao čovjek, odan svojim službenim dužnostima, on nije znao za radosti u životu, pa je čak sebi uskratio sreću obiteljskog života; poznato vam je, da je do kraja svojih dana ostao neženja! A tko će nam ga zamijeniti kao druga? Kao da je preda mnom, vidim njegovo obrijano, drago lice, kako nas gleda s dobroćudnim smiješkom; kao da je preda mnom, čujem njegov blagi, nježnodrugarski glas. Mir prahu tvojemu, Prokofiju Osipiču. Počivao u miru, čestiti, plemeniti trudbeniče!

Zapojkin nastavi, a slušaoci stanu šaputati. Govor se svima svidio, istisnuo nekoliko suza, ali mnogo se u njemu činilo čudnovato. Prvo, bilo je nerazumljivo, zašto je govornik pokojnika zvao Prokofijem Osipovičem, kad se on zapravo zvao Kiril Ivanovič. Drugo, svima je bilo poznato, da je pokojnik cijeloga života vodio rat sa svojom zakonitom ženom, pa prema tome nije mogao biti nazvan neženjom; treće, imao je gustu, crvenu bradu, cijeloga se života nije brijao, pa je zato bilo nerazumljivo, zbog čega je govornik njegovo lice nazvao obrijanim. Slušaocima to nije išlo u glavu, pogledavali su se i slijegali ramenima.

— Prokofiju Osipiču! — nastavi govornik, oduševljeno gledajući grob. — Lice ti nije bilo lijepo, dapače, bilo je ružno, bio si mrk i osoran, ali svi smo znali da ispod toga, naoko surovog pokrova, kuca čestito, drugarsko srce!

Doskora slušaoci stanu zapažati nešto neobično i na samom govorniku. On se upiljio u jednu točku, nemirno se uzvrpoljio pa i sam počeo slijegati ramenima. Najednom ušuti, začuđeno razjapi usta i okrene se Poplavskome.

— Slušaj, pa on je živ! — reče on, gledajući prestravljeno.

— Tko je živ?

— Ta Prokofij Osipič! Eno ga, stoji kraj nadgrobnog spomenika!

— Nije on ni umirao! Umro je Kiril Ivanič!

— Pa ti si mi rekao da vam je sekretar umro!

— Kiril Ivanič i jest bio sekretar. Ti si to, čudače, pobrkao! Istina, Prokofij Osipič je ranije bio kod nas sekretar,

ali je prije dvije godine premješten u drugo odjeljenje za šefa odsjeka.

— Ah, vrag da se snađe kod vas!

— Što si stao? Nastavi, nezgodno je!

Zapojkin se okrene grobu i jednakom kičenom rječitošću nastavi prekinuti govor. Kraj spomenika je doista stajao Prokofij Osipič, stari činovnik obrijana lica. On je gledao govornika i srdito se mrgodio.

— Kako ti se to dogodilo? — ismjehivali su se činovnici, kad su se sa Zapojkinom vraćali sa sprovoda. — Da pokapaš živa čovjeka.

— Ne valja vam posao, mladiću! — gunđao je Prokofij Osipič. — Vaš je govor možda prikladan za pokojnika, ali u pogledu živa čovjeka on je prava ironija! Molim vas, što ste to govorili? Nesebičan, nepotkupljiv, ne prima mito! Ta za živa čovjeka se to može reći samo kao ironija! I nitko vas, gospodine, nije molio da se raspričate o mome licu. Nisam lijep, ružan sam, nek vam bude, ali čemu moje lice pred cijelim svijetom izvrgavati ruglu? To nije način!

NEZGODA

Nikolaju Maksimiču Putohinu dogodila se nezgoda, kojih se široke i bezbrižne ruske naravi isto tako ne trebaju zaricati, kao ni tamnice i prosjačenja: on se slučajno opio i u pijanu stanju, zaboravivši porodicu i službu, punih pet dana i noći se kretao po lokalima. Od tih raskalašeno provedenih pet dana, u njegovu pamćenju je ostala samo zbrka, koja je podsjećala na kašu pijanih njuški, šarenih sukanja, boca, nogu koje su se bacakale. On je naprezao svoje pamćenje, i njemu je bilo jasno samo to, kako je uveče, kada su se palili fenjeri, odjurio na časak svome prijatelju da porazgovori o poslu, a prijatelj je predložio da popiju pivo... Putohin je popio čašu, zatim drugu, treću... Nakon šeste boce prijatelji su krenuli nekamo Pavlu Semjonoviču; ovaj ih je počastio suhim pastrvama i madeirom. Kada su popili madeiru, poslaše po konjak. Dalji, veći — i najdalji događaji bijahu presvučeni maglom, kroz koju je Putohin vidio nešto nalik na san: ljubičasto lice nekakve Šveđanke, koja bijaše uzviknula frazu: »Junače, počastite porterom!«, dugu plesnu salu sa niskim stropom, punu dima i lakajskih njuški, samoga sebe, kako gura velike prste na rukama u džepove prsluka i kako udara nogama vrag zna što... Zatim je, kao u snu, vidio malenu sobicu, koje zidovi bijahu prekriveni ljubavnim slikama i ženskim haljinama... Prisjećao se mirisa razlivenog portera, cvjetne kolonjske vode i glicerinskog sapuna... Malo jasnije se iz te zbrke izdvajala slika buđenja, teškog, gadnog, kada se čak i sunčevo svijetlo čini odvratnim...

On se sjećao, kako je, ne našavši u džepovima sata i medaljona, s tuđom kravatom, s pijanom, teškom glavom požurio u službu. Crven od stida, dršćući od pijane groznice,

stajao je pred načelnikom, a načelnik je, ne gledajući u njega, govorio ravnodušnim glasom:

— Ne pokušavajte se opravdati... Ja čak ne shvaćam zašto ste se potrudili da se pojavite!... Ta vi kod nas više ne služite, to je već riješeno... Nama ne trebaju takvi službenici, i vi, kao razuman čovjek, shvatite to... da!

Taj ravnodušni ton, oštre, pritvorene načelnikove oči i diskretna šutnja prijatelja, oštro su se izdvojili iz zbrke i više nisu nalikovali na san...

— Odvratno! Podlo! — mrmljao je Putohin, vraćajući se kući nakon objašnjavanja s načenikom. — I osramotio sam se, i mjesto sam izgubio... Podlo, odurno!

Odvratan osjećaj nakon uživanja alkohola napunjaše ga svega, počevši od ustiju i završivši s nogama, koje su jedva išle... Osjećaj »eskadrona, koji je noćio u ustima«[1] mučio mu je cijelo tijelo, pa čak i dušu. Bilo ga je i stid, i bijaše mu strašno, i odvratno.

— Makar da se ustrijelim na vrijeme! — mrmljaše on. — I stid te je, i ljutina te guši. Ne mogu ići!

— Da, neugodan događaj! — potvrdi mu Fjodor Jelisejič, činovnik, koji je s njime služio i pratio ga. — Sve to ne bi bilo ništa, ali eto šta je gadno: mjesto ste izgubili! To je gore od svega, brate... Baš da se ustrijeliš sada...

— Bože moj, a glava... glava...! — mrmljaše Putohin, mršteći se od boli. — Trešti, kao da se želi rasprsnuti. Ne, kako želiš, a ja ću skočiti u krčmu da se razdramim... Uđimo!

Prijatelji uđoše u krčmu...

— I kako sam se to napio, ne shvaćam! — užasavao se Putohin nakon druge čašice. — Dvije godine nisam ni kapljice uzeo u usta, zakleo sam se ženi pred ikonom... smijao sam se pijancima, i odjednom — sve ode dođavola! Ni mjesta, niti mira! Užasno!

On strese glavom i nastavi:

— Idem kući upravo kao na stratište... Nije mi žao niti sata, ni novaca, ni mjesta... Spreman sam da se pomirim sa svim tim gubicima, s ovom glavoboljom, s opomenom

[1] t. j. neugodan osjećaj u ustima od prevelikog uživanja alkohola.

načelnika... ali jedna me stvar muči: kako ću se susresti sa ženom? Što ću joj reći? Pet noći nisam spavao kod kuće, sve sam propio i dobio otkaz... Što joj mogu reći?

— Ništa, izgrdit će te pa će prestati!...

— Ja joj se sada moram činiti odvratnim, jadnim... Ona ne podnosi pijane ljude, i, po njezinu mišljenju, svaki pijanac je podao... I ona ima pravo... Zar nije podlo zapiti komad kruha, izgubiti mjesto, kao što sam to ja učinio?

Putohin ispi čašicu, prigrize slane morune i zamisli se.

— Sutra ću, znači morati poći na posudbenu kasu... — reče on nakon kratke šutnje. — Mjesto ne ćeš tako skoro naći, znači, glad će nas pozdraviti u svoj svojoj veličini... A žene, braco moj, mogu sve da ti oproste — i pijanu njušku, i nevjeru, i tučnjavu, i starost, ali ti ne će oprostiti siromaštva. U njihovim očima siromaštvo je gore od svakog zla. Kad je moja Maša navikla da svakodnevno ruča, onda makar ukradi, samo joj daj ručak. »Bez ručka, veli, se ne može; nije da mi se toliko jede, koliko me je stid posluge«. Da, brate... Ja sam te žene predivno proučio... Petodnevni razvrat će mi se oprostiti, ali gladovanje se ne oprašta.

— Da, bit će stroge grdnje... — uzdahnu Fjodor Jelisejič.

— Ona ne će prosuđivati... Njoj nije stalo do toga, što ja priznajem svoju krivicu, što sam duboko nesretan... Što je njoj stalo? Ženama nije do toga, osobito ako su one zainteresirane... Čovjek trpi, crveni od stida, htio bi da se ustrijeli, ali on je kriv, on je pogriješio, i njega treba bičevati... I kad bi ona barem dobro izgrdila, ili izmlatila, ali ne, ona će te sastati ravnodušno, šuteći, cijelu nedjelju će te kažnjavati prezirnom šutnjom, pakostiti, proganjati te tužnim riječima... Možeš zamisliti tu inkviziciju.

— A ti je zamoli za oproštenje! — savjetova mu kolega.

— Uzaludan posao... Zato je ona i poštena, što ne oprašta griješnicima.

Idući iz krčme kući, Nikolaj Maksimič je izmišljao rečenice kojima će odgovoriti ženi. On je zamišljao blijedo, ljutito lice, zaplakane oči, slap prijekornih rečenica, i dušu mu je napunio osjećaj malodušnog straha, koji poznaju učitelji

»Eh, pljuni na sve! — odluči on, povukavši zvonce na svojim vratima. — Što će biti, to će biti! Ako postane nepodnošljivo, otići ću. Ispričat ću joj sve i otići kuda me oči vode.«

Kad je ušao u kuću, žena Maša je stajala u prednjoj sobi i upitno ga gledala.

»Neka ona počne«, — pomisli on, pogledavši u njezino blijedo lice i neodlučno skidajući kaljače.

Ali ona nije započinjala... On uđe u sobu za primanje, zatim u blagovaonicu, a ona je stalno šutjela i upitno ga gledala.

»Sasut ću sebi kuglu u čelo! — odluči on, goreći od stida. — Ne mogu više trpjeti! Nemam snage!«

Pet, šest minuta je šetkao iz kuta u kut, ne odlučivši se da progovori, zatim je brzo prišao stolu i napisao olovkom na listu novina: »Pijančovao i dobio otkaz.« Žena je pročitala, uzela olovku i napisala: »Ne treba klonuti duhom«. On pročita i otiđe... u svoj kabinet.

Malo kasnije žena je sjedila uz njega i tješila ga.

— Preživjet će se, bit će teško, — govorila je ona. — Budi muškarac i ne kloni... Dat će bog, pretrpjet ćemo tu nesreću i naći ćemo bolje mjesto.

On je slušao, nije vjerovao svojim ušima i, ne znajući što da odgovori, poput dječaka se počeo sretno smijati. Žena ga je nahranila, pustila ga da se rastrijezni i položila ga u krevet.

Drugi dan je, bodar i veseo, već tražio mjesto, a nakon nedjelju dana ga je već našao... Nesreća, koju su preživjeli, njega je mnogo promijenila. Kad ugleda pijance, on se više ne smije i ne osuđuje ih kao prije. On voli da pruža milostinju pijanim prosjacima i često govori:

— Porok nije u tome, što pijančujemo, nego u tome, što ne pridižemo pijanice.

Može biti, da on ima i pravo.

NARUČENA PRIPOVIJEST

Sjetivši se obećanja, koje je dao uredniku jednoga od nedjeljnih listova da napiše božićnu priču »što strašniju i efektniju«, Pavel Sergejič je sjeo za svoj pisaći stol i, razmišljajući, podigao oči prema stropu. U njegovoj glavi je promicalo nekoliko prikladnih tema. Protrljavši čelo i razmislivši, on se zaustavio na jednoj od njih, i to baš na temi o ubojstvu, koje se dogodilo prije deset godina u gradu, gdje se on rodio i išao u školu. Namočivši pero, on je uzdahnuo i počeo pisati.

Do kabineta, u gostinjskoj sobi, sjedili su gosti: dvije gospođe i student. Žena Pavla Sergejiča, Sofja Vasiljevna, glasno je prelistavala note i neskladno udarala akorde.

— Gospodo, a tko će me pratiti? — govorila je ona plačnim glasom. — Nađa, hajdete barem vi da me pratite!

— Ah, draga, ja već tri mjeseca nisam sjela za klavir.

— Bože, kako se prenemaže! No, onda ja ne ću pjevati! Stidite se, pratnja je najlakša što može biti!

Nakon duga prepiranja gospođe sjedoše uz klavir: jedna je udarila po tipkama, a druga zapjevala romancu »Ne pričaj, da si izgubila mladost.« Pavel Sergejič se namrštio i odložio pero. Poslušavši malo, on se još više namrštio i pojurio k vratima.

— Sofi, ne pjevaš dobro! — zavika on. — Ti si počela malo previsoko, a vi, Nadeždo Petrovna, žurite, kao da vas udaraju po prstima. Treba ovako: tram-tram... ta... ta...

Pavel Sergejič je zamahao rukama i zatoptao nogom, pokazujući kako treba pjevati i svirati. Nakon pet. šest minuta on se, prateći ženino pjevanje, vratio u svoj kabinet i nastavio pisati:

»Ušakov i Vinkel bijahu mladi, gotovo istih godina, i obojica su služili u istom uredu. Ušakov je nalikovao na ženu,

bio je nježan, osjećajan i plašljiv. Vinkel, pak, nasuprot svome prijatelju, uživao je glas grubog, životinjskog razuzdanog čovjeka, koji bijaše neumoran u zadovoljavanju svojih strasti. To je bio tako rijedak i osobit egoist, da ja posve vjerujem onim ljudima, koji su ga smatrali psihički nenormalnim. Ušakov i Vinkel su prijateljevali. Što je moglo sastaviti ta dva oprečna karaktera, ja uopće ne shvaćam. Zajednička kod njih bijaše samo jedna stvar — bogatstvo. Ušakov bijaše jedinac sin u bogate majke, dok su Vinkela smatrali nasljednikom svoje tetke, generalice, koja ga je voljela kao svog rođenog sina. U ljudskim odnosima novci služe kao divno sredstvo, koje povezuje ljude. Mogućnost, da se novac razbacuje lijevo i desno, da se kupuju najljepše žene, da se kicoši, vozi na trojkama, pobuđuje sveopća zavist, možda je i bila ona osnova, koja je povezala dva glupa dječaka.

»Prijateljstvo Ušakova i Vinkela nije trajalo dugo. Oni su postali nepomirljivi neprijatelji kada su se obojica istovremeno zaljubili u modisticu Kasatkinu, bijednu, ali jako pikantnu ženu, koja bijaše proslavljena po svojoj divnoj kosi. Ona se spremno predala za novac obojici prijatelja. Pikantna žena bijaše dovoljno nemoralna i praktična, da bi umjela probuditi u oba dječaka ljubomoru, a ništa toliko ne obogaćuje ženu, kao ljubomora ljubavnika. Plašljivi i stidljivi Ušakov je, stegnuvši srce, trpio suparnika, dok je životinjski i razvratni Vinkel dao punu slobodu svojim osjećajima.«

— Pavle Sergejiču! — zavikaše u gostinjskoj sobi. — Dođite ovamo!

Pavel Sergejič skoči i otrča damama.

— Pjevaj s Michelom duet! — reče žena. — Ti pjevaj prvi, a on će pjevati drugi glas.

— U redu! Dajte mi glas!

Pavel Sergejič uzmahnu perom, na kojemu je još sjala tinta, udari nogom i, načinivši patničko lice, zapjeva sa studentom »Bezumne noći«.

— Bravo! — zasmija se on kad je svršio pjevanje, hvatajući studenta za pojas. — Što smo vi i ja junaci! Još bi se moglo nešto otpjevati, ali, vrag ga odnio, moram pisati!

— Ta pustite! Ako imate volje!

— Ne-ne-ne... Obećao sam! I nemojte me iskušavati! Priča još danas mora biti gotova!

Pavel Sergejič zamahnu rukama, odjuri u svoju sobu i nastavi pisati:

»Jednom, oko deset sati naveče, kada je Ušakov dežurao u kancelariji, Vinkel se dovukao u sobu dežurnoga, prikrao se straga svom suparniku i malenom sjekirom ga udario po glavi. Kako je on u trenutku ubojstva bio srčan i bijesan, vidi se iz toga, što su liječnici eksperti na Ušakovljevoj glavi našli jedanaest rana. Zločinac nije razmišljao niti za vrijeme ubojstva, niti poslije ubojstva. Svršivši sa suparnikom, on je, zaprskan krvlju, ne ispuštajući sjekire iz ruku, otišao zbog nečega na tavan, odanle, kroz tavanski prozorčić, ispeo se na krov, i uredski čuvari su dugo slušali kako je neko koračao i puzao po željeznom krovu. Sa državne zgrade Vinkel se po oluku spustio na krov susjedne kuće, a s te kuće je prešao na drugu i na taj način je lutao po krovovima sve dok ga nisu uhvatili.

»Ubijenoga Ušakova sahranio je cio grad uz muziku i vijence. Čitava javnost bila je toliko bijesna na ubojicu, da je narod u gomilama dolazio pred tamnicu, da pogleda zidove, iza kojih se mučio Vinkel, i već dva, tri dana nakon sprovoda na grobu ubijenoga stajao je križ sa osvetničkim natpisom: »Poginuo od ruke ubojice.« Ali nikoga se nije Ušakovljeva smrt dojmila toliko, kao njegove majke. Nesretna starica, saznavši za smrt svoga sina, umalo da nije šenula pameću...«

Pavel Sergejič je napisao još jednu straničicu, ispušio usto dvije cigarete, razvalio se na divanu, a zatim opet sjeo za stol i nastavio:

»Ušakovljeva starica bijaše uvedena u salu suda ispod ruku i davala je iskaz sjedeći u naslonjaču. Njezin iskaz se sastojao u tome, što se zatresla cijelim tijelom, okrenula se prema optuženome i, prijeteći mu pesnicama, zavikala:

— To si ti ubio moga sina! Ti!

— Ja i ne niječem... — ponizno je promrmljao Vinkel.

— Ti i ne smiješ nijekati! — nastavljala je starica, ne slušajući predsjednika.

— Ti si ga ubio!

»Vinkelova tetka, stara generalica, otupjela od nesreće, prije negoli će dati iskaz, tri četiri minute je besmisleno gledala u svog nećaka i zatim zapitala tonom, koji je prisilio cio sud da zadrhti:

— Nikolaju, što si učinio?

»Više nije mogla govoriti. Pojava obje starice proizvela je na publiku težak utisak. Pričaju, da su, susrevši se u sudskom hodniku, one jedna drugoj napravile scenu, koja je do suza uzbudila čak i sudske podvornike. Starica Ušakova, ogorčena nesrećom, nasrnula je na generalicu i zasula je grdnjom. Ona joj je govorila *ti*, prekoravala je, grdila, prijetila bogom, i sl. Vinkelova tetka je ispočetka slušala šuteći, sa smjernom pokornošću i samo je govorila:

— Budite milosrdni! On i ja smo već i tako kažnjeni!

»Zatim više nije izdržala i na grdnju je počela odgovarati grdnjom.

— Da nije bilo vašeg sina, — vikala je ona, — moj Kolja sada ne bi ovdje sjedio! Vaš sin ga je uništio! — i t. d.

»Jedva su rastavili starice... Odlukom porotnika, Vinkel je bio osuđen na deset godina robije.«

— Nikonov ima predivan bas! — začu Pavel Sergejič glas svoje žene. — Predivan, gust, sočan bas... Ja ne shvaćam, mila, zašto on ne ide u operu?

Pavel Sergejič razrogači oči i skoči.

— Ti veliš, da Nikonov ima lijep bas? — upita on, provirujući u gostinjsku. — Da Nikonov ima li-je-ep bas?

— Da, Nikonov.

— Eh, majčice, znači da ti ne shvaćaš ništa... — raširi Pavel Sergejič ruke. — Tvoj Nikonov je — krava! Reve, hripljе, kao da iz njega izvlače crijeva, a glas mu vibrira i dršće, kao čep u praznoj boci! Ne podnosim ga! Tvoj Nikonov ima isto toliko sluha kao i ovaj divan!

— Nikonov da je pjevač! — uzbuđivao se on, vraćajući se nakon pet minuta za stol i nastavljajući pisati. — Bože moj, kakva li ukusa! Taj Nikonov je za ulične pjevače, a ne za operu!

Nastavljajući se ljutiti, on je ljutito umočio pero i počeo pisati:

»Generalica Vinkel je otputovala u Peterburg da se pobrine kako njezina nećaka ne bi privezali uz sramotni stup. Dok je ona putovala, Vinkel se požurio da pobjegne iz tamnice.«

— Kakvo divno vrijeme! — uzdahnu u gostinjskoj student.

»Njega pronađoše, — nastavljao je Pavle Sergejič, — na stanici pod teretnim vagonom, odakle ga izvukoše teškom mukom. Čovjek je, očito, još htio da živi... Nesretnik je kezio zube na pratioce i, kad su ga uveli u tamnicu, gorko je plakao.«

— Sada je izvan grada lijepo! — reče Sofja Vasiljevna. — Pavel, ta pusti dođavola to pisanje, bože moj!

Pavel Sergejič je nervozno počeškao vrat i nastavio:

»Tetkina misija nije bila ovjenčana uspjehom... Vinkel je prije odlaska iz rodnoga grada neizostavno morao biti privezan uz sramotni stup, ali ponosna tetka je ustrajala u svojem: uoči građanske kazne, Vinkel se otrovao. Njega su sahranili izvan groblja, na mjestu gdje se sahranjuju samoubice...«

Pavel Sergejič pogleda kroz prozor u zvjezdano nebo, kašljucnu i pođe u gostinjsku sobu.

— Da, bilo bi lijepo sada otklizitì izvan grada! — reče on spuštajući se u naslonjač. — Vrijeme je — divota!

— No, pa što! Ta hajdemo! — uznemiri se žena. — Pođimo, gospodo!

— Eh, vraga! Ja moram završiti priču! Jedva sam polovicu napisao... A lijepo bi bilo pozvati dvije trojkice... kočijaše poslati dođavola, sjesti na kozlić, i — haj, tjeraj! Ah, vrag neka me nosi, što jure! Samo ispočetka treba kod kuće malo kravatu razvezati.

— Izvrsno! Hajde idemo!

— Ne-ne... Ni za što! Ne ću se maknuti s mjesta dok ne završim priču! Nemojte me ni moliti!

— Onda idite i što prije završite! Dok stignu trojke i donese se vino, vi ćete pet puta moći završiti...

Dame saletješe Pavla Sergejiča i prodrmaše ga. On mahnu rukom i pristane.

Student pojuri po trojke i vino, dame se uzmuvaše. Dojurivši u svoju sobu, Pavel Sergejič uhvati pero, udari šakom po rukopisu i nastavi:

»Svaki dan je starica Ušakova išla na sinovljev grob. Kakvo god bilo vrijeme, padala kiša ili vijala bijesna mećava, svako jutro oko deset sati njezini konji su stajali pred vratima groblja, a ona sama stajala je kod groba, plakala i pohlepno, kao da se veseli, gledala u natpis: »Poginu od ruke ubojice.«

Kad se student vratio, Pavel Sergejič na dušak ispi vina i napisa:

»Pet godina dolazila je ona na groblje, ne propuštajući ni jednog dana. Groblje postade njezinim drugim domom. Šeste godine oboli od upale pluća i cijeli mjesec dana nije odlazila sinu.«

— Ta dosta je! — požurivali su Pavla Sergejiča. — Pustite! Dajte još popijte!

— Odmah, odmah... Stigao sam do najinteresantnijeg mjesta... Počekajte, golubići, nemojte mi smetati...

»Stigavši nakon bolesti na groblje, — nastavljao je Pavel Sergejič, — starica je, na svoju prepast, primijetila, da je zaboravila gdje se nalazi grob njezina sina. Bolest joj je pomutila pamet... Ona je jurila po groblju, do pojasa zagazivši u snijeg, molila čuvare... Čuvari su joj mogli samo približno pokazati mjesto, gdje je bio sahranjen njezin sin, jer su, na staričinu nesreću, za njezine duge odsutnosti, križ sa groba ukrali prosjaci, koji su se bavili prodavanjem mrtvačkih križeva.

— Gdje je on? — tumarala je starica. — Gdje je moj sin? Meni su drugi put oduzeli sina!«

— Ta hoćeš li ti već jednom završiti ili ne? — viknu Sofja Petrovna. — Kako je to ružno da jedan prisiljava petoro da ga čekaju! Baci to!

— Odmah, odmah, — mrmljao je Pavel Sergejič, ispijajući čašu vina i mršteći čelo. — Odmah... Eh, ti si mi pokvarila!

Pavel Sergejič je snažno protrljao čelo, tupo pogledao sve, i, nervozno udarajući potpeticama, napisao:

»Ne našavši dragi grob, starica je, blijeda, otkrivene glave, jedva hodajući, sklapajući od iznemoglosti oči, pošla

prema vratima da pođe kući. Ali prije negoli će sjesti u ekipaž, morala je preživjeti još jedno uzbuđenje. Kod ulaza u groblje susrela je Vinkelovu tetku.«

— S takvim ljudima se može samo ovako postupati! — rekla je jedna od gošća i zgrabila sa stola rukopis. — Hajdemo!

Pavel Sergejič je najprije počeo protestirati, ali zatim je odmahnuo rukom, poderao rukopis, grdio zbog nečega urednika i, zviždukajući, odskakutao u predsoblje da obuče dame.

PRODUKT UMJETNOSTI

Držeći pod rukom nešto zamotano u 223-ći broj »Birževih vjedomosti«, Saša Smirnov, jedini sin u majke, načini kiselo lice i uđe u kabinet doktora Košeljkova.

— A, dragi mladiću! — dočeka ga doktor. — No, kako se osjećamo? Što je dobra?

Saša zatrepće očima, stavi ruku na srce i reče uzbuđenim glasom:

— Pozdravila vas je, Ivane Nikolajeviču, mamica i zapovjedila mi da vam zahvalim... Ja sam jedinac u majke, a vi ste mi spasili život... izliječili ste me od opasne bolesti, i... mi oboje ne znamo, kako da vam zahvalimo.

— Dobro je mladiću! — prekinu ga doktor, sjajući od zadovoljstva. — Ja sam učinio samo ono, što bi učinio svaki drugi na mojem mjestu.

— Ja sam jedinac sin u majke... Mi smo siromašni ljudi i, naravno, ne možemo vam naplatiti za vaš trud, i... nama je jako žao, doktore, iako, uostalom, mamica i ja... jedinac sin u majke, smjerno vas molimo da primite u znak naše zahvalnosti... evo ovu stvarčicu, koja... Stvar je skupocjena, od starinske bronce... rijetki produkt umjetnosti.

— Suvišno! — namršti se doktor. — No, a zašto to?

— Ne, ta vi, molim vas, nemojte odbijati, — nastavljao je mrmljati Saša, razmotavajući zamotak. — Odbijanjem biste uvrijedili i mene, i mamicu... Stvar je jako lijepa... od starinske bronce... Donio je u kuću pokojni tatica i mi smo je čuvali, kao dragu uspomenu... Moj tatica je skupljao brončane antikvitete i prodavao ih ljubiteljima... Sada se pak mamica i ja zanimamo time...

Saša je razmotao stvar i pobjednički je postavio na stol. To bijaše oniski svijećnjak od stare bronce, umjetnički rad. Predstavljao je grupu: na pijedestalu su stajale dvije ženske

figure u Evinu kostimu i u pozama, za koje nemam ni smjelosti da ih opišem, niti dovoljno temperamenta. Figure su se koketno smiješile i uopće, izgledale su tako, da se činilo, kad ne bi imale dužnost da podupiru svijećnjak, da bi skočile s pijedestala i napravile u sobi takav darmar, o kojemu je, čitatelju, nepristojno čak i misliti.

Pogledavši u dar, doktor se polako počeškao iza uha, kašljucnuo i neodlučno se useknuo.

— Da, stvar je zaista prekrasna, — promrmljao je on, — ali... ali kako da se izrazim... nije... malo je raspojasana... To više nije dekolte, nego vrag zna šta...

— To jest, zašto?

— Sam đavo ne bi mogao izmisliti ništa gadnije. Ta postaviti na stol takovu fantazmagoriju znači zagaditi cijeli stan!

— Kako vi, doktore, gledate čudnim očima na umjetnost! — uvrijedio se Saša. — Ta to je umjetnička stvar, pogledajte! Toliko ljepote i elegancije ima u njoj, da dušu napunja osjećaj strahopoštovanja i suze vrcaju na oči! Kad ugledaš takvu ljepotu, zaboravljaš na sve što je zemaljsko... Ta pogledajte, koliko je tu pokretljivosti, kakva gomila lakoće, ekspresije!

— Sve ja to odlično shvaćam, mili moj, — prekinu ga doktor, — ali, ta ja sam oženjen čovjek, tu mi trčkaraju dječica, dolaze dame.

— Naravno, ako se gleda sa stanovišta gomile, — reče Saša, — onda se naravno, ta visoko umjetnička stvar prikazuje u drugom svijetlu... Ali, doktore, budite iznad gomile, tim više, što biste svojim odbijanjem duboko uvrijedili i mene i mamicu. Ja sam jedinac sin u majke... spasili ste mi život... Mi vam poklanjamo za nas najdragocjeniju stvar, i... i ja samo žalim, što nemate par za taj svijećnjak...

— Hvala, golubiću, veoma sam zahvalan... Pozdravite mamicu, ali, bože moj, prosudite sami, kod mene se ovdje kreću djeca, dolaze dame... No, uostalom, neka ostane! Ta vama se svejedno ne može objasniti.

— I nema što da se objašnjava, — obradovao se Saša. — Taj svijećnjak postavite ovdje, eto, kraj vaze. Kakva šeta što nema za njega para! Takva šeta! No, zbogom doktore.

Nakon Sašina odlaska doktor je dugo gledao u svijećnjak, češkao se iza uha i razmišljao.

— Stvar je prekrasna, o tom nema sumnje, — razmišljao je on, — i šteta ju je baciti... A da je, pak, ostavim kod sebe, nemoguće je... Hm!... Eto ti problema! Kome bih ga poklonio ili žrtvovao?

Nakon duga razmišljanja on se prisjetio svog dobrog prijatelja, advokata Uhova, kojemu je bio dužan za vođenje parnice.

— Odlično, — odlučio je doktor. — Njemu je, kao prijatelju, nezgodno da od mene uzima novac, i bit će jako pristojno ako mu ja poklonim stvar. Njemu ću ja odnijeti tu đavolštinu! Uostalom, on je neženja i lakomislenjak...

Ne ostavljajući stvar za kasnije, doktor se obukao, uzeo svijećnjak i pošao Uhovu.

— Zdravo prijatelju! — rekao je on, našavši advokata kod kuće. — Eto me k tebi... Došao sam, bratac, da ti zahvalim za tvoje zalaganje... Ne ćeš da uzmeš novaca, pa onda makar uzmi ovu stvarčicu... eto, brajko moj... Stvarčica ti je — divota!

Ugledavši stvarčicu, advokat se neopisivo oduševio.

— Kakva stvarca! — zasmijao se on. — Ah, vrag da ga nosi sasvim, što lopovi izmisliše i takvu stvar! Divota! Krasota! Gdje si se domogao takve krasote?

Izlivši svoje ushićenje, advokat je plašljivo pogledao prema vratima i rekao:

— Samo ti, brate, odnesi svoj dar. Ja ga ne ću uzeti...

— Zašto? — zaplašio se doktor.

— A zato... Meni tu dolazi majka, klijenti... a i posluge me stid.

— Ta-ta-ta... Ne smiješ odbiti! — zamahnu rukama doktor. — To je svinjarija s tvoje strane! To je umjetnička tvorevina... koliko pokreta... ekspresije... Ne ću ni da govorim! Uvrijedit ćeš me!

— Kad bi barem bilo premazano, ili da imaju barem smokvine listove...

Ali doktor je još jače zamahao rukama, uzjurio iz Uhovljeva stana, i zadovoljan, što se otarasio dara iz ruku, pošao kući...

Nakon njegova odlaska, advokat je ogledao svijećnjak, popipao ga prstima sa svih strana i, slično doktoru, dugo razbijao glavu pitanjem: što da radi s poklonom?

»Stvar je predivna, — razmišljao je on, — baciti ju je šteta, a držati kod sebe je nezgodno. Najbolje je — da to nekome poklonim... Evo što, odnijet ću taj svijećnjak večeras komičaru Šaškinu. Bekrije vole slične stvari, a uostalom, on danas ima i benefis...«

Rečeno — učinjeno. Uveče je brižljivo zamotani svijećnjak bio odnesen komičaru Šaškinu. Cijelo veče komičarova svlačionica bila puna muškaraca, koji su došli da se nagledaju poklona, cijelo vrijeme je u svlačionici odzvanjala gungula i smijeh, koji je nalikovao na rzanje konja. Ako je kakva glumica prilazila vratima i pitala »može li se ući?«, u isti čas je odzvanjao hripljivi komičarov glas:

— Ne, ne, dušice, nisam obučen!

Nakon predstave komičar je slijegao ramenima, širio ruke i govorio:

— No, kuda da stavim tu gadariju? Ta ja živim u poštenom stanu! Meni dolaze glumice! To nije fotografija, ne možeš je spremiti u stol!

— A vi je, gospodaru, prodajte, — savjetovao mu je masker, skidajući mu šminku. — Tu u predgrađu živi starica, koja kupuje starinsku broncu... Otiđite i potražite Smirnovu... Svatko je pozna.

Komičar je poslušao... Nakon dva dana doktor Košeljkov je sjedio u svojem kabinetu i, uprvši prst u čelo, razmišljao o želučanim kiselinama. Odjednom se otvoriše vrata i u kabinet uleti Saša Smirnov. On se smiješio, sjao i cijela pojava mu je odisala srećom... U rukama je držao nešto zamotano u novine.

— Doktore! — počeo je on, zadihano. — Zamislite moju radost! Imali ste sreću da smo uspjeli nabaviti par za vaš svijećnjak!... Mamica je tako sretna... Ja sam jedinac u majke... spasili ste mi život...

I Saša je, dršćući od osjećanja zahvalnosti, postavio svijećnjak pred doktora. Doktor je razvalio usta, htio je valjda da nešto kaže, ali nije rekao ništa: zanijemio mu jezik.

JUBILEJ

U gostionici »Kars« održavala se skromna svečanost: glumačka bratija je priređivala ručak tragičaru Tigrovu u čast njegove dvadeset i pete godišnjice rada na umjetničkom poprištu. Za dugim stolom sjedio je sav personal, osim poduzetnika, koji zbog škrtosti nije učestvovao u prilozima za ručak, ali je obećao da će doći potkraj ručka. »Cijenjeni drug« po pravu uzročnika svečanosti, sjedio je na glavnome mjestu, u naslonjaču sa visokim, ravnim naslonom. On je bio crven, mnogo se znojio, kašljuckao, žmirkao očima, uopće, nije se osjećao na svom terenu. Da li se uzbuđivao od bujanja slavljeničkih osjećaja, ili zato, što je došao na ručak, kada je već bio u »sedmom nebu«, teško bijaše razabrati. S desne strane od njega sjedila je grand-dame[1] Likanida Ivanovna Svirepjejeva, objet[2] poduzetnika, s pince-nezom od kornjačevine i obilato napudranim nosom, sa lijeve strane — ingènue[3] Sofja Denisovna Unilova. Od dama su se sa obje strane stola vukla dva reda muškaraca sa obrijanim fizionomijama.

Prije juhe, kada su glumci popili votku i prigrizli, podigao se mudrijaš Babelmandebski i progovorio:

— Gospodo! Predlažem da popijemo zdravicu u zdravlje slavljenika Vasiliska Afrikaniča Tigrova! Urrr... aa...!

Glumci zavikaše ura, podigoše se s mjesta i nasrnuše slavljeniku. Nakon dugoga kucanja i cjelova, kada glumci sjedoše, podignu se jeune premier[4] Violanski, čovjek nesposoban, koji je stekao glas obrazovana glumca samo zato, što govori kroz nos, drži u svojoj sobi rječnik »30000 tisuća stranih riječi« i vješt je u držanju dugih govora.

---

[1] značajna dama
[2] predmet (franc.)
[3] ingènue — glumica, koja igra uloge naivnih djevojaka,
[4] jeune premier — prvi ljubavnik

— Cijenjeni prijatelju! — poče on, sklapajući oči. — Danas se navršilo ravno četvrt stoljeća od onoga časa, kada si ti stupio na trnovitu stazu umjetnosti. Da! Ti se začuđeno, s nekim strahom ogledavaš na put, koji si prošao, i ja vidim kako ti se čelo prekriva borama. Da, bio je to strašan put! U daljini je svjetlucala tvoja zvijezda... Zavijen u neprozirnu tamu, ti si pohlepno stremio k njoj, a na tvojemu putu pružale su se provalije i jaruge, pune sikćućih zmija, amfibija i gadosti.

Dalje je govornik rekao, da nitko nema toliko neprijatelja kao glumci. Izbacujući u zrak misao za mišlju, on je rekao, da čak osrednji glumac, koji radi negdje u provinciji, donosi čovječanstvu mnogo više koristi nego li Strouve, koji gradi mostove, ili Jabločkov, koji izumljuje električnu rasvjetu, — tko može još dvojiti o tome, što je korisnije: kazalište ili željeznice? Raspaljujući se sve više, on je izjavio, kako bi se, kad na njoj ne bi bilo umjetnosti, zemlja pretvorila u pustinju; da svijet pogiba od materijalizma, i da na ljudima, koji služe umjetnosti, leži zadatak da »pale srca« poklonicima zlatnoga teleta. Vrag zna što on sve nije izgovorio, a završio je time, da je zaprijetio šakom prozoru, odbacio ubrus od sebe i rekao, da Tigrova može ocijeniti samo plemenito potomstvo.

Kada je zašutio, glumci su opet urliknuli ura i, bučno se podigavši s mjesta, nasrnuli na slavljenika. Violanski se tri puta poljubio s Tigrovim i, u ime svih drugova, izručio mu maleni album od pliša, na kojemu bijahu zlatnim žicama izvezena slova »V. T.«. Raznježeni tragičar je zaplakao, izgrlio sve, koji su ručali, zatim se, u slatkoj omami, spustio u svoj naslonjač i dršćućim prstima počeo prelistavati album. U albumu je bilo oko dvadeset fotografija, ali nije bilo niti jedne, koja bi barem imalo sličila čovječjoj fizionomiji. Umjesto lica bile su nekakve njuške s iskrivljenim ustima, sa splo-štenim nosovima i previše zatvorenim, ili neprirodno izbuljenim očima. Nijedna kravata nije stajala kako treba, sva lica su imala zvjerski izraz, a glava šaptaoca Pudojedova imala je dvije konture, od koje je jedna bila premazana retušom. (Stvar je u tome, što su se glumci išli fotografirati na Nikolje, nakon proslave triju imendana, a slikao ih je »fotograf Dergačov iz Varšave«, majušni kratkovidni čovječuljak, koji

se u isto vrijeme bavio s tri zanata: fotografiranjem, vađenjem zubiju i posuđivanjem novca uz zalog.).

Prije posluživanja pečenja govorio je prostak, glumac bez putne isprave, koji se nazivao Grigorijem Borščovim. On je istegao vrat, stavio ruku na srce i rekao:

— Poslušaj, Vasja... Časne mi riječi... ubio me bog, ti imaš talenta! Svatko će ti reći, da imaš... I daleko bi ti, braco, dotjerao, da nije te stvari, (govornik se kvrcnu po vratu) i da nema tvog psećeg karaktera... Vrag te nosio, ti svagdje upadaš u tučnjavu i svađu, guraš se sa svojom čestitošću kuda nije potrebno... Ti meni, brate, oprosti, ali ja kako je pravo... o, bože! Imaš takav prljavi karakter, da nikakav đavao s tobom ne može da živi... To je istina! Ti, brate, oprosti, ta ja te volim... i svi te vole...

Borščov se istegao i poljubio slavljenika u obraz.

— Oprosti, dušo draga, — nastavi on. — Ti imaš talenta! Samo ti nemoj to... ne nasrći na portvajn. Nakon votke taj bućkuriš ti je — smrt!

Nakon Borščova progovori sam slavljenik. Oduševljena, plačna lica, žmirkajući očima i gnječeći u rukama rupčić, on se podigao i započeo drščućim glasom:

— Mili i dragi moji drugovi! Dopustite mi da u ovaj radosni dan iskažem pred vama sve, što se nagomilalo ovdje, u prsima, pod svodovima mojega duševnog zdanja... Pred vama stoji starac, pokriven sjedinama, koji stoji jednom nogom u grobu... Ja... ja plačem. Uostalom, što su čovječje suze? Samo malodušna psihijatrija i ništa više! Starče, budi bodar! Ostavi suze! Ne starite, živci! Držite prst uzvišeno i ravno! Pred vama je, drugovi, glumčić Tigrov, onaj isti, koji je prisiljavao da dršću zidovi trideset i šestoro kazališta, onaj isti, koji je glumio likove Belizarija, Othela, Franza Moora! U trideset i šest gradova poznato je moje ime... Eto!

Tigrov posegnu u džep, izvuče odatle snop hotelskih računa i zatrese njime po zraku.

— Evo dokaza! — viknu on, ponosno podižući glavu. — Račun moskovske restauracije »Grand-Hotel«, račun harkovskog hotela »Bellevue«, penzenskog od Varencova, taganroškog »Evropskog«, tambovskog »Grand-hotela«, arhangelskog »Zlatnog sidra«, i tako dalje! Eto! Trideset i šest grado-

va! I što? Nije prolazio ni jedan dan, a da ja ne bih pao kao žrtva gnjusne intrige.

Takav prijelaz u Tigrovljevu govoru ne može se činiti čudnim: postoji prirodni zakon, po kojemu ruski glumac, govoreći čak i o vremenu, ne može prešutjeti intrige...

— Svatko, tko god je mogao, rasplitao je preda mnom mreže podlosti i jezuitizma! — nastavljao je tragičar, ljutito prevrćući očima. — Ja ću sve ispričati! Neka vam se kose nakostriješe, neka vam se krv zaledi u žilama i zadršću zidovi, ali neka istina iziđe na vidjelo! Ne bojim se ničega!

Ali istina nije uspjela da iziđe na vidjelo, jer su se otvorila vrata i u salu je ušao poduzetnik Feniksov-Dijamantov, visoki, mršavi čovjek sa licem penzioniranog advokata i velikim komadima vate u ušima. Ušao je, kako uopće ulaze svi ruski direktori kazališta: gegajući nožicama, trljajući ruke i plašljivo se okrećući natrag, kao da je malo prije ukrao kokoš ili dobio od žene dobrano po glavi. Kao i svi preduzimači, i on je izgledao ozeblo i okrivljeno, govorio je odvratnim, ljubaznim tenorićem, i svaki čas je davao utisak čovjeka, koji se nekuda žuri i koji je nešto zaboravio.

— Zdravstvuj, Vasilisk Afrikanič, — brzo progovori on, prilazeći slavljeniku. — Čestitam ti, golubiću... Oh, izmučio se! No, nek ti bog dade, shvaćaš... Ta ja te poznam petnaest godina! Ta ja te se sjećam kad si još služio kod Miloslavskoga! Oh, posve sam se izmorio.

Dijamantov se plašljivo ogledao i, trljajući ruke, sjeo za stol.

— Ovaj čas sam bio kod gradskog načelnika, — nastavi on, — ispitivački ogledavajući tanjure. — Pozivao me na čaj, ali sam mu odbio... Prosto sam se izmučio jureći! S prilogom za ručak ja, čini se, nisam učestvovao, no svejedno ja... ću votke popiti.

— Nastavi, nastavi! — zamahnuše glumci, obraćajući se slavljeniku:

— Ako se, gospodo, moje riječi, nekome nisu svidjele, onda neka taj iziđe, ali ja sam navikao da govorim istinu i... i ne bojim se nikakva đavla... Nitko mi ne može zabraniti da govorim... Da... Što želim, to i govo... govorim... Ja sam slobodan!

— No, pa govori!

— Ja vam uopće želim reći, da je scenska umjetnost pa... pala... A zašto? Ta zato, što je ona pala u ruke... (tragičar načini zvjersko lice i nastavi šištavim polušaptom)... pala u ruke gnjusnih kulaka, prezrenih rrrobova, koji su se polakomili za kopjejkama, krvnika umjetnosti, stvorenih zato, da pužu, a ne da kraljuju u hramu muza! Da-a!

— Počekaj, počekaj, — prekinu ga Dijamantov, stavljajući u tanjur guščetine s kupusom. — Nije tako! Umjetnost je, stvarno, pala, ali zašto? Zato, što su se promijenili nazori! Sada se traži od scene životnost. Mili moj, za scenu nije potrebna životnost! Dođavola s njom! Nju možeš vidjeti svagdje: i u krčmi, i kod kuće, i na sajmu, ali za kazalište ti daj ekspresiju! Za njega je potrebna ekspresija!

— Kakva vražja ekspresija! Potrebno je, da bude što manje varalica i nitkova, a ne ekspresija! Je li vrag u njoj, u ekspresiji, ako glumci po cijele mjesece ne dobivaju plaće!

— Eto vidiš, kakav si ti! — uzdahnu poduzetnik, praveći plačno lice. — Uvijek ti žuriš da kažeš bilo kakvu zajedljivu stvar! I zašto ta ciljanja, nišanjenja? Zašto ne govoriš ravno, u oči... Uostalom, ja nemam vremena, ta ja sam samo na čas dojurio... Moram još odjuriti u tipografiju...

Dijamantov skoči, zavrti se oko stola, žalosno pogleda u guščetinu i, pozdravivši sve, odgega prema izlazu.

— A naslonjačić ste uzeli iz kazališta! — reče on, prilazeći vratima i pokazujući naslonjač, na kojemu je sjedio slavljenik. — Ne zaboravite da ga donesete natrag, jer ćemo igrati »Hamleta«, pa Klaudije ne će imati na čemu da sjedi. U zdravlju!

Nakon njegova odlaska slavljenik se naljutio.

— Tako čestiti ljudi ne rade, — promrmljao je. — To je podlo od vaše strane... Zašto me niste podržali? Htio sam tog psa na mrtvo izubijati...

Kada su se nakon deserta dame oprostile i otišle, slavljenik je potpuno omlohavio i počeo nepristojno grditi. Boce s vinom bijahu već prazne, i zato su glumci opet počeli piti votku. Sa svih krajeva stola počeše pričati anegdote, a kada je zaliha anegdota bila iscrpljena, počeše uspomene o preživjelim događajima. Te uspomene uvijek služe kao najljepši ures glumačkih društava. Ruski glumac je beskrajno simpatičan

kada je iskren, i, umjesto da govori gluposti o intrigama, propasti umjetnosti, pristranosti štampe i dr., priča o onom, što je vidio i čuo... Ponekada je dovoljno poslušati bilo kakvog omršavjelog, ispijenog komičara, koji se sjeća prošlosti, da u vašoj mašti iskrsne jedna od najprivlačnijih, poetskih slika, slika čovjeka, lakomislena do groba, besmislenog, često puta punog mana, ali neumorna u svojim skitnjama, izdržljiva kao kamen, bijednog, nemirnog, koji uvijek vjeruje i uvijek je nesretan, koji svojom širokogrudnom prirodom, bezbrižnošću i nesvakidašnjim načinom života podsjeća na nekadašnje bogatire[1]... Dovoljno je poslušati te uspomene, da se oproste pripovjedaču sve njegove griješke, učinjene hotimice i nehotice, da se čovjek zanese i pozavidi mu.

Oko deset sati društvo poče da plaća za ručak, što, naravno, nije prošlo bez dugih razgovora i pozivanja vlasnika gostionice. Budući da je bilo rano za spavanje, svi glumci se otpraviše iz »Karsa« u »Gruziju«, gdje su igrali biljar i pili pivo.

— Gospodo, šampanjca! — raskuraži se slavljenik, — danas že... želim piti šampanjca! Sve častim!

Ali šampanjac nisu mogli da piju, jer se u tragičarevu džepu ne nađe niti kopjejke.

— Grriša! — mrmljao je on, izlezeći iz »Gruzije« s Borščovim i Violanskim. — Još bi mogli otići u »Prrag«... Još je rano za spavanje! Gdje bih dobio pet srebrnih?

Glumci se zaustaviše i počeše misliti.

— Znaš li što? — izmisli Violanski. — Odnesimode album Dergačovu! Koga vraga će ti on? Oh, bože! Dat će nam tri srebrena — i bit će za nas!

Slavljenik se složio, i nakon četvrt sata tri putnika su već kucali na Dergačovljeva vrata.

---

[1] junaci iz ruskih narodnih pjesama.

TKO JE KRIV?

Moj stric Petar Demjanič, suhi, žučljivi koleški savjetnik, koji jako nalikuje na staru sušenu morunu, u koju je usađena palica, jednom, spremajući se u gimnaziju, gdje je predavao latinski, primijeti, da su korice njegove sintakse izjeli miševi.

— Slušaj, Praskovja, — rekao je on, ulazeći u kuhinju i obrativši se kuharici. — Otkuda su nam se to navadili miševi? Molim te, jučer su mi nagrizli cilindar, danas su mi uništili sintaksu... Tako će, znači, početi jesti i odjeću!

— A što ja mogu da učinim? Nisam ih ja donijela! — odgovori Praskovja.

— Mora se nešto učiniti! Trebala bi nabaviti mačku, ili nešto...

— Mačku imamo, ali, ona nije ni za što.

I Praskovja pokaza u kut, gdje je uz metlu, savivši se poput kifle, drijemao, mršav poput trijeske, bijeli mladi mačak.

— Zašto on nije ni za što? — upita Petar Demjanič.

— Još je mlad i glup. Počekajte, njemu još nema niti dva mjeseca.

— Hm... Onda ga treba priučiti! Umjesto da tako leži, bolje neka se priučava.

Rekavši to, Petar Demjanič je zabrinuto uzdahnuo i izišao iz kuhinje. Mače je podiglo glavu, lijeno ga pogledalo i opet zatvorilo oči.

Mače nije spavalo, nego je razmišljalo. O čemu? Ne upoznavši stvarni život, ne imajući nikakve zalihe utisaka, ono je moglo misliti samo instinktivno i zamišljati život po onim slikama, koje je dobilo u nasljedstvo zajedno s tijelom i krvlju od svojih praroditelja tigrova (gledaj Darwina).

Njegove misli imale su karakter sanjiva buncanja. Njegova mačja mašta zamišljala je nešto nalik na Arapsku pustinju, kojom su kružile sjene, što su jako nalikovale na Praskovju, peć i na metlu. Usred sjena odjednom se pojavljivala zdjelica s mlijekom; zdjelici su izrastale šape, ona se počinjala kretati i pokazivati sklonost za bijeg; mačić je skočio i, zamirući od krvožednog sladostrašća, zabo u nju nokte... Kad je zdjelica iščezla u magli, pojavio se komadić mesa, što ga je ispustila Praskovja; meso je s plašljivim piskom jurilo nekuda ustranu, ali mače je opet skakalo i zabolo u nj nokte... Sve, što god se prisnilo mladom sanjaru, imalo je kao svoju zadnju točku skok, kandže i zube... Tuđa duša je — nepoznata, a mačja pogotovo, ali koliko su tek opisane slike bliske istini, vidi se iz slijedeće činjenice: predajući se sanjivim maštanjima, mače je odjednom skočilo, blistavim očima pogledalo Praskovju, nakostrušilo dlaku i, skočivši, zabolo kandže u kuharičine skute. Mačić se očito rodio kao mišolovac, kao potpuno dostojan nasljednik svojih krvožednih predaka. Sudbina ga je odredila da bude strah i trepet podruma, smočnica i ambara, kad ne bi bilo odgoja... Uostalom, ne ćemo juriti naprijed.

Vraćajući se iz gimnazije, Petar Demjanič je ušao u sitničariju i kupio mišolovku za petnaest kopjejaka. Kod ručka je on nadjenuo na kukicu komadić kotleta i postavio klopku pod divan, kuda su se spremale zadaćnice učenika, prepuštene Praskovji za kućne potrebe. Točno u šest sati uveče, kada je poštovani latinist sjedio za stolom i ispravljao đačke bilježnice, pod divanom se odjednom začu: »škljoc!«, i to tako glasno, da je moj striček zadrhtao i ispustio pero. Ne oklijevajući, on je prišao divanu i izvukao mišolovku. Majušni, pravcati miš veličine naprstka, njuškao je žicu i drhtao od straha.

— Aha-a! — promrmlja Petar Demjanič i tako zlurado pogleda u miša, kao da se odlučio da mu dade jedinicu. — Uhva-a-tio se, po-dlac! Čekajder, ja ću ti pokazati kako se jede sintaksa!

Nagledavši se svoje žrtve, Petar Demjanič postavi mišolovku na pod i viknu:

— Praskovja, miš se uhvatio! Doneside ovamo mačkicu!

— Odma-a! — odazove se Praskovja i za časak uđe, držeći na rukama potomka tigrova.

— Odlično! — promrmlja Petar Demjanič trljajući ruke. — Mi ćemo ga priučiti... Stavi ga ispred mišolovke... Eto tako... Daj mu da ponjuši i pogleda... Eto tako...

Mali mačak je začuđeno pogledao u strica, u naslonjače, u nedoumici ponjušio mišolovku, zatim, uplašivši se vjerojatno svijetlog plamena svjetiljke, i pažnje, koja bijaše upravljena u njega, trgnuo se i užasnuto odjurio k vratima.

— Stoj! — viknuo je stric, hvatajući ga za rep. — Stoj, podlače jedan! Miša si se, budalo, uplašio! Gledaj: to je miš! Ta gledaj! No? Gledaj, velim ti!

Petar Demjanič uze mače za šiju i gurnu mu njuškicu u mišolovku.

— Gledaj, mrcino! Uzmide ga, Praskovja, i drži... Drži ga prema vratima... Kad ja ispustim miša, i ti njega istodobno ispusti... Čuješ li? Istodobno ga puštaj! No?

Stric poda svom licu tajanstven izraz i otvori vratašca... Miš neodlučno iziđe, onjuška zrak, i poput strijele odjuri pod divan... Ispušteni mačić podignu rep uvis i odjuri pod stol.

— Pobježe! Pobježe! — zavika Petar Demjanič, praveći svirepo lice. — Gdje je on, nitkov? Pod stolom? Počekaj samo...

Stric izvuče mačića ispod stola i zatrese njime po zraku...

— Nitkove jedan... — zamrmlja on, vukući ga za uho. — Evo ti! Hoćeš li drugi puta zijevati? Nnnitkove...

Drugi dan Praskovja opet začu povik:

— Praskovja, miš se uhvatio! Doneside ovamo mačića!...

Mali mačak se, nakon jučerašnje uvrede, zabio pod peć i nije odande izlazio cijelu noć. Kad ga je Praskovja izvukla i, držeći ga za vrat, donijela u kabinet i postavila pred mišolovku, on je zadrhtao cijelim tijelom i žalobno zamijaukao.

— No, daj mu da odmah dođe k sebi! — zapovjedi Petar Demjanič. — Neka gleda i njuši. Gledaj i priučavaj se! Stoj, crko da bog da — viknu on, primijetivši kako se mačić povlači od mišolovke. — Izmlatit ću ga! Povuci ga za uho! Eto tako... No, sad ga postavi pred vratašca...

Stric polako podignu vratašca... Miš jurnu ispod same njuške mačeta, udari o ruku Praskovje i pobježe pod ormar, a mačić pak, osjetivši se na slobodi, načini očajnički skok i zabije se pod divan.

— Drugoga miša je propustio! — zavapi Petar Demjanič. — Ta kakva je to mačka?! To je ništarija, đubre! Izmlati ga! Kod mišolovke ga istuci!

Kada se uhvatio treći miš, mačić je, pogledavši mišolovku i njezina obitavaoca, počeo da se trese cijelim tijelom i ogrebao je Praskovji ruku...

Nakon četvrtog miša stric je pobjesnio, udario mače nogom i rekao:

— Odnesi tu gadariju! Da ga već danas ne vidim u kući! Baci ga nekuda! Ne vrijedi ni pišiva boba!

Prođe godina dana. Mršavi i slabi mačić izrasao je u solidnog i razumnog mačka. Jednom je, provlačeći se kroz stražnje dvorište išao na ljubavni sastanak. Kad je već bio blizu cilja, on odjednom začu šuškanje, a odmah nakon toga ugleda miša, koji je od valova za napajanje jurio prema konjušnici... Moj junak se nakostriješio, savio leđa poput duge, zašištao i, zadrhtavši cijelim tijelom, malodušno nagnuo u bijeg.

Avaj! Katkada se i ja osjećam u smiješnom položaju mačka, koji bježi. Slično mačetu, u svoje vrijeme sam imao čast da kod strica učim latinski. Sada, kad mi se negdje dogodi da ugledam bilo kakvo djelo klasične starine, ja, umjesto da se prijatno uzbudim, počinjem da se prisjećam ut consecutivum-a[1] nepravilnih glagola, sivožutog lica stričevog, ablativa apsolutnog[1]... problijedim, kose mi se nakostriješe, i, slično mačku, ja udarim u podli bijeg.

---

[1] termini iz lat. gramatike.

VANJKA

Vanjka Žukov, dečko od devet godina, koji je prije tri mjeseca pošao u nauk obućaru Aljahinu, noću uoči Božića nije legao da spava. Sačekavši da gazda, gazdarica i pomoćnici odu na jutrenje, on je izvadio iz gazdina ormara bočicu sa tintom i držalo sa zarđalim perom i, raširivši pred sobom zgužvan list papira, počeo pisati. Prije nego što će napisati prvo slovo, nekoliko puta se plašljivo osvrnuo i pogledao na vrata i prozore, pogledao ispod oka na tamnu sliku, ispod koje su se s obje strane pružale police, i isprekidano uzdahnuo. Papir je bio na klupi, a on je klečao pred klupom.

»Mili djedice, Konstantine Makariču! — pisao je on. — Evo ti pišem pismo. Čestitam vam Božić i želim ti sve od gospoda boga. Nemam ni oca ni matere, samo si mi ti ostao.«

Vanjka je pogledao na mračan prozor, u kome se svjetlucao odsjaj njegove svijeće, i živo zamislio svoga djeda. Konstantina Makariča, koji je noćni stražar kod gospode Živarevih. To je mali, mršav, ali neobično okretan i živ starčić, star po prilici šezdeset i pet godina, vječno nasmijana lica i pijanih očiju. Danju spava u kuhinji za poslugu ili ćaska s kuharicama, a noću, umotan u širok kožuh, hoda kraj zgrada i lupa svojom batinom. Za njim, oborivši glave, koračaju stara Kaštanka i psić Vjun, prozvan tako zbog svoje crne dlake i tijela, dugačkog kao u lasice. Taj Vjun je vanredno pun poštovanja i ljubezan, podjednako milo gleda, kako na svoje, tako i na tuđe, ali mu nitko ne vjeruje. Pod njegovom uljudnošću i smjernošću krije se jezuitska podmuklost. Nitko se ne umije bolje od njega navrijeme prikrasti i zgrabiti za nogu, zavući se u ledanu, ili ukrasti od seljaka kokošku. Već su mu često polomili stražnje noge, dvaput ga vješali, svake nedjelje ga skoro premlaćivali, ali on je uvijek ostajao u životu.

Sad, zacijelo, djed stoji na kapiji, škilji u svijetle, crvene prozore seoske crkve i, lupkajući čizmama od filca, ćaska s poslugom. Batina mu je privezana za pojas. On pljeska rukama, drhti od studeni, starački se cereći, štipa čas sobaricu, čas kuharicu.

— Hoćete li malo burmuta? — veli on, pružajući seljankama svoju duvanjaru.

Žene šmrču i kišu. Djeda obuzima neopisiv zanos, on se veselo smije iz sveg glasa i viče:

— Miči se, smrzavče!

Daju i psima da šmrču burmut. Kaštanka kiše, krivi njušku i, uvrijeđena, odlazi ustranu. Vjun iz uljudnosti ne kiše i vrti repom. A vrijeme je divno. Zrak je tih, prozračan i svjež. Noć je tamna, ali se vidi cijelo selo, sa bijelim krovovima i pramičcima dima iz dimnjaka, drveće, posrebreno injem, snježni nanosi. Po cijelom nebu osule su se zvijezde, koje veselo trepere, a kumovska slama pokazuje se tako jasno, kao da su nebo pred blagdan umili i istrljali snijegom.

Ivica je uzdahnuo, umočio pero te nastavio pisati:

»A večeras su me tukli. Gazda me je izvukao za uši u dvorište i izdevetao kajišem zato, što sam njihao njihovo dijete u kolijevci i slučajno zaspao. A u nedjelju mi je gazdarica naredila da očistim haringu, a ja počeo s repa, a ona uzela haringu, pa mi njenu glavu počela turati u lice. Pomoćnici mi se rugaju, šalju me u gostionicu po votku i naređuju, da kradem od gazde krastavce, a gazda tuče čim stigne. A jesti ne daju skoro ništa. Ujutro dadu hljeba, za ručak kaše, a uveče opet hljeba, a što je čaja ili juhe, to gazda i gazdarica sami požderu. A naređuju mi da spavam u predsoblju, a njihovo dijete plače, ja nimalo ne spavam, već ljuljam kolijevku. Mili djedice, smiluj mi se, tako ti boga, odvedi me odavde kući, u selo, ovdje nikako ne mogu ostati ... Klanjam ti se do zemlje i vječito ću se za tebe moliti bogu, odvedi me odavde, jer ću inače umrijeti ...«

Vanjka je iskrivio usta, obrisao svojom crnom šakom oči i zajecao.

»Ja ću ti duhan trti, — nastavljaše on: — bogu se moliti, a ako što zgriješim, tuci me kao Sidorovu kozu. A ako misliš, da ne ću imati posla, ja ću, tako mi Krista, moliti ekonoma da mu čistim cipele, ili ću mjesto Fedjke ići u čo-

bane. Djedice mili, ja ovdje nikako ne mogu ostati, prosto mi je smrt ovdje. Htio sam pješice pobjeći u selo, ali nemam cipela i bojim se da ću se smrznuti. A kad odrastem, ja ću te zato hraniti i nikom ne ću dati da te vrijeđa, a kad umreš, molit ću se za pokoj tvoje duše, jednako kao i za majku Pelageju.«

»A Moskva je velik grad. Kuće su sve gospodske i konja ima mnogo, a ovaca nema i psi nisu ljuti. Ovdje djeca ne idu sa zvijezdom i u pjevnicu nikoga ne puštaju a jedamput sam vidio u jednom dućanu, u izlogu, prodaju udice zajedno sa štapom i za svaku vrst ribe, vrlo su jake, čak je jedna udica takva, da bi izdržala soma od puda. I vidio sam dućane, u kojima ima svakojakih pušaka, kao kod našeg gospodina, tako da po prilici koštaju sto rubalja... A u mesnicama ima tetrijeba i jarebica, i zečeva, a gdje ih love, to prodavači ne kazuju.«

»Mili djedice, a kad kod gospoštije bude jelka sa poklonima, uzmi za mene zlatan orah i sakrij ga u zeleni sandučić. Izmoli ga od gospođice Olge Ignjatijevne, reci — za Vanjku.«

Vanjka je grčevito uzdahnuo i opet upro pogled u prozor. Sjetio se, kako je po jelku za gospoštiju uvijek išao djed i vodio sobom unuka. To je bilo veselo vrijeme! I djed je stenjuckao, i mraz je stenjuckao, a gledajući njih, i Vanjka je stenjuckao. Pokatkad, prije nego što odsiječe jelku, djed ispuši lulu, dugo šmrče burmut, smije se ozeblom Vanjki... Mlade jelke, sve u inju, stoje nepomično i čekaju koja će od njih da umre. Kudgod se okreneš, po snijegu leti hitri zec... Djed ne može a da ne vikne:

— Drž, drž... drž! Ah, kusi đavole!

Odsječenu jelku djed nosi u dvor, a tamo se laćaju da je opreme. Najviše je bila u poslu gospođica Olga Ignjatijevna, ljubimica Vanjkina. Dok je još bila živa Vanjkina mati Pelageja, i bila u dvoru sobarica, Olga Ignjatijevna hranila je Vanjku žutim šećerom i. iz dokolice naučila ga čitati, pisati, računati do sto i čak plesati kadrilu. A kad je Pelageja umrla, siroče Vanjku poslali su u kuhinju za poslugu k djedu, a iz kuhinje u Moskvu postolaru Aljahinu...

»Dođi, mili djedice, — nastavljao je Vanjka, — kao Hrista boga te molim. odvedi me odavde. Požali me, nesretno siroče, jer me svi tuku, i užasno sam gladan, a žalost je takva, da ti

ne mogu reći, neprestano plačem. A onomadne me gazda udario kalupom tako po glavi, da sam pao i jedva došao k sebi. Jadan je moj život, gori od ma kojeg pseta... A još pozdravljam Aljonu, grbavog Jegorku i kočijaša, a harmoniku moju ne daj nikomu. Ostajem tvoj unuk Ivan Žukov, mili djedice, dođi.«

Vanjka je savio ispisani list na četvoro i stavio ga u kuvertu, koju je sinoć kupio za kopjejku... Razmislivši malo, umočio je pero i napisao adresu:

Na selo djedici.

Zatim se počešao, razmislio i dodao: »Konstantinu Makariču«. Zadovoljan što mu nisu smetali u pisanju, metnuo je kapu na glavu i, ne oblačeći kratke bunde, onako u košulji otrčao na ulicu...

Prodavači u mesnici, koje je sinoć pitao, rekli su mu, da se pisma spuštaju u poštanske sandučiće, a iz sandučića ih raznose po cijeloj zemlji na poštanskim trojkama s pijanim kočijašima i zvučnim praporcima. Vanjka je dotrčao do prvog poštanskog sandučića i turio u otvor dragocjeno pismo...

Uljuljan slatkim nadanjima za čas je tvrdo zaspao... Sanjao je peć. Na peći sjedi djed, spustivši bose noge, i čita pismo kuharicama. Oko peći hoda Vjun i maše repom...

NA PUTU

Na grudima stijene velikana...
Noćio oblačak zlatan

L j e r m o n t o v

U sobi, koju sam vlasnik krčme, kozak Semjon Čistopljuj, naziva »putničkom«, to jest namijenjenoj isključivo za prolaznike, za velikim neobojanim stolom sjedio je visok, razvijen muškarac od kojih četrdeset godina. Nalaktivši se o stol i poduprvši glavu šakama, on je spavao. Komadičak lojane svijeće, utaknut u kutijicu od pomade, osvjetljavao je njegovu riđu bradu, debeli široki nos, potamnjele obraze, guste, crne obrve, koje su se nadvjesile ponad zatvorenih očiju... I nos, i obrazi, i obrve, sve crte, svaka za sebe, bile su grube i oštre, kao namještaj i pećica u »putničkoj« sobi, ali zajedno, one su davale nešto skladno i čak lijepo. Takva je već, kako se govori, sudbina ruskog lica: što su krupnije i oštrije njegove crte, ono se čini mekšim i dobrodušnijim. Muškarac je bio obučen u gospodski kaput, već ponošen, ali opšiven novom širokom vrpcom, u plišani prsluk i široke crne hlače, zataknute u velike čizme.

Na jednoj od klupa, koje su se pružale svuda uz zid, na krznu lisičje bunde, spavala je djevojčica od osam godina, u suknjici cimetaste boje i u dugim crnim čarapama. Lice joj je bilo blijedo, kose plavkaste, ramena uska, cijelo tijelo mršavo i tanano, ali nos joj je izgledao isto tako poput debele bubuljice, kao i u muškarca. Ona je čvrsto spavala i nije osjećala kako joj se savijeni češalj, što joj je spuznuo s glave, zarezuje u obraz.

»Putnička« soba izgledala je svečano. U zraku je mirisalo na svježe oprane podove, na konopcu, koji se pružao dijagonalno preko cijele sobe, nisu kao obično, visjele krpe, i u

kutu, nad stolom, bacajući crvenu pjegu na lik Georgija Pobjedonosca, svjetlucala je svjetiljčica. Po nekom najstrožem i najbrižljivijem postepenom redanju religioznih i svjetovnih slika, od ikone, koja je zauzimala obje strane kuta, vukao se red loših drvoreza. Uz prigušeno svijetlo svjećice i crvenog fenjerčića, slike su predstavljale jednu usku traku, pokrivenu crnim mrljama; kada je, pak, zemljana pećica, pjevuckajući u jedan glas s nevremenom, s uzdahom udisala u sebe zrak, a cjepanice, kao da su se osvijestile, zaplamsavale jarkim plamenom i ljutito brundale, tada su na drvenim zidovima počele iskakivati crvene mrlje, i moglo se vidjeti, kako su nad glavom muškarca, koji je spavao, izrastali sad starac Serafim, sad šah Nasredin, sad ugojeni, smeđi mladić, izbuljivši oči i šapćući nešto na uho djevojci sa neobično tupim i ravnodušnim licem...

Na dvorištu je bjesnjela bura. Nešto bijesno, ljutito, ali duboko nesretno, poput bijesne zvijeri se vrtjelo oko krčme i trudilo se da provali unutra. Udarajući vratima, lupajući o prozore i krov, grebući zidove, ono je sad prijetilo, sad molilo, a sada bi utihlo za čas, i zatim bi se sa veselim, izdajničkim jecajem zavuklo u dimnjak peći, ali tu su praštale cjepanice i vatra je, kao bijesan pas, bijesno jurila u susret neprijatelju; počinjala je borba, a nakon nje ridanje, pisak, ljutito revanje. U svemu tome osjećala se i pakosna tuga, i nezadovoljena mržnja, i uvrijeđena nemoć onoga, koji je nekada navikao na pobjede...

Očarana tom divljom, nečovječnom muzikom, »putnička« soba, činilo se, zauvijek se ukočila. Ali eto, škrinuše vrata, i u sobu uđe krčmarski dječačić u novoj cicanoj rubahi. Hramajući na jednu nogu i žmirkajući pospanim očima, on je prstima popravio svijeću, podložio cjepanicom peć i izišao. U isti čas je u crkvi, koja se u Rogačama nalazi tristo koraka od krčme, počela izbijati ponoć. Vjetar se igrao zvonjavom kao s pahuljicama snijega, jureći za zvukovima zvona, on ih je lovio na ogromnom prostoru, tako da su se neki udarci prekidali ili otezali u dugi valoviti zvuk, a drugi su posve iščezavali u općem metežu. Jedan udarac je tako glasno zazvonio sobom, kao da su zvonili ispod samih prozora. Djevojčica, koja je spavala na lisičjem krznu, zadrhtala je i podigla glavu. Časak je besmisleno gledala u mračni prozor, na Nasre-

dina, po kojemu je u taj čas spuznulo bakreno svijetlo od pećice, zatim je skrenula pogled na muškarca koji je spavao.

— Tata! — rekla je.

Ali muškarac se nije micao. Djevojčica je ljutito maknula obrvama, legla i skupila noge. Iza vrata u krčmi netko je glasno i otegnuto zijevnuo. Uskoro se zatim začulo pištanje brave na vratima i nejasni glasovi. Netko je ušao i, stresajući sa sebe snijeg, tupo je zatoptao pustenim čizmama.

— Čeg? — lijeno je pitao ženski glas.

— Gospođica Ilovajska je stigla... — odgovorio je bas.

Opet je škrinula brava na vratima. Začuo se šum jurećeg vjetra. Netko je, vjerojatno hromi dječak, pritrčao vratima, koja su vodila u »putničku«, učtivo se nakašljao i dirnuo rezu.

— Ovamo, majčice-gospođice, izvolite, — rekao je pjevušeći ženski glas, — kod nas je tu čisto, ljepotice...

Vrata se otvoriše, i na pragu se pokaza bradati mužik, u kočijaškom kaftanu, sa velikim kovčegom na ramenu, sav, od glave do peta, oblijepljen snijegom. Iza njega je ušla oniska, gotovo dvaput niža od kočijaša, ženska pojava bez lica i ruku, zamotana, zavijena, nalik na uzao i također pokrivena snijegom. Od kojičaša i djevojke koja nalikovaše uzlu provijavalo je vlagom, kao iz podruma, tako da se plamen svjećice zaljuljao.

— Kakve gluposti! — rekao je ljutito uzao. — Odlično se može putovati! Preostalo nam je da pređemo samo dvanaest vrsta, skoro sve kroz šumu, i kad ne bismo zalutali...

— Zalutali ne zalutali, ali konji ne će da idu, gospođice! — odgovarao je kočijaš. — I gospode, budi volja tvoja, kao da sam ja hotimice!

— Bog zna kuda si me dovezao... Ali tiše... Tu, čini se, spavaju. Odlazi odavde...

Kočijaš postavi kovčeg na pod, pri čemu mu se sa ramena prosuše krpe snijega, ispusti jecavi zvuk kroz nos i iziđe. Djevojčica je zatim vidjela kako su iz sredine uzla ispuzle dvije malene ručice, podignule se gore i ljutito počele odrješivati čvor od šalova, rubaca i marama. Najprije je na pod pao veliki šal, zatim kapuljača, iza nje bijeli povezni rubac. Oslobodivši glavu, došljakinja je skinula plašt i odjednom se suzila za polovicu. Sada je već bila u dugom sivom

kaputu sa velikim dugmetima i isturenim džepovima. Iz jednog džepa izvukla je papirnati svežanj s nečim, iz drugoga svježanj velikih teških ključeva, koji je položila tako nepažljivo, da se muškarac, koji je spavao, trgnuo i otvorio oči. Neko vrijeme on je tupo gledao uokolo, kao da ne shvaća gdje je, zatim je stresao glavom, otišao u kut i sjeo... Došljakinja je skinula kaput, od čega se opet za polovicu suzila, skinula čizme od pliša i također sjela.

Sada više nije nalikovala zavežljaju. To je bila mala, mršava brineta od dvadeset godina, tanka kao zmijica, dugoljasta bijela lica i kovrčavih kosa. Imala je dug, oštar nos: brada joj je također bila duga i oštra, trepavice duge, kutovi usana oštri i, zahvaljujući toj sveopćoj oštrini, izraz lica činio se zajedljivim. Obučena u crnu haljinu, sa gomilom čipaka oko vrata i na rukavima, sa oštrim laktovima i dugim ružičastim prstima, ona je naličila na portrete srednjovjekovnih engleskih gospođa. Ozbiljan, skoncentrirani izraz lica, još je više povećavao tu sličnost...

Brineta je ogledala sobu, bacila pogled na muškarca i djevojčicu i, slegnuvši ramenima, sjela do prozora. Mračni prozori su drhtali od vlažnog zapadnjaka. Krupne pahulje snijega, bliješteći bjelinom, padale su na stakla, ali su odmah iščezavale, jer ih je odnosio vjetar. Divlja glazba postajala je sve jača...

Nakon duge šutnje djevojčica se odjednom uzvrti i reče, ljutito isprekidajući svaku riječ:

— Gospode! Gospode! Kako sam nesretna! Nesretnija od svih!

Muškarac se podigao i hodom okrivljenika, koji se uopće nije slagao s njegovim golemim stasom i velikom bradom, odgegao se djevojčici.

— Ti ne spavaš, mila? — upita on glasom koji se izvinjavao. — Šta želiš?

— Ništa ne želim! Boli me rame! Ti si, tata, zločest čovjek i bog će te kazniti! Vidjet ćeš samo kako će te kazniti!

— Golubice moja, ja znam da te boli rame, ali što ja mogu učiniti, mila? — reče muškarac tonom, kakvim se pripiti muškarci izvinjavaju pred svojim strogim suprugama. — To te, Saša, od puta boli rame. Sutra ćemo stići na cilj, odmoriti se, i ono će proći...

— Sutra sutra... Ti mi svaki dan govoriš sutra. Još ćemo putovati dvadeset dana!

— Ali, mila, časne mi očinske riječi, sutra ćemo stići. Ja nikada ne lažem, a ako nas je zadržala mećava, onda nisam ja kriv.

— Ja ne mogu više trpjeti! Ne mogu! Ne mogu!

Saša je oštro zatoptala nogom i napunila sobu neprijatnim pištavim plačem. Otac je mahnuo rukom i izgubljeno pogledao u brinetu. Ta je slegnula remenima i neodlučno prišla Saši.

— Poslušaj, draga, — rekla je ona, — ta zašto da plačeš? Istina, nije dobro ako te boli rame, ali, ta što da se radi?

— Vidite, gospodarice, — brzo poče govoriti muškarac kao da se opravdava, — mi nismo spavali dvije noći, nego smo putovali u tom odvratnom ekipažu. No, naravno, prirodno, da je ona bolesna i tuguje... I još smo, znate li, dobili pijana izvoščika, kovčeg su nam ukrali... mećava je stalno, ali zašto, gospodarice, da se plače? Uostalom, ovaj san u sjedećem položaju me je umorio i ja sam upravo kao pijan. Oh, bože, Saša, i bez tebe mi je mučno, a ti još plačeš!

— Naravno, ne treba plakati, — reče brineta. — Plaču samo mala djeca koja još sišu. Ako si bolesna, mila, onda se treba skinuti i spavati... Deder da se skinemo!

Kad je djevojčica bila skinuta i umirena, nastupi opet šutnja. Brineta je sjedila uz prozor i u nedoumici ogledavala krčmarsku sobu, ikonu, pećicu... Očito joj se činila čudnom i soba, i djevojčica sa svojim debelim nosom, u kratkoj djetinjskoj košuljici, i djevojčin otac. Taj čudni čovjek sjedio je u kutu, izgubljeno, kao pijanac, pogledavao ustranu i gnječio dlanom lice. Šutio je, žmirkao očima i, gledajući u njegovu skrušenu pojavu, bilo bi teško pretpostaviti da će on brzo početi govoriti. Ali prvi je počeo govoriti on. Pogladivši koljena, kašljucnuvši, on se nasmiješio i rekao:

— Komedija, oh, bože... Gledam, i ne vjerujem svojim očima: no, zbog kakvog duha nas je sudbina natjerala u ovu poganu krčmu? Što je htjela time da izrazi? Život katkada pravi takve salto mortale, da samo gledaš i u nedoumici migaš očima. Da li vi, gospodarice, izvolite daleko putovati?

— Ne, blizu, — odgovori brineta. — Ja putujem sa našega imanja, dvadesetak vrsta odavde na naš majur, ocu i

bratu. Ja se zovem Ilovajska, no, i naš majur se isto tako naziva Ilovajski, dvanaest je vrsta daleko odavde. Kakvo neprijatno vrijeme!

— Ne može biti gore!

Uđe hromi dječak i stavi u kutiju od pomade novi komad svijeće.

— Ded nam, momče, postavi samovarčić! — obrati mu se muškarac.

— Ta tko sada pije čaj? — osmjehnu se hromi. — Grijeh je piti prije službe božje.

— Ništa, momče, ne ćeš ti gorjeti u paklu, nego mi...

Uz čaj se novi poznanici razbrbljaše. Ilovajska je saznala da se njezin subesjednik zove Grigorij Petrovič Liharjov, da je on rođeni brat onoga Liharjova, koji u jednom od susjednih kotara služi kao predvodnik plemstva, da je i sam nekad bio plemić, ali je »svojevremeno izgorio«. Liharjov je pak saznao, da se Ilovajska zove Marja Mihajlovna, da njezin otac ima golemo imanje, ali da gospodariti mora ona sama, jer otac i brat gledaju na život kroz prste, bezbrižni su i previše vole brze konje.

— Otac i brat su na salašu sami samcati, — govorila je Ilovajska, mičući prstima (ona je imala običaj da pri razgovoru miče prstima ispred svog oštrog lica i da nakon svake rečenice oblizuje oštrim jezikom usne) — oni, muškarci, su bezbrižan narod i sami za sebe ne će da maknu prstom. Zamislite, tko će im dati najesti se! Majke nemamo, a posluga nam je takva, da bez mene ne bi na putu niti stolnjaka prostrli. Možete sada sebi predstaviti njihov položaj! Oni će ostati bez mrsne hrane, a ja cijelu noć moram ovdje sjediti. Kako je sve to čudno!

Liharjov podignu oči na Ilovajsku i nasmija se.

— Ima praznika, koji imaju svoj miris. Na Uskrs, Trojicu ili Božić u zraku miriše na nešto osobito. Čak i oni, koji ne vjeruju, vole te praznike. Moj brat, na primjer, tvrdi da boga nema, a na Uskrs prvi juri na jutrenje.

Liharjov podignu oči na Ilovajsku i nasmija se.

— Tvrde, da boga nema, — produžavala je Ilovajska, također se nasmiješivši, — a zašto pak onda, recite mi, svi znameniti pisci, učenjaci i uopće pametni ljudi pod kraj života vjeruju?

— Gospodarice, tko nije znao povjerovati u mladosti, taj ne će povjerovati niti u starosti, pa makar on bio super pisac.

Sudeći po kašlju, Liharjov je govorio basom, ali, vjerojatno iz bojazni da govori glasno ili zbog suvišne stidljivosti, on je govorio tenorom. Pošutjevši malo, on je uzdahnuo i rekao:

— Ja mislim ovako, da je vjera sposobnost duha. Ona je isto što i talent: s njom se treba roditi. Koliko ja mogu suditi po sebi, po onim ljudima, koje sam vidio za svog života, po svemu onome, što se okolo događa, ta sposobnost je urođena ruskim ljudima u najvišoj mjeri. Ruski život predstavlja neprekidni niz vjerovanja i zanosa, a nevjerovanja ili odricanja on jošte, ako želite znati, nije niti pomirisao. Ako ruski čovjek ne vjeruje u boga, onda to znači, da vjeruje u nešto drugo.

Liharjov je primio od Ilovajske čašu sa čajem, otpio polovicu najedamput, i produžio:

— Ja ću vam ispričati o sebi. U moju dušu je priroda usadila neobičnu sposobnost vjerovanja. Pola života sam proveo, zlu ne trebalo, u taboru ateista i nihilista, ali u mom životu nije bilo ni časa, u kojemu ne bih vjerovao. Svi talenti se ispoljavaju obično u ranom djetinjstvu, tako se i moja sposobnost pokazivala kada sam još puzao pod stolom. Moja majka je voljela da djeca mnogo jedu, i kad me je nekad hranila, govorila je: »Jedi! U životu je glavno juha!« Ja sam vjerovao, jeo tu juhu po deset puta na dan, jeo kao morski pas, do povraćanja i nesvijesti. Dadilja mi je pričala skaske, i ja sam vjerovao u kućne i šumske duhove i u svakoga vraga. Događalo se da sam krao od oca sublimat, posipavao njime medenjake i nosio ih na tavan da bi ih, vidite li, kućni duhovi pojeli i pocrkali. A kada sam naučio čitati i shvaćati ono što sam čitao, onda mi nitko ne osta ravan! Ja sam i u Ameriku bježao, i u razbojnike odlazio, i molio da me uzmu u manastir, i dječake sam unajmljivao da me muče kao Krista. I vidite, vjera je u meni uvijek bila korisna, a ne mrtva. Ako sam bježao u Ameriku, nisam bježao sam, nego sam povukao sobom još bilo koga, isto takvu budalu kao što sam ja, i veselio bih se kada bih se smrzavao uz zastavu ili kada su me tukli, ako sam odlazio u razbojnike, onda sam se

bezuslovno vraćao razbijene njuške. Najnemirnije djetinjstvo, velim vam! A kada su me dali u gimnaziju i napunili me ondje svakojakim istinama, poput onih, da se zemlja okreće oko sunca, ili da bijela boja nije bijela, nego da se sastoji od sedam boja, zavrtjela mi se glavica! Sve mi je poletjelo uokolo: i Navin, koji je zaustavio sunce, i majka, koja je u ime proroka Ilije negirala gromobrane, i otac, ravnodušan prema istinama koje sam ja saznao. Moje saznanje me je nadahnjivalo. Kao lud sam hodao po kući, po konjušnicama, propovijedao sam svoje istine, snebivao se od užasa i neznanja, gorio od mržnje prema svima, koji su u bijeloj boji vidjeli samo bijelu... Uostalom, sve su to sitnice i djetinjarije. Ozbiljniji i, da tako kažem, muževniji zanosi, počeli su kod mene kad sam došao na univerzitet. Jeste li vi, gospodarice, izvoljeli negdje završiti školu?

— U Novočerkasku, u Donskom institutu.

— A studirali niste? Prema tome, vi ne znate što su nauke. Sve nauke, koliko ih god ima na svijetu, imaju jednu te istu putnicu, bez koje se čine besmislenima: težnja za istinom! Ni jedna od njih, čak bilo kakva farmakognozija, nema za svoj cilj niti korist, niti udobnost u životu, nego istinu. Neobično! Kada započnete izučavati bilo kakvu nauku, prije svega će vas poraziti njezino načelo. Ja vam velim, nema ništa zanosnije i grandioznije, ništa ne zbunjuje i ne zahvaća čovječji um tako, kao načelo bilo kakve nauke. Već od prvih pet, šest lekcija vas zaokupljaju nasvjetlije nade, vi se već činite sebi gospodarom istine. I ja sam se predao naukama požrtvovno, strasno, kao voljenoj ženi. Bio sam njihov rob i, osim njih, nisam htio da znam ni za kakvo drugo sunce. Dan i noć, ne izravnavajući leđa, ja sam bubnjao, osiromašio zbog knjiga, plakao kad su ljudi pred mojim očima eksploatirali nauku radi ličnih ciljeva. Ali nisam se dugo zanosio. Stvar je u tome, da svaka nauka ima načelo, ali uopće nema kraja, isto kao u periodskom nizu. Zoologija je otkrila 35000 vrsta zareznika, kemija nabraja 60 prostih elemenata. Ako se s vremenom tim brojkama doda zdesna po deset ništica, zoologija i kemija će biti isto tako daleko od svoga kraja kao što su i sada, a sav suvremeni naučni rad sastoji se baš u pribrajanju brojki. Taj trik sam spoznao kada sam otkrio 35001-vu vrstu i kad nisam osjetio zadovoljstva. No, razočaranje nisam uspio da

preživim, jer je mnome uskoro ovladala nova vjera. Predao sam se nihilizmu sa njegovim proklamacijama, crnim predjelima i raznim stvarima. Odlazio sam u narod, služio u tvornicama, među čistačima, burlacima. Zatim, kad sam, šetajući po Rusiji, pomirisao ruski život, obratio sam se u vatrenog poklonika toga života. Ljubio sam ruski narod do trpljenja, ljubio i vjerovao u njegovog boga, u jezik, stvaranje... I tako dalje, i tako dalje... U svoje vrijeme bio sam slavjanofil, dodijavao sam Aksakovu pismima, bio sam i ukrajinofil, i arheolog, i sakupljač narodnih umotvorina... zanosio sam se idejama, ljudima, događajima, gradovima... zanosio sam se bez prekida! Prije pet godina ja sam bio poklonik negiranja ličnosti, moja posljednja vjera bilo je neprotivljenje zlu.

Saša je isprekidano uzdahnula i pomaknula se. Liharjov se podigao i prišao k njoj.

— Mila moja, ne bi li čaja? — upitao je on nježno.

— Pij ga sam! — grubo je odgovorila djevojčica.

Liharjov se zbunio i okrivljeničkim koracima se vratio stolu.

— Znači, vi ste veselo živjeli, — rekla je Ilovajska. — Imate čega da se sjećate.

— No, da, sve je to veselo, kada sjediš uz čaj sa dobrom subesjednicom i brbljaš, ali zapitajte što me je stajala moja veselost? Koliko me je stajala raznolikost moga života? Ta ja, gospodarice, nisam vjerovao kao njemački doktor filozofije, ne prenemažući se, nisam živio u pustinji, nego me je svaka moja vjera bacala u dug, sjekla na komade moje tijelo. Prosudite sami. Bio sam bogat, kao i braća, ali sada sam prosjak. U magli zanosa ja sam stratio i svoj imetak, i ženin — gomilu tuđih novaca. Sada su mi 42 godine, starost mi je pred vratima, a ja sam bez kućišta kao pas, koji je noću zaostao od kola. Za cijelog svog života nisam znao što je to mir. Moja se duša neprekidno mučila, trpjela čak i od nadanja... Umirao sam od teškog, pretjeranog rada, trpio muke, pet puta sam sjedio u tamnici, vucarao se po Arhangelskim i Tobolskim gubernijama... teško se i sjetiti! Živio sam, ali u magli nisam osjećao sam proces života. Vjerujete li da se ne sjećam ni jednoga proljeća, nisam primjećivao kako me je voljela žena, kako su se rađala moja djeca. Što da vam još

kažem? Za sve one, koji su me ljubili, ja sam bio nesreća... Eto, moja majka već 15 godina nosi za mnom crninu, a moja ponosna braća, kojih je zbog mene morala boljeti duša, koji su se morali crvenjeti i savijati svoja leđa, trošiti novac, na kraju su me zamrzili kao otrov.

Liharjov se podigao i opet sjeo.

— Kad bih ja bio nesretan, zahvaljivao bih bogu, — produžavao je on, ne gledajući u Ilovajsku. — Moja lična nesreća dolazi na zadnje mjesto kada se sjetim kako sam često u svojim zanosima bio ružan, daleko od istine, nepravedan, okrutan, opasan! Kako sam često cijelom dušom mrzio i prezirao one, koje sam trebao ljubiti i — obratno. Iznevjerio sam se tisuću puta. Danas vjerujem, padam nice, a sutra već plašljivo bježim od mojim današnjih drugova i bogova, i šuteći gutam podlosti, koje za mnom puštaju. Jedino je bog vidio kako sam često od stida zbog svojih zanosa plakao i grizao jastuk. Nijedamput u životu nisam slagao promišljeno i nisam učinio zlo, ali savjest mi nije čista! Gospodarice, ja se čak ne mogu pohvaliti da ne nosim na savjesti ničiji život, jer je pred mojim očima umrla moja žena, koju sam izmučio svojim besmislicama. Da, moja žena! Čujte, kod nas u društvu postoje sada dva odnosa prema ženama. Jedni mjere ženske lubanje da dokažu kako je žena niža od muškarca, traže njezine nedostatke da bi se šalili nad njom, postali originalni u njezinim očima i opravdali svoj svinjski postupak. Drugi se, pak, svim snagama trude da podignu ženu do sebe, t. j. da je prisile da nabuba 35000 vrsta, da govori i piše one iste gluposti, koje oni sami govore i pišu...

Liharjovljevo lice posta mračno.

— A ja vam velim da je žena uvijek bila i bit će rob muškarca, — progovorio je on basom, udarivši šakom po stolu. — Ona je nježni, meki vosak, iz kojega je muškarac uvijek pravio ono, što mu je bilo potrebno. Gospode, bože moj, zbog ništavnog muškog hira ona je odrezala kose, odrekla se porodice, umrla u tuđini... Među idejama, zbog kojih se ona žrtvovala, nema ni jedne ženske... Požrtvovna, predana robinja! Ja nisam mjerio lubanje, nego to govorim iz teškog, gorkog iskustva. Najponosnije, najsamostalnije žene, ako mi je pošlo za rukom da im saopćim svoje nadahnuće, išle su za mnom, ne prosuđujući, ne pitajući i čineći sve

što sam ja htio, od monahinje sam napravio nihilistkinju, koja je kasnije, kako sam čuo, pucala u žandara; moja žena me na mojim skitanjima nije ostavljala ni na časak i kao vjetrokaz je mijenjala svoju vjeru prema tome, kako sam ja mijenjao svoje zanose.

Liharjov je skočio i počeo hodati po sobi.

— Plemenito, uzvišeno ropstvo! — rekao je on pljeskajući rukama. — Baš u njemu se i sastoji visoki smisao života žene! Iz strašne zbrke, koja se nakupila u mojoj glavi za sve vrijeme moga općenja sa ženama, u mom sjećanju, kao u filtru, nisu ostale ideje, niti pametne riječi, niti filozofija, nego baš ta neobična pokornost sudbini, to neobično milosrđe, sveopraštanje...

Liharjov je stisnuo pesnice, zabuljio se u jednu točku i s nekakvim strasnim naprezanjem, kao da isisava svaku riječ, procijedio kroz stisnute zube:

— Ta... ta velikodušna podnošljivost, vjernost do groba, poezija srca... Smisao života je baš u tome šutljivom mučeništvu, u suzama, koje smekšavaju kamen, u bezgraničnoj, sveopraštajućoj ljubavi, koja u kaos života unosi svjetlost i toplinu...

Ilovajska se polako pridigla, koraknula prema Liharjovu i upila se očima u njegovo lice. Po suzama, koje su sjale na njegovim trepavicama, po drhtavom, strasnom glasu, po rumenilu obraza, njoj bijaše jasno, da žene nisu bile slučajna i obična tema razgovora. One su bile predmet njegova novog zanosa ili, kako je on sam govorio, njegove nove vjere! Prvi puta u životu Ilovajska je pred sobom vidjela zanesena čovjeka koji je vatreno vjerovao. Gestikulirajući, blistajući očima, on joj se činio bezumnim, otupjelim, ali u vatri njegovih očiju, u govoru, u pokretima cjelokupnog velikog tijela, osjećalo se toliko ljepote, da je ona, i sama to ne primjećujući, stajala pred njim kao ukopana, i zadivljeno mu gledala u lice.

— A uzmite na primjer moju majku! — govorio je on, pružajući prema njoj ruke i molećivo iskrivivši lice. — Ja sam otrovao njezin život, oskvrnuo po njezinu shvatanju rod Liharjovih, načinio joj toliko zla, koliko može da načini najljući neprijatelj, i — što? Braća joj daju groševe za profesore i molenija, a ona, savladavajući svoj religiozni

osjećaj, skuplja te novce i kradomice ih šalje svome izgubljenom Grigoriju! Samo ta sitnica će podići i oplemeniti dušu mnogo više, nego li sve teorije, pametne riječi, 35000 vrsta! Ja vam mogu navesti tisuću primjera. Ta eto, da uzmem makar vas! Vani je mećava, noć, a vi putujete bratu i ocu, da ih na praznik ogrijete milovanjem, iako možda i ne misle, zaboravili su na vas. A počekajte, kad zavolite čovjeka, onda ćete za njim poći na sjeverni pol. Ta je li da ćete poći?

— Da, ako... zavolim.

— Eto vidite! — obradovao se Liharjov i čak je zatoptao nogom. — Oh, bože, tako mi je milo što sam se s vama upoznao! Moja sudbina je tako dobra, stalno se susrećem s prekrasnim ljudima. Tek mine dan, a ja se tako upoznam, da bih za čovjeka prosto dao dušu. Na ovom svijetu je dobrih ljudi mnogo više negoli zlih. Eto, pogledajte kako smo vi i ja razgovarali otvoreno iz duše, kao da se poznajemo sto godina. Katkada, velim vam, deset godina se kinjiš, šutiš, od prijatelja i žene se utajuješ, a susretneš u vagonu kadeta i izliješ mu svu svoju dušu. Čast mi je da vas vidim tek prvi puta, a ispovjedio sam vam se kao što se nikada nisam. Kako to?

Trljajući ruke i veselo se smiješeći, Liharjov je prošetao po sobi i opet počeo govoriti o ženama. Međutim zazvoniše na jutrenje.

— Gospode! — zaplaka Saša. — On mi svojim pričanjima ne da da spavam!

— Ah, da! — trgnu se Liharjov. — Oprosti, mila. Spavaj, spavaj... Osim nje imam još dva dječačića, — prošapta on. — Oni, gospodarice, žive kod strica, a ona ne može ni dana da proživi bez oca. Trpi, hropće, ali juri k meni kao muha na med. Ja sam se, gospodarice, zabrbljao, a ono i vama ne bi škodilo da se odmorite. Ako izvolite ja ću vam napraviti ležaj?

Ne dočekavši dozvole, on strese mokri plašt i razastre ga po klupi tako, da krzno bude gore, pokupi razbacane rupce i šalove, stavi kao uzglavlje kaput savijen u rolu i sve to učini šuteći, s izrazom strahopoštovanja na licu, kao da nije dodirivao ženske krpe, nego posvećeno posuđe. U cijeloj njegovoj pojavi bilo je nešto okrivljeničko, zbunjeno, kao da se u prisustvu krhkoga bića stidio svoga rasta i snage...

Kada je Ilovajska legla, on je ugasio svijeću i sjeo na taburet kod peći.

— Tako je to, gospodarice, — šaptao je on, zapalivši debelu cigaru i pušući dim u peć. — Priroda je u ruskoga čovjeka usadila neobičnu sposobnost da vjeruje, da istražuje, um i dar razmišljanja, ali sve to pada u prah pred bezbrižnošću, lijenošću i sanjarskom lakomislenošću... Da-a...

Ilovajska je začuđeno pogledala u mrak i vidjela samo crvenu mrljicu na licu i treperenje svijetla iz peći na Liharjovljevu licu. Mrak, zvonjava zvona, urlanje mećave, hromi dječak, brundava Saša, nesretni Liharjov i njegovo govorenje — sve se je to miješalo, izrastalo u jedan golemi utisak, i svijet božji joj se činio fantastičnim, punim čudesa i čarobnih sila. Sve to, što je netom čula, zvonilo joj je u ušima, i čovječji život joj se činio prekrasnom, poetičnom pričom, u kojoj nema kraja.

Golemi utisak je rastao i rastao, povlačio za sobom svijest i pretvorio se u slatki san. Ilovajska je spavala, ali je vidjela i svjetiljčicu i debeli nos, po kojemu je skakutalo crveno svijetlo.

Čula je plač.

— Dragi tata, — nježno je molio dječji glas. — Vratimo se stricu! Tamo je bor! Tamo su Stepa i Kolja!

— Milo moje, što ja mogu učiniti? — uvjeravao je tihi muški bas. — Shvati me! No, shvati me!

I uz dječji plač se pridružio muški. Taj glas čovječje nesreće usred zavijanja nevremena kosnu se djevojčina sluha poput takve slatke, čovječje muzike, da ona nije izdržala naslade, nego je također zaplakala. Čula je zatim, kako je velika crna sjenka prilazila k njoj, podizala s poda skliznuli šal i obavijala joj noge.

Ilovajsku je razbudila čudna galama. Ona je skočila i začuđeno pogledala oko sebe. Kroz prozore, napola zametene snijegom, gledalo je plavetnilo zore. U sobi je bio sivi mračak, kroz koji su se jasno ocrtavali i peć, i djevojčica koja je spavala, i Nasredin. Peć i svjetiljčica su se već ugasili. Kroz širom otvorena vrata vidjela se velika krčmarska soba s tezgom i stolovima. Nekakav čovjek s tupim ciganskim licem, začuđenih očiju, stajao je nasred sobe nad lokvicom rastopljenog snijega i držao na štapu veliku crvenu zvijezdu. Njega

je okružila gomila dječice, nepokretne poput kipova i oblijepljene snijegom. Svijetlo zvijezde, koje je prolazilo kroz crveni papir, rumenilo je njihova mokra lica. Gomila je neskladno galamila, a iz njihove galame Ilovajska je razumjela samo jedan kuplet:

Hej, ti, dečko maleni,
Uzmi nožić tanani,
Ubit ćemo, ubit Žida,
žalosnoga sina ...

Kod tezge je stajao Liharjov, ljupko gledao u pjevače i udarao nogom takt. Ugledavši Ilovajsku, on se nasmiješio cijelim licem i prišao joj. Ona se također nasmiješila.

— Sretan praznik! — reče on. — Vidio sam da ste dobro spavali.

Ilovajska je gledala u njega, šutjela i nastavljala da se smiješi.

Nakon noćnih razgovora on joj se više nije činio visok, niti širokih ramena, nego malen, slično tome, kako nam se čini malenim najveći parobrod, o kojemu se priča da je preplovio ocean.

— No, vrijeme mi je da putujem, — rekla je ona. — Treba se obući. Recite, kuda ste vi sada namislili?

— Ja? Na stanicu Klinuški, odande u Sergijevo, a iz Sergijeva 40 vrsta konjima u rudnik ugljena jednoga glupana, nekakvog generala Šaškovskoga. Tamo su mi braća našli mjesto upravitelja... Kopat ću ugljen.

— Dopustite, ja poznajem taj rudnik. Ta Šaškovski mi je stric. Ali... zašto vi putujete ovuda? — upitala je Ilovajska, začuđeno pogledavajući Liharjova.

— U upravnike. Upravljati rudnicima.

— Ne shvaćam! — slegnula je ramenima Ilovajska. — Vi idete u rudnik. Ali tamo vam je gola stepa, pustinja, takva dosada, da ne ćete ni dana proživjeti! Ugalj je mrzak, nitko ga ne kupuje, a moj stric manijak, despot, bankrot... Niti plaće ne ćete dobivati!

— Svejedno, — rekao je ravnodušno Liharjov. — Hvala i za rudnik.

Ilovajska je slegnula ramenima i u uzbuđenju počela hodati po sobi.

— Ne shvaćam, ne shvaćam! — govorila je, mašući prstima ispred lica. — To je nemoguće i... i nerazumno! Shvatite, da je to... gore od progonstva, to je grob za živa čovjeka! Ah, gospode, — vatreno je rekla ona, prilazeći Liharjovu i mašući prstima pred njegovim nasmiješenim licem; gornja usna joj je drhtala i bodljikasto joj je lice poblijedjelo. — No, zamislite golu stepu, samoću. Tamo nemate s kime da progovorite riječi, a vi... se zanosite ženama! Rudnici i žene!

Ilovajska se odjednom zastidjela svoje gorljivosti i, okrenuvši se od Liharjova, otišla k prozoru.

— Ne, ne, vi ne smijete ići onamo! — rekla je brzo stružući prstom po staklu.

Ne samo dušom, nego čak i leđima ona je osjećala da iza nje stoji beskrajno nesretni, propali, zapostavljeni čovjek, a on je, kao da ne spoznaje svoje nesreće, kao da noću nije plakao on, gledao u nju i dobrodušno se smiješio. Ta bolje bi bilo da je produžio plakati! Uzbuđena, ona je nekoliko puta prošla po sobi, zatim se zaustavila u kutu i zamislila se. Liharjov je nešto govorio, ali ga ona nije slušala. Okrenuvši se leđima prema njemu, ona je izvadila iz novčanika novčanicu od 25 rubalja, dugo je gnjela u rukama i, ogledavši se za Liharjovim, pocrvenjela i gurnula novčanicu u svoj džep.

Iza vrata se začuo kočijašev glas. Ilovajska se, šuteći, stroga, zamišljena lica, stala oblačiti. Liharjov ju je zamatao i veselo brbljao, ali svaka njegova riječ padala je poput olova na njezinu dušu. Nije radosno slušati kada nesretnici ili umirući lakrdijaju.

Kada je bilo završeno prerušavanje živog čovjeka u bezlični uzao, Ilovajska je posljednji put pogledala »putničku« sobu, šuteći postajala trenutak i polako izišla. Liharjov je izišao da je isprati...

A vani je još uvijek, bog zna zbog čega, bješnjela zima. Cijeli oblaci krupnog, mekog snijega, nemirno su kružili nad zemljom i nisu sebi nalazili mjesta. Konji, saonice, drveće, bik, privezan uz stup, — sve je bilo bijelo i činilo se meko, pahuljasto.

— No, neka vam bog dade, — mrmljao je Liharjov, posađujući Ilovajsku u saonice. —

— Ne sjećajte se po zlu...

Ilovajska je šutjela. Kad su saonice krenule i stale zaobilaziti veliki snježni nanos, ona se okrenula prema Liharjovu s takvim izrazom lica, kao da mu je htjela nešto reći. Ovaj je pritrčao k njoj, ali mu ona nije rekla ni riječi, nego ga je samo pogledala ispod dugih trepavica, na kojima su visjele pahuljice...

Da li je ustvari njegova osjećajna duša znala pročitati taj pogled, ili ga je možda prevarila mašta, ali njemu se odjednom stalo činiti, da je trebalo još samo dva, tri snažna poteza, i ta djevojka bi mu oprostila njegove neuspjehe, starost, zlu sudbinu i pošla bi za njim, ne pitajući, ne razmišljajući. Još dugo je on stajao kao ukopan i gledao na trag, što su ga ostavile saone. Pahuljice su pohlepno padale na njegovu kosu, bradu, ramena... Ubrzo je trag saonica iščeznuo, i on sam je, pokriven snijegom, stao nalikovati na bijelu stijenu, ali njegove oči su još uvijek tražile nešto u oblacima snijega.

TO JE BILA ONA

— Ispričajte nam bilo šta, Petre Ivanoviču! — rekoše djevojke.

Pukovnik zafitilji svoj sijedi brk, kašljucnu i poče:

— Bilo je to 1843. godine, kada je naš puk bio pod Čenstohovom. A treba da kažem, mile moje, da je te godine zima bila tako oštra, da nije bilo ni jednoga dana da se stražarima nisu smrzavali nosovi, ili da mećava nije zamela putove snijegom. Jaki mrazovi, kako su počeli krajem listopada, nisu prestajali sve do travnja. U to vrijeme, treba da vam kažem, ja nisam izgledao tako star, osušeni čibuk kao sada, nego sam bio, možete misliti, junak nad junacima, krv i mlijeko, ljepota mladić, jednom riječju. Kicošio sam se poput pauna, rasipao novac i lijevo i desno, i usukivao svoje brkove kao nijedan zastavnik na svijetu. Događalo se da je trebalo samo da namignem, zveknem mamuzom i zasučem brk — i najponosnija ljepotica bi se pretvorila u poslušnog jaganjca. Letio sam na žene kao pauk na muhe, i kad bih vam, mile moje, sada stao nabrajati Poljakinje i Židovkice, koje su mi svojevremeno visjele o vratu, onda, možete mi vjerovati, u matematici za to ne bi dostajalo brojaka... Dodajte uz sve to, da sam bio pukovski ađutant, odlično sam plesao mazurku i bio oženjen prelijepom ženom, bog joj duši dao mir. A kakav sam bio vragoljan, usijana glava, ne možete ni zamisliti. Ako se u okrugu dogodila kakva ljubavna pustolovina, ili je netko počupao Židovu zolufe ili izmlatio šljahtiča po njuški, odmah su znali da je to učinio potporučnik Vivjertov.

U svojstvu ađutanta morao sam mnogo puta trčkarati po kotaru. Ili sam išao kupovati ječam, ili sijeno, ili sam prodavao Židovima ili plemićima ozlijeđene konje, a najčešće od svega, moje mile, jurio sam gospođicama na randevu, ili bogatim plemićima da zaigram u karte... Noć uoči Božića,

sjećam se kao sada, išao sam iz Čenstohove u selo Ševeljke, kuda su me poslali po potrebi službe. Vrijeme je bilo, velim vam, neizdrživo... Zima je štipala i bjesnila, tako da su čak i konji kašljucali, a ja i moj kočijaš smo se za kakvih pola sata pretvorili u dvije ledenice... Sa zimom se još može pomiriti, kako bilo da bilo, ali zamislite, na pola puta se odjednom podiže mećava. Bijeli pokrov se zakovitlao, zavrtio, kao vrag prije jutrenja, vjetar je zastenjao, kao da su mu ženu ukrali, puta je nestalo... Za kakvih desetak minuta mene, vozača i konje oblijepio je snijeg.

— Vaše blagorođe, sašli smo s puta! — veli kočijaš.

— Ah, đavo da ga nosi! Kako si, glupane, gledao? No, vozi ravno, valjda ćemo naići na žive ljude!

No pa, vozili se mi, vozili, vrtjeli, vrtjeli se, i nekako oko ponoći naši konji stadoše pred vratima imanja, sjećam se kao sada, grofa Bojadlovskog, bogatoga Poljaka. Poljaci i Židovi meni su isto što i hren nakon ručka, ali, treba reći istinu, šljahta je gostoprimljiv narod i nema vatrenije žene od Poljakinje...

Pustiše nas unutra... Sam grof Bojadlovski živio je u to vrijeme u Parizu, a nas je primio njegov upravitelj, Poljak Kazimir Hapcinski. Sjećam se, nije prošao ni sat, a ja sam već sjedio u upraviteljevu stanu, koketirao s njegovom ženom, pio i kartao se. Dobivši pet červonaca i napivši se, ja sam zamolio da me puste spavati. Kako nije bilo mjesta u krilu, odveli su me u sobu u grofov dvorac.

— Ne bojite li se vi priviđenja? — pitao me je upravitelj, uvodeći me u neveliku sobu, koja je bila uz veliku praznu salu, punu hladnoće i mraka.

— A zar ovdje ima priviđenja? — upitao sam ja, slušajući kako jeka muklo ponavlja moje riječi i korake.

— Ne znam, — nasmijao se Poljak, — ali meni se čini da je ovo mjesto najzgodnije za priviđenja i nečiste duhove.

Ja sam prilično potegnuo i bio sam pijan kao četrdeset tisuća čizmara, ali, moram priznati, od takvih riječi me je uhvatila drhtavica. Vrag ga odnio, bolje je naići na stotinu Čerkeza, negoli na jedno priviđenje! Ali nije bilo kuda, svukao sam se i legao... Moja svjećica je jedva jedvice osvjetljavala zidove, a na zidovima bijahu, možete zamisliti, portreti predaka, sve jedan strašniji od drugoga, starin-

sko oružje, lovački rogovi i druga fantazmagorija... Bijaše tišina kao u grobu, samo su u susjednom salonu šuškali miševi i pucketao rasušeni namještaj. A iza prozora se događalo nešto pakleno... Vjetar je oplakivao nekoga, drveće se s jaukom savijalo i plakalo, nekakav đavao, vjerojatno kapak na prozoru, škripao je i udarao po okviru prozora. Dodajte svemu tome da mi se vrtjelo u glavi, a sa glavom i cijeli svijet... Kada sam zaklopio oči, činilo mi se, da je moj krevet jurio po cijeloj praznoj kući i igrao se preskakivanja s duhovima. Da umanjim svoj strah, ja sam ponajprije ugasio svijeću, jer su prazne sobe pri svijetlu mnogo strašnije negoli u mraku...

Tri djevojke, koje su slušale pukovnika, privukoše se bliže pripovjedaču i zaustaviše na njemu svoje nepomične oči.

— No, da, — nastavi pukovnik, — kolikogod sam se trudio da zaspim, san je bježao od mene. Sad mi se činilo da lopovi provaljuju kroz prozor, sad mi se pričinjao nečiji šapat, sad mi je netko dodirivao ramena — uopće pričinjavale su mi se đavolije, koje su poznate svakome, tko se jednom nalazio u živčanoj napetosti. Ali, možete zamisliti, usred vragolija i kaosa zvukova, ja sam razgovjetno razlikovao zvuk, koji nalikovaše šljapkanju papuča. Osluškujem — i što mislite? — čujem kako netko prilazi mojim vratima, kašljucka, i otvara ih...

— Tko je tu? — pitam ja podižući se.

— To sam ja... ne boj se! — odgovara ženski glas.

Ja pođoh k vratima... Prošlo je nekoliko sekunda, i ja osjetih, kako mi dvije ženske ručice, meke kao pačje perje, padaju na ramena.

— Ja te ljubim... Ti si za mene više od života, — reče ženski melodiozni glasić.

Gorući dah dodirnu moj obraz... Zaboravivši na vijavicu, na duhove, na sve na svijetu, ja obuhvatih rukom struk... i to kakav struk! Takav struk priroda može načiniti samo po narudžbi, jedamput u deset godina... Tanka, kao izlivena, goruća, efemerna, kao disanje djeteta! Ja ne izdržah, čvrsto je stisnuh u naručju... Naše usne se sliše u čvrsti, trajni cjelov i... kunem vam se svim ženama na svijetu, da do smrti ne ću zaboraviti taj poljubac.

Pukovnik je zašutio, ispio pola čaše vode i nastavio, snizivši glas:

— Kad sam drugo jutro pogledao kroz prozor, vidio sam da je vijavica postala još oštrija ... Nije bilo nikako moguće da putujem. Morao sam cijeli dan sjediti kod upravitelja, kartati i piti. Uveče sam opet bio u praznoj kući, i točno u ponoć sam opet grlio poznati struk ... Da, gospođice, da nije bilo ljubavi, ja bih onda umro od dosade. Vjerojatno bih se propio.

Pukovnik je uzdahnuo, podigao se, i šuteći počeo koračati po gostinjskoj sobi.

— No ... a što je bilo dalje? — upita jedna od gospođica, zamirući od očekivanja.

— Ništa. Drugi dan sam već bio na putu.

— Ali ... tko je bila ta žena? — upitale su neodlučno gospođice.

— Zna se tko!

— Ništa se ne zna ...

— To je bila moja žena!

Sve tri gospođice skočiše kao ubodene.

— To jest ... kako to? — upitaše one.

— Oh, gospode, ta što je tu neshvatljivo? — reče pukovnik neprijatno i slegnu ramenima. — Ta ja sam se, čini se, dosta izražavao! Putovao sam u Ševeljke sa ženom ... Ona je spavala u praznoj kući u susjednoj sobi ... Sasvim prosto!

— Mmmm ... — progovoriše gospođice, razočarano spuštajući ruke. — Počeli ste lijepo, a završili bog zna kako ... Žena ... Oprostite, ali to čak nije niti interesantno, i ... nimalo nije mudro.

— Čudno! Znači, vi biste htjele da to nije bila moja zakonita žena, nego nečija tuđa žena! Ah, gospođice, gospođice! Ako vi već sada tako prosuđujete, što li će onda biti kada se poudate?

Gospođice se zbuniše i umukoše. One se naduše, namrštiše i, posve razočarane, stadoše glasno zijevati ... Za večerom nisu ništa jele, pravile su od kruha kuglice i šutjele.

— Ne, to je čak ... bestidno! — nije izdržala jedna od njih. — Čemu je trebalo pripovijedati ako je takav kraj? Nema ništa lijepo u toj priči ... Čak je divlje!

— Počeli su tako privlačno i... odjednom prekinuli... — dodala je druga. — Ironija i ništa više.

— No, no, no... ja sam se našalio... — rekao je pukovnik. — Ne ljutite se, gospođice, ja sam se našalio. To nije bila moja žena, nego žena upravitelja...

— Da?!

Gospođice se odjednom poveseliše, očice im zasvijetliše... One se primakoše pukovniku i nalivši mu vina, obasuše ga pitanjima. Dosada nesta ubrzo, nesta i večere, jer gospođice počeše jesti s velikim apetitom.

DRAMATURG

U liječnikov kabinet ulazi mračna ličnost tamna izgleda i izraza lica čovjeka koji boluje na plućima. Sudeći po proporcijama nosa i mračno-melankoličnom izrazu lica, ličnost nije neprijatelj alkoholnim pićima, kroničnoj kihavici i filozofiji.

Ona sjeda u naslonjač i tuži se na sipljivost, podrigivanje, bol u grlu, melankoliju i odvratan okus u ustima.

— Čime se bavite? — pita doktor.

— Ja sam — dramaturg! — izjavljuje ponosno ličnost.

Doktora u momentu zahvata poštovanje prema pacijentu i on se sa strahopoštovanjem smješka.

— Ah, to je takva rijetka specijalnost... — mrmlja on. — To je takva gomila potpuno intelektualnog, nervnog rada!

— Na-rav-no...

— Pisci su tako rijetki... njihov život ne može nalikovati na život običnih ljudi... i zato bih vas molio da mi opišete vaš način života, vaš rad, navike, okolnosti... uopće, kakvu vrijednost vam pruža vaša djelatnost...

— Molim... — pristaje dramaturg. — Ustajem ja, gospodine moj, tako, u dvanaest sati, a katkada i ranije... Čim ustanem, odmah palim cigaretu i ispijam dvije čašice votke, a ponekada i tri... Ponekad, uostalom, i četiri, već prema tome, koliko sam popio sinoć... Ta-ko... Ako ih, pak, ne ispijem, onda mi počne treperiti pred očima i treštati u glavi.

— Vi, vjerojatno, uopće mnogo pijete?

— Ne-e, kakvi mnogo? Ako pijem natašte, onda to jednostavno zavisi, kako ja pretpostavljam, od živaca... Zatim, kad se obučem, idem u Livorno ili Savrasenkovu, gdje doručkujem... Apetit mi je uopće loš... Za zajutrak pojedem svega sitnicu: kotlet ili pola porcije jesetre sa hrenom. Na-

mjerno popiješ tri, četiri čašice, a apetita svejedno nema... Nakon doručka popijem pivo ili vino, već prema finansijama...

— No, a zatim?

— Zatim odlazim nekuda u pivnicu, iz pivnice opet u Livorno da igram biljar. Provedeš tako do kojih šest sati i ideš ručati... Ručam ogavno... Hoćete li vjerovati, ponekad popiješ šest, sedam čašica, a apetita — ni za lijek! Mrsko mi je gledati u ljude: svi jedu juhu, a ja ne mogu gledati, i umjesto da je jedem, pijem pivo... Poslije ručka odlazim u kazalište...

— Hm... Kazalište vas, vjerojatno, uzbuđuje?

— Strašno! Uzbuđujem se i nerviram, i onda još stalno prijatelji: popijmo, te popijmo! S jednim popijem votke, s drugim crvenjaka, s trećim piva, i samo gledaj — kod trećega stvarno već jedva stojiš na nogama... Vrag neka ih zna, te živce... Nakon kazališta ideš u Salon ili u variete Rrrodonu... Iz Salona ili varietea, znate i sami, ne možeš se brzo izvući... Ako se ujutro probudiš kod kuće, i na tome reci hvala... Ponekad po cijele nedjelje ne noćiš kod kuće...

— Hm... istražujete život?

— Nno, da... jednom su mi se živci toliko rastrojili, da cijeli mjesec nisam živio kod kuće, čak sam i adresu svoju zaboravio... Morao sam tražiti svoju adresu u statističkom uredu... Eto, kako vidite, gotovo je svaki dan tako!

— No, a kada pišete drame?

— Drame? Kako da vam kažem? — sliježe ramenima dramaturg. — Sve zavisi od okolnosti...

— Potrudite se da mi opišete sam proces vašega rada...

— Prije svega, gospodine moj, meni slučajno, ili preko prijatelja, dopadne u ruke — sam nemam kada da ih tražim — nekakav francuski ili njemački komadić. Ako on odgovara, onda ga odnosim sestri, ili unajmim za pet, šest srebrnjaka studenta... Oni prevode, a ja, shvaćate li, prilagođavam za ruske prilike: umjesto stranih imena stavljam ruska, i ostalo... Eto, to je sve... Ali teško je! Oh, kako je teško!

Mračna ličnost sklapa oči i uzdiše... Doktor je počinje prekuckavati, preslušavati i opipavati...

ČOVJEK

Malo filozofije

Visoki, stasiti brinet, mlad, ali već dovoljno proživjevši, u crnom fraku i poput snijega bijeloj kravati, stajao je kod vrata i žalosno gledao u salu, punu zaslijepljujućih svijetala i parova, koji plesahu valcer.

»Teško je i dosadno biti čovjekom! — mislio je on. — Čovjek — to nije samo rob svojih strasti, nego i svojih bližnjih. Da, rob! Ja sam rob te šarene, vesele gomile, koja me plaća time, da me ne primjećuje. Njezina volja, njezini ništavni hirovi okivaju mi i ruke i noge, kao što udav svojim pogledom okiva zeca. Rada se ne bojim, volim služiti, ali mučno je dodvoravati se! I, zapravo, čemu sam ja ovdje? Zbog čega služim? Ta vječna jurnjava s cvijećem, sa šampanjcem, koja me tjera da padam s nogu, s damama i njihovim sladoledom... nepodnošljivo!! Ne, strašna si ti, sudbino čovjekova! O, kako ću biti sretan kada prestanem biti čovjekom!«

Ne znam čemu bi se još domislio mladi pesimist, da mu nije prišla djevojka neobične ljepote. Lice mlade ljepotice gorjelo je crvenilom i odisalo odlučnošću. Ona je prešla rukavicom preko svog mramornog čela i rekla glasom, koji je zazvonio poput melodije:

— Čovječe, dajte mi vode!

Čovjek je načinio lice puno poštovanja, pomaknuo se s mjesta i odjurio.

NOVOGODIŠNJE MUKE

Skica najnovije inkvizicije

Odjenete se gala, u frak, nataknete o vrat Stanislava,[1] ako ga imate, poprskate maramicu mirisima, ufrčete brkove zavrtkom — i sve to s takvim bijesnim žestokim kretnjama, kao da ne oblačite sebe, već najljućega svoga neprijatelja.

— Eh, k vvragu! — smrsite kroza zube. — Nema čovjek mira ni u obične, ni u praznične dane! Pod stare se dane povlačiš kao pas! Poštari žive mirnije!

Do vas stoji vaša, da prostite, životna družica, Veročka, te se inati.

— Vidi ti njega, šta je izmislio: da ne ide u posjete! Priznajem, posjete su — glupost, predrasuda, ne treba ih činiti, ali ako li se usudiš da ostaneš kod kuće, kunem ti se, ja odoh, odoh... zauvijek odoh! Umrijet ću! Jednoga jedinog strica imamo, a ti... ti ne možeš, mrsko ti je da mu čestitaš novu godinu? Rođaka nas Lenočka tako voli, a ti, bestidniče, ne ćeš da joj ukažeš časti? Fjodor Nikolajevič ti je dao novaca u zajam, brat Petja tako voli čitavu našu porodicu, Ivan ti je Andrejič našao mjesto, a ti!... ti si nezahvalan! Bože, što sam ti ja nesretnica! Ne, ne, ti mora da si glup! Trebala bi tebi žena, ne ovako blaga kao što sam ja, već vještica, da te kinji svakoga časa! Jest! Be-stid-ni čovječe! Mrzim te! Prezirem! Da si ovoga časa krenuo! Nâ ti spisak... Svima da si se svratio, koji su ovdje zapisani! Ako samo jednoga preskočiš, da se nisi usudio dolaziti kući!

Veročka se ne tuče niti vam kopa oči. Ali vi ne hajete za takvu plemenitost i nastavljate škrgutati... Kad se završi

---

[1] Stanislav = činovničko odlikovanje u staroj Rusiji. — Op. prev.

toaleta i bunda već bude na vama, odvedu vas do samoga izlaza i govore vam za petama:

— Tiranine! Mučitelju! Izrode ljudski!

Izađete iz svog stana (Zubovski bulevar, kuća Fufočkina) uzmete izvoščika i velite glasom kao u Samsona, kad umire u »Dalili«:[1]

— U Lefortovo, kod Crvenih kasarni!

Moskovski izvoščiki imaju danas gunjeve, ali vi do te plemenitosti ne držite i osjećate, da vam je hladno... Suprugina logika, jučerašnja gužva na maskeradi u Velikom kazalištu,[2] mamurluk, poslijepraznična žgaravica, sve se to smiješalo u opći darmar, pa izazivlje u vama omaglicu... Vrti vam se užasno, a tu se još i izvoščik vuče s mukom na pola, baš kao da u smrt vozi...

U Lefortovu živi ujkica vaše žene, Semjon Stepanič. To vam je — predivan čovjek. Ludo voli vas i vašu Veročku, poslije svoje smrti ostavit će vam nasljedstvo, ali... k vragu i on skupa sa svojom ljubavlju i nasljedstvom! Na svoju nesreću, upadnete k njemu baš u času, kad se zadubao u tajne politike.

— Jesi l' čuo, dušice draga, što je Battenberg skovao? — dočekuje vas. — Sila je on, a? Ma kakva Njemačka!!

Semjon Stepanič je lud za Battenbergom. I on, poput svakoga ruskog stanovnika ima svoje vlastito gledište o bugarskom pitanju, i da je nešto u njegovoj moći, riješio bi on to pitanje, da ne bi moglo bolje...

— Nee, brajko, nisu tu krivi ni Mutkurka, ni Stambulka — priča on, lukavo namigujući okom. Nego Engleska, brajko! Anatemom me triput proklelo, ako nije Engleska.

Odslušaste ga četvrt sata i hoćete da se oprostite, ali on vas vuče za rukav i moli da ga doslušate. Viče, raspaljuje se, pršće vas po licu, gura vam prste pod nos, doslovno citira novinske uvodnike, skače, sjeda... Vi slušate, osjećate, kako se vuku duge minute, i, od bojazni da ne zaspite, izbuljite oči... Od zatupjelosti počne vas svrbjeti mozak i primo-

---

[1] Naslov opere »Samson i Dalila«, C. Saint-Saensa, francuskoga kompozitora.

[2] Čuveni moskovski Bol'šoj teatr, postoji i danas; — op. prev.

zak... Battenberg, Mutkurov, Stambulov,[1] Engleska, Egipat zaigraju vam pred očima kao sićušni vražićci...

Prođe po sata... sat... Uh!

— Najzad! — uzdahnete, sjedajući poslije sat i po u kola. — Ode, gad jedan! Izvoščik, tjeraj u Hamovnike! Ah, proklet bio, dušu mi je izvadio svojom politikom!

U Hamovnicima vas čeka sastanak s pukovnikom Fjodorom Nikolajičem, od koga ste prošle godine pozajmili šest stotina rubalja...

— Hvala, hvala, mili moj, — odgovori on na vaše čestitke, umiljato vam poglédajūći u oči. — I vama na isti način... Baš mi je drago, baš mi je drago... Već vas dugo čekam... Ne čini li se ono, da još iz prošle godine imamo neke račune... Ne pamtim, koliko ono bješe... Uostalom, to su sitnice, ja o tome tek toliko... usput... Ne ćete li nešto vratiti?

Kad vi, zamuckujući i poniknuv pogledom, izjavite, da sada, tako vam bog pomogao, nemate slobodnih novaca i sa suzama zamolite, nek pričeka još mjesec dana, pukovnik pljesne rukama i napravi plačnu grimasu. ,

— Golubiću, tā uzeli ste svega na pô godine! — šapne. — I zar bih ja vas uznemiravao, da mi nije krajnja sila? Ah, mili, prosto me upropašćujete, časna riječ... O Bogojavljenju[1] moram isplatiti mjenicu, a vi... ah, bože dragi! Oprostite, ali to je čak i bezobrazno...

Pukovnik vam dugo očitava bukvicu. Crven, oznojen, vi izađete od njega, sjedate u saonice i velite izvoščiku:

— Na Nižnjegorodsku stanicu, žživotinjo!

Rođaku Lenočku zateknete u najrazbarušenijem stanju. Leži ona u svojoj plavoj gostinjskoj sobi na divanu, ušmrkuje nekakvo smeće i žali se na migrenu.

— Ah, to ste vi, Mišel? — prostenje ona, dopola otvarajući oči i pružajući vam ruku. — Jeste li to vi? Sjednite tu do mene...

Pet minuta leži ona zatvorenih očiju, onda podigne očne kapke, dugo vas gleda u lice i upita glasom umirućega:

---

[1] Battenberg Aleksandar — bugarski knez, Mutkurov, Stambulov — bugarski političari, aktualne ličnosti međunarodnog života 1886—1887. g.

[1] pravoslavni svetak u siječnju — op. prev.

— Mišel, jeste li... sretni?

Onda joj se kesice pod očima nadmu, na trepavicama se pokažu suze... Pridigne se, prinese ruku na uzburkane grudi i veli:

— Mišel, nije li... nije li sve već svršeno? Nije li prošlost nestala nepovratno! O, ne!

Vi nešto smrsite, nemoćno gledate ustranu, kao da tražite spasa, meke ženske ruke, kao dvije zmije, već vam se svijaju oko vrata, rever vašega fraka već je prekrit naslagom pudera. Jadni gala frak, koji sve oprašta i podnosi.

— Mišel, zar se ovaj slatki trenutak ne će više ponoviti? — stenje rođaka, roseći vam grudi suzama. — Rođače, gdje su vaše zakletve, gdje zavjeti na vječnu ljubav?

Brrr... Još samo časak, i vi ćete se od očaja baciti u zapaljen kamin, glavom pravo u žar, ali se eto na vašu sreću začuju koraci i u gostinjsku sobu uđe posjetilac u šapoklaku[1] i u vrh ušiljenim čizmama. Kao mahnit, vi se otrgnete s mjesta, poljubite rođaci ruku i blagosiljajući spasitelja, jurnete na ulicu.

— Izvoščik, u Krestovsku tvrđavicu!

Brat vaše žene, Petja, ne voli obilaske, pa ga zato svetkom možete zateći kod kuće.

— Hura-a! — vikne on, spazivši vas. — Koga to vidim! Došao si k'o naručen!

Triput vas poljubi, počasti konjakom, upozna s nekakvim dvjema djevojkama, što su mu sjedile iza paravana i kikotale, — skače, poskakuje, onda vas, napravivši ozbiljno lice, odvede u kut i zašapće:

— Stara kućo, burazeru moj... Pred praznike sam se, razumiješ, istrošio i sada ti sjedim bez prebijene pare... gadna stvar... Jedina si mi ti nada... Ako mi ne dadneš 25 rubalja do petka, priklat ćeš me bez noža...

— Tako mi boga, Petja, i meni su džepovi šuplji! — vi se bogom kunete...

— Mani se, molim te! To je već svinjarija!

— Ali kad ti kažem...

---

[1] franc. chapeau claque = visok cilindar, na opruge, pa se može spljoštiti — op. prev.

— Pusti, pusti... Dobro ja tebe čitam! Reci, da ne ćeš da daš, eto to je...

Petja se uvrijedi, stane vas prekoravati za nezahvalnost, prijeti, da će nešto otkriti Veročki... Vi mu date 5 u srebru, ali to je malo... Dadnete mu još 5 i on vas pusti pod uvjetom, da ćete mu sutra poslati još 15.

— Izvoščik, na Kaluška vrata!

U Kaluškim vratima živi vaš kum, manufakturni savjetnik Djatlov. Ovaj vas grabi u zagrljaj i dovuče vas pravo pred pun stol.

— Ni govora! — grmi on, nalijevajući vam veliku čašu oskorušovače. — Ne smiješ odbiti! Smrtno ćeš me uvrijediti. Ne puštam te — dok ne popiješ! Serjoška, zatvoride vrata ključem!

Nema šta, vi stisnete srce pa ispijete. Kum pada u zanos.

— E pa, hvala! — veli on. — Zato, što si takva dobričina, dajder da još popijemo... Ni govora... Ni govora! Uvrijedit ćeš me. I ne ću te pustiti!

Valja ispiti i drugu.

— Prijatelju naroda! — zanosno će kum — A za to, što me nisi zaboravio, valja opet nazdraviti!

I tako dalje... Ono, što u kuma popiste, djelovalo je na vas tako životvorno, da ste na idućem obilasku (Sokoljnički gaj, dom Kurdjukove) domaćicu smatrali sobaricom, a sobarici dugo i vatreno stiskali ruku...

Prebijeni, izgužvani, spali s nogu, vratite se navečer kući. Dočeka vas vaša, da prostite, životna družica...

— Onda, jesi li bio kod svih? — pita ona. — Što ne odgovaraš? A? Kako? Šta-a-a? Umukni! Koliko si potrošio na izvoščika

— Pe... pet rubalja i osam grivni...[1]

— Šta-a-a? Da nisi s uma sišao! Jesi li ti milijunar, da toliko trošiš na izvoščika? Bože, on će nas dotjerati do prosjačkog štapa!

Onda slijedi bukvica zbog toga, što zaudarate po vinu, što ne možete potanko ispričati, kakvu je haljinu imala Lenočka, što ste — mučitelj, izrod ljudski i ubojica... Na kraju,

[1] grivna, stari ruski novac = 10 kopjejki ili deseti dio rublja; — op. prev.

kad već pomislite, da se možete izvaliti i odahnuti, vaša vas supruga najedared stane njuškati, razrogači oči i vrisne.

— Čujte, — ona će, — vi mene ne ćete prevariti! Kamo ste još zalazili osim u pohode?

— Ni... nikuda...

— Lažete, lažete! Kad ste odlazili, mirisali ste violet-de-parmom, sada pak iz vas izbija opoponaks! Nesretniče, sve ja razumijem! Izvolite mi govoriti! Ustanite! Ne smijete spavati, kad se s vama govori. Tko je ona? Gdje ste bili?

Vi iskolačite oči, spetljate se i smušeno klimate glavom...

— Šutite?! Ne odgovarate? — nastavi supruga. — Ne? Umi... umirem... Do... doktora! Umo-ri-o me! Umirem!

Sada se, dragi mužiću, obucite i skoknite po doktora. Sretna nova godina!

ŠAMPANJAC

Priča avanturiste

Godine, u kojoj se zapodjela moja priča, službovao sam kao šef male željezničke postaje na jednoj od naših jugozapadnih željezničkih pruga. Da li sam na toj stanici živovao veselo ili dosadno, možete i sami zamisliti, ako vam kažem, da na dvadeset vrsta uokolo ne bješe ni jedne ljudske nastambe, ni jednoga ženskog bića, ni jedne poštene rakijašnice, a ja u to vrijeme bijah mlad, snažan, vatren, lud i nerazuman. Jedinom su mi razonodom mogli biti tek prozori putničkih vlakova i rđava votka, u koju su ćifte miješale opijuma. Dešavalo se, da u prozoru vagona promakne ženska glavica, a ti stojiš kao kip, ne dišeš i zuriš dotle, dok se vlak ne pretvori u jedva vidljivu točku; ili pak potegneš odvratne votke koliko stane u te, otupiš i ne osjećaš, kako jure dugi sati i dani. Na mene, rođenog sjevernjaka, stepa je djelovala kao kakvo zapušteno tatarsko groblje. Ljeti svojim svečanim mirom — onaj jednoliki zrik zrikavaca, providna mjesečina, od koje se nikamo ne možeš sakriti — ona je navlačila u me sjetnu tugu, a zimi su me besprijekorna bjelina stepe, njena hladna daljina, duge noći i vučje zavijanje gušili poput teške mòrē.

Na postaji je živjelo još nekoliko ljudi: ja i žena, gluhi i škrofulozni telegrafist, i tri stražara. Moj pomoćnik, mlad, sušičav čovjek, odlazio je u grad na liječenje, gdje je živio po čitave mjesece, prenoseći na me svoje dužnosti zajedno s pravom da se koristim njegovom plaćom. Djece nisam imao, goste, znalo je biti, nisi mogao k meni domamiti nikakvim mamcem, a ja sam mogao sam odlaziti u goste jedino drugovima po službi, a i to ne češće od jedamput na mjesec. Sve u svemu, dosadan život, da dosadniji ne može biti.

Sjećam se, čekao sam sa ženom Novu Godinu. Sjedili smo za stolom, lijeno žvakali i slušali, kako je u susjednoj sobi gluhi telegrafist jednolično otkucavao na svom aparatu. Već sam bio popio pet čašica votke s opijumom, i poduprijevši tešku glavu šakom, mislio o svojoj nasavladivoj, bezizlaznoj dosadi, dok je žena sjedila pored mene ne skidajući očiju s moga lica. Gledala me tako, kako samo može gledati žena, koja ništa na svijetu nema do lijepa muža. Voljela me ludo, ropski, i to ne samo moju ljepotu, ili dušu, već i moje poroke, moju ljutitost i dosadu, čak i moju okrutnost, kad bih je, u pijanoj pomami, ne znajući na kome da iskalim svoj bijes, kinjio predbacivanjima.

Unatoč dosadi, što me je grizla, mi smo se pripremali da Novu Godinu dočekamo neuobičajeno i ponoć smo iščekivali nekako nestrpljivo. Posrijedi je bilo to, što smo imali spremljene dvije boce šampanjca, pravog pravcatog, sa zaštitnim znakom udovice Kliko; tu sam rijetkost još jesenas dobio na okladi u sekcijskog šefa, kad sam mu bio na krstitkama. Desi se, da za vrijeme sata. matematike, kada čak i zrak stenje od dosade, uleti izvana u razred leptir; mališani se prenu i stanu znatiželjno pratiti let, kao da pred sobom ne vide leptira, već nešto novo, čudnovato; isto je tako i obični šampanjac, što je slučajno dopao u našu zabitu staničicu, nas uveseljavao. Šutjeli smo i poglèdali čas na uru, čas na boce.

Kada je kazaljka pokazivala pet do dvanaest, počeo sam polagano odčepljivati bocu. Ne znam, jesam li bio onemoćao od votke, ili boca bješe odveć vlažna, ali pamtim samo, kad je zapušač poletio prema stropu, da mi se boca iskliznula iz ruku i pala na pod. Nije se prolila ni čaša vina, jer sam uspio prihvatiti bocu i prstom joj začepiti šišteće grlo.

— E, pa u novu godinu, s novom srećom! — rekoh, nalijevajući dvije čaše. — Pij!

Žena uze svoju čašu i ustremi se na me uplašenim očima. Lice joj poblijedjelo i izražavalo užas.

— Boca ti se omàkla? — upita.

— Jest, omakla se. Pa šta onda?

— Loše, — reče ona, ostavljajući svoju čašu i još jače blijedeći. — Loše znamenje. To znači, da će nam se ove godine nešto zlo desiti.

— Prava si baba! — uzdahnem ja. — Pametna si žena, a naklapaš kao stara dadilja. Pij.

— Dao bog, da sam naklapala, ali ... sigurno će se nešto desiti! Vidjet ćeš!

Ona svoje čaše nije ni primirisala, makla se u stranu i zamislila. Ja rekoh nekoliko starih fraza na ime predrasuda, popih po boce, prohodah iz kuta u kut pa iziđoh.

Napolju je u svoj svojoj ledenoj, osobenjačkoj ljepoti, vladala tiha hladna noć. Mjesec i uza nj dva bijela vunasta oblačka nepomično su, kao sljubljeni, lebdjeli u visini nad samom postajom i kao da su nešto iščekivali. Iz njih se širilo lako prozirno svijetlo i nježno se, kao da je strepilo da ne povrijedi stidljivost, ticalo bijele zemlje, osvjetljavajući sve: snježne nanose, nasip ... Bilo je tiho.

Išao sam duž nasipa.

»Glupo žensko! — mišljah, gledajući u nebo, izasuto sjajnim zvijezdama. — Kad bismo baš i dopustili, da znamenja kadikad vele istinu, ama šta se zla može nama desiti? Nesreće, već prokušane i one što su sada prisutne, tolike su, da je teško izmisliti što gore. Kakvo još zlo može snaći ribu, jednom uhvaćenu, ispruženu i s umakom na stol donesenu?«

Jablan, visok, prekrit injem, upaja se u plavičastoj magli kao div, odjeven u dugu bijelu halju. Pogledao me strogo i sjetno, kao da je shvaćao svoju osamu isto kao i ja moju. Dugo sam ga gledao.

»Mladost je moja ugasila ni za što, kao nepotreban opušak, — nastavio sam da mislim. — Roditelji su mi umrli, dok sam još bio dijete, iz gimnazije me protjeraše. Rođen sam u plemićkoj porodici, ali nisam stekao ni odgoja, ni obrazovanja, a moje znanje nije veće od znanja zadnjeg pometača. Ni za šta nisam sposoban, pa sam u naponu svojih snaga spao na to, da mnome zakrpe mjesto šefa male željezničke postaje. Osim za neuspjehe i nevolje, ni za šta drugo u životu nisam znao. Kakvo se meni zlo još može desiti?«

U daljini se ukazaše crveni plamenovi. U susret mi dolažaše vlak. Usnula je stepa slušala njegov šum. Misli mi bijahu tako gorke, da mi se pričinilo, da mislim naglas, da telegrafsko ječanje i šum vlaka prenose moje misli.

»Kakvo se zlo još može desiti? Gubitak žene? — zapitah se. — Ni to nije strašno. Pred svojom se savješću ne smije kriti: ženu ja ne volim! Oženih se njome, dok sam još bio dječak. Sada sam ja mlad, snažan, a ona se sasušila, postarala, oglupavjela je, od glave do pete nabijena predrasudama. Kojeg dobra ima u njenoj otužnoj ljubavi, upalim grudima, u njenu mlitavu izgledu? Ja nju podnosim, ali je ne volim. Šta se može desiti? Moja mladost propada, štono se veli, ni za čije zdravlje. Žene promiču preda mnom samo iza vagonskih prozora, kao padajuće zvijezde. Ljubavi niti je bilo niti je ima. Gasne moja muškost, moja odvažnost, srčanost... Sve propada, kao smeće, i moja bogatstva ovdje, u stepi, ne vrijede ni prebijene pare.«

Vlak je hučno projurio pored mene i ravnodušno mi posvijetlio svojim sjajnim prozorima. Vidio sam, kako se ustavio kod zelenih staničnih svijetla, postajao minutu i krenuo dalje. Pošto sam prešao dvije vrste, vratio sam se kući. Kako god da mi je bilo gorko, ipak se sjećam, da sam se gotovo trudio, da bi mi misli bile tužnije i mračnije, znate, ograničeni i sebeljubivi ljudi imaju trenutaka, kad im svijest o tome, da su nesretni, donosi nekakvo zadovoljstvo, pa oni čak samodopadno gledaju na svijet patnje. Mnogo je istine bilo u mojim mislima, ali je bilo mnogo besmislenoga, hvalisavog i nečega dječački izazovnog u mom pitanju: »Kakvo se zlo još može desiti?«

»Da, šta će se još desiti? — pitao sam sebe, vraćajući se. — Čini se, sve je doživljeno. Izbolovao sam, te novce gubio, te svaki dan primam ukore iz direkcije, te gladujem, i vuk je pobješnjeli svraćao u stanično dvorište. Šta još? Vrijeđali su me, ponizivali... i ja sam izvrijeđao za svog vijeka. Eto, samo što još zločinac nisam nikad bio ali za zločin, čini se, ja nisam sposoban, pa se suda ne bojim.«

Dva su oblačka već otišla od mjeseca i stajahu podalje tako, kao da su se sašaptavali o nečemu, što mjesec ne smije da zna. Laki je povjetarac preletio stepom, noseći potmuli huk zamakloga vlaka.

Na kućnome pragu presretne me žena. Oči su joj se veselo smijale i čitavo lice odisalo zadovoljstvom.

— A mi imamo novòstī! — šapne ona. — Idi brže u svoju sobu i obuci novi crni kaput: imamo gošću!

— Kakvu gošću?

— Sad je vlakom stigla teta Natalija Petrovna.

— Kakva Natalija Petrovna?

— Žena moga ujaka Semjona Fedoriča. Ti nju ne poznaješ. Ona je vrlo dobra i mila...

Bit će da sam se namrštio, jer je žena napravila ozbiljno lice i brzo prošaptala:

— Naravno, čudno je, što je ona došla, ali ti se, Nikolaju, nemoj ljutiti i budi pažljiv. Ona je ionako nesretna. Ujka Semjon Fedorič zapravo je despot i zao, teško je s njime se saživjeti. Ona veli, da će u nas ostati svega tri dana, dok ne dobije pismo od svoga brata.

Žena mi je još dugo šaptala nekakve gluposti o ujki-despotu, o ljudskoj slabosti uopće i mladih žena napose, o našoj dužnosti da pružimo utočište svakome, čak i velikim grešnicima i tako dalje. Ne shvaćajući ama baš ništa, ja obukoh novi crni kaput i pođoh da se upoznam s »tetom«.

Za stolom sjeđaše omalena žena s velikim, crnim očima. Moj stol, sivi zidovi, grubi divan... čini se, sve se do najsitnije prašinice pomladilo i razveselilo u prisustvu toga bića, novoga, mláda, što je razdavalo nekakav zagonetan miris, lijepa i poročna. A da je gošća bila poročna, shvatio sam po smiješku, po mirisu, po zasebnoj maniri gledanja i igranja trepavicama, po tonu, kojim je govorila s mojom ženom — čestitom ženom... Nije mi morala pričati, da je bježala od muža, da joj je muž star i despot, da je ona dobra i vesela. Sve sam ja razumio na prvi pogled, a teško da u Evropi postoji još muškaraca, koji ne bi znali na prvi pogled ocijeniti žensko izvjesnoga temperamenta.

— A ja nisam znala, da imam tako stasita rođaka! — reče tetka, pružajući mi ruku i smješkajući se.

— A ja nisam znao, da imam tako ljepuškastu tetu! — rekoh ja.

Iznova poče večera. Čep je bučno izletio iz druge boce, i moja teta nadušak popi po čaše, a kad je moja žena izišla

nekamo na časak, teta se više nije cifrala već je ispila cijelu čašu. Opio sam se i od vina, i od ženina prisustva. Sjećate li se romance?

Oči černye, oči strastnye,
Oči žgučie i prekrasnye,
Kak ljublju ja vas,
Kak boju' ja vas![1]

Ne sjećam se, šta je bilo poslije. I tko bi volio znati, kako započinje ljubav, neka čita romane i duge pripovijetke, jer ja ću reći samo malo i to riječima one jedne te iste glupe romance:

Znat' uvidel vas
Ja ne v dobryj čas . . .

Sve je odozgo na dolje otišlo dovraga. Sjećam se strašnoga, bijesnoga vihora, što je kovitlao mnome kao percem. Vitlao je dugo i satro s lica zemlje i ženu, i samu tetu, i moju snagu. Sa stepske staničice, kao što vidite, nanio me u ovu tamnu ulicu.

Sad recite: kakvo se još zlo može meni desiti?

---

[1] Oči crne, strasne
Oči vatrene i prekrasne
Kako volim vas
Kako se bojim vas
Znajte vidjeh vas
Ja u zao čas . . .

MRAZ

Na Bogojavljenje u gubernijskome gradu N. prirediše »pučku« zabavu u dobrotvorne svrhe. Odabraše široki dio rijeke između trga i biskupskih dvora, ogradiše ga debelom užadi, jelkama i zastavama, te podigoše sve, što je potrebno za klizanje klizaljkama, sanjkama i spuštanje s brijega. Veselje bijaše vrlo naširoko zamišljeno. Izvješeni plakati bijahu golemi i ne obećavahu baš malo zadovoljstava: klizalište, orkestar vojne glazbe, lutriju, na kojoj se ne gubi, električno sunce i drugo. Ali sve to umalo da se nije pokvarilo, zahvaljujući žestoku mrazu. Već je uoči samoga Bogojavljenja mraz bio 28 stupnjeva s vjetrom; i tako htjedoše odgoditi zabavu, ali ne učiniše to samo zato, što svijet odavna i nestrpljivo iščekujući zabavu, ne pristade ni na kakvo odlaganje.

— Promislite, zima i jest zato, da bude mraza! — uvjeravahu dame gubernatora, koji se zauzimao za to, da zabava bude odgođena. — Bude li kome hladno, taj će se već moći gdjegod ugrijati!

Od mraza pobijelilo drveće, konji, brade: činilo se čak, da je sam zrak pucketao, ne podnoseći studeni, ali bez obzira na to, istog časa kad je svršilo posvećivanje vode, promrzla policija već bijaše na klizalištu, a točno u jedan sat popodne zasvira vojni orkestar.

Kad je zabava bila dostigla vrhunac, oko četiri sata, u gubernatorskom se paviljonu, smještenom na obali rijeke, skupilo odabrano mjesno društvo, da se malo ugrije. Bili su tu stari gubernator sa ženom, biskup, predsjednik suda, direktor gimnazije i mnogi drugi. Dame su sjedile u foteljama, a muškarci su se gurali oko širokih staklenih vrata i gledali na klizalište.

— Joj, braćo, — zaprepašćivao se biskup, — nogama bogme, kakve to samo note nogama ne izvode! Tako mi sve-

ga, ima pjevača, da ne bi glasom izveli, što ovi obješenjaci nogama rade... Joj, ubit će se!

— To je Smirnov... To je Gruzdev, — govoraše direktor, nazivajući prezimenom gimnazijalce, koji su jurili mimo paviljona.

— Oho, živio Kurilka! — nasmije se gubernator. — Gospodo, pogledajte, ide naš općinski načelnik... Ovamo ide. Eto ti jada: sad će nas začarati!

S druge obale, uklanjajući se klizačima, išao je k paviljonu omalen, mršuljast starčić u raspasanoj lisičjoj bundi i velikom kačketu. Bio je to općinski načelnik, trgovac Jeremejev, milijunar, n-ski starosjedilac. Raširivši ruke i pogrbljujući se od studeni, on je skakutao, lupkao kaljačom o kaljaču, i očito žurio da se skloni od vjetra. Na pô puta on se najednom saže, prikrade se straga k jednoj dami i potegne je za rukav. Kad se ona prene, on odskoči, i vjerojatno zadovoljan time, što je uspio da je prepadne, udari u glasan starački smijeh.

— Živa starina! — reče gubernator. — Čudo da se još i na klizaljkama ne kliže.

Prilazeći k paviljonu, načelnik zakaska, zalamata rukama i potrčavši, dopuzi po ledu na svojim golemim kaljačama do samih vrata.

— Jegore Ivaniču, klizaljke vam treba kupiti! — presretne ga gubernator.

— I ja tako mislim! — odgovori on kreštavim, pomalo unjkavim tenorićem, skidajući kapu. — Zdravi bili, vaše prevashodstvo!

— Vaša svetosti, vladiko sveti! Svoj ostaloj gospodi — dug život! Grdna li mraza! Ama kakav mraz, bog bio s njim! Pomor!

Trepćući crvenim, prozeblim očima, Jegor Ivanič zalupa po podu kaljačama i tresne rukama poput prozebla izvoščika.

— Takav je proklet mraz, da je gori od svake druge napasti! — nastavi on govoriti, smješkajući se cijelim licem. Živa muka!

— To je zdravo, — reče gubernator. — Mraz jača čovjeka, sokoli!

— Makar je zdravo, bolje bi bilo, da ga uopće nema, — reče načelnik, brišući crvenom maramom svoju bradicu nalik na klin. — Nek ide s milim bogom! Ja to ovako razumijem, vaše prevashodstvo, gospod nam ga šalje za kaznu, mraz ovaj. Ljeti griješimo, a zimi ispaštamo... jest bogme!

Jegor se Ivanič hitro ogleda i pljesne rukama.

— A gdje vam je ono... čime se grije? uplašeno pogledajući čas gubernatora, čas biskupa. — Vaše prevashodstvo! Vladiko sveti! Bit će da su i gospođe prozeble! Treba nešto smisliti! Ovako se ne može!

Svi zamahaše rukama, počeše govoriti, da nisu došli na klizalište zato da se griju, ali načelnik, nikoga ne slušajući, otvori vrata te počne nekomu davati znak skvrčenim kažiprstom. Priskoče mu obrtnik i vatrogasac.

— Znate što, skoknite do Savatina, — zagunđa on, — i recite, da što je moguće brže pošalje amo... Šta ono? Kako se ono zove? Dakle, reci, da pošalje deset čaša... glivajna[1]... kipućeg, ili punča,[2] ili tako nešto...

U paviljonu se nasmijaše.

— Bogme pronađe, čim da počasti!

— Šta onda, popit ćemo... — zamumlja načelnik. — Dakle, deset čaša... Pa, još i benediktinca, ili, kako li se to već kaže... crvenoga, naredi da ugriju dvije boce... E, pa šta ćemo gospođama? Pa, reci tamo, da spreme medenjaka, oraščića... bonbona ili takva štogod... Hajde! Brzo!

Načelnik trenutak zašuti, a onda opet stane kleti studen, tapšući rukama i lupkajući kaljačama.

— Ma nemojte, Jegore Ivaniču, — uvjeravao ga gubernator, — ne griješite duše, ruska zima ima svojih čari. Skoro sam čitao, da su mnoge dobre osobine ruskoga naroda uvjetovane golemim prostranstvom zemlje i podnebljem, žestokom borbom za opstanak... To je potpunoma točno!

— Možda je i točno, vaše prevashodstvo, ali bolje bi bilo, da je uopće nema. Ono jest, zima je i Francuze protjerala, i sva se iskušenja mogu smrznuti, i dječica se kližu... sve je to tako! Sitome i odjevenome zima je — pravo zadovoljstvo,

---

[1] vruće, kuhano vino — op. prev.
[2] isto tako vruć napitak s alkoholom i limunom; — op. prev.

ali radnome čovjeku, prosjaku, beskućniku, sirotanu — ona je pravo zlo i napast. Još gore, još gore, vladiko sveti! Na takvom je mrazu i bijeda dvostruka, i lopov lukaviji, i zlikovac ljući. Šta da vam pričam! Ja sam već sedmu desetku prevalio, sada evo imam bundu, a kod kuće pećicu, svakojakih rumova i punčeva. Sad me baš briga za zimu, ja sad za nju uopće ne ću da znam. Ali šta je bilo prije, majko prečista! Strašno se i sjetiti! Pamćenje me s godinama ostavlja, i sve sam pozaboravio; i neprijatelje, i grijehe svoje, i svakojake druge napasti! — sve sam zaboravio, ali zimu — uh, to dobro pamtim! Ostao sam poslije majčice evo ovolicni vražičak, beskućno siroče... Ni rođaka, ni bližnjih, odjećica izderana, jede ti se, nemaš gdje noćiti, u jednu riječ ne imadoh sklona nad glavom, već se potucah od nemila do nedraga. Bio sam spao na to, da za pètāk danju vodam po gradu neku slijepu staricu... Mrazevi bijahu žestoki, opaki. Izađeš, znalo je biti, sa staricom i počnu muke. Stvoritelju dragi! Isprva te spopane drhtavica, kao u groznici, savijaš se i skakućeš, onda te stanu uši, prsti i noge boljeti. Bole, kao da ih kliještima kidaš. Ali sve to još nije ništa, sitnica, nije ono glavno. Nevolja je, kad se sve tijelo ukruti. Tri sata hodaš po mrazu, vladiko sveti, te ni na što više ne naličiš. Noge oteknu, u grudima guši, trbuh zavija, a najgore, u srcu ti takva bol, da gore i ne može biti. Boli srce, nemaš snage da trpiš, a u cijelom tijelu takva muka, kao da ne vodiš za ruku staricu, nego samu smrt. Sav zanijemiš, odrveniš poput kipa, ideš, a čini ti se, da to ne ideš ti, već da tkogod drugi mjesto tebe nogama miče. Premrla ti duša, da ne znaš više za se: svakako bi volio ili staricu bez vodiča ostaviti, ili vruć kolač iz naćava zgrabiti, ili se potući s kime. A dođeš sa studeni na konak u toplo, opet je malo radosti! Molim te, do ponoći ne zaspiš i plačeš, a zbog čega plačeš, ni sam ne znaš...

— Dok se još nije smračilo, valjalo bi se prošetkati klizalištem, — reče gubernatorica, jer joj je postalo dosadno slušati. — Tko će sa mnom?

Gubernatorica izađe, a za njom iz paviljona nagrne sav svijet. Ostadoše samo gubernator, biskup i načelnik.

— Kraljice nebeska! A kako je bilo, kad su me u ribarnicu dali! — nastavi Jegor Ivanič, podigavši ruke, da mu se lisičja bunda širom otvorila. — Znalo je biti, dođeš u pro-

davaonicu u samu zoru ... oko devet sati već sam posve promrzao, gubica mi poplavila, prsti ukrutili, da ni dugmad nisam mogao zakopčati, niti novce prebrojiti. Stojiš na zimi, okošćuješ se i misliš: »Gospode, zar ću do mrkle noći tako prestajati!« Do ručka mi se trbuh već preokrenuo i srce me boli ... jest molim vas! Kad sam kasnije sâm bio gazda, nije se živjelo lakše. Studen do neba, a radnja, poput mišolovke, sa svih je strana propuhuje; bundica na meni, oprostite, šugava, kao da je od riblje kože, propušta ... Sledeniš se sav, obamreš i sam postaneš krući od mraza: jednoga potegneš za uho, i samo što mu uho ne otkineš, drugoga za zatiljak zgrabiš, kupca gledaš kao kakva zlikovca, zvijer, i htio bi da ti je kožu da mu zguliš, a kući navečer dođeš, valjalo bi leći, ali nisi dobre volje i staneš svoju porodicu zbog korice kruha karati, galamiti, i tako se razgoropadiš, da bi pet stražara bilo malo, da te umiri. Zbog studeni i goropadnikom postaneš, i votku preko mjere piješ.

Jegor Ivanič pljesne rukama i nastavi:

— A kako je bilo, kad smo zimi u Moskvu ribu vozili! Majko prečista!

I on, zagrcavajući se, stane opisivati strahote, što ih je preživljavao sa svojim trgovačkim pomoćnicima, kad je vozio ribu u Moskvu ...

— M-da, — uzdahne gubernator, — začuđeno izdržljiv čovjek! Vi ste, Jegore Ivaniču, ribu u Moskvu vozili, a ja sam u svoje vrijeme ratovao. Pada mi na um jedan neobičan slučaj ...

I gubernator ispriča, kako je za vrijeme posljednjega rusko-turskoga rata, jedne mrazne noći odred, u kojem se on nalazio, nepomično prestajao trinaest sati u snijegu pod surovim vjetrom; od straha da ne bude primijećen, odred nije palio vatre, šutio je, nije se micao, bilo je zabranjeno i pušiti ...

Počeše uspomene. Gubernator i načelnik živnuše, razveseliše se, i prekidajući jedan drugoga u riječi, stadoše se prisjećati proživljenoga. I biskup ispriča, kako se on, službujući u Sibiru, vozio psećom zapregom, kako se jednom snen, za žestoka mraza, prevalio iz voza i umalo se nije smrznuo; kad

su se Tunguzi vratili i našli ga, bio je još jedva živ. Zatim, kao da su se dogovorili, starci najednom umukoše, redom posjedaše i zamisliše se.

— Eh! — prošapta načelnik. — Čini se, vrijeme bi bilo da sve to zaboraviš, ali čim pogledaš vodonoše, đake, zatvorenike u kaputićima, svega se sjetiš! Uzmimo za primjer one muzikante, što sad sviraju. Zacijelo da ih već srce boli, i u trbusima im zavija, i da su im se trube za usnice zamrzle... Sviraju i misle: — »Majko prečista, a mi ćemo ti još tri sata na toj studeni sjediti!«

Starci se zamisliše. Mislili su o tome, šta je u čovjeku više od njegova porijekla, više od čina, bogatstva i znanja, šta posljednjega prosjaka približuje k bogu: o nemoći čovjekovoj, o njegovoj boli, o patnji...

Međutim je zrak plavio... Otvoriše se vrata, i u paviljon uđoše dva Savatinova lakaja, unoseći poslužavnike i velik umotan čajnik. Kad se čaše napuniše i u zraku silno zamirisa na cimet i klinčiće, opet se otvoriše vrata, i u paviljon uđe mlad, golobrad policijski narednik jarko crvena nosa i sav prekrit injem. On priđe gubernatoru, i salutiravši, reče:

— Njeno su prevashodstvo naredili da vam javim, da su oni otišli kući.

Gledajući, kako narednik salutiraše prozeblim, ukrućenim prstima, gledajući mu nos, mutne oči i kapuljaču, na krajevima prekritu injem, svi zbog nečeg osjetiše, da toga narednika mora da boli srce, da mu u trbuhu zavija i da mu je duša zanijemila...

— Čujte, — reče neodlučno gubernator, — popijte malo glivajna!

— Hajde, hajde... popij! — zamaše glavom. — Ne srami se!

Narednik uze čašu objema rukama, ode ustranu, i nastojeći da ne bude glasno, stane učtivo srkati iz čaše. Pio je i zbunjivao se, a starci ga šutke gledahu, i svima im se učini, da se mladome naredniku iz srca gubi bol, smekšava duša. Gubernator uzdahne.

— Vrijeme je, da se ide kućama! — reče, dižući se. — Zbogom! Čujte, — on će naredniku, — recite onim muzikantima, da ... da prestanu svirati, i zamolite u moje ime Pavla Semjonoviča, da se pobrine, nek im dade ... piva ili votke.

Gubernator se i biskup oprostiše s »gradskim starješinom« te izađoše iz paviljona.

Jegor se Ivanič prihvati kuhana vina, i dok narednik dopijaše svoju čašu, uspije da mu ispriča mnogo toga zanimljiva. Šutjeti on nije umio.

PROSJAK

— Milostivi gospodaru! Budite dobri, obratite pažnju na nesretna, gladna čovjeka. Tri dana nisam jeo... nemam petáka za noćište... boga mi! Osam godina sam služio kao seoski učitelj i izgubio sam mjesto zbog spletki zemske uprave. Pao sam kao žrtva potkazivanja. Evo, već je godinu dana kako se povlačim bez mjesta.

Opunomoćeni advokat Skvorcov pogleda u sivkasto-plavi poderani kaput molitelja, u njegove mutne, pijane oči, crvene mrlje na obrazima, i učini mu se, da je već jednom ranije negdje vidio toga čovjeka.

— Sada mi nude mjesto u Kaluškoj guberniji, — nastavi molitelj, — ali nemam sredstava da odem onamo. Pomozite mi, molim vas lijepo! Stid me je da prosim, ali... okolnosti me sile na to.

Skvorcov pogleda u kaljače, od kojih je jedna bila duboka, a druga niska, i odjednom se prisjeti.

— Čujte, prije tri dana, čini se, sreo sam vas na Sadovoj, reče on, — ali onda mi niste govorili, da ste seoski učitelj, nego student, kojega su protjerali. Sjećate li se?

— Ne... ne, ne može biti! — promrmlja molitelj zbunivši se. — Ja sam seoski učitelj i, ako želite, mogu vam pokazati dokumente.

— Nemojte lagati! Vi ste se nazivali studentom i čak ste mi ispričali zbog čega su vas protjerali. Sjećate li se?

Skvorcov je pocrvenjeo i s izrazom gađenja na licu otišao od odrpanca.

— To je podlo, milostivi gospodine! — viknu on ljutito. — To je lupeštvo! Ja ću vas otpraviti na policiju, vrag vas odnio! Vi ste siromašni, gladni, ali to vam ne daje prava da tako providno, podlo lažete!

Odrpanac je uhvatio kvaku na vratima i izgubljeno, poput uhvaćena lopova, pogledao u predsoblje.

— Ja ... ja ne la-žem ... — promrmlja on. — Ja mogu pokazati dokumente.

— Tko da vam povjeruje? — nastavi da se buni Skvorcov. — Da iskorištavate simpatije društva prema seoskim učiteljima i studentima — ta to je tako nisko, podlo, prljavo! Odvratno!

Skvorcov se razbjesnio i na najstroži način izgrdio molitelja. Svojom drskom laži odrpanac je u njemu pobudio gadljivost i odvratnost, uvrijedio je ono, što je on, Skvorcov, tako volio i cijenio u samome sebi: dobrotu, osjećajno srce, suosjećanje prema nesretnim ljudima; svojom laži, apeliranjem na milosrđe, »subjekt« upravo kao da je oskvrnio tu milostinju, koju je on čista srca volio da razdaje siromasima. Odrpanac se ispočetka opravdavao, bogmao, ali zatim je zašutio i postiđen oborio glavu.

— Gospodaru! — reče on, stavljajući ruku na srce. — Uistinu, ja sam ... slagao! Ja nisam student niti seoski učitelj. Sve je to samo izmišljotina! Ja sam služio u ruskom horu i odanle su me istjerali zbog pijanstva. I što da radim? Tako mi boga, ne može se bez laži! Kada govorim istinu, nitko mi ne daje. S istinom ćeš umrijeti od gladi i smrznuti se bez konaka! Vi pravedno sudite, ja shvaćam, ali ... ta što da radim?

— Što da radite? Vi pitate što vam je raditi? — kriknu Skvorcov, prilazeći mu blizu. — Radite, eto što treba raditi! Treba raditi!

— Raditi ... To ja i sam shvaćam, ali gdje da nađem posla?

— Sramota! Mlad ste, zdrav, snažan i uvijek ćete naći posla, samo kad biste to željeli. Ali, ta vi ste lijeni, razmaženi, pijani! Od vas, kao iz krčme, zaudara na votku! Vi ste se nalagali i otrcali do dna duše, i sposobni ste samo za prosjačenje i laž! Ako ikada i blagoizvolite spustiti se do toga, da radite, onda vam treba dati kancelariju, ruski hor, markerstvo, gdje ne biste radili ništa, a primali bi plaću! A ne želite li se baviti fizičkim radom? Sigurno, ne ćete vi među sluge, ili tvorničke radnike! Ta vi imate zahtjeve!

— Kako vi sudite, o gospode... — progovori molitelj i gorko se nasmiješi. — Ta gdje da nađem fizički posao? Za naučnike mi je već kasno, zato što u trgovini treba početi odmalena, kao slugu me ne će nitko uzeti, zato što mi ne može reći ti... a u tvornicu me ne će primiti, treba znati zanat, a ja ne znam ništa.

— Sramota! Vi uvijek pronalazite opravdanje! A ne biste li htjeli da cijepate drva?

— Ja ne odbijam, ali sada su i pravi drvosječe bez posla.

— Bah, svi badavadžije tako rasuđuju. Čim vam predložim, a vi odbijete. Ne biste li kod mene cijepali drva?

— Molim, nacijepat ću...

— Dobro, pogledat ćemo... Odlično... Vidjet ćemo!

Skvorcov se požuri i, ne bez zluradosti, trljajući ruke, pozove iz kuhinje kuharicu.

— Eto, Olga, — obrati joj se on, — odvedi ovoga gospodina u sušu i daj mu da nacijepa drva.

Odrpanac sleže ramenima, kao da je u nedoumici, i neodlučno pođe za kuharicom. Iz njegova hodanja se vidjelo da nije pristao da ide cijepati drva zbog toga, što je bio gladan i što je želio da zaradi, nego jednostavno zbog samoljublja i stida, uhvaćen u riječi. Vidjelo se također, da je jako oslabio od votke, da je bio bolestan i nije bio nimalo raspoložen za posao.

Skvorcov požuri u blagovaonicu. Ondje se kroz prozore, što su gledali u dvorište, vidjela drvena suša i sve, što se događalo na dvorištu. Stojeći uz prozor, Skvorcov je vidio, kako su kuharica i prosjak lijeno izišli na dvorište i po prljavome snijegu se uputili prema suši. Olga je, ljutito poglèdajući svog suputnika i podbočivši se, otključala sušu i ljutito lupnula vratima.

»Vjerojatno smo omeli babi da pije kavu, — pomisli Skvorcov. — Kakvo zlo stvorenje!«

Dalje on vidje, kako nazovi-učitelj i nazovi-student zasjede na panj i, poduprijevši šakama svoje crvene obraze, o nečem se zamisli. Žena baci pred njegove noge sjekiru, ljutito otpljune i, sudeći po izrazu usana, poče da grdi. Prosjak neodlučno privuče k sebi jedno drvce, postavi ga između

nogu i mlitavo udari po njemu sjekirom. Drvo se zaljulja i odleti. Prosjak ga privuče sebi, puhnu na svoje ozeble ruke i opet mlatnu sjekirom tako pažljivo kao da se bojao da ne posiječe kaljaču ili da sebi odsiječe prste. Drvo opet padne.

Skvorcovljeva ljutitost već je prošla i njemu posta malo teško i neugodno zbog toga, što je razmažena čovjeka, pijana i, možda, bolesna, prisilio da na hladnoći radi teški posao.

»Al ništa, neka ... — pomisli on, odlazeći iz blagovaonice u kabinet. — Učinio sam to za njegovu korist.«

Za jedan sat se pojavi Olga i izvijesti da su drva već iscijepana.

— Na, daj mu pola rublja, — reče Skvorcov. — Ako želi, može dolaziti svakog prvog da cijepa drva ... Posla će se uvijek naći.

Na prvoga se pojavio prosjak i opet zaradio pola rublja, iako je jedva stajao na nogama. Otada se počeo često pokazivati na dvorištu, i svaki put su mu nalazili posla: ili je nagrtao snijeg na gomile, ili je spremao sušu, ili je iz sagova i madraca istresao prašinu. Svaki put je za svoj trud dobio 20 ili 40 kopjejaka, a jednom su mu čak bili poklonili stare hlače.

Seleći u drugi stan, Skvorcov ga je unajmio da pomaže pri nošenju i prijevozu namještaja. Taj puta je prosjak bio trijezan, namršten i šutljiv; jedva se prihvatio namještaja, koračao je obješene glave iza kola i čak se nije niti trudio prikazati marljivim, nego se samo stresao od hladnoće i plašio se kad su se izvoščiki smijali nad njegovim besposličarenjem, nemoći i poderanim, nekad finim kaputom. Nakon prijevoza Skvorcov je zapovjedio da ga pozovu k njemu.

— No, vidim da su moje riječi djelovale na vas, — reče on, dajući mu rubalj. — Evo vam za posao. Vidim, trijezni ste i ne tuđite se od posla. Kako se zovete?

— Luškov.

— Ja vam, Luškove, sada mogu predložiti drugi, bolji posao. Znate li pisati?

— Znam-m.

— Onda se, evo, s ovim pismom sutra otputite mom prijatelju i dobit ćete od njega stvari za prijepis. Radite, ne-

mojte pijančovati, ne zaboravite na ono, što sam vam rekao. Zbogom!

Skvorcov je, zadovoljan time, da je priveo čovjeka na put istine, prijatno potapšao Luškova po ramenu i čak mu na rastanku pružio ruku. Luškov uze pismo, ode, i više nije dolazio na dvorište tražeći posla.

Prođoše dvije godine. Jednom, stojeći na blagajni kazališta i plaćajući kartu, Skvorcov uz sebe ugleda majušnog čovjeka s ovratnikom od ovnove kože i u ponošenom šeširu od tuljanove dlake. Čovječuljak je plašljivo zamolio blagajnika kartu za galeriju i platio brončanim petàcima.

— Luškove, to li ste vi? — upita Skvorcov, prepoznavši u čovječuljku svog nekadašnjeg drvocjepa. — No, kako je? Što li radite? Kako se živi?

— Tako... Sada služim kod notariusa, primam 35 rubalja.

— No, hvala bogu. Odlična stvar! Veselim se zbog vas. Jako, jako mi je drago. Luškove! Ta vi ste na neki način moj pitomac. Ta to sam vas ja doveo na sadašnji put. Sjećate li se kako sam vas izgrdio, a? Samo što niste preda mnom tada propali u zemlju. No, hvala, golubiću, što niste zaboravili na moje riječi.

— Hvala vama, — reče Luškov. — Da onda nisam otišao k vama, mislim da bi se sve do sada izdavao za učitelja ili studenta. Da, kod vas sam se spasio, izvukao se iz kala.

— Jako, jako mi je drago.

— Hvala vam za vaše dobre riječi i za čine. Vi ste tada odlično govorili. Ja sam zahvalan vama i vašoj kuharici, daj bog zdravlja toj dobroj, plemenitoj ženi. Vi ste tada izvrsno govorili, ja sam vam, naravno, zahvalan, do groba, ali spasla me je zapravo baš vaša kuharica Olga.

— Na koji način?

— Eto tako. Događalo se, dođem da vam cijepam drva, a ona počne: »Ah ti, pijanico! Podli čovječe! Ne će smrt da te uzme!« A zatim sjedne nasuprot, zakuka, gleda mi u lice i plače: »Nesretni čovječe! Nemaš radosti na ovom svijetu, a i na onom ćeš gorjeti u paklu, pijanico! Nesretnik si ti!« I sve u tom smislu, znate. Koliko je ona sebi krvi popila i suza prolila zbog mene, ne mogu vam izreći. Ali glavna je stvar

— ona je mjesto mene cijepala drva! Ta ja, gospodaru, kod vas nisam ni jedne cjepke nacijepao, nego sve ona! Zašto me je ona spasla, zašto sam se ja promijenio gledajući je, i zašto sam prestao piti, ne mogu vam objasniti. Znam samo, da se u mojoj duši od njezinih riječi i plemenitih postupaka dogodila promjena, da me je ona popravila, i ja to nikada ne ću zaboraviti. Uostalom, vrijeme je, već zvoni zvonce.

Luškov se pokloni i otputi se na galeriju.

NEPRIJATELJI

U deset sati jedne mračne rujanske večeri, kotarskom je doktoru preminuo od difterije jedinak sin, šestogodišnji Andrej. Kad se liječnikova žena spustila na koljena pored krevetića umrloga djeteta i kad ju je zahvatio val očaja, u trijemu se resko oglasi zvonce.

Zbog difterije sva je posluga još jutros bila uklonjena iz kuće. Kirilov, onako kako se zatekao, bez kaputa, otkopčana prsluka, ne otirući mokro lice i ruke opečene karbolom, pođe da sam otvori vrata. U trijemu bješe mračno, te se na čovjeku, koji je ušao, moglo samo razabrati da je srednjeg rasta, da ima bijeli šal i jako, neobično blijedo lice, toliko blijedo, da se učini, da je od pojave toga lica u trijemu postalo svjetlije...

— Je l' doktor kod kuće? — brzo upita došljak.

— Kod kuće sam, — odgovori Kirilov. — Izvolite?

— A, to ste vi? Vrlo mi je drago! — poraduje se došljak i stade u sumraku tražiti doktorovu ruku, nađe je i snažno stisnu među svojim rukama. — Veoma... veoma mi je drago! Mi se poznajemo... Ja sam — Abogin... imao sam zadovoljstvo, da sam vas ljetos vidio u Gnučeva. Veoma mi je drago, što sam vas zatekao... Ako boga znate, ne odbijte mi, da sad pođete sa mnom... Žena mi se opasno razboljela... I kola su sa mnom...

Po glasu i kretnjama došljakovim moglo se vidjeti, da je bio žestoko uzbuđen. Kao netko tko se prepao požara ili bijesna psa, on je teško suspregao svoj učestali dah i govorio je brzo, drhturavim glasom, i nešto prirodno iskreno, dječji uplašeno odzvanjalo je u njegovu govoru. Kao i svi preplašeni i zbunjeni, on je govorio kratkim, isprekidanim rečenicama i izgovorio mnogo suvišnih, koje se nisu ticale same stvari.

— Bojao sam se, da vas ne ću zateći. — nastavi. — Dok sam se vozio k vama, duša mi je patila... Obucite se i hajdemo, ako boga znate... Desilo se to ovako. Dolazi k meni Papčinski, Aleksandar Semjonovič, vi ga znate... Porazgovorismo... onda sjedosmo da pijemo čaj; odjednom žena zaviče, uhvati se za srce i padne na naslon stolice. Mi je prenesemo u krevet i... ja joj natrljah sljepočice salmijakom, te vodom prskaj... leži kao mrtva. Bojim se, da nije aneurizam[1]... Hajdemo... I otac joj je umro od aneurizma...

Kirilov sluša i šuti, kao da ne razumije ruski.

Kad Abogin još jednom spomenu Papčinskoga i oca svoje žene i još jednom u polutami potraži ruku, doktor trznu glavom i reče, apatično rastežući svaku riječ:

— Oprostite, ja ne mogu poći... Pred pet minuta meni je... umro sin...

— Ma nemojte? — prošapta Abogin, koraknuvši unazad. — Bože moj, baš sam banuo u zao čas! Čudno nesretan dan... Čudno! Kakva podudarnost... kao za inat!

Abogin dohvati kvaku na vratima i u razmišljanju ponikne glavom. Očito se kolebao i nije znao, šta da radi: da ode, ili da nastavi moliti doktora.

— Čujte, — reče vatreno, hvatajući Kirilova za rukav, — ja posve razumijem vaše stanje! Bog vidi, da me je stid, što se u ovakvim časovima usuđujem privući vašu pažnju, ali šta da radim? Prosudite sami, komu da idem? Ta osim vas ovdje nema drugoga liječnika. Hajdemo, ako boga znate! Ne molim za sebe... Nisam bolestan!

Nasta šutnja. Kirilov okrene leđa Aboginu, zastane i polako iz predsoblja uđe u salon. Sudeći po njegovu nesigurnom, makinalnom hodu, po pažljivosti, kojom je na utrnutoj svjetiljci u salonu popravio nabore na sjenilu i kako se zagledao u podebelu knjigu, što je ležala na stolu, u tom času on nije imao ni namjera, ni želja, ni o čemu nije mislio, i po svoj prilici, više se nije sjećao, da mu u predsoblju stoji tuđ čovjek. Sumrak i tišina u salonu, očito da su samo još pojačali njegovu nepribranost. Idući iz salona u svoj kabinet, desnu je nogu dizao više nego što treba, rukama je napipao

[1] aneurizam = bolest, vrsta tumora u krvnom sudu; — op. prev.

dovratak, a za to se vrijeme u čitavoj njegovoj pojavi osjećala neka nedoumica, kao da je dopao u tuđi stan, ili pak da se po prvi put u životu ponapio i sad da se u nedoumici prepustio svom novom osjećaju. Na jednom zidu kabineta, preko ormara s knjigama, protegla se široka svjetlosna pruga; zajedno s teškim, ustajalim zadahom karbola i etera, ta je pruga dolazila kroz slabo otvorena vrata, što su iz kabineta vodila u spavaonicu. Doktor se opusti u fotelju pored stola; trenutak je sneno gledao svoje osvijetljene knjige, onda se diže i pođe u spavaonicu.

Ovdje, u spavaonici, vladaše mrtvački mir. Sve do najmanje sitnice rječito je govorilo o skoro preživjeloj buri, o umoru, i sve se odmaralo. Svjećica, što je u zbitoj gomili bočica, kutijica i kupica stajala na stoliću, i velika svjetiljka na komodi jarko su osvjetljavale čitavu sobu. Na krevetu, pored samog prozora ležaše dječak otvorenih oči i začuđena izraza na licu. Nije se micao, ali su mu otvorene oči, reklo bi se, svakoga trena sve više gasnule i uranjale u lubanju. Položiv ruke na njegovo truplo i sakrivši lice u posteljne nabore, pred krevetom je klečala mati. Poput dječaka, ni ona se nije micala, samo koliko se živoga pokreta osjećalo u svijenosti njena tijela i ruku! Svila se uz krevet svim svojim bićem, snažno i požudno, kao da se bojala poremetiti spokojan i udoban položaj, što ga je napokon našla za svoje premoreno tijelo. Pokrivači, haljeci, posudice, lokvice na podu, naokolo razbacane četkice i žličice, bijela bočica s krečnom vodom, sam zrak, zagušljiv i težak — sve je zamrlo i kao utonulo u pokoj.

Doktor stane pored žene, zavuče ruke u džepove hlača, nagnuvši glavu, upre pogled u sina. Lice mu izražavalo ravnodušnost, samo se po kapljicama, što su mu blistale na bradi, moglo vidjeti, da je maločas plakao.

One odbojne strave, na koju se misli, kad je riječ o smrti, u spavaonici nije bilo. U općoj ukočenosti, u materinu položaju, u ravnodušnosti doktorova lica bilo je nečega što steže i kida srce, upravo ona tanahna, teško uhvatljiva ljepota čovječje boli, koju još zadugo ne ćemo znati razumijevati i opisivati i koju, kako se čini, jedino muzika umije izraziti. Ljepota se osjećala i u sumornoj tišini; Kirilov i njegova žena su šutjeli, nisu plakali, kao da su osim težine gubitka

spoznavali ujedno i sav lirizam svoga položaja. Kao što je nekoć, u svoje vrijeme, zašla njihova mladost, tako sada, zajedno s tim dječakom, ode zanavijek u vječnost i njihovo pravo da imaju djece! Doktoru su 44 godine, već je sijed i liči na starca; njegovoj je uveloj i bolesnoj ženi 35 ljeta. Andrej im nije bio samo jedinak, već i posljednje dijete.

Nasuprot svojoj ženi doktor je bio jedna od onih priroda, koje u duševnoj boli ćute potrebu za pokretom. Odstojavši pored žene pet minuta, on se, visoko podižući desnu nogu, iz spavaonice zaputi u sobičak, dopola zapremljen velikim, širokim divanom: odavde prijeđe u kuhinju. Protumaravši oko peći i kuharičine postelje, on se saže i kroz malena vratašca uđe u predsoblje.

Tu je opet ugledao bijeli šal i blijedo lice.

— Napokon! — uzdahne Abogin, dohvaćajući kvaku na vratima. — Hajdemo, molim vas lijepo!

Doktor se lecnu, pogleda ga i prisjetnu se...

— Čujte, zar vam nisam već rekao, da ne mogu ići! — reče, malo živnuvši. — Čudnovato!

— Doktore, ja nisam tikvan, posve razumijem vaš položaj... suosjećam s vama! — Abogin će molećivim glasom, prinoseći ruku k svojemu šalu. — Ama ja ne molim za sebe... Žena mi umire! Da ste vi čuli onaj krik, vidjeli joj lice, razumjeli biste moju upornost! Bože dragi, a ja sam već mislio, da ste se otišli oblačiti. Doktore, vrijeme je skupocjeno! Pođimo, molim vas!

— Ja ići ne mogu! — reče Kirilov, naglašujući riječ po riječ i koraknu prema salonu.

Abogin pođe za njim i uhvati ga za rukav.

— U kući vam je žalost, shvaćam, ali ja vas ne pozivam da liječite kome zube, niti da dođete na savjetovanje, već da spašavate ljudski život! — nastavi on moljakati kao prosjak. — Taj život je iznad svake lične boli! Eto, ja molim malo hrabrosti, prijegora! U ime čovjekoljublja!

— Čovjekoljublje je batina sa dva kraja — srdito reče Kirilov. — U ime toga istog čovjekoljublja ja molim vas, da me ne odvodite. Baš je čudno, tako mi boga! Ja se teško na nogama držim, a vi čovjekoljubljem prijetite. Ni na što ja nisam pristao... ni za što ne ću poći, a i kome bih ženu ostavio? Ne i ne...

Kirilov odmahnu opuštenim rukama i pođe natraške.

— I... i ne molite više! — nastavi on uplašeno. — Oprostite mi... Po XIII zakonskoj knjizi ja sam dužan poći, i vi me imate prava za jaku odvući... Izvolite, vucite, ali... ja nisam kadar... Čak nisam u stanju niti da govorim... Oprostite...

— Zalud vi, doktore, govorite sa mnom takvim tonom! — reče Abogin, opet hvatajući doktora za rukav. — Nek ide s milim bogom ta XIII knjiga! Prisiljavati vas ja nemam nikakva prava. Ako hoćete — pođite, ne ćete li — bog bio s vama, ali ja se ne utječem vašoj volji, nego osjećanju. Umire mlada žena! Maločas vam je, velite, umro sin, pa tko bi bolje od vas shvatio moj užas?

Aboginov je glas drhtao od uzbuđenja; u tom je drhtanju i u tonu bilo neuporedivo više uvjerljivosti, negoli u riječima. Abogin je bio iskren, ali neobično je to, ma kakve fraze da izrekne, sve bi mu se činile nekako otrcane, bezdušne, neprilično kitnjaste i gotovo da bi uvrijedile i zrak doktorova stana, i ženu što je negdje umirala. I sam je to osjećao, pa se zato, bojeći se da ostane neuslišan, svim snagama trudio, da dometne svome glasu mekoće i nježnosti, da bi ganuo, ako ne riječima, a ono bar iskrenošću tona. Općenito fraza, ma kako da je lijepa i duboka, utječe samo na ravnodušne, ali nikada ne može dirnuti onoga, tko je sretan ili nesretan; odatle i dolazi, da najviši izraz sreće ili nesreće ponajčešće jeste šutnja; zaljubljeni se bolje razumiju kad šute, a živ, plamen govor izrečen nad grobom, dirne tek tuđina, udovi pak i djeci pokojnikovoj on se čini hladan i ništavan.

Kirilov je stajao i šutio. Kad Abogin izreče još nekoliko fraza o visokom liječničkom pozivu, o samoprijegoru i t. sl., doktor sumorno upita:

— Je li daleko?

— Kojih 13—14 vrsta. Imam izvrsne konje, doktore! Na časnu riječ, odvest ću vas i tamo i amo u jedan sat. Samo sat!

Ove su riječi djelovale na doktora jače, negoli pozivanja na čovjekoljublje ili liječnički poziv. Promisli pa reče uzdahnuvši:

— Dobro, idemo!

On se žurno, sad već sigurnim korakom zaputi u svoj kabinet, i malo zatim, vrati se u kaputu. Obigravajući oko njega

i pocupkujući nogama, obradovani mu Abogin pomože navući ogrtač i zajedno s njim izađe iz kuće.

Napolju bješe mračno, ali svjetlije nego u trijemu. U tami se već jasno ocrtavala visoka, malo povijena doktorova pojava s dugom, uskom bradom i orlujskim nosom. Na Aboginu se, osim blijedoga lica, sad vidjela njegova velika glava i malena, studentska kapica, što mu je jedva pokrivala tjeme. Šal se bijelio samo sprijeda, straga ga je prekrivala duga kosa.

— Vjerujte, znat ću da cijenim vašu plemenitost, — gunđaše Abogin, smještajući doktora u kola. — Začas smo tamo. A ti, Luka, golubane, vozi što može brže! Hajde!

Kočijaš je vozio brzo. Sprva se otegao red tamnih zdanja, što su stajala duž bolničkoga dvorišta; posvuda je bilo mračno, samo je u dnu dvorišta, iz nečijeg prozora, kroz ogradu probijala jarka svjetlost, dok su tri prozora najvišeg sprata bolničke zgrade izgledala bljeđa od zraka. Onda su kola zašla u gustu pomrčinu; sad je mirisalo na vlagu gljiva i čuo se šapat drveća; probuđene bukom točkova, vrane se uskomešaše među lišćem i nadigoše nemirnu otužnu viku, kao da su znale, da je doktoru umro sin, a Aboginu bolesna žena. Ali evo svjetlucnu pokoje stablo i grm; otužno prosinu jezerce, nad kojim su spavale velike crne sjene — i kola se zakotrljaše čistom ravnicom. Kvakanje vrana čulo se još prigušeno, daleko otraga, pa skoro posve umuknu.

Gotovo cijelim putem Kirilov i Abogin probutješe. Samo je Abogin jednom duboko uzdahnuo i progunđao:

— Mučna stvar! Nikada tako ne volimo svoje bližnje kao onda, kad smo u opasnosti, da ih izgubimo.

A kada su kola tiho prelazila rijeku, Kirilov se najednom lecne, kao da ga je uplašio pljesak vode, pa se pokrene.

— Čujte, pustite me, — reče žalobno. — Doći ću vam kasnije. Samo da ženi pošaljem bolničara. Ta ona je sama!

Abogin je šutio. Kola su, drndajući i lupetajući o kamenje, prešla pjeskovitu obalu i jurnula dalje. Kirilov se bacakao u svojoj boli i gledao oko sebe. Ostrag, kroz škrto svijetlo zvijezda, mogao je vidjeti put i obalne vrbe, kako nestaju u pomrčini. Desno se pružila ravnica, ravna i beskrajna kao nebo; daleko na njoj tu i tamo po svoj prilici na tresetištima, tinjali su slabašni plamičci. Lijevo, uporedo s putom, pružio se

brežuljak, načičkan niskim grmljem, a nad brežuljkom nepokretno stajaše velik polumjesec, crven, blago zamagljen i okružen sitnim oblačcima, što su ga, reklo bi se, zaglėdali sa svih strana i pazili, da ne umakne.

U cijeloj se prirodi osjećalo nešto beznadno, bolno; zemlja, kao propala žena, što sama sjedi u mračnoj sobi i nastoji ne misliti na prošlost, mučila se uspomenama na proljeće i ljeto i apatično iščekivala neizbježnu zimu. Kamo god pogledaš, priroda je svuda mračan, beskrajno dubok i hladan jaz, otkud nema spasa ni Kirilovu, ni Aboginu, ni crvenome polumjesecu...

Što su kola bila bliže k cilju, Abogin je postajao nestrpljiviji. Dizao se, poskakivao, zaglėdao preko kočijaševih ramena naprijed. A kad su se, napokon, kola ustavila pred ulazom, lijepo uvezenim šarenkastim platnom, i kad je pogledao osvijetljene prozore drugoga kata, moglo se čuti, kako mu podrhtava dah.

— Ako se šta desi... ja to ne ću preživjeti, — reče ulazeći s doktorom u trijem i u uzbuđenju trljajući ruke. — Ali ne primjećuje se jurnjava, dakle, zasad je još dobro, — doda on, osluškujući tišinu.

U trijemu se nije čulo ni glasa, ni koraka, da se čitava kuća pričinila usnulom bez obzira na jarko osvjetljenje. Sad su tek doktor i Abogin, budući da su dosada bili u mraku, mogli razgledati jedan drugoga. Doktor je bio visok, pognut, nemarno odjeven i ružna lica. Nešto neprijatno oštro, neljubazno i grubo izražavale su njegove, kao u crnca debele usne, orlujski nos i trom, ravnodušan pogled. Njegova nečešljana glava, upale sljepočice, prerane sjedine na dugoj uskoj bradi kroz koju se nazirao podbradak, tamnosiva boja kože i nehajne, uglate kretnje — sve je to svojom tvrdoćom navodilo na misao, da je taj čovjek podnio mnogo nevolja, nedaća, da je zamoren od života i ljudi. Gledajući tu suhu pojavu, ne bi čovjek povjerovao, da taj čovjek ima ženu, i da bi mogao zaplakati za djetetom. Abogin pak sasvim je nešto drugo. Bio je to nabit, dobro građen plavokos čovjek, velike glave i krupnih, ali mekih crta lica, otmjeno obučen po posljednjoj modi. U njegovu držanju, u dobro skrojenu kaputu, u bujnoj kosi i u licu osjećalo se nešto plemenitaško, lavlje; hodao je uspravne glave i isturenih grudi, govorio je prijatnim barito-

nom, a u kretnjama, kojima je skidao svoj šal, ili popravljao kosu, izbijala je fina, gotovo ženska otmjenost. Čak ni bljedilo, ni dječji strah, kojim je, dok se skidao, pogledao gore uza stepenice, nisu kvarili njegova držanja niti su umanjivali osjećaj zasićenosti, zdravlja i pouzdanja, čime je odisala sva njegova pojava.

— Nikoga nema i ništa se ne čuje, — reče, idući uza stepenice — nikakve strke. Daj bože, da je dobro!

Provede doktora kroz predsoblje i veliki salon, gdje se tamnio crn klavir i visio luster s bijelom presvlakom; odatle su oba prešli u malenu, vrlo ugodnu i lijepu gostinjsku sobu, punu prijatna ružičasta polumraka.

— Sjednite malo ovdje, doktore, — reče Abogin, — ja ću . . . odmah. Idem da pogledam i da pripremim.

Kirilov osta sam. Raskoš gostinjske sobe, prijatni polumrak, i samo njegovo, pomalo avanturističko prisustvo u tuđoj, nepoznatoj kući, po svemu sudeći, nije ga uzbuđivalo. Sjedio je u fotelji i razgledao svoje ruke, opečene karbolom. Samo mimogred primijeti on jarko crveno sjenilo, futrolu za violončelo, i kad se malo nagne ustranu gdje je kucao sat, opazi napunjenog vuka, isto onako snažnog i sitog, kao što je i sam Abogin.

Bijaše tiho . . . Negdje daleko u susjednim sobama netko snažno izreče zvuk »a!«, zazvoniše staklena vrata, po svoj prilici ormarska, pa opet sve utihnu. Počekav pet minuta, Kirilov presta ogledati svoje ruke i podiže oči prema ovim vratima, za kojima je zamakao Abogin.

Na pragu tih vrata stajaše Abogin, ali ne onaj isti, što je bio otišao. Izraz zasićenosti i fine otmjenosti nestao je na njemu, lice, i ruke, i držanje bili su mu izobličeni strašnim izrazom ne od užasa, nego od tegobne fizičke boli. Nos mu se, usne, brkovi, sve crte pomjerahu, i reklo bi se, da su se htjele otkinuti s lica, oči pak kao da su se smijale od boli . . .

Abogin teško i široko korakne nasred gostinjske sobe, presamiti se, prostenja i potrese šakama.

— Obmanula me! — kriknu, žestoko se upinjući pri slogu *ma*. — Obmanula! Otišla! Razboljela se i poslala me po doktora samo zato, da pobjegne s onom budaletinom Papčinskim! Bože moj!

Abogin teško koraknu k doktoru, ispruži prema njegovu licu svoje bijele meke pesnice i tresući ih nastavi da vapije:

— Otišla!! Obmanula! Ali na što ta laž! Bože moj! Bože moj! Na što taj prljavi, prevarantski trik, ta đavolska zmijska igra? Šta sam joj učinio? Otišla je!

Suze mu grunuše na oči. Okrene se na jednoj nozi i ushoda se po sobi. U svom kratkom kaputu, u mondenskim uskim hlačama, u kojima su mu se noge činile tankima prema ostalom tijelu, svojom velikom glavom i grivom od kose on je neizmjerno naličio na lava.

Ravnodušnim doktorovim licem zaiskri radoznalost. On se digne i premjeri Abogina.

— Dopustite, gdje je bolesnica? — upita.

— Bolesnica! Bolesnica! — vikne Abogin, smijući se, plačući i jednako tresući šakama. — To nije bolesnica, već prokletnica! Podlost! Gadost, gadnije što, sigurno, ne bi smislio ni sam sotona! Otpustila me, da pobjegne, pobjegne s budalašem, tupavim augustom, Alfonzom![1] O bože, bolje da je umrla! Ja toga ne ću preboljeti! Preboljeti ne ću!

Doktor se uspravi. Oči mu zatreptaše, zališe se suzama, uska je brada zaigrala desno - lijevo zajedno s vilicom.

— Dopustite, kako sad to? — upita on, znatiželjno se ogledajući. — Meni je umrlo dijete, žena u tuzi, sama u cijeloj kući... sam se teško držim na nogama, tri noći nisam oka stisnuo... i šta sad? Sile me da igram u nekoj gadnoj komediji, da glumim ulogu rekvizita! Ne... ne shvaćam!

Abogin otvori jednu šaku, baci na pod zgužvanu ceduljicu i nagazi na nju kao na bubu, koju bismo htjeli zgnječiti.

— Ni ja ne vidim... ne shvaćam! — reče kroza stisnute zube, tresući pred svojim licem drugom šakom i s takvim izrazom, kao da su mu nagazili na žulj. — Nisam primijetio, da on dolazi svaki dan, nisam primijetio, da je danas stigao u kočiji! Zašto u kočiji? I ja da to ne vidim! Tikvan jedan!

— Ne... ne shvaćam! — gunđaše doktor. — Šta to ima da znači! Pa to je poigravanje mojom osobom, izrugivanje ljudskih patnji! To je nemoguće... to prvi put u životu vidim!

---

[1] Alfonzom — t. j. ljubavnikom — prema glavnom licu romana Dumasa »Alphonse«.

S tupom začuđenošću čovjeka, koji tek što je počeo shvaćati, da su ga duboko povrijedili, doktor sažme ramenima, raskrili ruke, i ne znajući. šta da veli, šta da radi, nemoćno klone u fotelju.

— Dobro, prestala si me voljeti, zaljubila si se u drugoga — od boga ti prosto, ali na što obmana, čemu taj podli, izdajnički trik? — Abogin će plačućim glasom. — Čemu? I zašto? Šta sam ti uradio? Čujte, doktore, — vatreno će on, prilazeći Kirilovu. — Vi bjeste nehotičan svjedok moje nesreće, i ja ne ću da od vas krijem istinu. Kunem vam se, da sam volio tu ženu, volio pobožno, kao rob! Za nju sam sve žrtvovao: zavadio se s rodbinom, ostavio službu i muziku, praštao joj, što ne bih ni materi, ni sestri umio oprostiti... Nijednom je nisam poprijeko pogledao... niti davao ikakva povoda za predbacivanja! Zbog čega onda ova laž? Ja ne tražim ljubavi, ali zašto ova gnusna obmana? Ako ne voliš, reci to otvoreno, pošteno, to prije, jer znaš moje nazore u tom pogledu...

Sa suzama u očima, drhteći cijelim tijelom, Abogin je iskreno razgaljivao pred doktorom svoju dušu. Govorio je vatreno, pritiskujući obje ruke k srcu, razotkrivao je svoje porodične tajne bez najmanjeg ustezanja, a reklo bi se, da mu je bilo čak i drago, što su mu te tajne, napokon, iz grudi provalile na vidjelo. Da se može tako naizgovoriti u jedan do dva sata, rastvoriti svoju dušu, svakako bi mu bilo lakše. Tko zna, ne će li doktor, saslušavši ga, prijateljski suosjećati s njime, možda bi se onda, kako to često zna biti, pomirio sa svojom nevoljom bez protesta, ne čineći nepotrebne gluposti... Ali se desi drugo. Abogin je govorio, a uvrijeđeni se doktor naočigled mijenjao. Ravnodušnost i začuđenost na njegovu licu malo se pomalo pretvarahu u izraz gorke uvrijeđenosti, ljutitosti i gnjeva. Crte mu lica postadoše još oštrije, oporije i neprijatnije. Kad mu Abogin podmetnu pod nos slike mlade žene, lijepa ali suha i neizražajna lica kao u kaluđerice, i kad upita, može li se, gledajući to lice, povjerovati, da je ono sposobno za laž. doktor najednom poskoči, sijevne očima i reče, grubo isprekidajući svaku riječ:

— Zašto sve to vi govorite meni? Ne želim da vas slušam! Ne želim! — vikne i lupi šakom o sto. — Nisu mi potrebne vaše odvratne tajne, vrag da ih nosi! Da mi niste više

prozborili o tim rugobama! Ili možda mislite, da još nisam dosta uvrijeđen? Da sam sluga, koga možete dokraja unizivati? Je li?

Abogin ustukne od Kirilova i motri ga zaprepašteno.

— Zašto me dovezoste amo? — nastavi doktor, drhteći bradom. — Ako se vi iz obijesti ženite, iz obijesti jogunite i zaplećete melodrame, što ja imam s tim? Šta ja imam zajedničkog s vašim avanturama? Pustite me na miru! Vježbajte se u plemenitome pesničenju, kitite se humanim idejama, svirajte (doktor se okomi na futrolu s violončelom) — svirajte u kontrabase i trombone, gojite se kao kopuni, ali se ne usuđujte poigravati s tuđom ličnošću! Kad je ne znate poštovati, onda je bar poštedite svoje pažnje!

— Dopustite, šta to ima sve da znači? — zapita Abogin crveneći.

— To će reći, da je nisko i podlo tako se poigravati ljudima. Ja sam liječnik, vi liječnike i općenito radne ljude, od kojih ne zadiše miomirisima i prostitucijom, smatrate svojim slugama i prostacima, i eto vam, mislite tako, ali vam nitko nije dao prava, da iz čovjeka koji pati, pravite komedijantski rekvizit!

— Kako se usuđujete, da mi to kažete? — reče tiho Abogin, a lice mu opet zaigra, ovoga puta već očito od ljutine.

— Ma kako ste me samo smjeli dovesti ovamo, da slušam tričarije, kad znate kakvo me zlo snašlo? — vikne doktor i opet lupi šakom o sto. — Tko vam je dao prava, da se tako izrugujete tuđoj nevolji?

— Vi ste s uma sišli, — vikne Abogin. — To nije plemenito! Ja sam duboko nesretan i . . . i . . .

— Nesretan, — prezirno se nasmija doktor. — Ne potežite te riječi, ona se vas ne tiče. I probisvijeti, koji ne mogu da nađu novaca na mjenicu, kažu isto tako za se, da su nesretni. I kopun, kojega guši suvišno salo, isto je nesretan. Ništarije!

— Poštovani gospodine, vi ne znate što govorite! — ciknu Abogin. — Za takve se riječi . . . dobije korbačem! Jasno?

Abogin se užurbano maši džepa, izvuče otamo lisnicu, pa uzevši dvije novčanice, baci ih na sto.

— Evo vam za vaš dolazak! — reče, mičući nozdrvama. — Plaćeni ste!

— Još se usuđujete da mi nudite novac! — vikne doktor i novčanice sa stola smakne na pod. — Uvreda se ne plaća novcem!

Abogin i doktor stajahu licem u lice i u srdžbi nastaviše nanositi jedan drugome nezaslužene uvrede. Bit će, da nikad u životu, pa ni u bunilu nisu izgovorili toliko nepravičnih, grubih i ružnih riječi. U obojice se jako iskazao egoizam nesretnika. Nesretnici su egoistični, pakosni, nepravični, surovi i manje su od glupaka kadri da shvate jedan drugog. Nesreća ne zbližuje ljude, već ih razdvaja, i čak tamo, gdje bi, prema očekivanju, ljudi morali biti povezani istom boli, tamo se počini kudikamo više nèprâvdī i grubòsti, nego među ljudima relativno zadovoljnim.

— Izvolite me odvesti kući! — vikne doktor gušeći se.

Abogin snažno pozvoni i ljutito baci zvonce na pod: ono gluho pade na ćilim i jeknu tugaljivim, kao predsmrtnim jaukom. Dođe lakaj.

— Gdje ste se posakrivali, đavo da vas nosi?! — drekne na njega gazda, stežući pesnice. — Gdje si bio! Idi, reci, da ovome gospodinu dadnu kola, a za mene naredi, da se pripremi kočija! Stoj! — viknu on, kad se lakaj okrenu da ode. — Sutra ne ću, da mi ijedan izdajnik ostane u kući! Svi napolje! Uzet ću nove ljude! Ništarije jedne!

Iščekujući kola, Abogin i doktor ćutahu. Aboginu se već povratio izraz zasićenosti i fina otmjenost. Ushodao se sobom, otmjeno odmahivao glavom i očito nešto snovao. Njegova se srdžba još nije bila stišala, ali on se trudio, da se napravi, kako ne primjećuje svoga neprijatelja ... Doktor pak je stajao, jednom se rukom držao za kraj stola i gledao Abogina s onim dubokim, pomalo ciničnim i ružnim prezirom, kojim samo jad i nevolja znaju gledati, kad pred sobom ugledaju sitost i otmjenost.

Kad je malo poslije doktor sjeo u kola i pošao, u pogledu mu je još uvijek ostao prezir. Bješe mračno, mnogo mračnije, negoli sat ranije. Crveni je polumjesec već bio zamakao za brežuljak, a oblaci što su stražili oko njega, stajali su kao tamne pjege oko zvijezda. Kočija s crvenim svijetlima protutnja cestom i preteče doktora. To je Abogin išao protestirati, praviti gluposti ...

Cijelim putem doktor nije mislio na ženu, ni na Andreja, nego na Abogina i na ljude, koji su živjeli u kući, što ju je maločas napustio. Misli su mu bile nepravične i nečovječno stroge. Osuđivao je i Abogina, i njegovu ženu, i Papčinskoga, i sve one, koji žive u ružičastom polumraku i zadišū miomirisima, i cijeloga ih je puta mrzio i prezirao do boli u srcu. A u njegovoj se pameti izgradilo čvrsto uvjerenje o tim ljudima.

Proći će vrijeme, proći će i tuga Kirilovljeva, ali to uvjerenje, nepravično, nedostojno ljudskoga srca, ne će proći i ostat će u doktorovoj svijesti sve do groba.

DOBRI NIJEMAC

Ivana Karliča Šveja, poslovođu u čeličani Funk i Co., poslao gazda u Tver, da tamo isporuči neku narudžbu. Zabavio se on narudžbom četiri mjeseca i toliko je tugovao za svojom mladom ženom, da je izgubio tek i dvaput se dao u plač. Vraćajući se natrag u Moskvu, cijelim je putem zatvarao oči i zamišljao, kako dolazi kući, kako mu kuharica Marja otvara vrata, kako će mu se žena Nataša baciti oko vrata i vrisnuti...

»Ona me ne očekuje, — mislio je. — To bolje. Neočekivana radost — to je jako lijepo...«

Došao on u Moskvu večernjim vlakom. Dok mu se služnik bavio prtljagom, on je stigao da u buffetu popije dvije boce piva... Od piva postade veoma dobar, tako da je, dok ga je izvoščik vozio sa stanice u Presnju, stalno nešto mrmljao.

— Ti si izvoščik, dobar izvoščik... Ja volim Ruse!... Ti si Rus, i moja žena je Ruskinja, i ja sam Rus... Otac mi je Nijemac, ali ja sam Rus... Želim, da se bijem s Njemačkom...

Dok je još maštao, otvori mu vrata kuharica Marja.

— I ti si Rus i ja sam Rus... — mrmljaše on, predajući Marji prtljag. — Svi smo mi Rusi i govorimo ruski... Gdje je Nataša?

— Spava.

— Dobro, ne búdi je... Psst... Sam ću je probuditi... Želim da je prepadnem i da je iznenadim... Psst!

Pospana Marja uzme prtljag i ode u kuhinju.

Smiješeći se, trljajući ruke i namigujući okom, Ivan Karlič na vršcima prstiju priđe k vratima, što su vodila u spavaonicu, pa ih pažljivo, bojeći se da ne zaškripnu, otvori...

U spavaonici je bilo tamno i tiho...

»Sad ću je prepasti«, — pomisli Ivan Karlič te zapali žigicu.

U to — jadni Nijemac! — dok mu je na žigici plavim plamečkom sagorijevao sumpor, ugleda prizor i po! Na krevetu, što je bio bliže k zidu, spavala žena, pokrivena preko glave, da su joj se vidjele samo gole pete; na drugom krevetu ležao kršan muškarac velike riđe glave i dugih brkova...

Ivan Karlič ne povjerova rođenim očima, pa zapali drugu žigicu... Spalio je jednu za drugom pet žigica — a prizor se ukazivao jednako nevjerojatan, strašan i odvratan. Nijemcu se presjekoše noge i odrveniše leđa od jeze. Pivski mu alkohol namah izašao iz glave i pričinilo mu se, kao da mu se duša preokrenula. Prva mu misao i želja bila — da dograbi stolicu i punom snagom odalami po riđoj glavi, onda da zgrabi nevjernu ženu za pete i da je tako zvizne o prozor, da izbije oba krila i da zvonko tresne dolje o pločnik.

»O, ne, to je malo! — odluči pošto malo razmisli. — Prvo ću ih osramotiti, idem da zovnem policiju i rodbinu, a onda ću ih ubiti...«

Navuče bundu i za dvije minute već je hodao ulicom. Tu on gorko zaplaka. Plakao je i mislio o ljudskoj nezahvalnosti. Ona ženska golih peta bijaše nekoć sirota švelja, i on ju je usrećio, učinivši je ženom učenoga majstora, koji u Funka i Co. dobija 750 rubalja na godinu. Ona je bila nitko i ništa, hodala je u cicanim haljinama poput sobarice, a zahvaljujući njemu ona sada ide u šeširu i rukavicama, i čak joj Funk i Co. govori »vi«...

I mislio je: kako su žene lukave i prepredene! Nataša se pravila, da je pošla za Ivana Karliča iz žarke ljubavi i svake mu je nedjelje pisala u Tver nježna pisma...

»O, zmijo jedna, — mišljaše Švej, idući ulicom. — O, zašto sam se ženio Ruskinjom? Rus je loš čovjek! Barbar, mužik! Želim da se bijem s Rusijom, vrag me odnio!«

Malo poslije toga, mislio je:

»I čudo jedno, zamijenila me nekakvim lopužom riđe glave! Eto, da se bar zaljubila u Funka i Co., oprostio bih joj; a ona se eto zaljubila u nekakva vraga, koji nema u džepu ni prebijene pare! O, nesretan li sam ja!«

Otravši oči, Švej navrati u gostionicu.

— Daj mi papira i crnila! — reče konobaru. Hoću da pišem!

Drhtavom rukom prvo napisa pismo ženinim roditeljima, što su živjeli u Serpukovu. Pisao je starcima, da časni učeni majstor ne želi živjeti s raspusnom ženskom, da su roditelji svinje, pa su im i kćeri svinje, da Švej želi pljunuti na koga se njemu svidi... Na kraju je zatražio, da starci uzmu k sebi svoju kćer zajedno s njenim riđim gadom, koga on nije ubio samo zato, što ne želi prljati rûkû.

Zatim izađe iz gostionice i baci pismo u poštanski sanduk. Do četiri sata ujutro lunjao je gradom i mislio o svome jadu. Jadnik je smršavio, oronuo i došao do zaključka, da je život — gorki osmijeh sudbine, da je živjeti — glupo i ne dolikuje poštenu Nijemcu. Odlučio je, da se ne sveti ni ženi, ni riđemu čovjeku. Najbolje, što može da učini, to je — da kazni ženu plemenitošću.

»Idem, sve ću joj kazati, — mislio je, idući kući, — a onda ću sebe lišiti života... Nek bude sretna sa svojim riđanom, a ja joj ne ću smetati...«

I maštao je, kako će umrijeti, i kako će se žena mučiti grižnjom savjesti.

— Svoj ću imutak njojzi ostaviti, jest! — gunđao je, potežući za svoje zvonce. — Riđan je bolji od mene, nek i on zaradi 750 rubalja na godinu!

I u taj mu čas otvori vrata kuharica Marja, veoma se začudivši, kad ga ugleda.

— Pozovi Nataliju Petrovnu, — reče, ne skidajući bunde. — Želim razgovarati...

Za jedan časak pred Ivanom Karličem stajaše mlada žena, samo u spavaćici, bosa i začuđena lica... Plačući i dižući obje ruke uvis, prevareni muž govoraše:

— Ja sve znam! Mene nitko ne će prevariti! Vlastitim sam očima vidio riđeg skota dugačkih brkova!

— Ti si s uma sišao! — vikne žena. — Zašto ti tako vičeš? Probudit ćeš podstanare!

— O, riđa hulja ona!

— Velim ti, ne viči! Natreskao se pa viče! Idi spavati!

— Ne želim da spavam s riđim na jednome krevetu! Zbogom!

— Pa ti si s uma sišao! — razljuti se žena. — Zar mi nemamo podstanare! U sobi, u kojoj je bila naša spavaonica, živi bravar sa ženom!

— A... a? Koji bravar?

— Ama riđi bravar sa ženom. Pustila sam ih za četiri rublja na mjesec... Ne viči, inače ćeš ih probuditi!

Nijemac iskolači oči i dugo gledaše ženu; zatim nagne glavu i polako zvizne...

— Sada shvaćam... — reče.

Malo zatim njemačka duša je već poprimila svoje ranije držanje, i Ivan Karlič se ćutio divno.

— Ti si moj Rus, — gunđao je, — i kuharica je Rus, i ja sam Rus... Svi govorimo ruski... Bravar je — valjan bravar, i ja želim da ga zagrlim... Funk i Co. isto je tako valjan Funk i Co... Rusija je divna zemlja... S Njemačkom ja želim da se bijem...

NEUKOST

Mlado momče, plavušasto i istaknutih jabučica, u poderanu kožuhcu i velikim crnim valjenkama,[1] sačekalo je, da se kotarski doktor, pošto završi preglede, zaputi iz bolnice u svoj stan, pa mu bojažljivo priđe.

— Presvijetli — zausti on.

— Šta hoćeš?

Momče odozgo nagore prijeđe dlanom po nosu, pogleda u nebo i tek onda odgovori:

— Presvijetli... Tamo je kod tebe, vaševisokoblarodije,[2] u kaznionici moj brat Vaska, kovač iz Varvarina...

— Jest, pa šta onda?

— Ja sam, dakle, Vaskin brat... Ima nas dvojica u oca: on — Vaska, i ja — Kirilo. Osim nas još su tri sestre, a Vaska je oženjen i dječice se našlo... Čeljadi mnogo, a nema tko da radi... U kovačnici se skoro već dvije godine nije vatra raspirivala. Jedino što ja radim u fabriki tkanina, kovačijom se baviti ne umijem, a otac, kakav mi je on radnik? Kakvi bolan raditi, on se zdravo ni najesti ne može, kašikom usta promaši.

— Šta ti mene trebaš?

— Budi dobar, pusti Vasku!

Doktor začuđeno pogleda Kirilu, pa ne rekavši ni riječi, pođe dalje. Momče potrči i padne mu pred noge.

— Doktore, dobri gospodine! — stane on moliti, trepćući očima i opet prelazeći dlanom preko nosa. — Učini bogu-ugodno djelo, pusti nam Vasku kući! Navijeke ću za te boga moliti! Vaše blagorođe, pusti! Od gladi će svi svisnuti! Mati

---

[1] valjenki, rus. = pučka obuća poput čizama, načinjena od valjane vune ili dlake — prev.

[2] Priprosto seljačko momče nevješto izgovara visoke naslove; trebalo je reći: vaše visokoblagorođe. — Prev.

vascijeli božji dan nariče, Vaskina žena urliče... da crkneš! Da na bijeli svijet ne pogledaš! Učini dobro djelo, pusti ga, gospodine dobri!

— Jesi li ti glup ili si s uma sišao? — upita doktor, gledajući ga ljutito. — Odakle ja njega mogu pustiti? Pa on je zatvorenik.

Kirilo zâplaka.

— Pusti!

— Uh, čudna čovjeka! Odakle meni pravo. Jesam li ja tamničar, ha? Doveli su ga k meni u bolnicu, da se liječi, moje je da liječim, a da ga otpustim, na to imam isto toliko pravo, koliko i da tebe strpam u tamnicu. Tikvane jedan!

— Ama zna se, da su ga džabe zatvorili! Već je do suđenja mal'te ne godinu dana u tamnici odsjedio, a sada, pita se, zašto sjedi? Hajde da je, na priliku, ubijao ili konje krao, nego je tu dospio prav — zdrav.

— Tako je, a što ja imam s tim?

— Zatvorili čovjeka ni sami ne znaju zašto. Bio ti je on pijan, vaše blagorođe, ništa nije znao, čak je i oca iza uha posjekao, sebe je u obraz ranio pijan k'o ćuskija, a dva naša momka — prohtjelo im se, eto ti nâ, turskoga duhana — stala ga nagovarati, da se i on s njima noću uvuče u seoski dućan, po duhan. A on pijan, pa i poslušao, budala jedna. Slomili oni ono, znaš, katanac, uvukli se pa udri u darmar. Sve su poispreturali, staklo razbili, brašno rasuli. Pijani — u jednu riječ! Ali u taj čas bane policija... pa ravno s njima k sucu istražitelju. Godinu su cijelu odsjedili u tamnici, a prije nedjelju dana, sudiše im svoj trojici, u gradu. Vojnik pozadi, s puškom... prisezali ljudi. Vaska ti je od sviju najmanje kriv, a gospoda tako zaključiše, da je on glavni kolovođa. Obojica momaka u zatvor, a Vaska u onu prokletu kaznionicu na tri godine. A zbog čega? Prosudi po božjoj pravdi!

— Sve se to mene ništa ne tiče. Idi do načelništva.

— Već sam ja bio u načelništvu. Išao sam u sud, htio molbu predati, oni ni molbe ne uzeše. Bio sam i u šefa policije, i u istražnoga suca sam bio, i svatko veli: to nije moja stvar! Pa čija je stvar? A tu u bolnici nema starijega od tebe. Što ti hoćeš, vaše blagorođe, to i radiš.

— Glupane jedan! — uzdahnu doktor. — Kad porotnici koga okrive, onda tu više ne može ništa učiniti ni gubernator,

čak ni ministar, a kamoli nekakav policijski šef. Uzalud blebećeš!

— A tko je sudio?

— Gospoda zaprisegnuti porotnici...

— Kakva su mi to gospoda? Naši su ti to seljaci bili! Andrej Gurjev je bio, Aljoška Iluk je bio.

— E, mene zebe, da tu s tobom razgovaram...

Doktor odmahne rukom i žurno pođe k svojim vratima. Kirilo kao htjede za njim, ali spazivši, kako se vrata zalupiše, zaustavi se. Deset je minuta nepomično ostao nasred bolničkoga dvorišta, i ne stavljajući kape, gledao doktorski stan, onda je duboko uzdahnuo, polako se očešao i pošao k izlazu.

— Komu sad da se ide? — gunđao je, izlazeći na cestu. — Jedan veli — to nije moja stvar, drugi veli, — to nije moja stvar. A čija jest? Nema tu druge, već da podmitiš, inače ništa ne ćeš napraviti. Doktor sve govori, a čitavo mi vrijeme u šaku gleda: ne ću li izvući kakvu jezeraču. E, brale, ja ću i do gubernatora doći.

Premećući se s noge na nogu, stalno se bez ikakve potrebe ogledajući, on se lijeno vukao cestom, i očito, smišljao, kamo da se ide... Nije bilo hladno i snijeg mu je slabo škripao pod nogama. Pred njim se, ni po vrste daleko, prostrlo po brežuljku kotarsko mjestance, u kojem su nedavno sudili njegovu bratu. Nadesno se crnio zatvor s crvenim krovom i stražarnicama na uglovima, nalijevo se pružio velik gradski gaj, sada prekriven injem. Bilo je tiho, samo je nekakav starčić u ženskome toplom šalu i velikom kačketu išao sprijeda, kašljucao i podvikivao na kravu, što ju je gonio prema gradu.

— Zdrav bio, djede! — prozbori Kirilo, kad sustiže starčića.

— Zdrav bio...

— Na prodaju goniš?

— Ne, ovako... starčić lijeno odvrati.

— Jesi li ovdašnji?

Zametnuše razgovor. Kirilo ispriča, zašto je bio u bolnici i o čemu je govorio s doktorom.

— Ono, doista, doktor se u te stvari ne razumije — govorio mu starčić, kad su obojica već bili ušli u grad. Iako on i jest gospodin, vičan je samo tome, da liječi svakojakim sredstvima, ali da ti dadne dobar savjet, ili uzmimo, da sastavi protokol — to ti on ne može. Za to ima posebno načelništvo. U mirovnoga suca i u šefa policije već si bio. Ni oni nisu vješti u tvojoj stvari.

— Kamo da se ide?

— U vašim seljačkim stvarima najvažniji je i u tome nadležan stalni član.[1] Do njega ti otiđi. Do gospodina Sineokova.

— Da to nije u Jolotovu?

— Dabome da jest, u Jolotovu. On je za vas najviši. Ima li štogoder, da se vaših posala tiče, protiv njega nema pravo glasa čak ni šef kotarske policije.

— Daleko je, brate, da se ide... Bit će kakvih petnaest vrsta, a bogme i više.

— Kome je sila, preći će taj i sto vrsta.

— Ono jest... Pa da mu se molba preda, ko?

— Tamo ćeš saznati. Ako je do molbe, pisar će ti je brzo napisati. Stalni član ima pisara.

Rastavši se s djedom, Kirilo póstaja malo nasred trga, premisli pa pođe natrag iz grada. Odlučio je da ide u Jolotovo.

Za pet dana, kad se vraćao s pregleda bolesnika u svoj stan, doktor opet spazi u svom dvorištu Kirilu. Ovoga puta momče nije bilo sámo, već s nekakvim mršavim, vrlo blijedim starčićem, koji je neprestano mahao glavom, kao klatnom, i prebirao usnama.

— Presvijetli, evo mene opet do tebe! — počne Kirilo. — Evo sam s ocem došao, budite dobri, pusti Vasku! Stalni član ni razgovarati nije htio. Veli: »Napolje!«

— Vaše visokorođe! — propišti starčić, podižući drhtave obrve, — budite milostivi! Mi smo vam sirotinja, ne možemo se odužiti kako treba, ali ako vi to izvolite primiti, Kirjuška

[1] Tako se zvao činovnik u kotarskim nadleštvima stare Rusije, koji se bavio seljačkim pitanjima. — Op. prev.

ili Vaska mogu da vam odrade za dug. Daj, da vam odrade.

— Odradit ćemo! — reče Kirilo i diže ruku, kao da se hoće zakleti. — Pusti ga! Svisnut će od glada! Viču, do boga se čuje, vaše blagorođe!

Momče hitro pogleda oca, trgne ga za rukav i oni se obojica kao na komandu, opružiše doktoru pred noge. Ovaj odmahne rukom. i ne osvrćući se, žurno pođe prema svojim vratima.

POLINJKA

Dva sata popodne. U galanterijskoj radnji »Pariške novosti«, što se nalazi u jednome od uličnih prolaza, uvelike se trgovalo. Čuo se monoton žamor glasova trgovačkih pomoćnika, žamor, kakav bude u školi, kad učitelj dadne svima učenicima da štogod bubaju napamet. I taj jednoliki šum ne razbija ni smijeh dama, ni lupa ulaznih staklenih vrata, ni strka trgovačkih naučnika.

Nasred trgovine stoji Polinjka, kći Marje Andrejevne, vlasnice modne radnje, malešna, suhonjava plavojka, i traži nekoga očima. K njoj leti crnpurast naučnik i upita, gledajući je vrlo ozbiljno:

— Po volji, gospođo?

— Mene uvijek poslužuje Nikolaj Timofejič, — odgovori Polinjka.

A trgovački pomoćnik Nikolaj Timofejič, stasit crnomanjast momak nakovrčene kose, odjeven po modi, s velikom iglom u kravati, već je bio raskrčio mjesto za tezgom, istegao vrat i s osmijehom gledao Polinjku.

— Pelageja Sergejevna, moje poštovanje! — zaviče on snažnim, zdravim baritonom. — Izvolite!

— A, zdravi bili! — veli Polinjka, prilazeći mu. — Vidite, ja opet do vas. Dajte mi kakve ukrasne vrpce.

— U koju vam svrhu treba?

— Za prslučić, za porub, jednom riječju za cijelu garnituricu.

— Ovaj čas.

Nikolaj Timofejič slaže pred Polinjkom nekoliko vrsta vrpci; ona lijepo probire i počinje se pogađati.

— Ta molim vas, rubalj, to uopće nije skupo! — uvjerava pomoćnik, udvorno se smješkajući. — Ta ja vrpca francuska, osmostruka... Ako izvolite, imamo mi i obične, na

kile se prodaje... Ta stoji 45 kopjejki aršin, ali to više nije onaj kvalitet! Molim vas lijepo!

— Još mi treba kitnjast pojas s gajtanskom dugmadi — veli Polinjka, naginjući se nad vrpce, i tko zna zašto, uzdahne. — A hoće li se naći u vas i kakvih đinđuva iste boje?

Polinjka se još niže prigiba k tezgi pa tiho upita:

— A zašto ste vi, Nikolaju Timofejiču, u četvrtak od nas otišli onako rano?

— Hm!... Čudno, da ste vi to primijetili — reče s osmijehom pomoćnik. Vi ste se tako bili zanijeli gospodinom studentom, da je... čudno, kako ste vi to primijetili.

Polinjka pocrveni i ušuti. Pomoćnik drhtavim prstima pozatvara kutije i bez ikakve potrebe stavi ih jednu na drugu. Prođe minut u šutnji.

— Još mi treba kitnjastih čipaka, — reče Polinjka, podigavši prema pomoćniku oči pune krivnje.

— Kakvih vam treba? Ima kitnjastih čipaka od tila, crnih i u bojama — najmoderniji uzorci.

— A koliko vam stoje?

— Crne su po 80 kopjejaka, a one u bojama do 2 rublja i 50 kopjejaka. A ja više nikad ne ću k vama doći, molim lijepo, — tiho doda Nikolaj Timofejič.

— Zašto?

— Zašto? Vrlo jednostavno. Vi biste sami morali to shvatiti. Zašto da ja sebe mučim? Smiješna stvar. Zar je meni ugodno da gledam, kako se onaj student oko vas plete? Ja dakako sve vidim i shvaćam. Još od jesenas on vas pošteno salijeće i vi gotovo svaki dan s njime šetate, a kad je on kod vas u gostima, vi se u njega tako očima upijete, kao u ne znam kakva anđela. Vi ste u njega zaljubljeni, za vas nema ljepšega čovjeka od njega, krasno bogme, nema tu šta više da se razgovara...

Polinjka šuti i u zabuni šara prstom po tezgi.

— Ja sve odlično vidim, — nastavi trgovački pomoćnik. — Kakva ja imam rezona da vam dolazim? Ja imam samoljublja. Nije svakome milo da bude peti točak u kolima. Šta ste vi ono tražili?

— Mamica mi je mnogo toga rekla da uzmem, ali sam zaboravila. Još mi treba peruška za šešir.

— Kakvu izvolite?

— Nešto boljega, modernijeg.

— Najmodernija je sada od ptičjeg perja. Ako biste željeli cvijet, sada je u modi heliotrop, ili cvijet kanak, to jest bordo sa žutim. Izbor je golem. A kako će se cijela ta priča skončati, ja to nikako ne shvaćam. Vi ste, eto, zaljubljeni, a kako će to završiti?

Na licu Nikolaja Timofejiča oko očiju izbiše crvene pjege. Rukama gužva nježnu meku vrpcu i nastavlja mrmljati:

— Umišljate sebi, da ćete se udati za njega, je li? Eh, što se toga tiče — manite se svoje mašte. Studentima je zabranjeno da se žene, a i zar on k vama zato dolazi, da se sve to časno završi? Hajte, molim vas! Zna se, da oni, ti studenti, nas ni ljudima ne drže... Hodaju do trgovaca i do modistica samo zato, da se narugaju neobrazovanosti i da pijančuju. U vlastitim kućama i u boljim kućama sramotno je opijati se, jest, ali u ovakvih jednostavnih, neobrazovanih ljudi kao što smo mi, nema koga da se stide, mogu i na glavi hodati. Jest, molim lijepo! Pa kakvu ćete perušku uzeti? A to, što on za vama leti i glumi ljubav, zna se zašto je... Kad postane doktor ili advokat, sjećat će se: »Eh, imao sam ja, reći će, nekoć jednu plavojku! Gdje li je sada?« Sigurno se već i sada tamo, među svojim studentima, hvališe, da ima jednu modističicu na nišanu.

Polinjka sjedne na stolicu i zamišljeno se zagleda u brdo bijelih kutija.

— Ne, sad ne ću uzeti perušku! — uzdahne. — Neka mamica samo probere kakvu hoće, ja se mogu i prevariti. Meni vi dajte šest aršina gajtana s resama za jednoga diplomata, onoga po 40 kopjejki aršin. Za toga istog diplomata dajte kokosovu dugmad s naskroz prošivenim petljama... da čvršće stoje...

Nikolaj Timofejič zamota joj i gajtan, i dugmad. S osjećajem krivnje ona ga pogleda u lice i očito iščekuje, da on nastavi govoriti, ali on turobno šuti i dovodi u red peruške.

— Da ne zaboravim još uzeti dugmad za kućne haljine... — reče ona poslije manje šutnje, brišući rupčićem blijede usne.

— Kakvu želite?

— Šijemo za trgovačke žene, dakle, dajte štogod što ne nosi baš svatko...

— E, kad je za trgovačke, onda valja izabrati šareno. Evo, molim, dugmadi. Oni, koji su malo delikatniji, uzimaju u nas zagasito crne, sa sjajnim rubom. Samo ja jedno ne razumijem. Zar vi i sami ne možete prosuditi? Pa čemu vas vode te... šetnje?

— Ne znam ni sama... — prošapće Polinjka i nagnu se prema dugmadi. — Ne znam ni sama, Nikolaje Timofejiču, šta se to sa mnom zbiva.

Iza leđa Nikolaja Timofejiča, pritegnuvši ga uza tezgu, progurava se snažan trgovački pomoćnik jakih zalisaka, i, sav sjajeći od najrafiniranije galantnosti, viče:

— Budite ljubazni, madam, izvolite u ovo odjeljenje. Imamo tri vrste džersi-bluzica: glat, sutažet i s utisnutim stakalcima! Šta je vama po volji?

U isto vrijeme pored Polinjke prođe debela dama, govoreći dubokim glasom, gotovo basom:

— Samo, molim, da bude bez ušitaka, nego da su tkane, i da zaštitni znak bude unutra.

— Pravite se kao da razgledate robu, — šapne Nikolaj Timofejič, klanjajući se Polinjki i na silu se smiješeći. — Bog s vama, vi ste nekako blijedi i bolesni, u licu ste sasvim propali. Ostavit će on vas, Pelageja Sergejevna! A ako se kad-tad i oženi, ne će to učiniti iz ljubavi, već iz pohlepe, za vašim će se novcem polakomiti. Mirazom će sebi urediti pristojan smještaj, a onda će vas se stidjeti. Od gostiju i drugova će vas skrivati, zato što niste obrazovani, i ovako će govoriti: moja kumica. Zar biste se u doktorskom ili advokatskom društvu znali vladati? Vi ste za njih modistica, neobrazovano stvorenje.

— Nikolaju Timofejiču! — viče netko s drugoga kraja trgovine. — Ova gospođica želi tri aršina vrpce! Imamo li toga?

— Imamo, molim! Imamo caklaste vrpce, atamana s atlasom i blistavog atlasa![1]

---

[1] Ukrasna vrpca, caklasta vrpca, džersi, sutažet, ataman i t. d. sve su to rekviziti ondašnje ženske mode; nazive za sve od njih današnja robna nomenklatura ne poznaje. Zato su oni, ovdje i dalje, i prevođeni ili doslovno ili približno. — Op. prev.

— Eto, umalo ne zaboravih, Olja me zamolila da joj uzmem steznik, — kaže Polinjka.

— Ali... vama su suze u očima. — uplašeno će Nikolaj Timofejič... Čemu to? Idemo do steznika, ja ću vas zakloniti, ovako je nezgodno.

Na silu se smješkajući i s pretjeranom neusiljenošću pomoćnik brzo odvede Polinjku k odjeljenju steznika i sakrije je od svijeta iza pravog brda kutija...

— Kakav je steznik vama po volji? — pita on glasno i odmah prošapće: — Obrišite oči.

— Dajte mi... dajte mi jedan od 48 centimetara. Samo, molim vas, ona je molila s dvostrukom podstavom... s pravim fišbajnom... Moram s vama govoriti, Nikolaju Timofejiču. Svratite još danas.

— O čemu da se govori? Nema više o čemu da se govori.

— Jedino vi mene... volite, i osim vas ja nemam s kime da razgovaram.

— Ovo nije trska, ni kost, već pravi pravcati fišbajn... O čemu da mi razgovaramo? Govoriti mi nemamo više o čemu... Vi ćete i onako danas s njime u šetnju?

— Ho... hoću.

— Eto ti na, šta tu onda ima da se razgovara? Ne pomažu tu razgovori... Pa vi ste zaljubljeni?

— Jesam... — šapne Polinjka nesigurno, a iz očiju joj briznu krupne suze.

— Kakvih još tu može biti razgovora? — promrmlja Nikolaj Timofejič, uzrujano sliježući ramenima i blijedeći. — Nikakvih tu razgovora ne treba... Otarite oči, pa gotovo. Ja... ja ništa više ne želim...

U taj čas priđe k tom brdu kutija visok, mršav pomoćnik i govori svome kupcu:

— Želite li izvrsne lastike za podvezice, koja ne zaustavlja krv, medicinska je nauka preporučuje...

Nikolaj Timofejič zaklanja Polinjku, pa, nastojeći da prikrije njeno i svoje uzbuđenje, iskrivi lice u osmijeh, i počne glasno:

— Imamo dvije vrste čipaka, gospođo. Končanih i svilenih. Orijentalnih, britanskih, valencijanskih, kroše, toršon

— ove su končane, molim lijepo, a rokoko, sutažet, kambre — te su svilene... Zaboga miloga, obrišite suze. Ovamo idu.

Pa vidjevši, da suze jednako teku, on nastavi još glasnije:

— Španjolske, rokoko, sutažet, kambre... Čarapa imamo škotskih, končanih, svilenih...

BILJEŠKE

NA RIJECI

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 88, 31. ožujka 1886., sa potpisom A. Čehonte.

GRIŠA

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 14, od 5. travnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Preštampano u I. knjizi Sabranih djela iz godine 1899.

LJUBAV

Prvi puta odštampano u »Petrogradskim novinama«, br. 97, 7. travnja 1886. god., sa potpisom: A. Čehonte.

U SVETOJ NOĆI

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3636, od 13. travnja 1886., sa potpisom: An. Čehov. Preštampano u zborniku »U tami«, Petrograd, 1887. i u njegovim kasnijim izdanjima. Uključeno u III. knjigu Čehovljevih izdanja Sabranih djela, g. 1901.

DAME

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 16, od 19. travnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Nešto prerađeno uključeno u I. knjigu Sabranih djela, 1899. god.

SNAŽNI OSJEĆAJI

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 107, od 21. travnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Nakon mnogobrojnih ispravaka, Čehov je novelu uvrstio u III. knjigu svojih Sabranih djela (1901. g.).

O ŽENAMA

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 17, od 26. travnja 1886. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

»30 000 stranih riječi« — rječnik, koji je sastavio M. I. Miheljson.

Jelena Lijepa (franc. Belle Hellene) — junakinja Homerove »Ilijade«; ovdje se očito aludira na Offenbachovu operetu »Jelena Lijepa«.

POZNATI MUŠKARAC

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 18, od 3. svibnja 1886. sa naslovom: »M a l o b o l i (U l i č n i s l u č a j)« i potpisom: A. Čehonte. Kasnije preštampano u časopisu »Novosti dana«, ali bez potpisa. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela A. P. Čehova, 1899.

BAJKA
Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 18, od 3. svibnja 1886., sa potpisom: Čovjek bez slezene.

SRETNIK
Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 121, od 5. svibnja 1886. godine, sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Nevine riječi« (Moskva, 1887.) i u I. knjigu Sabranih djela, 1899. godine.

TAJNI SAVJETNIK
Prvotno štampano u novinama »Novo vrijeme«, br. 3657, od 6. svibnja 1886., sa potpisom: An. Čehov. S neznatnim ispravkama uključeno u zbornik »Pripovijetke« (Petrograd, 1888.) i u IV. knjigu Sabranih djela, 1901. god.

TABELA LITERARNIH ČINOVA
Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 19. od 10. svibnja 1886. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

DAN IZVAN GRADA
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 135, od 19. svibnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte.

U PANSIONU
Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 21, od 24. svibnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte.

NA LADANJU
Prvi puta štampano u časopisu »Budilnik«, br. 20, od 26. svibnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. 1899. preštampano bez autorove korekture u zborniku »Iznenađenje«.

OD DOSADE
Originalni naslov O t n e č e g o d e l a t'. Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 142, od 26. svibnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. *Balzakovske žene, balzakovski uzrast* — žena tridesetih godina, prema Balzacovu romanu »Tridesetogodišnja žena«.

DOSADA ŽIVOTA
Štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3682, od 31. svibnja 1886.

Vrač (t. j. Liječnik) — nedjeljne medicinske novine, koje je od 1880. godine izdavao u Petrogradu V. A. Manasein.

SPISAK LICA...
Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 23, od 7. lipnja 1886. sa potpisom: Čovjek bez slezene.

ROMAN S KONTRABASOM
Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 23, od 7. lipnja 1886. god. Potpis: A. Čehonte. Preštampano u I. knjizi autorovih Sabranih djela, 1899. god., sa neznatnim ispravcima.

STRAH
Originalni naslov S t r a h i. Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 162, 16. lipnja 1886., sa podnaslovom: (P r i p o v i j e s t l j e t o v a o c a) i potpisom: A. Čehonte. Nakon velikih

ispravaka uključeno u II. knjigu autorovih Sabranih djela (1900. god.).

APOTEKARICA

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 25, od 21. lipnja 1886. god. Potpis: A. Čehonte. Nakon znatnih promjena uključeno u I. knjigu Sabranih djela A. P. Čehova iz 1899. godine.

SUVIŠNI LJUDI

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 169, od 23. lipnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno 1887. godine u zbornik »Nevine riječi«, a 1899. preštampano u I. knjizi Sabranih djela. Pri uključenju u Sabrana djela, Čehov je novelu stilski dotjerao.

Grešnica — pjesma A. K. Tolstoja.

Hugenoti — opera od Meyerbera.

»Stanar s trombonom« — vaudeville S. Bajkova.

»Ona ga čeka« — također vaudeville (prijevod s francuskoga.

OZBILJAN KORAK

Štampano u časopisu Oskolki, br. 26, od 28. lipnja 1886. god., sa potpisom: A. Čehonte.

HORISTKINJA

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 27, od 5. srpnja 1886., sa naslovom Pjevačica i potpisom: A. Čehonte. Sa značajnim promjenama štampano u zborniku »Put-cesta« (naučno literarni zbornik), Petrograd, 1893. Uključeno u Sabrana djela samoga autora (II. knjiga, 1900. godine.).

UČITELJ

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3723, od 12. srpnja 1886., sa potpisom. An. Čehov. Nakon prerade uključeno (god. 1901.) u V. knjigu Sabranih djela.

NEMIRNI GOST

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 190, od 14. srpnja 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Preštampano u zborniku »U tami«, Petrograd, 1887. i u njegovim kasnijim izdanjima. Uključeno u III. knjigu autorovih Sabranih djela, 1901. god.

RARA AVIS

Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 29, od 19. srpnja 1886., sa potpisom: Ruver.

TUĐA NESREĆA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 204, od 28. srpnja 1886. Potpis: A. Čehonte.

TI I VI

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 211, od 4. kolovoza 1886. Potpis: A. Čehonte.

MUŽ

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 32, 9. kolovoza 1886., sa naslovom: Trošarinski i potpisom: A. Čehonte. Popravljeno i s novim naslovom preštampano u »Časopisu za sve«, br. 12, 1898. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

NESREĆA
Prvi puta štampano u časopisu »Novoe vremja«, br. 3758, od 16. kolovoza 1886., sa potpisom An. Čehov. Preštampano u zborniku »U tami« i u njegovim kasnijim izdanjima. 1901. godine uključeno u III. knjigu Sabranih djela.

RUŽIČASTA ČARAPA
Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 33, od 16. kolovoza 1886. Potpis: A. Čehonte.

PATNICI
Originalni naslov: Stradal'ci. Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 225, od 18. kolovoza 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u Sabrana djela (knj. II., 1900. god.), pri čemu je novela bila stilski dotjerana.

PUTNIK PRVOG RAZREDA
Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3765, od 23. kolovoza 1886., sa potpisom: An. Čehov. Uključeno u II. izdanje zbornika »Šarene priče« (Pet. 1891.) i u IV. knjigu Sabranih djela (1901. god.), za koja izdanja je pripovijest bila značajno dotjerana.

TALENAT
Štampano prvi puta u časopisu »Oskolki«, br. 36, od 6. rujna 1886., sa potpisom: A. Čehonte. U prerađenom obliku ušlo kasnije u III. knjigu Sabranih djela (1901. g.).

GOTOVANI
Originalni naslov jeste Nahlebniki. Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 246, 8. rujna 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u zbornike »Nevine riječi« (Moskva, 1887.) i »Šarene priče« 2. izd., Petrograd, 1891. Uključeno u Sabrana djela (III. knjigu, 1901. god.).

PRVI LJUBAVNIK
Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 37, od 13. rujna 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Nešto prepravljena, novela je kasnije ušla u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

U MRAKU
Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 253, od 15. rujna 1886. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Nevine riječi« (Moskva, 1887.) i u I. knjigu Sabranih djela.

PUKI SLUČAJ
Prvotno štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3793, 20. rujna 1886., sa potpisom: An. Čehov. Preštampano u zborniku »U tami« (Petrograd, 1887.) i u III. knjizi Sabranih djela, 1901. god.

SVIJETLA LIČNOST
Prvi puta štampano u časopisu »Sverčok«, br. 37, od 25. rujna 1886. Potpis: A. Čehonte.

DRAMA
Štampano u časopisu »Sverčok«, br. 37, od 25. rujna 1886. Potpis: Čovjek bez slezene.

DUGI JEZIK

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 39, od 27. rujna 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

ŽIVOTNE SITNICE

Prvotno štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 267, od 29. rujna 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela, godine 1900., pri čemu je novela bila stilski dotjerana.

TVRDOGLAVI LJUDI

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3810, 7. listopada 1886. Potpisano: An. Čehov. Uključeno u autorovo izdanje Sabranih djela (V. knjiga, 1901. god.).

AH, ZUBI

Štampano u časopisu »Sverčok«, br. 39, 9. listopada 1886., sa potpisom: Čovjek bez slezene.

OSVETA

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 41, od 11. listopada 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Nevine riječi« (Moskva, 1887.) i u I. knjigu Sabranih djela, 1899. god.

U SUDU

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3814, od 11. listopada 1886. Potpis: An. Čehov. Bez promjena uključeno u zbornik »U tami« (Petrograd, 1887.) i u kasnija izdanja toga zbornika. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela (1901. god.)

MORA

Originalni naslov N y t ' e. Štampano u »Budilniku« br. 40, od 12. listopada 1886. Potpis: A. Čehonte.

STATISTIKA

Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 42, od 18. listopada 1886., sa potpisom: Čovjek bez slezene.

PRIJEDLOG

Prvi puta štampano u časopisu »Sverčok«, br. 41, od 23. listopada 1886. Potpis: Čovjek bez slezene.

NEOBIČNI ČOVJEK

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 43, od 25. listopada 1886., s naslovom B u k a, što u prijevodu znači: strašilo, mrzovoljan čovjek. Potpis: A Čehonte. S promijenjenim naslovom preštampano u »Časopisu za sve«, god. 1898. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz godine 1899.

MOJ DOMOSTROJ

Štampano u časopisu »Budilnik«, br. 42, od 26. listopada 1886., sa potpisom: Brat moga brata.

A. Lipskerov — izdavač novina »Novosti dana«.

ZAMKA

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3832, od 29. listopada 1886., sa potpisom: An. Čehov. Uključeno u zbornik:

»Pripovijetke«, Petrograd, 1888. i u kasnija izdanja toga zbornika. Uključeno u IV. knjigu Sabranih djela, koja je priredio autor (1901. god.).

STANAR
Originalni naslov: Žilec. Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 44, od 1. studenog 1886., pod naslovom »Stanar sobe 31« i potpisom: A. Čehonte. S promijenjenim naslovom i popravcima preštampano u »Časopisu za sve« (1898.).

STRAŠNA NOĆ
Originalni naslov: Nedobraja noč'. Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 302, od 3. studenog 1886. Potpis: A. Čehonte.

KALHAS
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 309, od 10. studenog 1886., sa potpisom: A. Čehonte. 1887. god. Čehov je pripovijetku preradio, odnosno dramatizirao. Kao dramatizirana etuda dobila je naslov Labuđi pjev (Kalhas).

KOD MLINA
Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 316, od 10. studenog 1886., sa potpisom: A. Čehonte.

PSSST!...
Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 46, od 15. studenog 1886. Potpis: A. Čehonte. 1887. god. uključeno u zbornik »Nevine riječi«, a 1899. uvršteno u I. knjigu Sabranih djela.

SANJE
Prvi put štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3849, od 15. studenog 1886., sa potpisom: An. Čehov. Uključeno u zbornik »U tami« i u kasnija izdanja toga zbornika. 1898. izdano u Moskvi i kao posebna knjižica. Uključeno u III. knjigu Sabranih djela (1091. god.).

DOBRI LJUDI
Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3856, od 22. studenog 1886., pod naslovom: »Sestra« i sa potpisom: An. Čehov. 1901. god. uključeno u VI. knjigu Sabranih djela, pri čemu je pripovijetka bila znatno skraćena.

DOGAĐAJ
Štampano u »Petrogradskim novinama« br. 323, od 24. studenog 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Bez promjena preštampano u zborniku »U tami« i u kasnijim njegovim izdanjima, te u zborniku »Detvora« (Dječurlija), Petrograd, 1889. Uključeno u III. knjigu Sabranih djela, 1901. godine.

GOVORNIK
Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 48, 29. studenog 1886. Potpis: A. Čehonte. Uvršteno u zbornik »Uspomeni V. G. Bjelinskog«, Moskva, 1889. Uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

NEZGODA

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 330, od 1. prosinca 1886. Potpis: A. Čehonte.

NARUČENA PRIPOVIJEST

Originalni naslov: Z a k a z. Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 337, od 8. prosinca 1886. Potpis: A. Čehonte.

PRODUKT UMJETNOSTI

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 50, od 1. prosinca 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Uključeno u zbornike »Nevine riječi«, M. 1887., i »Šarene priče«, Pet. 1891. Uključeno u II. knjigu Sabranih djela, 1900. godine.

JUBILEJ

Štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 344, od 15. prosinca 1886., sa potpisom: A. Čehonte.

TKO JE KRIV?

Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 51, od 20. prosinca 1886. Potpis: A. Čehonte.

VANJKA

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 354, od 25. prosinca 1886. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u zbornik »Dječurlija« (Pet. 1889.) i u kasnija izdanja toga zbornika. Preštampavano u mnogo zbornika i raznih hrestomatija. Uključeno u IV. knjigu Sabranih djela, 1901.

NA PUTU

Prvi puta štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3889, od 25. prosinca 1886., sa potpisom: An. Čehov. Bez promjena preštampano u zborniku »U tami« (Pet. 1887.) i u kasnijim izdanjima toga zbornika. Uključeno u III. knjigu Sabranih djela, 1901. god.

TO JE BILA ONA

Prvotno štampano u časopisu »Oskolki«, br. 52, od 25. prosinca 1886., sa potpisom: A. Čehonte. Preštampano u zborniku »Nevine riječi« (Moskva, 1887.) i uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. godine.

DRAMATURG

Štampano u časopisu »Sverčok«, br. 46, od 27. prosinca 1886., sa potpisom: Čovjek bez slezene.

ČOVJEK

Štampano u časopisu »Oskolki«, br. 52, od 27. prosinca 1886., sa potpisom: Čovjek bez slezene.

NOVOGODIŠNJE MUKE

Originalni naslov: N o v o g o d n j a j a p y t k a. Prvi puta štampano u časopisu »Budilnik«, br. 1, od 4. siječnja 1887. godine. Potpis: A. Čehonte.

ŠAMPANJAC

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 4, od 5. siječnja 1887., sa potpisom: A. Čehonte. 1890. preštampano u ilustriranom kalendaru »Stoglav«, a s nešto ispravaka i u zborniku »Smrknuti ljudi« (Petrog. 1890.) i u kasnijim izdanjima toga zbor-

nika. S promjenama preštampano u V. knjizi Sabranih djela, 1901. godine.

MRAZ

Prvi puta štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 11, od 12. siječnja 1887., sa potpisom: A. Čehonte. Uvršteno u III. knjigu Sabranih djela (1901. god.). Pri uvrštanju u Sabrana djela, Čehov je novelu znatno izmijenio.

PROSJAK

Prvi put štampano u »Petrogradskim novinama«, br. 18, od 19. siječnja. Potpis: A. Čehonte. Uključeno u III. knjigu Sabranih djela, 1901. god., ali znatno prerađeno.

NEPRIJATELJI

Štampano u novinama »Novoe vremja«, br. 3913, od 20. siječnja 1887., god. Potpis: An. Čehov. Bez promjena ušlo u zbornik »U tami«. S promjenama nekih riječi uključeno u III. knjigu Sabranih djela (1901. god.)

DOBRI NIJEMAC

Prvi puta štampano u časopisu »Oskolki«, br. 4, od 24. siječnja 1887. pod naslovom: »A n e g d o t a« i sa potpisom: A. Čehonte. Prerađeni tekst novele s promijenjenim naslovom bio je objavljen 1911. g. u dopunskom (XXI.) tomu Sabranih djela A. P. Čehova.

NEUKOST

Originalni naslov: T e m n o t a. Štampano prvi puta u »Petrogradskim novinama«, br. 25, od 26. siječnja 1887. god., pod naslovom: »U m r a k u«, i potpisom: A. Čehonte. S promijenjenim naslovom i značajnim preradama uključeno u I. knjigu Sabranih djela, 1899. g.

POLINJKA

Štampano prvi puta u »Petrogradskim novinama«, br. 32, od 2. veljače 1887. god., sa potpisom: A. Čehonte. Prerađeno, i kasnije uključeno u I. knjigu Sabranih djela iz 1899. god.

SADRŽAJ

NAPOMENA: Sve pripovijesti, uz koje nije naznačeno ime prevodioca, preveo je B. Škritek.

Korektor *Prpić T.* i *Janeković B.*

Izdavač ZORA
Izdavačko poduzeće
Zagreb, Prilaz JNA 2/II.
Za izdavača *Ivan Dončević*
Rkp. br. 1078 — 30½ tiskanih araka
Tiskanje dovršeno 27. XI. 1959.
u tiskari Vjesnika - pogon Tipografija, Zagreb
Trg Bratstva i Jedinstva br. 6

Cijena Din 1500

52619/IV